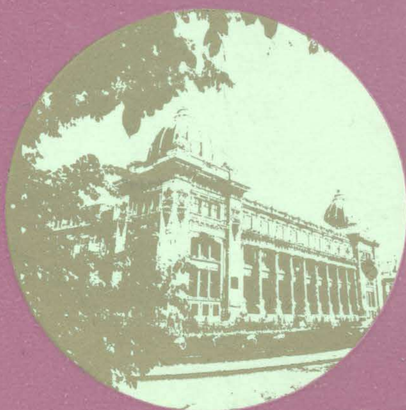
MUZEUL NAȚIONAL

V

1981

www.mnir.ro

MUZEUL NAȚIONAL

www.mnir.ro

MUZEUL NAȚIONAL DE ISTORIE

MUZEUL NAȚIONAL

V

VOLUM OMAGIAL DEDICAT
ANIVERSĂRII A 2050 DE ANI
DE LA PRIMUL STAT DAC CENTRALIZAT
CONDUS DE BUREBISTA

1981
BUCUREȘTI

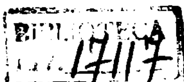
www.mnir.ro

Comitetul de redacţie :

FLORIAN GEORGESCU — redactor responsabil ; LUCIAN CHIŢESCU, GHEORGHE COLEŞICA, MIRCEA DUMITRIU, CONSTANTIN ILIESCD, VALERIU LEAHU, ALEXANDRU LIGOR, IORDANA LUNGU, LUCIA MARINESCU, ELENA PALANCEANU — membri.

AL. D. VASILE — secretar de redacţie

În acest volum omagial sînt incluse materiale ale celei de a IV-a Sesiuni ştiinţifice de comunicări a Muzeului Naţional de Istorie, intitulată : 2050 DE ANI DE LA CREAREA PRIMULUI STAT DAC CENTRALIZAT CONDUS DE BUREBISTA, care a avut loc în zilele de 20—21 iunie 1980.

www.mnir.ro

SUMAR

COMUNICĂRI ÎN ȘEDINȚA PLENARĂ

COMUNICĂRI PE SECȚII

SECȚIA I — ISTORIE VECHE

www.mnir.ro

SECȚIA a II-a — ISTORIE MEDIE

www.mnir.ro

SECŢIA a IH-a — ISTORIE MODERNĂ

www.mnir.ro

SECŢIA a IV-a — ISTORIE CONTEMPORANA

www.mnir.ro

Pag.

www.mnir.ro

SOMMAIRE*

COMMUNICATIONS DANS LA SÉANCE PLÉNIÈRE

COMUNICATIONS DANS LES SECTIONS

SECTION I — HISTOIRE ANCIENNE

* Le présent volume qui rend hommage à l'anniversaire des 2050 ans depuis la création du premier Etat dace centralisé dirigé par Burebista, comprend les matériaux de la IVe Session scientifique de communications, dont les travaux ont eu lieu le 20—21 juin 1980.

www.mnir.ro

Page

SECTION II — HISTOIRE DU MOYEN ÂGE

www.mnir.ro

www.mnir.ro

SECTION IV — HISTOIRE CONTEMPORAINE

www.mnir.ro

www.mnir.ro

SUMMARY*

COMMUNICATIONS IN THE PLENARY MEETING

COMMUNICATIONS ON SECTIONS

SECTION I — ANCIENT HISTORY

* This homage volume devoted to the celebration of 2050 years since the creation of the first centralized Dacian state lead by Burebista includes the papers of the IVth Symposium held in Bucharest, June 20—21, 1980.

www.mnir.ro

www.mnir.ro

SECTION III — MODERN HISTORY

www.mnir.ro

SECTION IV — CONTEMPORARY HISTORY

www.mnir.ro

www.mnir.ro

ZUSAMMENFASSUNG*

MITTEILUNGEN IN DER PLENUMVERSAMMLUNG

MITTEILUNGEN IN SEKTIONEN

I. SEKTION — ALTE GESCHICHTE

* Vorliegende Festschrift, gewidmet dem 2050.-sten Jahrestag der Gründung des ersten zentralisierten dakischen Staates, unter der Führung von Burebista, enthält Mitteilungen der IV.-ten wissenschaftlichen Tagung, welche am 20.—21. Juni 1980 stattfand.

www.mnir.ro

II. SEKTION — MITTELALTER

www.mnir.ro

III. SEKTION — NEUE GESCHICHTE

www.mnir.ro

www.mnir.ro

Seite

www.mnir.ro

СОДЕРЖАИИЕ*

СООБЩЕННЯ НА ПЛЕНАРНОМ ЗАСЕДАННН

СООБЩЕННЯ ПО СЕКЦНЯМ

I-ый ОТДЕЛ — ИСТОРИЯ СТАРАЯ

* Настопщан книга посвящена юбнлею 2050 лет первому централнзованному государству под руководством Буребнсты содержнт матерпалы IV-ой научной сессин сообщенний работы которой проводились в дни 20—21 нюни 1980 г.

www.mnir.ro

ОТДЕЛ II-ый — СРЕДИЕВЕКОВАЯ ИСТОРИЯ

www.mnir.ro

ОТДЕЛ III-ый — ИОВАЯ ИСТОРИЯ

www.mnir.ro

ОТДЕЛ IV-ый — СОВРЕМЕИИАЯ ИСТОРИЯ

www.mnir.ro

Стр.

www.mnir.ro

SUMARIO*

COMUNICACIONES EN LA REUNIÓN PLENARIA

COMUNICACIONES EN LAS SECCIONES

SECCIÓN I — HISTORIA ANTIGUA

* El presente volumen rinde homenaje al aniversario de 2050 años desde la creación del primer estado dacio centralizado encabezado par Burebista y comprende los materiales de la IV Sesión cientifica de comunicaciones, cuyos trabajos han tenido lugar los dias del 20—21 de junio de 1980.

www.mnir.ro

SECCIÓN II — **HISTORIA DE LA EDAD MEDIA**

www.mnir.ro

SECCIÓN III — HISTORIA MODERNA

www.mnir.ro

SECCIÓN IV — **HISTORIA CONTEMPORÁNEA**

www.mnir.ro

www.mnir.ro

COMUNICĂRI ÎN ŞEDINŢA PLENARĂ

www.mnir.ro

CUVÎNT DE DESCHIDERE

de prof. dr. doc. **SUZANA GÂDEA**,
președintele Consiliului Culturii
și Educației Socialiste

Primul muzeu al țării, Muzeul Național — valorificator al unui bogat și concludent patrimoniu — își aduce prin această prestigioasă manifestare științifică, prilejuită de aniversarea a 2050 de ani de la făurirea statului centralizat condus de Burebista, contribuția la sublinierea unui mare adevăr, cel al continuității etnice și politice românești.

Într-adevăr, muzeele trebuie să extragă din întreaga comoară a experienței și creației trecutului dovada netăgăduită a trăirii unitare, pe tot cuprinsul pămîntului românesc, a marilor idealuri de unitate, independență, emancipare socială, idealuri împlinite în zilele noastre de un popor liber, stăpîn pe destinele sale.

Marele adevăr, pentru statornicirea căruia și-au adus obolul generații de istorici și arheologi, este cel al păstrării ființei politice neîntrerupte de la constituirea statului dac centralizat în vremea gloriosului Burebista și pînă în zilele noastre.

Este, desigur, un atestat de eroism, dîrzenie și capacitate politică, pe care marele solicitări ale veacurilor de confruntări și situații dramatice îl conferă străbunilor noștri și nouă înșine, realizatorii năzuințelor din totdeauna, constructori ai societății socialiste multilateral dezvoltate.

Desigur, urmărirea acestei continuități politice, de multe ori greu de surprins și de conturat instituțional, este adesea dificilă, necesitînd coroborarea datelor istorice cu cele arheologice, filologice ori etnografice și raportarea realităților carpato-dunărene la întregul orizont al romanității.

În acest context istoric, preluarea puterii de către dacii liberi, după retragerea administrației romane, cristalizarea lor, în puternică simbioză cu revenirea romană și bizantină la Dunăre, prezența cnezatelor și voievodatelor cu căpetenii, anticipînd prin inițiative și energie glorioasele domnii, de mai tîrziu, basarabe și mușatine, sînt tot atîtea fenomene care recomandă o activă și neîntreruptă existență politică.

În acest context istoric, context dramatic, profilat pe dimensiuni de epopee, așa cum a subliniat tovarășul secretar general Nicolae Ceaușescu, țărănimea a jucat un rol hotărîtor, de la membrii obștilor sătești neolitice și țăranii liberi daci — acei „comati“ — pînă la „răzeșii“ și „moșnenii“ lui Ștefan cel Mare, Mircea cel Bătrîn, Mihai Viteazul.

Mai mult decît atît, și Nicolae Iorga a consemnat faptul, multimilenara experiență politică și culturală, etică și economică a țărănimii

www.mnir.ro

noastre şi-a pus pecetea originalităţii şi viabilităţii pe însăşi fiinţa statului feudal român, în întreita sa ipostază : moldoveană, munteană şi transilvăneană.

Dăinuirea aceasta în timp, cu dimensiuni politice şi spirituale proprii, emanînd de la o civilizaţie superioară, n-a fost niciodată, un moment măcar, rodul unor întîmplări favorabile, ci, dimpotrivă, cucerită pas cu pas, prin jertfa oamenilor de aici, din străvechea noastră vatră, conturată de înălţimi carpatine, cîmpii rodnice şi drumuri pe apă şi pe uscat îndemnînd parcă la colaborare între popoare, la schimburi de valori, la plămădirea unui caracter original, a caracterului dacic.

Acesta trăieşte pînă azi în noi şi înseamnă omenie, tenacitate, spirit creator, demnitate.

În curgerea istoriei, poporul a năzuit permanent către valorile absolute, politice, etice şi culturale, şi a ştiut să-şi ridice din rîndurile celor mai buni fii ai ţării conducători neînfricaţi, cu ferma vocaţie a păstrării fiinţei etnice şi politice, a progresului, a colaborării internaţionale. Aceşti conducători — exponenţi — Burebista, Decebal, Mircea cel Bătrîn, Ştefan cel Mare, Mihai Viteazul ori Alexandru Ioan Cuza, secondaţi de pleiade de sfetnici înţelepţi şi străluciţi oameni de cultură, au transmis de la o generaţie la alta focul nestins al dragostei de glie şi au perpetuat în conştiinţa omenirii profilul spiritualităţii dacice şi româneşti, puternic conturat, definind o pasionată dragoste de libertate şi adevăr. Din această plămadă eroică de conducători încercaţi s-a format, in ani de crîncenă luptă, omul care cîrmuieşte cu previziune şi îndrăzneală revoluţionară România socialistă, in neabătutul ei drum spre comunism — secretarul general al partidului şi preşedintele ţării, tovarăşul Nicolae Ceauşescu.

Dar continuitatea politică, realitate căreia îi este consacrată tematica actualei sesiuni, înseamnă nu numai stabilitate economică, capacitate organizatorică şi militară, o cultură şi o civilizaţie temeinică, cimentînd granițe şi conturînd arii etnice, ci, totodată, o conştiinţă superioară a elementului uman.

Această conştiinţă îţi spune oricînd : cine eşti, ce ai de apărat şi, mai cu seamă, ce ai de îndeplinit pentru tine şi viitorime. Pe bună dreptate, noi, care lucrăm în domeniile cultural-educativ şi al cercetării ştiinţifice, ne dăm seama cit de important este factorul conştiinţă şi de ce tovarăşul secretar general Nicolae Ceauşescu a subliniat, de repetate ori, rolul conştiinţei, care în anumite momente hotărîtoare depăşeşte nivelul relaţiilor de producţie, mobilizează dorinţa colectivă şi deschide drumuri noi.

Conştiinţa poporului nostru a selecţionat şi tezaurizat, secole de-a rîndul, marile valori etice şi politice pe care le-a transformat în postulate de un rafinament şi înalt conţinut.

Comunicările, care se anunţă prin titluri şi participare deosebit de interesante, vor constitui o contribuţie şi un omagiu totodată.

O contribuţie — la o cît mai bună cunoaştere a istoriei poporului nostru, încărcată de semnificaţie, valori etice, de experienţe şi înalte valori spirituale, pregnate de vocaţia independenţei şi demnităţii, de vocaţia colaborării internaţionale.

www.mnir.ro

Fig. 1 — **Prof. dr. doc. Suzana Gâdea, președintele Consiliului Culturii și Educației** Socialiste, rostind cuvîntul de deschidere a celei de a IV-a Sesiuni științifice de comunicări a Muzeului Național de Istorie.

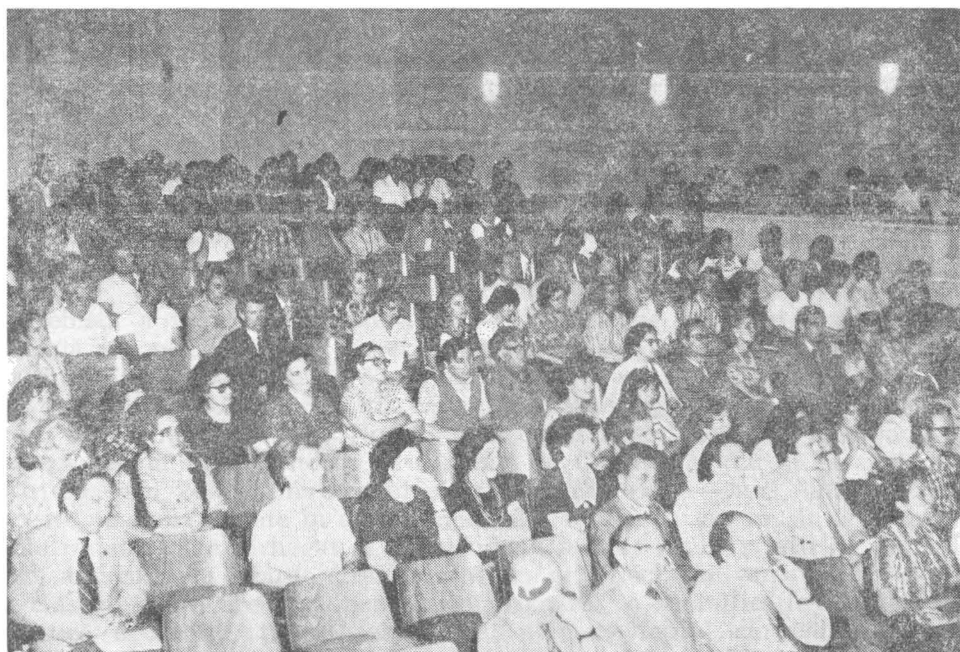

Fig. 2 — Participanți la lucrările ședinței plenare — aspect din Aula muzeului.

www.mnir.ro

Un omagiu adus strădaniilor şi jertfelor celor dinaintea noastră, dar şi prezentului nu mai puţin eroic, şi, în special, ultimilor cincisprezece ani, care trag în balanţa timpului cît toate celelalte veacuri, care s-au scurs, la un loc.

În numele Consiliului Culturii şi Educaţiei Socialiste, vă rog să-mi premiteţi să urez succes deplin lucrărilor Sesiunii ştiinţifice şi tuturor participanţilor, aporturi substanţiale la punerea în valoare a experienţei istorice româneşti, de ieri şi de astăzi, experienţă îmbogăţită permanent, pe plan naţional şi mondial, de gîndirea şi fapta ctitorului României contemporane — tovarăşul Nicolae Ceauşescu.

www.mnir.ro

SEMNIFICAŢIA ISTORICA A CREĂRII STATULUI DAC CENTRALIZAT, CONDUS DE BUREBISTA

de prof. dr. **FLORIAN GEORGESCU**,
directorul Muzeului Naţional de Istorie

Aniversarea a 2050 de ani de la crearea statului dac centralizat, condus de Burebista a căpătat dimensiunile unei sărbători a întregii noastre naţiuni. Dînd şi cu acest prilej înaltă preţuire istoriei multimilenare a poporului român, plenara Comitetului Central al Partidului Comunist Român, din 26 octombrie 1977, a elaborat Planul de măsuri privind această aniversare, stimulînd cercetarea ştiinţifică consacrată civilizaţiei geto-dace, modalităţile de evocare a istoriei statului nostru.

Faptul apare pe deplin justificat căci — aşa cum arăta tovarăşul Nicolae Ceauşescu, secretarul general al partidului, preşedintele României — făurirea statului dac centralizat a constituit „moment de cea mai mare importanţă în istoria milenară a poporului nostru".

În adevăr, acest eveniment a avut şi îşi păstrează profunde semnificaţii, ce se discern mai ales din perspectiva istoriei şi se dimensionează cu atît mai clar în epoca contemporană, în România socialistă de astăzi.

Înţelesuri majore sînt afirmate, apreciind crearea statului dac centralizat în raport cu evoluţia istorică a societăţii străvechi de pe pămîntul României.

Înfiinţarea statului dac centralizat a marcat astfel saltul către o civilizaţie superioară a societăţii din teritoriile carpato-danubiano-pontice, demonstrînd capacitatea strămoşilor poporului român de a crea şi dezvolta în Europa străveche forţe de producţie dintre cele mai dinamice, o cultură materială şi spirituală dintre cele mai originale şi mai avansate. Crearea, în sec. I î.e.n., a statului dac centralizat condus de Burebista a făcut dovada situării geto-dacilor pe trepte de organizare socială şi politică de tip superioar — şi aceasta într-o vreme în care puţine alte popoare de pe continentul nostru au izbutit să ajungă la o atare împlinire. Căci nici sciţii, care trăiau atunci pe necuprinsele pămînturi de la nordul Mării Negre, nici neamul germanic al bastarnilor, aşezat pe un vast teritoriu de la nord de Carpaţii păduroşi la vest de Vistula, nici celţii din centrul şi apusul Europei — nici unul dintre aceste neamuri situate în afara Imperiului roman nu au reuşit să constituie un stat bine închegat şi independent, atît de întins şi atît de puternic, aşa cum au izbutit strămoşii noştri geto-daci. Aniversarea pe care o cinstim acum are însă pentru noi, românii, o semnificaţie istorică şi politică deosebită, ţinînd seamă mai ales de faptul că marele regat unificat al dacilor, creat de Burebista în urmă cu 2050 de ani, a pus

www.mnir.ro

Fig. 3 — Prof. dr. Florian Georgescu, directorul Muzeului Național de Istorie, prezentîndu-și comunicarea în ședința plenară a sesiunii.

***Fig. 4* — Imagine din timpul lucrărilor secției I-a — istorie veche.**

www.mnir.ro

bazele organizării de stat pe teritoriul României — organizare care, în pofida unor vicisitudini istorice ce s-au manifestat cînd şi cînd, în ciuda unor cezuri parţiale şi vremelnice, şi-a păstrat în esenţă continuitatea pe pămîntul patriei noastre, de peste două milenii. Constituirea statului dac unificat este mărturia evoluţiei neîntrerupte a societăţii traco-dace, nu numai sub raport etnic, dar, deopotrivă, sub aspectul organizării sociale şi politice, în speţă sub raportul organizării vieţii statale.

*

Cercetătorul care va privi cu discernămînt organizarea politică a strămoşilor noştri în vremea lui Burebista va constata, ca o primă trăsătură definitorie, închegarea ei trainică, dezvoltarea sa legică, cu adinci rădăcini istorice în evoluţia economico-socială şi in civilizaţia făurită pe pămînturile carpato-danubiano-pontice. Statul condus de Burebista n-a fost o formaţiune efemeră şi nici impusă printr-o cucerire din afară, ci rezultatul firesc al drumului neîntrerupt urmat de înaintaşi — de cînd pe aceste meleaguri s-au ivit zorile istoriei şi pînă la finele primei orînduiri sociale, Comuna primitivă.

Pe pămînturile din Carpaţi, de la Dunăre şi de la Marea Neagră istoria a început în urmă cu peste două milioane de ani. În mileniile de amurg ale paleoliticului şi in etapa de trecere la noua epocă a pietrei se dezvoltă aici cîteva dintre centrele europene de trecere la economia productivă. Aceste teritorii vor constitui şi una dintre zonele-avanpost de pe acest continent, în care se va realiza procesul neolitizării. Cultura materială şi spirituală creată în mileniile VI—III î.e.n. de populaţiile de pe teritoriul României se va situa printre cele mai interesante, originale şi avansate manifestări ale civilizaţiei epocii pietrei şlefuite din Europa. Tracii din epoca bronzului, cu întinderea şi locuirile lor statornice, fixează definitiv aria pe care avea să evolueze societatea noastră străveche, adică ceea ce numim curent spaţial carpato-danubiano-pontic — înţeles ca o vastă arie construită nu numai geografic, cît mai cu seamă etno-cultural şi istoric şi mărginită : la vest, de Tisa şi Dunărea mijlocie ; in nord, de Carpaţii păduroşi ; la răsărit, de malurile Nistrului ; iar la sud, de lanţul munţilor Balcani. În adevăr, prin grupul cultural denumit Otomani, tracii carpato-danubieni se întind pînă în Cîmpia Tisei şi în Slovacia ; prin grupul cultural Suciul de Sus ei locuiesc la izvoarele Tisei. Grupurile sudice ale tracilor carpato-dunăreni, cele de tip Gîrla Mare, Verbicioare şi Tei, vieţuiesc statornic şi la sud de Dunăre, pînă la munţii Balcani. Iar in răsărit, sinteza etnoculturală reprezentată de grupul Noua leagă organic de spaţiul carpato-denubiano-pontic şi teritoriile de pînă la Nipru. Aceasta va fi şi aria locuită de geto-daci, ea prefigurîndu-se încă la nivelul culturii de tip Basarabi, din veacurile VIII—VI î.e.n. şi definitivîndu-se în perioada „clasică“ a istoriei şi civilizaţiei geto-dace. În acest spaţiu carpato-danubiano-pontic evoluţia tracilor şi apoi a geto-dacilor decurge organic şi neîntrerupt — strămoşii noştri parcurgînd etapele, mai întîi, incipente, apoi cele finale, decisive ale procesului de destrămare a orînduirii Comunei primitive. Statul unificat condus de Burebista nu a fost decît rezultatul acestei dezvoltări legice a societăţii geto-dace.

www.mnir.ro

Fig. 5 — General-maior Ilie Ceaușescu prezentîndu-și comunicarea în ședința plenară a sesiunii.

Fig. 6 — Imagine din timpul lucrărilor secției a II-a — istorie medie.

Istoria ni-l arată pe Burebista drept personalitatea care pare a fi desluşit cu o pătrunzătoare intuiţie sensul vremii şi al lumii în care trăia. Căci faptele sale de arme şi politica inaugurată şi promovată de el se înscriu pe deplin în ritmul şi pe direcţiile de evoluţie ale societăţii geto-dace. În secolul I î.e.n., aceasta depăşea cadrul primei formaţiuni economico-sociale cunoscute de umanitate. Locul istoric al numeroaselor comunităţi gentilico-tribale era luat de o singură colectivitate, cu un etnic deplin şi viguros conturat, cu o creaţie materială şi spirituală unitară pe întreg teritoriul pe care îl locuia poporul geto-dac. Concomitent, stadiul de evoluţie făcea anacronice formele tribale şi unional-tribale de organizare socială şi impunea, cu necesitate, crearea şi existenţa unor formaţiuni politice de tip statal. Un atare proces se desfăşura în lumea geto-dacă încă în perioada secolelor IV—II î.e.n. — şi cu îndreptăţite temeiuri istoricii de azi văd în cele cîteva alcătuiri cunoscute, conduse de „regi" (basilei), nu doar simple uniuni de triburi (fie şi de democraţie militară), ci formaţiuni politico-militare cu caracter prestatal. Istoria acestor formaţiuni politico-militare prestatale prefigurează liniile directoare ale politicii lui Burebista : organizare temeinică în interior, luptă pentru apărarea independenţei şi păstrării neştirbite a teritoriilor, relaţii de bună vecinătate cu cei din jur. Dromichaites, Oroles, Rhemaxos şi alţi conducători ai organizaţiilor prestatale geto-dace au fost promotori ai unei asemenea politici, pe care Burebista avea să o amplifice şi să o statueze la geto-daci. Procesul organizării statale la strămoşii noştri era înrîurit şi de împrejurările externe, căci atît tendinţele expansioniste ale regatului macedonean, cît şi intruziunile celtice şi bastarne, dar mai ales apropierea legiunilor romane de Dunăre îi chemau pe geto-daci la o organizare temeinică, la întărirea puterii lor armate, la o politică externă activă. În asemenea condiţii, Burebista a fost acela care, contemporan al constituirii geto-dacilor într-un popor unic, i-a statuat acestuia unitatea şi pe plan politic, iniţiind şi realizînd opera de edificare a statului centralizat.

Izvoarele antice lasă să se înţeleagă clar că opera lui Burebista a fost făurită şi pe calea armelor. Iar istoricii moderni au scris mult despre războaiele purtate de marele bărbat get — pentru a expulza pe celţi dincolo de cursul Tisei şi de Dunărea mijlocie, pentru a-i îndepărta pe bastarnii din Moldova şi pentru a acorda la politica externă promovată de el orientarea şi acţiunile „polis"-urilor greceşti de pe ţărmurile de vest şi de nord ale Pontului Euxin. Poate însă că, în legătură cu aceasta, ar trebui mai mult reliefat faptul că Burebista, purtîndu-şi oştirile pe atît de mari întinderi, nu a călcat niciodată şi nicăieri meleaguri străine şi nu a inclus în statul său decît numai şi numai pămînturi locuite de ai săi sau a intervenit şi reprimat forţe adverse ce lezau sau ameninţau tot interese şi drepturi ale geto-dacilor. El a ajuns, astfel, în răsărit pînă dincolo de Nistru. Dar acolo se aflau colectivităţi importante de daci, aşa cum au dovedit-o cu prisosinţă descoperirile arheologice efectuate şi valorificate de specialiştii sovietici. Burebista şi-a condus oştile sale, izgonind pe celţi, pînă la Dunărea mijlocie. Dar morminte ale strămoşilor noştri au fost aflate pînă lîngă Viena, iar arheologii

www.mnir.ro

cehoslovaci au publicat numeroase vestigii geto-dace din regiunile sudice ale ţări lor. În fine, să ţinem seamă că făuritorul statului dacic centralizat a inclus în alcătuirea sa şi pămînturile dintre Dunărea de jos şi munţii Haemus, pentrucă ele erau ale geto-dacilor — aşa cum ne-a relatat-o Tucidide şi cum o demonstrează săpăturile şi descoperirile efectuate de arheologii din Republica Populară Bulgaria. Din toate acestea desluşim că Burebista a fost conducătorul unor acţiuni militare pe deplin justificate, conducător al unor „războaie drepte“ şi că, nerecurgînd la cotropiri, a luptat pentru apărarea pămînturilor locuite de ai săi. Astfel, marele bărbat get ne apare ca iniţiatorul unei politici ce avea să devină o constantă de-a lungul întregii noastre istorii.

*

Pe arena politică a Europei, Burebista a apărut şi a acţionat într-o vreme de mari şi adînci prefaceri. **Lumea elenistică**, cu toată întinderea, puterea şi strălucirea sa se destramă, ca urmare a unor îndelungate contradicţii interne şi lupte dinastice, iar, în cele din urmă, sub presiunea şi forţa nimicitoare a legiunilor romane, care înaintau spre regiunile sud-estice ale Europei. **Celţii**, care, prin puterea lor de expansiune, stîrniseră panică pentru populaţiile din apusul, centrul şi zonele est-centrale ale continentului, se istoviseră în peregrinări şi în lupte duse cu cei ce-şi apărau pămînturile lor şi sfîrşeau, şi ei, sub loviturile teutonilor şi cimbrilor şi sub cele date de legiunile lui Caesar. Mai cu seamă însă, Europa de la finele veacului al II-lea şi în veacul I î.e.n. cunoaşte spectaculoasa ridicare politică şi militară a **Romei**, care va deveni, în istoria acestor vremi, factorul decisiv al tuturor mutaţiilor şi evenimentelor ce se vor înregistra pe harta continentului. Singurul popor, care, în asemenea condiţii izbuteşte să se organizeze temeinic, să existe şi să se afirme cu vigoare — etnic, cultural şi politic — sînt **geto-dacii**, conduşi de pe la 80 şi pînă la 44 î.e.n. de Burebista. Semnificaţia acestei realităţi istorice de acum două milenii nu poate sta decît în edificarea sa pe temelia de nezdruncinat a unei civilizaţii complexe şi avansate, aşa cum ni se înfăţişează nouă, tot mai mult şi tot mai desluşit, civilizaţia creată de poporul geto-dac. Forţele de producţie — impetuos dezvoltate ; producţia de mărfuri — vertiginos crescută ; circulaţia monetară — intens practicată ; aşezările de tip proto-urban şi arhitectura — în plină afirmare ; arta şi concepţiile religioase — atît de purtătoare de spirit propriu — toate constituie mărturia unei creaţii materiale şi spirituale de o nesecată vitalitate şi la un nivel de dezvoltare ce nu s-ar fi putut acorda decît numai cu o alcătuire socială şi politică riguros structurată şi energic condusă.

Binecunoscutul decret dionisopolitan, dat în cinstea lui Acornion, îl numeşte pe Burebista „cel dintîi şi cel mai mare dintre regii din Tracia“ ; iar geograful Strabon afirma despre conducătorul statului dac că „a întemeiat o mare stăpînire“. Semnificaţia acestor relatări — una, venită chiar din epoca marelui rege get — nu poate fi alta decît că înşişi contemporanii lui Burebista şi-au dat seama de dimensiunile operei

Fig. 7 — Prof. dr. Gheorghe Zaharia prezentîndu-şi comunicarea în şedinţa plenară a sesiunii.

Fig. 8 — Imagine din timpul lucrărilor secţiei a IV-a — istorie contemporană.

www.mnir.ro

politice înfăptuită de acesta, că în Europa veacului I î.e.n. statul dac unificat constituia un factor de activă influență, care s-a impus viguros și care se cerea recunoscut.

★

Conștiința populară nu a receptat și nu ne-a transmis nimic despre existența și despre faptele lui Burebista — personalitatea sa fiind probabil umbrită de lupta de erou și de suprema jertfă pe altarul patriei geto-dace de către regele Decebal. Istoriografia românească a înregistrat însă, de la primele ei începuturi, pe cel ce i-a condus pe strămoșii noștri pe culmile afirmării lor ca popor creator de strălucită civilizație și de rînduieli politice statornice. Constantin Cantacuzino stolnicul scria cu avînt despre „craiul Burebisca". Asemenea, Dimitrie Cantemir se referea la marele rege ca la „cel dintii a dachilor stăpînitoriu". În timpurile moderne, G. Tocilescu și A. D. Xenopol descifrau, prin studiul atent al izvoarelor antice și prin luarea în considerare a aprecierilor formulate de Niebuhr și Mommsen, îndeosebi puterea statului dac și însemnătatea operei înfăptuită de Burebista, reliefînd activitatea acestuia de reformator, conducător și unificator al dacilor. Mai ales însă, cărturarii și oamenii politici din evul mediu și din epoca modernă a istoriei noastre au năzuit către reconstituirea a ceea ce, în urmă cu multe secole, înfăptuise Burebista. O profundă și majoră semnificație istorică o are astfel faptul că Dacia a devenit idealul unității românilor de pretutindeni. În același timp flacăra luptei pentru neatîrnare, pentru existență liberă și demnă, pe care geto-dacii au purtat-o, cu pilduitore dîrzenie, încă de la primele lor afirmări pe arena istoriei, dar mai cu seamă sub domnia glorioasă a lui Burebista, această flacără a independenței a fost preluată de români și dusă mai departe, de-a lungul întregii noastre istorii, pînă azi. În veacul al XV-lea, pentru Bogdan al II-lea al Moldovei și pentru Iancu de Hunedoara al Transilvaniei, țările lor urmau „să fie ca una". Idealul reclădirii unei țări unite și neatîrnate pe pămîntul străbun al Daciei a constituit țelul de căpetenie al vieții și activității lui Mihai Viteazul. Unirea tuturor românilor într-o singură țară, liberă și independentă, renăscută pe pămînturile Daciei de altădată i-a însuflețit pe revoluționarii pașoptiști, pe înfăptuitorii actului Unirii din 24 ianuarie 1859, pe toți eroii din tranșeele războiului de independență și pe cei care au luptat în 1918 pentru făurirea statului național unitar român.

În anii grei ai perioadei interbelice, luptînd împotriva ascensiunii fascismului și escaladării războiului în Europa și pentru păstrarea independenței și integrității teritoriale a patriei, iar apoi, în cea mai neagră perioadă a istoriei României — sub dictatura militaro-faseistă și în condițiile războiului hitlerist —, clasa muncitoare, mobilizată, organizată și condusă de Partidul Comunist a militat cu ardoare, cu abnegație revoluționară și plătind jertfe grele pentru apărarea și redobîndirea independenței noastre naționale. Muncitorimea, comuniștii români dovedeau astfel țării întregi că stindardul neatîrnării, înălțat din vechime de strămoșii daci — ai lui Dromichaites, ai lui Burebista și Decebal — și purtat apoi, în toate ceasurile de grea cumpănă a istoriei noastre de

www.mnir.ro

poporul român şi de cei mai de seamă reprezentanţi ai săi, era acum preluat de forţe consecvent revoluţionare, pentru care nimic nu e mai presus decît patria — întreagă, liberă, demnă, înfloritoare.

Păstrarea şi întărirea unităţii întregului nostru popor şi apărarea independenţei şi suveranităţii naţionale au devenit idealuri scumpe României socialiste. Sub conducerea Partidului Comunist Român, a tovarăşului Nicolae Ceauşescu, secretarul general al partidului, preşedintele ţării, aceste idealuri inspiră şi guvernează întreaga politică internă şi externă a statului. Principiile de pace şi colaborare pe plan internaţional în numele egalităţii în drepturi, al neamestecului în treburile interne, ai respectării dreptului fiecărui popor de a-şi hotărî singur destinele, promovate neabătut de ţara noastră, sînt nu numai expresia unei înalte principialităţi politice, dar, în acelaşi timp, idealuri moştenite de la daci şi cărora Burebista, cel cinstit acum de către noi, le-a dat cea dintîi puternică afirmare.

Tovarăşul Nicolae Ceauşescu sublinia că „constituirea statului dac centralizat de sub conducerea lui Burebista, în jurul anilor 70 î.e.n. — a fost rezultatul dezvoltării vieţii materiale şi spirituale pe teritoriile locuite de geto-daci, care făceau parte din numeroasa populaţie a tracilor, cu adinci rădăcini în întreg spaţiul carpato-danubiano-pontic. Statul dac a cunoscut o puternică înflorire economico-socială...". Semnificaţia formării statului dac este aici definită cu o remarcabilă capacitate de extragere şi sesizare a esenţei proceselor şi faptelor istorice, capacitate, de altfel, caracteristică secretarului general al partidului, preşedintelui României. O atare apreciere, în care se complinesc gîndirea profund ştiinţifică, viziunea politică, vibraţia patriotică ne este nouă, tuturor, îndreptar în această înălţătoare acţiune de cinstire a statului dac centralizat şi a făuritorului său, BUREBISTA.

LA SIGNIFICATION HISTORIQUE DE LA CRÉATION DE L'ETAT DACE CENTRALISÉ DIRIGE PAR BUREBISTA

Dans cette communication il s'agit de l'événement anniversaire des 2050 ans depuis la création de l'Etat dace centralisé dirigé par Burebista, événement qui a stimulé la recherche scientifique consacrée à la civilisation géto-dace, aux modalités d'évocation de l'histoire de l'Etat, à la vie même de notre peuple. A cette occasion on rélève les significations majeures comprises dans l'appréciation des conditions de la création de l'Etat dace centralisé par rapport à l'évolution historique de la société primitive sur l'étendue de la **Roumanie**. *Ce moment a marqué le bond vers une civilisation supérieure de la société comprise dans l'espace géographique carpatho-danubien-pontique, en démontrant la capacité de nos ancêtres de créer dans l'antique Europe des forces de production des plus dynamiques aussi bien qu'une culture matérielle et spirituelle des plus originales et plus avancées pendant les IIIe—Ier siècles av. n.è.*

Le grand royaume unifié des Daces, crée par Burebista, a jeté les fondements de l'organisation d'état sur le territoire de la **Roumanie** *— organisation qui, en*

www.mnir.ro

faisant face aux vicissitudes historiques, a conservé en essence sa continuité sur la terre roumaine. En même temps, c'est le témoignage du fort développement de la société thraco-géto-dace non seulement sous rapport ethnique, mais aussi sous l'aspect de l'organisation sociele et politique aussi bien que de la vie de l'état.

L'auteur met en évidence le sens majeur en tout au long de l'histoire de notre peuple par la création de ce puissant État dace centralisé. Dans la conscience du peuple roumain, une profonde et majeure signification est acquise par la Dacie qui devient l'idéal de l'unité des Roumains de partout. La flamme de la lutte pour l'indépendance, pour une existence libre et digne, pour laquelle ont lutté avec ardeur nos ancêtres, les Daces, est devenue le symbole des Roumains pour la reconstruction d'un pays uni et indépendant tout au long des siècle jusqu'à nos jour, quand la Roumanie socialiste est devenue l'Etat d'une nation libre et indépendante, maitresse de sa propre destinée historique.

www.mnir.ro

BUREBISTA, SUCCESOR AL PROGRAMULUI POLITIC AL LUI MITHRIDATE AL VI-lea EUPATOR, REGELE PONTULUI *

de acad. **EMIL CONDURACHI**

O scurtă dar interesantă inscripţie latină, găsită acum cinci ani printre ruinele oraşului pontic Histria şi publicată de Al. Suceveanu [1], pune din nou în discuţie problema situaţiei topografice a Argedavei, considerată multă vreme — şi greşit adăugăm noi — drept capitala regelui dac Burebista. Comentînd acest document, datînd din epoca imperială, autorul înlătură, pe bună dreptate, ipotezele formulate mai înainte cu privire la localizarea localităţii vizitate către anii 70—62 î.e.n.[2] de Acornion, ambasadorul oraşului pontic Dionysopolis pe lîngă un rege al cărui nume, şters de pe inscripţia respectivă (rîndul 6), nu era cunoscut, dar pe care o lectură grăbită l-a prezentat întotdeauna drept tatăl lui Burebista [3]. De altfel, numele regelui dac figurează doar la rîndul 22 al decretului, într-un context fără nici un raport cu Argedava sau cu „tatăl regelui" pe lîngă care Acornion fusese în misiune, probabil în alte circumstanţe şi în alt moment al carierei sale diplomatice [4]. Cît priveşte misiunea încredinţată lui Acornion de către Burebista — „devenit în timpul din urmă cel dintîi şi cel mai mare dintre regii din Tracia" [5] — ea se poate data cu oarecare preciziune. Textul este foarte clar : Acornion a fost însărcinat de regele dac cu o solie pe lîngă Pompeius înaintea bătăliei de la Pharsalos, adică în anul 48 î.e.n. Rîndurile lipsă din inscripţie se refereau la prima solie a lui Acornion pe lîngă tatăl

* Textul prezentului articol a apărut în limba franceză în „Acta antiqua", Budapest, t. XXVI, fasc. 1—2, 1978, p. 7—14.

[1] Al. Suceveanu, *A propos d'Argedava à la lumière d'une inscription inédite*, „Revue Roumaine d'Histoire", 14 (1975), p. 111—118.

[2] Cf. H. Daicoviciu, *Dacia de la Burebista la cucerirea romană*, Cluj, 1972, p. 37—41, cu toată bibliografia subiectului.

[3] C. Daicoviciu sugerase Arcidava, situată mult mai departe, în Banat ; R. Vulpe a localizat întotdeauna Argedava în oppidum-ul dacic de la Popeşti, în apropiere de Bucureşti. Deşi mult mai aproape de Sciţia Mică, acest oppidum — considerat greşit ca adevărata capitală a lui Burebista — nu este mult mai aproape de coasta pontică. Doar H. Daicoviciu (*op. cit.*, p. 37) avansase ipoteza, confirmată de noul document epigrafic susmenţionat, că Argedava lui Acornion trebuie să se fi aflat nu dincoace de Dunăre sau de Carpaţi, ci undeva între fluviu şi litoralul pontic.

[4] Ultima editare a acestui faimos decret la G. Mihailov, *Inscriptiones Graecae in Bulgaria repertae, I*, Serdica, 1956, n. 13.

[5] Rîndurile 22—25 : [...νεωστ]εί τε τοῦ βασιλέως Βυρεβίστα πρώτου και μ[εγίστου γεγ]ονότος τῶν έπί θράκης βασιλέων...

www.mnir.ro

unui şef local[6]. Nu este deci cazul să vedem în chip exclusiv în personajul care locuia în Argedava pe tatăl lui Burebista însuşi şi de aceea nici chestiunea capitalei dacice cu acest nume nu mai prezintă interesul care i se atribuia altădată. Pe de altă parte, în ceea ce priveşte pe Acornion, nu era vorba decît de una din numeroasele solii trimise de oraşele pontice pentru a obţine de la regişorii autohtoni securitatea politică şi economică a negustorilor greci din Pontul Euxin, în schimbul unui «phoros» (tribut) anual sau a unui supliment de daruri[7]. Fără îndoială că, graţie experienţei cîştigate în astfel de misiuni, a putut obţine Acornion favoarea lui Burebista, care l-a făcut ambasadorul său pe lîngă Pompeius.

Totuşi misiunea încredinţată lui Acornion era mai mult decît un simplu demers pentru a obţine pentru regele dac prietenia rivalului lui Cezar. Ea se arată a fi, într-adevăr, concluzia unei politici iniţiate cu cîţiva ani mai înainte şi urmează — după părerea noastră — aceeaşi direcţie, urmărind aceleaşi ţeluri strategice ca şi cele ale marelui rival al Romei din epoca lui Sulla şi Pompeius şi anume Mithridate VI Eupator, regele Pontului. Într-adevăr, oraşele pontice urmaseră cîţiva ani înainte — poate contra voinţei lor — politica regelui Pontului, dar se văzuseră obligate, în urma campaniei lui M. T. Varro Lucullus din anii 72—71 î.e.n., să-şi schimbe stăpînul, de-acum înainte ele trebuiau să se opună, mai mult sau mai puţin deschis, oricărei tentative susceptibile de a le expune din nou unor dure represalii din partea romanilor[9]. Acesta este contextul istoric, precedînd cu un secol adevărata cucerire romană a Sciţiei Mici şi a bazinului Dunării de Jos, în care Burebista a căutat, la rîndul său, mijloacele de a stăvili înaintarea romană, ce reprezenta o gravă ameninţare pentru flancul sting al regatului său.

Infrîngerea şi dispariţia de pe scena politică a lui Mithridate al VI-lea Eupator lăsase un vid politic ale cărui efecte aveau să le simtă în primul rînd oraşele pontice, ca şi triburile din regiunea Pontului Euxin şi a Dunării de Jos. Credem că acesta este sensul în care trebuie interpretate fluctuaţiile manifestate de politica oraşelor pontice în cursul anilor 70—62 î.e.n. Supunerii brutale inaugurate de Lucullus în 72—71 i-a urmat înţelegerea cu triburile din vecinătate, înţelegere îndreptată împotriva invadatorului roman. Cîteva triburi getice şi-au adus contribuţia lor — alături de bastarni — la înfrîngerea lui Antonius Hybrida în anul 61 î.e.n. ; steagurile capturate cu această ocazie au fost regăsite în cetatea getică Genucla[10]. Iritaţi de exploatarea nemiloasă a romanilor, „aliaţii" greci, cetăţeni ai oraşelor pontice, au contribuit şi ei la această înfrîngere.

---

[6] Rîndul 6 : πρὸς τὸν πατέρα α[ὐτοῦ?]

[7] Cf. Em. Condurachi, *Histria*, I, Bucureşti, 1954, p. 47 şi D. M. Pippidi (în D. M. Pippidi şi D. Berciu), *Din istoria Dobrogei*, I, Bucureşti, 1965, p. 225 şi urm.

[8] Rîndul 25 al decretului : [γ]ενόμενος καί πρὸς τοῦτον εν τῇ πρώτῃ καὶ με[γίστῃ φ]ιλίᾳ

[9] Cf. Em. Condurachi, în „Buletinul ştiinţific, seria Ştiinţe istorice, filozofice şi economico-juridice, al Academiei Republicii Populare Române", II, 2—4 (1950), p. 67—77.

[10] Cassius Dio, LI, 26, 5.

www.mnir.ro

Cu toate acestea, de bunăvoie, sau de nevoie, ei au sfîrşit prin a se supune dominaţiei romane, împotriva căreia, după această dată, nimeni nu mai părea capabil să se opună. Oricît de dură şi de agresivă era această dominaţie, oligarhia negustorească a oraşelor pontice trebuia în cele din urmă să cadă la înţelegere cu cuceritorii, interesele lor fiind aceleaşi. Cu acest preţ, conducătorii oraşelor pontice îşi asigurau un sprijin solid, atît împotriva eventualelor agitaţii interne — decretul histrian care relatează solia pe lîngă Zalmodegikos vorbeşte de unele ταραχαι[11], „tulburări" —, cît şi împotriva triburilor din vecinătate, mai ales bastarnii, intrate în fierbere din cauza mişcărilor de populaţii intervenite în acea epocă la marginile teritoriilor lor.

Această conformitate de interese este singura explicaţie posibilă a fidelităţii păstrată Romei de către oligarhia oraşelor pontice în vremea în care o nouă putere se ridica în părţile Dunării de Jos, pentru a relua într-un anume sens lupta purtată odinioară cu atîta vigoare de către Mithridate. Noua putere era cea a statului geto-dac al lui Burebista. Politica regelui dac faţă de cetăţile pontice — politică multă vreme insuficient şi rău înţeleasă — trebuie considerată in lumina circumstanţelor specifice ale luptei sale înverşunate împotriva romanilor.

Într-adevăr, există istorici care tratează conflictul lui Burebista cu oraşele pontice ca un simplu accident marginal al activităţii sale politice şi militare, avînd mai degrabă caracterul unei expediţii de jaf. Specialiştii al căror interes s-a centrat asupra naşterii şi dezvoltării primului stat geto-dac au văzut în activitatea militară a lui Burebista expresia unei tendinţe de expansiune către mare[12]. Totuşi, nu a fost examinată activitatea regelui în acest sector ca parte integrantă a politicii generale a statului geto-dac şi a triburilor balcano-dunărene. Privită sub acest unghi, campania lui Burebista în părţile Pontului Euxin se transformă, dintr-o simplă acţiune oarecum izolată şi în orice caz demnă doar de vreun regişor anterior întemeierii statului său şi programului politic al unei asemenea forme superioare de organizare, într-un capitol important al rezistenţei opuse de acest mare rege înaintării romane către Dunărea de Jos.

Primul care menţionează atacul regelui împotriva oraşelor pontice, de la Olbia şi pînă la Apollonia, este Dio Chrysostomul[13]. Se pare că primul obiectiv al acestui atac a fost bogata Olbie, pentru a cărei istorie victoria lui Burebista trebuia să însemne un moment cu adevărat tragic. Olbia a constituit deci prima etapă a unei strategice operaţii de anvergură, concepută cu scopul de a reuni între limitele extreme ale statului geto-dac ţărmul occidental şi nord-occidental al Pontului Euxin. Înainte de a trece la celelalte etape ale acestei operaţii, să ne oprim o clipă pentru a examina un fapt neglijat pînă acum, cu toate că are o importanţă specială pentru momentul în care se plasează evenimentele, ca şi pentru semnificaţia politicii lui Burebista.

---

[11] D. M. Pippidi, *Epigraphische Beiträge zur Geschichte Histrias in hellenistischer und römischer Zeit*, în „Deutsche Akademie der Wissenschaften zu Berlin, Schriften der Sektion für Altertumwissenschaft", 34, Berlin, 1962, p. 75—88.

[12] E. H. Minns, *Scythians and Greeks*, Cambridge, 1913, p. 464 ; V. Pârvan, *Getica*, Bucureşti, 1926, p. 80 şi urm.

[13] XXXVI, 4.

www.mnir.ro

Se ştie dintr-un izvor sigur că, puţină vreme după căderea Olbiei, regele Pharnaces al Pontului, urmaşul lui Mithridate al VI-lea Eupator, a ridicat la rîndul său armele împotriva Romei. Este acelaşi Pharnaces care, cu cîţiva ani doar mai înainte, sacrificase independenţa regatului bosporan în folosul Romei, provocînd prin trădarea sa moartea lui Mithridate. Aceasta nu l-a împiedica însă să profite de orice ocazie pentru a se rupe de vechii săi aliaţi, romanii, a căror „prietenie" se dovedise, chiar şi de la distanţă, greu de suportat. Nu este desigur doar o simplă întîmplare că Pharnaces a ridicat armele tocmai în anul 48 î.e.n.[14]. Iniţiativa sa era favorizată de victoriile lui Burebista, ca şi de dificultăţile prin care trecea statul roman în acea vreme ; ea reprezintă complementul — pe celălalt ţărm al Pontului Euxin — activităţii anteromane întreprinse de regele dac.

Este dovedit că la această vreme presiunea geto-dacă asupra oraşelor pontice de pe ţărmul apusean se făcea simţită tot mai mult. Pe lîngă informaţiile foarte clare ale lui Dio Chrysostomul şi Strabon, cîteva inscripţii pontice aduc şi ele date preţioase în această privinţă. Vom menţiona mai întîi pe cele care vorbesc, fără să lase nici un fel de îndoială, de campania lui Burebista, pentru a încerca apoi să ne dăm seama pînă la ce punct ne putem baza pe alte documente a căror datare este încă discutată.

Din prima categorie de informaţii face parte o epigrafă de la Mesembria, publicată parţial de Kalinka şi completată de G. Seure[15]. Este vorba de un text destinat cinstirii numelui strategilor care se distinseseră în luptele împotriva lui Burebista. Este vorba într-un pasaj al documentului de gărzi organizate zi şi noapte pentru a evita orice încercare de surpriză din partea inamicului, în schimb inscripţia nu cuprinde nimic referitor la sfîrşitul asediului oraşului, al cărui teritoriu rural se afla, se pare, în mîinile geto-daoilor. Alt document referitor la activitatea politică şi militară a lui Burebista în Dobrogea este decretul onorific al lui Acornion, deja menţionat.

Există şi alte documente elocvente pentru istoria unor etape ale operaţiei militare întreprinse de Burebista împotriva cetăţilor pontice, chiar dacă datele pe care le furnizează sînt mai puţin categorice. Aşa, de pildă, Latîşev, Dittenberger, Seure şi D. M. Pippidi sînt absolut siguri că pasajul menţionînd asediul Histriei din decretul lui Aristagoras se referă la campania regelui geto-dac : geţii au invadat teritoriul rural, pe care îl ocupă timp de trei ani, astfel încît — ca şi în cazul Olbiei — cetăţenii s-au văzut obligaţi să plece pe mare[16]. Pentru C. Patsch, „barbarii" care veneau de dincolo de Dunăre, aşa cum spune inscripţia, nu puteau fi decît bastarnii[17]. Totuşi, pasajul din decretul lui Acornion, menţionînd cucerirea ţărmurilor dunărene şi a Dobrogei de către Burebista, comparat cu cel similar din decretul lui Aristagoras scade sensibil greutatea argumentului evocat de savantul vienez în favoarea bastarnilor, cu toate că nu este imposibil ca aceştia să fi participat la expediţia lui Burebista, ca şi în cazul Olbiei.

---

[14] Cassius Dio, XLII 9,2.
[15] G. Seure, *Arch. thrace*, I, p. 17 şi urm. (tiré à part de la Rev. Arch., 1923).
[16] Syll.[3] 708.
[17] *Beiträge zur Völkerkunde von Südosteuropa*, 1922, p. 25.

www.mnir.ro

Nu poate fi nici o îndoială că orașul a fost asediat și că invadatorul a rămas timp de trei ani stăpîn pe teritoriul său rural — dacă inscripția lui Aristagoras concerne acest eveniment. Ca și la Mesembria a fost un asediu riguros, epuizant, care a dus la pierderea libertății unui număr de cetățeni din Histria, răscumpărați apoi de Aristagoras. Asediul n-a fost ridicat decît după lungi parlamentări. În momentul redactării decretului lui Aristagoras, alte pericole amenințau orașul, astfel încît histrienii nu au mai socotit necesar să precizeze condițiile care le-au fost impuse în schimbul eliberării lor. Foarte probabil, orașul a trebuit să plătească scump cei trei ani de rezistență înverșunată. Sau unele evenimente neprevăzute au decis retragerea geto-dacilor ? De exemplu, moartea lui Burebista și tot ceea ce a putut atrage ca dezordini.

Aceeași situație tragică rezultă și dintr-o inscripție tomitană, pe care G. Dittenberger crede că se referă la atacul geților lui Burebista. Se pare că asedierea Tomisului a stîrnit o asemenea panică încît mulți dintre cetățeni au hotărît să părăsească orașul, convinși că nu-l vor putea apăra. Cu acest prilej, doi strategi au fost însărcinați cu formarea unei gărzi de patruzeci de oameni aleși și instruiți special pentru paza turnurilor și căilor de acces spre oraș [18].

Mai la sud, vechea colonie milesiană Odessos ne oferă o imagine analogă din toate punctele de vedere. Latîșev — cel mai bun cunoscător al documentelor pontice — a pus în legătură cu atacul lui Burebista o inscripție din acest oraș în care se menționează consacrarea unor preoți ai lui Apollo „după exil“ [19].

În sfîrșit, nu este deloc imposibil ca refacerea unui număr de edificii ruinate, despre care vorbește o inscripție din Callatis [20], să fie legată de distrugerile provocate de expediția lui Burebista. Totuși, un alt document similar, relativ la Apollonia Pontică, privește refacerea porților orașului și a edificiilor devastate de Varro Lucullus (72 î.e.n.).

Oricum ar fi — fie că este vorba de mărturii precise asupra expediției războinice a lui Burebista, fie doar de informații care ar putea să se fi legat de ea, fără să avem certitudinea absolută — este evident că astfel de operații militare nu au nimic fortuit. Îndreptată cînd împotriva unuia, cînd împotriva altuia din orașele pontice, campania regelui geto-dac face parte dintr-o largă desfășurare de forțe care, pornind de la Olbia — cum afirmă clar Dio Chrysostomul — se oprește la Apollonia. Nu poate fi vorba doar de scurte incursiuni : este o adevărată campanie, cu scadența îndepărtată și încoronată de cucerirea malului drept al Dunării de Jos și a întregii Dobroge [22]. Dintr-un asediu într-altul, dintr-o capitulare într-alta, majoritatea orașelor pontice au sfîrșit prin a intra în sistemul statal edificat de către daci. Este poate și cazul orașului dunărean Aegyssos, cucerit de geți, așa cum ne informează un fragment din „Epistolele“ lui Ovidiu [23].

---

[18] Syll.[3] 731.
[19] Syll.[3] 730.
[20] Arch.-epigr. Mitt., VI, 5,5.
[21] E. Kalinka, *Antike Denkmäler in Bulgarien*, Wien, 1906, no. 156.
[22] Rîndurile 24—25 din decretul lui Acornion.
[23] *Epistulae ex Ponto*, I, 8.

www.mnir.ro

Unele din documentele menţionate lasă să se înţeleagă că Burebista n-a putut cuceri toate oraşele pontice. Nu este imposibil, însă trebuie amintit că absolut toate datele privind acest subiect, disponibile pînă în prezent, emană dintr-o singură tabără. Mai mult, un mare număr aparţine unei epoci ulterioare evenimentelor pe care le relatează.

Deci, cu toată rezistenţa grecilor, regele geto-dac a realizat obiectivul final al acţiunii sale. Un astfel de asediu, prelungit din lipsa mijloacelor tehnice şi a experienţei necesare pentru astfel de operaţiuni, nu putea fi dus cu o asemenea tenacitate decît pentru raţiuni puternice, altfel zis, pentru că ocuparea oraşelor pontice era absolut necesară dezvoltării ulterioare a politicii lui Burebista. Într-adevăr acţiunea pontică a regelui îşi capătă sensul său real considerată în ansamblul politicii sale în Balcani, în întregime îndreptată împotriva romanilor. Ea se plasează în epoca în care Burebista, după consolidarea situaţiei sale interne, reuşise să împingă spre vest triburile celtice, lucru care îi asigura într-o oarecare măsură securitatea frontierei de pe Dunărea Mijlocie [24]. Fazele politicii sale sud-dunărene după această dată sînt mai greu de precizat. În stadiul actual al cercetărilor pare mai degrabă că activitatea sa la sud de fluviu, avînd ca ţintă Macedonia — centrul de gravitate al forţelor romane —, trebuie să fi fost precedată de către cucerirea litoralului pontic. Şi aceasta nu era doar o tactică de moment sugerată de înfrîngerea lui Antonius Hybrida, care a antrenat eclipsa temporară a puterii romane în această regiune, eclipsă de care regele a ştiut să profite pentru a-şi asigura cîteva poziţii în plus. Acţiunea ascunde o veritabilă gîndire politică şi militară, bazată pe experienţa ultimelor decenii care arătase că romanii, în imposibilitatea de a purcede la un atac frontal la nord de Dunăre, se străduiau să întoarcă frontul prin Dobrogea. În consecinţă, cucerirea oraşelor pontice, puncte de sprijin ale oricărei invazii romane, căpăta un caracter imperativ pentru Burebista, chiar cu riscul de a lăsa descoperit flancul stîng al frontului său balcanic. Fără a mai socoti şi avantajele economice ale unei astfel de cuceriri pentru statul geto-dac în plin avînt şi a cărui expansiune înspre litoralul pontic cu bogatele sale cetăţi se dovedea o întreprindere foarte fructuoasă.

În aceste circumstanţe, şi poate ca una din consecinţele lor, a avut loc răscoala dalmată, punînd la grea încercare puterea romană în regiunea adriatică. Această răscoală trebuie de asemenea să contribuie la slăbirea poziţiei romanilor în zona occidentală a Balcanilor, odată cu sensibila creştere a prestigiului de care se bucura regele dac în sudul Dunării. De altfel este posibil ca Burebista însuşi să fi dat o mînă de ajutor la pregătirea revoltei, pentru a putea, printre altele, urca preţul unei atitudini amicale faţă de Pompeius. După inscripţia de la Dionysopolis, Acornion „fiind trimis de către regele Burebista ca ambasador pe lîngă autocratorul romanilor, Gnaeus Pompeius, fiul lui Gnaeus, şi întîlnindu-l în regiunile Macedoniei, în apropiere de Heracleea Lynkestis, a îndeplinit nu numai misiunile cu care îl însărcinase regele, dar a dus şi tratative din cele mai fructuoase în profitul patriei sale".

În vreme ce atenţia lui Pompeius era în chip firesc reţinută de grijile războiului civil, adevăratul scop al lui Burebista apare ca fiind

[24] Cf. H. Daicoviciu, *op. cit.*, p. 70.

www.mnir.ro

consolidarea pozițiilor strategice și politice la sud de Dunăre, așa cum ne lasă să credem fascicolul de fapte examinate mai sus.

Așa cum am subliniat deja la începutul prezentei expuneri, cucerirea de către Burebista a litoralului pontic cu cetățile sale grecești, de la Olbia la Apollonia, capătă, considerată sub acest unghi, aspectul unei întreprinderi de anvergură pe planul politic și militar. Tendința manifestată de tînărul stat geto-dac de a-și lărgi baza economică coincide, la mijlocul sec. I î.e.n., cu dezvoltarea unui vast program al cărui scop final era de a pune capăt infiltrației progresive a romanilor în regiunea Dunării de Jos. Întrucît de această dată interesele negustorilor greci care conduceau orașele pontice se îndreptau în aceeași direcție ca și interesele romane, pericolul devenea iminent pentru Burebista. De aceea s-a produs campania regelui geto-dac în anii 50—48 î.e.n., care s-a prelungit poate în unele puncte mai dificile de cîștigat. Rezultatele obținute au justificat acțiunea regelui, deoarece i-au asigurat mijloace economice substanțiale și consolidarea frontului în zona care putea fi considerată, pe bună dreptate, ca fiind cea mai periculoasă pentru lupta pe care o începuse împotriva Romei.

BUREBISTA, SUCCESSEUR DU PROGRAMME POLITIQUE DE MITHRIDATE VI EUPATOR, ROI DU PONT

Résumé

A base des inscriptions découvertes et des textes des écrivains antiques, le travail présente les actions du roi géto-dace Burebista pour la conquête du littoral pontique y compris les cités grecques depuis Olbie jusqu'à Apollonia, au milieu du Ier siècle, entre 50—48 av. n. è.

*On souligne la justesse de la politique du roi Burebista, successeur du programme politique de Mithridate VI Eupator, roi du Pont, d'arrêter la marche en avant des **Romains** puisque c'était le plus grave danger pour la zone du Bas Danube et de la **Dobroudja**. La conquête des cités grecques situées sur le littoral d'ouest de la Mer Noire a assuré pour l'Etat géto-dace dirigé par Burebista les moyens économiques nécessaires pour la consolidation de la lutte de défense dans cette zone fortement menacée par les **Roumains**.*

www.mnir.ro

UNELE CONSIDERAŢII DE ORDIN MILITAR ÎN PROCESUL DE ÎMPLETIRE A CELOR DOUĂ MARI CIVILIZAŢII ANTICE — DACĂ ŞI ROMANĂ

de general maior dr. **ILIE CEAUŞESCU**

Procesul împletirii celor două mari civilizaţii antice — dacă şi romană —, rolul şi importanţa lui în sud-estul Europei au ocupat în ultimii ani o pondere tot mai mare în istoriografia românească. Este firesc să fie aşa dacă avem în vedere că acest proces s-a desfăşurat pe o perioadă destul de îndelungată, socotită în secole, atît î.e.n., cît şi e.n., atingînd punctul maxim în perioada de convieţuire nemijlocită a dacilor şi romanilor. Subliniind acest aspect, Hotărîrea Plenarei C.C. al P.C.R. din 26—27 octombrie 1977, privind aniversarea a 2050 de ani de la constituirea primului stat dac centralizat şi independent condus de Burebista, preciza că „pe baza împletirii strînse a celor două civilizaţii ce au convieţuit vreme îndelungată, viaţa economică, socială şi culturală din aceste ţinuturi a cunoscut un nou şi puternic progres, poporul român punîndu-şi amprenta asupra întregii evoluţii istorice ulterioare a societăţii din acest spaţiu geografic".

Un loc important l-a ocupat, în procesul împletirii celor două civilizaţii, factorul militar, armatele Daciei şi Imperiului roman. Am putea spune chiar că factorul care a contribuit cel mai mult ca cele două civilizaţii să convieţuiască vreme îndelungată, cu toate implicaţiile pozitive şi negative ce au decurs de aici, a fost tocmai factorul militar.

Înaintarea Imperiului roman în Peninsula balcanică şi atingerea de către acesta a Dunării au ridicat probleme deosebit de complexe, cu implicaţii imprevizibile pentru poporul şi statul dac, pe plan militar. În faţa acestei situaţii poporul dac avea să-şi regîndească întreaga strategie militară şi să întreprindă asemenea măsuri politico-militare şi în domeniul structurilor ostăşeşti menite să elimine pericolul ce se crease din situaţia nou apărută, care a pus probleme nebănuite pentru romani, ce erau aproape perfect organizaţi, pentru acea perioadă, pe plan militar şi în mare parte invincibili. Timp de circa cinci secole, dacii au constituit, deseori, problema numărul unu pentru romani (în mod deosebit secolul I î.e.n., sec. I e.n.), confruntîndu-se deseori de la egal la egal, fapt ce arăta înaltul grad de organizare militară, economică, politică şi ştiinţifică la care ajunsese societatea dacică în epoca confruntării cu Imperiul roman. Cele două războaie daco-romane din anii 101—102 şi 105—106 au produs schimbări ample şi profunde pentru poporul dac, au dus în fapt la împletirea nemijlocită a celor două civilizaţii.

www.mnir.ro

Cucerirea unei părţi a Daciei de către romani a făcut ca în societatea dacică să se producă modificări structurale esenţiale în domeniul politic, economic, cultural, etno-lingvistic, militar, unele din acestea cu implicaţii negative dăunătoare, iar altele cu caracter pozitiv, în special pe planul etno-lingvistic şi spiritual.

După cucerirea de către romani a unei părţi din Dacia, poporul dac nu a fost înfrînt şi cu atît mai mult nu a fost desfiinţat de puternicul Imperiu roman. Adaptîndu-se noilor condiţii impuse de cuceritor, poporul dac a continuat să participe activ la dezvoltarea culturii materiale şi spirituale pe pămîntul Daciei. În acelaşi timp, el nu a acceptat resemnat condiţiile umilitoare pe care i le-au impus romanii, ci printr-o luptă permanentă, desfăşurată în mod tacit sau deschis, latent sau activ, a căutat şi a reuşit să smulgă condiţii de muncă şi viaţă cît mai omeneşti. Lupta dacilor împotriva cuceritorilor romani a reprezentat o permanenţă şi a îmbrăcat un aspect organizat, ea vizînd alungarea legiunilor străine şi eliberarea pămîntului natal. Acest fapt s-a realizat după 165 de ani, cînd romanii, ca urmare a luptelor neîntrerupte duse de daci, fie singuri, fie în colaborare cu alte popoare şi populaţii, au fost nevoiţi să părăsească pămîntul Daciei cucerite. Prin aceasta se confirmă adevărul ce avea să fie evidenţiat în nenumărate alte situaţii şi anume acela că o ocupaţie străină, oricît de puternică şi de îndelungată ar fi ea, nu poate rămîne veşnică. Mai devreme sau mai tîrziu ea se va sfîrşi printr-un dezastru pentru exponenţii ei. Istoria românească şi universală oferă nenumărate exemple în acest sens.

Învingerea dacilor în războiul din anii 105—106 a avut urmări deosebit de dureroase pentru poporul şi statul dac. Un prim aspect al acestor urmări se referă la faptul că o parte din teritoriul Daciei a fost transformat în provincie romană. Cu toate succesele militare repurtate de romani, cea mai însemnată parte a Daciei a rămas în afara graniţelor provinciei romane. Unele din aceste teritorii — cum a fost, spre exemplu, cel al Moldovei şi o parte din Muntenia şi Transilvania —, rămînînd în afara ocupaţiei, şi-au continuat viaţa şi munca în mod liber. Flacăra luptei pentru apărarea pămîntului străbun, a revoltei populare vor creşte însă în intensitate în rîndurile maselor de daci liberi din regiunile neocupate de legiunile romane, Maramureşul, Bucovina şi Moldova. Lupta lor de rezistenţă, care a îmbrăcat adesea aspecte pur militare, împreună cu acţiunile altor popoare şi populaţii ce nu erau ocupate, vor pricinui nesfîrşite greutăţi Imperiului roman pînă la alungarea definitivă a stăpînirii romane de pe pămîntul Daciei.

Cucerirea unei părţi a Daciei şi statornicirea stăpînirii romane a avut, ca orice cucerire şi stăpînire străină, consecinţe şi urmări negative pentru poporul dac. Cucerirea Daciei de către romani — se subliniază în Hotărîrea C.C. al P.C.R. din 26—27 octombrie 1977 — „ca orice cucerire a avut şi urmări tragice pentru poporul dac". Aceste urmări s-au resimţit pe multiple planuri : statului dac centralizat şi independent, care se găsea la un înalt nivel de dezvoltare materială şi spirituală, i-a fost întrerupt în mod arbitrar cursul înfloririi sale normale, încetînd să mai existe. În felul acesta poporul dac a fost lipsit de instrumentul său principal în organizarea vieţii materiale şi spirituale. În acelaşi timp, poporul dac a fost lipsit de posibilitatea de a-şi menţine şi dezvolta armata pro-

www.mnir.ro

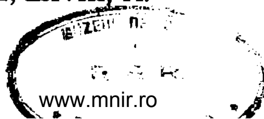
prie, instrumentul principal în apărarea pămîntului Daciei, a bogăţiilor acestuia împotriva invadatorilor străini. Prin cucerirea Daciei, poporului dac i-a fost răpit bunul cel mai de preţ — independenţa —, bun care personifică un popor, îl face să fie el însuşi.

Secole de-a rîndul poporul dac a luptat pentru apărarea şi consolidarea independenţei sale. În anul 106, însă, cu toate jertfele şi sacrificiile făcute, independenţa i-a fost răpită. De asemenea, după cucerirea romană, poporul dac şi-a pierdut libertatea pentru care luptase cu atîta eroism secole de-a rîndul. Cucerirea romană a lipsit poporul dac de dreptul său sacru de a fi stăpîn în propria-i ţară, de a-şi orîndui viaţa aşa cum crede el de cuviinţă, potrivit felului său de viaţă şi intereselor sale majore. Prin statornicirea ocupaţiei romane asupra unei părţi a Daciei, poporul dac a fost divizat în mod artificial, diminuîndu-i posibilităţile de dezvoltare şi afirmare plenară. Toate acestea au făcut ca dezvoltarea în ansamblu, pe toate planurile, a poporului dac să fie încetinită, întîrziată, fapt ce i-a cauzat daune incalculabile. Se poate spune, fără teamă de a exagera, că prin ocupaţia romană asupra Daciei cursul normal, firesc al dezvoltării şi afirmării poporului dac a fost întrerupt, fapt ce a avut implicaţii deosebit de negative pentru o lungă perioadă istorică.

Un al doilea aspect al consecinţelor negative ale ocupaţiei romane în Dacia, cu urmări grele pentru poporul dac, l-a constituit distrugerea unor imense cantităţi de bunuri materiale şi spirituale. Aşa cum se atestă documentar, imediat ce statul dac a fost silit să capituleze, capitala Sarmizegetusa a căzut în mîna cuceritorilor. În vara anului 106 ea a fost distrusă în mod ireparabil. O soartă oarecum asemănătoare au avut-o unele aşezări civile din zonă şi alte cetăţi care împînzeau teritoriul Daciei. Au fost distruse fortificaţiile din munţii Orăştiei şi din alte locuri, care fuseseră construite cu multă trudă de poporul dac în scopul întăririi sistemului său de apărare, întărituri care nu prezentau nici un fel de pericol pentru securitatea altor ţări şi popoare. O parte din luptătorii daci şi chiar cetăţeni civili — bărbaţi, femei şi copii, aşa cum rezultă din scenele săpate pe Columna lui Traian — au fost tîrîţi în captivitate în capitala Imperiului roman, fiind forţaţi să muncească acolo în folosul stăpînilor de sclavi. După unele date, numărul luptătorilor daci trimişi în captivitate a însumat circa 50 000 de oameni. Potrivit concluziilor formulate de specialişti în urma săpăturilor arheoolgice, populaţia dacă din cetăţi şi din unele aşezări din regiunile muntoase ale Daciei a fost evacuată şi mutată la şes pentru a fi mai uşor supravegheată.

Un al treilea aspect al ocupaţiei romane l-a constituit preluarea unor mari cantităţi de bunuri publice şi civile de către cuceritori. După unele aprecieri, prada pe care au luat-o romanii de la poporul dac a fost enormă. Cuceritorii au capturat obiecte de aur şi de argint din vistieria regală şi a templelor, lucru relatat şi de Dio Cassius [1]. Potrivit scrierilor istoricilor antici, romanii au ridicat din Dacia şi au trimis la Roma circa 165 500 kg aur şi 331 000 kg de argint. Cu bogăţiile prădate de la poporul dac, romanii au reuşit să înlăture, pentru o lungă perioadă de timp, puternica şi apăsătoarea criză financiară prin care trecea imperiul. În

[1] Dio Cassius, *Istoria romană*, LXVIII, 14.

www.mnir.ro

urma acestor prăzi, după anul 106 Imperiul roman a cunoscut o situaţie înfloritoare. Au fost construite mari şi importante edificii atît la Roma, cît şi în alte părţi ale imperiului : teatre, apeducte, obiective de cult religios, fortificaţii, Forul lui Traian cu statuile sale aurite, Basilica Ulpia, Columna Traiană. De asemenea, a fost refăcut canalul Nil-Marea Roşie. Bunurile prădate din Dacia au permis împăratului să facă oamenilor săi din diferite stări sociale şi celor evidenţiaţi în lupte diferite danii ; o seamă de cetăţeni romani au fost scutiţi de impozite pe anul 106.

După transformarea unei părţi a Daciei în provincie romană, cuceritorii au luat măsuri drastice pentru exploatarea imenselor bogăţii pe care le posedă pămîntul Daciei. Este adevărat că prin aceasta viaţa economică şi comercială a Daciei au cunoscut o amplă dezvoltare şi înflorire. Nu trebuie trecut cu vederea însă peste faptul că această dezvoltare şi înflorire se făceau, în primul rînd, în interesul şi pentru profiturile Imperiului roman. Majoritatea bunurilor materiale şi spirituale create pe pămîntul Daciei luau cu precădere drumul Romei. Foarte puţine vestigii materiale şi culturale au rămas aici, pe aceste meleaguri, din perioada „înfloritoarei“ epoci a ocupaţiei romane.

O altă consecinţă cu implicaţii tot atît de grele a cuceririi Daciei a constituit-o aducerea unor trupe de ocupaţie din întreg Imperiul roman şi dislocate în centrele vitale ale provinciei. Guvernatorul Daciei (legatus augusti) — reprezentantul împăratului în provincie, comandant al forţelor militare, şef suprem al administraţiei şi economiei — avea puteri discreţionare. In cursul perioadei de ocupaţie, au staţionat în Dacia un număr de 45—50 000 de soldaţi romani, organizaţi în următoarele legiuni şi detaşamente : legiunile IV Flavia, XIII Gemina, V Macedonica şi detaşamente din legiunile I Italica, XI Claudia, VII Claudia, XXII Primigenia. De asemenea, a mai staţionat pe pămîntul Daciei un număr însemnat de trupe auxiliare organizate în cohorte şi alae (unităţi de infanterie, respectiv cavalerie), numeri (miliţii etnice, trupe neregulate), formaţii de gardă (escortă) şi de pază.

Armata romană reprezenta elementul principal, primordial în ţinerea sub ascultare a poporului dac. În acelaşi timp, cetăţeni daci erau atraşi în noile structuri economice-politice ale imperiului prin intermediul armatei. Astfel, mase de daci erau recrutate în unităţi cohorte, cele numite cu etnicon special *Dacorum* şi care se aflau răspîndite în diferite provincii. După 20—25 de ani de serviciu, dacii din aceste unităţi se reintoarceau pe pămîntul natal unde, alături de graiul şi obiceiurile strămoşeşti, foloseau limba şi obiceiurile romane, contribuind în acest fel la accelerarea procesului de împletire a celor două civilizaţii — dace şi romane —, influenţînd, bine înţeles, şi alte elemente dacice cu care veneau în contact. Din documente şi din istoriografia antică rezultă că odată cu înaintarea romanilor spre Dunăre, apoi la nord de marele fluviu, cele două mari civilizaţii — romană şi dacă — s-au împletit, s-au influenţat reciproc, poporul dac asimilînd limba latină şi fiind influenţat de elemente ale civilizaţiei şi spiritualităţii romane, dîndu-i în felul acesta caracteristica şi spiritul latin, cu care poporul român a străbătut cele aproape două milenii. Prin preluarea limbii şi spiritualităţii latine de către daci, prin împletirea celor două civilizaţii, latină şi dacă, poporul dac şi-a menţinut continuitatea astfel încît se poate spune că poporul

www.mnir.ro

român este vechi de 2000 de ani, de cînd poporul dac a preluat limba şi spiritualitatea latină.

De mare însemnătate privind vechimea, continuitatea, locul şi rolul poporului român de-a lungul milenarei sale istorii este precizarea din *Programul ideologic* al partidului nostru, în care se arată că, de-a lungul a două milenii de existenţă, pînă în ziua de astăzi, „poporul nostru a trebuit să ducă lupte grele pentru a-şi apăra fiinţa proprie“ [2]. În acelaşi timp prezintă un interes deosebit teza din *Programul ideologic* potrivit căreia legăturile strînse ale poporului dac cu popoarele antichităţii, „contactele cu marile civilizaţii antice, războaiele duse încă din cele mai vechi timpuri împotriva năvălitorilor — îndeosebi împotriva Imperiului roman —, cucerirea Daciei de către romani şi convieţuirea îndelungată a dacilor şi romanilor pe acest teritoriu au pus o amprentă pe caracterul şi fizionomia morală a poporului nostru“ [3]. Această teză arată cu claritate vechimea milenară a poporului român, rolul determinant al împletirii celor două civilizaţii — dacice şi romane — în definirea caracterului şi fizionomiei morale a poporului român. „Urmaş al «celor mai drepţi şi mai viteji dintre traci» — cum îi numea Herodot pe geto-daci —, precum şi al mîndrilor romani, poporul român — se arată în *Programul ideologic* — s-a distins întotdeauna prin dragoste de adevăr şi dreptate, prin dîrzenie şi neînfricare în luptă, prin voinţa de a fi stăpîn pe destinul său, de a-şi făuri viitorul în deplină libertate. Aşa se explică şi faptul că marile migraţiuni ale unor popoare asiatice în Europa — fenomen care a frînat mult progresul societăţii de pe acest teritoriu — nu au putut schimba caracteristicile spirituale şi morale ale poporului nostru“ [4]. Din teza enunţată se degajă concluzia potrivit căreia populaţiile migratoare care au invadat teritoriul românesc au avut un rol negativ, constituind o frînă în calea progresului. De altfel, aşa se şi explică rezistenţa poporului român care şi-a apărat cu eroism pămîntul şi nu a permis invadatorilor să-l cotropească. De asemenea, de aici se desprinde, ca o idee fundamentală faptul că atunci cînd a început migraţiunea populaţiilor asiatice după 271, poporul român era închegat, că procesul de preluare a limbii şi spiritualităţii latine de către poporul dac era în linii mari încheiat, atestînd încă odată vechimea şi continuitatea poporului român pe glia sa dacică, de două milenii. Această idee este cu claritate concretizată în Hotărîrea C.C. al P.C.R. din 26—27 octombrie 1977, în care se arată : „După cucerirea Daciei de către romani — care, ca orice cucerire, a avut şi urmări tragice pentru poporul dac — pe baza împletirii strînse a celor două civilizaţii ce au convieţuit vreme îndelungată, viaţa economică, socială şi culturală din aceste ţinuturi a cunoscut un nou şi puternic progres, punîndu-şi amprenta asupra întregii evoluţii istorice ulterioare a societăţii din acest spaţiu geografic“. Iar mai departe, în Hotărîre se face precizarea, de o mare importanţă teoretică şi practică, pentru înţelegerea istoriei adevărate a poporului român, şi anume : „După retragerea armatei şi a administraţiei romane din Dacia, popo*rul autohton* şi-a păstrat neîntrerupt continuitatea de

---

[2] Nicolae Ceauşescu, *România pe drumul construirii societăţii socialiste multilateral dezvoltate*, voi. 13, Edit. Politică, Bucureşti, p. 34.
[3] *Ibidem.*
[4] *Ibidem.*

www.mnir.ro

viaţă materială şi etnico-lingvistică pe teritoriul corespunzînd vetrei străvechi".

Această realitate o înfăţişează astfel A. D. Xenopol încă din 1913, care observa un profund şi incontestabil adevăr istoric, şi anume că „neamul dacilor nu pieri în totalitatea fiinţei lui ; numai coroana arborelui fu retezată ; trunchiul rămase plin de o hrănitoare sevă, şi pe el, altoindu-se elementul roman, se pune temelia acelui popor care astăzi poartă, pe un corp şi o energie dacă, predispoziţia spre civilizaţie moştenită de la romani" [5]. Nu încape deci nici o îndoială că şi după cucerirea Daciei de către romani „populaţia geto-dacă a continuat să trăiască, dovedind o forţă neobişnuită de adaptare la influenţele din afară, fără a-şi pierde, însă, individualitatea, care caracterizează România pînă în zilele noastre" [6]. În acelaşi sens, acad. Const. C. Giurescu şi prof. univ. Dinu C. Giurescu notau : „este sigur : dacii alcătuiesc baza etnică a poporului nostru. Această credinţă o întemeiem pe următoarea argumentare : grosul populaţiei din Dacia Traiană l-au format dacii /.../, fiindcă dacii erau locuitorii satelor şi oricît de numeroase au fost oraşele în noua provincie, totuşi satele le întreceau cu mult" [7].

În ceea ce priveşte numărul coloniştilor veniţi în Dacia, autorii amintiţi mai sus arată că „un loc important îl ocupă coloniştii aduşi de imperiu în Dacia. Nu zicem «romani», fiindcă dacă e să luăm cuvintele în sensul lor propriu, romani adevăraţi, adică locuitori ai Italiei au fost după cum am văzut, prea puţini. Au venit în schimb, traci, iliri, panoni, răsăriteni, vorbind limba latină... Toţi aceşti colonişti la un loc n-au întrecut însă, ca număr, pe daci /.../, ei ocupă însă primul loc în ce priveşte limba poporului care a rezultat din amestecul lor cu autohtonii. Limba română e limbă romanică" [8]. Totodată este adevărat şi faptul că numeroşi veterani din unităţi romane venite din alte regiuni s-au aşezat în Dacia, după satisfacerea serviciului militar, unde primeau un lot de pămînt şi aveau posibilitatea de a se căsători cu localnice ; prin aceasta se adînceşte contactul elementului militar roman cu populaţia băştinaşă.

S-a subliniat ceva mai înainte că armata romană a constituit osatura sistemului de ocupaţie în Dacia. Ca orice trupe de ocupaţie, ele au produs poporului dac daune şi prejudicii incalculabile, atît pe plan moral cît şi pe cel material. Poporul dac a trebuit să facă eforturi financiare şi materiale greu de imaginat pentru întreţinerea acestor trupe.

Poporul român a moştenit de la înaintaşii săi daci înalte virtuţi : dragostea fierbinte de libertate, dorinţa de a fi independent şi suveran în propria lui ţară, dragostea nestinsă faţă de patria şi glia sa, hotărîrea de a lupta pînă la sacrificiul suprem pentru apărarea acestor bunuri inestimabile, spiritul de jertfă, eroismul fără margini, calitatea de a se dărui cu totul în folosul intereseolr majore ale ţării, respectul faţă de drepturile legitime ale altor popoare etc.

---

[5] A. D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană*, vol. I, Edit. Librăriilor Şcoalelor C. Sfetea, Bucureşti, 1913, p. 106.

[6] Paul Mac Kendrik, *Pietrele dacilor vorbesc*, Edit. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1978, p. 79.

[7] Constantin C. Giurăscu, Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. I, Edit. Ştiinţifică, Bucureşti, 1974, p. 73.

[8] *Ibidem*, p. 119.

www.mnir.ro

El a moştenit, a continuat şi a dezvoltat glorioase tradiţii de ordin militar.

Dacii au transmis peste veacuri urmaşilor lor — poporului român — arta de a purta războiul, măiestria neîntreruptă de a nimici cu forţe puţine un inamic superior sub raport numeric şi în dotare, să obţină mari victorii împotriva oricărui invadator. Victoriile obţinute de oştile române în tot cursul evului mediu împotriva unor adversari care dispuneau de forţe incomparabil mai numeroase decît cele cu care se înfruntau sînt edificatoare. Aceste victorii amintesc, pe anumite planuri, de succesele epocale obţinute de geto-daci pînă în secolul II e.n. împotriva diferiţilor invadatori.

Poporul român a moştenit de la înaintaşii săi daci arta purtării războiului popular, măiestria ridicării întregului popor la luptă, capacitatea folosirii unui complex de forme de luptă şi de mijloace pentru nimicirea invadatorului, posibilitatea punerii în valoare a avantajului oferit de teren. Elementele definitorii ale purtării războiului popular au fost aplicate în aproape toate situaţiile de grea cumpănă pentru poporul român şi în mod deosebit atunci cînd duşmanii care se năpusteau asupra pămîntului românesc erau mult mai numeroşi şi mai puternici. Experienţa moştenită de la înaintaşi în această privinţă a fost valorificată în mod creator, dezvoltată şi ridicată pe culmile cele mai înalte în epoca construcţiei socialiste, de către Partidul Comunist Român. O asemenea realitate conduce, fireşte, la concluzia că la noi, la români, practica luptei întregului popor pentru apărarea patriei are o vechime de peste 2000 de ani.

Poporul român a preluat de la strămoşii săi daci — aşa după cum am mai amintit — metode şi forme iscusite de luptă pentru nimicirea unui inamic superior ca număr şi ca armament. Se pare, spre exemplu, că încă de la daci au preluat românii tactica pîrjolirii pămîntului în faţa invadatorului, practică folosită cu deplin succes în tot cursul evului mediu. De asemenea, de la daci a fost preluată tactica atragerii adversarului în locuri de teren înguste, neconvenabile unui inamic superior numericeşte, care nu putea să-şi desfăşoare forţele de care dispunea ; tactica hărţuirii duşmanului pentru a-i măcina forţele şi a-i zdruncina moralul, după care urma lovitura decisivă ; tactica lovirii inamicului prin surprindere ; tactica inducerii inamicului în eroare pentru a putea fi lovit unde nu se aştepta ; tactica folosirii sistemului de manevre, pentru a crea condiţii favorabile lovirii duşmanului în flanc şi spate, provocîndu-i pierderi mari. În acelaşi timp românii au preluat de la daci tactica atacării inamicului pe timp de noapte, cu forţe puţine şi în puncte vulnerabile. De la daci a fost preluată ideea alegerii din vreme a locului şi a timpului desfăşurării bătăliilor şi luptelor decisive, ţinîndu-se seama de numeroşi factori. De la strămoşii noştri daci s-a preluat practica utilizării alianţelor militare convenabile, astfel ca ţara să nu fie atacată din mai multe părţi şi de mai mulţi duşmani deodată. Poporul român a moştenit de la daci sistemul folosirii unui complex de cetăţi şi forturi sau alte întărituri aşezate pe înălţimi, la locuri potrivite, care să fie în măsură să închidă accesul duşmanului spre interiorul ţării. Astfel de întărituri erau dispuse în aşa fel încît să se poată susţine unele pe altele. De la daci a fost preluată de către urmaşii lor practica folosirii cu măies-

trie a punctelor tari de teren (munţi, dealuri, văi, a pădurilor, mlaştinilor, apelor) în scopul înfrîngerii duşmanului. Tot de la daci a fost preluată metoda îmbinării, în mod organic, a acţiunilor de luptă ale armatei permanente cu cele ale poporului înarmat, care se ridică la luptă ori de cîte ori ţara era în pericol şi acţiona deseori cu arme improvizate şi adesea cu uneltele lui de muncă. De la daci s-a transmis concepţia că orice cetăţean care poate purta o armă sau o unealtă de muncă este un luptător, un apărător al patriei sale. Toate aceste concepţii, idei, metode şi forme de luptă, ca şi altele la care nu ne-am referit, au fost transmise şi preluate ca elemente de mare preţ din generaţie în generaţie. Acest mod valoros de concepţii, idei şi practici de luptă au fost puse în valoare de către urmaşi, în condiţiile specifice fiecărei epoci istorice, asigurîndu-se astfel o continuitate perfectă peste milenii a folosirii tuturor posibilităţilor şi metodelor purtării războaielor pentru apărarea gliei străbune, a independenţei şi suveranităţii poporului nostru.

CONSIDÉRATIONS D'ORDRE MILITAIRE SUR LE PROCESSUS DE FUSION DES DEUX GRANDES CIVILISATIONS ANTIQUES — DACE ET ROMAINE

La fusion des deux grandes civilisations antiques — dace et romaine —, le rôle et l'importance de ce processus dans le sud-est de l'Europe occupent ces dernières années une place de choix dans l'historiographie roumaine. C'est tout à fait naturel, si l'on tient compte du fait que ce processus fut de longue durée, qu'on compte par des siècles, tant av.n.è. qu'à n.è ; il a atteint son point maximum dans la période où les Daces et les Romains avaient entremêlé leurs existences.

C'est précisément le facteur militaire qui a contribué dans la plus grande mesure à ce que les deux civilisations coexistent longtemps étroitement entremêlées, avec toutes les implications en y découlant. Au cours de presque cinq siècles, les Daces ont été souvent pour les Romains le problème numéro un (surtout aux Ier siècle av.n.è. et le Ier siècle de n.è.) ; ils se sont confrontés comme des égaux, ce qui démontre le haut degré d'organisation militaire, économique, politique et scientifique auquel est parvenue la société dace à l'époque de son affrontement avec l'Empire romain. Les deux guerres daco-romaines des années 101—102 et de 105—106 ont causé d'amples et profonds changements au peuple dace, ont conduit, en fait, à une fusion des deux civilisations, dace et romaine.

La conquête d'une partie de la Dacie par les Romains a eu pour conséquence des modifications de structure essentielles dans la société dace ; elles concernaient les domaines politique, économique, culturel, ethnique-linguistique et spirituel.

Par la conquête romaine d'une partie de la Dacie le peuple dace a subi une défaite, mais il n'a pas été écrasé et d'autant plus il n'a pas été supprimé par le puissant Empire romain. S'adaptant aux conditions nouvelles, le peuple dace a continué à participer au développement de la culture matérielle et spirituelle sur la terre de la Dacie. En même temps il n'a pas accepté avec résignation les conditions imposées par les Romains ; menant sans trêve une lutte qui était soit tacite soit ouverte, latente ou active, il a cherché et réussi à obtenir des conditions de travail et de vie meilleures. Après 165 ans, par suite des luttes incessantes qu'ils devaient mener contre les Daces, seuls ou coopérant avec d'autres peuples et populations, les Romains ont été amenés à abandonner le territoire de la Dacie conquise. Cela confirme ce que tout le monde le sait, la chose ayant été mise en

www.mnir.ro

évidence dans de multiples situations similaires, à savoir, qu'il n'y a pas d'occupation étrangère d'un autre pays, prolongée et solide qu'elle soit, qui reste une éternité. Il vient toujours un temps lorsqu'elle prend fin par le désastre de ceux qui l'ont perpetrée. Le passé historique des Roumains ainsi que l'histoire universelle en offrent d'innombrables exemples.

Les grandes migrations des peuplades asiatiques en Europe — phénomène qui a freiné considérablement le progrès de la société sur ce territoire — n'ont réussi à modifier les traits caractéristiques spirituels et intellectuels de notre peuple ; le peuple roumain a défendu héroïquement sa terre et n'a pas permis aux envahisseurs de s'emparer d'elle.

Le peuple roumain a hérité de ses ancêtres daces de grandes vertus militaires : l'amour ardent de liberté, la volonté d'être indépendant et souverain dans son propre pays, l'amour infini de la patrie et de sa terre, la volonté de lutter jusqu'au sacrifice suprême pour la défense de ces biens inestimables, l'esprit de sacrifice de soi-même, l'héroïsme illimité, la qualité de se vouer totalement aux intérêts majeurs du pays.

Le peuple roumain a hérité de ses dévanciers l'art de la guerre populaire, l'art de lever un peuple entier à la lutte, la capacité de faire usage de tout un complexe de formes de combat et de moyens pour annihiler un envahisseur supérieur sous tous les rapports. Cette expérience héritée des dévanciers a été fructifiée d'une manière créatrice, développée et élevée aux plus hauts sommets à l'époque de l'édification socialiste par le Parti Communiste Roumain. Ce système précieux de conceptions, idées et pratiques de combat a été mis en valeur par les successeurs, dans les conditions spécifiques de chaque époque historique, étant assurée de la sorte une parfaite continuité au long des millénaires de l'utilisation de toutes les possibilités et méthodes de mener une lutte pour la défense de la terre ancestrale, de l'indépendance et de la souveraineté de notre peuple.

www.mnir.ro

PERMANENȚĂ STATALĂ PE TERITORIUL ROMÂNIEI

de acad. **ȘTEFAN PASCU**

Cea dintîi întrebare ce solicită un răspuns în legătură cu statul este definiția și condițiile de apariție ale acestuia. Întrebare pe deplin justificată, deoarece definiția statului înseamnă și cunoașterea celorlalte caracteristici ale sale, anume tipurile și structurile statale.

Răspunsul la o asemenea întrebare nu este prea ușor, deoarece literatura cu privire la stat este pe cît de bogată pe atît de contradictorie, pe de o parte, iar pe de alta statul a cunoscut o mare diversitate de tipuri, forme și structuri, numeroase particularități chiar și în cazul aceluiași tip. Peste aceste deosebiri, însă, unele principii generale sînt evidente și în această problemă, ca și în celelalte probleme privitoare la dezvoltarea societăților omenești : condițiile istorice concrete, de timp și de loc au determinat tipul, forma și structura statului. În funcție de aceste condiții, pe o anumită treaptă de dezvoltare a sa, societatea se diferențiază din punct de vedere social-economic și social-politic, o parte din membrii săi reușind să se constituie într-o clasă sau categorie dominantă, care are nevoie de instituții care să-i asigure dominația și privilegiile. Instituții juridice și politice se organizează în acest scop. Deasupra tuturor este statul — instituție-sinteză complexă —, superioară din toate punctele de vedere tuturor formelor de organizare politică ce l-au precedat. Statul ce se întemeiază pe unele realități care-i condiționează existența : teritoriu, populație și putere publică (politică și militară). Instituție social-politică supremă a unei societăți pe o asemenea treaptă de dezvoltare, statul îndeplinește, pe lîngă funcția de ocrotire a intereselor claselor sau categoriilor dominante și de supunere a maselor populare, și alte funcțiuni, în interesul întregii societăți, ca de exemplu apărarea libertății și suveranității teritoriului respectiv și a totalității poporului ce-l locuiește. Or libertatea și suveranitatea unui stat și a locuitorilor săi înseamnă condiții mai bune de dezvoltare pentru întreaga societate în comparație cu neajunsurile și greutățile suferite de întreaga societate în cazul unei dominații străine. Cu deosebire, firește, în ce privește avantajele în statul liber și suveran și de asemenea în ce privește greutățile și neajunsurile în cazul dominației străine. De cele dintîi beneficiază într-o măsură mai mare clasele sau categoriile dominante, pe celelalte le suportă într-o proporție mai mare masele populare.

www.mnir.ro

Era societatea geto-dacă dezvoltată, acum 2050 de ani, la un asemenea nivel încît să poată organiza un stat ? Este cea de a doua întrebare ce solicită un răspuns. Și răspunsul este pozitiv. Existau în sec. I î.e.n. puternice uniuni de triburi pe întreg teritoriul locuit de geto-daci, care s-au împotrivit cu succes unor oști puternice, cu tendințe expansioniste, ceea ce-l îndreptățea pe părintele istoriei, Herodot, să-i caracterizeze pe geto-daci „cei mai drepți și mai viteji dintre traci". Viteji și drepți deoarece în marea lor majoritate oamenii trăiau în obști în condiții de mai mare libertate din punct de vedere social-juridic, iar condițiile interne și cele externe i-au îndemnat să realizeze un pas important în organizarea lor social-politică : unirea tuturor formațiunilor politice existente, uniunile de triburi, într-o formațiune superioară, statul.

Vastul teritoriu geto-dac, dăruit cu felurite bogății, era populat corespunzător pentru acele vremuri : vreo 2 500 000—3 000 000 de oameni.

Săvîrșirea unor fapte de vitejie de către geto-daci presupune cu necesitate o societate organizată, o societate pe o treaptă apreciabilă de civilizație, cu instituții social-politice și militare dezvoltate. O societate ce depășește faza de organizare tribală, constituindu-și formațiuni politice mai evoluate, uniuni de triburi, un pas important spre constituirea statului propriu-zis. Judecata logică este confirmată în întregime de realitatea istorică. Într-adevăr, uniuni de triburi erau formațiunile politice conduse de Dromichaites și Remaxos, Croies și Rubobostes. Și centre politice și militare ale acestor formațiuni erau puternicele așezări întărite, davele, numeroase ce împodobeau țara geto-dacilor de la un capăt la altul, una mai frumoasă ca alta : Argedava, Buridava, Ramidava, Pelendava, Sucidava — în uniunea de triburi condusă de Dromichaites, adică teritoriul dintre Carpați și Dunăre ; Petrodava, Piroboridava în Moldova, unde va fi existat de asemenea o uniune de triburi geto-dace ; Arcidava, Ziridava, Cumidava etc., în Transilvania, podoabele altei puternice uniuni de triburi, condusă de Oroles și Rubobostes.

Și asemenea uniuni de triburi, formațiuni politice prestatale presupuneau iarăși cu necesitate organizații social-economice trainice și acesteau existau : obștile sătești. În care țărănimea trăia în condiții de libertate din punct de vedere social-juridic, își muncea în comun pămîntul, pe care-l apăra iarăși întreaga comunitate, în toate împrejurările, beneficiind tot în comun de roadele muncii și ale eforturilor obștești, ceea ce nu înseamnă că societatea geto-dacă era întru totul omogenă din punct de vedere economic și social. O diferențiere se petrecuse și în societatea geto-dacilor. Se desprinsese din masa locuitorilor obștii o pătură subțire numericește, care avea în folosință un lot de ogor mai roditor și mai întins, animale mai numeroase. Era urmarea poziției sociale mai bune în sînul obștii, ocupînd unii dintre membrii ei dregătorii din încredințarea acesteia, iar în timp de război aceiași erau investiți cu anumite răspunderi. Și într-un caz și în altul dregătoriile erau eligibile și nu ereditare, păstrate atîta vreme cît cei aleși se dovedeau vrednici de încrederea obștii.

Condițiile interne, fără îndoială cele mai importante în evoluția, într-un sens sau în alt sens al societății, întregite de condițiile externe, nelipsite, nici acestea, de însemnătate în înțelegerea evoluției acesteia explică organizarea politică a societății daco-gete. Mai întîi societatea

www.mnir.ro

avea nevoie de o formaţiune mai cuprinzătoare, mai puternică şi centralizată pentru dezvoltarea sa economică şi politică, o formaţiune independentă, care să-i asigure asemenea dezvoltare. Ceea ce nu-i putea asigura uniunile de triburi locale, despărţite unele de altele, cu interese proprii, uneori divergente, ale păturii superioare. Prezenţa unor popoare în vecinătatea Daciei, care neliniştea societatea geto-dacă, băştinaşă, bastarnii, boii, tauriscii, sarmaţii, expansiunea Imperiului Roman, apoi, în Balcani se numără printre cauzele externe care au contribuit la unificarea formaţiunilor prestatale geto-dace într-o singură formaţiune, mai vastă, mai puternică, într-un stat.

Această mare înfăptuire — asemenea altora de acest gen — s-a realizat pe două căi : prin recunoaşterea unuia dintre conducătorii uniunii tribale de alţi conducători, ai altor formaţiuni politice, drept conducător suprem. A celui mai vrednic şi mai potrivit împrejurărilor vremurilor acelora şi condiţiilor concrete ale societăţii geto-dace. Cei ce — din motive felurite — s-ar fi opus alegerii şi unificării au fost siliţi la supunere de ceilalţi şi mai ales de cel ales în fruntea noii formaţiuni politice statale.

Alesul a fost Burebista, ormaşul lui Rubobostes, căpetenia uniunii de triburi din Transilvania. Alegerea s-a dovedit fericită, deoarece Burebista s-a afirmat ca cel mai potrivit împrejurărilor şi aspiraţiilor poporului geto-dac.

Unificarea într-un sat a formaţiunilor geto-dace prestatale nu s-a realizat nici dintr-odată şi nici îndată după ocuparea demnităţii supreme, de rege, de către Burebista, în anul 82. Unificarea a fost un proces de mai mulţi ani. Un proces complex care însemna unificarea instituţiilor de stat şi de drept, administrative, politice, fiscale, militare mai cu seamă, a instituţiilor care trebuiau coordonate dintr-un centru unic, „curtea“ regelui pentru întreg teritoriul noii formaţiuni statale. Unificarea a fost uşurată de faptul că celelalte elemente unificatoare erau identice şi pînă atunci : originea, limba, obiceiurile, datinile.

Tuturora acestora li se adaugă, ca însemnătate şi semnificaţie, teritoriul şi populaţia, factorul geografic şi factorul demografic. Oferea teritoriului Daciei de atunci condiţii favorizatoare unor asemenea înfăptuiri ? Răspunsul pozitiv pretinde acoperire. Se distingea teritoriul Daciei, asemenea teritoriului României contemporane, prin unitate în diversitate : zonă muntoasă şi zona submontană, împreună însemnau circa o treime din suprafaţă ; zona colinară sau deluroasă, altă treime şi zona de şes sau de cîmpie, cea de a treia treime. Înfăţişarea fizico-geografică, cu cele trei zone principale, aproapte egale ca întindere, însemna o unitate, prin complimentaritate, din punct de vedere economic. Produsele principale dintr-o zonă se schimbau cu cele din altă zonă. Ceea ce înesmna nu numai circulaţia bunurilor materiale, ci de asemenea şi a oamenilor dintr-o zonă în alta, însemna o legătură permanentă între oamenii care, odată cu schimbarea produselor, îşi schimbau şi gîndurile, îşi unificau graiul, datinele şi obiceiurile. Nedeile, apoi locurile de întîlnire pe tăpşanul unor munţi mai primitori însemnau şi ele schimburi de produse, dar şi legături între oamenii de pe un versant şi de pe altul, însemnau şi ele element de unitate materială şi spirituală a daco-geţilor.

www.mnir.ro

Populația, factorul principal, fără îndoială, al dezvoltării societății, era, de asemenea, întru totul corespunzătoare, atît din punct de vedere numeric, cît și calitativ. Densitatea și calitatea populației înseamnă condiția esențială a organizării unei societăți civilizate ; înseamnă temeiul sigur al trăiniciei acesteia. Potrivit estimărilor specialiștilor, între care Vasile Pârvan a fost și rămîne cel mai de seamă, geto-dacii puteau număra circa 2 000 000—2 500 000 locuitori. În sprijinul estimărilor istoricilor și arheologilor vin, mai nou, specialiști din alte domenii, în agroecologie — o disciplină nouă, interesantă și importantă. Pe temeiul capacității diferitelor ecosisteme care asigură întreținerea vieții omului și a societății, specialiștii noii discipline au ajuns la concluzia că „aria minimă de nutriție sau de alimentare" a Daciei putea hrăni vreo 2 500 000—3 000 000 de oameni, ținînd seama de specificul alimentării din acea vreme, de climă, de plantele cultivate, de tehnica agricolă și de animalele domestice. Adică de ceea ce se numește „bugetul eco-biologic" al omului și care în societatea geto-dacă a timpului însemna o alimentație pe bază de produse agricole tradiționale, asociată cu produsele animale. Era necesară, în aceste condiții, o suprafață între 5—1,5 ha pe locuitor.

Noi așezări fortificate de tipul davelor se formează : cea de la Tilișca din sudul Transilvaniei, alta la Căpîlna, în munții Sebeșului, alta la Piatra Craivii, lîngă Alba Iulia, una la Bîtca Doamnei, în Moldova, și mai ales complexul din Munții Orăștiei, cu cetățile de la Costești, Piatra Roșie, Blidaru, Bănița, Sarmisegetuza Regia ; apoi cetățile înconjurate cu șanțuri și valuri de pămînt, cum sînt cele de la Poiana și Răcătău din Moldova, de la Popești din Muntenia, apoi așezările civile mai dezvoltate, unele cu caracter opidan, cum sînt cele pomenite de izvoarele vremii : Drobeta, Apulum, Napoca, Potaissa, Porolissum ș.a.

Societatea se diferențiază tot mai mult din punct de vedere economic, social și juridic. Pătura superioară, *tarabostes* sau *pileati*, era asemenea păturilor dominante ale altor societăți ale vremii din multe puncte de vedere. Chiar și îmbrăcămintea celor mai bogați sau mai bine situați se asemăna cu a păturii superioare romane, cum dovedește mormîntul „princiar" descoperit recent la Cugir (Alba). Pătura superioară geto-dacă cunoștea scrisul, cu alfabetul grec și latin, elemente de astronomie, cum dovedește calendarul de la Sarmisegetuza, medicina umană și veterinară ; meșteșugarii artiști și-au dovedit măiestria în arhitectură, în arta obiectelor din metal prețios.

Pătura inferioară, acei *comati* (pletoși) se îndeletniceau cu agricultura, creșterea animalelor, păstoritul, meșteșugurile comune și cu mineritul de tot felul.

O concepție superioară cu privire la viață și la moarte caracterizează societatea geto-dacă. Împlinirea datoriei, săvîrșirea de fapte vrednice caracterizau poporul geto-dac. Iar credința în nemurirea sufletului și răsplata într-o altă viață explică dîrzenia, eroismul și sacrificiile geto-dacilor. Sanctuarul de la Sarmisegetuza dacică exprimă credința filozofică și religioasă a geto-dacilor.

Asemenea societate, creatoare de remarcabilă civilizație, a fost organizată de Burebista într-un stat centralizat și independent în a doua parte a domniei sale (70—44). Sfetnic apreciat și luminat i-a fost Dece-

www.mnir.ro

neu, marele preot, socotit drept vicerege. Doi oameni cu calităţi deosebite şi-au unit puterile şi voinţele pentru realizarea celei mai mari, mai puternice şi mai întinse formaţiuni politice a dacilor. Un stat centralizat şi independent, ce se întindea din Cîmpia Panonică (spre Apus) pînă pe malurile Olbiei-Bugului (spre Răsărit), din Carpaţii Păduroşi (Slovacia, spre Nord) pînă în Munţii Hemus-Balcani (spre Sud). Triburile şi uniunile de triburi din vecinătate au fost rind pe rînd supuse : celţii, boii, bastarnii, tauriscii, sarmaţii. Oraşele-cetăţi greceşti de la Pontul Euxin-Marea Neagră s-au supus noii stăpîniri geto-dace, marelui rege Burebista. Mare ca om politic, tot de atît de mare ca ostaş. Ceea ce au recunoscut contemporanii şi au demonstrat specialiştii istoriei acelor vremuri. „Cel dintîi şi cel mai puternic dintre regii din Tracia, stăpînitor al tuturor ţinuturilor de dincolo şi de dincoace de Dunăre" e caracterizat Burebista de inscripţia de la Dyonisopolis a lui Akornion. Şi de asemenea şi de bunul cunoscător al realităţilor acelor vremuri şi acestor locuri care a fost Strabon. Unul ambasador al lui Burebista la Pompei pentru înţelegere şi colaborare, altul mare învăţat. Nici unul curtean al marelui rege geto-dac, silit să-l laude şi aduleze. Necunosoînd unul aprecierea celuilalt, pentru a se influenţa.

Corespundea realităţii atît caracterizarea întemeietorului celui dintîi stat centralizat şi independent dac, cît şi a statului însuşi. Conducător şi formaţiune politică asemănătoare din multe puncte de vedere, superioară din altele contemporanilor săi, galul Vercingetorix şi germanul Ariovist. Mai puţin norocos Burebista şi statul său în comparaţie cu contemporanii şi cu statele lor, deoarece nu a fost Cezar şi *De bello Gallico* şi nici Tacitus şi *Germania*. Cel dintîi descriind pe larg şi aprofundat societatea galică, al doilea cea germanică. *De bello Dacico*, lucrarea împăratului Traian, care va fi conţinut ştiri interesante despre daci şi societatea lor, a fost înghiţită de vitregiile vremurilor. Au rămas, însă, vestigiile arheologice, ocrotite cu generozitate de învelişul scoarţei terestre, tot atîtea documente preţioase care adeveresc civilizaţia remarcabilă a geto-dacilor, favorizată de existenţa statului centralizat şi independent sub conducerea lui Burebista.

Căci şi acest stat, asemenea altora, pe lîngă funcţia de ocrotire a intereselor claselor dominante, mai îndeplinea importante funcţii pozitive, de organizare a vieţii economice, de uniformizare a instituţiilor, deci a societăţii, de apărare a teritoriilor şi independenţei. Era un stat ce-şi exercita integral funcţiile fundamentale, de ocrotire a rînduielilor sociale, în primul rînd al dezvoltării economice, a promovării culturii, a apărării teritoriului. Iar în afară, de realizarea unor relaţii cu alte ţări şi popoare, încheierea de tratate şi înţelegeri de colaborare în condiţii de egalitate, purtarea războaielor şi încheierea păcilor, legături economice şi culturale etc.

Sfîrşitul vieţii marelui rege Burebista a însemnat şi destrămarea puternicului stat, creaţia sa. Destrămare şi nu dispariţie, deoarece statul dac a continuat să existe, centralist şi independent, încă un secol şi mai bine, pînă în anul **106** e.n. De întindere mai mică în ce priveşte cuprinderea teritorială, luată în parte, dar peste întreaga Dacie considerate toate împreună, căci după destrămarea statului lui Burebista mai multe state dace au fiinţat. Cel mai bine organizat şi mai dezvoltat a fost cel

www.mnir.ro

din Transilvania, centralizat şi independent şi acesta, condus de puterea politică şi „aparatul“ de stat din puternicul centru din Munţii Orăştiei. Revitalizarea statului dac în vremea altui mare rege, Decebal, a însemnat sporirea puterii economice, politice şi militare în aşa măsură încît se încumetă să înfrunte, cu succes uneori, Imperiul Roman.

Statul daco-roman. Statul geto-dac desfiinţat la 106 e.n., prin cucerirea Daciei de romani, a fost luat de două provincii romane : Dacia şi Oltenia, Muntenia, partea inferioară a Moldovei, întregind Schytia Mică — Dobrogea — mai devreme cucerită de romani. Nordul Transilvaniei şi partea superioară a Moldovei rămase în afara Imperiului, locuite de dacii liberi sau carpi, continuă organizarea politică din perioada anterioară. Formaţiuni politice mai modeste, stătuleţe mai mici, cu instituţii proprii, asigurîndu-se existenţa şi funcţiile : autonomia faţă de statele vecine, inclusiv Imperiul Roman, cu care întreţineau însă relaţii economice, politice şi culturale.

Retragerea armatei şi administraţiei romane din Dacia la 271, în primul rînd din motive strategice — stabilirea hotarelor Imperiului pe Dunăre, mai uşor de apărat —, n-a însemnat nici părăsirea teritoriilor nord-dunărene şi pontice de masele populare şi nici întreruperea vieţii politice statale proprii populaţiei daco-gete. Iau naştere, astfel, uniunile de obşti, numite în felurite chipuri : „Romanii populare“, ţări, cnezate, voivodate. „Romanii populare“ care prin însuşi numele lor îşi subliniau caracterul şi caracteristicile. Erau „Romanii“, deoarece continua ideea Imperiului Roman în general şi mai ales a celui de Răsărit, care şi-a exercitat stăpînirea în întreaga Peninsulă Balcanică, unde de asemenea existau asemenea „Romanii“, asupra Dobrogei şi asupra unei zone relativ întinse de la nordul Dunării. Erau populare aceste „Romanii“, deoarece baza lor socială erau obştile săteşti, cu oamenii lor liberi, ce-şi alegeau în mod „democratic“ conducătorii.

„Romanii populare“ respectate de migratori, cum făcea căpetenia gotă Atananaulf — care a respins ideea de a face din „Romania“ o *Gothia* —, deoarece însemna societatea băştinaşă organizată din punct de vedere politic cu care putea colabora şi care le putea fi de folos.

„Romaniile populare“ se mai numeau şi „ţări“, de la *terra*, care înseamnă în limba română şi pămînt şi ţară, identificate două noţiuni şi două realităţi de o populaţie ce trăia în condiţii grele, înconjurată de o lume străină, cu alte obiceiuri, cu alte datini, cu altă mentalitate, cu alte scopuri. Asemenea „ţări“, organizaţii politice locale, erau răspîndite peste întregul teritoriu locuit de populaţia daco-romană, acum, din sec. VII—VIII, poporul român, sinteza fuziunii, a simbiozei dintre daci şi romani.

„Romaniile populare“ sau „ţările“ românilor, măsura consolidării societăţii într-o perioadă de scădere a intensităţii migraţiilor, se întăresc şi ele din punct de vedere economic, politic, militar, teritorial. Cnezate şi voievodate puternice sînt adeverite de izvoarele scrise şi confirmate de cele arheologice, în Transilvania, între Carpaţi şi Dunăre, în Moldova, în Dobrogea. Unele dintre ele, ca de exemplu cele din Transilvania, erau caracterizate „ţări foarte întinse şi foarte bogate“ *(terrae latissime et opulentissime).* Preţuindu-şi autonomia au înfruntat tendinţele expansioniste ale regatului ungar, unele, pe ale Imperiului bizantin, altele, lup-

www.mnir.ro

tînd cu vitejie pentru autonomia şi independenţa lor şi a obştilor ce le alcătuiau.

Dezvoltarea societăţii din punct de vedere economic, social şi politic, a forţelor interne tot mai bine organizate, interesele de colaborare în schimbul de produse şi de apărare în faţa altor pericole, a altor valuri în migraţie, — pecenegi şi cumani —, a altor invazii — tătaro-mongolă —, a tendinţelor expansioniste — ca aceea a statului maghiar —, toate la un loc impulsionează procesul de unificare a acestor cnezate şi voievodate în state mai cuprinzătoare şi mai puternice, de sine stătătoare, de caracter feudal : Transilvania, Ţara Românească şi Moldova. Victoriile din 1330 şi din 1359 asupra oştilor feudale ungare au însemnat independenţa acestor ţări, dezvoltarea lor în condiţii mai bune : din Ţara Severinului pînă la Dunărea de Jos — Ţara Românească ; de la Munte pînă la Mare — Moldova : întreg teritoriul intracarpatic — Transilvania.

Ţări pe deplin independente, domnitorii cărora se bucurau de prerogativele suverane, înscrise de asemenea în titulatura lor, influenţată de a împăraţilor din Bizanţ, de „mare voievod şi domn", „de sine stătător", „singur stăpînitor", dovedite de autoritatea lor asupra întregii ţări, exercitată prin instituţiile de stat şi de drept, centrale şi locale. Ţări ce şi-au apărat şi, astfel, şi-au păstrat independenţa şi după transformarea Balcanilor în provincii turceşti, pe baza tratatelor, a „capitulaţiilor", potrivit cărora Poarta recunoştea independenţa ţărilor române, se abliga să le apere integritatea teritorială în faţa unor tendinţe expansioniste din partea altor puteri, să le respecte organizarea internă, instituţiile proprii, în schimbul unui tribut anual (haraciu), simbol al răscumpărării păcii.

LA PERMANENCE DE L'ETAT SUR LE TERRITOIRE DE LA ROUMANIE

Résumé

La réalité historique, confirmée par de nombreuses sources, écrites et archéologiques, conteste certaines opinions qui se réfèrent à l'évolution de l'organisation d'Etat sur le territoire de la **Roumanie**, *qui aurait connu des césures et des syncopes. Tout au contraire, les preuves, toujours plus riches et plus concluantes, attestent l'existence des organismes d'***Etat** *depuis les Ve—IVe siècles av.n.è. jusqu'à nos jours : premièrement sous la forme des unions tribales, puis, au Ier siècle av.n.è., d'un Etat centralisé et indépendant sous le règne de Burebista. Le démembrement du grand État n'a pas signifié la disparition de l'organisation d'état, mais la continuation de celui-ci en certaines formes plus restreintes dans le territoire, puisqu'il-y-avait toutes les principales institutions nécessaires au déployement de la vie d'état jusqu'à la conquête de la Dacie par les* **Romains**, *pendant la domination romaine et aussi durant la trouble période des migrations des différentes populations. „Les romanies populaires", „les pays", les voïvodates qui existaient sur toute l'étendue habitée par le* **Roumains** *étaient des organisations politiques ayant un caractère d'état. Celles-ci se constituent de plus en plus, à mesure du développement de la société et en s'unissant, vont former les* **Etats** *féodaux roumains indépendants, État qui ont joué un rôle si important dans la vie socio-politique de l'Europe et spécialement du sud-est du continent.*

www.mnir.ro

DE LA „ROMANIILE POPULARE" LA ROMÂNIA

de prof. dr. ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU

Tradiţia politică are în viaţa popoarelor rol de adevărată forţă; în împrejurări grele ea se manifestă ca un puternic ferment în dezvoltarea conştiinţei de sine a popoarelor, în creşterea puterii lor de rezistenţă, în întărirea voinţei de a impune ceea ce doresc să fie.

În urma retragerii legiunilor şi administraţiei romane din Dacia (270—275), s-a produs la nordul Dunării, ca şi în Galia, în Belgia şi în alte părţi — în condiţiile migraţiei populaţiilor „barbare" — un fenomen de ruralizare. Satul a devenit pentru mult timp forma firească de organizare a populaţiei daco-romane rămase în Dacia. Reţeaua de oraşe, înfloritoare în vremea stăpînirii romane, a fost distrusă de „barbari", care atacau, în primul rînd, centrele urbane, simbol de bună stare a populaţiei. Locuitorii oraşelor, cîţi s-au putut salva, au intrat în rîndul ţărănimii, căreia îi revenea rolul, împlinit de ea cu mari sacrificii, de a păstra şi îmbogăţi moştenirea spirituală daco-romană. O oarecare continuitate a centrelor urbane s-a menţinut în ţinutul dintre Dunăre şi Mare, rămas sub stăpînirea sau controlul direct al Imperiului roman şi apoi romano-bizantin. Acest fapt s-a repercutat pozitiv asupra întregului teritoriu al Daciei pentru care imperiul continua să fie, ca civilizaţie, un model, un îndreptar.

Rămasă în afara „ordinei" romane, ţărănimea din Dacia a trebuit să-şi adapteze organizarea în funcţie de nevoile impuse de noua „ordine" barbară. Ea s-a concentrat în teritorii geografice oarecum închise, denumite de N. Iorga cu termenul de „romanii populare" sau „romanii rurale", adică teritorii de romanitate asupra cărora nu se mai exercita în mod efectiv autoritatea Imperiului şi care trăiau în forme populare. Ele se considerau ca „romanii" de către locuitorii lor, care ştiau că în cea mai mare parte, structural, lingvistic şi ca arie de civilizaţie, ei aparţineau Imperiului. Pentru străini „romaniile" acestea, rupte de Imperiu, însemnau teritorii cu locuitori vorbitori de limbă latină, supuse „barbarilor", care, veniţi din stepa răsăriteană sau trăind în acea stepă, au silit pe romanici să le plătească tribut în produse.

Populaţia din „romanii" a continuat, în condiţiile istorice create de migraţiile „barbarilor", străvechile ei ocupaţii, în primul rînd agricultura şi creşterea vitelor. Este concludent în această privinţă faptul că în limba română cuvintele privind ocupaţiile principale şi produsele agricole-pastorale sînt de origine latină.

www.mnir.ro

Față de barbarii stabiliți în vecinătatea sau pe teritoriul ei, populația din „romanii" păstra conștiința că ea reprezintă altceva, altă lume și ordine, că este depozitara unor tradiții de civilizație așezată, care, prin mutliple fire, o lega încă de Imperiu.

Tradiția descendenței daco-romane a jucat în rîndul populației de la nordul Dunării rolul de idee politică forță ; alături, și ilustrată de limba de origine latină, ea a menținut și întărit coeziunea acestei populații într-un corp etnic distinct, deasupra căruia, în vremea mileniului de năvăliri „barbare", apărea numele populațiilor de stepă, care într-un moment sau altul au stăpînit nominal pe teritoriul vechii Daco-Ramanii.

Termenul de *român* și derivatele lui, *români*, *românesc*, *românește* etc., din care au luat naștere o mulțime de topice, marca deosebirea dintre populația locală de limbă latină și elementele nomade, pentru un oarecare timp suprapuse ei ca stăpîni.

Secolele X—XI au însemnat pentru istoria României, ca de altfel pentru întreaga Europă, o perioadă de progres, înregistrat de tehnica agricolă și de cultura materială în genere, un moment de creștere demografică și de dezvoltare economică. În această vreme se surprind documentar pe întreg teritoriul românesc — în special în părțile ce au fost mai puternic colonizate de romani : Banat, Oltenia, Transilvania și Dobrogea — formațiuni politice cu numele de *cnezate și voievodate* ; ele aveau aspecte comune, fie transmise de tradiția daco-romană, fie rezultate din experiența contactului cu populațiile migratoare. În dezvoltarea lor, ce tindea spre realizarea unor organziațiuni de stat puternice și refacerea, cu vremea, a unității *Romaniei* nord-dunărene, ele au fost frînate de năvălirea ultimului val de migratori : pecenegi, uzi, cumani și tătari, iar în Transilvania și de tendințele de expansiune ale regatului maghiar.

Transilvania, care prin poziția ei geografică și dezvoltarea istorică tindea să devină cu sec. al X-lea centru polarizator de viață politică românească, a căzut, după o lungă perioadă de rezistență (sec. IX—XIII), sub stăpînirea regatului feudal maghiar. Lupta populației pentru păstrarea vechilor ei libertăți și puternica tradiție a organizațiilor politice băștinașe au imprimat evoluției raporturilor sociale din Transilvania un caracter specific, făcînd ca în sec. al XIII-lea să se manifeste tendința de alcătuire a unei organizații politice proprii „regnum Transilvaniae", separat de regatul maghiar.

La sud și est de Carpați stăpînirea populațiilor nomade — pecenegi, uzi, cumani, tătari — s-a făcut simțită prin foarte variate forme de exploatare fiscală a populației băștinașe, principala formă constituind-o *tributul*. O colaborare s-a realizat între aristocrația nomadă și cea locală, între șefii nomazilor și căpeteniile românești, prin intermediul cărora se percepea *tributul*. O dată cu slăbirea și apoi îndepărtarea nomazilor, șefii locali au continuat să practice sistemul de exploatare a populației pe baza de tribut, în propriul lor interes.

Sec. al XIII-lea a însemnat pentru ținuturile de la sud și est de Carpați o perioadă de consolidare și afirmare a organizațiilor politice de aci, care, o dată cu creșterea potențialului lor economic, căutau să se desprindă de încorsetarea stăpînirii nomade și de pretenția regatului maghiar de a-i lua locul.

www.mnir.ro

O primă încercare de a impune entitatea românească în geografia politică a vremii, întreprinsă de voievodul Litovoi, în 1279, s-a încheiat cu moartea acestuia, devenit simbol al ideii de emancipare politică, idee care se va transforma la scurtă vreme după jertfa lui în manifestări energice.

Extinderea şi adîncirea relaţiilor feudale în Transilvania, tendinţa regilor maghiari de desfiinţare a autonomiilor locale, pe de o parte, slăbirea dominaţiei tătarilor la sud şi est de Carpaţi spre sfîrşitul sec. al XIII-lea, pe de altă parte, au făcut să crească curentul de trecere a populaţiei din Transilvania, mai ales din părţile ei mărginaşe, la sud şi est de Carpaţi.

Deşi nu se poate spune că emigrările de populaţie din Transilvania au determinat — aşa cum tradiţia a reţinut — „întemeierea" Ţării Româneşti şi a Moldovei, ele au potenţat vitalitatea organismelor politice de la sud şi est de Carpaţi, contribuind la grăbirea procesului de unificare a lor.

Victoriile repurtate de căpeteniile româneşti, cu forţe proprii sau participînd în cadrul unor coaliţii de state, împotriva tătarilor, ca şi criza politică manifestată în marile state vecine au determinat unificarea formaţiunilor politice de la sud de Carpaţi şi alegerea voievodului din părţile Argeşului, Basarab, ca mare voievod şi domn.

Statul de sine stătător, intrat în istorie prin Basarab, şi care a fost primul stat românesc independent creat pe teritoriul vechii Dacii, a luat numele de *Ţara Românească* (cu un termen slav, de origine germanică, Valachia), după denumirea etnică a populaţiei

Iscusit în meşteşugul armelor, priceput în tainele diplomaţiei, pe care a ştiut-o pune cu abilitate în slujba ţării, Basarab a asigurat ţării hotare trainice, a definit modelul gîndirii politice româneşti, pe care urmaşi capabili l-au imitat şi dezvoltat, asigurînd stabilitatea statală, atît de necesară progresului societăţii româneşti.

Opera lui Basarab a creat modelul pentru cea de „a doua libertate românească : Moldova". Ea s-a realizat, ca şi în cazul Ţării Româneşti, avînd concursul elementului românesc din Transilvania. Ţara Maramureşului avea să joace pentru crearea Moldovei un rol similar celui pe care Ţara Făgăraşului l-a avut pentru Ţara Românească. Cu Dragoş voievod a început şi a continuat prin Bogdan şi urmaşii lui procesul de unificare a „ţărilor" de la est de Carpaţi în noua ţară românească, care, după locul de pornire a ei — valea Moldovei — se va numi Moldova.

Fiind şi aceasta tot o ţară românească, o „Valahie" — cum, de altfel, este şi numită în cancelaria papală, ca şi în cea polonă încă din a doua jumătate a sec. al XIV-lea — pentru a nu se face confuzie cu „cealaltă Valahie", în izvoare se folosesc pentru regiunea de la est de Carpaţi termenii de *Moldovlahia*, *Valahia minor* sau *Valahia major* etc., termeni ce desemnau poziţia geografică *a* Valahiei de la răsărit de Carpaţi sau raportul de putere al acesteia faţă de alte Valahii.

Fondul etnic al celor două state româneşti, devenite independente în sec. al XIV-lea, era acelaşi, cum acelaşi era şi fondul etnic al Transilvaniei, cele trei provincii, în unitatea lor, fiind desemnate o dată cu epoca renascentistă prin termenul de *Dacia*, vechea unitate politică al

www.mnir.ro

cărui nume a devenit cu vremea simbolul unității românești.

În sec. al XIX-lea — secolul naționalităților, al formării statelor naționale — termenii *Dacia*, termen ce amintea vechea unitate politică în care își afla rădăcinile poporul român, și *România*, după numele de *români* ce și l-au dat locuitorii din spațiul carpato-danubiano-pontic din momentul intrării lor în lumina istoriei, ca sinteză etnică dintre daci și romani, au căpătat semnificația de program politic, de unificare și de construcție națională.

Anul 1859 a marcat, prin unirea Moldovei cu Țara Românească, încheierea unei prime etape pe drumul desăvîrșirii unității statului național român. Acesta, trei ani mai tîrziu, în 1862, în spiritul vremii, de constituire a statelor naționale, avea să ia numele, după cel al locuitorilor lui, *români*, de *România*.

Legile dezvoltării istorice, progresul societății românești, au impus în 1918 afirmarea voinței generale a românilor — realizarea statului național unitar român. Se refăcea, astfel, pe o treaptă superioară a evoluției istorice, sub numele de *România*, „Romania transdanubiană", „Daco-Romania", se crea cadrul național în care poporul român avea să pună în valoare bogățiile naturale ale țării, să-și dezvolte calitățile morale și să afirme spiritul românesc în cultura și civilizația universală, în marile probleme politice ce frămîntă azi omenirea.

DES „ROMANIES POPULAIRES" A LA ROUMANIE

Résumé

Après la retraite des légions et de l'administration roumaine de Dacie (270—275 n.è.) toute manifestation de sa vie est devenue rurale et le village s'est transformé en forme d'organisation de la population daco-roumaine restée au nord du Danube. Les paysans de Dacie se sont concentrés dans des territoires géographiques plutôt clos, nommés par **Nicolae Iorga** ***des „Romanies populaires" ou des „Roumanies rurales".***

Aux Xe—XIe siècles à base de documents, sont attestées, sur tout le territoire roumain, des formations politiques dont le nom était celui de „knezat" ou „voivodat". Le développement de celles-ci et leur tendance vers l'unification en vue de refaire l'unité de la Roumanie nord-danubienne ont été stoppés par l'invasion du dernier flot de migrateurs et en Transylvanie par les tendances expansionnistes du royaume hongrois. Quoiqu'elle fut conquise et qu'elle entra, après avoir longuement résisté (XIe—XIIIe s.), sous la domination du royaume féodal magyar, la Transylvanie a conservé son organisation roumain spécifique.

Les victoires remportées par les chefs roumains contre les Tartars dominateurs ont déterminé l'unification des formations du type de l'état situées au sud des Carpates et la création, au XIVe siècle, du premier Etat roumain independant sur le territoire de l'ancienne Dacie, qui a pris le nom de „Țara Românească", ça veut dire le „Pays Roumain" (ou Valachie) d'après le nom ethnique de sa population. C'est avec le voivode Dragoș qu'il est commencé le processus d'unification des „pays" situés à l'est des Carpates dans un nouveau pays roumain, qui, d'après le lieu d'où l'action a débuté — la vallée de la rivière de **Moldova** ***— se nommera*** **Moldavie** ***et ce processus a été continué par Bogdan et ses successeurs.***

L'affirmation de la volonté générale des Roumains a déterminé qu'en 1918, après de nombreux siècles de lutte, se réalise l'Etat national unitaire roumain — la Roumanie.

www.mnir.ro

SEMNIFICAŢIA FĂURIRII STATULUI FEUDAL CENTRALIZAT ROMÂN SUB MIHAI VITEAZUL

de dr. **GHEORGHE ZAHARIA**

În acest an jubiliar, în care sărbătorim 2050 de ani de la crearea statului centralizat şi independent dac sub conducerea lui Burebista, se împlinesc 380 de ani de la închegarea statului feudal centralizat românesc, sub gloriosul sceptru al lui Mihai Viteazul, în vatra aproximativă a Daciei lui Decebal. Acesta a fost un prim şi remarcabil rezultat al luptei poporului desfăşurată pe parcursul a cincisprezece secole, al unor numeroase jertfe pentru reunirea lui în cadrele unui stat unic şi independent, organizat în fruntariile vechii sale patrii.

Deşi — după cum ştim — ţările române au existat timp îndelungat ca state feudale separate, aceasta n-a afectat unitatea etnică a poporului român, exprimată în comunitatea de limbă şi cultură, în similitudinile structurii economice şi sociale ale întregului teritoriu dacic. Între ele s-au păstrat în permanenţă legături strînse politice, economice, spirituale. Chiar şi organizarea internă (domnia, dregătoriile, justiţia, armata, alte instituţii feudale) a fost, în linii mari, identică sau asemănătoare.

Concomitent cu procesul de organizare şi consolidare a statelor feudale româneşti, Imperiul otoman cucereşte şi transformă în paşalîcuri statele din Peninsula Balcanică, ajungînd, la sfîrşitul sec. al XIV-lea, pe linia Dunării ; în vecinătatea ţărilor române s-au dezvoltat apoi şi imperiile habsburgic şi ţarist, ceea ce a reprezentat un grav pericol pentru independenţa şi unitatea poporului nostru.

In astfel de condiţiie ţările române au trebuit să facă front comun (politic, militar, diplomatic) împotriva agresiunilor şi acţiunilor expansioniste ale marilor puteri care îşi disputau interesele pe seama poporului nostru, ca şi a altor popoare vecine. Din aceste motive, ideea unităţii şi independenţei este străveche la români. Iar lupta lor pentru unitate, libertate şi neatîrnare constituie trăsătura caracteristică fundamentală a întregii sale istorii, determinînd însuşi modul lui de existenţă, concepţiile şi idealurile lui.

Acestui crez politic îşi consacră eforturile lor, în sec. XIV şi XV, Mircea cel Bătrîn, Iancu de Hunedoara, Vlad Ţepeş şi Ştefan cel Mare, căruia fruntaşii braşoveni îi scriau în aprilie 1479 : „Parcă ai fost ales şi trimis de Dumnezeu pentru cîrmuirea şi apărarea Ardealului", „domn

www.mnir.ro

prea îndurător al nostru" [1]. În aceeaşi scrisoare, braşovenii îl informează pe Ştefan cel Mare că o parte a boierilor din Muntenia, temîndu-se de o invazie otomană, îl „aşteaptă suspinînd foarte" să-i salveze de acel pericol. La rîndul său, Ştefan a căutat permanent între 1473—1482 să-şi alieze Ţara Munteniei, prin susţinerea la scaunul domnesc al acesteia a lui Laiotă Basarab, Vlad Ţepeş — la a cărui curte crescuse şi fusese sprijinit la domnie în Moldova —, a lui Basarab cel Tînăr sau Ţepeluş, Mircea şi Vlad Călugărul şi chiar prin căsătoria lui, în 1478, cu Maria, fiica domnului muntean Radu cel Frumos.

Aceeaşi gîndire politică urmăreşte în sec. al XVI-lea Petru Rareş, care propune, în 1536, lui Ferdinand de Habsburg constituirea unei armate antiotomane provenită în special din cele trei ţări române, adică din 45 000 de români moldoveni „oameni aleşi, 20 000 ai Transilvaniei şi 25 000 ai Ţării Româneşti", la care să se adauge 15 000 ai împăratului. În fruntea acestei armate urma să se afle el, Petru Rareş [2]. În octombrie 1542 el a propus transilvănenilor ca, împreună cu moldovenii şi muntenii ce urmau a-şi trimite oştile în Transilvania, să facă o dietă pentru apărarea în comun [3], propunere apreciată de Nicolae Iorga ca exprimînd un proiect pentru „o adevărată uniune dacică" [4].

La 1574, Alexandru Mircea, domnul Munteniei, reuşeşte să realizeze o „unire dinastică" a Munteniei şi Moldovei, punînd în scaunul acesteia din urmă pe Petru Şchiopul din familia munteană a „Mihneştilor", unire menţinută şi pe timpul lui Mihnea, urmaşul lui Alexandru Mircea, pînă la 1591 [5].

La factorii externi care impuneau o astfel de politică se adaugă, cu greutatea cuvenită, hotărîtoare, factorii interni economici, sociali şi spirituali. În sec. XV şi XVI se constată o creştere sensibilă a forţelor de producţie în agricultură, exemplificată prin sporirea producţiei de cereale, a numărului de mori, extinderea viticulturii şi pomiculturii în judeţele Gorj, Vîlcea, Olt, Argeş, Dîmboviţa, Prahova, Buzău, Vrancea, Vaslui, Iaşi. Aceste mari zone deţineau întîietatea în ceea ce priveşte cantitatea şi calitatea produselor viticole, pomicole şi animaliere, care au dus faima ţărilor române departe, peste fruntariile lor.

Meşteşugurile n-au rămas nici ele pe loc, ci au continuat să se dezvolte, ceea ce a determinat menţinerea oraşelor şi tîrgurilor la nivelul dinaintea dominaţiei otomane ; altele au luat naştere, cum sînt : Calafat, Caracal, Ploieşti, Rîmnicu Sărat, Galaţi.

Pe această bază a dezvoltării forţelor de producţie, în pofida monopolului relativ al Imperiului otoman, se dezvoltă legăturile comerciale dintre ţările române — deci *piaţa românească* —, precum şi comerţul extern cu Polonia şi Veneţia, cu Imperiul habsburgic, cu ducatul Prusiei şi chiar cu Anglia, direcţii noi care cer eliberarea de sub monopolul otoman.

---

[1] N. Iorga, *Îndreptări şi întregiri din istoria românilor*, în „Analele Academiei Române", Mem. Sect. Ist., s. II, t. XXVII, Bucureşti, 1905, p. 118.
[2] *Călători străini despre ţările române*, I, p. 377—378.
[3] Hurmuzaki, *Documente*, vol. II, partea 4, nr. CLXXXIV, p. 321.
[4] N. Iorga, *Istoria românilor*, IV, p. 409.
[5] *Călători străini despre ţările române*, I, p. 377—378.

www.mnir.ro

De mare importanţă au fost legăturile multiplicate între ţările române, pentru menţinerea şi evoluţia limbii comune, a tradiţiilor şi religiei comune, pentru transformarea conştiinţei unităţii de neam — niciodată dispărută din inima poporului — în conştiinţă naţională.

Toţi aceşti factori economici, politici şi spirituali, obiectivi şi subiectivi, au constituit tot atîtea premise ale unirii ţărilor române sub Mihai Viteazul[6], care — cum aprecia secretarul general al partidului, tovarăşul Nicolae Ceauşescu, la recenta întîlnire cu reprezentanţi ai oamenilor de ştiinţă din domeniul istoriei — „n-a făcut, de fapt, decît să le dea glas", unirea realizată fiind rezultatul conlucrării „dintre Ţara Românească, Moldova şi Transilvania, îndeosebi interdependenţa lor economică", ceea ce a avut „un rol hotărîtor în cristalizarea originii comune" [7].

Înfăptuirea primei uniri, la 1599—1600, în fruntariile aproximative ale Daciei din timpul lui Decebal, ca rezultat al luptei maselor largi, a întregului popor, apărea astfel ca o necesitate imperioasă. Momentul politic a impus astfel apariţia unei personalităţi de talia lui Mihai Viteazul — capabilă să valorifice şi să dea viaţă acestor realităţi, să împlinească un ideal pentru care militaseră la vremea lor şi ceilalţi iluştri înaintaşi.

Ca un simbol al dreptului istoric de a trăi liber şi independent în vatra strămoşească, poporul român a reuşit să înfăptuiască acum trei sute optzeci de ani, sub domnia lui Mihai Viteazul, actul cel mai strălucit al evului mediu românesc, făurirea statului feudal românesc centralizat. Acest act conştient, legic şi obiectiv s-a înscris în procesul european desfăşurat în sec. XV—XVI, cînd s-au constituit şi statele feudale centralizate francez, britanic şi rus — acesta din urmă, cum afirmă autorii sovietici ai *Istoriei universale*, ca stat multinaţional —, pe baza aceloraşi factori economici, sociali, politici şi culturali[8], desigur, cu anumite particularităţi proprii fiecărui popor. Aceste state, însă, n-au fost supuse atunci unor presiuni externe de tăria celor la care a fost supusă unirea lui Mihai Viteazul şi care au constituit, de fapt, cauza hotărîtoare a destrămării ei.

Idealul unirii înfăptuită în 1600 sub Mihai Viteazul s-a transmis de la epocă la epocă, de la generaţie la generaţie, fiind o dominantă a gîndirii şi acţiunii politice, diplomatice, militare şi culturale ale marilor voievozi munteni, transilvăneni şi moldoveni ce i-au urmat: Matei Basarab, Vasile Lupu, Mihnea al III-lea, Şerban Cantacuzino, Gheorghe Duca, Constantin Brîncoveanu, Gabriel Methlen, Gheorghe Rókóczi I, Gheorghe Râkóczi II şi alţii.

Faptul că Gabriel Bethlen, principele Transilvaniei (1613—1629), ca şi mai tîrziu ţarina Rusiei, Ecaterina a II-a, au preconizat reconstituirea Daciei in scopuri proprii, aceasta era, fără îndoială, expresia recunoaşterii procesului legic, obiectiv de dezvoltare unitară sub toate aspectele a poporului român în vatra străbună a Daciei, ceea ce constituia

---

[6] *Istoria României*, vol. II, Edit. Academiei, Bucureşti, 1962, p. 846—866, 955—957, 990—993.

[7] „Scînteia", XLIX, nr. 11746, 28 mai 1980.

[8] Vezi *Vsemirnaia istoriia v deseati tomah*, tom. III, Moskva, Gosudarstvennoe izdatelstvo politiceskoi literaturi, 1957, p. 16—17, 650—652, 671—672, 706—708, 790.

www.mnir.ro

garanţia unui stat puternic prin conştiinţa unităţii de neam, realitate intrată de mult în conştiinţa politică europeană. Astfel, în 1454, publicaţia germană „Türkenkalender" publică un apel adresat tuturor regilor creştini de a se ridica împotriva Imperiului otoman, inclusiv celor ai *Daciei*, ceea ce înseamnă o recunoaştere a unităţii poporului român din cele trei state feudale româneşti. De asemenea, la circa 1520, călugărul sîrb Maxim Brancovici, înălţat apoi mitropolit al Munteniei, relatează despre apelul său, în 1507, la împăcarea lui Radu cel Mare, domnul Munteniei cu Bogdan, domnul Moldovei, spunîndu-le că „diavolul, duşman al faptelor bune, aţîţă război între domnii *ambelor Dacii (subl. ns.)*, explicîndu-le că „sînteţi creştini de acelaşi neam", ceea ce Grigore Ureche avea să traducă prin : „pentru că sinteţi creştini şi de o seminţie". Aceeaşi idee este clar exprimată şi de scriitorul bizantin din a doua jumătate a sec. al XV-lea, Laonic Chalcocondil [9].

În profundele transformări ce se petrec pe plan general european în sec. al XVIII-lea, în mişcarea socială şi de idei înnoitoare, care se dezvoltă şi se afirmă necontenit, Principatele române aduc o contribuţie originală, susţinută de propriile realităţi, de experienţa multiseculară de luptă pentru menţinerea fiinţei etnice şi a instituţiilor proprii pe teritoriul strămoşesc.

În această perioadă, sentimentul istoriei naţionale devine predominant în opinia românească. Mişcarea pentru emancipare şi unitate naţională capătă dimnesiuni noi prin *Şcoala ardeleană*, ca şi prin mişcările şi asociaţiile culturale şi politice din Muntenia şi Moldova. Cuvintele *Dacia*, *Daco-România* deveniseră un manifest în publicaţiile istorice şi literare ale epocii.

Desfăşurarea în aceste condiţii pregătitoare, revoluţia din 1821, condusă de Tudor Vladimirescu, a marcat începutul istoriei moderne a României, a pus în evidenţă marile resurse revoluţionare ale maselor populare, idealurile lor de unitate politică şi neatîrnare. Ea a fost precursoarea revoluţiei de la 1848, a cărei idee forţă ce a dominat a fost refacerea vechii Dacii, „Daco-România", „Dacia Nouă" etc.

Revoluţionarii şi cărturarii paşoptişti fac din numele şi faptele domnitorului Mihai Viteazul un instrument de acţiune politică, care să ducă la unirea pe care, „din orbirea acelor veacuri, părinţii noştri n-au putut-o realiza statornic — cum spunea Nicolae Bălcescu — şi care singură trebuie să fie ţinta noastră a românilor de azi". Numele său este aşezat definitiv pe placa de aur a martirilor şi eroilor luptei pentru unitate şi neatîrnare. Se dovedea astfel, încă odată, că Mihai Viteazul nu a fost o figură singulară, trecătoare, în istoria naţională, că ideile şi acţiunile sale, întreaga operă politică nu erau decît expresia unei necesităţi general resimţite, a unei aspiraţii împărtăşite de toţi românii, generaţie de generaţie, aspiraţie vitală pe care vremurile au rănit-o deseori, dar n-au putut-o ucide niciodată. „Mihai — sublinia pe bună dreptate istoricul Grigorie Tocilescu — a rămas pururea eroul naţional al tuturor românilor, simbolul de unire al fraţilor despărţiţi

---

[9] Vezi **Ştefan Andreescu, *Restitutio Daciae, Relaţiile politice dintre Ţara Românească, Moldova şi Transilvania în răstimpul 1526—1593*, Edit. Albatros, Bucureşti, 1980, p. 27—28, 34—36.**

de vitrega soartă şi de vecinii cotropitori". „El a devenit pentru generaţiile viitoare — adăuga, la rîndul său, Dimitrie Onciul — reprezentantul marelui ideal de unire. El a căzut jertfă, pentru ca să adeverească cuvîntul : nici o idee mare nu va învinge fără de jertfă". „A-l uita pe Mihai Viteazul, acum şi întotdeauna — spunea Nicolae Iorga — ar fi să ne uităm pe noi înşine, să părăsim menirea noastră". Şi într-adevăr, poporul român nu l-a uitat niciodată. El a continuat lupta pentru unirea într-un singur stat, a cărei înfăptuire se va săvîrşi odată cu Marea Unire din 1918.

Răspunzînd celor ce ne contestă dreptul la existenţă pe aceste plaiuri ale noastre din vechime, scriitorul Liviu Rebreanu spunea, în discursul de recepţie la Academia Română : „România cu Dacia de odinioară sînt congruente [în concordanţă — n.n.] nu numai în privinţa configuraţiei geografice, dar şi a configuraţiei etnografice româneşti.

Acest fapt sigur, această evidenţă bătătoare la ochi ar trebui să puie pe gînduri, dacă nu să-i dezarmeze pe apostolii interesaţi ai discontinuităţii româneşti în propria noastră ţară. Ce argument de continuitate poate fi mai plauzibil decît existenţa aceluiaşi popor, pe aceleaşi locuri, după două mii de ani ? Inexplicabilă ar fi tocmai discontinuitatea. S-au văzut popoare mutîndu-se în altă ţară, se cunosc popoare care au dspărut cu totul, dar un popor care să dispară şi să se risipească pentru a reapărea, peste multe sute de ani, exact în locurile pe care le-a părăsit, ar fi o minune ce nu se poate întîlmpla decît în anumite manuale istorice cu tîlc" [10].

Închei cuvîntul meu, amintind îndemnul adresat de secretarul general al partidului, tovarăşul Nicolae Ceauşescu, tineretului — şi nu numai tineretului, ci nouă, tuturor cetăţenilor acestei republici — de a lua exemplu de iubire de ţară şi popor de la înaintaşi, spunîndu-ne în cuvîntarea rostită la deschiderea forumului tineretului : „Priviţi trecutul poporului nostru !... S-ar putea spune că nu există metru de pămînt care să nu fi fost udat de lacrimile şi sîngele moşilor şi strămoşilor noştri. Dar înfrîngînd greutăţi uriaşe, dînd jertfa supremă atunci cînd a fost nevoie, înaintaşii au făcut totul pentru a apăra existenţa, libertatea şi demnitatea poporului nostru, pentru măreţia naţiunii noastre, pentru dezvoltarea ei pe calea progresului şi civilizaţiei".

SIGNIFICATION DE LA FONDATION DE L'ÉTAT ROUMAIN FEODAL ET CENTRALISÉ SOUS MICHEL LE BRAVE

Résumé

L'auteur de la communication montre que l'accomplissement, il y a 380 ans, de l'Etat roumain féodal et centralisé a représenté un premier pas remarquable du combat mené par le peuple roumain au long de quinze siècles de luttes pour

[10] Liviu Rebreanu, *Laudă ţăranului român*, discurs de recepţie la Academia Română, în „Viaţa românească", nr. 7, iulie 1940, p. 5.

www.mnir.ro

sa réunion dans les limites d'un Etat unique et indépendant, organisé dans le foyer approximatif de la Dacie de Décébale. Faisant appel à des sources documentaires, l'on démontre que cet acte éclatant du Moyen Age roumain, accompli en 1600, était un acte conscient, logique et objectif, reposant sur des facteurs économiques, sociaux, politiques et spirituels. Ce ne fut pas un acte isolé, mais il s'inscrivit dans le processus européen des XV—XVIes siècles, quand se constituaient, sur la base des mêmes facteurs, les Etats féodaux et centralisés français, britanniquent et russe.

La vaste signification de l'union accomplie en l'an 1600 réside dans le fait que cet idéal s'est, par la suite, transmis d'une génération à l'autre, s'amplifiant d'une époque à l'autre, jusqu'à la grande réunion de 1918.

www.mnir.ro

GINDIREA ŞTIINŢIFICA, PROFUND CREATOARE A TOVARĂŞULUI NICOLAE CEAUŞESCU CU PRIVIRE LA ISTORIA ROMÂNIEI

de conf. dr. **MIRCEA MUŞAT**

Istoria — această carte de căpătîi a fiecărei naţii, cum o definea marele istoric şi revoluţionar democrat Nicolae Bălcescu — a ocupat întotdeauna un loc aparte în gîndirea, acţiunea şi fapta poporului român. În virtutea ei, poporul nostru şi-a desluşit sensul devenirii istorice, şi-a fundamentat drepturile lui în vatra strămoşească, şi-a apărat şi dezvoltat comorile culturii materiale şi spirituale. Pentru slujirea ei, marii cărturari ai neamului au trudit cu mintea, inima şi pana, pentru apărarea drepturilor imprescriptibile, s-au jertfit marii conducători de ţară şi de oşti, au luptat masele de ţărani, tîrgoveţi, toate forţele de bază ale naţiunii române.

Activitatea teoretică şi practică pe care o desfăşoară preşedintele ţării noastre, tovarăşul Nicolae Ceauşescu, în vastul program al prezentului şi viitorului patriei noastre, încorporează şi magistrala contribuţie adusă de domnia sa la dezvoltarea ştiinţei istorice româneşti. Ctitor de istorie naţională, preşedintele ţării noastre s-a impus şi se impune şi ca interpret magistral al valorilor ei fundamentale. Activitatea sa se plasează, astfel, în prelungirea uneia dintre cele mai frumoase şi mai bogate tradiţii, tradiţie pe care o ilustrează şi o potenţează în chipul cel mai strălucit. Nu există moment definitoriu al istoriei noastre naţionale asupra căruia secretarul general al partidului să nu-şi fi spus cuvîntul realist, cugetat şi autorizat. Cu cutezanţa gîndirii sale ştiinţifice, profund revoluţionare, asupra evoluţiei societăţii omeneşti, cu spiritul său creator în pătrunderea celor mai complexe probleme ale evoluţiei noastre istorice, cu viziunea sa asupra cursului legităţilor istorice fundamentate pe cunoaşterea materialismului dialectic, tovarăşul Nicolae Ceauşescu s-a aplecat asupra istoriei noastre naţionale, i-a desluşit permanenţele, i-a studiat drepturile, i-a detaşat şi i-a valorificat marile sensuri, confirmînd noi dimensiuni relaţiei dialectice de nedespărţit : trecut-prezent-viitor. „Cunoscînd istoria glorioasă a poporului nostru şi sacrificiile înaintaşilor noştri, strădaniile lor în perfecţionarea creaţiei materiale şi spirituale — sublinia tovarăşul Nicolae Ceauşescu —, învăţăm să preţuim şi să iubim mai mult, mai profund cuceririle prezentului, să facem totul pentru a le dezvolta, pentru a făuri istoria nouă a patriei noastre, istoria socialismului".

Îndemnul de a scrie istoria aşa cum a fost ea, nu după dorinţele subiective ale oamenilor, nu după nevoi politice de moment, constituie

www.mnir.ro

o călăuză care a făcut şi va face din conştiinţa istoriei o ştiinţă cu adevărat revoluţionară. În opera tovarăşului Nicolae Ceauşescu n-au fost omise umbrele, eşecurile, limitele privind unele evenimente sau personalităţi istorice, dar, în acelaşi timp, au fost înălţate la cotele lor reale trăsăturile esenţiale, momentele fundamentale care au durat temelii trainice istoriei naţionale, începînd cu originile şi vechimea poporului român, cu autohtonia sa în vatra străbună a Diciei, cu tradiţia statală de la care am sărbătorit 2050 ani, continuînd cu luptele înaintaşilor pentru păstrarea fiinţei naţionale, a independenţei şi unităţii de stat, cu bătăliile sociale şi de clasă conduse de partidul comuniştilor pentru înfăptuirea revoluţiei şi construcţiei socialiste, pentru făurirea societăţii socialiste multilateral dezvoltate. Într-o asemenea succesiune a veacurilor, istoria a gravat tradiţia, a fundamentat prezentul şi a prospectat viitorul. Într-o asemenea continuitate neîntreruptă istoria a dat ţării, la vremuri noi, oameni noi, oamenii epocii lor, care se contopesc cu marile momente ale istoriei naţionale şi în acelaşi timp personifică lupta maselor largi populare, ale poporului, adevăratul făuritor de istorie. În această galerie a marilor conducători de ţară, pe care înţelepciunea de milenii, îmbogăţită prin experienţa secolelor de luptă, pentru păstrarea fiinţei naţionale şi a gliei străbune, a conferit poporului român capacitatea de a-şi alege omul de glorie la vreme de glorie, se numără şi tovarăşul Nicolae Ceauşescu, făuritor de istorie, omul a cărui viaţă se contopeşte întrutotul cu patrimoniul material şi spiritual al ţării, cu viitorul României. Cu gîndul la aceste adevăruri rostea tovarăşul Nicolae Ceauşescu cuvintele minunate, pline de înţelepciune : „Oare cum s-ar simţi un popor care nu şi-ar cunoaşte trecutul, nu şi-ar cunoaşte istoria ? Nu ar fi ca un copil care nu-şi cunoaşte părinţii şi se simte străin în lume ? Fără îndoială că aşa ar fi“.

Prin gîndirea tovarăşului Nicolae Ceauşescu, întruchipată în vasta sa operă, istoria şi-a redescoperit valenţele de ştiinţă revoluţionară a societăţii, a pus în lumină gloria şi demnitatea trecutului, a deschis, într-o viziune largă, orizontul cercetării ştiinţifice spre contemporaneitate şi viitor.

„...De milenii — sublinia tovarăşul Nicolae Ceauşescu — aici s-a născut poporul nostru şi aici a trăit, a înfruntat multe greutăţi, dar şi-a păstrat fiinţa, şi a dezvoltat-o pînă la nivelul de astăzi al naţiunii noastre socialiste“.

Subliniind importanţa şi sarcinile istoriei ca ştiinţă de studiere a societăţii, tovarăşul Nicolae Ceauşescu spunea : „Prin esenţa sa, istoria este o ştiinţă revoluţionară. De aceea şi istoricii trebuie să militeze de pe poziţii revoluţionare şi să dea o ripostă fermă, ştiinţifică, materialist-dialectică, acelor încercări ale unor istorici de peste hotare care se străduiesc — în neputinţa, şi nu vreau să-i jignesc, dar poate unii în neştiinţa lor — de a demonstra că pe aceste meleaguri a fost un vid. Vidul nu pe aceste meleaguri a fost, ci, poate, în conştiinţa acestor istorici, care, servind interese străine de naţiunile şi popoarele lor, lucrînd în interesul politicii imperialiste de dominaţie, încearcă, în continuare, ca şi în trecut, să învenineze şi să dezbine oamenii muncii de diferite naţionalităţi“.

www.mnir.ro

Înfăţişînd sarcinile ce revin istoricilor români în cadrul pregătirilor ce au loc pentru cel de-al XV-lea Congres internaţional de ştiinţe istorice, preşedintele Nicolae Ceauşescu spunea : „Trebuie să avem în vedere că în problemele de istorie există puncte de vedere diferite, confruntări de idei şi chiar încercări de denaturare a adevărului istoric. Tocmai de aceea sarcina istoricilor noştri este de a contribui activ la clarificarea acestor probleme pe baze ştiinţifice şi, în acelaşi timp, de a da o ripostă fermă oricăror încercări de a falsifica istoria, de a denatura realitatea. Întotdeauna şi în toate cazurile, toate problemele trecutului trebuie să fie abordate în aşa fel încît să ducă nu la ascuţirea divergenţelor şi contradicţiilor, ci la găsirea a ceea ce a fost şi este comun, la sublinierea învăţămintelor pe care trebuie să le tragem pentru prezent. Deşi îşi propune să cerceteze trecutul, istoria — arăta tovarăşul Nicolae Ceauşescu — trebuie să pornească de la realităţile existente astăzi, pe care nimeni nu le mai poate schimba. Aceste realităţi arată că astăzi în Europa există naţiuni îndependente, state care au graniţe ce trebuie respectate — şi orice punere în discuţie a independenţei şi graniţelor lor înseamnă o politică revanşardă, care nu ar duce decît la război. Tocmai de aceea trebuie să se combată orice încercări de a pune în discuţie aceste realităţi existente astăzi în lume".

În această ordine de idei, preşedintele Nicolae Ceauşescu a indicat istoricilor români să abordeze problemele de istorie de pe poziţiile materialismului dialectic, pornind de la adevărul că istoria omenirii, a popoarelor, din cele mai îndepărtate timpuri, este strîns legată de condiţiile de muncă, de viaţă, de dezvoltare treptată a forţelor de producţie ; în procesul muncii oamenii s-au constituit în comunităţi mai mici sau mai mari ; în procesul muncii şi al perfecţionării mijloacelor de producţie, în lupta cu natura ei au învăţat să lucreze împreună, să conlucreze şi să gîndească la ceea ce trebuie să facă pentru a rezista tuturor vitregiilor, pentru a-şi asigura o viaţă civilizată.

Pornind de la faptul că, uneori, se acordă o importanţă prea mare unor momente şi fapte istorice izolate, tovarăşul Nicolae Ceauşescu a indicat cercetătorilor din domeniul istoriei să pornească de la condiţiile generale în care s-a format şi dezvoltat un popor sau altul, de la raporturile de conlucrare între popoare şi strînsa interdependenţă a civilizaţiilor. De la aceste considerente, a subliniat secretarul general al partidului, trebuie să pornim şi în explicarea procesului istoric de dezvotlare a poporului român. În acest spirit va trebui să se sublinieze vechimea culturii materiale şi spirituale pe teritoriul patriei noastre ; momentele cele mai de seamă ale istoriei traco-geto-dacilor ; puternica înflorire economico-socială a statului dac în vremea lui Burebista şi Decebal ; contactele largi şi înrîurirea reciprocă între civilizaţia geto-dacilor şi civilizaţia greacă, persană, romană ş.a. Studiind acest proces, oamenii de ştiinţă trebuie să pună accentul pe acele fapte istorice care au favorizat contacte de viaţă şi influenţă reciprocă între populaţiile acestor meleaguri, proces care a stat la baza formării naţiunii noastre, a popoarelor din Balcani, a altor popoare învecinate. Trebuie să evidenţiem ceea ce au realizat în comun popoarele noastre, faptul că civilizaţia lor este rodul conlucrării strînse dintre ele. În acelaşi timp, sublinia tovarăşul Nicolae Ceauşescu, trebuie să se acorde o importanţă deosebită comba-

www.mnir.ro

terii argumentate, ferme, întemeiate pe o largă bază de informaţie ştiinţifică, a oricăror încercări de denaturare sau falsificare a proceselor istorice, a momentelor sau a rolului unor personalităţi marcante ale istoriei poporului român, precum şi a unor realităţi şi fenomene ale istoriei universale ; să se arate argumentat că dominaţia străină, ştirbirea sau pierderea suveranităţii şi independenţei afectează grav dezvoltarea economico-socială a popoarelor, că înlăturarea dominaţiei străine este o necesitate istorică şi orice încercări ar face puterile străine nu pot să oprească cursul dezvoltării istorice a fiecărui popor spre libertate şi independenţă. În acest context să dea ripostă fermă oricăror tendinţe de a prezenta dominaţia imperialistă, colonialistă, de expansiune a marilor puteri drept manifestări progresiste care ar fi venit în sprijinul dezvoltării popoarelor asuprite ; să sublinieze dreptul popoarelor la autodeterminare, la o viaţă liberă şi independentă. Să prezinte argumentat, folosind documente istorice, că formarea naţiunilor şi a statelor naţionale a jucat un rol de importanţă istorică în progresul general economico-social al omenirii, că naţiunea nu şi-a încheiat rolul său, că naţiunea şi statul naţional sînt chemate să aibă, în continuare, un rol de mare însemnătate în societate, în lupta pentru progres social. În epoca noastră, arăta tovarăşul Nicolae Ceauşescu, cînd naţiunile s-au afirmat şi se afirmă cu putere, în acest sens trebuie înţeleasă şi problema naţionalităţilor care se găsesc pe teritoriul unui stat sau altul, ca rezultat al îndelungatei convieţuiri istorice. Ele trebuie să se bucure de toate cuceririle civilizaţiei socialiste în ţările noastre, de toate libertăţile, să poată folosi limba pe care o doresc, aşa cum se asigură în România. În acelaşi timp, trebuie să înţelegem că avem obligaţia comună de a face ca prin munca unită a tuturor cetăţenilor, fără deosebire de naţionalitate, să triumfe socialismul în fiecare din ţările noastre, de a asigura, printr-o strînsă conlucrare, progresul lor rapid şi multilateral, respectînd principiile care stau la baza idealurilor societăţii socialiste.

„Avem obligaţia — a arătat preşedintele Nicolae Ceauşescu — să ducem o asemenea politică, inclusiv în domeniul istoriei, încît să contribuim la crearea unui viitor al prieteniei şi frăţiei tuturor popoarelor. În judecarea faptelor şi evenimentelor istorice să ţinem seama de ceea ce trebuie să realizăm, de opţiunea noastră spre o politică generală de prietenie, de colaborare între popoare. Trebuie să fim fermi împotriva politicii imperialiste de forţă, de dictat, pentru o politică de largă conlucrare economică, cultural-ştiinţifică, de egalitate şi respect între toate popoarele. Numai aşa istoria va servi adevăratelor scopuri ale ştiinţei şi, totodată, a năzuinţelor noastre socialiste, politicii de dezvoltare a României, a poporului nostru, asigurîndu-i un loc demn, egal, în cadrul naţiunilor socialiste, al tuturor naţiunilor lumii".

Rezultatele cercetărilor istorice — relevă secretarul general al partidului — sînt de natură să ajute omenirea contemporană să înţeleagă mai bine legile obiective care guvernează societatea, necesitatea de a acţiona în sprijinul cerinţelor progresului. De asemenea, istoria este chemată să sprijine, prin concluziile sale, perfecţionarea organizării societăţii de azi, relaţiile dintre state şi naţiuni, conlucrarea paşnică dintre popoarele planetei noastre.

www.mnir.ro

În opera tovarăşului Nicolae Ceauşescu se proiectează valorile tumultuoasei istorii multimilenare a poporului român. De gîndirea sa chibzuită şi de activitatea sa clocotitoare se leagă marile realizări, înnoirile fundamentale ce au făcut din ultimul deceniu şi jumătate, perioada cea mai fructuoasă din întreaga istorie a ţării, ridicînd pe culmi nemaiîntîlnite prestigiul României pe toate meridianele planetei noastre.

LA PENSÉE SCIENTIFIQUE PROFONDEMENT CRÉATRICE DU CAMARADE NICOLAE CEAUŞESCU CONCERNANT L'HISTOIRE DE LA ROUMANIE

Résumé

Après avoir précisé l'activité théorique et pratique deployée par le président de la Roumanie Nicolae Ceauşescu dans le vaste programme de développement du présent et de l'avenir de la patrie, l'auteur incorpore ici aussi la magistrale contribution que notre président apporte au développement de la science historique roumaine, en précisant qu'il n-y-a pas un seul moment important de notre histoire nationale qui n'eût pas été caractérisé d'une maniere réaliste, reflechie et autorisée par la président Nicolae Ceauşescu.

Par la mise en valeur des sens essentiels du développement historique du peuple roumain ce qui donne une nouvelle dimension à la relation dialectique indistructible du passé — présent — avenir, le président Nicolae Ceauşescu a recommendé aux historiens roumains d'écrire l'histoire tel qu'elle c'est déroulée et pas du tout selon les désires subjectifs des hommes ou les nécessités politiques momentanées, mais conformément à la verité objective, aux réalités de la vie d'où on ne peut pas omettre les ombres, les défaites et les limites de certains événements ou personnalités historiques.

Par la pensée du président Nicolae Ceauşescu comprise dans son oeuvre si vaste, l'histiore a retrouvé ses qualités de science révolutionnaire de la société, a fait ressortir la gloire et la dignité du passé, a ouvert l'horizon pour la recherche scientifique vers la contemporanéité et l'avenir. En même temps les historiens doivent combattre d'une manière argumentée, ferme et fondée sur la plus large information scientifique n'importe quel essai de dénaturation ou falsification des processus historiques, des moments ou du rôle joué par certaines personalités dans l'histoire du peuple roumain aussi bien que de certaines réalités et phenomènes de l'histoire universelle. C'est nécessaire qu'on démontre — tel que l'auteur souligne — que la domination étrangère, l'amoindrissement ou la perte de la souveraineté et de l'indépendance affectent grievement le développement socio-économique des peuples, que la mise à l'écart de la domination étrangère est une nécessité historique et que n'importe quelle tentative faite par les puissances étrangères ne peut pas arreter le cours du développement historique de chaque peuple vers la liberté et l'indépendance.

www.mnir.ro

COMUNICĂRI PE SECȚII

SECȚIA I

ISTORIE VECHE

www.mnir.ro

GETO-DACII, POPOR ÎN EUROPA ANTICĂ

de **VALERIU LEAHU**

În planul istoriei universale, dezagregarea şi dispariţia primei formaţiuni economico-sociale — Comuna arhaică — a cumulat procese şi fenomene desfăşurate concomitent şi conexat, soldate — printr-un unic dar deosebit de complex mecanism al diviziunii activităţilor socio-umane — cu două urmări fundamentale : de o parte, dispariţia egalitarismului gentilic şi, implicit, o tot mai accentuată structurare a colectivităţilor omeneşti, pe criterii economice, sociale şi politice ; de altă parte, înlocuirea formaţiunilor genealogice de convieţuire organizată (cele gentilico-tribale) prin forme comunitare teritorializate (comunităţi agrare sau de tip urban). Ca atare, disoluţia şi dispariţia Comunei arhaice s-a finalizat — concomitent — prin apariţia unei multitudini de organizaţii statale antice, de o pronunţată diversitate (formaţiunile de tip asiatic, grecesc, roman, precum şi germanic reprezentînd doar prototipurile mai bine studiate), cît şi prin formarea — acolo unde au fost întrunite toate condiţiile istorice — a unor popoare antice.

Istoriografia modernă a afirmat un interes cu totul deosebit constituirii şi evoluţiei statelor antice... invers proporţional atenţiei pe care a acordat-o modului de formare a unor popoare ale lumii vechi. În fapt, se constată că investigarea problemei apariţiei popoarelor e situată prioritar — ca să nu spunem : exclusiv — la nivelul începuturilor Evului Mediu, prilej cu care ştiinţa istoriei s-a implicat, tacit sau manifest, în promovarea unor obiective politice ale statelor naţionale moderne.

De la o atare orientare istoriografia din ţara noastră nu s-a exceptat ; încît studiului formării poporului român i-au fost consacrate energii numeroase — drept este că solicitate şi de o anume ambianţă politică şi ştiinţifică — în timp ce, în legătură cu problema de a şti dacă şi cînd au ajuns geto-dacii să alcătuiască un popor, o analiză aprofundată nu s-a întreprins, fapt pentru care şi răspunsuri temeinic argumentate, în acest sens, lipsesc.

Simptomatic pentru o asemenea orientare apare faptul că în cîteva monografii ample consacrate istoriei şi civilizaţiei geto-dacilor, elaborate de Hadrian Daicoviciu[1] şi Ioan Horaţiu Crişan[2], problema adusă acum în discuţie este, practic, eludată.

Nu mai puţin caracteristică se dovedeşte împrejurarea că, atunci cînd, în unele lucrări, geto-dacii sînt totuşi definiţi ca popor, modul de a expune problema nu apare de natură să o desluşească — uneori nici măcar să o enunţe consecvent. În volumul I al tratatului *Istoria României*, apărut în 1960, pe parcursul celor peste douăzeci de pagini ale capitolului intitulat „Dacia şi poporul geto-dac“, colectivitatea autohtonă este designată cînd „populaţii“, cînd „triburi“ — niciodată însă ca „popor“, în înţelesul, declarat şi motivat, de categorie istorică

---

[1] H. Daicoviciu, *Dacia de la Burebista la cucerirea romană*, Edit. Dacia, Cluj, 1972, 416 p.

[2] Ioan Horaţiu Crişan, *Burebista şi epoca sa*, ediţia a doua revăzută şi adăogită, Edit. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1977, 530 p.

www.mnir.ro

constituită [3]. Mai dificil însă de înţeles şi de acceptat apare viziunea lui Constantin C. Giurescu. Considerînd că geto-dacii constituiau un popor, istoricul scrie : „Numerosul popor al dacilor era împărţit într-o serie de triburi avînd fiecare cîte un nume şi locuind un anumit teritoriu" [4]. Inspirată, probabil, dintr-o situaţie existentă în Roma regală, unde triburile Ramnes, Tities şi Luceres alcătuiau aşa-numitul „populus romanus", aprecierea nu are în vedere, întîi, că realitatea din oraşul de pe Tibru este cu totul deosebită de cea adusă acum la discuţie ; în al doilea rînd, că poporul, ca formă istorică de comunitate umană, se exclude structural şi temporal faţă de trib ; în fine, că referitor la daci, se infirmă una dintre trăsăturile fundamentale ale categoriei istorice „popor" : comunitatea de teritoriu.

Probleme ale constituirii şi evoluţiei geto-dacilor ca etnos sînt analizate de Alexandru Vulpe în studiul „Puncte de vedere privind istoria Daciei preromane", publicat recent [5]. Realizînd, după opinia noastră, o viziune pe deplin logică asupra procesului de devenire etno-culturală desfăşurată în spaţiul carpato-danubiano-pontic, din neolitic pînă într-a doua epocă a fierului — evoluţie petrecută „de la diversitate la unitate etno-culturală, desigur şi lingvistică" [6] ; sau, într-o altă formulare şi referitor la un alt plan al dezvoltării, „de la individualismul tribal, prin intermediul formelor unional-tribale, la aspectele prestatale din epoca premergătoare lui Burebista" [7], Alexandru Vulpe reliefează, în acelaşi cadru, caracterul profund autohton şi lipsit de cezură al acestei evoluţii. Inexplicabil însă, cercetătorul opreşte aici analiza, pentru a formula următoarea concluzie : „...începînd din prima jumătate a mileniului al II-lea şi pînă la cucerirea romană din anul 106 e.n., spaţiul carpato-dunărean a fost locuit în principal de un singur popor, care, în ultimii 500 de ani ai istoriei sale, ne este cunoscut sub numele de geţi şi de daci" [8]. Credem că nici o atare încheiere nu poate fi, măcar de-a întregul, acceptată, cîtă vreme forma istorică de comunitate umană designată prin termenul „popor" este, în bună măsură, suprapusă unei societăţi evoluînd încă în structurile tribale, proprii Comunei arhaice.

Neîndoielnic, în investigarea procesului de formare a popoarelor antice, dificultăţile întîmpinate sînt, mai întîi, de ordin teoretic — ele provenind din absenţa unor criterii clare şi ferme pentru a defini categoria istorică în discuţie. Marx şi Engels nu au abordat pe larg problema ; numai în *Originea familiei, a proprietăţii private şi a statului* găsim cîteva notaţii. Dintre acestea, reţinem că la Atena, „în locul unei simple uniuni a triburilor"... „avu loc contopirea acestora într-un singur popor" [9], şi, de asemenea, că, în planul universal al istoriei străvechi, după o evoluţie a uniunilor de triburi, a devenit necesară, „contopirea lor, iar odată cu aceasta şi contopirea teritoriilor care le aparţin într-un teritoriu comun al întregului popor" [10]. Mai departe, cercetătorul care studiază formarea categoriei istorice „popor" nu mai are de ales, în stadiul prezent, decît între un concept derivat prin restricţii la definiţia dată de Stalin naţiunii — pus în circulaţie de istoricul sovietic Rîbakov [11] — şi formulări de tipul acelora care se întîlnesc şi în manuale româneşti de materialism istoric [12]. Extrăgînd din toate acestea ceea ce apare ca

---

[3] *Istoria României*, I, Edit. Academiei, Bucureşti, 1960, p. 257 şi urm. (capitol redactat de C. Daicoviciu).

[4] Constantin C. Giurescu, *Formarea poporului român*, Edit. Scrisul românesc, Craiova, 1973, p. 43.

[5] Cf. „Revista de istorie", tom 32, 1979, 12, p. 2261—2284.

[6] *Ibidem*, p. 2268.

[7] *Ibidem*, p. 2269.

[8] *Ibidem*, p. 2265.

[9] K. Marx, F. Engels, *Opere alese*, vol. II, Bucureşti, 1952, p. 240.

[10] *Ibidem*, p. 285.

[11] B. A. Rîbakov, *Problema formării poporului vechii Rusii în lumina lucrărilor lui I. V. Stalin*, in „Studii", VI, 1, 1953, p. 163—164.

[12] *Materialism istoric*, manual, Edit. Politică, Bucureşti, 1967, p. 200—202.

www.mnir.ro

numitor comun, se dovedesc definitorii pentru categoria „popor" următoarele trăsături : însușirea de a constitui o formă de comunitate umană ; în al doilea rînd, de a se situa, în scara istoriei, indiferent de loc și de timp, întotdeauna dincolo de structurile gentilico-tribale, proprii primei formațiuni economico-sociale, Comuna arhaică, iar din această cauză, caracterizîndu-se și prin natura antagonistă a relațiilor dintre membrii comunității ; de asemenea, însușirea pe care o are categoria „popor", de a fi produs istoric, rezultat din natura anumitor relații de producție ; în al patrulea rînd, de a constitui o formă a conviețuirii sociale (de grup) unitară prin comunitatea de teritoriu, de limbă (cu particularități dialectale) și de cultură materială și spirituală (cu aspecte regionale).

În legătură cu mecanismul sau căile prin care apare și se dezvoltă forma de comunitate umană de tipul „popor", se reliefează — din întreg ansamblul mutațiilor care caracterizează dispariția și depășirea orînduirii Comunei arhaice — cu deosebire rolul următoarelor situații-factori : evoluția în condiții de stabilitate și echilibru, timp îndelungat pe unul și același teritoriu, a unor uniuni de triburi, pe ansamblu înrudite ; apariția și consolidarea formațiunilor comunitare teritorializate ; înmulțirea populației, care, rămasă în același larg teritoriu, dezvoltă din așezările-matcă, altele, așezări-„roi" ; activarea contactelor dintre grupurile umane, în funcție de satisfacerea unor necesități crescînde de materii prime, pentru desfacerea producției de mărfuri, pentru utilizarea unor puncte sau zone comune de tranzit etc. ; pe plan social, apariția și activitatea formațiunilor prestatale și statale, consolidînd unitatea — în proces de formare — a poporului ; pe plan lingvistic, adoptarea de către populația dintr-o întreagă unitate teritorială a limbii vorbite de formațiunea cea mai numeroasă, mai dezvoltată și mai activă ; în cadrul culturii materiale, generalizarea cit mai multor forme sau tipuri exprimînd valențe de ordin etnic, așa cum este, de pildă, ceramica ; în fine, în sfera vieții spirituale, substituirea de către una sau cîteva divinități a multitudinii de zeități perpetuate din stadiul evoluției tribale.

În privința unor criterii de fixare a „momentului" sau, mai bine spus, etapei în care un popor apare deja conturat ca formă istorică de comunitate umană, reținem îndeosebi opinia lui Boris Rîbakov, după care un singur nume colectiv dat unei mase de populații de către diferiți vecini poate fi un indiciu de constituire a acelor populații într-un popor. Istoricul sovietic mai făcea, în 1952, următoarea precizare : „nu este suficient ca numele colectiv să apară numai la unul din popoarele învecinate. În cazul acesta se întîmplă deseori ca numele unui trib, care era cel mai apropiat, să se extindă asupra unei regiuni mai mari, locuite, poate, chiar și de triburi neînrudite. Numai în cazul cînd numele colectiv poate fi urmărit la popoare vecine cu diferite limbi și îndepărtate unul de altul și cînd el s-a fixat în etnonimia triburilor limitrofe ale acestui grup putem vorbi despre nașterea poporului" [13]. O asemenea condiționare, eficientă pentru marcarea etapei de constituire a popoarelor la începutul Evului Mediu, nu poate fi însă absolutizată în studierea formării popoarelor din antichitate. Cunoscînd proveniența și natura informației scrise de care dispunem, criteriul propus de Boris Rîbakov, adoptat, devine inoperant.

Asociind premiselor de ordin teoretic enunțate documentația arheologică și istorică existentă — de altfel, bine cunoscută — se poate, credem, încerca — fie, chiar, intr-o viziune ipotetică — răspunsuri la problema de a ști dacă și cînd au ajuns geto-dacii să evolueze în structurile proprii formei de comunitate umană denumită „popor".

Cînd izvoarele antice scrise îi menționează, și astfel creația lor materială și spirituală, arheologic surprinsă, obține identificare etnică, geto-dacii se găsesc răspîndiți pe spațiul carpato-danubiano-pontic. Limitele acestui spațiu — înțeles ca imensă vatră etno-culturală — se conturează odată cu perioada mijlocie a epocii bronzului (începînd de pe la 1700 î.e.n.), cînd se formează și vor evolua statornic culturile de tip Monteoru, Wietenberg, Otomani, Suciu, Vatina, Periam-Pecica,

[13] B. A. Rîbakov, op. *cit.*, p. 165.

www.mnir.ro

Gîrla Mare, Verbicioara, Tei etc.[14]. Cine sînt purtătorii acestor aspecte culturale ? Geţi, presupun unii[15], proto-traci, consideră alţii[16] ; traci, afirmă mulţi dintre cercetătorii problemei[17]. Traci, opinăm şi noi, ţinînd seama de următoarele considerente : menţionînd acest mare conglomerat de populaţii în veacurile VIII—VII î.e.n., poemele homerice înregistrează în fapt, cum s-a stabilit, o îndelungată tradiţie şi încorporează creaţii mai vechi — după unii autori, datînd chiar din veacul al XII-lea î.e.n. ; din perioada mijlocie a epocii bronzului configuraţia etno-culturală a spaţiului carpato-danubiano-pontic evoluează în deplină continuitate, chiar în condiţiile preliminariilor continentale ale marilor migraţii egeice ; la nivelul de evoluţie în care se află societatea umană străveche, reprezentat de epoca bronzului şi perioada timpurie a primei epoci a fierului ritmul ascensiunii este încă lent, acumulările au loc pe durate mari ; diferenţierea între prototraci şi traci nu exprimă decît trepte calitative în devenirea unuia şi aceluiaşi etnos, etape în cadrul unuia şi aceluiaşi proces — de formare a tracilor.

Totul ne îndreptăţeşte să afirmăm că, în epoca bronzului, dezvoltarea populaţiilor autohtone din spaţiul carpato-danubiano-pontic era departe de a constitui o formă de comunitate umană de tip „popor" ; şi poate fi considerat certitudine că stadiul de evoluţie era cel caracterizat prin structuri gentilico-tribale avansate incluse în forme unional-tribale. Nivelul forţelor productive, mărturiile de care dispunem şi care dovedesc că — deşi unele categorii sociale (luptătorii, de pildă) prind să se contureze — egalitarismul gentilic este încă nedepăşit ; diferenţierile cultural-etnice pregnante şi bine fixate teritorial — toate obligă la o asemenea încheiere. Nu-i însă mai puţin adevărat că, în acest cadru istoric şi etnic-cultural, înrudirea tuturor grupelor de populaţii este evidentă — ceramica şi numeroase plastici de cult ca şi mărturiile legăturilor pe care aceste populaţii le întreţin constituind argumente ce nu se pot omite. Ni se pare, de aceea, firesc şi necesar ca, pentru tema în discuţie, să adoptăm opinia recent formulată de Alexandru Vulpe, după care, „cel puţin opt din culturile perioadei mijlocii a bronzului românesc (...culturile Monteoru, Tei, Verbicioara, Vatina, Periam-Pecica, Otomani, Wietenberg şi Suciu) alcătuiau un grup de culturi cu limbi înrudite, avînd aceeaşi religie"[18]. Şi Alexandru Vulpe afirmă în continuare : „Difuzarea accelerată, în cursul secolelor XIV—XIII î.e.n., a elementelor de cultură materială de la o comunitate la alta, apariţia în aceeaşi perioadă a unor fenomene sincretice implică cu siguranţă contacte din ce în ce mai frecvente între membri acestor comunităţi, respectiv o circulaţie mult mai intensă în cuprinsul întregii arii sud-est europene, fenomen care putea favoriza impunerea unei limbi unice, cu alte cuvinte generalizarea unuia din cele opt idiomuri ce se vorbeau în epoca bronzului. Aşa putem să ne imaginăm geneza limbii dace..."[19].

Dacă acceptăm o relaţie directă, o intercondiţionare între dezvoltarea ce are loc în planul culturii materiale şi spirituale a populaţiilor străvechi şi evoluţia de ordin etnic şi lingvistic suportată de acestea ; şi dacă, astfel, convenim că, atunci cînd, pe fondul şi peste ariile unui conglomerat de culturi individualizate, dar înrudite se formează, prin creştere organică, un mare complex cultural, mai mult sau mai puţin unificator, un atare fenomen reflectă şi altul, similar, etnic şi lingvistic, în acest caz trebuie să considerăm transformările care au dus la crearea civilizaţiei Hallstattului timpuriu din spaţiul carpato-danubiano-pontic, un moment important în procesul formării etnosului geto-dac.

Cu privire la acest din urmă fenomen istoric şi cultural, cercetările recente au reliefat constituirea prin jurul anilor 1200 î.e.n. (sau imediat ulterior acestei date) a două întinse grupe de populaţii, cărora le corespund două mari complexe culturale, ambele ocupînd în timp întreaga perioadă timpurie a primei epoci a

---

[14] Cf. Sebastian Morintz, *Contribuţii arheologice la istoria tracilor timpurii*, 1, Edit. Academiei, Bucureşti, 1978, p. 15—169.

[15] Alexandru Vulpe, op. cit., p. 2265.

[16] D. Berciu, *Zorile istoriei în Carpaţi şi la Dunăre*, Bucureşti, 1966, p. 144.

[17] Sebastian Morintz, op. cit., p. 13.

[18] Alexandru Vulpe, op. cit., p. 2268—2269.

[19] *Ibidem*, p. 2269.

www.mnir.ro

fierului, durînd așadar pînă prin anii 800 î.e.n. Unul este așa-numitul complex cu ceramică canelată, format între Tisa și Munții Apuseni și în sectorul sudic al Dunării mijlocii ; celălalt — complexul cu ceramică imprimată, constituit în genere pe cursul Dunării de jos, din zona Porților de Fier pînă în Dobrogea [20].

Trei împrejurări se cer subliniate în legătură cu ambele complexe : întîi, că ele iau naștere în principal pe fondul autohton al unora dintre culturile epocii bronzului ; apoi, că, fiecare din ele, individualizat fiind, este strîns înrudit cu celălalt, încît formează laolaltă un bloc etno-cultural ; în fine, că, pe fondul unitar al culturii fiecăruia, nu lipsesc aspectele particulare, locale [21].

In viitoarea migrațiunilor egeice, care în veacul al XII-lea tulbură regiunile est-sud-estice ale Europei, inclusiv cele carpato-danubiano-pontice, grupări de populații din cadrul celor două complexe culturale menționate migrează. (S-au relevat, de pildă, pătrunderi ale populației cu ceramică canelată în Moldova, sau prezența unor grupuri cu ceramică imprimată plecate de pe Dunăre și ajunse pe Nistrul mijlociu, pentru a nu mai vorbi de deplasarea unor triburi hallstattiene timpurii carpato-dunărene pînă în nord-vestul Asiei Mici [22]). Esențială și decisivă însă apare împrejurarea că marea masă a purtătorilor celor două complexe culturale strîns înrudite cantonează în spațiul carpato-danubiano-pontic, fiecare extinzîndu-se în jurul ariei-nucleu de formare și evoluînd acolo statornic : unii în principal în Transilvania și Banat, ceilalți, cu deosebire în Dobrogea și de o parte și de alta a cursului inferior al Dunării. Cine sînt creatorii acestor două complexe culturale ?

Este pe cît de tulburătoare, pe atît de ademenitoare ipoteza potrivit căreia am putea vedea în purtătorii complexului difuzat la Dunăre pe geți, iar în cei populînd cu deosebire Transilvania și Banatul pe daci. Este posibil ca intervalul de timp dintre veacul al XII-lea și pînă prin al VI-lea să fi constituit perioada de consolidare etnică și lingvistică a celor două grupe de populații, înrudite prin fondul comun tracic. O atare evoluție va fi mers, după cum ar putea-o proba cultura de tip Basarabi — din păcate, deocamdată, mult prea puțin cunoscută —, pe direcția atenuării, măcar în unele zone, a particularităților regionale, spre o mai pronunțată apropiere, consolidare a trăsăturilor comune de ordin etnic, cultural și lingvistic a populațiilor carpato-danubiano-pontice. Pe ansamblu, o atare evoluție a putut înregistra și momente de slăbire a ritmului, a intensității, influențată, de pildă, în zona dintre Balcani și Dunăre, de subordonarea geților față de regatul odris ; de deplasarea, în condiții încă neclare, a centrului de greutate a locuirii geților din cimpia Dunării către dealurile subcarpatice ; sau de stabilirea pe pămînturile dacilor din centrul Transilvaniei a purtătorilor grupului cultural Ciumbrud.

Oricum, în ipoteza formulată, sîntem înclinați a vedea ca o primă etapă decisivă a procesului propriu-zis de constituire a geto-dacilor într-o formă de comunitate umană de tipul popor, structurarea, în spațiul carpato-danubiano-pontic, prin individualizare din fondul imensei mase tracice, a celor două grupări etnice și lingvistice strîns înrudite — geții și dacii, la începutul primei epoci a fierului, iar apoi, evoluția lor pe direcția treptatei sudări într-o etnie unică, timp de — opinăm noi — aproximativ opt secole, pînă prin veacul al IV-lea î.e.n., cînd, credem, de asemenea, procesul formării poporului geto-dac intră într-o etapă nouă.

Aceasta — de a doua — este și etapa finală, ea durînd pînă către sfîrșitul sec. II—începutul sec. I î.e.n. La capătul ei, aspectele regionale încă bine conturate ale culturii geto-dace dispar, pentru a face loc unei civilizații unitare pe întreg spațiul carpato-danubiano-pontic [23]. Astfel, la finele acestei etape, două dintre trăsăturile definitorii ale categoriei istorice de tip popor : comunitatea de teritoriu și comunitatea culturală apar realizate la geto-daci — pe asemenea temeiuri putînd presupune existența și a celei de a treia trăsături specifice : comunitatea de limbă.

---

[20] Sebastian Morintz, în „Revista de istorie", tom. 30, 1977, nr. 8, p. 1481.

[21] Cf. Emil Moscalu în *Thraco-Dacica. Recueil d'ètudes à l'occasion du IIe Congrès International de Thracologie*, București, 1976, p. 77—86.

[22] Sebastian Morintz, *loc. cit.*

[23] Mircea Babeș, *L'unitè et la diffusion des tribus gèto-daces à la lumière des données archèologiques (IIe siècle av. n. è. — Ier siècle n. è.)*, în *Actes du IIe Congrès International de Thracologie (București, 4—10 septembrie 1976)*, II, București, 1980, 7—23.

www.mnir.ro

Ea este, de altfel, atestată în sec. I î.e.n. prin bine-cunoscuta relatare a lui Strabon : „Dacii au aceeaşi limbă ca şi geţii“ [24].

A doua etapă, finală, se individualizează ca atare prin condiţiile istorice deosebite în care s-a desfăşurat şi care au accelerat formarea poporului geto-dac. Avem în vedere acele fenomene sau laturi ale dezvoltării istorice, care, în ansamblu, definesc etapa decisivă a dezagregării şi dispariţiei Comunei arhaice în spaţiul carpato-danubiano-pontic şi dintre care, avînd răsfringeri directe asupra procesului de formare a poporului geto-dac, relevăm : 1. Constituirea comunităţilor agrare teritorializate. Atestate la geto-daci — poate (numai după cîţiva cercetători [25]), la sfîrşitul sec. I î.e.n., prin oda 24 din „Carmina“, cartea a III-a, a lui Horaţiu ; sigur în sec. al II-lea e.n., prin borna de hotărnicie a proprietăţii Messiei Pudentilla [26] ; şi ţinînd seama că comunităţile teritorializate se nasc şi se dezvoltă din cele genealogice dezagregate [27] — procesul trebuie situat în sec. IV—I î.e.n., cînd ansamblul tuturor transformărilor de ordin economic şi social atestă destrămarea structurilor gentilico-tribale. 2. Activarea deosebită a contactelor dintre grupurile umane, dintre indivizi şi pe ansamblul masei de populaţii geto-dace datorită economiei băneşti — atestată la geto-daci prin cele aproximativ 500 descoperiri de monede izolate şi tezaure. 3. Înmulţirea populaţiei autohtone din spaţiul carpato-danubiano-pontic, confirmată de creşterea densităţii aşezărilor geto-dace, incepînd din a doua jumătate a sec. al III-lea şi îndeosebi în sec. al II-lea î.e.n. O atare creştere a densităţii reflectă oricum şi procesul de destrămare a aşezărilor de tip gentilic şi fixarea la sol a unor grupuri umane pe criteriul teritorialităţii. 4. In fine, constituirea la geto-daci a unor forme de organizare cu caracter social-politic înglobant, de largă cuprindere demografică şi teritorială, care, prin aceasta, contribuie la accentuarea procesului de unificare pe toate planurile, a populaţiei.

Cum pot, sau, mai bine spus, cum trebuie definite aceste forme de organizare ? Răspunsul interesează direct studiul formării poporului geto-dac, deoarece, cum am văzut, tezele cu care operăm sînt următoarele : poporul este o comunitate umană istoriceşte constituită, ulterior comunităţilor genealogic-familiale structurate pe formula gintă-trib ; statul influenţează în sens pozitiv procesul de formare a poporului, prin extinderea şi exercitarea autorităţii unice pe un larg teritoriu, asupra unor populaţii unite şi printr-o singură organizare.

Izvoarele narative, epigrafice şi numismatice au transmis numele unor conducători geto-daci — termenul utilizat pentru a-i designa pe aceştia fiind, cum se ştie, acela de „basileus“, tradus în româneşte prin „rege“. Formaţiunilor conduse de aceştia li s-a spus multă vreme şi uneori li se mai spune şi acum „regate“. Marea majoritate a cercetătorilor consideră aceste regate uniuni de triburi [28] de democraţie militară. Alţi cercetători, mai recent, nu ezită să le considere state [29]. In funcţie de poziţia adoptată putem trage şi concluzii corespunzătoare privitoare la modul şi măsura în care formaţiunile în discuţie au influenţat procesul de formare a poporului geto-dac. In ce ne priveşte considerăm că aşa-numitele

---

[24] Vladimir Iliescu, Virgil C. Popescu, Gheorghe Ştefan, *Izvoare privind istoria României*, I, Bucureşti, Edit. Academiei, 1964, p. 239 (Strabon, *Geografia*, VII, 3, 13).

[25] Mihail Macrea, *Procesul separării oraşului de sat la Daci* în *Studii şi referate privind istoria României*, partea I-a, Bucureşti, Edit. Academiei, 1954, p. 138 ; A. Bodor, *Contribuţii la problema agriculturii în Dacia înainte de cucerirea romană. Problema obştilor la daci*, în SCIV, 7, 1956, 3—4, p. 253 şi urm.

[26] I. I. Russu, *Un litigiu de hotărnicie în Scythia Minor*, în SCIV, 6, 1955, 1—2, p. 75 şi urm.

[27] Henri H. Stahl, *Teorii şi ipoteze privind sociologia orînduirii tributale*, Edit. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1980, p. 69—70, 172.

[28] Pentru exemplificare, opiniile a doi reputaţi istorici români : D. M. Pippidi, *Contribuţii la istoria veche a României*, ediţia a II-a, 1967, p. 172, 210 ; Radu Vulpe, *Getul Burebista, conducător al întregului neam geto-dac*, în *Studii şi comunicări*, Piteşti, 1968, p. 53.

[29] Lucian Roşu, *Consideraţii cu privire la structura societăţii dacice înainte de Burebista*, în „Revista Muzeelor şi Monumentelor“, 3, 1978, p. 52 ; Maria Chiţescu, *Moneda getică de tip Inotesti — Răcoasa din aşezarea de la Dulceanca II, jud. Teleorman*, în SCIV, 2, 30, 4, 1979, p. 504.

www.mnir.ro

„regate“ din istoria geto-dacă a veacurilor IV—II î.e.n. nu erau nici uniuni de triburi de democrație militară, dar nici state, ținînd seamă de următoarele :

1. Acceptarea tezei că, în perioada la care ne referim, geto-dacii trec la organizarea în comunități agrare teritorializate nu mai oferă loc existenței structurilor gentilico-tribale. Putem admite reminiscențe ale formelor vechi de organizare, dar esența relațiilor sociale nu mai poate fi privită ca cea proprie Comunei arhaice.

2. Economia bănească, atestată la geto-daci începînd cu sec. al IV-lea î.e.n. și pe care Engels o consideră „absolut incompatibilă“ cu orînduirea gentilică[30], susține de asemenea depășirea de către geto-daci a structurilor gentilico-tribale, care stau la baza uniunilor de triburi.

3. In același sens, al depășirii egalitarismului gentilic și coeziunii genealogic-familiale, pledează stratificarea socială, care se adîncește la geto-daci începînd cu sec. al IV-lea î.e.n. Documentația de care dispunem atestă sigur existența aristocrației militare, a cetelor de luptători, agricultorilor, meșteșugarilor și negustorilor, iar în planul așezărilor — diferențierea din masa acelora cu caracter rustic, a unor centre economice și politico-militare care evoluau către un caracter urban.

4. În mod deosebit trebuie avută în vedere instituirea la geto-dacii din perioada veacurilor IV—I î.e.n. a relațiilor de ordin tributal, care, constituind formă de exploatare, „nu se poate asimila cu cea a comunei primitive“ [31]. Atare relații sînt atestate, în perioada în discuție, la populații vecine cu geto-dacii și aflate într-un stadiu de dezvoltare întrutotul asemănător. La sciții conduși de Saitapharnes relațiile tributale sînt confirmate prin decretul olbian în cinstea lui Protogenes[32], iar la traci menționate de Tukidide, Diodorus Syculus[33] și Polibiu[34]. Dar și la geto-daci modul de exploatare tributal este atestat prin jurul anilor 200 î.e.n., prin decretul histrian în cinstea lui Agathocles, fiul lui Antiphilos[35]; iar pentru sec. I e.n. ar putea fi eventual dedus dintr-un fragment extras din „Antichități iudaice“ ale lui Josephus Flavius[36].

5. În sfîrșit, credem că pentru a preciza caracterul formelor de organizare social-politică a geto-dacilor în perioada sec. IV—II î.e.n. trebuie ținut seama de împrejurarea următoare :

Istoricii marxiști n-au renunțat și nu au temeiuri să abandoneze teza lui Marx după care formele de suprastructură reflectă și apără relațiile sociale din care s-au dezvoltat, cărora le corespund. Pe această bază s-a putut, nu odată, ca structura economico-socială a unei societăți vechi să poată fi precizată studiind caracterul și funcțiile formelor de suprastructură, îndeosebi politică. Dar, în lumina acestei teze, putem constata că „regatele“ geto-dace practică războaiele soldate cu acaparare de teritorii și bogății ; că ele recurg la luarea de ostateci (Zalmodegikos) și robi (relatează Ovidiu) ; că ele practică modul de exploatare tributal (Rhemaxos) ; că în vîrful ierarhiei acestor „regate“ se situează o aristocrație care a ajuns în posesia unor însemnate bogății — cum atestă grupul mormintelor „princiare“ —, cu alte cuvinte putem constata că „regatele“ geto-dace, ca forme ale suprastructurii politice, reflectă și promovează relații de inegalitate economică și socială și de exploatare.

Și atunci : dacă obștile geto-dace au luat istoricește locul triburilor, dacă formele de organizare inter-comunitare, asociate pe baza egalității de statut — cum erau uniunile de triburi —, sînt acum înlocuite prin forme de organizare supra-comunitare, în care o autoritate centrală este extinsă și impusă (nu unor triburi) unor comunități agrare teritorializate (desigur, libere, acestea) ; și dacă această autoritate centrală, separată de procesele de producție, își extrage veniturile prin

---

[30] K. Marx, F. Engels, op. *cit.*, p. 241

[31] Miron Constantinescu, Despre *formațiunea social-economică tributală* (apud. Henri H. Stahl, op. *cit.*, p. 27).

[32] Cf. D. M. Pippidi, op. *cit.*, p. 174.

[33] Vladimir Iliescu, Virgil C. Popescu, Gheorghe Ștefan, op. *cit.*, p. 77, (Tucidide, *Istorii*, II, 97, 3/1 p. 191 ; Diodor din Sicilia, *Biblioteca istorică*, XII, 50, 1).

[34] Polibiu, *Istorii*, IV, 45, 7—8 (D. M. Pippidi, op. *cit.*, p. 173—174).

[35] Cf. D. M. Pippidi, op. *cit.*, p. 191 (traducerea epigrafei) și urm. (comentarii).

[36] Vladimir Iliescu, Virgil C. Popescu, Gheorghe Ștefan, op. *cit.*, p. 413.

www.mnir.ro

exploatarea tributală a comunităţilor dintr-un larg teritoriu ; şi dacă în acest fel ne apar aşa-numitele „regate" geto-dace, le mai putem considera pe acestea uniuni de triburi, fie şi de democraţie militară, raportînd realităţile şi organizarea lumii geto-dace din sec. IV—II î.e.n. la realităţile şi formele de organizare proprii Comunei arhaice ? Un examen al faptelor, în viziunea în care am încercat să o facem aici, se poate opune.

Este foarte probabil că dispunem de suficiente temeiuri pentru a aprecia că structurile şi funcţiile, îndeosebi cele interne, ale acestor „regate" prefigurează — pun în mişcare în stare embrionară, am spune — norme de organizare şi atribuţii proprii unor formaţiuni de tip statal.

Nu putem considera, în opinia noastră, aceste „regate" nici state, fiind reţinuţi de absenţa, în cadrul lor, a unei forţe publice bine constituite şi net diferenţiate, separate de masa populaţiei (situaţia din formaţiunea condusă de Dromichaites putind apărea clară în această privinţă), precum şi de inexistenţa unei structuri sociale corespunzătoare, cît şi a mărturiilor organizării interne proprii statului — de pildă, celuia condus de Burebista.

Pentru a defini „regatele" geto-dace din perioada sec. IV—II î.e.n. nu ni se pare utilizabil, operant, conceptul de „democraţie militară" deoarece : — întîi, Engels, care a elaborat noţiunea şi a explicat-o, a legat instituţia de uniunea de triburi şi evoluţia acesteia ; în al doilea rînd, pentrucă conceptul nu exprimă exact caracterul şi poziţia istorică a democraţiei militare şi natura relaţiilor sociale corespunzătoare ei decît doar pentru o perioadă limitată din evoluţia ei, respectiv perioada în care structurile gentilico-tribale şi egalitarismul gentilic sînt încă nedepăşite.

In consecinţă, cu privire la „regatele" geto-dace din perioada secolelor IV—II î.e.n., ţinînd seama de realităţile de ordin economic şi social din care se dezvoltă şi cărora le corespund ; ţinînd seamă de funcţiile pe care le îndeplinesc şi de poziţia istorică pe care le deţin — pentru a le defini propunem conceptul „formaţiuni politico-militare prestatale".

Revenind acum la problema formării poporului geto-dac, putem crede că atare formaţiuni, cu caracter înglobant, unificînd sub o unică autoritate centrală teritorii întinse şi mase mari ale populaţiei geto-dace, au constituit un factor pozitiv de înrîurire a procesului etnogenezei pe care o discutăm, laolaltă cu ceilalţi factori care au acţionat, în aceeaşi direcţie, în intervalul sec. IV—II î.e.n.

Un atare rol pozitiv va fi acţionat încă cu mai multă intensitate, consolidînd comunitatea etnică geto-dacă, pe timpul, în hotarele şi sub autoritatea larg-unificatoare a statului făurit de Burebista şi condus de el şi de urmaşii săi pînă la Decebal.

Şi dacă e să dăm crezare relatărilor lui Cassius Dio — ştiind că el prezintă evenimente al căror martor nu a fost şi că şi-a extras informaţii din surse mai vechi — va trebui să admitem că, măcar în sec. I al erei noastre, geto-dacii ajunseseră şi la utilizarea de către toţi a unui etnonim comun ; fapt care este considerat de specialişti drept indiciu puternic, decisiv marcant al constituirii unei populaţii în comunitate de tip „popor". Ne amintim, Cassius Dio afirmă : „eu îi numesc daci, aşa cum îşi spun ei înşişi..." [37].

Poate fi încă un semn, încă un argument că unul dintre cele mai vechi popoare apărute pe harta Europei era de-acum constituit.

LES GÉTO-DACES, PEUPLE DE L'EUROPE ANTIQUE

Résumé

Un peuple, c'est *une forme historique* de *communauté humaine*, constituée après la *désagrégation* et la *disparition* de la *première formation* socio-*économique*, la *Commune archaïque*. Les *principaux* traits caractéristiques du „*peuple*" *sont :* la position *historique située entre* la tribu (l'*union tribale*) et *la nation ;* la *nature*

[37] Ibidem.

www.mnir.ro

antagoniste des relations entre ses membres ; la communauté de territoire, langue (avec ses particularités dialectales) et de culture, matérielle et spirituelle (avec ses aspects régionaux).

Une première étape du processus de formation du peuple géto-dace est marquée par la constitution, pendant la période ancienne du premier âge du fer (après 1200 av.n.è.), des deux grands groupes ethniques apparentés : les Gètes et les Daces. L'expression archéologique de ce processus est concretisée par les deux ensembles culturels hallstattiens anciens : celui de la céramique aux cannelures (diffusée principalement en Transylvanie et Banat) et l'autre, de la céramique imprimée (dispersée sur la vallée du Danube y compris la Dobroudja). La constitution graduelle d'un ethnos unique (où on note encore la présence de certains aspects régionaux) des deux groupes — les Gètes et les Daces — parait être reflétée par l'ensemble culturel de Basarabi, des VIIIe—VIe siècles av. n.è. La première étape de la formation du peuple géto-dace a duré approximativement jusqu'au IVe siècle av.n.è. La deuxième étape de ce processus a duré jusqu'à la fin du IIe siècle ou au début du Ier siècle av.n.è. Quand celle-ci prend fin, les aspects régionaux assez bien contourés, de la culture géto-dace disparaissent, pour faire place à une civilisation unitaire sur toute l'étendue de l'espace carpatho-danubien-pontique. Donc à la fin de la deuxième étape (fin du IIe siècle-début du Ier siècle av.n.è.) deux des traits caractéristiques pour la catégorie historique de „peuple" — communauté du territoire et la communauté culturelle sont déjà réalisées chez les Géto-Daces. Le troisième trait spécifique — la communauté de la langue est attestée au Ier siècle av.n.è. par l'affirmation de Strabon : „Les Daces ont la même langue que les Gètes".

Pour le Ier siècle n.è. l'affirmation de Dion Cassius : „moi, je les appèle Dace puisque c'est comme ça qu'ils se nomment", prouve l'existence d'un nom comun et l'utilisation de celui-ci par tous les Géto-Daces de l'espace carpatho-danubien-pontique.

Les formations politico-militaires qui ont précédé la création de l'Etat, datées aux IVe—IIe siècles av.n.è. et puis l'Etat dirigé par Burebista et ses successeurs ont eu une influence positive dans la formation et la consolidation de l'ethnos géto-dace.

www.mnir.ro

CETĂTEA DE PIATRĂ DE LA CETĂŢENI, JUD. ARGEŞ — CENTRUL UNEI FORMAŢIUNI STATALE GETO-DACE DINAINTE DE BUREBISTA

de dr. LUCIAN CHIŢESCU

Între rezultatele cele mai importante furnizate de cercetările arheologice practicate la Cetăţeni, jud. Argeş, în ultimii ani se înscrie, după opinia noastră, identificarea şi cercetarea unei cetăţi geto-dace din piatră, a cărei distrugere am pus-o, de la început, în legătură cu acţiunea unificatoare a întregului popor geto-dac realizată de Burebista. Reluăm acum, cu prilejul împlinirii a 2050 de ani de la dispariţia ei pentru crearea statului dac centralizat, problematica cetăţii geto-dace de la Cetăţeni, fiindcă, pe de o parte rezultatele cercetării de aici, deşi publicate în 1973 [1] şi 1976 [2], au rămas încă necunoscute unor specialişti, cum demonstrează cel puţin revista „Magazin istoric“, nr. 2 (155), februarie 1980, iar pe de alta deoarece noi înşine avem de exprimat acum unele interpretări sensibil noi faţă de cele formulate anterior.

Reamintim că la Cetăţenii din Vale, în vîrful îngust al monticolului stîncos şi cu pante abrupte ca peretele, unde se află astăzi schitul rupestru „Cetăţuia“ sau „Cetăţuia lui Negru Vodă“, au fost identificate şi cercetate aproape integral, începînd cu anul 1969, resturile unei cetăţi geto-dace din piatră, care se compunea practic dintr-un turn-locuinţă cu baza din piatră şi un zid de incintă pe latura mai vulnerabilă, cea dinspre sud, restul fiind un adevărat cuib de vulturi fortificat natural. Turnul-locuinţă se află pe latura nordică a micului platou din vîrful monticolului (723 m altitudine faţă de nivelul mării) şi are baza pătrată (9 × 9 m la exterior), făcută din zid gros de 2 m, la care nu s-a folosit mortarul. Pe latura sudică a platoului, pe unde se face şi acum cu greu accesul spre schit, golul dintre două stînci naturale a fost completat cu un zid lung de 60 m, gros de 2 m în unele porţiuni şi de 2,50 în altele, cu paramente făcute din gresie locală făţuită şi ordonat aşezată şi cu emplecton din pietre diferite de rîu sau bucăţi de gresie de stîncă, totul fiind realizat, de asemenea, fără mortar. La Cetăţeni este vorba, aşadar, de o cetate naturală greu vulnerabilă, întărită parţial cu zid şi care se încadrează perfect în categoria fortificaţiilor geto-dace prezentate de Dio Casius drept adevăraţi „munţi întăriţi“ [3].

În interiorul cetăţii, pe spaţiul extrem de redus rămas neocupat de chiliile actuale, au fost identificate şi cercetate trei bazine de forme şi dimensiuni diferite, dăltuite în stîncă pînă la adîncimea de 3,50 m, cu rol evident de captare şi păstrare a unor importante rezerve de apă. Întrucît, în afara locuinţei-turn mai sus-menţionate, în interiorul cetăţii n-au fost identificate alte complexe de locuit, socotim că în spaţiile în care a fost amenajat mult mai tîrziu actualul schit rupestru, se pare în sec. al XVI-lea, şi care la origine erau peşteri naturale, au fost folosite şi de geto-daci ca locuri de adăpost şi poate chiar ca lăcaş de cult.

---

[1] Dinu V. Rosetti şi Lucian Chiţescu, *Cetatea geto-dacică de la Cetăţeni, jud. Argeş*, în BMI, 4, 1973, p. 55—58.

[2] Lucian Chiţescu, *Cercetări arheologice la Cetăţeni, judeţul Argeş*, în *Cercetări arheologice*, II, Muzeul de istorie al R. S. România, Bucureşti, 1976, p. 155—188.

[3] Dio Casius, în *Izvoare privind istoria României*, I, Bucureşti, 1964, p. 869.

www.mnir.ro

Afirmaţia este întărită şi de faptul că pe peretele exterior, nordic, al stîncii cu schitul rupestru, se păstrează încă dăltuită o reprezentare a călăreţului în mers spre dreapta, imagine foarte asemănătoare cu cea de pe monedele geto-dace. Reprezentarea aceasta de pe peretele natural al cetăţii geto-dace de la Cetăţeni este singura care poate fi atribuită perioadei în discuţie dintr-o suită de alte semne şi gravuri rupestre diferite ce se găsesc săpate pe stîncile de la piciorul monticolului şi care aparţin neîndoielnic perioadei feudale, cînd cetatea geto-dacă a fost reamenajată, completată şi folosită de voievozii români ai sec. al XIII-lea, poate chiar de Seneslau, pe care, personal, continuăm a-l identifica cu legendarul Negru Vodă.

Revenind însă la cetatea geto-dacă trebuie spus că toate observaţiile făcute în teren în timpul cercetărilor converg spre concluzia că aceasta a funcţionat în sec. al II-lea î.e.n. şi în primele decenii ale celui următor.

În nivelul de dărîmături şi puternic incendiu, care a pus capăt existenţei cetăţii, s-au găsit exclusiv materiale geto-dace din perioada menţionată, atît pe ruinele locuinţei-turn din interior, cît şi lîngă zidul de incintă pe stînca naturală în pantă de 45°. Concludent este însă faptul că în nivelul de arsursă, direct pe stînca din interiorul locuinţei-turn, a fost descoperită *in situ* o monedă romană republicană, puternic arsă şi ea de incendiul care a distrus cetatea, emisă în anul 87 î.e.n. După 9 ani de la această descoperire socotim că e bine să spunem răspicat că, întîmplător sau nu, Cetăţeni este prima, şi singura pînă acum, cetate geto-dacă al cărei sfrîşit este datat în mod cert pe bază de monedă arsă de foc, aflată *in situ* în nivelul de incendiu şi distrugere. Pe baza celor mai tîrzii materiale geto-dace găsite în interiorul ei, a monedei arse în primul rînd, am datat, de la început, distrugerea cetăţii geto-dace din piatră de la Cetăţeni în anul 70 î.e.n. şi am legat-o nemijlocit de acţiunea unificatoare a marelui Burebista. Cetatea de la Cetăţeni nu este, aşadar, nicidecum „o copie a davei de la Popeşti“ [4], cu care nu are nici o legătură din punct de vedere constructiv, ci numai ca perioadă de funcţionare şi ca elemente de cultură materială, care sînt comune întregii arii locuite de poporul geto-dac în sec. II—I î.e.n. Ea face parte din categoria primelor cetăţi geto-dace de zid, mai puţin evoluate decît cele din Munţii Orăştiei, de pildă, şi ca atare mai timpurii. Ea se înscrie în categoria cetăţilor de la Cîmpuri-Surduc, Polovragi sau Breaza, fiind, de asemenea, extrem de asemănătoare cu cetatea Certigrad de la Stara Pianina (R. P. Bulgaria), realizată în aceeaşi vreme şi într-o manieră identică (zid de incintă numai pe latura vulnerabilă din sud) de traci. Cetatea de la Cetăţeni nu numai că n-a cunoscut apogeul în timpul lui Burebista [5], dar ea a fost distrusă, după cum am văzut, chiar de acesta în anul 70 în acţiunea de unificare politică a întregului popor geto-dac, cînd a fost nevoit să supună, uneori prin forţă, pe unii conducători ai formaţiunilor statale geto-dace contemporani ce se opuneau centralizării statale. La Cetăţeni, ca şi în alte locuri, Burebista a distrus numai cetatea de piatră din vîrful „Cetăţuia“, pentru a supune pe conducătorul politic al acesteia, şi nicidecum înfloritoarea aşezare de la poalele cetăţii, care continuă nestrînjenită activitatea sa pe toată durata domniei marelui rege şi chiar după aceea pînă la finele sec. I î.e.n. Întrucît nici materialul ceramic, nici cel numismatic descoperite la poalele cetăţii, în cuprinsul aşezării geto-dace de la Cetăţeni nu depăşesc acest moment, iar ultima monedă, din tezaunul monetar din sec. II—I î.e.n. găsit în aceeaşi aşezare, este din anul 8 î.e.n.[6], socotim că ea poate indica în mare măsură încheierea existenţei aşezării geto-dace de aici. Şi aceasta cu atît mai mult cu cît aşezarea smilară de pe cealaltă latură a Munţilor Făgăraş, cea de la Breaza, jud. Sibiu, pare a-şi încheia existenţa tot atunci [7]. Asemănările de situaţii de la Breaza şi Cetăţeni sînt de altminteri izbitoare atît pentru epoca geto-dacă, cît şi pentru cea feudală. În afara cetăţilor dacice de piatră, asemănătoare din punct de vedere constructiv şi contemporane în timp, şi aşezările corespunzătoare acestora par a-şi încheia existenţa în acelaşi timp şi în aceeaşi împrejurare. Tezaurul monetar descoperit în cuprinsul aşezării de pe

---

4 Cum bănuieşte Constantin Preda, autorul notei despre dava de la Cetăţeni, publicată în „Magazin istoric“, nr. 2, (155), februarie, 1980, p. 16, 54.

5 Ibidem.

6 Bucur Mitrea şi Dinu V. Rosetti, în *Studii şi comunicări*, Piteşti, 1972, p. 221—228 ; aceiaşi, în SCIV, 25, 1, 1974, p. 19—32.

7 Thomas Năguer, în „Studii“, Sibiu, 14, 1969, p. 89 şi urm.

www.mnir.ro

versantul nordic al Făgăraşului cuprinde, ca şi cel găsit la Cetăţeni, piese din sec. II—I î.e.n., ultima fiind emisă tot în anii 8—6 î.e.n.[8]. În cuprinsul ambelor tezaure monetare au fost identificate pe lîngă monede romane republicane originale şi monede locale geto-dace de tip roman republican, emise de o autoritate oficială dacică (4 exemplare la Cetăţeni[9] şi 10 la Breaza[10]), potrivit aprecierii specialiştilor, începînd cu anii 80—70 î.e.n.[11].

Toate cele consemnate pînă acum, în primul rînd prezenţa la Cetăţeni şi Breaza a cetăţilor de piatră, a emisiunilor monetare geto-dace proprii de tip roman republican şi similitudinile pînă la identitate constatate în cele două localităţi ne determină să le socotim centre ale unei *singure formaţiuni statale geto-dace ce se întindea pe ambii versanţi făgărăşeni înainte de acţiunea centralizatoare a lui Burebista*, şi nu ale unei uniuni de triburi, cum şi noi fusesem tentaţi a crede mai înainte.

Stadiul înaintat şi caracterul unitar al civilizaţiei create de poporul geto-dac, forţele militare organizate pe care le-a opus unor puternice state expansioniste, victoriile obţinute nu odată împotriva acestora, construcţia cetăţilor din pămînt şi chiar de patră sau emiterea permanentă, începînd cu sec. al III-lea î.e.n., a monedei proprii, ne determină să socotim drept state geto-dace, care depăşiseră de multă vreme faza organizării unional-tribale, *toate formaţiunile geto-dace dinainte şi de după Burebista care emit monedă proprie şi ridică cetăţi ca centre politico-administrative*. Burebista nu a creat cel dintîi stat din istoria geto-dacilor, ci *primul stat centralizat* al geto-dacilor. De la uniuni de tiburi nu se poate ajunge direct la stat centralizat, tot aşa cum după destrămarea acestuia nu se poate regresa iarăşi la uniuni de triburi, ci numai la mai multe formaţiuni statale ale aceluiaşi popor. Aceasta ni se pare a fi realitatea istorică în general a geto-dacilor şi a românilor în cadrul istoriei noastre naţionale. De altminteri, la Cetăţeni, ca şi la Breaza, s-a constatat că peste aşezările geto-dace s-au suprapus în sec. al XIII-lea înfloritoare aşezări româneşti, iar cetăţile geto-dace din piatră au fost refăcute şi refolosite în acelaşi secol de voievozii români. Cercetarea complexelor medievale de la Cetăţeni şi Breaza a demonstrat că acestea reprezintă, la rîndul lor, centre în cadrul voievodatului condus de Seneslau pe ambii versanţi ai Munţilor Făgăraş[12].

Suprapunerea directă la Cetăţeni, la Breaza şi în alte părţi peste antichităţile statale geto-dace a vestigiilor statului feudal românesc din sec. al XIII-lea constituie unul dintre cele mai concludente argumente ale continuităţii pe acelaşi teritoriu a istoriei noastre naţionale de la poporul geto-dac la poporul român, de la statul geto-dac la statul feudal românesc.

LA FORTIFICATION EN PIERRE DE CETĂŢENI, DÉP. D'ARGEŞ — CENTRE D'UNE FORMATION D'ÉTAT GETO-DACE ANTÊRIEURE A L'ÊTAT DE BUREBISTA

R é s u m é

L'auteur met de nouveau en discussion la fortification géto-dace en pierre de Cetăţeni, dép. d'Argeş qui, quoiqu'elle fût publiée en 1973 *et* 1976, *ne devient pas plus connue à certains chercheurs, chose d'ailleurs inexplicable. Du point de vue constructif la fortification de Cetăţeni fait partie de la catégorie des plus*

[8] Gh. Poenaru-Bordea şi Constanţa Ştirbu, în SCN, V, 1971, p. 226.

[9] Bucur Mitrea şi Dinu V. Rosetti, loc. cit.

[10] Gh. Poenaru-Bordea şi Constanţa Ştirbu, *Tezaurul de denari romani republicani şi de la începutul principatului descoperit la Breaza*, com. Lisa (*jud. Sibiu*), în SCN, V, 1971, p. 265—282.

[11] Informaţiile numismatice le-am primit de la Maria Chiţescu.

[12] Pentru această problemă vezi Lucian Chiţescu, *O formaţiune politică românească la sud şi la nord de Munţii Făgăraş în sec. al XIII-lea*, în „Revista de istorie" tom. 28, nr. 7, 1975, p. 1033 şi urm.

www.mnir.ro

anciennes fortifications géto-daces en murailles et chronologiquement peut être datée au IIe *siècle et les premières décennies du I*[er] *siècle av.n.è. La destruction violente de la fortification à cause d'un sinistre a été établie — à base d'une monnaie romaine émise en 87 av.n.è. et trouvée* in situ *dans le niveau même de l'incendie — en l'an 70 et elle a été mise au crédit de l'action unificatrice de Burebista. Le grand roi a évincé à Cetăţeni* uniquement *la force politique dont le siège était la fortification en murailles qui s'oposait probablement à la centralisation de l'État et il n'a pas touché le fleurissant établissement situé au pied de la fortification qui s'est développé en toute liberté jusqu'à la fin du I*[er] *siècle av.n.è., c'est à dire long temps après Burebista.*

Compte tenant de tous ces éléments, du niveau d'organisation économique, sociale et politique de la société géto-dace en général, l'auteur considère que la fortification en murailles de Cetăţeni a représente le centre *d'une fortification d'état géto-dace antérieure à l'État centralisé de Burebista. Les quatre formations politiques géto-daces des III*[e]*—I*[er] *siècles av.n.è., qui émettent leur propre monnaie de type grec, élèvent des cité ou obtient des victoires contre les forces envahissantes, sont considérées comme des formations d'état géto-daces et non pas des formations d'unions tribales tel qu'elles étaient regardées jusqu'à présent. L'auteur croit que Burebista n'a pas réalité le premier État géto-dace mais plutôt le premier Etat centralisé des Géto-Daces. Dans son action de centralisation Burebista a uni pacifiquement mais aussi violemment, suivant les circonstances, les quatre formations d'état géto-daces antérieures à son régne, parmi lesquelles se détachent celle dont le centre était à Cetăţeni, dép. d'Argeş, une autre située sur le versànt nordique des monits Făgăraş à Breaza, dép. de Sibiu et en d'autres points aussi.*

www.mnir.ro

CONSIDERAŢII PRIVIND ISTORIA POLITICA A GETO-DACILOR IN SECOLELE VI—II î.e.n.

de LARISA NEMOIANU
şi GEORGE TROHANI

În spaţiul carpato-danubiano-pontic, pentru perioada cuprinsă între sfîrşitul sec. al V-lea şi începutul sec. I î.e.n., s-au descoperit numeroase aşezări şi necropole care dovedesc intensa locuire a acestei zone din sud-estul Europei.

Din punct de vedere arheologic spaţiul dintre Balcani şi Carpaţi, între sfîrşitul sec. al V-lea şi mijlocul sec. al IV-lea î.e.n., se împarte în două complexe culturale : unul în zona sub-carpatică, reprezentat prin aspectul cultural Bîrseşti-Ferigile, şi al doilea în regiunea istro-pontică, denumit mai recent aspectul cultural Canlia.

In zona a doua — istro-pontică — o deosebită importanţă istorică şi valoare artistică o au tezaurele de argint şi aur de caracter princiar. Pe plan suprastructural ele dovedesc modificările intervenite în situaţia social-politică a comunităţilor geto-dace, a apariţiei unei aristocraţii militare care, din punct de vedere economic, este capabilă să şi le procure.

Pentru zona nord-dunăreană se constată o concentrare a acestor tezaure în regiunea cuprinsă între Vedea la vest, Mostiştea la est şi Vărbilău-Teleajen la nord. Ne referim la mormintele sau descoperirile „princiare" de la Peretu, Fîntînele, Zimnicea, Făcău, Bălănoaia, Gurbăneşti şi Poiana Coţofeneşti.

Studiindu-se amplasarea lor geografică s-a ajuns la concluzia existenţei unor formaţiuni politice prestatale ce au putut funcţiona cîte două pe cursurile Vedei şi Argeşului, şi a cîte uneia pe Vărbilău, Mostiştea şi zona dintre Dunăre şi Neajlov.

Acest fenomen este valabil şi pentru Dobrogea cu nord-estul Bulgariei. Nordul Dobrogei, zonă deluroasă străbătută de rîuri, bogată în aşezări-cetăţi si necropole ce se datează în sec. IV—III î.e.n., cunoaşte la sfîrşitul sec. al IV-lea î.e.n. o intensă activitate politică. Este vorba de binecunoscutul conflict dintre regele scit Ateas şi anonimul „rex Istrianorum", conflict ce se va solda cu moartea celor doi beligeranţi şi ocuparea întregii Dobroge de către Filip al II-lea, regele Macedoniei.

Existenţa unei formaţiuni politice în partea de nord a Dobrogei, condusă la un moment dat de mai sus-pomenitul „rex istrianorum", pare a fi confirmată şi de descoperirea, cu mai bine de 50 ani în urmă, a mormîntului princiar de la Agighiol datat ± 350 î.e.n., deci aproximativ contemporan cu evenimentele deja amintite.

Sudul Dobrogei pare a se lega mai mult de descoperirile din nord-estul Bulgariei. In stadiul actual al cercetărilor este greu de spus dacă şi aici funcţiona o formaţiune politică prestatală, dependentă probabil de statul odrid (470—341 î.e.n.).

Descoperirea a numeroase fragmente de amforă cu ştampile heracleene şi de Sinope, precum şi a numeroase monede histriene, dovedesc o intensă activitate economică şi comercială pentru perioada sec. V—III î.e.n.

Aceste descoperiri pledează pentru existenţa unei astfel de formaţiuni politice şi este posibil ca ea să fi fost cea cucerită în 341 î.e.n. de către Filip al II-lea, inclusiv în vremea lui Lisimah, basileul Traciei. Insă evenimentele tulburi din zona gurilor Dunării, ce au dus la moartea pe cîmpul de luptă a lui Zopyrion în 326 î.e.n., par a arăta persistenţa unei organizări locale a geto-dacilor. Faptul

www.mnir.ro

pare a fi confirmat de către existența monedelor cu legenda „basileos Moskonos", numele unui dinast local care în prima jumătate a sec. al III-lea î.e.n. se opune probabil penetrării celților în această zonă (după 280 î.e.n.). Iar continuitatea de utilizare a cetăților și descoperirile de tip Murighiol pledează tocmai în sensul existenței unei formațiuni politice.

In a doua jumătate a sec. al IV-lea î.e.n. formațiunile politice din spațiul dintre Dunăre și Carpați sînt constrînse, ca și cele din Dobrogea, a face față unor atacuri tot mai intense din sud.

Astfel în 335 î.e.n. una din aceste formațiuni, ce dispunea de 4 000 călăreți și peste 10 000 pedestrași, este atacată prin surprindere de Alexandru cel Mare. Conflictul, care a durat doar o zi, relevă nu numai puterea armată, ci și pe cea economică a geților din nordul Dunării, probabil din zona Zimnicea.

În jurul anului 300 î.e.n. pe aceste locuri, între Argeș-Ialomița-Sărata-Carpați-Olt-sudul Dunării ființează „țara lui Dromichaites". La conturarea ariei menționate un rol important îl are răspîndirea monetelor postume Filip al II-lea și imitațiile de tip A și B care, toate la un loc, reflectă o intensă activitate economică tocmai în aceste locuri. Centrul politic al „regatului" pare a fi în zona Vedea-Teleorman, regiune cu numeroase așezări întărite.

Din conflictul lui Dromichaites cu Lisimah primul va ieși victorios tocmai datorită bunei organizări și a posibilităților economice ale „regatului" său.

Puterea și prestigiul celor doi combatanți se pot deduce și din faptul că după moartea lor (290—281 î.e.n.) are loc invazia celților în Peninsula Balcanică.

Sedentarizarea cu timpul a celților va duce la reînvierea politico-economică a zonelor de care ne ocupăm, deoarece după sărăcirea așezărilor, constată arheologic pentru prima jumătate a sec. al III-lea î.e.n., urmează un continuu progres.

Reînviorarea este constatată prin prezența amforelor de Sinope, Thasos și în special Rhodos, precum și a monedelor din Apollonia și Dyrrhachium în a doua jumătate a sec. al III-lea și prima jumătate al sec. al II-lea î.e.n.

Zonele de concentrare ale acestor obiecte, care reprezintă și zonele de reînființare ale unor formațiuni politice, sînt : una pe cursul inferior al Argeșului, o a doua pe cel inferior al Mostiștei, a treia pe cursurile superioare ale Ialomiței și Dîmboviței, și a patra pe cursul mijlociu și inferior al Vedei.

În Oltenia, după ce pentru mijlocul sec. al IV-lea și prima jumătate a sec. III-lea î.e.n. avem descoperirile de caracter princiar de la Craiova-Porțile de Pier și Poroina, se răspîndesc monedele de tip Larissa (a doua jumătate a sec. al III-lea î.e.n.) și „cu cap janiform" (sfîrșitul sec. al III-lea—începutul sec. al II-lea î.e.n.). Ele configurează o formațiune politică al cărei centru se afla pe cursul mijlociu al Jiului, zonă in care s-au descoperit numeroase așezări-cetăți.

Pe baza celor enunțate mai sus se poate conchide că după Dromichaites urmează o perioadă de fărîmițare politică ce durează pînă pe la mijlocul sec. al II-lea î.e.n. Apoi, cînd are loc o tipizare a emisiunilor monetare, geto-dacii trec la a doua fază principală a monetăriei lor. Bazîndu-ne pe ideea că fiecare tip monetar corespunde „unui trib sau uniune de triburi" putem conchide că acum reapar marile formațiuni politico-militare prestatale.

Una dintre aceste formațiuni, datînd de la sfîrșitul primei jumătăți a sec. al II-lea î.e.n. și emițătoare a monedelor de tip Dumbrăveni, este situată între cursurile mijlocii ale Neajlovului și Ialomiței. Ea este continuată în tot timpul celei de a doua jumătăți a sec. al II-lea î.e.n., dar pe o arie mult mai largă — cuprinsă între Jiu-Mostiștea-Teleajen-Carpați-Dunăre și cu unele infiltrații în zonele Hațeg și Bîrsa, de cei ce emit monedele de tip Adincata-Mănăstirea.

In cadrul acestei mari formațiuni se constată însă mai multe grupări zonale : una olteană între Jiu și Olt ; o a doua pe cursurile superioare ale Argeșului, Dîmboviței și Teleajenului ; și o a treia pe cursurile inferioare ale Argeșului, Dîmboviței și Mostiștei. Iar între Teleorman și Oltul inferior se pare că ființează o a patra grupare, ce beneficiază de prezența a numeroase cetăți bine întărite, situate îndeosebi pe terasa înaltă stîngă a Oltului.

Respectivele împărțiri se vor păstra și la sfîrșitul sec. al II-lea î.e.n. — începutul sec. I î.e.n., cînd în zonă se răspîndesc monedele de tip Vîrteju. Gruparea olteană, locuită de potulatensi și buridavensi, se pare însă că se desprinde pe parcursul celei de a doua jumătăți a sec. al II-lea î.e.n., cînd aici circulă monedele de tip Aninoasa-Dobrești.

www.mnir.ro

În afara monedelor la stabilirea acestor grupări concură şi aria de răspîndire a altor obiecte : monedele de tip Macedonia Prima şi de Thasos, imitaţiile după boluri deliene şi tezaurele cu obiecte de podoabă şi vase de argint.

Toate aceste fapte concură la dovedirea existenţei, începînd cu mijlocul sec. al II-lea î.e.n., a unei puternice formaţiuni politice prestatale în centrul şi vestul Munteniei. Grupările zonale continuă a avea însă o anumită autoritate, cum pare să fie cazul cu gruparea ilfoveană — locuită de piefigi — de unde va porni, după unele ipoteze, Burebista.

La sfîrşitul sec. al V-lea şi în prima jumătate a sec. al IV-lea î.e.n. se poate stabili existenţa unei formaţiuni politice şi în zona de nord-est a Munteniei şi sudul Moldovei. În acest sens stau mărturie descoperirile de la Frumuşiţa şi în special mormîntul princiar de la Găvani.

Intensa dezvoltare economico-comercială a acestei regiuni în a doua jumătate a sec. al IV-lea şi în sec. al III-lea î.e.n. — reflectată prin numeroasele ştampile de pe amforele tasiene şi prin monedele histriene — denotă strînsele relaţii atît cu bine cunoscuta insulă din Marea Egee, cît mai ales cu înfloritorul polis nord-dobrogean.

Coroborind descoperirile arheologice cu textele unor inscripţii histriene s-a ajuns la concluzia, împărtăşită de altfel şi de către alţi istorici, că regatul lui Zalmodegikos ocupa nord-estul Munteniei şi sudul Moldovei, iar cel al lui Rhemaxos, care probabil îl continuă, se întindea şi la nord de gurile Dunării.

Existenţa „regatului" pînă spre vremea lui Burebista, dar restrîns din nou la nord-estul Munteniei şi sudul Moldovei, se confirmă prin aria de răspîndire a monedelor de tip Dumbrăveni şi mai apoi Inoteşti-Răcoasa, combinate cu importuri Vîrteju.

O ipoteză interesantă, emisă recent, bazîndu-se pe similitudinea descoperirilor făcute atît în nord-estul Munteniei şi sudul Moldovei, cît şi în toată Muntenia, presupune o deplasare spre nord-est ori o unificare a celor două formaţiuni getice, din toate aceste regiuni, într-o perioadă puţin anterioară sau chiar în primii ani ai domniei lui Burebista.

În privinţa zonei centrale şi nordice a Moldovei se constată, în sec. IV—III î.e.n., existenţa a numeroase aşezări-cetăţi geto-dace. Ele apar legate de pericolul scitic manifestat încă din sec. al VI-lea î.e.n., în special în regiunile nordice. De aceea sîntem de părere că pentru această zonă avem de a face cu două formaţiuni politice : una în zona nordică (Moldova de Sus-Bucovina-Galiţia) şi o a doua în zona centrală a Moldovei, trecînd şi la est de Prut, a cărei descoperire principală o constituie tezaurul de la Cucuteni-Băiceni din prima jumătate a sec. al IV-lea î.e.n.

Sfîrşitul existenţei acestor formaţiuni este legat de pătrunderea celţilor şi în special a bastarnilor, la sfîrşitul sec. al III-lea — începutul sec. al II-lea î.e.n. Stăpînirea bastarnă va dura pînă la venirea lui Burebista.

De prezenţa bastarnilor în Moldova se leagă şi episodul referitor la Oroles, din jurul anului 200 î.e.n. Stăpînirea „regatului" său cuprindea estul Transilvaniei şi o regiune de dincolo de munţi în Moldova.

Pentru teritoriul intracarpatic cele mai vechi ştiri sînt cele legate de agatîrşi, furnizate de Herodot. Sumare, datele oferite de istoricul antic nu permit decît ipoteze referitoare la originea etnică, organizarea socială şi politică a locuitorilor de pe valea Mureşului.

Celţii sînt cei care intră apoi în atenţia autorilor antici şi, chiar dacă cu unele referiri la perioade anterioare, deabia din sec. I î.e.n. dacii.

În aceste condiţii, pentru o cunoaştere a populaţiilor din regiunile vest şi intracarpatice rămîn datele furnizate de arheologie şi numismatică. Cercetările arheologice şi numismatice conturează, pentru peroiada sec. IV—II î.e.n., o istorie complexă şi frămîntată. Probleme numeroase sînt ridicate de locuirea celtică. Cercetătorii au opinii diferite în legătură cu data stabilirii şi caracterul relaţiilor dintre celţi şi autohtoni, dacă se poate vorbi sau nu de o stăpînire celtică în Transilvania.

Încă din sec. al IV-lea î.e.n. celţii îşi fac apariţia în unele regiuni din vestul ţării. În sec. al III-lea î.e.n. se produce stabilirea masivă pe o arie întinsă, descoperiri celtice fiind făcute în peste 135 de puncte din podişul şi cîmpia Transilva-

www.mnir.ro

niei, depresiunea Bistriței, Crișana. La venire, celții au găsit o populație tracică — dacii. În majoritatea punctelor cercetate, alături de descoperiri celtice, ce dovedesc o lungă perioadă de locuire și o apreciabilă densitate de populație, se remarcă prezența elementului autohton, care trăia alături de populația suprapusă.

Stadiul de dezvoltare a populației autohtone la venirea celților și în perioada imediat următoare nu este bine cunoscut. Unii cercetători sînt de părere că, încă înainte de venirea celților, cultura materială a dacilor intracarpatici avea trăsături caracteristice pentru cea de a doua epocă a fierului, în timp ce alții contestă o civilizație de tip Latène pînă în sec. al III-lea î.e.n.

Numismații au încercat să rezolve unele probleme prin mijloace specifice, fără a ajunge însă la o opinie comună în privința apartenenței etnice a emitenților primelor tipuri monetare. In timp ce unii cercetători atribuie primele emisiuni monetare din Transilvania triburilor celtice, alții, admit doar o influență celtică in monetăria locală.

Primele monede folosite în teritoriul intracarpatic, la sfîrșitul sec. al IV-lea și începutul sec. al III-lea î.e.n., s-au descoperit pe valea mijlocie a Mureșului (Cugir) zonă fără descoperiri celtice.

Înainte de a ne pronunța asupra localizării unor formațiuni politice prestatale credem necesare unele precizări : nu considerăm obligatoriu ca atunci cînd tipuri monetare contemporane se aseamănă foarte mult între ele acest fapt să dovedească legături etnice între cei care le-au emis. Trebuie să avem în vedere că și mai tîrziu și, fără îndoială, și la începuturile monetăriei locale, a bate monedă presupunea meșteri buni, specializați, care se depalsau dintr-un centru în altul, vehiculînd și anumite elemente decorative. Reversul — în cazul unor mici deosebiri între monede care circulă pe aceeași arie, poate fi vorba de meșteri diferiți care au lucrat în același centru.

In acest sens, pentru regiuni în care prezența celților nu a fost dovedită arheologic, Banatul spre exemplu, se poate presupune că au fost lucrate monedele de meșteri celți la cererea unor căpetenii autohtone. Nimeni nu atribuie cetățile din Munții Orăștiei grecilor, chiar dacă au fost lucrate cu meșteri eleni.

Pentru perioada cuprinsă între mijlocul sec. al III-lea î.e.n. și mijlocul sec. al II-lea î.e.n. se constată o concentrare a descoperirilor monetare în trei regiuni : Banat, între rîurile Nera, Timiș și Dunăre ; între Mureș și Crișul Alb, o a doua și a treia pe cursul superior al Someșului. Pentru primele două regiuni, unde prezența celților nu este încă dovedită, putem presupune că avem de a face cu formațiuni politice prestatale autohtone repartizate pe cursul rîurilor sau pe aria dintre două rîuri apropiate.

Din această perioadă nu sînt dovezi pentru o activitate monetară în regiunea Mureșului mijlociu (dacă facem abstracție de descoperirile de emisiuni postume și imitații de tip Filip al II-lea, deja amintite) și lipsesc mărturiile arheologice sau știrile scrise, excluzînd pe cele despre Rubobostes.

Regele Rubobostes, care, după părerea unor istorici, ar fi același cu Burebista sau Croies, stăpînea, după opinia lui Constantin Daicoviciu, tocmai în această regiune. Existența unei formațiuni politice prestatale pe Mureșul mijlociu, în apropierea zonelor aurifere, a locurilor cu minereuri de fier și cu urme de extragerea și prelucrare a lor, pe aria de răspîndire a celor mai caracteristice monede dacice de mai tîrziu, și în regiunea care va constitui centrul statului dac în cele două secole de maximă dezvoltare a civilizației lor, nu poate fi exclusă.

O altă formațiune politică cu caracter prestatal poate fi urmărită în nord-vestul Daciei, cu extinderi și în afara granițelor actuale, pentru mijlocul sec. al II-lea î.e.n., formațiune căreia îi corespunde emisiunea monetară de tipul Mediesșul Aurit. Etnic, monedele de acest tip au fost atribuite fie costobocilor, fie, de către cercetătorii contemporani, unei populații dacice care a suferit influențe celtice. Ce se întîmplă cu această zonă în faza următoare rămîne de urmărit arheologic.

Perioada cuprinsă între 150—70 î.e.n. prezintă o altă situație : acum principalele emisiuni se fac pe Mureșul mijlociu ;, unde se bat monedele de tip Răduleşti — Hunedoara, Aiud-Cugir, Petelea și Toc-Chereluș. Numeroasele asemănări dintre monedele din fiecare emisiune și în același timp deosebirile care existau între ele au determinat pe cercetătorii problemei să le considere a fi emise de cele

www.mnir.ro

patru triburi care formau uniunea de pe Mureş şi care îşi păstrau elemente de autonomie.

Credem însă că deosebirile dintre diferitele tipuri pot fi datorate şi unor mici diferenţe cronologice sau a meşterilor care le-au lucrat şi că, de fapt, încă de acum, dacii de pe Mureş depăşiseră faza de uniune tribală, în care triburile componente să-şi mai păstreze elemente de autonomie. Toţi cercetătorii sînt de acord în a considera uniunea de triburi sau, cum o numim noi, formaţiunea politică prestatală de pe Mureş, ca una din cele patru nuclee din care va lua naştere statul lui Burebista.

Urmărind pe hartă, cronologic, evoluţia populaţiilor din Dacia intracarpatică în lumina datelor furnizate de arheologie şi numismatică, putem conchide că : în cele două secole care preced lui Burebista au avut loc pe teritoriul Banatului şi Transilvaniei evenimente cu urmări pentru istoria de mai tîrziu a dacilor. Luptele dintre daci şi celţi pentru supremaţia politică, asimilarea sau, după unii cercetători, dizolvarea celţilor in masa autohtonilor, mutaţiile care se produc în economie, modificările pe tărîm politic culminînd cu concentrarea puterii dacilor, în urma dezvoltării interne şi a pericolului extern, în zone favorabile atît noilor cerinţe economice, cît şi de apărare, vor avea importanţă nu numai pentru zonele intracarpatice, ci pentru tot teritoriul locuit de geto-daci.

Întrucît prezenta comunicare urmează a apare într-o formă mai amplă şi însoţită de note în „Revista de istorie“, dăm aici doar o bibliografie selectivă :

[1] P. Alexandrescu, SCIV, VII, 1956, 3—4, p. 319—339.

[2] F. Anastasiu, *Zilele culturii brăilene*, Brăila, 1970, p. 37—60.

[3] D. Anghelov, *Obrazuvane na bălgarskata narodnost*, Sofia, 1971, p. 62.

[4] M. Babeş, „Memoria Antiquitatis“, II, 1970, p. 215—235.

[5] D. Berciu, *Arta traco-getică*, Bucureşti, 1969.

[6] I. Bogdan-Cătăniciu, „Studii şi cercetări numismatice“, VI, 1975, p. 182.

[7] M. Chiţescu, „Dacia“, N. S., XIX, 1975, p. 244—254.

[8] N. Conovici, *Actes du IIe Congrès International de Thracologie*, II, Bucureşti, 1980, p. 43—54.

[9] I. H. Crişan, *Burebista şi epoca sa*, Bucureşti, 1975.

[10] C. Daicoviciu, *La Transylvanie dans l'antiquité*, Bucureşti, 1945.

[11] C. Daicoviciu, *Dacica*, 1969, p. 97—100.

[12] K. Iordanov, *Actes du IIe Congrès International de Thracologie*, I, Bucureşti, 1980, p. 331—335.

[13] M. Irimia, *Materiale şi cercetări arheologice*, Oradea, 1974, p. 109—114.

[14] E. Moscalu, *Cercetări arheologice*, III, MIRSR, 1979, p. 386.

[15] I. Nestor, „Dacia“, IX—X, 1941—1944, p. 165—181.

[16] V. Pârvan, *Getica*, Bucureşti, 1926.

[17] A. Piatkovski, „Studii clasice“, II, 1960, p. 189—198.

[18] D. M. Pippidi, „Studii clasice“, V. 1963, p. 137—161.

[19] C. Preda, *Monedele geto-dacilor*, Bucureşti, 1973.

[20] Fl. Preda, „Apulum“, XI, 1973, p. 37—66.

[21] I. I. Russu, „Apulum“, VI, 1967, p. 123—143.

[22] J. Todorovič, *Archaeologia Jugoslavica*, VII, 1964, p. 35—39.

[23] Al. Vulpe, „Dacia“, N. S., IV, 1961, p. 195.

[24] Al. Vulpe şi M. Gheorghiţă, „Dacia“, N. S., XX, 1976, p. 178.

[25] R. Vulpe, *Studii şi comunicări*, Piteşti, 1968.

[26] J. Winkler, „Acta Musei Napocensis“, VI, 1969, p. 67—88 ; VII, 1970, p. 93—106.

[27] Vl. Zirra, *Actes du VIIe Congrès International des Sciences Pré- et Protohistoriques*, Praha, 1966, p. 890—893.

[28] Idem, „Dacia“, N. S., XV, 1971, p. 171—238.

www.mnir.ro

CONSIDÉRATIONS SUR L'HISTOIRE POLITIQUE DES GÉTO-DACES AUX VIe—IIe SIÈCLES AV.N.È.

Résumé

L'histoire politique du Nord de la Peninsule Balcanique connait entre la fin du VIe et le commencement du Ier siècle av.n.è. des profondes transformations. Elles prouvent les progrès accomplis, dans tous les secteurs de la vie matérielle et spirituelle, par la société géto-dace.

Les liens etroits avec d'autres civilisations — sud-thrace, gréco-macédonienne, scythe, celte et bastarne — ont eu aussi un important apport à l'évolution du mode local de vie.

En étudiant du point de vue archéologique, numismatique, épigraphique, etc. toute la zone carpatho-danubienne-pontique, habitée par les Géto-Daces, on arrive à la conclusion qu'à la fin du Ve et pendant la première moitié du IVe siècle av.n.è. ont apparu, d'abord dans la zone istro-pontique, des formations politico-militaires qui précédaient la création de l'Etat.

Les frontières de celles-ci sont, aux cours des siècles suivants, fluctuantes, mais on peut constater la persistance des noyaux de base dans quelques zones. De toutes ces formations politiques, conduites par des „basileus" géto-daces, apparaîtra, plus tard, l'Etat dace centralisé conduit par Burebista.

www.mnir.ro

AŞEZAREA GETICA DE LA POPEŞTI, CENTRU IMPORTANT POLITIC ŞI ECONOMIC ÎN TIMPUL LUI BUREBISTA

de MARIETA GHEORGHIŢĂ

Izvoarele literare antice, săpăturile arheologice mai vechi, la care se adaugă cele făcute în ultimii ani, atestă că în întreg spaţiul dintre Carpaţi, Dunăre şi Marea Neagră strămoşii noştri, geto-dacii, au realizat o înfloritoare civilizaţie ce a cunoscut apogeul ei în sec. I î.e.n. — I e.n.

Perpetuînd şi dezvoltînd fonduri de bunuri materiale şi spirituale acumulate în secolele anterioare, asimilînd influenţele greceşti, sud-tracice, celtice şi romane, geto-dacii realizează saltul calitativ material, social şi politic în sec. I î.e.n., care a dus la crearea statului sub conducerea lui Burebista ce cuprindea teritoriul de azi al României, precum şi unele regiuni invecinate.

Studiul vestigiilor geto-dace a arătat că o trăsătură esenţială a civilizaţiei geto-dace în perioada „clasică" (sec. al II-lea î.e.n. — I e.n.) o constituie caracterul ei unitar pe întreaga arie de răspîndire.

Privind harta regiunii dintre Carpaţi şi Dunăre, arheologic se dovedeşte a fi una din cele mai intens locuite. Astfel au fost identificate o salbă de aşezări importante geto-dace de tip *dava*, la limita superioară a zonei piemontane subcarpatice, la limita dintre munte şi depresiunile piemontane. Aşa este situată cetatea de la Polovragi, jud. Gorj, Ocniţa, jud. Vîlcea, Cetăţeni jud. Argeş, Homorîciu, jud. Prahova. Un al doilea şir de aşezări se situează în zona piemontană propriu-zisă, mai mult sau mai puţin apropiată de limita nordică a Cîmpiei Române. Este vorba de aşezările de la Grădiştea, jud. Vîlcea, Tinosul, jud. Prahova, Cîrlomăneşti, jud. Buzău. In Cîmpia Română, amintim davele de la Sprîncenata, jud. Olt, Popeşti şi Radoveanu, jud. Ilfov şi Piscul Crăsani, jud. Ialomiţa. Dintre acestea din urmă cea mai caracteristică *dava* geto-dacă este cea de la Popeşti, com. Mihăileşti, jud. Ilfov.

Situată pe un promontoriu înalt desprins din terasa dreaptă a Argeşului, ce oferea aşezării protecţie naturală şi o bună poziţie strategică, ea era apărată şi de şanţuri şi valuri de pămînt şi, cel puţin pentru „acropola" aşezării, şi cu palisadă.

S-a scris şi s-a vorbit mult despre această aşezare. A fost menţionată pentru prima dată de C. Bolliac, în 1869, cu ocazia descoperirii în acest punct a unui tezaur de tetradrahme tasiene de argint. In anii 1901—1905 au făcut săpături neorganizate. D. Butculescu, Gr. Tocilescu şi ing. P. Polonic. Începînd din 1936 şi mai ales în perioada 1943—1948, D. V. Rosetti a executat aici săpături mai întinse. Săpături sistematice au fost întreprinse în anii 1954—1963 de un colectiv condus de prof. Radu Vulpe [1]. In 1976 au fost reluate săpăturile de Institutul de arheologie-Bucureşti, reprezentat de Al. Vulpe, cu Muzeul de Istorie al R.S.R. şi continuate pînă în prezent. Săpăturile din ultimii ani vin să întărească concluziile cercetărilor anterioare, în primul rînd că aşezarea de la Popeşti a fost un puternic centru economic şi politic pe valea Argeşului in sec. II—I î.e.n.

Promontoriul pe care se află aşezarea de la Popeşti a fost împărţit prin cele trei şanţuri de apărare în trei segmente notate *A*, *B* şi C. Cel nordic (A), numit „Nucet", reprezintă capătul promontoriului cu o suprafaţă de aproximativ 12.500 m^2. Acest punct, „acropola" aşezării de la Popeşti, a fost cea mai mult cercetată şi de D. V. Rosetti şi de colectivul condus de prof. R. Vulpe şi reluate

---

[1] Rapoarte preliminare de săpături: R. Vulpe, SCIV, VI, 1955, 1—2, p. 239—269 ; *Materiale :* III, 1957, p. 227—245 ; V, 1959, p. 339—349 ; VI, 1959, p. 307—324 ; VII, 1961, p. 323—338 ; VIII, 1962 ; p. 457—461.

www.mnir.ro

în 1978. Acestea din urmă (săpăturile 1978—1980) urmăresc valorificarea secțiunilor trasate de D. V. Rosetti, de la care nu ni s-a păstrat nici-o însemnare și, cu această ocazie, a verificării stratigrafiei așezării.

Locuirea de epocă Latène, foarte intensă, prezintă, după locurile cercetate, între trei și șase niveluri. Tipul obișnuit al locuințelor era cu una sau două încăperi, casele avînd, în unele cazuri, prispă exterioară. Pereții erau lucrați în tehnica specifică zonelor agricole de șes : din bîrne de lemn și împletituri de nuiele umplute cu lut și fățuite. Fragmentele de țigle și olane de lut ars, asemănătoare celor grecești găsite în săpături, dă posibilitatea presupunerii că cel puțin locuințele somptuoase erau acoperite cu astfel de țigle și olane. Un complex de locuințe somptuoase a fost identificat pe „acropola" așezării în suprafața W, zona sud-vestică a stațiunii „Nucet". Aceste locuințe au fost descrise în repetate rînduri în literatura de specialitate [2]. Amintim că este vorba de ruinele unui „palat" cu încăperi de locuit, coridoare, spații de depozitare (cu numeroase chiupuri) și de preparare a alimentelor. Construcția centrală din acest complex rezidențial (acest „palat" poate fi considerat reședința unui important șef get) o alcătuiește o basilică cu latura nordică în formă absidală (cu o orientare analoagă sanctuarelor din Munții Orăștiei), cu naos și pronaos, cu vetre de cult, dintre care una bogat ornamentată. Și în 1978, aproximativ în centrul acropolei, în apropierea valului de apărare, a apărut o locuință luxoasă din care se păstra podina arsă și urme din pereții ei. Toate aceste descoperiri vorbesc de așezarea de la Popești ca un important centru politic și religios în sec. II—I î.e.n.

Bogăția materialului recoltat de pe suprafața săpată din „acropolă", varietatea lui, cantitatea mare de obiecte de lux sînt argumente în plus pentru susținerea ideii mai sus-menționată.

Dava de la Popești a fost și un important centru economic, dovadă inventarul arheologic variat format din ceramică, obiecte de sticlă, fier, argint, aur, monezi emise local sau de factură greacă și romană, precum și tipare pentru unele forme ceramice, tipare pentru obiecte de podoabă, exemplarele apărînd în număr mare în săpături.

Ceramica și inventarul metalic al așezării reprezintă tipurile caracteristice civilizației geto-dace din sec. II—I î.e.n. Nu vom repeta descrierile deja făcute în literatura de specialitate. Vom scoate în evidență numai cîteva din elementele particulare ale acestei dave.

In ceea ce privește categoria ceramicii fine, lucrate cu mîna, acoperită cu slip negru sau cafeniu, puternic lustruită, cu formele ei caracteristice mai frecvente, cana bitronconică cu gît cilindric și fructiera, trebuie sublinat că apare în toate nivelurile așezării de la Popești, fapt confirmat și de săpăturile din 1978—1979. Nu se abservă în mod clar o scădere pronunțată a frecvenței acestei categorii ceramice, decît cel mult o ușoară rărire a ei, constatată doar în ultimul nivel de la Popești.

Ceramica lucrată cu roata este la Popești proporțional egal reprezentată în toate nivelurile, ceea ce permite observația că geții de la Popești au utilizat roata olarului pe scară mare în toată perioada de viețuire, sec. II—I î.e.n.

Numărul mare de fragmente de cupe cu decor în relief, imitate după o categorie a ceramicei de lux elenistice (cupele „deliene" sau „megariene"), ca și fragmentele de tipare pentru confecționarea de asemenea vase care s-au descoperit la Popești, dovedesc că aici se afla centrul cel mai productiv pentru realizarea acestei categorii de olărie.

Repartiția stratigrafică a fragmentelor de boluri (sau cupe) cu decor în relief a arătat o frecvență aproape egală în nivelurile inferioare și mijlocii ale așezării și o rărire bruscă în nivelul superior, fapt pus in legătură cu ieșirea lor din modă în lumea elenistică după anii 40—30 î.e.n. S-a relevat de asemenea faptul că puținele exemple originale, de import, provin din nivelul inferior și că motivistica original-getică înregistrează o dezvoltare evidentă în nivelurile mijlocii, în nivelul inferior predominînd motive imitate, mai mult sau mai puțin stîngaci, după cele de pe exemplarele originale elenistice. Noile descoperiri din ultimii ani nu modifică în niciun fel aceste constatări statistice [3].

---

[2] R. Vulpe, *L'origine delle construzioni daciche od abside nell'eta preromana*, în Atti VII Congr. intern-archeologia classica, I, Roma, 1961, p. 87—103.

[3] Al. Vulpe și M. Gheorghiță, în „Dacia", N.S., XX, 1976, p. 167—187.

www.mnir.ro

Tot la Popeşti a funcţionat un important centru de difuzare al imitaţiilor de amfore după cele din Rhodos sau Kos şi alte centre greceşti. Deşi nu s-au descoperit încă atelierele, respectiv cuptoarele care produceau aceste imitaţii, cantitatea foarte mare de asemenea imitaţii îngăduie ipoteza că aceste amfore erau lucrate în teritoriul acestei dave. Multe amfore poartă ştampile anepigrafe, ştampile care s-au identificat şi pe buza unor chiupuri de mari dimensiuni. Asemănarea între forma ştampilelor de pe aceste două categorii de vase reprezintă o dovadă că şi una şi cealaltă categorie erau produse la Popeşti (menţionăm că şi proporţia fragmentelor de chiup este foarte mare ; de altfel s-au şi aflat multe exemplare *in situ*).

Printre materialele imitate la faţa locului trebuie socotite şi ţiglele şi olanele produse în număr destul de mare. Ele prezintă aceeaşi tehnică de lucru ca şi cea observată la vasele mari (chiupuri).

Interesante sînt imitaţiile reprezentării zeiţei Artemis, care apar în mai multe exemplare la Popeşti (una in săpăturile lui D. V. Rosetti, una în săpăturile din 1961 în suprafaţă W în zona palatului, şi două în săpătura din 1978 pe podina bine păstrată a locuinţei din nivelul III). Aceste aplici făceau parte foarte probabil din garnitura ornamentală a unor lăzi de zestre asemenea celor cunoscute în lumea greco-romană (exemplare întregi se păstrează în muzeele din Pompei şi Neapole ; informaţie Al. Vulpe).

Ceramica de import elenistică, deşi atestată prin o serie de fragmente, nu este foarte numeroasă. Nici noile săpături nu au adus mult material din această categorie. Prezenţa prototipurilor este atestată mai de grabă indirect, prin existenţa numeroaselor imitaţii despre care am vorbit în rîndurile precedente, la care mai adăugăm vase greceşti imitate, precum kantaroi, lekitoi etc.

Printre rezultatele săpăturilor recente de pe „acropola“ (1978—1980) de la Popeşti se înscrie şi confirmarea faptului că ultimul nivel al aşezării (nivelul V), atestat pe toată suprafaţa „acropolei“, prezintă la bază un strat important de nivelare ce indică o operaţie de refacere de mari proporţii ale întregii aşezări în urma unui dezastru, respectiv unui incendiu care a mistuit nivelul anterior. Accentuăm că acest dezastru nu-l punem în legătură cu un eveniment anume, ci este foarte probabil să se fi datorat unui accident. Pentru această concluzie pledează în special suprapunerea vetrelor din aceste două niveluri, fapt observat în trecut şi confirmat de săpăturile recente. Amintim că o suprapunere de locuinţe a putut fi observată în două cazuri, începînd din cel mai de jos nivel Latène pînă la ultimul nivel, ceea ce pledează pentru continuitatea de viaţă neîntreruptă a aşezării de la întemeierea pînă la sfîrşitul ei. În ceea ce priveşte nivelul ultim, este important de reţinut că aici se păresc anumite forme de cultură materială, cum an fi cupele cu decor în relief, amforele cu ştampile anepigrafe, emisiunile de monezi de tip local ; în acelaşi timp apar unele variante noi de tipuri ceramice, de tipuri de fibule care pot fi datate numai începînd din a II-a jumătate a sec. I î.e.n. şi, fapt important, în acest nivel nu se întîlneşte deloc import roman.

Toate aceste date întăresc părerea exprimată mai de mult că acest nivel este ulterior epocii lui Burebista şi anterior generalizării importului roman în Dacia. Prin urmare ipoteza mai veche a lui Radu Vulpe după care această aşezare sfîrşeşte în urma acţiunii din primii ani e.n., a consularului Sextus Aelius Catus, este în continuare cea mai plauzibilă.

La Popeşti nu numai „acropola“ a fost locuită, ci şi aşezarea „civilă“, respectiv sectoarele B şi C.

Aşezarea B este de două ori mai mare decît cea a staţiunii A. O mare parte a aşezării B este ocupată de suprafaţa cimitirului modern al satului Popeşti şi de biserică (monument istoric din sec. XVII-lea). Săpături s-au făcut în această zonă în 1957 cînd Al. Vulpe a practicat o secţiune de-acurmezişul zonei unde se presupune că a fost valul şanţului nr. 2 de apărare (între secţiunile B şi C). In 1976, odată cu hotărîrea de a se relua săpăturile arheologice de la Popeşti, s-a purces la concentrarea lor în vederea cercetării staţiunii B pentru dobîndirea de date mai substanţiale cu privire la această aşezare. Cele două secţiuni trasate în 1976 şi 1977 au arătat că aşezarea „civilă“ (B) a fost intens locuită şi s-a dezvoltat pe măsura creşterii demografice, cînd aşezarea de pe „Nucet“ devenise neîncăpătoare. Este plauzibil să presupunem că cei ce locuiau în aşezarea B aparţineau unei categorii sociale în general inferioare comparativ cu cei de pe „acropolă“. Pentru

www.mnir.ro

această ipoteză pledează caracterul mai puțin luxos al inventarului arheologic descoperit în locuințele așezării B[4].

Pentru întregirea tabloului pe care l-am prezentat amintim că în afara celor trei așezări succesive de la Popești, la mică distanță spre SV de acestea, se află un grup de circa 10—15 tumuli. O parte dintre ei au fost săpați de D. V. Rosetti, iar patru au format obiectul cercetărilor lui Al. Vulpe între 1958—1961. Rezultatele cercetărilor acestora din urmă au fost publicate în „Thraco-dacia", 1976 și ele au dus la concluzia că este vorba de o necropolă princiară (fiecare tumul conținînd un singur mormînt somptuos de incinerație) ; inventarul mormintelor de luptători este caracterizat prin prezența a cîte unei cămăși de zale a unei spade, iar într-un caz au fost observate și fragmente dintr-un car.

In încheiere se cuvine subliniat faptul că dava de la Popești se prezintă, în stadiul actual al cercetărilor, ca fiind cea mai întinsă și importantă așezare din această categorie din Cîmpia Română. Deși este greu să aproximăm durata fiecărui nivel din cele ce constituie stratul Latène de la Popești, trebuie admis faptul că așezarea a început la mijlocul sec. al II-lea î.e.n. și a durat pînă în primii ani ai e.n.

Punînd în legătură aceste concluzii de ordin arheologic observate la Popești cu cele făcute pe baza rezultatelor săpăturilor din davele învecinate — Radovanu, la sud, pe Argeș și Tinosul, pe Prahova, la nord de București — rezultă că în perioada incipientă (sec. al II-lea î.e.n.) intens locuite erau primele două așezări (Popești și Radovanu). O comparație amănunțită a densității locuirii dintre aceste două centre este deocamdată imposibil de făcut, dar datele preliminare din cercetările de la Radovanu au permis deja ipoteza că această așezare încetează la începutul sec. I î.e.n. Prin urmare dava de la Popești este în special caracteristica pentru perioada lui Burebista și cea imediat următoare, acum situîndu-se maxima ei înflorire. Observațiile efectuate de mult la Tinosu arată că această așezare înflorește în special în sec. I e.n. Am avea deci o imagine, cei drept încă ipotetică, asupra dinamicii locuirii getice din această zonă în sec. II î.e.n. — I e.n., respectiv o deplasare a centrului de greutate al locuirii de la sud spre nord, fapt ce stă cu siguranță în legătură cu evenimentele istorice petrecute la Dunărea de Jos în toată această perioadă.

Din cercetările efectuate pînă acum se impune din ce în ce mai clar faptul că dava de la Popești a reprezentat în sec. I î.e.n., în epoca lui Burebista, principalul centru politic și economic al geților din Muntenia.

L'ÉTABLISSEMENT GÈTE DE POPEȘTI (COMMUNE DE MIHAILEȘTI, DÉP. D'ILFOV) IMPORTANT CENTRE POLITIQUE ET ECONOMIQUE PENDANT LE RÈGNE DE BUREBISTA

Résumé

L'auteur fait une présentation de l'établissement de Popeşti et des principaux résultats qui ont été obtenus par la suite des fouilles effectuées ici plusieurs fois et avec des méthodes différentes.

L'établissement de Popeşti (commune de Mihăileşti, dép. d'Ilfov) est un des plus caractéristiques pour le type nommé dava situé dans la plaine roumaine, daté aux IIe—Ier siècles av.n.è. et qui a connu une période fleurissante durant le règne de Burebista.

Récemment (1976—1980) ont été reprises les fouilles de Popeşti puisqu'on voulait connaitre toutes les zones de l'établissement et à cette occasion on a fait la vérification des observations stratigraphiques obtenues pendant les antérieures investigations, tout ce en vue de la publication d'une monographie. Ces recherches ont confirmé les observations d'après lesquelles l'établissement de Popeşti est la plus importante dava située aux bords de la rivière d'Argeş et qui a représenté au 1er siècle av.n.è., à l'epoque de Burebista, le principal centre politique et économique des Gètes de Valachie (Munténie).

[4] Al. Vulpe și M. Gheorghiță, *Cercetări arheologice*, III, M.I.R.S.R., București, 1979, p. 95—103.

www.mnir.ro

DESCOPERIRI ARHEOLOGICE DIN MILENIILE II ȘI I I.E.N. IN NORDUL TRANSILVANIEI

de CAROL KACSÓ

Mărturiile arheologice din nordul Transilvaniei datate în primele secole ale mileniului al II-lea î.e.n. sînt extrem de rare. Numărul lor crește simțitor începînd cu mijlocul acestui mileniu, de cînd încep să fie exploatate bogatele și variatele resurse de minereuri din această zonă. Cele mai vechi dovezi ale înfloritoarei metalurgii a bronzului de aici sînt depozitele de la Valea Chioarului și Săpînța, topoarele de la Sîrbi, Larga, Ilba, Sighetu Marmației etc. [1]. Cercetările efectuate pînă în prezent n-au putut stabili cu toată certitudinea apartenența lor culturală. N-ar fi exclus însă ca, măcar unele dintre ele, să fi aparținut purtătorilor culturii Suciu de Sus.

Deși cîteva din stațiunile acestei culturi au fost săpate încă la sfîrșitul secolului trecut și în primele decenii ale secolului nostru, de abia în ultimul timp ea se bucură de o atenție mai susținută. Din această cauză originea, evoluția și cronologia culturii stau încă sub semnul controversei. Părerile contradictorii formulate cu privire la problemele menționate se datoresc în bună parte consemnării sumare a rezultatelor cercetărilor mai vechi și publicării doar parțiale a descoperirilor recente.

Cultura Suciu de Sus s-a încercat a fi explicată ca fiind o sinteză a unor elemente de origine sudică, vestică și estică, discutîndu-se în acest sens aportul culturilor Wietenberg, Otomani, Füzesabony, Pecica, Vatina, Komarow etc., iar începuturile sale au fost datate fie în perioada timpurie, fie în cea mijlocie, fie în cea tîrzie a epocii bronzului [2].

Cu toate că nu se pot formula încă certitudini cu privire la originea culturii Suciu de Sus, este de pe acum sigur faptul că ea nu este rezultatul unei sinteze tîrzii din elemente ale altor culturi. Foarte probabil, în formarea sa un rol major a avut evoluția comunităților tribale de la mijlocul mileniului al II-lea î.e.n. din nordul și nord-vestul Transilvaniei. Eventual, în constituirea repertoriului său ceramic un anumit aport a primit din partea culturii Otomani.

In ceea ce privește fixarea începuturilor culturii Suciu de Sus date noi sînt oferite de săpăturile recente de la Oarța de Jos. Aici a fost suprinsă o așezare cu două straturi de cultură, dintre care cel inferior aparține culturii Wietenberg, faza II, iar cel superior culturii Suciu de Sus [3]. Este sigur deci că, cel puțin în partea sudică a ariei sale de răspîndire, cultura Suciu de Sus își începe existența într-o etapă posterioară fazei Wietenberg II, primele sale manifestări de aici fiind sincrone cu fazele Wietenberg III și Otomani III. S-ar putea însă ca în teritoriile de epicentru ale culturii ea să debuteze într-o etapă contemporană cu fazele Wietenberg II și Otomani II.

---

[1] D. Popescu și M. Rusu, *InvArch*, 1, 1966, R4 și R8 ; A. Mozsolics, *Bronzefunde des Karpatenbeckens*, Budapest, 1967, passim ; F. Nistor și A. Vulpe, SCIV, 20, 1969, 2, p. 184 ; C. Kacsó, „Apulum", XV, 1977, p. 135 ; idem, „Marmatia", IV, 1978, p. 65 ; idem, *Descoperiri inedite de bronzuri din Depresiunea Maramureșului*, (ms).

[2] Vezi T. Bader, PZ, 54, 1979, p. 20 sqq., cu bibliografia.

[3] C. Kacsó, ActaMusPor, IV, 1980, (sub tipar).

www.mnir.ro

Aria de răspîndire a culturii Suciu de Sus cuprinde, pe lîngă teritoriile nord, nord-vestice ale Transilvaniei, nord-estul Ungariei, Ucraina Transcarpatică și partea sudică a Slovaciei. La prima schițare a acestei arii[4], nordul Transilvaniei apărea extrem de slab mobilată cu descoperiri Suciu. Chiar și de pe harta obiectivelor Suciu de pe teritoriul României cea mai recent publicată[5] lipsesc o serie de descoperiri, în special din zonele Platformei Someșene și Depresiunea Maramureșului : Mesteacăn, Gîrbou, Jibou, Sîneraiu Silvaniei, Bulgari, Sîrbi, Sarasău, Călinești etc. O parte din acestea au fost identificate foarte recent, altele însă se găsesc de multă vreme în colecțiile muzeelor din Zalău și Sighetu Marmației.

Așezările Suciu din nordul Transilvaniei sînt plasate fie pe terasele înalte ale rîurilor, în locuri cu o bună vizibilitate, fie pe pante line de deal, tot în apropiere de ape. Toate așezările sînt deschise, fără vreo fortificație artificială, apărarea lor fiind asigurată de cele mai multe ori de poziția naturală avantajoasă.

Tipul de locuință caracteristic culturii Suciu de Sus este cel de suprafață, semibordeiele fiind extrem de rare[6]. În așezările cercetate în nordul Transilvaniei n-au fost descoperite pînă în prezent decît locuințe de suprafață. În așezarea de la Vad-Poduri locuințele aveau o fundație construită din pietre mari de rîu. Întrucît această așezare n-a fost incendiată, nu s-au păstrat nici un fel de urme ale suprastructurii locuințelor. Se poate însă presupune că acestea erau realizate din bîrne, mai ales datorită faptului că tipul de locuință cu fundație de piatră și pereți din bîrne este o caracteristică constantă a zonelor de deal și munte din nordul Transilvaniei pînă în zilele noastre. Doar într-o singură locuință de la Vad a fost descoperită și o vatră de foc. Ea consta dintr-o aglomerare de pietre mici de rîu, așezate într-o groapă de formă aproximativ ovală, ușor adîncită în pămîntul viu. Printre pietrele vetrei au fost găsite numeroase fragmente ceramice și o greutate de lut ars, folosită foarte probabil la menținerea căldurii. Spre deosebire de locuințele găsite la Vad, cele din așezarea de la Oarța de Jos nu aveau fundație de piatră, iar pereții lor au fost realizați din materiale ușoare, poate nuiele, lutuite. Resturile lor au fost identificate sub forma unor aglomerări nu prea masive de chirpici. Vetrele de foc interioare sînt și aici extrem de rare. Una dintre ele era construită dintr-un pat de pămînt galben de formă dreptunghiulară, pe care au fost sparte intenționat numeroase vase, acestea fiind apoi acoperite cu un strat relativ subțire de pămînt, cu suprafața îngrijit fățuită.

Ritul de înmormîntare specific culturii Suciu de Sus este incinerația. În necropola plană din stațiunea eponimă[7], mormintele se găseau la mică adîncime de pămînt, urna și vasele de ofrandă avînd o orientare est-vest. Cele mai multe din vasele descoperite aparțin tipurilor de strachină și ceașcă bogat ornamentate cu motive spiralo-geometrice, realizate prin excizie-incizie. În cadrul necropolei au fost descoperite și două vetre de incinerație. Deși marea majoritate a materialului din necropola plană de la Suciu de Sus s-a pierdut sau s-a amestecat cu alte descoperiri[8], se poate considera cu destulă certitudine că ea datează dintr-o etapă timpurie a culturii. Încă în această etapă apar deja în cultura Suciu de Sus și înmormîntările tumulare[9]. Acestea devin caracteristice in etapa finală a culturii, din care, cel puțin pînă acum, nu cunoaștem și necropole plane.

Cu toate încercările ce s-au făcut pentru stabilirea periodizării interne a culturii Suciu de Sus[10], rezultatele obținute în acest sens nu sînt total concludente, mai ales datorită faptului că ele se bazează pe criterii tipologice, insuficient argumentate însă și neracordate la ansamblul descoperirilor.

S-ar putea să fi existat, așa cum s-a presupus[11], o fază inițială, caracterizată prin folosirea exclusivă a tehnicii inciziei pentru decorarea ceramicii fine. Această fază o considerăm însă de foarte scurtă durată și limitată la un spațiu geografic restrîns. Foarte timpuriu a apărut alături de tehnica inciziei și cea a

[4] N. Kalicz, ArchErt, 87, 1960, 1, fig. 5.
[5] T. Bader, op. *cit.*, fig. 1.
[6] E. A. Balaguri, ÉvkSzeged, 1969—2, p. 62 ; T. Bader, op. *cit.*, p. 11 sqq.
[7] M. Roska, MuzKönyvÉrt, VIII, 1914, 2—3, p. 144.
[8] T. Bader, „Marisia", VI, 1976, p. 37 sqq.
[9] Idem, PZ, 54, 1979, u. 14 sqq.
[10] A. Vulpe, „Dacia", N. S., XIX, 1975, p. 73 ; C. Kacsó, „Dacia", N. S., XIX, 1975, p. 61 ; T. Bader, op. *cit.*, p. 20 sqq. ; H.—G. Hüttel, PZ, 54, 1979, p. 32 sqq.
[11] T. Bader, *loc. cit.*

exciziei. Folosirea lor combinată, pentru realizarea unor motive decorative complicate, oferă de fapt un caracter original culturii şi manifestări în ansamblu unitare pe întreaga arie de răspîndire a comunităţilor Suciu un răstimp relativ îndelungat.

Această evoluţie unitară a culturii Suciu de Sus se termină pe la începutul perioadei tîrzii a epocii bronzului. Acum, în teritoriile vestice ocupate de triburile Suciu, în urma unui proces încă insuficient de bine clarificat, au loc o serie de mutaţii culturale, poate şi demografice, care duc la geneza unui aspect cutlural nou — grupul Berkesz-Demecser [12].

Aria de răspîndire a grupului nu este încă prea bine precizată. Se pare însă că ea nu depăşeşte înspre est prea mult Someşul, iar înspre nord Tisa. Cercetările efectuate în Ucraina Transcarpatică şi în Cîmpia Someşană indică faptul că la începutul perioadei tîrzii a epocii bronzului în aceste zone continuă evoluţia culturii Suciu de Sus pe aceleaşi coordonate ca şi în etapa precedentă, complexele datate cu bronzuri, cum sînt cele de la Medvedivţe şi Culciu Mare [13], prezentînd o ceramică în multe privinţe asemănătoare cu cele din descoperirile mai timpurii.

Pentru procesele ce au avut loc în perioada tîrzie a epocii bronzului în nordul Transilvaniei datele cele mai complete sînt oferite de descoperirile din necropola tumulară de la Lăpuş.

Sumarele date publicate în legătură cu primele cercetări, ce s-au efectuat la Lăpuş la sfîrşitul secolului trecut [14], au acreditat ideea că aici există două necropole tumulare, diferenţiate şi din punct de vedere cronologic [15].

Noile cercetări, începute în anul 1961 şi continuate apoi din anul 1967, au arătat însă că la Lăpuş nu există decît o singură necropolă tumulară, tumulii fiind grupaţi în patru sectoare distincte, între acestea plasîndu-se şi cîţiva tumuli izolaţi.

Pe baza informaţiilor din literatură şi a cercetărilor de teren au fost identificaţi în cadrul necropolei 49 de tumuli. Numărul lor a fost cu siguranţă mai mare, o parte din ei, mai ales cei de mici dimensiuni, au fost însă distruşi de lucrările agricole sau sînt aplatizaţi în aşa măsură încît nu mai pot fi distinşi în teren.

Necropola de la Lăpuş are două faze de evoluţie. Faza Lăpuş I datează din perioada corespunzătoare cu Reinecke Bronz D, iar faza Lăpuş II începe la sfîrşitul acestei perioade şi continuă şi în perioada Hallstatt A_1[16].

Populaţia ce a ridicat tumulii de la Lăpuş este descendentă din fondul local Suciu de Sus. Ea păstrează, pe parcursul întregii evoluţii a necropolei, o serie de caracteristici proprii acestei culturi : elemente de rit şi ritual, obiecte de bronz şi aur, tipuri de vase şi motive ornamentale. Această populaţie n-a fost afectată de mişcări sau restructurări demografice. Schimbările ce au intervenit la un moment dat în ceramica necropolei, apariţia unor noi tipuri ceramice, thenici de decorare, procedee de ardere, care semnifică de fapt trecerea la cea de a doua fază a necropolei, sînt pe de o parte rezultatul unor inovaţii locale, pe de o parte sînt consecinţa unei evoluţii de mai largă respiraţie, ce cuprinde întreaga regiune a Tisei superioare şi a Someşului inferior.

Rezultatele cercetărilor de la Lăpuş sînt confirmate şi de alte descoperiri. Astfel, la Bicaz, în zona nord-vestică a Platformei Someşene, într-o regiune cu o puternică locuire Suciu de Sus, a fost identificată o necropolă tumulară, cu movile chiar mai impozantă decît cele de la Lăpuş. Săpăturile efectuate într-unui din tumulii de aici [17] au dus la descoperirea unor fragmente ceramice negre-roşii ornamentale cu caneluri, ce se aflau în asociere cu fragmente de vase arse asemănător şi decorate cu motive geometrice excizate-incizate de tip Suciu. In acest tumul au fost găsite şi alte fragmente cu analogii exacte în ceramica de la Lăpuş, precum şi cîteva psalii din corn de cerb, care au deasemenea un decor

---

[12] T. Kovács, FolArch, 18, 1966/67, p. 27 sqq. ; T. Kemenczei, ActaArchHung, 27, 1975, p. 332.

[13] E. A. Balaguri, ActaArchHung, 20, 1968, p. 149 sqq. ; T. Bader, op. cit., p. 23.

[14] ArchÉrt, 10, 1890, p. 376 sqq. ; M. Roska, Közlemények, Debrecen, 1, 1940, p. 11 ; idem, *Repertorium*, p. 209, nr. 23.

[15] N. Kalicz, op. *cit.*, p. 9.

[16] C. Kacsó, op. *cit.*, p. 49 sqq.

[17] Idem, ActaMusPor, IV, 1980, (sub tipar).

www.mnir.ro

tipic Suciu, piese identice fiind găsite pînă în prezent doar în necropola de la Lăpuş.

Descoperirile de la Bicaz sînt importante, întrucît ele demonstrează că fenomenele sesizate pentru prima dată la Lăpuş nu sînt limitate la un spaţiu geografic restrîns, ci caracterizează o zonă mai mare, în principal cea a ariei sudice a culturii Suciu de Sus.

Aici, fără modificarea structurii demografice, s-a format, începînd cu perioada tîrzie a epocii bronzului, un aspect cultural — pe care-l denumim grupul Lăpuş — ce păstrează pe de o parte cîteva din trăsăturile Suciu tipice, pe de altă parte prezintă şi o serie de elemente noi, care îl detaşează de cultura Suciu de Sus.

Grupul Lăpuş are două faze de evoluţie. Faza Lăpuş I este contemporană cu grupul Berkesz-Demecser şi cu cele mai tîrzii urme ale culturii Suciu de Sus din Cîmpia Someşană şi Ucraina Transcarpatică, iar faza Lăpuş II cu complexele timpurii ale culturii Gáva.

Aparţinînd aceleiaşi direcţii de dezvoltare, grupul Lăpuş II şi cultura Gáva, formată în Cîmpia Tisei superioare, pe baze Berkesz-Demecser şi Piliny, cu impulsuri şi influenţe primite din partea grupurilor Lăpuş I şi Igriţa, au multe caracteristici comune, dar şi nete deosebiri.

Grupul Lăpuş şi-a exercitat influenţa nu numai în direcţia Cîmpiei Tisei, ci şi înspre est, dincolo de Carpaţii Răsăriteni, unde a contribuit la definirea aspectului cultural al Moldovei de nord, căruia îi aparţin şi descoperirile de la Grăniceşti [18] şi Volovăţ [19], de la începutul Hallstatt-ului.

Nu există nici un indiciu care să permită măcar ipoteza că necropola de la Lăpuş depăşeşte ca durată perioada Hallstatt A_1. Foarte probabil, sfîrşitul acestei perioade constituie şi limita cronologică inferioară a grupului Lăpuş.

Pe baza cercetărilor actuale nu se pot stabili cu exactitate procesele petrecute în nordul Transilvaniei după perioada Hallstatt A_1. Aşezările şi necropolele lipsesc în totalitate, iar descoperirile de bronzuri sînt mult mai rare. Cu siguranţă, această situaţie se datorează şi unor vicii de cercetare, dar ea redă şi o realitate istorică, în sensul că teritoriile nord-transilvănene sînt acum mult mai puţin populate faţă de perioadele anterioare. Această depopulare îşi poate avea cauza şi în pierderea importanţei economice a zonei, fie datorită cererii secătuirii resurselor exploatabile cu tehnica vremurilor de atunci.

Regiunea atît de intens populată în perioadele tîrzii ale epocii bronzului — începutul Hellstatt-ului nu este părăsită cu totul nici în perioadele hallstattiene mai recente, aşa cum o dovedesc descoperirile de bronzuri : spada cu antene de la Lăpuş [20], depozitele de la Şieu [21] şi Sighetu Marmaţiei [22], toate datele în Hallstatt B.

Materialele ce aparţin perioadelor Hallstatt-ului mijlociu şi tîrziu sînt şi ele pînă în prezent extrem de rare în nordul Transilvaniei. De fapt, n-au fost identificate decît două staţiuni ce se încadrează în aceste perioade : aşezarea de la Tisa [23], din Depresiunea Marmureşului, unde au fost găsite resturile unei aşezări, în care ceramica prezintă similitudini cu cea a culturii Kuštanovice, şi de aşezarea de la Sarasău [24], localitate aflată în aceeaşi depresiune, care pare să dateze din Hallstatt-ul tîrziu.

Datorită puţinelor descoperiri pe care le avem la dispoziţie, considerăm hazardată orice încercare măcar de schiţare a fenomenelor arheologico-istorice ce au caracterizat nordul Transilvaniei în secolele de mijloc ale mileniului I î.e.n. Trebuie notat însă că din această zonă lipsesc materialele de tip Basarabi, cele de caracter prescitic şi scitic, precum şi cele de tip Sanislău, existînd astfel posibilitatea ca aici să se fi dezvoltat o cultură materială şi spirituală diferită de cea a regiunilor învecinate transilvănene, încadrată însă fireşte în marea civilizaţie nord-vestică.

Intr-o situaţie asemănătoare cu stadiul cunoaşterii Hallstatt-ului mijlociu şi tîrziu este deocamdată şi cunoaşterea epocii Latène din nordul Transilvaniei. Ală-

---

[18] A. Laszló, „Cercetări istorice", VII, 1976, fig. 2 şi 3.
[19] M. Ignat, „Suceava", V, 1978, p. 107 sqq.
[20] Inedit în Muzeul judeţean Maramureş, Baia Mare.
[21] C. Kacsó, „Marmatia", III, 1978, p. 33 sqq., fig 5/—15.
[22] F. Nistor şi A. Vulpe, op. *cit.*, p. 183, fig. 4B.
[23] Săpături C. Kacsó. Inedit în Muzeul judeţean Maramureş, Baia Mare.
[24] Săpături R. Popa. Inedit în Muzeul judeţean Maramureş, Baia Mare.

www.mnir.ro

turi de cîteva descoperiri monetare, cum sînt cele de la Mireşu Mare[25], Sighetu Marmaţiei[26], Rozavlea[27], n-au fost depistate şi cercetate decît două aşezări ce datează în mod cert din această epocă: cea de la Oarţa de Sus[28] şi cea de la Onceşti[29], ambele aparţinînd populaţiei dacice din sec. I î.e.n.—I e.n.

Efortul viitor al cercetării arheologice din nordul Transilvaniei va trebui deci îndreptat cu precădere spre investigarea fenomenelor şi proceselor istorice petrecute în mileniul I î.e.n. Nu va trebui, fireşte, neglijată însă nici încercarea de adîncire a înţelegerii problemelor în care cercetarea este mai avansată.

ARCHÄOLOGISCHE ENTDECKUNGEN IM NORDEN TRANSSILVANIENS IM II. UND I. JAHRTAUSEND V.U.Z.

Zusammenfassung

Die in den letzten Jahren im Norden Transsilvaniens durchgefürhten Forschungen haben wichtige Beiträge zur Kenntnis der Suciu de Sus-Kultur erbracht.

Obgleich noch keine Gewissheit im Bezug auf den Ursprung dieser Kultur formuliert werden konnte, so ist schton jetzt als sicher zu betrachten, dass sie nicht das Ergebnis einer späten Synthese aus Elementen anderen Kulturen darstellt. Höchstwahrscheinlich hat in ihrer Entstehung die Entwicklung der tribalen Gemeinschaften im Norden und Nord-Wetsen Transsilvaniens, in der Mitte des II-ten Jahrtausends v.u.Z., eine entscheidende Rolle gespielt. Möglicherweise hat sie in der Erstellung der Verschiedenheiten der keramischen Formen und Verzierungen einen gewissen Beitrag seitens der Otomani-Kultur erhalten.

Auf Grund der Forschungen in Oarţa de Jos konnte festgestellt werden, dass die Suciu de Sus-Kultur, wenigsten in ihrem südlichen Verbreitungsgebiet, in einer synnkronen Etappe mit den Wietenberg III-und Otomani III-Phasen beginnt.

In der späten Bronzezeit entsteht im Norden Transilvaniens die Lăpuş-Gruppe, so wie es die Funde in dem Hügelgräbern von Lăpuş, Suciu de Sus und Bicaz beweisen, welche einige der typischen Suciu-Charakteristiken beibehalten, aber auch eine Anzahl neuer Elemente erbringen, welche sie von der Suciu de Sus-Kultur trennen.

Die Lăpuş-Gruppe, zeitlich in die entsprechenden Stufen Reinecke Brz D-Hallstatt A_1 datiert, hat zwei Entwicklungsphasen. Die I. Phase ist gleichzeitig der Berkesz-Demecser-Gruppe und mit den spätesten Spuren der Suciu de Sus-Kultur der Somesch-Ebene und der transkarpatischen Ukraine, während die II. Phase es mit den frühen Funden der Gáva-Kultur ist.

Auf Grund der aktuellen Forschungen können die im Norden Transsilvaniens, nach der Stufe Hallstatt A_1, stattgefundenen Entwicklungen nicht mit Genauigkeit festgestellt werden. Es ist aber sicher dass diese Gegend viel weniger bevölkert war, höchstwarscheinlich durch den Verlust ihrer wirtschaftlichen Wichtigkeit, durch Erschöpfung der abbaubaren Erzvorkommnissen bedingt durch die damals zur Verfügung stehenden technischen Mitteln.

Aus der mittleren und späteren Hallstattzeit sind bis jetzt nur zwei Siedlungen bekannt: in Tisa und in Sarasău, beide aus dem Maramuresch. Auch die Entdeckungen aus der Latènezeit sind vorläufig nur sehr geringfügig: die Münzfunde von Mireşu Mare, Sighetu Marmaţiei und Rozavlea, die Siedlungen von Oarţa de Sus und Onceşti, letztere, aus dem I-ten Jahrhundert v.u.Z., gehören der dakischen Bevölkerung an.

---

25 C. Preda, *Monedele geto-dacilor*, Bucureşti, 1973, p. 75 sqq.

26 J. Winkler, *StComSatu Mare*, 1972, p. 207 sqq.

27 M. Roska, *Repertorium*, p. 239, nr. 59.

28 E. Comşa şi C. Kacsó, *Materiale*, X, 1973, p. 51.

29 H. Daicoviciu, O. Bandula, I. Glodariu, *Cercetările de la Onceşti din Maramureş*, Baia Mare, 1965.

www.mnir.ro

CERCETAREA CIVILIZAŢIEI DACO-GETICE IN JUDEŢUL MUREŞ

de dr. VALERIU LAZAR

Civilizaţia strămoşilor noştri daco-geţi a reţinut atenţia cercetării arheologice în mod sistematic abia din a doua jumătate a sec. al XIX-lea. De atunci, cum se ştie, învăţaţi de seamă ai poporului român (Al. Odobescu, B. P. Haşdeu, Gr. Tocilescu, G. Murnu, V. Párvan îndeosebi, C. Daicoviciu şi alţii) s-au aplecat, prin studiile lor, cu atenţia cuvenită, pe de o parte, asupra relicvelor daco-getice descoperite, au definit — prin ele — tot mai mult coordonatele acestei civilizaţii, structura materială specifică, au fixat acestei civilizaţii locul cuvenit şi semnificaţia proprie în preistoria europeană.

Pe de altă parte, aceiaşi învăţaţi au cercetat civilizaţia daco-geţilor în evoluţia sa istorică, dinamică, în strînsă legătură cu cea a popoarelor cu care strămoşii noştri au fost permanent în ample şi diverse raporturi.

In cazul judeţului Mureş cercetarea vestigiilor dacice are peste un veac de existenţă. Ea a început, se pare, în 1847, atunci cînd J. G. Seidl a publicat tezaurul monetar de la Săuşa[1] (com. Ungheni). Nu mult mai tîrziu, epigrafistul şi arheologul sighişorean M. J. Ackner a publicat (1860) tezaurul de la Hetiur (mun. Sighişoara), descoperit în 1859[2].

Cunoscutul istoric şi etnograf secui Orbán Balázs a adus în circuitul ştiinţific descoperirile de la Abuş[3] (com. Mica) şi Budiu Mic[4] (com. Crăciuneşti). Acelaşi cercetător punea întrebarea dacă descoperirile de la Ceuaşu de Cîmpie („Dîmbul Rotund")[5] sau de la Mădăraş[6] (dealul „Csupilág", com. Band) nu sînt de factură dacică ?

---

[1] J. G. Seidl, ÖBLK, III, 1846—1847, p. 148. Este vorba de un tezaur, găsit în 1845, constituit din 84 monede consulare romane din argint.

[2] M. J. Ackner, MCC, V, 1860, p. 25—26. Tezaurul dacic de la Hetiur a fost găsit cu prilejul săpării şoselei spre Pipea, la o adîncime de 0,15 m. El a constat dintr-o brăţară-spirală din argint, cu extremităţile lăţite şi modelate în formă de capete de şerpi (azi în Muzeul de istorie naturală, Viena) şi, probabil, din două fibule de argint, în formă de lingură (Muzeul de istoria artei, Viena). Despre acest tezaur — F. Kenner, AÖG, XXIX, 1863, p. 320 (il.) şi, apoi, o bogată bibliografie (vezi nota 85).

[3] Orbán B., *A székelyföld leirása* (=Orbán B., *A Székelyföld*), I, 1868, p. 89 ; fragmente ceramice de pe dealul „Cetăţii".

[4] Autorul (*A Székelyföld*, IV, 1870, p. 214) menţiona descoperirea pe locul „Telek" a unor piese funerare, arme, precum şi un tezaur de monede republicane romane de argint, găsit în 1865. Tezaurul se eşalona cronologic pînă la Augustus şi indica — în locul descoperirii —, alături de celelalte vestigii, o mică aşezare dacă.

[5] Orbán B., *op. cit.*, p. 140, 214.

[6] *Ibidem*, p. 214 ; aminteşte şi descoperirea unor monede greceşti şi romane.

www.mnir.ro

E. A. Bielz publica, aproape tot atunci, tezaurul monetar de la Petelea [7]. G. Gooss însuma, în „Cronica descoperirilor arheologice din Transilvania" [8], noi descoperiri dacice sau mărturii strîns legate de civilizaţia daco-getică, descoperite la : Criş [9] (com. Daneş), Dedrad [10] (com. Batoş), Glodeni [11], Laslău Mic [12] (com. Suplac), Măgheruş [13] (com. Nadeş), Nadeş [14], Reghin [15], Seleuş [16] (com. Daneş), Seleuş [17] (com. Zagăr), Senereuş [18] (com. Bălăuşeri), Sighişoara [19], Şaeş [20] (com. Apold),

---

[7] E. A. Bielz, AVSL, XI, 1874, p. 463. Tezaurul a fost descoperit, în 1869, într-un ogor din apropierea localităţii, de către un ţăran. El a avut peste 200 monede dacice schyphate (mz. Sibiu, Budapesta şi Viena).

[8] C. Gooss, *Chronik* der *archaeologischen Funde Siebenbürgens* (=C. Gooss, *Chronik*), Sibiu, 1876.

[9] Idem, AVSL, XIII, 1876, p. 232 ; menţiona descoperirea, în comună, în a doua jumătate a veacului trecut, a unor monede republicane romane.

[10] C. Gooss, *Chronik*, p. 19 ; idem, AVSL, XIV, 1877, p. 77 ; — dădea ca descoperiri monede dacice de tip Filip II (mz. Sighişoara).

[11] Idem, AVSL, XIV, 1877, p. 73 ; tezaur monetar constituit din 84 denari republicani romani din argint, descoperit pe teritoriul satului.

[12] C. Gooss, *Chronik*, p. 9 ; drahme ale Macedoniei Prima (una se afla în colecţia fostului Liceu german din Sighişoara).

[13] *Ibidem*, p. 34 ; idem, AVSL, XIII, 1876, p. 486, 488, 533 (il.) ; de pe teritoriul satului, o brăţară de bronz cu ornamente-grupuri de butoni din Latène.

[14] C. Gooss, *Chronik*, p. 95 ; o cană de lut ars, cu o toartă, lucrată cu mîna (Muzeul Brukenthal, Sibiu ; inv. nr. 11755) şi o rîşniţă dacică sau romană (?) ; cf. I. H. Crişan, *Ceramica daco-getică. Cu specială privire la Transilvania* (=I. H. Crişan, *Ceramica*), Bucureşti, 1969, p. 268, nr. 194.

[15] C. Gooss, op. *cit.*, p. 247—248 ; monede dace din argint, reprezentînd imitaţii după tetradrahmele lui Filip II şi după denari romani republicani, precum şi denari romani republicani autentici. O piesă — tip Filip II — şi o imitaţie după un denar republican roman a existat în colecţia fostului liceu evanghelic din Sighişoara. Piesele au fost descoperite pe teritoriul oraşului, fără a se fi putut preciza locul.

[16] *Ibidem*, p. 9, 64 ; din loc neprecizat, tetradrahme macedonene din Amphiopolis (sec. II î.e.n. ; azi în Muzeul Brukenthal, Sibiu).

[17] *Ibidem*, p. 9 ; o tetradrahmă a Macedoniei Prima (nu de Thasos, nici tetradrahme ale lui Al. Macedon, cum amintesc, unii, greşit ! ; piesa în Muzeul din Sighişoara).

[18] C. Gooss, *Korrbl.* VSL, I, 1878, p. 85. Prezintă tezaurul dacic din argint, descoperit în 1878, cu prilejul săpării viei lui L. Reissenberg. Tezaurul, păstrat într-un vas de lut, din pastă cenuşie, cu gîtul strimt, era constituit din : o brăţară-spirală din sîrmă de argint terminată cu protome stilizate în formă de capete de şarpe ; un colier (torques) ; cîrlige pentru închis ; trei inele de sîrmă împletită cu capetele răsucite în jurul sîrmei ; un lanţ şi o fibulă de tip Nauheim („în formă de lingură").

Împreună cu tezaurul s-au aflat zece monede republicane din argint, cea mai tîrzie fiind de la Iulius Caesar. Obiectele descoperite sînt datate în Latène III (Tezaurul în Muzeul Brukenthal, Sibiu ; inv. nr. 740—746, 1483).

[19] C. Gooss, AVSL, XIII, 1876, p. 250 ; o monedă romană din timpul republicii (sec. II î.e.n.), descoperită pe teritoriul actualului municipiu. Prezintă de pe *Henjeschburg*, punct probabil identic cu „Cetatea Uriaşilor", ceramică cenuşie din Latène, cf. Korrbl. VSL, XIII, 1899, p. 1—4. Autorul reaminteşte şi descoperirile sesizate şi prezentate înaintea sa de J. F. Neigebauer, L. Kővári, F. Müller, M. J. Ackner, F. Kenner, J. Vass sau în *Programm Schässburg* (1853/1854, p. 38 ; 1855/1856, p. 83 ; 1862/1863, p. 94).

[20] C. Gooss, *Chronik*, p. 250, tezaur monetar descoperit în a doua jumătate a secolului trecut, în stînga şoselei ce duce spre Sighişoara, în marginea pădurii. Tezaurul consta din 563 de denari romani republicani din argint, dataţi între 217—49 î.e.n. (2 piese în Muzeul din Sighişoara).

www.mnir.ro

Tîrgu Mureş [21] şi Tigmandru [22] (com. Nadeş) sau reamintea pe cele de la Hetiur [23] şi Petelea [24].

Multe din descoperirile daco-getice din judeţul Mureş sau vestigii strîns legate de acestea (cronologic, genetic, interferenţă) au stat şi în atenţia lui Gr. Tocilescu. In cunoscuta sa lucrare *Dacia înainte de romani* (1880) marele polihistor român s-a ocupat, printre altele, şi de descoperirile de la Dedrad [25], Hetiur [26], Măgheruş [27], Petelea [28], Reghin [29], Tîrgu Mureş [30] şi Şăuşa [31].

Deşi a fost preocupat, mai cu seamă, de antichităţile romane din Transilvania, G. Téglás nu a omis vestigiile daco-getice din aria actualului judeţ Mureş. In studiile sale arheologul braşovean face dese referiri la descoperirile de la Abuş [32], Dedrad [33], Hetiur [34], Petelea [35], Reghin [36], Seleuş [37] (com. Zagăr), Senereuş [38], Sighişoara [39], Şaeş [40], Tîrgu Mureş [41] şi Tigmandru [42]. In aceeaşi perioadă, C. Teutsch publică descoperirea de la Ormeniş [43] (com. Viişoara).

În a doua jumătate a sec. al XIX-lea interes faţă de mărturiile arheologice daco-getice au manifestat şi alţi cercetători (F. Rómer [44] şi B. Kuzsinszky [45] ş.a.), chiar dacă ei n-au adus contribuţii noi, importante, la descifrarea acestora.

Situaţia este asemănătoare şi în cele două decenii ale sec. al XIX-lea, perioadă în care, totuşi, unele categorii de vestigii, îndeosebi tezaure monetare şi tezaure din argint, reconsiderate de unii cercetători, devin mai bine cunoscute în lumea ştiinţifică europeană. De pildă, O. Göhl reconsideră descoperiri ca cele

---

21 *Ibidem*, p. 61 ; tezaur de denari republicani din argint, descoperit în punct neprecizat ; piesele sînt datate între 189—85 î.e.n.

22 *Ibidem*, p. 63 ; aminteşte : mai multe monede greceşti din argint, care ar putea reprezenta drahme din Apollonia şi Dyrrachium ; două cupe deliene cenuşii, cu ornamente în relief ; pe dealul „Hodia" — o staţiune din a doua epocă a fierului, din care provin, după Gooss, „urne" funerare (?).

23 *Ibidem*, p. 133.

24 *Ibidem*, p. 14 ; idem, AVSL, XIV, 1877, p. 82.

25 Gr. Tocilescu, *Dacia...*, p. 859.

20 *Ibidem*, p. 810, 813, 822 (il.).

27 *Ibidem*, p. 812, 821 (il.).

28 *Ibidem*, p. 867.

29 *Ibidem*, p. 859.

30 *Ibidem*, p. 857.

31 *Ibidem*, p. 857.

32 G. Téglàs, ErdMüz., XII, 1895, p. 312—314. Fragmentele ceramice descoperite pe dealul „Cetăţii" le atribuie dacilor, ele fiind, probabil, din faza clasică.

33 G. Téglàs, OTÉ, XII, 1887, p. 301.

34 *Ibidem*, p. 195.

35 *Ibidem*, p. 86 ; idem, UR, IX, 1889, p. 326.

36 *Ibidem*, p. 86.

37 *Ibidem*, p. 195, nr. 238.

38 *Ibidem*, p. 196 ; idem, ErdMüz., IV, 1887, p. 137 ; idem, ArchÉrt., XII. 1892, p. 410 ; idem, BKL, XLIV/1, 1911, p. 542 (il.).

39 Idem, HTRTÉ, VIII, 1893—1896, p. 55—56 ; idem, AK, XIX, 1895, p. 47.

40 Idem, OTÉ, XII, 1887, p. 178.

41 Idem, p. 86.

42 Idem, p. 198.

43 C. Teutsch, Korrbl.VSL, III, 1880, p. 110 (vas de lut cenuşiu, fără precizarea locului, datat în perioada clasică ; cf. *I.* H. Crişan, *op. cit.*, p. 270, nr. 216).

44 F. Rómer aminteşte (1886), printre altele, descoperirile de la Hetiur, Laslău Mic, Măgherani, Senereuş.

45 B. Kuzsinszky — pe cele de la Senereuş (1880).

de la Mura Mică[46] (com. Gorneşti), Tîrgu Mureş[47] etc., S. Noe e preocupat (1904) de descoperirile de la Mura Mică[48], S. Rákoczyi de cele de la Petelea[49], Reghin[50], Tîrgu Mureş[51] ş.a., R. Forer (1908) de tezaurele de la Mura Mică[52] sau Petelea[53].

Analiză şi reconsiderare a unor descoperiri, îndeosebi monetare, mai vechi, face C. Moisil în „Buletinul Societăţii Numismatice" (1913)[54].

Ceea ce se remarcă în cercetarea vestigiilor daco-getice pînă în pragul deceniului al treilea este faptul că ea, cercetarea, a fost efectuată asupra unor mărturii care au ieşit la iveală, în majoritatea lor, întîmplător. De asemenea, în marea lor majoritate aceste mărturii erau constituite din tezaure monetare şi din obiecte de podoabă din argint.

Totuşi, în cercetarea civilizaţiei dacă-getice se face — începînd cu sec. al XX-lea — un pas înainte: evidenţierea ei prin cercetări şi săpături sistematice. Exemplu concludent, în cazul judeţului Mureş, este dezvelirea vestigiilor de la Sighişoara.

În săpăturile din anii 1902—1904[55], ca şi în cele de mai tîrziu, în aşezarea de pe „Dealul Turcului" (Wietenberg) au fost dezvelite, pe platou, peste 100 de bordeie şi gropi de cenuşă, vetre de foc[56]. Aşezarea conţinea numeroase şi variate unelte, arme şi podoabe daco-getice, ca şi produse de import („cupe deliene", monede macedonene, romane ş.a.). Săpăturile ample şi sistematice efectuate atunci, şi mai tîrziu, au demonstrat că la Sighişoara este o aşezare reprezentativă, care aduce importante contribuţii la cunoaşterea civilizaţiei strămoşilor noştri. Descoperirile, îndeosebi monedele, arată că aşezarea începe în faza a II-a şi există şi în faza clasică.

În perioada interbelică (1918—1940) cercetarea civilizaţiei daco-getice în aria judeţului Mureş s-a bucurat de o atenţie relativ redusă. Mijloacele materiale restrînse puse la dispoziţia instituţiilor de specialitate (în speţă Muzeul judeţean Mureş), lipsa unor cadre de specialitate pe plan local, pregătite pentru investigarea unor astfel de mărturii, s-a reflectat în rezultatele modeste obţinute în cercetarea civilizaţiei daco-getice.

Unele dintre aşezări sau vestigii de civilizaţie daco-getică au fost repertoriate de năsăudeanul Iulian Marţian. În repertoriul său lărgit[57], I. Marţian însuma ca localităţi cu aşezări sau mărturii daco-getice ori vestigii legate de acestea:

---

[46] O. Göhl, NK, III, 1904, p. 94—96; apoi, *ibidem*, VIII, 1909, p. 64 şi XIV, 1915, p. 84. Este vorba de tezaurul descoperit în 1903, într-un vas de piatră. Tezaurul era constituit din 167 monede din argint, dintre care 128 erau imitaţii de tetradrahme de Thasos, iar 39 imitaţii de tetradrahme de tipul Macedonia Prima. Majoritatea pieselor au fost contramarcate prin tăieturi, puncte, incizii pătrate. Monedele de Thasos aveau sigle simple sau contramarcate.

[47] Idem, NK, XVI, 1917, p. 51.

[48] S. Noe, Bibl. 2, p. 258—259.

[49] S. Rákoczyi, BKL, XXXIX, 1906, p. 161.

[50] *Ibidem*, p. 469, 471.

[51] *Ibidem*, p. 471. Despre descoperiri, vezi notele 21, 30, 41.

[52] R. Forrer, KeltNum., p. 227, 359.

[53] Idem, p. 209.

[54] Printre alte descoperiri, C. Moisil analizează (BSN, X, 1913) pe cele de la Bogata, Ceuaşu de Cîmpie, Mura Mică, Petelea, Seleuş (Zagăr), Senereuş.

[55] Primele cercetări şi săpături au fost efectuate pe „Dealul Turcului" la sfîrşitul secolului trecut, cf. C. Seraphim, Korrbl.VSL, XIII, 1899, p. 1—4.

[56] Bibliografia referitoare la aşezarea de pe „Dealul Turcului" este foarte vastă. O bibliografie orientativă, dar nu exhaustivă, la I. H. Crişan, *Ceramica*, p. 273—274 a. Descoperiri daco-getice s-au făcut ulterior şi în alte puncte ale municipiului.

[57] O primă repertoriere a antichităţilor transilvănene făcută de I. Marţian, Viena, 1909; un repertoriu mai larg, mai corect, la care face referire, *Repertoriu arheologic pentru Ardeal* (=I. Marţian, Rep.), Bistriţa, 1920. Unele aşezări sau vestigii daco-getice au fost menţionate şi în *Urme din războaiele romanilor cu dacii* (=I. Marţian, *Urme*), Cluj, 1921.

www.mnir.ro

Bogata [58], Ceuaşu de Cîmpie [59], Deda [60], Dedrad [61], Hetiur [62], Măgheruş [63], Petelea [64], Reghin [65], Seleuş [66] (com. Zagăr), Senereuş [67], Sighişoara [68], Şăuşa [69] şi Tîrgu Mureş [70].

Lor li se vor adăuga tezaurul monetar de la Dîmbău [71] (com. Adămuş).

L. Ruzicka va reanaliza (1922) descoperirile de la Bogata şi Ceuaşu de Cîmpie [72].

Puţin mai tîrziu (1924), D. Popescu va întreprinde, la sugestia lui V. Pârvan şi insistenţele lui A. Filimon, săpături sistematice la Lechinţa (com. Iernut), în punctul „Sălişte" [73], unde a decopertat, în parte, o aşezare de lungă durată, care conţinea şi vestigii dacice. În aceeaşi vreme, C. Moisil va readuce în atenţie descoperirile de la Hetiur [74], Senereuş [75] ş.a.

Interesat îndeaproape de antichităţile transilvănene, de descoperirile de la Lechinţa şi Suseni, savantul V. Pârvan face dese referiri în monumentala sa lucrare *Getica* (Bucureşti, 1926) sau în alte lucrări şi asupra unor vestigii daco-getice, descoperite mai dinainte, din judeţul Mureş, ca cele de la Hetiur [76], Petelea [77], Reghin [78], Roua [79] (com. Fîntînele), Senereuş [80], Sighişoara [81], Şaeş [82] sau Şăuşa [83]. Vasile Christescu reaminteşte descoperirile de la Bogata [84], iar Al. Borza (1932) publică tezaurul de la Bord [85] (com. Cucerdea).

---

58 I. Marţian, Rep., p. 76 ; idem, BSN. XVI, 1921, p. 17 ; idem. CrNA, III, 1922, p. 55—57 ; tezaur de tetradrahme thasiene şi de imitaţie locală dacice, descoperit în 1904 ; după Marţian ar fi fost circa 800 de piese. Punctul descoperirii nu se cunoaşte.

59 I. Marţian, Rep., p. 76 ; idem, BSN, XVI, 1921, p. 17 ; idem, CrNA, III, 1922, p. 55—57.

60 I. Marţian, *Urme*, p. 32, fig. 39 ; semnalează, la est de localitate, pe o culme, „cetate dacică", conservată în parte ; semnalarea lui Marţian încă nu este confirmată.

61 I. Marţian, Rep., p. 241.

62 *Ibidem*, p. 255.

63 *Ibidem*, p. 410.

64 *Ibidem*, p. 515.

65 *Ibidem*, p. 548.

66 *Ibidem*, p. 615.

67 *Ibidem*, p. 617.

68 *Ibidem*, p. 621.

69 *Ibidem*, p. 655.

70 *Ibidem*, p. 677.

71 Tezaurul a fost descoperit în punctul „Fîneţele Mici", în 1921. Ştim din ceea ce s-a păstrat că tezaurul a fost format din 135 de denari imperiali şi doi bulgări de argint. Monedele anterioare cuceririi romane aparţineau unor împăraţi (Nero-2 ; Galba-1 ; Vitellius-3 ; Vespasian-29 ; Ttitus-5 ; Domiţian-10 ; Nerva-5 ; Traian-44) cf. C. Preda, SCN, I, 1957, p. 113—131.

72 L. Ruzicka, CrNA, II, 1922, p. 61.

73 D. Popescu, „Dacia", II, 1925, p. 304—344.

74 C. Moisil, CrNA, IV, 1924, p. 71.

75 *Ibidem*, p. 70.

76 V. Pârvan, *Getica*, p. 545, 547—548, 559, 623 (il.).

77 Idem, *Dacia*, p. 121.

78 Idem, *Getica*, p. 610.

79 *Ibidem*, p. 579 ; cană, în Muzeul din Sf. Gheorghe.

80 *Ibidem*, p. 536, 545, 547, 548, 559.

81 *Ibidem*, p. 833.

82 *Ibidem*, p. 553, 555, 622, 708 (il.).

83 *Ibidem*, p. 610.

84 V. Christescu, *Viaţa economică a Daciei romane*, Piteşti, 1929, p. 68 ; un fragment de tipar de cupă deliană, datînd din sec. I î.e.n. (în Muz. Ist. Trans.).

85 Al. Borza, ACMI, 1930—1931, Cluj, 1932, p. 315—316 ; tezaurul, din argint descoperit în 1932, a fost constituit din circa 200 denari republicani romani, din care s-au putut recupera 190 piese, eşalonate cronologic de la sf. sec. 111-44 î.e.n. Despre acest tezaur, vezi B. Mitrea, Z. Székely, *Materiale*, II, 1956, p. 680, nr. 20.

www.mnir.ro

La aceste cercetări, revalorificări sau săpături restrînse trebuie adăugate cercetările efectuate de inimosul cărturar local, creator de instituţii de cultură, printre care şi Muzeul judeţean Mureş, Aurel Filimon. Printre numeroasele preocupări (etnografie, biblioteconomie etc.), cu urmări pozitive în cultura mureşeană, A. Filimon a adus un serios aport şi în cercetarea arheologică locală [86]. Pe lîngă efectuarea săpăturilor în importanta aşezare rurală romană de la Cristeşti (1928), Filimon a descoperit vestigiile dacice de la Crăciuneşti [87] (două vase lucrate cu mîna şi o ceaşcă dacică din perioada clasică ; un brăzdar din fier ; piese în Muzeul judeţean Mureş ; vasele inv. nr. 267—268).

In cazul aşezării de la Cristeşti, Filimon făcea remarca justă, considerînd, pe baza unor elemente de inventar, că aceasta a fost clădită pe o veche aşezare dacică [88]. Din săpăturile lui se păstrează în Muzeul judeţean Mureş ceramică dacică, lucrată la roată sau cu mîna, un brăzdar din fier ş.a.

Cu sforţările lui A. Filimon de a întregi cît mai mult, prin elemente documentare, imaginea despre civilizaţia daco-getică în judeţul Mureş, se încheie cercetarea acestei civilizaţii în perioada interbelică. Ca ultime preocupări în această perioadă le-am putea aminti pe cele ale lui D. Popescu, care revine asupra unor descoperiri mai vechi : Hetiur [89], Sînger [90], Şaeş [91] etc.

În perioada celui de al doilea război mondial M. Roska reia şi înregistrează în repertoriul său (1942) [92] descoperirile de acest gen din actualul judeţ Mureş, cunoscute pînă atunci. În acelaşi an, J. Novák a efectuat săpături sumare la Breaza [93]. Aici, între şoseaua care duce spre Reghin şi moară, J. Novák a descoperit o aşezare, care a fost locuită şi în perioada dacică, din care a scos la suprafaţă vase (o cană bitronconică şi o ceaşcă dacică — Muzeul de Istorie al Transilvaniei), din faza clasică.

Pe valea Mureşului, cercetările şi sondajele prof. D. şi I. Berciu [94] au dus la noi descoperiri : la Bogata, pe malul drept al Mureşului, la locul numit „Sub vii" — fragmente ceramice Latène ; la Cuci — din punctul „Berc", situat de-a lungul malului drept al Mureşului, începînd de la podul plutitor, de asemenea fragmente ceramice Latène ; la Dătăşeni (com. Cuci), în punctul „Tăul Rotund", situat la 2 km sud de sat — fragmente ceramice daco-getice. La Şăuşa cei doi cercetători au descoperit de asemenea fragmente ceramice dacice (azi în mz. Aiud).

---

86 Un studiu care va cuprinde şi aspecte din cercetarea arheologică a lui A. Filimon avem în pregătire pentru „Revista muzeelor".

87 Cf. I. H. Crişan, *Ceaşcă dacică. Contribuţii la cunoaşterea culturii materiale şi a istoriei dacilor*, în SCŞ, Cluj, VI, 3—4, 1955, p. 141 (=I. H. Crişan, *Ceaşca dacică)* ; idem, *Ceramica*, p. 260, nr. 92.

88 A. Filimon, *Cristeşti (Sangidava ?)*, în RPHN, II—IV, 1940, p. 7.

89 D. Popescu, „Dacia", VII—VIII, 1937—1940, p. 196, 199.

90 *Ibidem*, p. 191, 201 (il.) ; *torques* dacic din argint răsucit, cu captele stilizate în formă de cap de animal, din Latène III, găsit pe teritoriul satului, cunoscut mai dinainte (ArchÉrt., XXIX, 1909, p. 380), după unii autori (R. Florescu, I. Miclea, *Tezaure transilvane în Kunsthistorisches Museum din Viena*, 1979, fig. 2, nr. 21 (=R. Florescu, I. Miclea, *Tezaure*) ar fi fost un tezaur din care au provenit *două torques-uri*.

91 D. Popescu, loc. *cit.*, p. 190, nr. 201 ; tezaur dacic din argint format din obiecte de podoabă (6 fibule, 2 coliere, 1 pandantiv în formă de secure, 1 lanţ, verigi de lanţ, 1 tub mic ; în Muzeul Brukenthal, Sibiu, inv. nr. 750—760). Despre acest tezaur vezi şi M. Párducz, AH, XXV, p. 60 (il.) ; K. Horedt, MBBM, IX—X, 1944, p. 110 ; L. Mărghitan, *Tezaure de argint dacice*, 1976, p. 56—57 (=L. Mărghitan, *Tezaure)* ; R. Florescu, I. Miclea, *Tezaure*, fig. 2, nr. 20.

92 Roska Márton, *Erdély régeszeti repertóriuma*, I. Őskor, Cluj, 1942 (=M. Roska, ErdRep). Printre descoperirile cunoscute menţionează pe cele de la Abuş (p. 12, nr. 2), Bord (p. 46, nr. 168), Budiu Mic (p. 103, nr. 3), Ceuaşu de Cîmpie (p. 176, nr. 178 — pe „Dîmbul Rotund" monede etc.), Criş (p. 121, nr. 82), Hetiur (p. 105, nr. 31), Mădăraş (p. 178, nr. 192), Saschiz (p. 259, nr. 74 — monedă „barbară"), Seleuş (Zagăr ; p. 129, nr. 205), Senereuş (p. 271, nr. 106), Sărăţeni (p. 251, nr. 85 — cetate dacică), Şaeş (p. 243, nr. 41), Şăuşa (p. 120—121, nr. 80) şi Ţigmandru (p. 52, nr. 7).

93 K. Horedt şi col., SCIV, III, 1952, p. 328.

94 D. I. Berciu, „Apulum", II, 1943—1945, p. 2, 20, 21.

www.mnir.ro

In anii 1943 şi 1944 i-au revenit în atenţie lui C. Moisil unele tezaure monetare din judeţul Mureş (Ceuaşu de Cîmpie, Mura Mică, Petelea, Seleuş (Zagăr) [95], în timp ce I. Paulovics descoperă în castrul de la Călugăreni (com. Eremitu) un denar roman republican (Augustus) [96].

După eliberare, îndeosebi în perioada de după reorganizarea cercetării arheologice pe criterii noi (1948), cercetarea civilizaţiei strămoşilor noştri, sprijinită substanţial material şi moral de conducerea partidului şi statului, s-a bucurat de o atenţie specială, fiind direcţionată în coordonate de amplă perspectivă.

Raportată la aria judeţului Mureş şi comparată cu ceea ce s-a obţinut în acest domeniu pînă la eliberare, se constată că şi în cazul acestui spaţiu restrîns, ca şi a timpului relativ scurt, rezultatele cercetării arheologice privind cercetarea civilizaţiei daco-getice sînt edificatoare, chiar dacă cercetarea a avut pe plan local, mureşean, în anumite etape, lacune.

Efectuată de institutele de specialitate ale Academiei (Institutul de Arheologie-Bucureşti, Institutul de Istorie şi Arheologie din Cluj-Napoca), cît şi de unele muzee din judeţ (Tîrgu Mureş, Sighişoara, Tîrnăveni), cu colaborarea institutelor amintite sau a altor muzee (Sfîntu Gheorghe), cercetarea a descoperit şi a integrat în repertoriul arheologic al ţării noi aşezări, cu vestigii care au îmbogăţit patrimoniul documentar al istoriei noastre naţionale.

In perioada de la reorganizarea cercetării arheologice (1948) şi pînă astăzi au fost explorate numeroase aşezări sau puncte cu vestigii dacice sau au fost reanalizate, prin cercetări, descoperiri mai vechi.

Pe linia reanalizării unor depozite monetare se înscrie B. Mitrea, care face în 1945 utile consideraţii asupra acestora [97].

In 1944, la Cucerdea, pe „Dealul Podeiului", prof. M. Petrescu-Dîmboviţa descoperă o aşezare Latène din faza clasică şi o monedă mesambriotă [98]. In 1950 sînt reluate săpăturile de la Cristeşti, în marea aşezare rurală romană, din care au ieşit la iveală şi vestigii dacice (ceramică) [99]. Unii cercetători au considerat că ceramica ar fi fost confecţionată în perioada preromană [100].

De asemenea au fost reluate săpăturile la Breaza. In 1951 sondajele efectuate de prof. D. Popescu şi K. Horedt aici (reluînd săpăturile lui J. Novák, 1942) au scos la suprafaţă vestigii dacice (cană, ceaşcă) din faza clasică [101]. Tot de aici, N. Vlassa a adus în circuitul ştiinţific vase şi fragmente de vase provenite, probabil, dintr-o necropolă de incineraţie dacică din a doua fază a civilizaţiei.

In aceeaşi vreme au fost reluate şi săpăturile de la Lechinţa, de pe platoul „Sălişte" [102], care au dovedit existenţa unui nivel de locuire din etapa mijlocie Latène (sec. III—II î.e.n.), cu bogate resturi ceramice. In aşezare a fost descoperit şi un important depozit (1951) de unelte agricole dacice, constituit din două rîşniţe

---

[95] C. Moisil ; Ceuaşu de Cîmpie, CrNA, XII, 1943, p. 161), Mura Mică (Balcania", VII, 1944, p. 18), Petelea (CrNA, XVII, 1943, p. 163 ; idem, „Balcania", VII, 1944, p. 19), Seleuş-Zagăr (CrNA, XVII, 1943, p. 163 ; idem, „Balcania", VII, 1944, p. 19).

[96] I. Paulovics, *Dacia, keleti határvonola és az ugynevezett „dák" ezüstkincsek kérdése*, Cluj, 1944, p. 25—26, 32.

[97] B. Mitrea, EDR, X, 1945, p. 1—154.

[98] M. Petrescu-Dîmboviţa, SCŞ, Iaşi, II, 1951, p. 519—520 ; referitor la descoperire, N. Vlassa, ActaMN, II, 1965, p. 24, nr. 7 ; Al. Popa, „Marisia", V, 1975, p. 23.

[99] D. Popescu, *Materiale*, II, 1956, p. 179, şi fig. 115, nr. 12.

[100] D. Popescu, loc. cit. In schimb, D. Protase (*Problema continuităţii în Daci în lumina arheologiei şi numismaticii*, Bucureşti, 1966 = D. Protase, *Problema continuităţii ;* idem, *Autohtonii*) consideră ceramica dacică de la Cristeşti produsă în epoca romană.

[101] K. Horedt şi col., SCIV, III, 1952, p. 327—328 ; I. H. Crişan, *Ceaşca dacică*, p. 139 ; idem, *Ceramica*, p. 256, nr. 43 a-b.

[102] K. Horedt şi col., SCIV, III, 1952, p. 324 ; idem, ActaMN, III, 1966, p. 407—409 ; K. Horedt, SAA, p. 55, nr. 4 ; M. Macrea, „Dacia", N.S., I, 1957, p. 206 ; I. H. Crişan, SCIV, XI, 1960, 2, p. 293 ; idem, *Ceaşca dacică*, p. 142 ; idem, *Ceramica*, p. 266, nr. 165 ; D. Protase, *Problema continuităţii*, p. 36—37 ; idem, ActaMN, V, 1968, p. 508 : idem, *Autohtonii*, p. 40 ; D. Popescu, SCIV, XII, 1961, I, p. 141, nr. 75.

www.mnir.ro

rotative, cinci fiare de plug, trei manşoane, două seceri, scoabe, o verigă, o lamă de cuţit, un pumnal şi un vătrar.

Tot acum au fost începute şi săpături la Moreşti (com. Ungheni) pe „Podei“ [103]. Ele au dezvelit în locuinţele de suprafaţă şi în bordeie ceramică grosolană lucrată cu mîna, datată, prin fibulele din argint descoperite, în Latène II (sec. III—II î.e.n.). Săpăturile efectuate şi în alte puncte la Moreşti (Borşofed, Pîrîul Cetăţii) au demonstrat şi în acestea existenţa unor vestigii Latène.

La Tîrgu Mureş cercetările de suprafaţă, efectuate de N. Vlassa în anii 1951—1952, au identificat vestigii dacice la „Fabrica veche de cărămizi“ şi la „Cotitura Dîmbului“ [104], iar la Sîngeorgiu de Mureş, între localitate şi Chinari, pe prima terasă din stînga Mureşului, prin cercetările lui M. Rusu (1953—1954 ; materialele în Mz. Ist. Trans.), au ieşit la suprafaţă dintr-o mică aşezare rurală fragmente ceramice dacice [105]. Aceeaşi situaţie a fost surprinsă la Cipău [106] (com. Iernut). În punctul „Cipăul Mic“, situat în dreapta şoselei Orga-Cipău, acelaşi cercetător (M. Rusu) a cules, între 1953—1954, dintr-o aşezare rurală, numeroase fragmente ceramice, lucrate cu mîna.

Săpăturile efectuate (1954) în punctul „Pe şes“ (Sfîntu Gheorghe, com. Iernut) au dezvelit un bordei dacic, oval, un cuptor cu vase, decorate cu brîu alveolar şi butoni, ceramică datată în sec. III—II î.e.n.[107]

Numismatica cunoaşte şi ea progrese, se îmbogăţeşte. În 1953, la Luduş, pe teritoriul fabricii de zahăr, în construcţie, a fost descoperit un tezaur monetar [108]. Puţin mai tîrziu (1956), B. Mitrea şi Z. Székely fac noi consideraţii asupra unor tezaure monetare descoperite, printre care şi unele din judeţul Mureş [109]. Preocupări de acest gen are şi K. Horedt [110], iar D. Popescu revine asupra tezaurelor de la Hetiur şi Senereuş [111], ca şi C. Preda [112].

Pe această linie a cercetării civilizaţiei daco-getice Székely Zoltán a efectuat cercetări, apoi săpături sistematice la Bezid [113] (com. Sîngeorgiu de Pădure), unde a scos la suprafaţă, din două puncte topografice (terenul lui Ráduly Ferenc, „Sare de mătase“), între altele, şi fragmente de vase din perioada Latène. Acelaşi cercetător a descoperit, cu prilejul săpăturilor din 1960, ceramică dacică modelată cu mîna şi în castrul sau preajma castrului de la Călugăreni.

---

[103] K. Horedt şi col., SCIV, III, 1952, p. 328—344 ; *ibidem*, IV, 1953, p. 275—306 ; *ibidem*, V, 1954, p. 206—207, 214 ; idem, *Materiale*, V, p. 85—86 ; K. Horedt, SAA, p. 56, nr. 7.

[104] N. Vlassa, ActaMN, II, p. 22.

[105] D. Protase, *Autohtonii*, p. 71.

[106] N. Vlassa, ActaMN, p. 29 ; D. Protase, *Autohtonii*, p. 47.

[107] K. Horedt şi col., SCIV, VI, 1955, 3—4, p. 661, 671 ; N. Vlassa, ActaMN, II, p. 26, nr. 11 ; M. Rusu, ActaMN, III, 1966, p. 402, nr. 2 ; D. Protase, *Autohtonii*, p 68—69.

[108] B. Mitrea, SCIV, 16, 1965, 3, 611, nr. 28 ; tezaur roman republican ; două piese au ajuns în colecţie particulară.

[109] B. Mitrea-Z. Székely, *Materiale*, II, 1956. Printre tezaurele prezentate : Albeşti (tezaur de denari romani republicani, descoperit mai de mult ; cele 10 piese salvate se eşalonează cronologic : jumătatea sec. II — 49 î.e.n. ; p. 680, nr. 25) ; Bord (p. 680, nr. 20) ; Ilieni (com. Gheorghe Doja ; tezaurul descoperit în 1877 în pădurea de stejari „Dealul Mare“ ; din tezaur (circa 200—230 piese) au fost salvate 107 monede, cele mai vechi fiind din prima jumătate a sec. II î.e.n., cea mai recentă din jurul anului 44 î.e.n. Între piese este şi una locală care imită un denar roman republican ; p. 678, nr. 2) ; Reghin (p. 679, nr. 17) ; Sighişoara (p. 680, nr. 19) ; Şaeş (p. 680, nr. 19) şi Tîrgu Mureş (p. 679, nr. 16).

[110] K. Horedt, SCIV, VII, 1956, 3—4, p. 398 ; tezaurul de la Vădaş (constituit din 49 denari romani republicani şi 3 denari romani de la Augustus etc.).

[111] D. Popescu, *Materiale*, II, 1956, p. 235.

[112] C. Preda, SCN, I, 1957, p. 113—132 (Dîmbău) ; idem, SCIV, VIII, 1957, 1—4, p. 116, nr. 10 (Senereuş).

[113] Székely Z., *Materiale*, VIII, 1972, p. 334—335 ; D. Protase, *Problema continuităţii*, p. 47 ; idem, *Autohtonii*, p. 147. La Bezid s-au descoperit şi cuptoare pentru reducerea minereului de fier, datate de autor în sec. IV e.n. H. Daicoviciu (*Dacia de la Burebista la cucerirea romană*, Cluj, 1972, p. 6, nr. 23 ; = H. Daicoviciu, *Dacia*) le datează în sec. II î.e.n.

La Ghindari, săpăturile făcute în „cetatea lui Maka" au dovedit că această cetate, construită cu incintă în piatră, distrusă în veacul trecut, a fost edificată peste o aşezare dacică [114].

O aşezare dacică a fost descoperită şi la Sălaşuri, în punctul „Cărămidărie" [115]. Aşezarea situată la est de sat, în valea rîului Himos, suprapusă de o alta, prefeudală, a fost săpată între anii 1958—1961. Săpăturile au scos la suprafaţă şase locuinţe-bordeie cu diverse materiale, inclusiv două monede imperiale din argint de la Vespasian şi Nerva, materiale care datează aşezarea în Latène-ul tîrziu. În localitate, în punctul „Tonorok", s-a descoperit şi un tezaur monetar (cu 3198 piese), o parte din monede (730) sînt anterioare cuceririi romane.

În aceeaşi perioadă D. Protase şi N. Vlassa evidenţiau prezenţa unor fragmente ceramice dacice din faza a II-a Latène la ICIA-Cipău [116] (com. Ogra), iar A. Zrinyi vestigii la Corunca (com. Livezeri) [117]. În 1962, la Lăscud sînt descoperiţi, în valea Agrişului, doi denari romani republicani (Muzeul din Tîrnăveni) [118] şi piese de aceeaşi factură sînt aduse în circuit şi de la Zau, la est de comună, în punctul „Lîngă Tău" [119], ultimele aparţinînd monetarilor Q. Curtius-M. Silenus.

Săpăturile de la Bernadea, la „Dîmbău" (1966) [120], efectuate de I. Glodariu şi N. Vlassa, au descoperit o aşezare cu bordeie dacice (inventar : ceramică, creuzete, obiecte din fier etc.). Urme din perioada Latène au fost descoperite şi într-o aşezare, astăzi distrusă, de pe teritoriul vechiului cimitir din Iernut [121].

Gama vestigiilor daco-getice s-a îmbogăţit în aceşti ani continuu, fie prin descoperiri întîmplătoare ca cele de la Cristeşti [122], Dătăşeni [123] (1969), Iernut [124], Ozd [125] (com. Bichiş) (1967), Roteni [126] (com. Acăţari), Remetea [127] Tîrgu Mureş, Tîrgu Mureş [128], fie prin sondaje sau săpături sistematice, or prin reconsiderarea unor descoperiri mai vechi.

Săpăturile efectuate la Sighişoara au descoperit vestigii de civilizaţie dacogetă şi în alte puncte ale municipiului : la „Cătunul Viilor" (vas fragmentar elenistic din sec. II—I î.e.n.), la „Pîrîul Hotarului", la „Podmoale" (aşezare cu ceramică din etapa clasică [129]).

Reconsiderarea unor descoperiri mai vechi au determinat stabilirea apartenenţei lor la civilizaţia daco-getă. Amintim pe cele de la Cecălaca [130] (com. Aţintiş),

---

[114] D. Popescu, SCIV, XII, 1961, 1, p. 142, nr. 88 ; Szekely Z., *Materiale*, IX, 1970, p. 302.

[115] D. Popescu, SCIV, XII, 1961, 1, p. 138, nr. 51 şi XIII, 1962, 1, p. 54, nr. 56 ; Szekely Z., *Materiale*, VIII, p. 337—338, IX, p. 298—301 ; idem, „Marisia", V, 1975, p. 71—80. Pentru tezaur : I. Molnár, J. Winkler, ActaMN, II, p. 265—289 ; M. Chiţescu, SCIV, 19, 1968, 4, p. 663—668.

[116] D. Protase, N. Vlassa, *Materiale*, VI, 1959, p. 448—450.

[117] O ceaşcă şi o rîşniţă (în Muz. jud. Mureş).

[118] E Chirilă şi col., ActaMN, IV, 1967, p. 458, nr. 16—17 ; B. Mitrea, SCIV, 20, 1969, ,1p. 166, nr. 28.

[119] E. Chirilă, ActaMN, VII, 1970, p. 508, nr. 10.

[120] D. Popescu, SCIV, 19, 1968, 4, p. 684, nr. 54 şi 21, 1970, 3, p. 494, nr. 15 ; idem, „Dacia", N.S., XII, 1968, p. 428, nr. 54 şi XIV, 1970, p. 432, nr. 15.

[121] N. Vlassa, ActaMN, II, p. 32, nr. 15 h.

[122] De la Cristeşti, Zrinyi a recuperat o sica şi o ceaşcă tronconică din faza clasică (în Muz. jud. Mureş).

[123] Vas mare de provizii (Muz. jud. Mureş).

[124] De la Casa Agronomului — două ceşti din faza clasică (Zrinyi ; Muz. jud. Mureş).

[125] În colecţia Horváth au fost determinate de Zrinyi fragmente ceramice dacice, din faza clasică.

[126] Vas de provizii (Zrinyi ; Muz. jud. Mureş).

[127] Vas ornamentat cu brîu alveolar (Zrinyi ; Muz. jud. Mureş).

[128] Două phalere găsite în curtea şcolii nr. 2 din municipiu (Zrinyi, Muz. jud. Mureş).

[129] I. H. Crişan, *Ceramica*, p. 274, nr. 266 b, f.

[130] Herepey K., AFM, II/1, p. 77 (ceramică, descoperită în „morminte tumulare" (?).

www.mnir.ro

Ernei[131], Mureşeni[132]—Tîrgu Mureş, Pănet[133] sau Tîrnăveni[134]. Concomitent s-a făcut şi reconsiderarea unor tezaure monetare sau menţionarea unor noi piese (Cozma[135], Saschiz[136], Voivodeni[137] etc.).

Ultimul deceniu a adus noi contribuţii, completînd repertoriul descoperirilor daco-gete. Cercetările şi săpăturile efectuate pe valea Luţului (Dedrad, Batoş) au scos la iveală noi aşezări cu vestigii din epoca Latène[138]. O aşezare dacică a fost descoperită şi la Gogan (com. Bahnea), în vatra satului[139]. La Sovata şi Zau au fost efectuate noi descoperiri monetare romane[140]. La Sighişoara, pe platoul central al cetăţii („casa Vlad Dracul"), săpăturile lui Gh. Baltag, din 1975, au descoperit o aşezare daco-getă, datată prin ceramică în faza mijlocie Latène (sec. III—II î.e.n.)[141].

O ceramică dacică fină, ornamentată a fost descoperită şi în punctul topografic „Herţeş"[142].

Vestigii daco-getice au mai fost găsite (1977) şi la Archita[143] (com. Vînători ; ceramică în două puncte din zona C.A.P.), Boiu[144] (com. Albeşti), în punctul „Faţa Mică", Criş[145], în locul „Ciorănel" şi la Vînători[146], pe „Dealul Rotund", iar în ultimii ani (1978—1980) la Voivodeni, în punctul „La şcoală"[147].

Acestor mărturii li se adaugă vestigiile păstrate în unele colecţii şcolare (Adămuş, Cucerdea, Cuci, Luduş), ca şi descoperirile monetare. Toate completează imaginea cercetătorului despre civilizaţia dacică în aria judeţului Mureş.

Unele lucrări speciale sau de sinteză apărute în ultimul deceniu[148] prezintă în detaliu sau în ansamblu majoritatea vestigiilor descoperite în judeţul Mureş, dar nu pe toate. Nici noi nu le-am enumerat în întregime, ci selectiv. Cele prezentate sînt însă edificatoare pentru a aprecia valoarea şi semnificaţia civilizaţiei daco-gete în spaţiul judeţului Mureş.

Am subliniat, sumar, la început că, în ansamblu, cercetarea civilizaţiei daco-getice în judeţul Mureş a adus, în anii de după eliberare, contribuţii substanţiale, înregistrînd noi fapte documentare, completînd — prin aducerea în circuitul ştiinţific a acestora — repertoriul arheologic al ţării în această etapă.

---

[131] I. H. Crişan, *Ceramica*, p. 262, nr. 119 (ceaşcă dacică din faza clasică ; Mz. Inst. Trans., inv. I, 3054).

[132] *Ibidem*, p. 268, nr. 193 (acelaşi tip de obiect ; Muz. Inst. Trans., inv. 1984).

[133] Székely Z., SCIV, 16, 1965, 1, p. 64 (2 brăţări de argint cu capete de şarpe, găsite în 1933).

[134] I. H. Crişan, *Ceramica*, p. 278, nr. 313 (vas, probabil din faza clasică, în Muz. Deva).

[135] J. Winkler, SCŞ, Cluj, VI, 1—2, 1955, p. 124, nr. 3 ; idem, SCIV, 23, 1972, 2, p. 185 (cele două monede de tip Koson, descoperite în 1902).

[136] J. Winkler, ActaMN, III, 1966, p. 92 ; piesele de la Saschiz imitate după drahmele sau hemidrahmele lui Filip II Arideul.

[137] D. Protase, SCIV, 21, 1970, 1, p. 148, nr. 13 (denar al lui M. Antonius).

[138] Materialele de la Dedrad în „colecţia M. Câmpean" (Muz. jud. Mureş) ; pentru cele de la Batoş „Gledinel", vezi Valeriu Lazăr, „Apulum", XIII.

[139] D. Protase, *Autohtonii*, p. 51.

[140] Sovata (1975) — un aureus de la Vespasian ; Zau (1980) denar republican roman din argint (ambele în Muz. jud. Mureş).

[141] Gh. Baltag, „Marisia", VI, 1976, p. 89—93.

[142] T. Soroceanu şi col., „Marisia", VII, 1977, p. 61.

[143] *Ibidem*, p. 57—58.

[144] *Ibidem*, p. 58.

[145] *Ibidem*, p. 58.

[146] *Ibidem*, p. 60.

[147] Aşezarea a fost descoperită de prof. Bartha Zoltân din Voivodeni, făcută cunoscut de V. Lazăr. Săpături, M. Petică, cf. „Marisia", VIII, p. 81—89 şi IX, p. 127—133.

[148] Vezi, mai cu seamă : I. Glodariu, *Relaţii comerciale ale Daciei cu lumea elenistică şi romană*, Cluj, 1974, în care prezintă importurile, imitaţiile, tezaurele monetare sau descoperirile monetare izolate elenistice şi romane ; R. Florescu, I. Miclea, *Tezaure* ; D. Protase, *Autohtonii* ş.a.

www.mnir.ro

Tot odată, am arătat că cercetarea arheologică locală a avut în această perioadă şi lacune, dintre care ar putea fi amintită în primul rînd orientarea, în sensul că ea a fost dirijată uneori cu precădere spre studierea orînduirii comunei primitive şi sclavagiste, fiind subestimate perioada dacă, perioadele prefeudală şi feudală timpurie.

Spaţii ale judeţului Mureş (valea Mureşului superior, valea Gurghiului, zona Cîmpiei Transilvaniei) nu au intrat decît întîmplător în obiectivele cercetării, or descoperiri izolate, din alte perioade, ieşite fortuit la iveală în aceste spaţii geografice, arată că şi în cazul descoperirilor daco-getice pot apare elemente de surpriză documentară.

Asemenea carenţe au început a fi înlăturate încă din 1974, cercetarea arheologică a civilizaţiei daco-getice aducînd an de an în circuitul ştiinţific noi obiective şi valori documentare, menite să limpezească aspecte, să întregească imaginea trecutului multimilenar al acestui spaţiul străvechi românesc de ţară.

DIE FORSCHUNG DER DAKO-GETISCHEN ZIVILISATIGN IN DEM KREIS MUREŞ

Zusammenfassung

Die Forschung der dako-gestischen Zivilisation in dem Kreis Mureş hat eine Existenz von über ein Jahrhundert. Sie hat an der Mitte des vergangenen Jahrhundert begonnen durch J. G. Seidl, M. J. Ackner, E. A. Bielz, Gr. Tocilescu usw.

In der ersten Hälfte des XX-ten Jahrhunderts die Forschung der dako-getischen Zivilisation hat einen noch grösseren Unfang genommen seiend in der Beachtung einiger Forscher begriffen, wie A. Filimon, D. Popescu, Dumitru Berciu, Ion Berciu, Vasile Pârvan, welche sie in grossen geographischen Raunbekannt machten.

In dem Jahren nach der Befreiung (1944), die Forschung der dako-getischen Zivilisation in Raume des Kreises hat eine bemerkungswerte Entwicklung gekannt dank der moralischen und materiellen Unterstützung des Staates, durch Forscher wie D. Popescu, K. Horedt, Z. Székely, M. Rusu, D. Protase, N. Lupu, I. H. Crişan usw., welche in dem wissenschaftlichen Kreislauf neue dokumentarische Werte brachten aus diesem uralten Landesraum.

Der Verfasser stellt uns dass die grössere dako-getische Entdeckungen aus dem Kreis Mureş und ihre wissenschaftliche Bedeutung, so wie sie aus der Forschung hervorgehen.

www.mnir.ro

DESPRE UNELE FORMAŢIUNI TERITORIALE ALE DACILOR LIBERI DE LA EST DE CARPAŢI (SEC. II—III E.N.)

de **ION IONIŢA**

Consecinţele războaielor daco-romane din anii 101—102 şi 105—106 sînt astăzi relativ bine cunoscute. O mare parte a Daciei a fost transformată în provincie romană şi administrată în conformitate cu interesele economice, politice şi militare ale imperiului. Despre organizarea acestei provincii s-au păstrat importante ştiri, cuprinse mai ales în unele inscripţii şi în diplome militare [1].

Informaţiile scrise cu privire la organizarea teritoriului dacic din afara Imperiului roman, aşadar, a dacilor liberi, sînt foarte puţine. Geograful antic Ptolemeu (III, 8, 3) menţionează numele a 15 populaţii din Dacia de dinainte de cucerirea romană. El nu localizează precis aceste populaţii în teritoriul Daciei, ci le prezintă doar în cinci grupe, înşirate de la nord către sud ; la rîndul lor, populaţiile din fiecare grup sînt înşirate în ordine de la vest către est. Referitor la denumirile folosite, ţinem să amintim observaţia mai veche că o parte din ele, şi anume acelea cu nume luate după o localitate, ar fi „triburi teritoriale", care „şi-au pierdut caracterul primitiv-gentilic" [2].

Dintre populaţiile menţionate de Ptolemeu, următoarele cinci sînt de situat în părţile de răsărit ale Daciei, începînd de la nord spre sud : costobocii, caucoensii, cotensii, sensii şi piefigii. Observăm de la început că autorul nu aminteşte între populaţiile din Dacia pe carpi, ceea ce ne permite să conchidem că lista lui Ptolemeu nu cuprinde toate populaţiile din Dacia, ci numai pe unele din ele, probabil pe cele mai importante. De aici s-ar putea trage concluzia că la data cînd geograful antic îşi redacta lucrarea carpii nu aveau încă un loc foarte important între celelalte populaţii dacice.

Observaţiile făcute în ultima vreme cu privire la răspîndirea amforelor romane cu inscripţii şi a tezaurelor monetare ne permit să aducem în discuţie unele aspecte inedite referitoare la organizarea teritorială a dacilor liberi.

Inscripţiile de pe amforele romane apar în următoarele trei variante : ştampile în relief, ştampile englife, inscripţii cu vopsea roşie [3].

Amforele romane cu ştampile în relief se găsesc grupate în Podişul Sucevei, pe o zonă lipsită de *grupe de tezaure*, delimitată spre sud de descoperirile de la Băiceni şi Tîrpeşti, iar spre nord de aceea de la Cucorăni (fig. 1).

Prezenţa amforelor şi a altor produse romane în Podişul Sucevei arată că între populaţia dacică de aici şi unele centre de producţie şi comerciale din Imperiul roman erau statornicite în mod cert legături comerciale constante. Gruparea amforelor cu ştampile în relief pe o anumită zonă mai restrînsă atestă că mărfurile romane nu pătrundeau la întîmplare în teritoriul dacilor liberi, ci că ele erau transportate şi desfăcute în mod organizat, în anumite regiuni dinainte stabilite, potrivit unor reglementări perfectate între cei care ofereau produsele şi cei care le cumpărau.

---

[1] O sinteză asupra acestei probleme, cu bibliografia principală, vezi la M. Macrea, în *Istoria României*, I, Bucureşti, 1960, p. 348—356, 468—469.

[2] N. Gostar, *Numele şi originea costobocilor*, în „Cercetări istorice", 1970, p. 109.

[3] S. Sanie, I. T. Dragomir, Ş. Sanie, *Noi descoperiri de ceramică romană cu inscripţie în Moldova*, în SCIVA, 26, 1975, 2, p. 189—208.

www.mnir.ro

Produse romane asemănătoare pătrundeau concomitent la populaţii diferite din afara imperiului. Spre exemplu, amforele cu care se transportau ulei şi vin erau în general de acelaşi tip şi departajarea lor pe centre de producţie nu poate fi făcută cu uşurinţă. Inscripţiile aplicate pe o parte din ele permit însă o regrupare după atelierele în care au fost lucrate. Apariţia lor grupată şi în regiunile de desfacere dovedeşte faptul că centrele de producţie aveau la populaţiile din afara imperiului anumite zone ca piaţă de desfacere. Aceste zone puteau fi învecinate sau despărţite de alte zone, în care aceeaşi categorie de produse era importată din centre diferite.

Amforele cu ştampile englife au pătruns în regiuni diverse din spaţiul dacic (fig. 1). În genere, ele lipsesc din zona amforelor cu ştampile în relief, în care a fost semnalat un singur exemplar la periferia de nord (Cucorăni). Amforele din această categorie sînt răspîndite în alte teritorii, situate mai la sud (în bazinul cursului inferior al Moldovei, pe valea Bistriţei şi în Podişul Central Moldovenesc), avînd alte zone de desfacere.

Nici amforele purtînd inscripţii cu vopsea nu sînt grupate într-o singură regiune, avînd de asemenea mai multe zone de desfacere (fig. 1). Ele lipsesc total din aria de răspîndire a amforelor cu ştampile în relief, găsindu-se aproximativ în aceleaşi zone în care s-au descoperit şi amfore cu ştampile englife (cursul inferior al Moldovei, Valea Bistriţei).

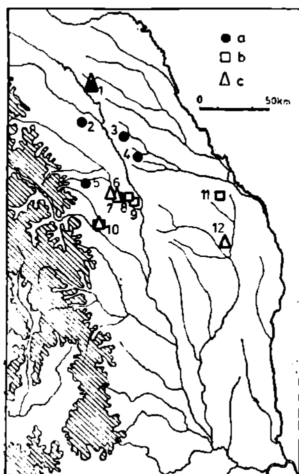

Fig. 1 — Descoperiri de amfore romane cu inscripţii (*a*, ştampile în relief ; b, inscripţii cu vopsea roşie ; c, ştampile englife) :
1 — Cucorăni ; *2* — Pleşeşti ; *3* — Hîrlău ; *4* — Bălceni ; *5* — Tîrpeşti ; *6* — Văleni ; *7* — Poiana-Dulceşti ; *8* — Săbăoani ; *9* — Tămăşeni . *10* — Roznov ; *11* — Dumbrava ; *12* — Vaslui.

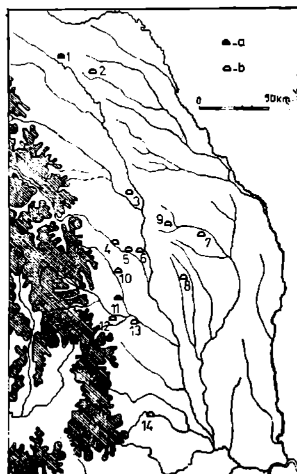

Fig. *2* — Tezaure montare încheiate cu monede de la Hadrian (*a*) şi Antoninus Pius (b) :
1 — Dersca ; *2* — Brăeşti ; *3* — Muncelul de Sus ; *4* — Costişa II ; *5* — Gura Văii ; *6* — Bereşti-Bistriţa . *7* — Oseşti ; *8* — Dealul Perjului ; *9* — Bozieni ; *10* — Scorţeni ; *11* — Berzunţi ; *12* — Tîrgu Ocna ; *13* — Buciumi ; *14* — Arva.

În legătură cu „zonele de desfacere a produselor romane" în teritoriul dacic liber se pun cîteva întrebări asupra cărora trebuie să ne oprim cu multă atenţie. Actualmente nu dispunem de informaţii suficiente pentru a stabili toate aceste zone cu care negustorii romani întreţineau legături comerciale. Una dintre ele era cu siguranţă aceea sugerată de aria descoperirilor de amfore cu ştampile în relief din Podişul Sucevei (fig. 1), dar în afara ei au mai existat şi altele. Un amănunt ce nu trebuie scăpat din vedere este acela că aceste zone nu erau stabilite în mod arbitrar de cei care îşi trimiteau aici mărfurile. Dimpotrivă, ele se

www.mnir.ro

constituiseră în cadrul evoluţiei interne a societăţii dacice şi reprezentau parteneri cu care negustorii străini (romani) tratau raporturile lor comerciale. Prin urmare, cea mai firească ipoteză pe care am putea-o avansa acum ar fi aceea că aceste zone reprezentau mici formaţiuni teritoriale, apărute în urma destrămării statului dac centralizat din vremea lui Decebal.

Aprecierile formulate succint pe baza răspîndirii amforelor romane cu inscripţii la dacii liberi sînt confirmate şi de analiza tezaurelor monetare. Cartate pe hărţi, potrivit etapelor cronologice, acestea ne dezvăluie aspecte neaşteptate în ceea ce priveşte repartiţia lor în teren.

Tezaurele cu monede *terminus post quem* de la Hadrian şi Antoninus Pius au fost descoperite cu precădere la vest de Siret, în regiunea subcarpatică, în partea de nord a Podişului Sucevei şi în Podişul Bîrladului (fig. 2). Ele apar destul de împrăştiat, cu excepţia unei mici grupări de trei tezaure (Costişa II, Gura Văii, Bereşti Bistriţa) pe valea Bistriţei.

Răspîndirea tezaurelor cu monede *terminus post quem* din vremea împăratului Marcus Aurelius arată o vizibilă accentuare a tendinţei de concentrare pe microregiuni. În prezent pot fi stabilite cu suficientă precizie două asemenea grupări (fig. 3). Prima dintre ele este situată la confluenţa Moldovei cu Siretul, cuprinzînd şeaua Ruginoasa-Strunga la est şi bazinul cursului inferior al Moldovei

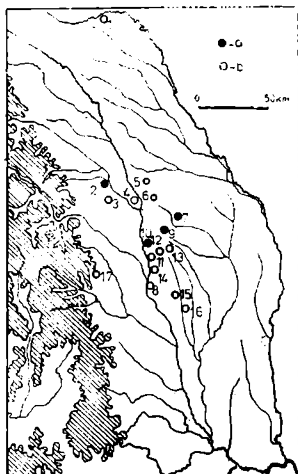

Fig. 3 — Tezaure monetare încheiate cu monede de la Marcus Aurelius (a, anterioare anului 170; b, ulterioare anului 170) :

1 — Crăiniceni ; *2* — Devideni . *3* — Bîrgăuani ; *4* — Simioneşti ; *5* — Strunga I ; *6* — Stăniţa ; *7* — Tansa ; *8* — Tamaşi ; *9* — Oniceni ; *10* — Negri ; *11* — Prăjeşti ; *12* — Hertioana de Jos . *13* — Plopana II ; *14* — Buhoci ; *15* — Arini ; *16* — Tăvădărăşti ; *17* — Măgireşti.

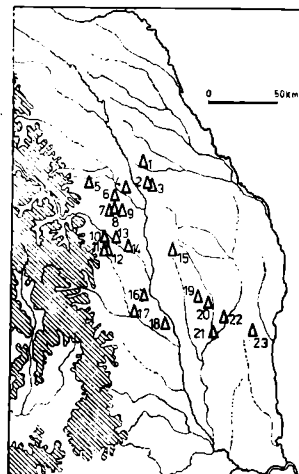

Fig. 4 — Tezaure monetare încheiate cu monede de la Commodus :

1 — Costeşti II ; *2* — Strunga II ; *3* — Fedeleşeni ; *4* — Gherăeştii Noi ; *5* — Tîrpeşti . *6* — Văleni ; *7* — Băiăneşti I ; *8* — Băiăneşti II ; *9* — Vlădiceni ; *10* — Rediu ; *11* — Socea I ; *12* — Socea II ; *13* — Costişa I . *14* — Ciumaşi ; *15* — Plopana I ; *16* — Parava I ; *17* — Gura Văii I ; *18* — Sascut ; *19* — Cetăţuia ; *20* — Iezer ; *21* — Tutova ; *22* — Bîrlad ; *23* — Schineni.

la vest (Davideni, Bîrgăuani, Simioneşti, Strunga I, Stăniţa). Cea de a doua este situată pe stînga cursului mijlociu al Siretului, cuprinzînd o zonă adiacentă din sud-vestul Podişului Central Moldovenesc. Intereasntă este şi repartiţia, în cadrul microregiunii, a celor opt tezaure care alcătuiesc această grupare ; trei dintre ele, cu ultima monedă anterioară anului 170 (Tansa, Oniceni, Negri) sînt situate în partea de nord a zonei, iar celelalte cinci (Prăjeşti, Hertioana de Jos, Plopana II, Buhoci, Tamasi) în sudul acesteia.

www.mnir.ro

Tezaurele care se încheie cu monede din vremea împăratului Commodus sînt şi ele grupate pe microregiuni (fig. 4). Prima grupare, de la confluenţa Moldovei cu Siretul, cuprinzînd 9 tezaure, se suprapune şi lărgeşte chiar o grupare similară din vremea lui Marcus Aurelius (Costeşti II, Strunga II, Fedeleşeni, Gherăeştii Noii Tîrpeşti, Văleni, Bălăneşti I, Bălăneşti II, Vlădiceni). A doua grupare este situată în valea Bistriţei (Rediu, Socea I, Socea II, Costişa I, Ciumaşi). În sfîrşit, alte grupări mai mici apar între cursul inferior al Trotuşului şi Siret (Parava I, Gura Văii I, Sascut) şi în bazinul rîului Tutova (Cetăţuia, Iezeri Tutova, Bîrlad).

Tezaurele cu monede *terminus post quem* de la Septimius Severus cuprind o singură grupare principală (fig. 5), şi anume aceea de pe valea Bistriţei (Mastacăn, Puriceni, Ciolpani, Racova, Iteşti, Măgura, Bacău). O eventuală grupare ar mai putea fi sesizată în bazinul rîului Rahova, şi pe cursul superior al Tutovei (Curseşti, Hîrşova, Avrămeşti). În schimb, la zona de confluenţă a Moldovei cu Siretul, acolo unde se înregistrează importante grupări de tezaure în vremea lui Marcus Aurelius şi a lui Commodus, nu mai apar acum decît două tezaure.

Analiza *grupărilor de tezaure* clasificate după monedele *terminus post quem* oferă cîteva concluzii ce merită a fi reţinute ; chiar dacă statistica actuală nu este definitivă, urmînd a fi completată cu noi descoperiri, unele aprecieri se impun. Astfel, se observă că numărul de tezaure care intră în componenţa grupelor diferă foarte mult de la o etapă la alta. Spre exemplu, grupa de tezaure încheiate cu emisiuni de la Antoninus Pius cuprinde doar trei descoperiri, în timp ce acelea cu ultimele emisiuni din perioada lui Marcus Aurelius, Commodus ori din primii ani de domnie (193—196) ai lui Septimius Severus ajung uneori pînă la 7—9 descoperiri. În sfîrşit, tezaurele cu ultimile monede de la Septimius Severus ulterioare anului 196 formează din nou grupări mici.

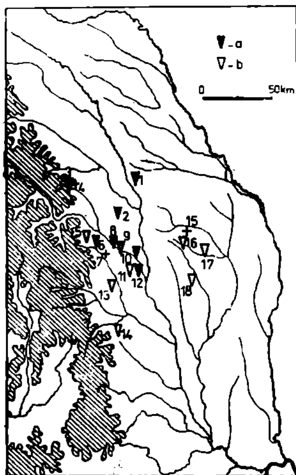

Fig. 5 — Tezaure monetare încheiate cu monede de la Septimius Severus (a, anterioare anului 196 ; b, ulterioare anului 196) : 1 — Oboroceni . 2 — Făurel ; 3 — Ghindăuani ; 4 — Ghindăuani-Leonteşti ; 5 — Mastacăn ; 6 — Puriceni ; 7 — Cîndeşti ; 8 — Ciolpani ; 9 — Racova ; 10 — Iteşti ; 11 — Măgura . 12 — Bacău ; 13 — Ardeoani ; 14 — Caşin ; 15 — Munteneşti ; 16 — Curseşti ; 17 — Hîrşova ; 18 — Avrămeşti.

Unele grupări de tezaure se suprapun peste arealul altora mai vechi, ceea ce arată că fenomenul de acumulare a monedei romane, de constituire a grupărilor de tezaure şi de îngropare a lor continua. Alte grupări de tezaure nu au mai fost continuate şi în etapele următoare, arătînd că fenomenul a fost limitat în timp.

Din cele prezentate pînă acum rezultă că de fapt două au fost zonele principale de grupare a tezaurelor : prima zonă era în bazinul cursului inferior al Moldovei la vest şi şeaua Ruginoasa-Strunga la est, iar a doua era zona cursului inferior al Bistriţei. Evoluţia acumulărilor nu este aceeaşi în cele două zone. În prima zonă, numărul tezaurelor este în creştere pînă la Commodus şi scade vertiginos pe timpul lui Septimius Severus, iar în zona a doua, de pe valea Bistriţei, numărul lor continuă să crească chiar în perioada lui Septimius Severus. De aici rezultă că acumulările se făceau independent în cuprinsul fiecărei zone, indiferent dacă procesul continua sau nu să se desfăşoare în rgiunile vecine. Apariţia şi

www.mnir.ro

dispariţia bruscă a grupărilor de tezaure în anumite zone nu poate fi pusă decît pe seama raporturilor dintre dacii liberi şi romani, adică dintre cei care acumulau şi cei care ofereau moneda. Altfel spus, dinamica acumulărilor de tezaure din teritoriul dacic liber reflectă natura raporturilor acestora cu romanii.

Dispariţia bruscă a acumulărilor de tezaure din unele regiuni încă înainte de Septimius Severus apare destul de curioasă, mai ales dacă se are în vedere că fenomenul continuă în alte teritorii dacice din apropiere pînă în vremea acestui împărat. Pe baza acestei observaţii se poate trage concluzia că raporturile Imperiului roman cu diferitele regiuni ale dacilor liberi nu erau aceleaşi ; ele se deosebeau de la o regiune la alta şi se modificau de la o etapă la alta ; situaţia constatată sugerează că marea majoritate a monedelor din grupările de tezaure provin în primul rînd din stipendii. Ajunşi aici, trebuie să ne întrebăm ce reprezentau aceste regiuni faţă de care politica romană se aplica diferenţiat ? Ipoteza cea mai îndreptăţită nu poate fi decît aceea că aceste regiuni reprezentau mici formaţiuni teritoriale apărute prin destrămarea statului dac din perioada lui Decebal.

Problematica pe care o ridică aceste formaţiuni teritoriale, la baza cărora stau probabil vechile formaţiuni tribale, este foarte complexă şi nu încercăm s-o abordăm aici. Menţionăm doar că în prezent ar putea fi stabilite cu mai multă certitudine trei asemenea formaţiuni teritoriale, situate prima în Podişul Sucevei (zona de răspîndire a amforelor cu ştampile în relief), a doua în zona de confluenţă a Moldovei cu Siretul şi a trei aîn bazinul cursului inferior al Bistriţei. Delimitarea lor pare să fie destul de precisă.

Identificarea populaţiilor dacice din aceste trei regiuni este încă dificilă. Ţinînd seama de evoluţia grupărilor de tezaure din bazinul Bistriţei, am avansa ipoteza că aici ar fi de localizat carpii, a căror autoritate s-a impus către sfîrşitul sec. al II-lea şi în prima jumătate a celui următor şi asupra altor populaţii dacice de la est de Carpaţi.

FORMATIONS TERRITORIALES DES DACES LIBRES A L'EST DES CARPATHES AUX II—IIIe SIÈCLES DE N.È.

Résumé

L'auteur constate que la plupart des *amphores romaines à inscription et des trésors de monnaies romaines sont groupés en quelques zones.*

Les inscription sur les amphores romaines sont en trois variantes : a) estampilles en relief ; b) *estampilles englyphiques ; c) inscriptions à teinture rouge. Les amphores romaines à estampilles en relief sont groupés sur le Plateau de Suceava (fig. 1), ce que nous démontre que la marchandise romaine était transportée et écoulée d'une manière organisée, dans certaines zones établies d'avance, conformément aux reglements parachevés entre ceux qui offraient leurs produits et ceux qui les achètaient. Les amphores avec des estampilles englyphiques et celles avec des inscriptions à teinture rouge ont pénétré dans plusieures zones, ainsi comme nous démontre leurs aires* de *diffusion.* Ces *zones n'étaient pas fixées* d'*une manière arbitraire par les personnes qui envoyient leurs marchandises ; elles étaient établies par l'évolution interne* de *la société dace et représentaient les dits partenères avec lesquels les marchands étrangers traitaient leurs rapports commerciaux.* En *conséquence, on* peut *soupçonner que ces zones représentaient des petites formations territoriales, qui sont formées après le démembrement de l'état dace centralisé* de *l'époque du* Decebal.

Les trésors ayant *comme* terminus post quem *des monnaies* de *Hadrien et* d'*Antonin le Pieux, découverts surtout à l'ouest de Siret, sont* assez *rares, à l'exception d'un petit groupe de trois trésors découverts sur la vallée de* Bistriţa *(fig. 2). Les trésors dont les dernières monnaies datent de l'époque de Marc-Aurèle nous attestent une tendance de concentration en deux zones : la première est située à la confluence de la rivière de Moldova avec le Siret et la seconde sur la rive gauche*

www.mnir.ro

du Siret moyen (fig. 3). Les trésors ayant comme terminus post quem des monnaies de l'époque de Commode sont également groupés par régions. Le plus important groupe se trouve à la confluence du Moldova avec le Siret, et le deuxième groupe sur la vallée du Bistriţa (fig. 4). On trouve également des petits groupes dans la région située sur le cours inférieur du Trotuş et du Siret, ainsi que dans le bassin de la rivière de Tutova. Les trésors dont les dernières monnaies datent de l'époque de Septime Sévère peuvent être trouvés surtout sur la vallée du Bistriţa (fig. 5). On a trouvé aussi certains trésors dans le bassin du Rahova et sur le cours supérieur du Tutova.

Certains groupements de trésors se superposent, ce qui nous atteste que le phénomène de l'acumulation de la monnaie romaine, de la constitution du groupement des trésores et de leurs enfouissement, a continué. Les autres groupements de trésors ne sont pas continués dans les étapes ultérieures, le phénomène étant limité à l'époque respective.

Les régions principales du groupement de trésors étaient la zone de la confluence du Moldova avec le Siret et la vallée du Bistriţa. L'évolution des acumulations n'a pas été la même dans les deux zones (fig. 2—5), ce qui nous démontre qu'elles se constituaient indépendamment dans l'étendue de chaque zone. Donc on peut conclure, que les liaisons de l'empire romain avec les divers régions des Daces libres n'étaient pas les mêmes, mais qu'elles étaient différentes d'une région à l'autre et se modifiaient d'une étape à l'autre. Ces régions où la politique romaine était appliqué différemment représentaient de petites formations territoriales, qui se sont constitués par la dissolution de l'état dace de l'époque de Décébale.

À présent on peut établir avec plus de certitude trois formations territoriales des Daces libres, la première étant située sur le Plateau de Suceava (l'aire de la diffusion des amphores à estampilles en relief), la deuxième dans la zone de la confluence du Moldova avec le Siret et la troisième sur la vallée la Bistriţa. La dernière pourrait appartenir aux Carpes.

www.mnir.ro

CASTRUL DE LA MICIA (VEŢEL, JUD. HUNEDOARA) IN CADRUL SISTEMULUI DE APĂRARE AL DACIEI ROMANE

de **LIVIU PETCULESCU**

Micia, unul dintre cele mai mari castre ale trupelor auxiliare ale Daciei romane, alături de cele de la Porolissum şi Tibiscum, a fost ridicat pe malul de sud al Mureşului, la circa 3 km est de defileul Brănişca, cel mai îngust loc al văii acestui rîu. Aflat într-un punct obligatoriu de trecere al căii de comunicaţie ce leagă Podişul Transilvaniei de Cîmpia Tisei, el a jucat un rol strategic de primă mînă în cadrul sistemului de apărare al Daciei. Dar tot datorită poziţiei sale el a suferit în epoca modernă o serie de distrugeri. Astfel centrul său este intersectat de calea ferată dublă Arad-Deva şi de şoseaua naţională dintre aceleaşi localităţi iar una dintre laturile scurte ale incintei, cea de SE a fost complet distrusă de construirea unei căi ferate a termocentralei Mintia (fig. 1). Cu toate acestea părţile rămase : jumătatea de nord, o fîşie din zona centrală şi o parte din jumătatea de sud, permit încă o cercetare de mare amploare acestui obiectiv arheologic.

De altfel, datorită importanţei sale deosebite, castrul Micia a atras de timpuriu atenţia istoricilor. După săpăturile practicate încă în 1847 de I. F. Neigebaur [1], au urmat cele ale lui C. Daicoviciu în 1930, primele ştiinţifice şi cu rezultate deosebit de fructioase, în ciuda faptului că au fost de mică amploare [2]. Cu săpăturile de salvare întreprinse în anii 1967—1968 de O. Floca şi L. Mărghitan [3] se încheie faza iniţială a cercetării castrului, reprezentată de fapt prin sondaje de mici dimensiuni, care au reliefat importanţa obiectivului şi au schiţat liniile directoare ale studiilor viitoare. Paralel, prin valorificarea inscripţiilor s-a reuşit precizarea unităţilor militare staţionate aici, cel puţin de la mijlocul sec. al II-lea e.n.

Reluarea săpăturilor în 1976 de către un colectiv al Muzeului Naţional de Istorie, marchează o nouă etapă, aceea a cercetării sistematice şi de mai mare amploare [4]. Deşi în cele 4 campanii desfăşurate pînă în prezent nu s-au săpat decît aprox. 1 400 m^2, reprezentînd cam a 50-a parte din suprafaţa obiectivului (fig. 1), încă de pe acum pot fi schiţate unele concluzii generale.

Încă din primii ani de experienţă a provinciei romane Dacia, în timpul domniei împăratului Traian, a fost construit sistemul ei de apărare, adaptat la condiţiile naturale specifice. Astfel, toate văile care duc spre interiorul Banatului sau al Podişului Transilvaniei au fost barate prin castre construite în locul în care acestea se deschideau spre interiorul provinciei. Sistemul ales, numit în literatura de specialitate „Talsperre“ (fortificaţii de vale), avea avantajul de a plasa fortificaţiile în locuri uşor de aprovizionat din interior şi în plus le făcea aproape imposibil de ocolit de către eventualii atacatori veniţi dinspre exterior.

---

[1] I. F. Neigebaur, *Dacien*, Braşov, 1851, p. 52, 64.

[2] C. Daicoviciu, Dacica, p. 162—175.

[3] O. Floca, L. Mărghitan, în „Sargetia“, VII, 1970, p. 43—57.

[4] Liviu Petculescu, în *Cercetări arheologice*, III, Bucureşti, 1979, p. 111—114, fig. 6, raportul preliminar al campaniilor din 1976, 1977 ; L. Petculescu, Al. T. Nemoianu, Ruxandra Anastasiu, în *Cercetări arheologice*, IV, Bucureşti, 1981, p. 70—75, raportul preliminar al campaniilor din 1978, 1979.

www.mnir.ro

Pentru apărarea căii de acces prin Valea Mureşului a fost ridicat castrul Micia, situat conform principiilor amintite, acolo unde valea rîului începe să se lărgească, ajungînd pînă la aproape 1 km lăţime. In prima sa fază castrul a fost fortificat cu şanţ şi val [5]. Valul de pămînt bătut, provenind din excavarea şanţului, era prins într-o armătură de bîrne care se termina în partea din faţă cu o palisadă (Holzerdmauer). In spatele valului era obişnuitul drum, via sagularis, iar în interior barăcile trupelor, grajdurile şi clădirile comandamentului (principia). Barăcile trupelor şi grajdurile au fost construite cu pereţi groşi de 0,30—0,40 m din bîrne de lemn adîncite în pămînt pînă la 0,70—0,80 m. Pereţii acestor clădiri erau acoperiţi cu chirpici, în care se mai văd imprimate urmele nuielelor.

Construcţiile comandamentului au fost făcute, cel puţin parţial, din temelii de piatră legată cu mortar, groase de 0,78 m, pe care se ridicau pereţi din cărămidă şi piatră sau eventual bîrne, acest sistem mixt fiind întîlnit şi în Britannia. In castru au staţionat, conform datelor epigrafice, următoarele unităţi : cohors II Flavia Commagenorum equitata sagittariorum, atestată din timpul lui Hadrian, ala I Hispanorum Campagonum din prima jumătate a sec. al II-lea e.n. şi poate, deja, Mauri Micienses atestaţi însă mai tîrziu, în anul 204 [6].

Prima fază de existenţă a castrului, din care avem stratul cel mai gros de depuneri arheologice, pînă la 1 m, se încheie printr-un incendiu general. Datarea acestuia este destul de dificilă, deoarece majoritatea monedelor descoperite în stratul de distrugere sînt puternic calcinate. Intrucît cea mai recentă monedă determinabilă, găsită în nivel a fost emisă în 165—166, incendiul poate fi legat de războaiele marcomanice [7]. Astfel, în stadiul actual al cercetării considerăm că distrugerea castrului se datorează cuceririi sale, prin anii 167—170, probabil de către iazigi.

Cuceritorii n-au putut fi opriţi după aceea de celelalte două castre aflate în zona din adîncime, Cigmău şi Orăştioara de Sus, acestea fiind fortificaţii de mici dimensiuni, cu garnizoana compusă numai din cîte o unitate mai slabă, un numerus, şi avînd mai mult un rol de supraveghere, decît propriu-zis defensiv. Astfel că „dublul pericol" amintit în două inscripţii puse la Ulpia Traiana în anii războaielor marcomanice [8], trebuie să fi fost reprezentat pe de o parte de atacul iazigilor prin Valea Mureşului şi Porţile de Fier ale Transilvaniei, iar pe de alta de un atac, poate al vandalilor, din nord [9].

După restabilirea situaţiei militare în anii 170—175, s-a trecut la reconstruirea fortificaţiilor distruse, printre care şi Micia. In această a II-a fază de existenţă [10], castrul a fost fortificat cu un şanţ larg de 12 m, adînc de 5 m şi zid de piatră gros de 1,80 m, care placa spre exterior valul numit tehnic agger. Zidul de incintă avea elevaţia construită din blocuri mari patrulatere din augit-andezit de Uroiu (opus quadratum), iar temelia, adîncă pînă la 0,80 m, din piatră de carieră legată cu mortar (opus incertum). Aggerul lat de 10,50 m, inclusiv panta de urcare, era pavat cu un strat de pietriş prins cu mortar. Din loc în loc incinta era prevăzută cu turnuri de curtină interioare, amenajate în agger, dintre care deocamdată s-a descoperit numai unul [11]. Colţurile rotunjite, cu zidăria îngroşată, prezentînd şi un ieşind lat de 0,50 m, aveau în interior turnuri trapezoidale [12]. Intrarea se făcea prin 4 porţi, dintre care s-a săpat cea de pe latura de sud. Poarta

---

[5] Liviu Petculescu, op. *cit.*, p. 112—113, pentru construcţiile primei faze.

[6] C. C. Petolescu, în *Studien zu den Militärgenzen Roms*, II, în voi. *Vorträge* des 10. *Internationalen Limescongresses in* der *Germania Inferior*, Kőln-Bonn, 1977, p. 369, cu bibliografia.

[7] AE, Marcus Aurelius, BMC, 1290, an. 165—166. Determinarea monedelor descoperite în castru a fost făcută de colega Carmen Maria Petolescu.

[8] CIL III 769=ILS 371=IDR III_2, nr. 76 ; H. Daicoviciu, I. Piso, în AMN, 12, 1975, p. 159—163 ; idem, RRH, 16, 1977, p. 155—159 ; IDR III_2, nr. 11.

[9] Vezi şi M. Macrea, *Viaţa în Dacia Romană*, Bucureşti, 1969, p. 70.

[10] Vezi C. Daicoviciu, op. *cit.*, p. 170—172 ; Liviu Petculescu, op. *cit.*, p. 113—114.

[11] Liviu Petculescu, Al. T. Nemoianu, Ruxandra Anastasiu, op. *cit.*

[12] *Ibidem*, turnul de nord ; O. Floca, L. Mărghitan, op. *cit.*, p. 53, fig. 9, turnul de sud, la care însă datorită caracterului de salvare al săpăturii nu s-a putut observa ieşindul exterior.

www.mnir.ro

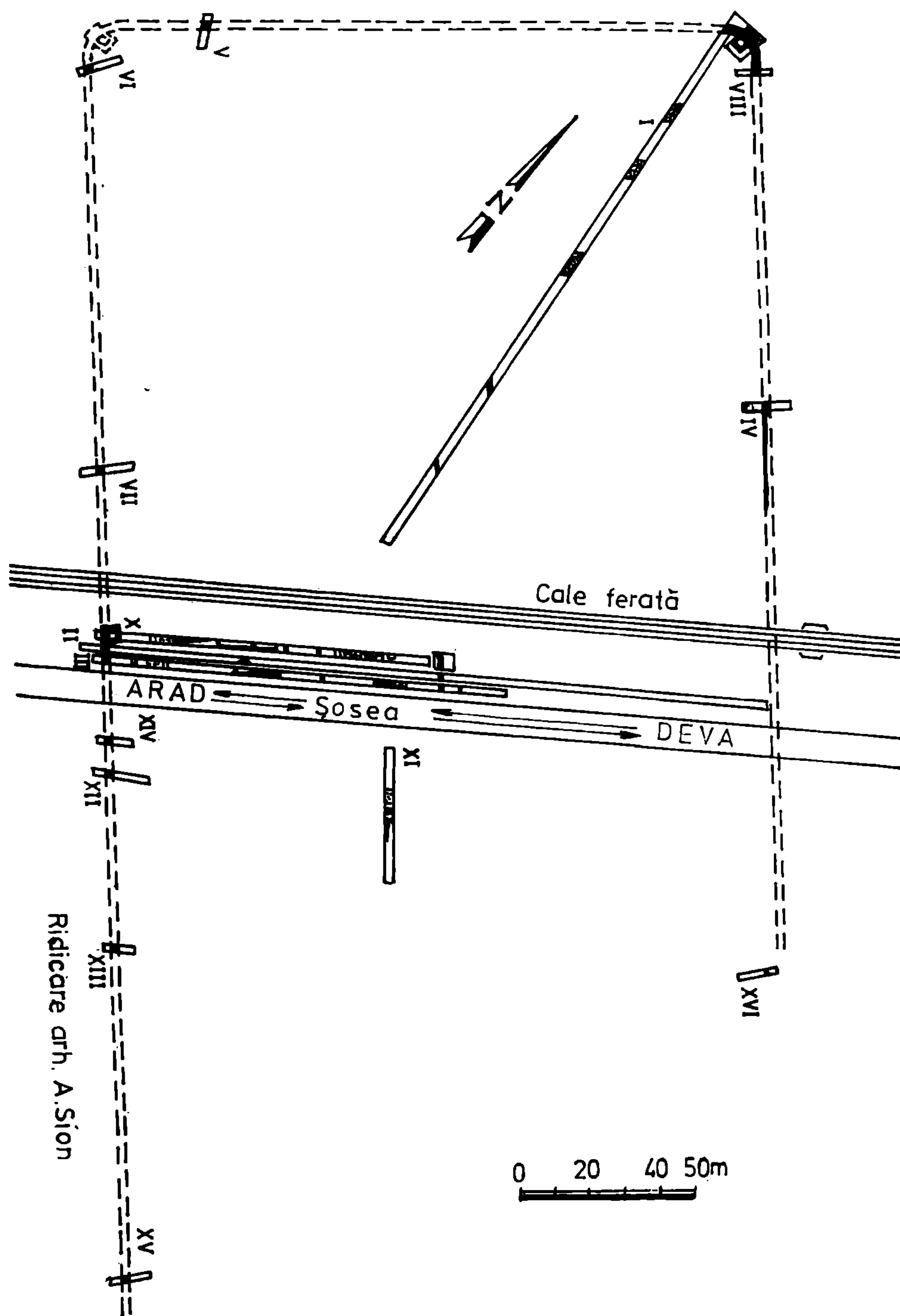

Fig. 1 — Castrul roman cu zid de incintă din piatră de la Micia. Săpăturile anilor 1976—1979

www.mnir.ro

cu doi batanţi, lată de 6,5 m, este flancată de 2 turnuri interioare pătrate, sprijinite pe mici contraforţi exteriori [13].

Construcţiile interioare, barăci, grajduri sau clădirile comandamentului sînt toate cu temelii de piatră şi elevaţia din piatră sau cărămidă. Drumurile principale au fost făcute din straturi de piatră şi pietriş conform principiilor de construcţie romană, iar cele secundare numai din placaje de cărămidă. Noile cercetări au permis şi precizarea dimensiunilor castrului. Astfel lăţimea incintei, între paramenţii exteriori ai zidului, este de 189,5 m, adică 640 picioare romane, iar lungimea păstrată de 360 m (fig. 1). Dacă ţinem însă seama că porţiunea distrusă avea şi ea cel puţin 15 m lăţime [14], apare ca foarte probabilă ipoteza lui C. Daicoviciu după care raportul între laturi trebuie să fie de 2/1. In acest caz considerăm în mod provizoriu, pînă la descoperirea turnurilor de curtină, care va permite reconstituirea precisă a lungimii castrului, că latura lungă avea aproximativ 379 m şi deci că suprafaţa sa este de 71 820 m^2, cu peste jumătate de hectar mai mult decît se credea pînă acum. Astfel Castrul Micia ne apare ca una dintre cele mai mari fortificaţii de trupe auxiliare din Dacia, fiind întrecut doar cu puţin de Porolissum.

Dimensiunile sale excepţionale se explică prin faptul că aici erau cantonate, acum cu certitudine, toate cele 3 unităţi menţionate mai sus, dintre care două de cavalerie : ala I Hispanorum Campagonum şi numerus Maurorum Miciensium, iar una mixtă, cohors II Flavia Commagenorum, deci în total aproape 1 500 soldaţi, dintre care mai mult de 1 100 călăreţi. Numărul excepţional de mare de călăreţi cantonaţi într-un singur loc se explică prin faptul că adversarii potenţiali de care trebuia apărat defileul Mureşului, iazigii, erau un popor de călăreţi.

Faptul că majoritatea cărămizilor ştampilate descoperite în acest nivel al castrului ca şi în terme aparţin Legiunii XIII Gemina a determinat pe unii cercetători să emită ipoteza că la Micia a staţionat o vexillatio a respectivei legiuni. In acelaşi sens a fost interpretată şi existenţa cîtorva inscripţii puse de centurioni ai legiunii [15]. Totuşi, deoarece cărămizile amintite sînt comune în cea mai mare parte cu cele descoperite la Apulum, sediul respectivei legiuni, iar refacerea termelor din timpul lui Septimius Severus este amintită în mod expres ca fiind făcută de prefectul coh. II Fl. Commagenorum, fără vre-o colaborare externă, considerăm că este mai probabil ca aceste cărămizi să fi fost aduse de la Apulum cu plutele pe Mureş [16]. Aceasta cu atît mai mult cu cît suprafaţa castrului Micia nu permitea staţionarea permanentă şi a unei alte unităţi [17].

Desigur însă că nu este exclus ca detaşamente ale Legiunii XIII să fi staţionat temporar pentru lucrări, fiind binecunoscut că legionarii romani participau în mod curent la construirea fortificaţiilor apărate de unităţi auxiliare [18].

In stadiul actual al cercetării nu se poate preciza data reconstrucţiei castrului. Oricum, momentul cel mai tîrziu al reconstrucţiei îl reprezintă anii 204—205, cînd este pusă o inscripţie atestînd ridicarea la Micia a unui edificiu important, probabil „basilica castrensis", de către mai multe unităţi, unele prezente desigur numai prin vexillaţii : ala I Hispanorum Campagonum cohors II Flavia Commagenorum, cohors Vindelicorum, cohors I Alpinorum, numerus Maurorum Tibiscensium, numerus Germanicianorum, numerus Campestrorum [19].

---

[13] O. Floca, L. Mărghitan, op. *cit.*, p. 50—51, fig. 7, 8.

[14] Ib*idem*, p. 53 : „la circa 10—15 m, de latura de sud au fost constatate temeliile mai multor ziduri de piatră ale unor construcţii interioare". Dacă ţinem seama că zidul de incintă are 1,80 m, aggerul 10,50 m, iar via sagularis 3 m, construcţiile interioare descoperite trebuie să fi fost distanţate la cel puţin 15 m de paramentul exterior al zidului de incintă.

[15] V. Moga, în „Apulum", 10, 1972, p. 157—158, cu bibliografia.

[16] Vezi C. C. Petolescu, op. *cit.*, p. 368—369.

[17] Vezi G. Webster, *The Roman Imperial Army of the First and Second Centuries A. D.*, Londra, 1969, p. 205—206, cu calculul suprafeţei castrelor ocupate de diferite unităţi auxiliare romane.

[18] David J. Breeze, Brian Dobson, *Hadrian's Wall*, 1978, p. 68, 91, cu exemple de castre de pe zidul lui Hadrian şi zidul lui Antoninus Pius, construite de legionari, iar ulterior apărate de auxiliari.

[19] CIL III 1343 ; pentru lectură C. C. Petolescu, op. *cit.*, p. 370—371.

www.mnir.ro

Tot din perioada posterioară războaielor marcomanice trebuie să dateze şi fortificaţiile romane (de altfel nesigur atestate) de pe Mureşul Inferior : Bulei, Aradul Nou, Sînnicolaul Mare, unde s-au descoperit cărămizi ştampilate ale Legiunii XIII similare cu cele de la Micia. Explicaţia prezenţei respectivelor cărămizi pe Mureşul Inferior este probabil aceeaşi ca şi la Micia : mai degrabă transportul lor de la cărămidăriile din Apulum, decît prezenţa unor detaşamente ale legiunii [20]. De altfel, vexilaţii ale legiunii stabilite chiar pe graniţă, încălcind sectorul din limes ce trebuia să aparţină garnizoanei Miciei, contrazic modul de utilizare obţinută a legionarilor în sec. II—III e.n. : în garnizoană în sediul central şi doar la construcţia, nu şi la apărarea posturilor înaintate. Concluzia pare cu atît mai valabilă cu cît garnizoanele punctelor de pe Mureşul Inferior, reprezentînd mai degrabă *stationes* decît *castella*, şi avînd misiuni de cercetare, hărţuială sau numai poliţie asupra mişcărilor iazigilor, trebuiau să fie formate din călăreţi ce se găseau din abundenţă la Micia şi nu din infanteria legionară, greoaie şi ineficientă în astfel de operaţii.

În interiorul castrului cu zid de incintă din piatră de la Micia se constată unele intervenţii constructive, fireşti datorită perioadei îndelungate de folosire a clădirilor, care nu par a modifica planul general [21]. Această fază a durat pînă în jurul anului 271, deşi pînă în prezent, ca şi în alte cazuri, ultima monedă descoperită este ceva mai timpurie (an 260) [22], situaţie ce reflectă nivelul scăzut al circulaţiei monetare în ultimele decenii ale Daciei Romane. Un fapt semnificativ este acela că nu se constată urme de distrugere a edificiilor din piatră şi deci că garnizoana Miciei s-a retras în 271 în ordine şi nu sub presiunea atacurilor popoarelor migratoare.

Nu putem încheia această succintă prezentare fără să arătăm că şi după încetarea funcţionalităţii sale militare, Micia a continuat să fie locuită de populaţia daco-romană. Ca să ne referim numai la sec. al IV-lea, perioada imediat următoare, faptul este probat în mod peremptoriu nu numai de cunoscuta fibulă cu inscripţia „Quartine vivas", ci şi de alte descoperiri făcute în noile săpături, cum ar fi o fibulă cu butoni în formă de ceapă (Zwiebelknopffiebel) şi 3 piepteni.

LE CAMP DE MICIA (COM. DE VEŢEL, DEP. DE HUNEDOARA) DANS LE SYSTEME DE FORTIFICATION DE LA DACIE ROMAINE

Résumé

Le camp de Micia a été bâti sur un petit plateau naturel situé sur la berge sud du Mureş, à environ 3 km est du défilé de Brănisca, à l'endroit où la vallée commence à s'élargir vers le plateau de la Transylvanie. L'endroit répresentant le passage obligé entre la Plaine de la Tisza et le Plateau de la Transylvanie, le camp a subi à l'époque moderne toute une série de destructions : il est sectionné au milieu par la double voie ferrée et par la route Arad-Deva, tandis que l'un des côtés courts de l'enceinte, celui du SE, a été complètement détruit par une voie ferrée desservant la thermocentrale de Mintia.

Les recherches antérieures entreprises par I.F. Neigebaur en 1847 (note no. 1), C. Daicoviciu en 1930 (note no. 2) et par O. Floca, L. Mărghitan en 1967/68 (note no. 3) ont représenté soit des sondages, soit des fouilles de sauvetage. Les campagnes de fouilles commencées en 1976 par un collectif du Musée National (note no. 4) et, depuis, reprises chaque année, quoiqu'elles n'ont réussi à dégager

---

[20] Vezi C. C. Petolescu, op. cit., p. 369.

[21] Spre exemplu descoperirea în S III a unei abside cu deschiderea spre sud, adosată la o clădire aparţinînd acestei faze de locuire.

[22] AE, Valerian, an. VIII.

www.mnir.ro

qu'une superficie d'environ 1 400 m², permettent pourtant de tirer des conclusions préliminaires.

On a établi que dans une première phase le camp était fortifié par fossé de défense et vallum *de terre armé de poutres (Holzerdmauer), tandis que les constructions intérieures étaient en bois (les baraquements des soldats) on en pierre et en bois (le prétoire). Etant donné que les constructions de cette phase ont été détruites par un incendie, datable grâce à une monnaie post 165—166 (note no. 7), on peut supposer que le camp de Micia a été conquis pendant les guerres marcomaniques, probablement par les Iazyges, dans les années 167—170. Ainsi, „le double péril" mentionné par deux inscriptions trouvées à Ulpia Traiana et datant du reigne de Marcus Aurelius (note no. 8) devait faire allusion d'une part à l'attaque des Iazyges par la Vallée du Mureş et les Portes de Fer de la Transylvanie et, d'autre part, à un attaque venu d'une autre direction, mené peut-être par les Vandales du nord.*

Après le rétablissement de la situation militaire, le camp a été reconstruit. Etant donné le stade actuel des fouilles, la date de cette réfection demeure incertaine ; tout au plus on peut préciser qu'elle est antérieure aux années 204—205, date mentionnée par une inscription qui atteste qu'on a élevé à Micia un édifice important, probablement une „basilica castrensis" (note no. 19). Dans cette phase ultérieure, le camp a été fortifié par un mur d'enceinte en pierre (opus quadratum), tandis que toutes les constructions intérieures étaient en pierre. La largeur du camp est de 189,50 m et la longueur préservée de 360 m. Si l'on ajoute la partion détruite, dont la superficie ne pourra être claculée exactement qu'après la découverte des tours de courtine amplacées sur les côtés longs du camp, on obtient une longueur de 379 m, donc un rapport de 2/1 pour les côtés et une surface de 71.820 m². Dans le camp à mur d'enceinte se trouvaient certainement cantonées 3 unités auxiliaires : ala I Hispanorum Campagonum, cohors II Flavia Commagenorum equitata sagittariorum, numerus Maurorum Miciensium (nota 6).

La plus récente monnaie découverte jusqu'à présent dans ce niveau est datée de 260 (note no. 22). Etant donné que ce fait reflète, comme ailleurs, un niveau de circulation monétaire affaibli pendant les dernières décénies de la Dacie romaine, c'est à supposer que Micia a été occupée par l'armée romaine jusqu'a ce que celle-ci ait abandonné la Dacie en 271. D'autre part, l'absence de traces de destruction des édifices datant de cette phase, nous fait supposer que la retraite s'est déroulée d'une manière organisée.

Les matériaux archéologiques mis au jour, dont une fibule de type „Zwiebelknopffiebel" et 3 peignes, attestent une continuité d'habitation dans le camp au IVème s., donc après qu'il ait cessé d'être utilisé du point de vue militaire.

www.mnir.ro

DESCOPERIRI DACICE DE EPOCĂ ROMANĂ DE LA BIHAREA

de SEVER DUMITRAŞCU

O fericită concidenţă face ca marii sărbătoriri a 2050 de ani de la crearea statului dac centralizat şi independent condus de Burebista să-i putem asocia şi o memorabilă dată istorigrafică: *împlinirea unui secol de la apariţia primei sinteze ştiinţifice româneşti asupra istoriei geto-dacilor*. Ne gîndim la „memorabila punere în scenă a geto-dacilor prin cuprinzătoarea lucrare — adevărat Muzeu de ştiri —", cum deosebit şi frumos o caracteriza cu măiastra-i pană un alt învăţat şi mare om de cultură român C. Daicoviciu [1], la lucrarea lui Grigore Tocilescu, *Dacia înainte de romani*, apărută la Bucureşti în 1880.

Acelaşi arheolog şi strălucit epigrafist care a fost C. Daicoviciu mai remarca acum un deceniu şi jumătate (1965) încă cîteva date memorabile din istoriografia românească cu privire la civilizaţia şi cultura geto-dacilor :

„„Se împlinesc aproape patru decenii şi jumătate (în 1965, *n.n.* — S.D.) de cînd o echipă a Institutului de arheologie şi numismatică a Universităţii Române din Cluj, sub conducerea competentă şi entuziastă a profesorului D. M. Teodorescu, călca, cuprinsă de o pioasă curiozitate ştiinţifică, teritoriul sacru al aşezărilor şi cetăţilor dacice din Munţii Orăştiei : Costeşti, Blidaru, Piatra Roşie, Grădiştea Muncelului etc. iniţiind primele investigaţii atît de profunde şi promiţătoare".

„Monumentala operă a lui V. Pârvan *Getica* numără aproape 40 de ani (azi peste cinci decenii *n.n.* — S.D.) de la triumfala ei apariţie".

„Şi se încheie, acum, două decenii (în 1965, *n.n.* — S.D.) de la aşezarea pe noi şi proaspete baze materiale şi ştiinţifice a cercetării sistematice a complexului dacic din Munţii Orăştiei de către colectivul «Traiului dacic» al centrului clujean".

„În Muntenia, la marile aşezări ştiute şi, în bună parte studiate pînă acum, ca Zimnicea, Tinosul, Piseul Crăsani, Popeşti, s-a adăugat în ultima vreme şi marea aşezare de la Cetăţeni (Cîmpulung Muscel)".

„Surprinzător de numeroase sînt descoperirile recente de puncte fortificate, mai mari sau mai mici, pe teritoriul Moldovei", dintre care aminteşte Barboşi, Bîtca Domnei şi altele.

„Oltenia era de mult cunoscută prin cîteva aşezări (fortificate sau nu) dacice. Recent se constată însă un complex de cetăţi daco-gete, aşezate pe înălţimi, cu aşezări pe diferite terase, în hotarul satului Ocniţa (Ocnele Mari, raion R. Vîlcea), iar două puncte întărite s-au identificat la Polovragi (r. Novaci), iarăşi pe înălţimi de aproape 1000 de metri" [2].

De la această trecere în revistă au apărut alte două sinteze asupra epocii clasice geto-dacice datorate cunoscuţilor cercetători H. Daicoviciu, *Dacia de la Burebista la cucerirea romană* (Cluj, 1972) şi I. H. Crişan, *Burebista şi epoca sa* (Bucureşti, 1975). S-au efectuat importante cercetări la *Răcatău* şi Brad în Moldova,

---

[1] C. Daicoviciu, *Lumea geto-dacă. O „trecere în revistă*, în Revista Muzeelor", număr special, II, Bucureşti, 1965, p. 391.

[2] *Ibidem*, p. 391—393.

www.mnir.ro

la *Cîrlomăneşti* în Muntenia şi au apărut numeroase studii semnate de venerabili arheologi ca R. *Vulpe, D. Berciu, D. Popescu* sau de cercetători viguroşi dintr-o generaţie nouă de arheologi români : *C. Preda, Al. Vulpe, M. Babeş, I. Glodariu, I. Ioniţă, V. Căpitanu, M. Turcu, N. Chidioşan, N. Conovici, V. Ursachi* şi mulţi alţii. S-au făcut cercetări promiţătoare privind istoria şi arheologia geto-dacilor din Crişana şi din celelalte provincii istorice româneşti.

În aceeaşi trecere în revistă C. Daicoviciu mai amintea, pentru istoria dacilor liberi de epocă romană din vestul României, descoperirile dacice de *Sîntana*, jud. Arad şi *Medieşul Aurit*, jud. Satu Mare, cercetate mai îndelung, în ceea ce priveşte *Medieşul Aurit* prin sistematice săpături arheologice. Acestora le mai

Fig. 1 — Ceramica *dacică* descoperită în aşezările culturii tumulilor transcarpatici (după L. V. Vakulenko, op. *cit.*, pl. XVI)

www.mnir.ro

putem adăuga cercetările de la *Moroda* (jud. Arad), *Cociuba Mare*, *Girişul de Criş*, *Tinca* şi *Rîpa* (jud. Bihor) [3].

În cele ce urmează ne vom opri la o cercetare mai recentă apărută în urma săpăturilor arheologice efectuate mai îndelung la *Biharea* în cunoscuta staţiune arheologică.

Nivelul arheologic dacic de la *Biharea* constă, deocamdată, din materialul descoperit în *28 de gropi* [4] datînd din epoca romană (sec. II—III e.n.), obţinut prin săpăturile efectuate în anii 1977, 1978 şi 1979 în partea de staţiune de la nord de cetatea de pămînt datînd de la sfîrşitul epocii prefeudale.

Gropile cu material dacic preroman sau roman sînt, în genere, considerate de mulţi cercetători ca gropi de provizii, devenite gropi de resturi menajere sau de-a dreptul gropi de resturi menajere. Există însă şi unele păreri, care, pentru *anumite gropi*, socitesc că au avut o altă destinaţie. Astfel, pentru gropile de la *Poiana*, dar şi pentru alte descoperiri, de la *Tiseşti*, *Sighişoara*, *Piscul Crăsani*, *Tinosul*, *Cetăţenii din Vale*, *Cîrlomăneşti* ? şi *Pietroasele — Gruiu Dării* [5] se socoteşte că funcţionalitatea lor rituală este legată de unele practici religioase, de cultul focului sau de alte destinaţii specifice. Această părere este împărtăşită şi de R. Vulpe. Desigur, ne referim la gropi în care au apărut figurine de lut ars împreună cu fragmente de vatră, ceramică locală şi de import, obiecte de metal, cenuşă, cărbuni, oase de animale.

La *Biharea* în cele *28 de gropi* a fost găsită mai ales ceramică, compusă din cele două cunoscute categorii :

— ceramică dacică tradiţională *lucrată cu mîna — ceşti* şi *vase-borcan* ;

— ceramică dacică *modelată la roată* din pastă *cenuşie — oale, fructiere, chiupuri* în număr mic), vase mici ;

— ceramică *cărămizie* de factură romană provincială, de import sau modelată şi arsă pe loc.

Gropile — unele dintre ele în formă de sac, altele tronconice, cîteva avînd pereţii arşi — par a fi avut o *destinaţie specială* : pereţii sînt *păstraţi intacţi*, ceea ce, în cazul unor gropi menajere, prin umplerea lor succesivă şi treptată în condiţii de intemperii repetate ar fi greu de explicat, desigur nu imposibil. Intr-o asemenea groapă cu fundul conic, cu pereţii arşi, într-un strat de cenuşă şi cărbuni a fost găsit un *craniu uman*. Intr-o altă groapă de acelaşi tip, greu de explicat, dar, nu greu de admis ca groapă de cult, căci avea fundul, de asemenea conic (ca o pîlnie), s-au găsit fragmente de seminţe, pare-se de cînepă. Nu deţinem, încă, o analiză paleobotanică în acest sens, ceea ce implică încă prudenţă şi discutarea destinaţiei acestei gropi. În alte gropi s-au găsit *ceşti dacice* întregibile, frumos ornamentate ; una lucrată din pastă mai fină, pare-se cu destinaţie oarecum aparte.

În toate gropile (în formă de sac sau conice) s-a constatat că ceramica era întotdeauna asociată, cea dacică cu cea de factură romană provincială. Această *constantă* a materialului descoperit, care permite plasarea sa în timp, este însă şi de natură să ne îndemne la o mai atentă discuţie, în sensul admiterii, atît cît permite materialul arheologic concret, a unei *influenţe*, în sensul romanizării culturii materiale a dacilor liberi de epocă romană de la Biharea.

Admiţînd, ca ipoteză de lucru, pînă la proba contrarie şi la noi descoperiri (amintim că la Biharea *nu* a fost găsită pînă în prezent nici o locuinţă, ci numai gropi, o necropolă ?), părerea noastră că *gropile* de la Biharea *sînt morminte*, *gropi de cult* sau cu destinaţie specială, nemenajeră, credem că la dacii liberi din vestul şi nord-vestul Daciei romane va trebui să operăm *diferenţieri* mai nuanţate, pe zone geografice şi culturale şi, eventual, nivele cronologice pentru epocă romană.

---

[3] Cf. pentru majoritatea descoperirilor şi bibliografia respectivă S. Dumitraşcu, *Dacii liberi din Crişana (secolele II—IV e.n.)*, în *Lucrări Ştiinţifice*, Istorie, Oradea, 1976, p. 6—12 ; idem, *Dacii liberi din vestul şi nord-vestul României* (sec. II—IV *e.n.*), în „Crisia", VII, Oradea, 1977, p. 65—76.

[4] Rezultatele obţinute în anii 1977—1978 au fost publicate într-o notă preliminară, S. Dumitraşcu, *Descoperiri arheologice dacice de epocă romană la Biharea*, în „Ziridava", XI, (Oradea), 1979, p. 195—214.

[5] Cf. Fl. Preda, V. Dupoi, *Figurine de lut antropomorfe geto-dacice descoperite în aşezarea de la Pietroasele-Gruiu Dării (jud. Buzău)*, în *Crisia*, IX, Oradea, 1979, p. 83, n. 27.

www.mnir.ro

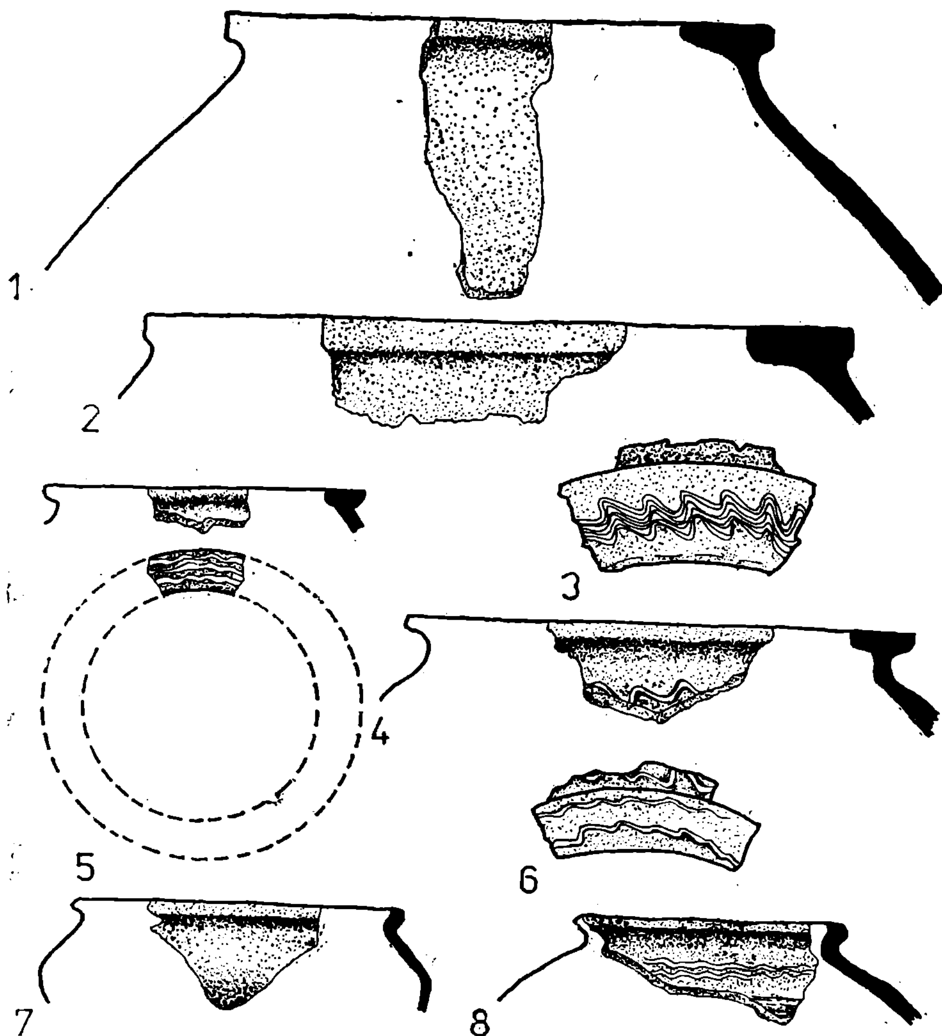

Fig. 2 — Frangmente de chiupuri de tipul Medişeui Aurit lucrate la roată şi ornamentate cu benzi de linii simple şi în v al (după L. V. Vakulenko, op. *cit.*, pl. XV)

Astfel am avea :

1. *Grupul Sîntana* — *Olari* din Cîmpia Aradului, cu morminte ce constau din resturi funerare depuse în gropi şi în urne. Ne referim, în primul rînd, la descoperirea de la *Olari*[6].

2. *Grupul Biharea* — (eventual *Oradea*-Sere ?) cu morminte ? sau *gropi* de *cult*, în care s-au găsit ceramică, cărbuni, cenuşă, oase de animale şi într-o singură groapă un *craniu*.

3. *Grupul din estul* R. P. *Ungare*, cu descoperiri puse în valoare de M. Párducz, Z. Visy şi recent de cercetătoarea maghiară de la Muzeul din Debreţin (Debrecen — R. P. U.), M. I. Nepper, prin descoperirile de la *Biharkeresztes* şi

[6] *Aradul permanenţă în istoria patriei*, Bucureşti, 1978, p. 75 : fig : Urnă funerară datată în secolele II—III e.n., descoperită la Olari.

www.mnir.ro

Berékböszörmény[7], unde apar gropi cu ceramică dacică aparţinînd dacilor ce conviețuiau cu iazygii după pătrunderea acestora în Cîmpia Tisei.

4. *Grupul Medieşul Aurit* din nordul Crişanei, în zona de întîlnire a Cîmpiei Someşene cu Ţara Oaşului, avînd o necropolă de epocă romană de tipul cu mormintele plane, cu resturile funerare depuse în urne cu capac sau, mai rar, în gropi funerare. Deoarece asupra atribuirii etnice a descoperirilor de la Medieşul

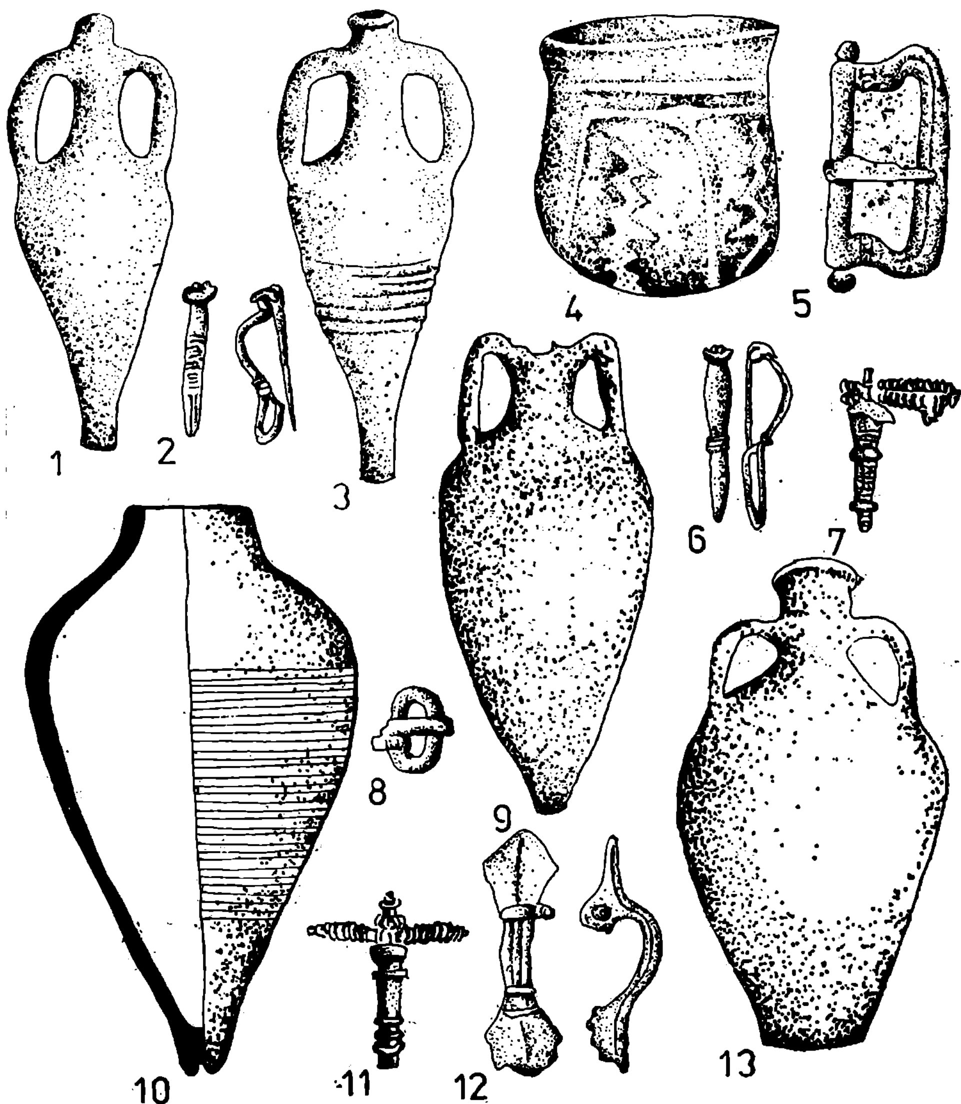

Fig. 3 — Ceramică şi piese romane de import descoperite în mormintele culturii tumulilor transcarpatici (după L. V. Kakulenko, op. *cit.*, pl. XVIII)

[7] M. I. Nepper, *Dák leletek Biharkeresztes-toldi útfélről*, în *Déri Múzeum Évkönyve*, Debrecen, 1972, p. 67—88, fig. 6.

www.mnir.ro

Aurit s-au dus discuţii contradictorii[8], amintim că în 1977 cercetătorul vest-german R. Kenk, specialist în studiul culturii Przeworsk, consideră din punct de vedere etnic descoperirile de la Medieşul Aurit ca dacice („der dakischen Siedlung Medieşul Aurit bei Satu Mare“)[9], confirmînd părerea cercetătorului polonez K. Godlowski, de asemenea specializat în studierea culturii Przeworsk, că Medieşul Aurit *nu* poate fi încadrat acestei culturi, ci este o *aşezare* (cu cartier de olari) şi *necropolă dacică*.

5. *Grupul din Slovacia* de est, cu descoperiri la care încă, după cîte ştim pînă în prezent, nu li s-a precizat tipul de morminte, de necropole[10].

6. *Grupul Călineşti-Iža*[11] cu morminte tumulare, din Ţara Maramureşului, respectiv depresiunea intracarpatică a Maramureşului, grup cercetat de arheologii români şi sovietici (E. A. Balahuri).

7. *Grupul descoperirilor cu morminte tumulare*[12] transcarpatice, din Ucraina transcarpatică. In ce priveşte acest grup, amintim că cercetătoarea ucraineană L. V. Vakulenko a publicat material descoperit în aceşti tumuli şi aşezările corespunzătoare, constînd din ceşti dacice, chiupuri şi material roman de import (vezi fig. 1, 2, 3).

8. *Grupul Lipiţa*, cu morminte plane, cu resturile cinerare depuse în urnă (Lipiţa, Grinevi, Zvenigorod, Balatnoe), recent cercetat de arheologul ucrainean V. M. Ciglik, care consideră că descoperirile respective aparţin costobocilor[13].

Pe baza acestor descoperiri, credem, se poate admite existenţa, la grupurile dacilor liberi de epocă romană din nord-vestul Daciei romane, a trei tipuri de morminte : *în gropi, în urne, tumulare*. Desigur, cercetările viitoare urmează să aducă încă noi precizări şi detalii.

În ce priveşte cea de a doua problemă ridicată de descoperirile dacice de epocă romană de la Biharea, *constanta prezenţă* a ceramicii romane provinciale, de import sau lucrată pe loc, a unor piese romane de bronz, amintim că aceasta este o constantă a tuturor descoperirilor dacice de epocă romană din Crişana (zona Cîmpiei Aradului, Medieşul Aurit, jud. Satu Mare). La descoperirile cunoscute adăugăm o serie de noi piese provenind din două zone ale Crişanei mai puţin cercetate :

1. *Cighid*, satul Ghioroc, com. Ciumeghiu, jud. Bihor, este situat la sud de Salonta, de unde nu se cunoşteau pînă acum descoperiri de epocă romană. Recent, cu ocazia unor săpături de pămînt executate pe un canal de desecări, lîngă gara Cighid, a fost găsit întîmplător un chiup mare[14], *cărămiziu*, lucrat la roată, cu buza (reconstituită în întregime) puternic faţetată. Este asemănător chiupurilor romane descoperite la Micia, în cunoscutele ateliere de modelat ceramică.

2. *Otomani*, jud. Bihor, comună situată în valea Ierului, afluent pe dreaptă, spre nord, a Barcăului, într-o zonă cu terase înalte ale rîului şi lunci întinse înmlăştinate. De aici provine un *opaiţ roman (lucernă)* de luat ars, lucrat din pastă cărămizie, cu corpul rotund, mîner şi „ureche“ pentru fitil (sec. II—III e.n.?)[15] (L — 10 cm ; ø 6,5 cm).

---

[8] K. Horedt, *Archäologische Deutungen III. Zur Deutung der Siedlung und das Graberfeldes von Medieşul Aurit, jud. Satu Mare*, în „Apulum“, XI, 1973, p. 91—98.

[9] R. Kenk, *Studien zum Beginn der jüngereu römischen Kaiserzeit in der Przewersk-Kultur*, în BerRGK, 58, 1, Mainz, 1977, p. 164—394, p. 362, n. 818.

[10] M. Lamiová-Schmiedlová, *Römerzeitliche Siedlungs-keramik in der Südostslowakei*, în SlovArch, 2, Bratislava, 1969, p. 403—491.

[11] E. E. Balahuri, *Untersuchung archäologischer Fundstellen in der Karpatoukraine in der Jahren der Sowjetmacht*, în SlovArch, XXIII, 2, Bratislava, 1975, p. 282—282 (lža I, lža II, Vinohradovo, Horbki, Velikaja Palad).

[12] L. V. Vakulenko, *Pam'iatki pidgir'ia Ukrainskih Karpat perşoi polovini i tisiaciolittia n.e.*, Kiev, 1977, pl. XV, XVI, XVIII.

[13] V. M. Ciglik, *Naselennja verchn'ogo Podnistrov'ja porsich stolit nasoi eri (Plemena lipic'koi kul'turi)*, Kiev, 1075, p. 150 ; cf. şi I. Ioniţă, în ArchMold, IX, 1980, p. 144—145 ; cf. N. Gostar, *Ramura nordică a dacilor : Costobocii*, în „Buletinul Universităţilor V. Babeş şi Bolyai“, Şt. Sociale, Cluj, I, 1—2, 1956.

[14] Muzeul Ţării Crişurilor, *inedit*.

[15] Muzeul Ţării Crişurilor, Inv. *nr*. 9761.

www.mnir.ro

3. *Valea lui Mihai*, jud. Bihor. Situat în aceeaşi zonă ca şi Otomani. De aici provin trei piese de factură romană :

— *Opaiţ roman de luat ars*[16] (lucernă), lucrat din pastă grosieră, de culoare negricioană. Are corpul rotund, mîner şi „ureche" pentru fitil (ruptă în vechime). L—7 cm ; ø 5,5 cm).

— *Vas în formă de pară*[17], lucrat din pastă *cărămizie*, cu fundul gros. Pare a fi fost o căruţă (are urme de toartă) (sec. III—IV e.n.?) (1=10,5 cm â ø g=6 cm ; ø f=4,5 cm). Pare a fi de producţie locală ?

— *Urcior roman* lucrat[18] la roată din pastă cărămizie cu aspect zgrunţuros. Aparţine olăriei romane provinciale standardizate (I = 12,5 cm ; ø f = 3,5 cm ; ø g = 4 cm).

Aceste piese par a indica un drum sau drumul comercial din Dacia romană, via Porolissum spre Pannonia romană[19].

La *Medieşul Aurit*[20] a fost descoperită o piesă de bronz ajurat, iar recent, la *Moroda*[21], com. Saleuş, jud. Arad, s-a descoperit o *aplică* ? romană de centură din pronz ajurat, piese ce par să indice nu numai legături economice între dacii liberi şi Dacia romană, ci şi, eventual, raporturi clientelare (militare ?), participarea unor daci liberi *în serviciu* ? în armata Daciei romane (cf. şi descoperirile de ceramică dacică în castrele romane de la *Micia*, *Bologa* şi *Bucium*).

Aceste piese — ce dovedesc legăturile (economice, sociale, militare ?) dacilor liberi cu dacii şi romanii din imperiu, din Dacia romană — se constituie în descoperiri cu funcţii diferite în raporturile fireşti ale epocii dominaţiei romane în Banat, în Munţii Apuseni ai Transilvaniei şi în zona *Porolissum* din nord-vestul Daciei romane :

— pe de o parte „importuri", constînd din terra sigillate, opaiţe, olărie standardizată romană ;

— piese de metal (bronzuri ajurate), dovedind relaţiile sociale cu lumea romană (?), şi ;

— ceramică de factură romană provincială, ca cea de la Biharea, pare-se lucrată pe loc, adoptată şi adaptată nevoilor cotidiene ale dacilor liberi de epocă romană şi intrată în şuvoiul natural al vieţii lor istorice în epoca romană.

Cu roluri, nuanţe şi intensităţi diferite, ca şi în alte regiuni[22] ale Daciei locuite de dacii liberi de epocă romană, aceste descoperiri expilcă şi dovedesc

---

[16] Muzeul Ţării Crişurilor, Inv. nr. 10, 775.

[17] Muzeul Ţării Crişurilor, Inv. nr. 10783.

[18] Muzeul Ţării Crişurilor, Inv. nr. 10782.

[19] Din şirul acestor descoperiri ar putea face parte şi mai vechea descoperire de la Corund, jud. Satu Mare, cf. T. Báder, *Descoperiri de „terra sigilatta" în teritoriile situate la nord-vest de Dacia romană*, în „Sargetia", XI—XII, 1974—1975, p. 269—276.

[20] S. Dumitraşcu, T. Báder, *Aşezarea dacilor liberi de la Medieşul Aurit*, I, Oradea, 1967, p. 40, fig. 20 ; cf. şi D. Tudor, *Castra Daciae Inferioris (VIII). Săpăturile lui Gr. G. Tocilescu în castrul roman de la Răcari (r. Filiaşi, reg. Oltenia)*, în „Apulum", V, 1965, p. 233—257, fig. 7/II, 14 ; J. Oldenstein, *Zur Ausrüstung römischer Auxiliareinheiten*, în BerRGK, 57, Mainz, 1976, p. 51—284, pl. 39/368.

[21] Muzeul Ţării Crişurilor, inedită.

[22] R. Vulpe, *La Valachie et la Basse-Moldovie sous les Romains*, în „Dacia", V, 1961, p. 365—393 ; D. Tudor, *Romanizarea Munteniei*, în „Apulum" XII, 1974, p. 111—116 ; idem, *Dovezile arheologice despre menţinerea stăpînirii romane la nord de Dunăre după evacuarea aureliană a Daciei* (sec. III-V), în „Historica", III, Craiova, 1974, p. 93—109 ; Gh. Bichir, *Relations betwen the Sarmatians and the Free Dacians*, în BHR, XVI, Bucureşti, 1975, p. 63 ; I. Glodariu, *Aspecte ale politicii demografice romane în zona de sud a Transilvaniei*, în ActaMN, XIV, 1977, p. 95—109 ; Gh. Bichir, *Date noi cu privire la romanizarea Munteniei*, în SCIVA, 29, 3, 1978, p. 385—395 ; idem, *Autohtoni şi migratori în secolele II—III e.n. in judeţul Ilfov*, în *Ilfov-File de istorie*, Bucureşti, 1978, p. 93—97 ; cf. şi I. C. Drăgan, *Idealuri şi destine, eseu asupra evoluţiei conştiinţei romane*, Bucureşti, 1977, p. 50—53, cap. *Romanizarea :* „Romanizarea *a* fost rapidă şi desăvîrşită pînă la *contopirea completă a limbii tracice preromane în noua* limbă latină vulgară, care devenise limba de circulaţie *în tot* imperiul. Tocmai *această* înfrăţire a celor

www.mnir.ro

începutul în continuarea[23] procesului de romanizare la dacii liberi din Crişana[24]. Analizate atent, cercetările de la Biharea constituie o nouă verigă în explicarea şi dovedirea arheologico-istorică a procesului istoric de formare a poporului român (a lumii daco-romanice, neo-latine) şi în Crişana.

LES DÉCOUVERTES DACIQUES D'ÉPOQUE ROMAINE DE BIHAREA

Résumé

L'auteur présente *les découvertes archéologiques* daciques d'époque *romaine* de *Biharea, en les detant aux IIe—IIIe siècles. À son avis,* les fosses *au matériel dacique d'époque romaine* sont des tombes *ou* des fosses de culte. *Cette hyppothèse est soutenue par la forme* spéciale *des fosses (elles* ont *été creusées avec soin et, en quelques cas* ont *les parois cultes)* et *par un crâne qu'on a trouvé dans une* des *fosses.*

L'auteur présente ensuite, d'une manière analogue, les groupes des *découvertes dacique de l'ouest et du nord-ouest de la Dacie à l'époque romaine.*

două limbi explică fenomenul conservării à foarte puţine cuvinte trace originare, dintre care unele se regăsesc în limba iliro-albaneză de azi, după cum o confirmă cu multă logică academicianul francez de curînd dispărut Louis Armand".

[23] Cf. pentru alte zone P. Lakatos, *Funde der Römerzeit vom Gebiet der Szegediner Festung*, în A MFMÉ, 1, 1964—65, Szeged, 1966, p. 65 şi urm. ; A. Mócsy, *Trecere în revistă a cercetărilor ungare de arheologie*, în *Lucrările Comisiei Mixte de Istoria Româno-Ungară*, Bucureşti, 1977, p. 45—49 ; N. Gudea, *Cîteva observaţii privind procesul de romanizare (în legătură cu cartea lui Marcel Bénabou)*, în SCIVA, 29, 2, 1978, p. 231—240.

[24] H. Daicoviciu, în Catalog : *La civilisation classique des daco-getes*, 27 aprilie—10 iunie 1979, *Musées Royaux d'Art et d'Histoire*, Bruxelles, p. XXXI : „La retraite aurélienne de 271 de notre ère a laissé en Dacie une population à moeurs romaines et parlant le latin ; celle-ci a pu répandre graduellement la romanîté également dans les contrées habitées par les Daces libres. De cette population romanisée de l'ancienne province naîtront, quelques siècles plus tard, le peuple et la langue romaine".

www.mnir.ro

CONTRIBUŢII ETNOLOGICE LA STUDIUL CULTURII ŞI CIVILIZAŢIEI DACICE

de **ION I. DRĂGOESCU**

Cultura şi civilizaţia dacilor continuă să-i preocupe tot mai intens pe oamenii de ştiinţă din ţară şi de peste hotare.

Tratînd problema în contextul general al mişcării de eliberare naţională şi socială, pentru independenţă şi unitate naţională şi apelînd la investigaţia etno-istorică — problemă căreia i-am acordat un interes mai mare în preocupările noastre [1] — am ajuns la constatarea că numeroase şi variate sînt mărturiile de ordin etnologic ce confirmă, întregesc sau întăresc documentele istorice. De altfel, Gheorghe Bariţiu [2] îndemna, cu aproape 150 de ani în urmă, la culegerea şi folosirea mărturiilor de ordin etnologic pentru „a completa istoria" [3], iar A. D. Xenopol precizează în acest scop că trebuie strînse datele asemenea albinei care culege nectarul de pe florile cele mai îndepărtate [4].

Este o caracteristică a poporului nostru permanenta împletire a luptei de eliberare naţională şi socială pentru independenţă şi libertate naţională — moment consemnat din cele mai vechi timpuri şi pînă în zilele noastre şi magistral ilustrat în plastica noastră populară de toate genurile. Se pare că cea mai veche formă de manifestare a acestei lupte o constituie permanenţa conştiinţei naţionale despre elementele de bază ale originii sale. Dacii autohtoni şi romanii sînt consemnaţi în toponime care definesc aşezări umane cu numele de : Dachia [5], Dochia [6], Dachiţa [7], Dacirava [8], Dicia sau Dacia [9], locuitorii numindu-se uneori şi dicieni [10] în acest sens al cuvîntului. Această ultimă consemnare este cu atît mai valoroasă, credem, cu

---

[1] I. Drăgoescu, *Contribuţii etnologice privind etnogeneza poporului român*, în *Muzeul naţional*, vol. II, 1976 ; idem, *Contribuţii etnologice la studiul războiului pentru independenţă*, în *Muzeul naţional*, vol. IV, 1978 ; idem, *Consemnări şi tradiţii privind personalitatea lui Mihai Viteazul*, în „Revista de etnografie şi folclor", nr. 1/1976. Prezentul material face parte dintr-o suită de studii consacrate istoriei patriei în consemnări şi tradiţii.

[2] George Bariţiu este primul în istoriografia noastră care apelează la izvoarele etnologice.

[3] Am tratat pe larg acest aspect în *George Bariţiu, pionier al muzeografiei româneşti*, în „Revista Muzeelor", nr. 6/1966.

[4] Pentru a releva importanţa documentelor etnologice, A. D. Xenopol sublinia în prefaţa la ediţia a III-a a *Istoriei românilor în Daca Traiană* că, „totuşi, se poate ca în mai multe izvoare să-mi fi scăpat din vedere ceea ce este prea uşor în istoria noastră, unde trebuie să culegi ştiinţele adeseori ca albina de pe florile cele mai îndepărtate".

[5] *Marele dicţionar geografic al României*, tom. III, p. 160.

[6] Nume de la o pretinsă fiică a lui Decebal, puternic conservat în mentalitatea populară.

[7] D. Frunzescu, *Dicţionar topografic şi statistic al României*, Tipografia Statului, Bucureşti, 1872, p. 153.

[8] *Ibidem*.

[9] *Marele dicţionar geografic al României*, tom. IV, p. 131.

[10] *Ibidem*.

www.mnir.ro

cît menţiunea se referă la comuna Jijila-Tulcea, localitate situată într-o zonă în care procesul de etnogeneză daco-romană a fost mai îndelungat decît în restul ţării, iar stăpînirea străină şi distrugerile de sate au fost mai numeroase şi mai crunte.

Gheorghe Asachi vorbeşte în lucrările sale despre „Dacia Umbroasă“ [11], „a Daciei cîmpie“ [12], „a Daciei ţară“ [13], „a Dochiei cîmpie“ [14], iar Bucovina este aşezată „pe locuri unde-au statornicit strămoşii“ [15], aici existînd şi „munţii dacilor neromanizaţi“ [16]. După războiul de independenţă, locuitorii comunei Enigea cer ca satul lor să se numească Burebista [17]. In sfîrşit, din variantele unui cîntec popular, cunoscut îndeobşte sub numele „Pe şoseaua din Cepari“, este consemnată o variantă mai veche sub numele „Pe şoseaua Decebal“ [18]. Mai menţionăm în această ordine de idei şi toponimul „Măgura dacilor“ [19]. Pe raza comunei Săcel-Maramureş am consemnat o situaţie deosebit de interesantă, dar nevalorificată încă de cei care au cercetat centrul ceramic de aici. Pe lîngă faptul că vasele sînt aidoma celor dacice, din generaţie în generaţie se ia pămînt dintr-o anume groapă ce atinge deja aproape 11 m adîncime, groapă situată pe dealul numit al Tracodavei, Drobodeavei sau Tricodavei — toponimul avînd şi corespondenţă în Valea Tracodavei, Drobodeavei şi Tricodavei, iar podul de peste rîul de aci poartă de asemenea aceste numiri. Se cunosc şi locuri unde poporul crede că ar fi fost cetăţi dacice [20]. Într-o parte a comunei Ilovăţul-Mehedinţi se crede că se află locul unde l-ar fi ucis Tudor Vladimirescu pe împăratul Traian (sic !) [21], despre o altă luptă existînd părerea că s-ar fi dat pe raza comunei Govora-Vîlcea [22]. Dac, Dacu, Dacian, Decebal şi Sarmiza sînt antropomine prezente şi în realitatea contemporană. In literatura de specialitate maghiară se vorbeşte despre bătuta jucată la 1789 de către un „ungur“ cu „iobagii“ lui Traian [23], iar Dosza Daniel este de părere că Ileana Cosînzeana din tradiţiile româneşti ar reprezenta simbolul Daciei [24]. Noi credem că, dimpotrivă, reprezintă simbolul Dochiţei, o presupusă fiică a regelui dac despre care se vorbeşte în tradiţiile româneşti. Socotim că tocmai datorită acestei permanenţe în conştiinţa maselor înaintaşii ştiinţei române au numit o revistă „Dacia literară“ [25], iar alta „Magazin istoric pentru Dacia“ [26], iar de atunci şi pînă acum au apărut numeroase publicaţii în care prin Dacia se înţelege România în sensul larg al cuvîntului. Marea manifestare sportivă iniţiată de tovarăşul Nicolae Ceauşescu, secretarul general al Partidului Comunist Român, se numeşte „Daciada“, fiind o formă nouă de manifestare a acestei permanenţe în contemporaneitate. Pe lîngă antroponimele Dacia, Dachia, Decebal, Dac, Dacu din zilele noastre, amintim şi forma arhaică Decheval [27].

In sfîrşit, mai amintim că Horea se considera „împăratul Daciei“, iar burghezia maghiară se temea la 1848 că românii vor realiza „rigatul Daciei“ [28]. La 1848 bucovinenii cereau crearea unui stat unitar român în limitele „vechii Dacii“ [29].

---

[11] G. Asachi, Opere, I, Edit. Minerva, Bucureşti, 1973, p. 61.
[12] Ibidem, p. 67.
[13] Ibidem, p. 136.
[14] Ibidem, p. 174.
[15] Material cules de teren.
[16] Gh. Asachi, op. *cit.*, p. 226.
[17] „Analele Dobrogei“, 1925, p. 197.
[18] Folclor dîmboviţean inedit, cules de noi.
[19] Marele *dicţionar geografic al României*, tom. III, p. 49.
[20] Ibidem, tom. IV, p. 52. Arheologul Constantin Mătasă, pornind de la atari atestări, a descoperit în zona Neamţului asemenea aşezări.
[21] Material cules de pe teren în jud. Dîmboviţa.
[22] Ibidem.
[23] Apud G. T. Niculescu Varone, *Jocuri naţionale romîneşti*, Edit. Universul, Bucureşti, 1938, p. 9.
[24] Ibidem, p. 97.
[25] G. Călinescu, Opere, tom. II, E. P.L., Bucureşti, 1965, pag. 191.
[26] N. Bălcescu, Opere, tom. IV, Edit. Academiei, Bucureşti, 1962, p. 177.
[27] Material cules pe teren.
[28] Vezi T. Albani, Douăzeci de ani de la Unire, Institutul de arte grafice (Grafica), Oradea, 1938.
[29] Ibidem.

www.mnir.ro

Mai observăm că numirile romane nu au dăinuit peste veacuri atît de puternic ca cele dacice. „Masa lui Traian", situată în pasul care se numea cîndva „Poarta lui Traian", pe valea Oltului, a devenit „Masa lui Mihai Viteazu". „Brazda lui Traian", numită și „Valu lui Traian", „Șanțul lui Traian", „Calea lui Traian", „Drumul lui Traian", „Troian", „Traeanu", a devenit „Brazda lui Novac" sau „Iorgovan".

Numeroase sînt mărturiile care demonstrează permanența unor elemente de cultură și civilizație dacică pînă către zilele noastre. Amintim forme de manifestare a numeroase piese de ceramică, la care se adaugă motive ornamentale arhaice,

Fig. 1 — Poartă de Maramureș cu motive arhaice : Funia, Coloana cerului și motivul solar

Fig. 2 — „Coloana cerului", tratare contemporană, de Marin Manea

Fig. 3 — Tip de bucovinean

dintre care menționăm motivul „funia" atît de prezent în sculptura românească (fig. 1). Acesteia i se adaugă motivele „dinte de lup", „valul", „meandrul" și altele. Reținem o serie de elemente de port popular bine cercetate de către înaintași, între acestea detașîndu-se în mod special cioarecul cu 101 crețuri pe picior, care atingea pînă la 3,50 m lungme și care a fost identificat în metopele de pe Columna lui Traian sau pe Monumentul de la Adamclisi. Însăși oamenii bătrîni se poartă acum aidoma lui Badea Cîrțan, despre care, la timpul său, presa italiană a scris „un dac a coborît de pe Columnă" (fig. 3).

Nu ne vom opri la o serie de obiceiuri arhaice, dacice, de care ne-am ocupat într-un alt studiu publicat în „Muzeul național", ci vom trata alte obiceiuri noi, unele consemnate de noi în forme inedite. Între acestea un loc de frunte îl ocupă „Caloianul", cunoscut și sub numele de Caloi, Căloi, Scaloi, Scaloianul, și care la Potlogi, Jud. Dîmbovița a fost consemnat de noi sub numele de Caloiță. Este un obicei precreștin, agrar, și care constă în simulacrul de înmormîntare a unei păpuși făcută din aluat — spre deosebire de cele clasice din lut sau ceară — și care îmbracă forme evidente antropomorfe, este aranjată într-un „sicriu" dintr-o coajă de dovleac și este lansată pe apă dintr-un loc unde poate nu întîmplător s-a aflat și un valoros tezaur dacic. Este interesant că obiceiul nu este contaminat de creștinism, iar din „bocet" reținem invocația de ploaie :

„Caloiță, iță, iță,
Ia mai dă-ne de-o ploiță
Că de cînd nu ne-ai mai dat
Holdele ni s-au uscat".

Am consemnat și forma de manifestare a cuplului de soț și soție.

Un alt obicei arhaic, precreștin, este cunoscut sub numeel de Gurban, Gorban, Corban, Curban și constă în sacrificarea unui miel neapărat alb, neapărat

www.mnir.ro

Fig. 4 — Tipuri de glugă

Fig. 5 — Dac. Sculptură în lemn

www.mnir.ro

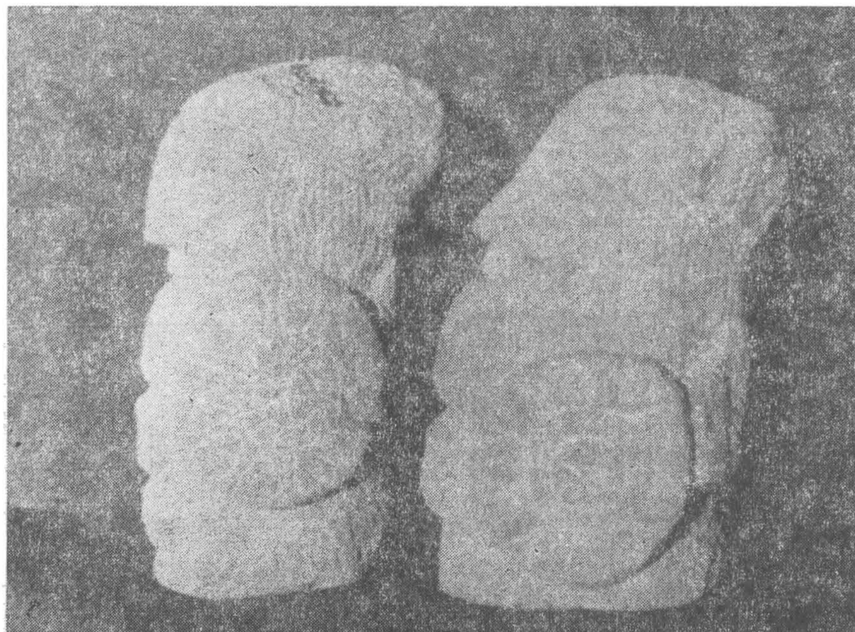

Fig. 6 — Daci. Sculptură în piatră

berbecel, neapărat gras şi fără eventuale defecte, cu ocazia sărbătorii de Sf. Gheorghe, mai rar de Sf. Dumitru, deci cu ocazia unor sfinţi cavaleri, care, aşa cum se demonstrează, nu sînt decît o continuitate a Cavalerului trac [30]. Cu această ocazie se pronunţa şi o anume poezie precreştină, care glăsueşte :

„Voi sfintelor, bunelor, milostivelor,
Veniţi iuţi ca vîntul
Şi dulci ca mierea
Şi-i daţi lui (cutare)
Znaga,
Blaga,
Si puterea
Şi virtutea
În oasele lui
Şi-n tot corpul lui.
Că el vă cinsteşte,
Şi vă prăznuieşte
Din an în an
Cu-n butoi de vin,
Un berbece gras
Şi-un cuptor de pîine
Amin.

Mielul este fript haiduceşte, nu se mai foloseşte cuţitul după ce s-a copt, nu se duce nimic acasă, pîinea este nesărată, nu se bea nimic altceva decît vin, iar masa este întinsă pe crengi de salcie sau plop şi măruntaiele, plus resturile sînt îngropate sau date pe apă.

În sfîrşit, un alt obicei asupra căruia ne oprim este „Vasilica", despre care s-a afirmat nejustificat pînă în prezent că ar fi un obicei feudal, de curte. Descoperirea unei statuete într-o aşezare de tip Gumelniţa, conservată la Muzeul din Olteniţa, ne permite constatarea identităţii ei cu „Vasilica" contemporană, fapt care de asemenea trădează permanenţa unui obicei precreştin (fig. 7).

Am mai consemnat şi o suită de manifestări care amintesc perfect despre permanenţa unor elemente de cultură arhaică. Ne gîndim în primul rînd la marea formă de manifestare a motivului solar în plastica populară românească contemporană, precum şi la „postul Soarelui", cercetat de noi în Maramureş şi care nu are nimic comun cu creştinismul, precum şi „botezul Soarelui", cercetat de noi pe Tîrnave, şi care constă în scufundarea pruncului de trei ori în apa curgătoare şi

[30] I. C. Drăgan, *Noi tracii*, Craiova, 1976, p. 83.

www.mnir.ro

Fig. 7 — Măști folosite la priveghi, lucrări premiate la ediția a II-a a Festivalului național „Cîntarea României"

Fig. 8 -- Pe teren, în culegere de materiale etnologice

săltarea sa, în timp ce asistenţa zice : „Mă uitai la Soare şi văzui alt Soare“ — soarele nou văzut nefiind altul decît pruncul.

În contemporaneitate numeroase sînt cazurile de sculpturi şi de reprezentări ale chipului de dac în plastica românească contemporană. Dacă ceramiştii gorjeni au expus în 1906 piese reprezentînd chipuri de daci şi pe Decebal, apoi în prezent acestea sînt frecvente în mai multe centre, iar sculpturile executate de muncitorii de la fabricile de mobilier, precum şi de pietrarul Nicolae Popa vin să confirme permanenţa dacilor în conştiinţa tradiţională.

În concluzie se poate constata că poporul nostru este păstrătorul unor puternice tradiţii arhaice care dovedesc permanenţa sa pe aceste meleaguri, iar prezenţa acestora în forme identice în cele mai diferite părţi ale ţării demonstrează unitatea sa culturală.

CONTRIBUTIONS ETHNOLOGIQUES À L'ÉTUDE DE LA CULTURE ET DE LA CIVILISATION DES DACES

Résumé

En faisant appel aux documents d'intérêt ethnologique, on constate la forte existence de l'esprit des Daces dans la conscience traditionnelle roumaine, dans les anthroponymes, dans les toponymes et dans le folklore. La permanence des motifs ornamentaux archaïques daces, des éléments de costume populaire, des pratiques et des coutumes préchrétiennes prouvent la capacité du peuple roumain de conserver les éléments de culture et de civilisation archaïque spécifique.

www.mnir.ro

SECȚIA a II-a
ISTORIE MEDIE

www.mnir.ro

CETATEA DE LEMN DIN SECOLELE VIII—IX DE LA SLON-PRAHOVA

de **MARIA COMŞA**

În cursul săpăturilor din 1972—1974 şi apoi mai ales în campania din anul 1976, în apropierea turnului de observaţie din interiorul celor două cetăţi (I A şi I B), deasupra laturei de vest a acestora, în porţiunea în care începea să coboare panta dealului „La Ciugă" [1], am observat pămînt puternic înroşit de foc.

Ne-am dat seama de la bun început că aici avem de-a face cu un complex important şi deosebit. De aceea, după ce ne-am lămurit în linii generale cu traseul zidurilor de incintă ale celor două cetăţi (a cetăţii de cărămidă = I A şi a cetăţii de piatră = I B), în anul 1977 am început cercetările şi în această porţiune.

Pe o suprafaţă de 11,10 × 3 m au fost descoperite gropile în care fuseseră înfipte 6 trunchiuri de copaci, în care au pătruns apoi cărbuni şi pămînt ars. Trunchiurile de copac fuseseră dispuse pe două rînduri, oarecum în zig-zag. Grosimea acestor trunchiuri este diferită, cel mai gros are diametrul de 0,80 × 0,65 m, iar cel mai subţire de 0,35 × 0,30 m (fig. 1/A). Adîncimea gropilor variază şi ea, în funcţie de grosimea trunchiurilor de copaci, de la 0,30 la 0,80 m.

Din cauza incendiului puternic care a distrus complexul, trunchiurile de copaci au ars, iar în jurul gropilor, în care acestea au fost înfipte, pămîntul s-a înroşit, formînd un fel de vetre a căror grosime variază între 6—20 cm. De altfel întreaga suprafaţă cercetată era acoperită de urmele acestui incendiu, pămîntul avînd din această cauză o culoare roşcată.

Printre trunchiurile de copaci dispuse vertical au fost aşezate trunchiuri mai subţiri sau crengi mai groase de copaci, în poziţie culcată (orizontală sau oblică). In urma incendiului, resturil lor carbonizate zăceau în parte pe suprafaţa arsă descrisă mai sus, altele s-au păstrat lîngă marginea gropilor în care fuseseră înfipte trunchiurile aşezate în poziţie verticală, iar altele au alunecat, împreună cu pămîntul ars din jur, în umplutura acestora.

Fără îndoială că în porţiunea cercetată am surprins urmele unei palisade de lemn care a fost distrusă de un puternic incendiu. Urmele acestei palisade au fost surprinse şi în secţiunea alăturată (S.III/1861). Resturi carbonizate din trunchiuri de copaci mai subţiri şi din crengi zăceau în toate poziţiile, în jurul lor fiind cenuşă şi pămînt înroşit.

La o primă observaţie am crezut că această palisadă este contemporană cu cetăţile I A şi I B şi avea menirea, pe de o parte, să susţină terenul pe care era construit turnul de observaţie din interiorul celor două cetăţi, iar, pe de altă parte, să împiedice eventualele alunecări de teren peste zidul de incintă de vest al cetăţilor menţionate mai sus [2]. De aceea am pornit la verificarea situaţiei şi pe latura de est, unde configuraţia de teren este asemănătoare. Aici, ca şi în partea

---

[1] Pentru cunoaşterea mai amănunţită a descoperirilor de la Slon „La Ciugă" cf. Maria Comşa, *Un knézat roumain des Xe—XIIe siècle à Slon-Prahova (Étude préliminaire)*, in „Dacia", XXII, N.S., 1978, p. 303—317.

[2] *Ibidem*, p. 307. Această părere, după cum vom vedea din cele ce urmează, a fost infirmată de cercetările noastre ulterioare.

www.mnir.ro

de vest, au ieşit la iveală resturile unei palisade formată din trunchiuri de copaci înfipţi în pămînt, printre care fuseseră aşezaţi trunchiurile de copaci mai subţiri şi chiar crengi. În partea de est, stînca fiind mai aproape trunchiurile de copaci din care fusese făcută palisada sînt mai subţiri în comparaţie cu latura de vest. Grosimea lor variază între 0,20—0,40 m în diametru (fig. 1/B).

În partea de est s-a observat însă (în secţiunile XXL, V ca şi într-o casetă a secţiunii XXV) că această palisadă are o prelungire care coboară pe panta dealului.

La 7 m de palisada care se afla la începutul pantei se aflau gropile unor trunchiuri de copaci înfipţi în pămînt, a căror grosime variază de la 0,50 la 0,60 m în diametru. Adîncimea gropilor variază între 0,20—0,40 m. În umplutura gropilor acestora şi în jurul lor pămîntul purta urme de arsură puternică. Ca şi pe latura de vest, în stratul de arsură care atingea o grosime între 10—25 cm se aflau resturi de cărbuni provenite din trunchiuri şi crengi de copaci, dispuse transversal, care alcătuiau palisade. De asemenea, palisada de sus fusese legată de trunchiurile de copaci înfipţi vertical cu 7 m mai jos, cu trunchiuri şi crengi de copaci dispuse orizontal, din care au apărut resturi în secţiunea XXV.

O situaţie care se cuvine a fi menţionată în chip special a apărut în cursul cercetărilor efectuate în anul 1978 în secţiunea L. În malul de NNE al acestei secţiuni, sub negativul zidului de incintă şi sub negativul unei părţi a turnului de apărare de pe latura de est, aparţinînd cetăţii I A (de cărămidă, care precede cetatea I B de piatră), au apărut sub forma a două pete mari de arsură, ca un fel de vetre, urme din palisada de lemn, care cobora pe panta de est a dealului „La Ciugă".

În acest fel ne-am dat seama că avem de-a face cu părţi dintr-o palisadă care aparţinea unei fortificaţii de lemn, anterioare celor două cetăţi (cetatea I A de cărămidă, datată pe la mijlocul sec. al IX-lea şi cetatea I B de piatră, datată în a doua jumătate a sec. al IX-lea şi în primele decenii ale sec. al X-lea)[3].

Ţinînd cont de datele stratigrafice, de datarea cetăţilor I A şi I B, ca şi de prezenţa unor fragmente ceramice — lucrate la roată din pastă amestecată cu nisip şi ornamentate prin incizie, cu linii orizontale şi în val, culese din stratul de arsură al palisadei de lemn — încadrăm acest complex în primele decenii ale sec. al IX-lea şi eventual la sfîrşitul sec. al VIII-lea.

Datorită faptului că laturile de est şi de vest ael acestei fortificaţii de lemn, ca şi porţiuni din latura de nord şi din cea de sud sînt distruse nu am putut reconstitui peste tot cu exactitate traseul acestei fortificaţii de lemn.

Pe baza resturilor de cărbuni surprinşi sub negativul bazei zidurilor cetăţii I A (în secţiunile XV—XXII şi XXVI—XXVII), ca şi pe baza unor aşchii de lemn descoperite în secţiunea 1/1960, caroul nr. 20 la 0,50 m de la nivelul de călcare actual, în stratul care aparţine celei mai vechi depuneri din epoca feudală timpurie, putem susţine că zidul de sud al acestei fortificaţii de lemn se afla cu cîţiva metri în afara incintei şi a turnurilor care flanchează poarta celor două cetăţi I A şi I B.

În partea de est resturi ale unui strat amestecat cu cărbuni au fost descoperite în secţiunea nr. LIV, sub fundaţiile cetăţii I B. Acest strat corespunde cu traseul pe care îl descrie primul rînd de trunchiuri de copaci (de la începutul pantei) de pe latura de est. Astfel palisada de lemn, în spre latura de nord, se afla în interiorul celor două cetăţi, iar spre nord traseul zidului de est al fortificaţiei de lemn este aproape acelaşi cu cel al zidului de incintă al cetăţii I B.

O mică porţiune a traseului fortificaţiei de elmn a fost surprinsă şi în partea de nord. În rest ea a fost distrusă de zidul de incintă de nord al cetăţii I A.

În partea de vest fortificaţia de lemn (ca şi zidurile de incintă ale cetăţilor de mai tîrziu) a fost distrusă, datorită alunecărilor de teren.

În funcţie de datele de care dispunem putem afirma că, în linii generale, fortificaţia de lemn se află aproximativ pe acelaşi loc pe care s-au construit ulterior cetatea I A (de cărămidă) şi cetatea I B (de piatră), prezentînd o formă alungită, un dreptunghi care avea în partea de nord laturile încheiate în unghi, iar partea de sub colţurile lui erau rotunjite sau eventual teşite. Ea ocupa o supra-

---

[3] *Ibidem*, p. 304—306 şi 307.

www.mnir.ro

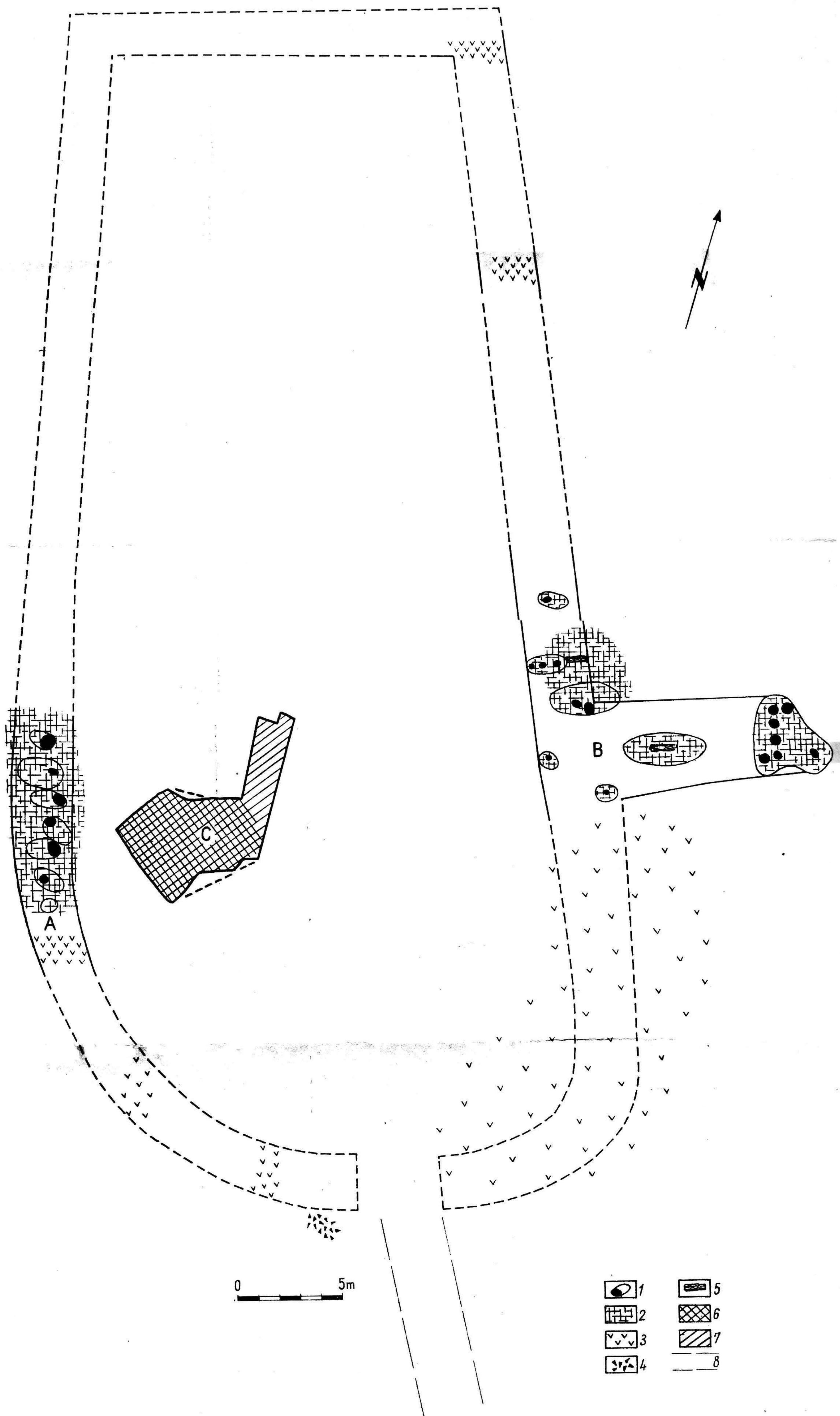

Fig. 1 — **Cetatea de lemn** de la Slon-Prahova (sfîrşitul sec. al VIII-lea şi primele decenii ale sec. al IX-lea) :
1 — gropile trunchiurilor de copac cu pămînt ars în jur ; 2 — pămînt ars amestecat cu resturi de cărbuni şi rare fragmente ceramice ; 3 — bucăţi de cărbuni ; 4 — aşchii de lemn ; 5 — resturi carbonizate din trunchiuri de copaci ; 6 — turnul de observaţie, partea construită odată cu cetatea I A, din cărămidă ; 7 — partea de piatră a turnului (scările), reconstruite odată cu cetatea I B ; 8 — drum de acces.

www.mnir.ro

față de circa 700 m. Poarta se afla pe latura de sud, aproximativ pe la mijlocul acesteia. Nu putem stabili pe bâză arheologică dacă ea avea sau nu unul sau eventual două turnuri de apărare.

De fapt constatăm că, cetatea de cărămidă și apoi cetatea de piatră au urmat în parte planul fortificației de lemn, în ceea ce privește zidurile de incintă, cărora li s-a adăugat porți și turnuri caracteristice unor cetăți contemporane din cărămidă sau piatră din lumea bizantină sau din aria de influență a acesteia din nordul Mării Negre sau din nordul Peninsulei Balcanice [4].

În interior a avut, foarte probabil, un turn de observație amplasat pe același mamelon natural pe care mai tîrziu s-a construit turnul de cărămidă al cetății I. A, reparat și refolosit apoi și în timpul existenței cetății I B (fig. 1/c). Palisada de lemn de pe panta de est a dealului „La Ciugă“ reprezintă o porțiune din fortificația care bara valea spre a împiedica accesul dușmanilor spre Pasul Tătarului, pe unde se ajungea în Transilvania [5].

Cetatea de lemn de la Slon „La Ciugă“ nu a avut val și șanț de apărare [6]. Ea prezenta un sistem de fortificație din trunchiuri de copaci specific zonelor de munte și nu o adaptare a sistemelor de fortificații caracteristice zonelor de silvostepă sau de coline împădurite cu sol din loess.

Ea diferă de cetățile din zonele de silvostepă sau de deal și în ceea ce privește forma.

Avînd în vedere sistemul de construcție ca și forma sa, care nu-și găsește analogii în cetățile de lemn și pămînt din teritoriile învecinate cu țara noastră, considerăm că cetatea de lemn de la Slon păstrează un sistem de fortificație de lemn de tradiție autohtonă.

Ținînd seama de toate caracteristicile acestei cetăți, pe care le-am prezentat mai sus, considerăm că cetatea de lemn de la Slon „La Ciugă“ nu poate aparține decît populației vechi românești din zonă. Această cetate a avut menirea, pe de o parte, de a apăra importanta trecătoare care unea Muntenia cu Transilvania între Slon și Pasul Tătarului, iar pe de altă parte de a servi ca loc de refugiu și de apărare în caz de primejdie pentru această zonă.

Considerăm că cetatea de lemn de la Slon „La Ciugă“ nu constituie un unicat, fortificații similare putînd fi găsite pe multe din culmile de munți, propice pentru astfel de construcții [7].

Existența acestei cetăți de refugiu și de apărare a trecătorii presupune existența la sfîrșitul sec. al VIII-lea și în primele decenii ale sec. al IX-lea a unei căpetenii, un cneaz de vale în zona rîurilor Drăjnuța-Telejenel, care avea funcții juridice și în caz de nevoie îndeplinea și funcția militară de apărare.

---

[4] *Ibidem*, p. 304, 306, 307.

[5] În valea de la est de dealul „La Ciugă“, unde în anul 1977 am descoperit resturi dintr-un zid cu mortar care bara Valea (*ibidem* p. 307—307), la cîțiva metri spre sud de el exista și un strat de pămînt, amestecat cu cărbuni, care provine de la o fortificație similară de lemn, pe care am cercetat-o în anul 1980.

[6] Nici cetățile I A și I B, care au succedat cetății de lemn, nu au avut șanț de apărare.

[7] La Căpîlna, cetatea dacică de piatră a fost precedată de o fortificație de pămînt și de lemn cf. M. Macrea și I. Berciu, în *Cetăți dacice din sudul Transilvaniei*, București, 1966, p. 18—19. Tot aici se amintește și un turn de lemn, *ibidem*, p. 15. Asemenea cetăți de pămînt și lemn, iar în zonele mai stîncoase numai din lemn, au putut exista și în alte părți. În Carpații de Curbură și în Carpații Orienali, aflați în afara provinciei romane Dacia, acest sistem de fortificații s-a putut păstra pînă în epoca feudală timpurie și chiar pînă în epoca feudalismului dezvoltat. Este însă necesar un studiu sistematic al lor, atît pe teren, cît și pe baza materialului publicat.

www.mnir.ro

LA FORTIFICATION EN BOIS DES VIIIe—IXe SIÈCLES DÉCOUVERTE A SLON (DÉP. DE PRAHOVA) ETUDE PRÉLIMINAIRE

Résumé

Pendant les fouilles archéologiques des années 1977—1979 sur la colline „La Ciugă" au nord-ouest du village Slon à été découverte une fortification en bois, construite d'une palissade en troncs d'arbres (fig. 1/a, b).

Sa forme était allongée avec deux coins rectangulaires et la partie de sud-est arrondie, où se trouvait aussi la porte. Cette fortification en bois daté à la fin du VIIIe et au commencement du IXe siècle à été suivie par un cité en briques et puis par une cité en pierre, datées, la première, au milieu du IXe et la deuxième à la fin du IXe et au commencement du Xe siècle (cf. Comşa, „Dacia", XXI, 1978, p. 303 et suiv.).

La fortification en bois a servi comme lieu de refuge pendant les temps précaires et pour défendre une des plus importantes routes entre Slon et le passage de Tătarul qui liait la Valachie (Munténie) avec la Transylvanie de sud-est. Son existence suppose dans la zone des rivières de Drăjnuţa et Telejenel un chef local (knez de vallée) qui a eu surtout des attributions juridiques et s'il était besoin des attributions militaires aussi, pour défendre le téritoire qui se trouvait sous sa jurisdiction.

www.mnir.ro

ELEMENTE BIZANTINE ÎN INVENTARUL NECROPOLELOR DIN SEC. AL XII-LEA DE LA ZĂBALA ŞI PETENI, JUD. COVASNA

de **SZEKELY ZOLTAN**

In urma săpăturilor arheologice întreprinse în ultimii ani în localităţile Zăbala şi Peteni (jud. Covasna) s-au descoperit 2 cimitire din feudalismul timpuriu, aparţinînd sec. al XII-lea, fiind încadrate pe baza monedelor descoperite în morminte care au fost emise de regi maghiari : Geza II (1141—1162), Ştefan III (1162—1172) şi Bela III (1172—1196), (fig. 1/10—12). Morţii au fost înhumaţi fără coşciug, cu orientare vest-est, aşezaţi pe spate cu braţele puse în poziţie diferite. Inventarul înhumaţilor din aceste cimitire, care constă din inele de tîmplă, cercei, inele de deget şi monede, ne-au furnizat date pe baza cărora s-au putut identifica elementele componente ale culturii materiale a populaţiei care a locuit în feudalismul timpuriu în această parte a ţării noastre. Printre aceste elemente unele dovedesc o neîndoielnică provenienţă romano-bizantină. In cele ce urmează vom prezenta elementele care aparţin acestei categorii.

Obiectele de podoabă, ca inele de tîmplă cu capătul în formă S, precum şi cele cu capetele tăiate (acestea din urmă au fost purtate şi pe deget), descoperite în morminte pe lîngă capetele morţilor, sînt considerate ca rezultatul unei dezvoltări îndelungate în spaţiul carpato-dunărean, podoabe ce au fost purtate de populaţia locală, care a trăit în primele secole ale feudalismului timpuriu pe aria Europei centrale [1].

In afară de acestea, pe lîngă capul morţilor au fost găsite la unele schelete cercei, iar pe degete inele făcute din bronz sau din argint. In raport cu celelalte obiecte, cerceii au fost găsiţi în număr redus. La Zăbala din mormîntul nr. 31, ce aparţine unei femei, a fost găsit la urechea dreaptă un cercel în formă de verigă, cu 5 globuleţe sudate la un capăt (fig. 1/1). Intr-un alt mormînt, nr. 112, la urechea dreaptă a scheletului a fost găsit un cercel tot în formă de verigă din bronz, la care un capăt este decorat cu verigi mici făcute din sîrmă subţire (fig. 1/4). Aceşti doi cercei au avut ca prototip cerceii timpurii din sec. IX—X [2]. Prototipurile acestor cercei trebuie căutaţi în epoca avară tîrzie şi în sec. IX—X-lea [3]. Aceste obiecte au avut o mare arie de răspîndire şi de solicitare.

Inelele de degete descoperite, făcute din bronz şi din argint, reprezintă diferite tipuri ca : 1. inele de mînă cu montură de chaton, cu capetele aşezate unul peste altul ; 2. inele cu chaton cu capetele închise ; 3. inele din bandă cu casetă rotundă şi pătrată pentru fixarea pietrei şi 4. inele torsionate (fig. 1/8).

Dintre acestea inelele cu casetă reprezintă tipul cel mai evoluat al inelelor. In cimitirul de la Zăbala ele au fost găsite în următoarele morminte :

M. nr. 37, inel de bronz ; pe ambele părţi ale bandei se află o dungă în relief, pe chatonul în formă de cerc s-a sudat o casetă de prins piatra, care lipseşte.

---

[1] *Istoria României*, I, 1960, p. 770 ; D. V. Rosetti, *Moneda şi podoaba în ritualul funerar din Ţara Românească în veacurile XIII—XVI*, în Studii şi comunicări, Muzeul Piteşti, 1971, p. 187—193.

[2] M. Széll, în „Folia Arhaelogica“, III—IV. 1941, V, t. V, 11—15 ; J. Hampel, *Ùjabb tanulmányok a honfoglalalkor emlékeiröl*, 1907, t. 184, pl. 71, 74, 1, 2.

[3] A. Kralovanski, *Adatok az un. S végü hajkarika kialakulásának és idörendjének kérdéséhez*, în Arch. Ért., 84, 1957, nr. 2, p. 180, 72.

www.mnir.ro

Pe ambele părţi ale chatonului au fost sudate trei granulaţii în formă de globule (fig. 1/2).

M. nr. 59 a, inel de argint, la mijlocul bandei o dungă în relief, pe capul lărgit al inelului s-a sudat un suport dreptunghiular, în care este o piatră de culoare galbenă, înconjurată de o sîrmă subţire (fig. 1/6).

M. nr. 136, inel de argint, pe capul mic în formă dreptunghiulară a fost sudat suportul, care cuprindea o piatră, care îi lipseşte. Laturile suportului sînt decorate cu linii incizate (fig. 1/3).

M. nr. 163, inel din argint, pe capul in formă de cerc a fost sudat un suport, care cuprinde un cuarţ de culoare albastră. Chatonul este prins într-o sîrmă subţire, răsucită. Pe ambele laturi ale suportului au fost sudate cîte trei globuleţe (fig. 1/5).

Cimitirul de la Peteni este încă în curs de cercetare ; deocamdată au fost găsite : 1. inele de argint cu chaton şi 2. un inel cu sigiliu (mormîntul nr. 143 şi 145).

Inelul din M. nr. 143 este făcut din placă de bronz gros de 0,1 cm, cu chaton în formă ovală decorat cu linii incizate vertical şi orizontal.

Inelul cu suport din mormîntul nr. 145 este făcut din bandă de bronz subţire ; pe locul chatonului a fost sudată o placă rotundă, peste care a fost aplicat suportul pentru piatră, care îi lipseşte.

Scheletul din mormîntul nr. 193 a fost aşezat pe spate cu mîinile pe lîngă corp, capul aplecat spre dreapta. Pe degetul inelar a fost un inel de argint, iar pe lîngă ambele tîmple cîte un inel de tîmplă cu capăt în S de dimensiune mare. Scheletul aparţinea unui bărbat matur. Inelul este făcut din bară groasă de 0,3 cm, îngroşată spre sigiliul rotund pe care, într-un cadru în formă de scut, este gravată o cruce dublă, la care barele orizontale se termină cu un punct (fig. 1/7).

Inelele făcute din bandă de chaton sînt cunoscute din cimitirele de la sfîrşitul sec. al X-lea şi din sec. al XI-lea [4]. Din cimitirul de la Moldoveneşti, M. Roşka publică un inel de acest gen [5]. La Zăbala şi la Peteni avem inele cu sigiliu şi cu elementul decorativ în formă de cruce (fig. 1/8). Punctele şi liniile incizate folosite ca elemente de decor arată păstrarea elementelor decorative ale inelelelor făcute din bandă de chaton cu capetele deschise.

În ceea ce priveşte inelele formate dintr-o bandă simplă şi inelul cu suport, analogia lor o găsim in inventarul mormintelor din cimitirele din sec. al XI-lea aparţinînd culturii Bielo Brdo [6], pe care şi Hampel le consideră ca obiecte de podoabe de tradiţie bizantine.

Elementul de decor — crucea dublă în cadrul de scut — e un decor pînă acum necunoscut în cultura materială a populaţiei din această perioadă. Prima dată apare pe o monedă de argint, denar, a regelui Bela III (1172—1196) din anul 1190 [7]. Crucea dublă înainte de sec. al XII-lea nu a fost folosită, nici ca emblemă a regatului maghiar. Crucea apostolică obţinută de Ştefan I de la papa Silvestru a fost crucea cu un singur braţ şi cu bara lungă. S-a constatat că în sec. al X—XI-lea, în Apus, în lumea romano-catolică nu se folosea crucea dublă, numai în est, în Imperiul bizantin, unde era simbolul puterii imperiale. Acest simbol a fost adus de Bela III în regatul maghiar, deoarece el a trăit timp îndelungat la curtea imperială bizantină, unde a cunoscut însemnătatea acestui simbol şi l-a folosit şi el, bătindu-l pe monedele sale. Tot despre Bela III este cunoscut faptul că cele două soţii ale sale erau de origine franceză, cu care au venit în ţară mulţi cavaleri francezi. In acel timp în vest, odată cu cavalerismul s-a răspîndit şi purtarea emblemei. Regele Bela III a preluat acest obicei, purtînd emblema şi folosind crucea dublă ca simbol al puterii regale. Acest simbol apare pe sigiliul unui inel dintr-un mormînt al unui cimitir, probabil cunoscut după moneda mai sus-amintită a regelui Bela III, din sec. al XII-lea, pe care le vom găsi mai tîrziu şi pe monedele lui Andrei II (1205—1235) [8].

---

[4] B. Szöke, *A honfoglaló és kora Árpadkori Magyarság Régészeti emlékei Rég. Tan.*, I, Budapest, 1962, p. 98 ; M. Széll, op. *cit.*, pl. V, B, 12—14.

[5] M. Roşka, în „Dolgozatok", V, 1914, p. 8, fig. 3/4—4 a.

[6] J. Hampel, op. *cit.*, pl. 43.

[7] E. Unger, *Magyar Éremhatározó*, 1960, pl. VII, nr. 101 (279).

[8] *Ibidem*, pl. VIII, 128, IX, 134.

www.mnir.ro

www.mnir.ro

Analizînd elementele de decor ale unor obiecte de podoabe cunoscute din mormintele acestor două cimitire, putem constata o mare influență a tradiției bizantine pînă în această perioadă în partea răsăriteană a Transilvaniei. Folosirea granulației la cercei arată o neîndoielnică tradiție bizantină cunoscută deja din Valea Tîrnavei Mari, dintr-o așezare din sec. al VIII-lea de la Cristuru Secuiesc (jud. Harghita), unde a fost descoperită o valvă de tipar pentru turnarea obiectelor de podoabă[9]. Simbolul crucea dublă este un argument în plus că la sfîrșitul sec. al XH-lea influența culturii bizantine încă era puternică. Faptul este dovedit și de inelele cu suport, care arată tot o tradiție bizantină. Existența acestor elemente de cultură în sud-estul Transilvaniei dovedesc nu numai pătrunderea culturii, dar și integrarea acestor regiuni în sfera de influență și de penetrare a culturii materiale a Imperiului bizantim și după sec. al XII-lea.

BIZANTIAN ELEMENTS FROM THE XIL CENTURY IN NECROPOLS FROM ZĂBALA AND PETENI, COUNTY COVASNA

Summary

At Zăbala and Peteni had been descovered two of their stoch (coins, objects, jewels).

The cemetry from Zăbala is entirely unveiled, but that of Peteni is under investigation. Some of the jewels such as ear-rings with granulation, rings with chaton ùnd a ring an which seal was engraved a cross with double bars, show certain Bizantian influence. Bizantion elements of the material culture of the population from the South-East of Transilvania was already proved from the VII—VIII century our era, but these two cemetries show the presence of Bizantian influence to the XII. Century.

[9] Z. Székely, în „Dacia", N.S., XV, 1971, p. 353—358.

www.mnir.ro

UNELE CONSIDERAŢII ANTROPOLOGICE PRIVIND POPULAŢIA SEC. AL XII-LEA DIN SUD-ESTUL TRANSILVANIEI — ZONA COVASNA

de **LAURENŢIA GEORGESCU**

Cercetările de teren întreprinse de grupul de arheologi ai Muzeului din Sfîntul Gheorghe, sub conducerea dr. Zoltan Székely, au dus la descoperirea în anii 1969—1970 a necropolei de la Zăbala, situată pe un deal pe care localnicii îl numesc „Movila tătărască" — denumire păstrată de-a lungul secolelor în urma bătăliei care a avut loc la Zăbala între secui şi tătari în anul 1658, finalizată cu victoria secuilor [1].

In principal cercetarea arheologică urmărea descoperirea aşezării din epoca bronzului semnalată prin numeroasele fragmente ceramice. S-a observat că gropi de morminte penetrau nivelul aşezării epocii bronzului. Descopertarea exhaustivă a arealului de cercetare a dus la descoperirea unui cimitir de înhumaţie însumînd un număr de 192 de morminte [2]. Pe baza studiului inventarului funerar descoperit în morminte format din podoabe de argint sau bronz, ca : inele de buclă cu capătul în formă de S, inele de buclă simple, cercei, inele de deget, catarame, cît şi a celor 22 de monede depuse ca „obol", monede emise în perioada regilor Geza II (1141—1162) — patru piese, Ştefan al III-lea (1162—1172) — 14 piese şi Bela al IH-lea (1172—1196) — 2 piese (plus două piese distruse), dr. Z. Székely [3] încadrează necropola ca aparţinînd celei de a doua jumătăţi a sec. al XIl-lea. Înhumaţii au fost depuşi în morminte în decubit dorsal cu membrele superioare în poziţii diferite, orientaţi vest-est, micile deviaţii fiind datorate anotimpului în care au fost înmormîntaţi. In cîteva morminte s-au găsit urme de lemn de la coşciug.

Al doilea obiectiv asupra căruia s-au întreprins săpături sistematice, din anul 1978, este staţiunea arheologică Peteni, care, în literatura de specialitate este cunoscută prin descoperirea în 1960 a unui tezaur dacic pe platoul „Hotarul de Jos", iar din 1962 prin localizarea unei aşezări aparţinînd epocii bronzului şi descoperirea a opt morminte cu scheletele depuse în decubit dorsal, orientate vest-est, fără inventar.

Cercetarea aşezării din epoca bronzului de la Peteni a dus la descoperirea, în anul 1978, a unui cimitir aparţinînd feudalismului timpuriu, care s-a suprapus peste această aşezare. Bogatul inventar funerar a permis arheologului dr. Z. Székely (conducătorul grupului de cercetări complexe din sud-estul Transilvaniei — zona Covasna) să încadreze necropola [4], în faza actuală a cercetării, în a doua

---

[1] Balász Orban, *Descrierea pămîntului secuiesc*, III, Budapesta, 1869, p. 145.

[2] Zoltan Székely şi Laurenţia Georgescu *Necropola de la Zăbala* (sec. XII) — *date preliminare*, Comunicare la sesiunea „Ilfov. File de istorie", 3—4 iunie 1980, Bucureşti.

[3] Zoltan Székely, *Elemente bizantine în inventarul necropolelor din secolul al XIl-lead e la Zăbala şi Peteni*, în acest volum.

[4] Zoltan Székely, *Cercetări arheologice în necropola feudală de la Peteni, jud. Covasna* (sec. XII), Raport la a XIV-a sesiune anuală de rapoarte privind rezultatele cercetărilor arheologice din anul 1979 — 22.III.1980, Tulcea (sub tipar).

www.mnir.ro

jumătate a sec. al XII-lea. Monedele descoperite au fost datate de arheolog ca aparținînd regilor Geza II (1141—1162), Ștefan al III-lea (1162—1172) și Bela al III-lea (1172—1192). Morții au fost depuși direct în groapă în decubit dorsal, cu membrele superioare așezate în poziții diferite. Orientarea înhumaților este vest-est, cu foarte mici deviații. Deoarece necropola din sec. al XII-lea a penetrat așezarea din epoca bronzului, în umplutura gropilor de înhumare s-a găsit ceramica și fauna specifică acestei așezări (epoca bronzului).

Dat fiind importanța deosebită a acestor două necropole pentru stabilirea etnogenezei poporului român în feudalismul timpuriu în sud-estul Transilvaniei cu referiri la zona Covasna, cercetările s-au extins avînd un caracter multidisciplinar. Se urmărește problema continuității de locuire, necropolele sînt de extremă importanță documentară pentru studiul populației din feudalismul timpuriu, ceea ce conferă cercetării o importanță națională.

In studiul de față ne ocupăm de eșantionul descoperit în 1978 la Peteni[5], care însumează 80 de morminte ce conțineau schelete cu stare diferită de conservare, în studiul antropologic intrînd doar 66 de subiecți, și de eșantionul de la Zăbala (care a putut fi ridicat de pe teren, dat fiind starea proastă de conservare), care are 45 de subiecți. Ne vom referi însă și la unele aspecte care privesc toată seria descoperită la Zăbala.

Analiza mortalității și a duratei vieții după virsta aproximativă atinsă de fiecare subiect în parte la data decesului ne prezintă următoarea situație prin gruparea indivizilor după vîrsta biologică și cronologică în necropolele Zăbala și Peteni :

Tabelul Nr. 1

Repartiția subiecților pe grupe de vîrstă

Grupa de vîrstă		Zăbala		Zăbala		Peteni	
Biologică	Cronologică	seria întreagă		eșantion		eșantion	
		Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%
Infans I	(0— 7 ani)	40	20,83	3	6,67	18	27,27
Infans II	(7—14 ani)	29	15,10	1	2,22	8	12,12
Juvenis	(15—20 ani)	—	—	—	—	1	1,51
Adultus	(20—30 ani)	69	35,94	2	4,44	7	10,61
Maturus I-II-III	(30—60 ani)	44	22,92	38	84,44	25	37,88
Senil	(60 ani—X)	1	0,52	1	2,22	—	—
Subiecți cu vîrsta nedeterminabilă		9	4,69	—	—	7	10,61
Total :		192	100	45	100	66	100

Din desfășurarea pe grupe de vîrstă putem să subliniem o mortalitate crescută și eglă în rîndul copiilor de la 0—14 ani (35,93%) și a adulților între 20—30 de ani (35,94%), comparativ cu a subiecților maturi decedați între 30 și 60 de ani (22,92%) în seria întreagă din necropola de la Zăbala. In eșantionul de la Peteni mortalitatea este egală între grupul de copii decedați între 0—14 ani și subiecții maturi decedați între 30 și 60 de ani (aproximativ de 37,88%). Raportat la grupa de adulți decedați între 20 și 30 de ani, în perioada de maximă fertilitate, procentul femeilor decedate este de 63,76% la Zăbala.

[5] Laurenția Georgescu, Date preliminare antropologice privind materialul osteologic uman descoperit în necropola de sec. XII de la Peteni, jud. Covasna, Raport la a XIV-a sesiune anuală de rapoarte privind rezultatele cercetărilor arheologice din anul 1979 — 22.II.1980, Tulcea (sub tipar).

www.mnir.ro

Structura pe grupe după sex a decedaţilor de la 20 de ani în sus la Zăbala şi Peteni :

Tabelul Nr. 2

Repartiţia subiecţilor după sex

SEX	Zăbala seria întreagă		Zăbala eşantion		Peteni eşantion I	
	nr.	%	nr.	%	nr.	%
Bărbaţi	49	25,52	27	60,00	21	31,82
Femei	65	33,85	14	31,11	22	33,33
Subiecţi cu sex nedeterminabil	78	40,63	4	8,89	23	34,85
(dintre care copii)	(69)	(35,94)	(4)	(8,89)	(23)	(34,85)
Totalul :	192	100	45	100	66	100

Din analiza materialului studiat reiese că la Zăbala femeile aveau o rezistenţă fizică foarte scăzută, deci durata de viaţă a lor era mai mică, în condiţiile de viaţă pe care le aveau în epoca respectivă cînd căsătoriile se făceau la o vîrstă mai precoce, din complicaţiile care decurgeau după multiplele naşteri care se puteau iinaliza cu infecţii iremediabile. Interesant este faptul că avem o mortalitate aproximativ egală în rîndul femeilor şi al copiilor de la Zăbala (65—69). La Peteni mortalitatea este egală în rîndul femeilor, bărbaţilor şi a copiilor, dar aici este vorba de un eşantion şi nu de întreaga necropolă.

Sub raportul analizei antropologice comparate se constată o unitate între comunităţile umane de la Zăbala şi Peteni (metric şi morfologic). La Peteni ne referim exclusiv la nivelul eşantionului, datele deci nu au caracter de generalizare pentru întreaga necropolă, care este încă în curs de cercetare.

Seriile de mai sus sub aspect metric şi morfologic, atît la femei, cît şi bărbaţi oscilează între aceleaşi limite (tabelele Nr. 3 ; 4 ; 5 A, 5 B), în liniile foarte generale încadrîndu-se în marea grupă europoidă, mezo-dolico-brahicrană.

Tabelul Nr. 3

Caracterele metrice ale seriei Peteni-eşantionul 1978. Cranii-oase lungi

I. Dimensiunile

Nr. Martin	Sex	Nr.	Media	V. (limitele de variaţie)	Sex	Nr.	Media	V. (limitele de variaţie)
1. g-op.	B	12	185,92	178 —197	F	13	183,77	177 —188
5. n-ba.	B	10	103,00	95 —109	F	10	98,70	93 —107
8. eu-eu.	B	13	141,07	134 —150	F	14	139,93	133 —146
9. ft.-ft.	B	14	97,07	88 —106	F	15	96,03	91 —102
10. co-co.	B	15	119,73	103 —128	F	15	116,93	106 —130
12. ast-ast.	B	15	111,60	97 —121	F	13	111,54	106 —120
17. ba-b.	B	10	133,90	127 —144	F	10	134,30	121 —143
20. po-b.	B	12	109,33	97 —121	F	16	110,31	107 —115
40. ba-pr.	B	9	99,55	92 —102	F	11	93,54	88 —100
45. zy-zy.	B	12	133,92	118 —145	F	13	130,54	120 —140
47. n-gn.	B	11	117,18	100 —141	F	13	109,54	92 —124
48. n-pr.	B	10	70,30	58 — 90	F	14	73,64	59 —105
Talia (cm.) :	B	27	168,44	160,9—173,0	F	33	164,5	148,7—168,2

II. Indicii

Nr. Martin	Sex	Nr.	Media	V. (limitele de variație)	Sex	Nr.	Media	V. (limitele de variație)
8 : 1	B	13	73,67	73,1— 80,5	F	10	78,18	74,0— 94,6
17 : 1	B	11	71,98	65,6—100,0	F	8	76,59	67,5—102,2
17 : 8	B	12	95,42	91,7—100,7	F	7	96,16	90,9—105,8
20 : 8	B	14	78,06	71,8— 79,7	F	11	78,19	65,3— 85,8
20 : 1	B	13	58,98	56,3— 63,7	F	11	60,14	54,3— 63,5
9 : 10	B	16	81,18	73,9— 84,3	F	12	82,21	72,7— 88,4
9 : 8	B	15	68,60	62,0— 73,6	F	11	67,30	56,2— 71,9
12 : 8	B	14	79,19	72,7— 86,3	F	12	77,12	61,9— 81,9
40 : 5	B	10	96,32	79,5—104,2	F	8	93,77	88,8— 97,8
47 : 45	B	11	85,8	74,6— 95,2	F	10	85,22	68,1— 96,7
48 : 45	B	11	52,99	43,6— 77,2	F	10	55,84	45,4— 76,3
52 : 51	B	14	85,38	65,8—111,1	F	12	83,95	68,8—100,0
54 : 55	B	14	51,39	36,2— 62,5	F	11	51,94	42,0— 68,2
63 : 62	B	13	86,34	66,0—107,8	F	13	88,65	74,5—110,2

Tabelul Nr. 4

Caracterele metrice ale seriei Zăbala-eșantion. Cranii

I. Dimensiunile

Nr. Martin	Sex	Nr.	Media	V. (limitele de variație)	Sex	Nr.	Media	V. (limitele de variație)
1. g-op.	F	12	181,82	174—187	B	26	181,11	176—205
5. n-ba	F	12	98,67	93—103	B	19	104,37	90—137
8. eu-eu	F	13	137,61	132—144	B	26	143,65	132—180
9. ft-ft	F	13	94,15	91—102	B	26	99,31	82—128
10. co-co	F	13	115,23	105—121	B	26	124,07	112—156
12. ast-ast	F	12	111,0	104—118	B	24	121,67	106—168
20. po-b	F	13	111,61	109—115	B	26	113,54	108—120
17. ba-b	F	12	132,42	125—740	B	19	132,74	93—145
45. zy-zy	F	12	129,17	121—135	B	26	126,81	112—174
40. ba-pr	F	10	90,2	87—100	B	15	95,87	87—117
47. n-gn	F	9	105,78	100—114	B	15	114,93	95—123
48. n-pr	F	11	62,64	60— 66	B	19	70,74	60—104

II. Indicii

Nr. Martin	Sex	Nr.	Media	V. (limitele de variație)	Sex	Nr.	Media	V. (limitele de variație)
8 : 1	F	11	75,76	72,13— 78,26	B	26	77,74	70,77— 99,29
9 : 10	F	13	81,77	76,86— 87,62	B	26	80,09	70,29— 86,96
9 : 8	F	13	68,47	63,38— 77,23	B	26	69,07	52,22— 85,33
17 : 1	F	11	72,84	69,23— 74,86	B	19	70,89	52,84— 75,52
17 : 8	F	12	96,27	89,28—102,24	B	19	93,18	66,43—105,97
20 : 1	F	11	61,72	59,81— 66,89	B	26	60,94	54,15— 78,62
20 : 8	F	13	81,08	78,26— 85,81	B	26	79,25	61,67— 84,51
29 : 26	F	13	87,04	84,25— 91,89	B	26	89.12	84,61—109,61
30 : 27	F	12	91,54	84,25—107,69	B	26	90,61	83,2 — 93,80
12 : 8	F	13	81,05	75,0— 89,60	B	26	77,57	43,89—112,00
40 : 5	F	10	94,66	88,25—104,30	B	15	90,58	64,23—101,03
47 : 45	F	9	81,91	77,55— 90,08	B	14	83,55	65,52—110,71
48 : 45	F	10	48,49	43,48— 52,24	B	19	65,74	37,36— 62,5
52 : 51	F	12	83,39	75,00—108,37	B	20	84,60	73,17— 94,44
54 : 55	F	12	51,54	46,94— 60,87	B	19	49,1	41,51— 58,33
63 : 62	F	12	89,93	72,72—102,78	B	19	83,48	77,27—110,00

www.mnir.ro

Tabelul Nr. 5-A

Distribuţia pe clase dimensionale şi pe categorii de indici. PETENI-eşantionul 1978 (=Pet.) şi ZABALĂ-eşantion (=Zăb.)

Nr. Martin	Clasificarea după sex						Nr. Martin	F (şi) B	(Pet)	(Zăb)
	F	B	(Pet)		(Zăb)				F—B	F—B
			F	B	F	B				
1	x—161	x—169	—	—	—	—	17 : 1	x—69,9	2— 3	3— 5
	162—169	170—177	—	—	—	1		70—74,9	3— 7	6— 9
	170—176	178—185	—	6	1	6		75— x	3— 1	2— 1
	177—184	186—193	7	5	9	11				
	185— x	194— x	6	1	1	8				
8	x—135	x—139	3	7	4	6	17 : 8	x—91,9	2— 1	3— 4
	136—141	140—147	5	5	7	14		92—97,9	3— 7	5—11
	142—149	148—155	6	1	2	5		98— x	3— 1	3— 5
	150—157	156—163	—	—	—	—				
	158— x	164— x	1	—	—	1				
9	x— 87	x— 91	2	1	—	1	20 : 1	x—57,9	2— 1	— 4
	88— 92	92— 96	6	4	3	5		58—62,9	8— 8	8—18
	93— 97	97—101	6	7	9	11		63— x	1— 1	2— 4
	98—102	102—106	1	2	1	7				
	103— x	107— x	—	—	—	2				
10	x—108	x—113	1	1	1	1	20 : 8	x—19,9	8—12	5—13
	109—115	114—120	4	6	4	6		80—85,9	3— 2	8—12
	116—122	121—127	7	6	8	10		86— x	— —	— 1
	123—129	128—134	1	2	—	6				
	130— x	135— x	1	—	—	4				
17	x—120	x—125	—	—	—	3	9 : 10	x—79,9	3— 5	5—14
	121—125	126—130	2	3	1	3		80—99,9	9—11	8—12
	126—132	131—137	5	5	6	6		100— x	— —	— —
	133—137	138—142	1	1	4	6				
	138— x	143— x	3	1	1	1				
20	x—102	x—106	2	0	—	—	9 : 8	x—65,9	3— 3	3— 4
	103—108	107—112	3	9	1	12		66—68,9	3— 4	6— 9
	109—114	113—118	8	2	8	12		69— x	5— 8	4—13
	115—121	119—124	3	1	4	2				
	122— x	125— x	—	—	—	—				

Tradiţia şi-a pus amprenta asupra ritualului funerar practicat în aceste două necropole care aparţin unor comunităţi creştine.

Deşi din punct de vedere arheologic inventarul funerar din necropolele Zăbala şi Peteni are analogii cu inventarul descoperit în necropola medievală de la Streisîngeorgiu, studiat de dr. Radu Popa, nu putem intra în studiu comparativ cu materialul osteologic studiat de Ioana Popovici şi Mihai Adam, deoarece datorită stării foarte proaste de conservare au intrat în studiu antropologic din această necropolă un număr restrîns de subiecţi (44), cu o datare între sec. XI—XVIII [6].

La finalizarea cercetării în zona Covasna, vom reveni asupra acestor două necropole, aducînd datele la zi comparativ cu materialele cu care avem tangenţe.

[6] Ioana Popovici şi Mihai Adam, *Consideraţii asupra structurii antropologice a populaţiei descoperite în necropola medievală de la Streisîngeorgiu*, în „Revista muzeelor şi monumentelor istorice de artă", 1978, nr. 1, p. 51—52.

www.mnir.ro

Tabelul **Nr. 5-B**

Distribuția *pe clase* **dimensionate** *și pe categorii de* **indici.**
PETENI-eșantionul 1978 **(=Pet.)** și **ZABALA-eșantion (=Zăb.)**

Nr. Martin	Clasificarea după sex						Nr. Martin	F (și) B	(Pet)	(Zăb)
	F	B	(Pet)		(Zăb)				F—B	F—B
			F	B	F	B				
40	x— 88	x— 89	2	—	2	3	40 : 5	x— 79,9	8—9	— 2
	89— 95	90— 98	5	2	5	9		98,0—102,9	— —	9—16
	96— x	99— x	3	7	3	4		103,0—x	—1	1—
45	x—116	x—121	—	1	—	1	47 : 45	x—79,9	2—3	3— 4
	117—122	122—127	2	—	1	1		80 —84,9	2—2	3— 4
	123—128	128—133	2	5	4	8		85 —89,9	4—2	2— 4
	129—134	134—139	4	3	6	7		90 —94,9	—4	1— 1
	135— x	140— x	5	3	1	9		95 — x	2—	— 1
47	x— 95	x—103	1	2	—	1	48 : 45	x—44,9	—1	1— 1
	96—103	104—111	1	3	3	3		45,0—49,9	3—3	4—10
	104—112	112—120	6	1	5	7		50,0—54,9	3—4	5— 5
	113—120	121—128	4	4	1	4		55,0—59,9	2—2	— 1
	121— x	129— x	1	1	—	—		60,0— x	2—1	— 2
46	x— 56	x— 60	—	1	—	1	12 : 8	x—71,9	1—1	— 1
	57— 60	61— 63	1	1	3	—		72 —78,9	5—5	4—10
	61— 66	64— 69	5	3	8	7		79 —85,9	7—7	9— 9
	67— 70	70— 72	3	2	—	10		86 — x	1—1	— 3
	71— x	73— x	5	3	—	2				
8 : 1	x—64,9	x—64,9	—	—	—	—	52 : 51	x—75,9	2—2	2— 2
	65—69,9	65—69,9	—	—	—	1		76 —84,9	3—6	7— 7
	70—74,9	70—74,9	1	6	4	6		85 — x	6—6	3—10
	75—79,9	75—79,9	8	6	6	13	54 : 55	x—46,9	3—4	2— 8
	80—84,9	80—84,9	—	1	—	1		47 —50,9	2—2	4— 6
	85—89,9	85—89,9	—	—	—	1		51 —57,9	4—5	5— 3
	90— x	90— x	1	—	—	2		58 — x	2—3	1— 1
29 : 26	x—90	x—90	9	12	11	23	63 : 62	x—79,9	3—2	1— 2
	90— x	90— x	2	3	2	1		80 —84,9	1—1	4— 6
30 : 27	x—87,9	x—87,9	2	5	—	3		85 — x	9—10	7—10
	88—90,4	88—90,4	4	1	5	9				
	90,5— x	90,5—x	7	8	7	15				

A FEW ANTROPOLOGICAL CONSIDERATIONS CONCERNING THE POPULATION FROM THE XIL CENTURY FROM THE SOUTH-EAST TRANSILVANIA — COUNTY COVASNA

Summary

Up today refernig to the XII. Century in Transilvania, Covasna county in one of the cemetries were made profound researches from antropological point view. The complex research follows the continuity of habitance, and the studied necropols are of an important documentary value for the investigation of the habitance from early feudalism.

The material which occured belongs to this period from arheological point of wiew, and from antropological are oscilated between the same limits of variability.

www.mnir.ro

ASPECTE DEMOECONOMICE PRIVIND ZONA DE NORD A MOLDOVEI ÎNTRE SEC. AL IX-LEA ŞI PRIMA JUMĂTATE A SEC. AL XIV-LEA

de **EMIL IOAN EMANDI**

Studiul perioadei cronologice cuprinse intre sec. IX şi prima jumătate a sec. al XIV-lea privind zona de nord a Moldovei, deşi a făcut obiectul unor intense şi valoroase cercetări istorice şi arheologice [1], totuşi, în mai mică măsură s-a urmărit acţiunea complexă şi reciprocă a factorilor economici şi demografici pe de o parte, iar pe de altă parte, s-a omis investigarea urmelor de cultură materială prin procedee şi metode proprii ştiinţelor exacte, în speţă analizele metalografice şi paleobotanice. Analiza perioadei sub aceste aspecte a contribuit intr-o mai largă măsură la cunoaşterea unor noi componente ale vieţii umane în manifestările sale social-economice şi cultural-politice, manifestări ce au avut consecinţe directe asupra cristalizării relaţiilor feudale şi a autoafirmării politice a populaţiei din zonă, ca entitate etnică distinctă, prefigurînd în felul acesta premisele constituirii statului feudal de sine stătător şi independent, Moldova. Încercarea de a reconstitui măcar parţial *cadrul demoeconomic tradiţional* al zonei în care a evoluat şi progresat societatea feudală locală a fost stînjenită în parte de o serie de factori, dintre care cei mai semnificativi ne reţin atenţia : numărul redus de izvoare scrise ca şi caracterul lacunar al unora ; numărul mic de necropole cercetate arheologic, ca şi al aşezărilor din perioada sec. XI—XIII ; neglijarea completă a cercetărilor paleobotanice şi metalografice ce-ar fi putut suplini şi clarifica o serie de probleme ce privesc tehnicele de producţie agrare, pastorale şi meşteşugăreşti ; corelarea aspectelor economice cu cele demografice şi raportarea

[1] V. Spinei, în „Anuarul Institutului de istorie şi arheologie «A. D. Xenopol»", XIV, Iaşi, 1977, p. 2—20 ; idem, în SCIV, 21, 1970, 4, p. 596—615 ; idem, în Hierasus, vol. I, Botoşani, 1979, p. 218—241 ; idem, comunicare prezentată la sesiunea ştiinţifică a Muzeului judeţean Suceava, 23—24 iunie 1980 ; C. Cihodaru, în „Anuarul Institutului de istorie şi arheologie «A. D. Xenopol»", XVI, Iaşi, 1979, p. 167—186 ; idem, în „Studii şi cercetări ştiinţifice, istorie", 14, Iaşi, 1963, 2, p. 218 şi urm. ; Al. A. Bolşacov-Ghimpu, *Cronica Ţării Moldovei pînă la întemeiere*, Bucureşti, 1979 ; M. D. Matei, *Studii de istorie orăşenească medievală (Moldova, sec. XIV—XVI)*, Suceava, 1970 ; idem, în Studii şi materiale de istorie, vol. III, Suceava, 1973, p. 63—75 ; Miron Constantinescu, Ştefan Pascu, Petre Diaconu (sub redacţie), *Relations between the autohtonous population and the migratory populations on the territory of Romania*, Bucureşti, 1975 ; N. Zaharia, M. Petrescu-Dîmboviţa, Em. Zaharia, *Aşezări din Moldova de la paleolitic pînă în sec. al XVIII-lea*, Bucureşti, 1970 ; Al. Păunescu, Paul Sadurschi, V. Chirică, *Repertoriul arheologic al judeţului Botoşani*, vol. I—II, Bucureşti, 1976 ; Dan. G. Teodor, *Teritoriul est-carpatic în veacurile V—XI e.n.*, Iaşi, 1978 ; idem, în Arheologia Moldovei, vol. IX, 1980, p. 75—83 ; L. L. Polevoi, *Ocerki istoriceskoi gheografii Moldavii, XIII—XV v.v.*, Kişinev, 1979 ; Elena Busuioc, *Ceramica de uz comun nesmălţuită din Moldova (sec. XIV—XVI)*, Bucureşti, 1975 ; Eug. Neamţu, V. Neamţu, Stela Cheptea, *Oraşul medieval Baia in secolele XIV—XVII*, Iaşi, 1980 ; Emil I. Emandi, în SCIVA, 30, 1979, 3, p. 377—392 ; Lia şi Adrian Bătrîna, comunicare prezentată la sesiunea ştiinţifică a Muzeului judeţean Suceava, 23—24 iunie 1980.

www.mnir.ro

lor la un teritoriu geografic bine delimitat și la un mod de producție condiționat de nivelul tehnic, tehnologic, social și politic caracteristic societății feudale românești din sec. IX—XIV.

Încheierea procesului de formare a poporului și limbii române în cursul sec. al VIII-lea marchează apariția unui etnic românesc de tip *arhaico-feudal* corespunzător unui anumit mod de producție cu note specifice, ceea ce l-a individualizat și particularizat față de alte societăți vecine, ca element etnic relativ puternic, distinct (economic, social, politic, spiritual, limbă, teritoriu) ajuns să-și înjghebe structuri politice de oarecare anvergură, consemnate de altfel în izvoarele scrise armene (sec. IX), papale (sec. XIII), arabe, persane (sec. XIII—XIV) și rusești (sec. XIII și XIV) sub numele de „țara vlahilor" („Balak") sau „terra" [2] (astfel se înregistrează nu numai etionimul de „valah", ci și aria lui de locuire), marcînd în felul acesta începutul cristalizării și maturizării relațiilor feudale caracteristice evului mediu românesc. Începînd cu sec. X—XI, toate informațiile referitoare la populația din zonă [3] o numesc fără excepție „valahi", etionim care nu se mai ascunde sub numele de brodnici sau blaci, ci apare ca etnos bine definit teritorial, ca limbă, organizare și cultură, el marcînd de fapt generalizarea și tendința de individualizare și organizare etnică a populației autohtone, asimilînd totodată grupurile restrînse și izolate de slavi [4] precum și a altor enclave de populații nomade sedentarizate acolo unde a fost cazul. Dacă, toate informațiile scrise din secolele următoare (XII—XIV), referitoare la etionimul dat populației din zonă este fără excepție desemnat prin „valah", în schimb toponimul major teritorial a cunoscut diferite denumiri pe care cronicile rusești, bizantine, papale și persane [5] l-au consemnat sub numele de „Vlahia Mică", „Rusovlahia", „Moldavia", „Kara-Ulagh" (Vlahia neagră). De remarcat că cel mai folosit toponim ce desemnează teritoriul geografic de la est de Carpați locuit de români în izvoarele vremii, începînd cu sec. al XIV-lea, este cel de „Moldova", toponim ce apare mai întîi atestat documentar ca onomastic derivat de la numele orașului Baia, denumire ce s-a impus apoi la scara întregii țări și abia mai tîrziu el a desemnat și hidronimul Moldova.

Existența unei organizații proprii — obștea teritorială — și a unor începuturi de stratificare socială (contrar acestei opinii unii cercetători susțin că, înainte de constituirea statului feudal Moldova, lipsesc dovezile existenței unor relații feudale, domniile autohtone preluînd, prin substituire, mecanismul de exploatare organizat de nomazi [6]) au fost dovedite prin cercetări documentare și lingvistice asupra unor termeni ca cel de „țară", „jude", „duce", „cîmp", „ocol", „ohabă", ca și prin cercetări de toponimie și de arheologie efectuate în cadrul unor cetăți de pămînt, așezări și necropole. Sînt cunoscute rezultatele obținute pe baza observațiilor referitoare la caracterul diferențiat al inventarului din locuințele așezărilor sau al necropolelor cercetate la Suceava, Fundu Herții, Rădăuți, Hudum-Botoșani, Udești, Volo-

---

[3] Vezi nota 1 (în special studiile lui V. Spinei și C. Cihodaru) ; A. Decei, *Românii din veacul al IX-lea pînă în al XIII-lea în lumina izvoarelor armenești*, în *Relații româno-orientale*, București, 1978, p. 15 și urm. ; Em. Grigorovitza, *Românii în monumentele literare germane medievale*, București, 1901, p. 195—106 ; A. V. Boldur, *Istoria Basarabiei. Contribuții la studiul istoriei românilor*, vol. I, Chișinău, 1937, p. 120—125.

[3] V. Spinei, în „Anuarul Institutului de istorie și arheologie «A. D. Xenopol»", XVI, Iași, 1977, p. 14.

[4] C. Cihodaru, în „Anuarul Institutului de istorie și arheologie «A. D. Xenopol»", XIV, Iași, 1979, p. 170 ; N. Zaharia, M. Petrescu-Dîmbovița și Em. Zaharia, *op. cit.*, p. 112—113.

[5] A. Decei, *L'invasion des Tatares de 1241—1242 dans nos régions selon la Djami ot- Tevarikh de Făzi ol-lah Răsid od Din*, în „Revue roumaine d'histoire", XII, 1971, 1, p. 116—117 ; *Călători străini despre țările române*, ed. M. Holban, vol. 1, București, 1968, p. 31 și 50 ; N. Grigoraș, *Țara Românească a Moldovei pînă la Ștefan cel Mare (1359—1457)*, Iași, 1978, p. 15 și urm. ; V. Spinei, în „Anuarul Institutului de istorie și arheologie «A. D. Xenopol»", XIV, Iași, 1977, p. 20.

[6] H. H. Stahl, *Teorii și ipoteze privind sociologia orînduirii tributale*, București, 1980, p. 164—174.

www.mnir.ro

văț[7], realități ce reflectă trăsăturile esențiale ale structurilor sociale din acea perioadă. De asemenea, trebuie de remarcat că la definirea specificului structurii sociale au contribuit și observațiile referitoare la așezările fortificate situate în zona de nord a Moldovei, ce jalonau drumurile principale (această concentrare de cetăți nu este deloc întîmplătoare în zonele marginale ale Podișului Sucevei, ele putînd sugera existența unei puternice uniuni de obști în partea de nord a Moldovei) ca cele de la Fundu Herții, Dersca, Baranca, Cobîla, Ibănești, Tudora, Siret, Volovăț[8], ele deținînd rolul de reședințe politice pentru așezările din jur și reprezentau în același timp adevărate locuri de convergență și apărare pentru acestea. Practicarea unui asemenea sistem de organizare a impus, în funcție de volumul demografic, efectuarea unor munci în comun la construirea de cetăți și la cîștigarea de noi terenuri pentru agricultură, prin concentrarea forțelor de producție (unelte, oameni) ; aceasta a fost posibil numai datorită organizării satului românesc în obști, singurul element de continuitate și unitate etnică ce s-a diferențiat prin mecanismul intern de funcționare față de formele de organizare a popoarelor din jur. Putem considera că constituirea de „ocoale" și „țări" ca forme de organizare politică și administrativă sînt caracteristice numai etnicului românesc, el îmbrăcînd în procesul de feudalizare toate formele de evoluție specifice de la sat (obște) la „țară".

Apariția românilor ca etnos cristalizat și omogen, de sine stătător, atestat în izvoarele de la sfîrșitul sec. al VIII-lea și începutul sec. al IX-lea, nu poate fi explicată numai pe baza documentelor scrise, ci și pe baza realităților geografice și economice ce s-au putut stabili între habitatul zonei și teritoriul geografic determinat ca spațiu afectat vetrei și hotarului sătesc. Cercetările arheologice de teren și observațiile geografice efectuate în zonă[9] au dovedit că existența vetrelor vechi de locuire au reprezentat adevărate realități sociale, care au contribuit din plin la transformarea și modificarea lentă a mediului geografic, impunîndu-se în cadrul peisajului rural din zonă ca centre de producție și locuire permanentă, dar și dinamică în cadrul aceluiași hotar sătesc. Alegerea acestor puncte de locuire (vatră) s-a făcut în funcție de două elemente geografice : *amplasare* și *securitate*. Cercetările arheologice sistematice de pînă acum, întreprinse în 26 de localități[10] situate în zona de podiș și cîmpie, ca și cele de suprafață efectuate în 91 de localități au dus la semnalarea a 148 de puncte de locuire, din care : 50 de puncte arheologice din sec. IX—XI ; 30 de puncte arheologice din sec. XII—XIII și 62 de puncte arheologice de la sfîrșitul sec. al XIII-lea și prima jumătate a sec. al XIV-lea. Pornind de la existența acestor realități (deși fragmentare și incomplete) social-istorice și paleodemografice se impun a fi precizate cîteva constatări antropogeografice :

a) topografic s-a constatat că altitudinile „zărilor" scad de la vest spre est de la circa 600 m altitudine la 50 m altitudine, ceea ce prea puțin a influențat amplasarea locuirii, observîndu-se că, atît la podiș cît și la cîmpie, zona era la fel de bine populată (în sensul acesta trebuie reinterpretată vechea teorie a populării mai tîrzie a cîmpiei sau a retragerii la munte a populației pentru a scăpa de jaful cotropitorilor). Peste 80% din totalul celor 148 de puncte arheologice datate în sec. IX—XIV se situează între 75 și 375 m altitudine ;

---

[7] M. D. Matei, *Contribuții arheologice la istoria orașului Suceava*, București, 1963, p. 14—59 ; M. D. Matei, Al. Rădulescu, în Studii și materiale de istorie, vol. III, Suceava, 1973, p. 271 ; V. Spinei, Rodica Popovici-Baltă, în *Din trecutul județului Botoșani*, Botoșani, 1974, p. 116—133 ; M. Petrescu-Dîmbovița, Dan Gh. Teodor, V. Spinei, în *Din trecutul județului Botoșani*, Botoșani, 1974, p. 80—107 ; Al. Artimon, comunicare prezentată la sesiunea științifică a Muzeului județean Suceava, 23—24 iunie 1980.

[8] Dan Gh. Teodor, în „Hierasus", vol. I, Botoșani, 1979, p. 198—207.

[9] Al. Păunescu, Paul Sadurschi, V. Chirică, op. *cit.*, vol. II, București, 1976 ; M. D. Matei, Emil I. Emandi, în SCIVA, 27, 1976, 1, p. 97—101 ; Emil I. Emandi, în SCIVA, 30, 1979, 3, p. 377—392.

[10] Vezi nota 1 și Dan Gh. Teodor, în „Dacia", IX, 1965, p. 325—3353 ; Dan Gh. Teodor, Eugenia Neamțu, Victor Spinei, în Arheologia Moldovei, voi. 6, 1969, p. 187—214 ; M. D. Matei, Emil I. Emandi, în „Anuarul Muzeului județean Suceava", vol. V, 1978, p. 226—234.

www.mnir.ro

b) amplasarea a peste 80% din aşezări pe terasa inferioară şi mijlocie larg dezvoltată (cu păduri întinse) a dat posibilitate extinderii şi evoluţiei nestingherite a vetrelor de sat din apropierea crestelor împădurite ; deşi, pentru stabilirea altitudinii medii a unora dintre vetrele vechi nu sînt indici precişi, totuşi pe baza observaţiilor de teren şi a hărţilor topografice s-a constatat că plafonul mediu de altitudine a evoluat pentru perioada sec. IX—XIV de la 275 m, la 280 m, 310 m, 325 m (terasele de 150 m şi 175 m altitudine relativă fiind cele mai tinere ca vîrstă, erau cele mai intens populate) ; fizionomia şi structura de aşezări caracteristice perioadei cronologice cuprinse între sec. IX—XIV nu a schimbat prea mult peisajul geografic al zonei, modificările antropice cuprinzînd în această fază mai ales culoarele văilor şi mai puţin zonele de pantă ale dealurilor. Potrivit acestor constatări se observă o creştere lentă în altitudine a aşezărilor şi a zonelor economice, extinderea acestora făcîndu-se în ritm încetinit de pe văile principale spre versanţii şi văile secundare (de abia în sec. XVIII—XIX se înregistrează un ritm accelerat în defrişarea zonelor de coastă), fapt esenţial în judecarea evoluţiei aşezărilor şi implicit a continuităţii lor ;

c) cercetările arheologice întreprinse în cele 117 localităţi au evidenţiat că cel mai răspîndit tip de aşezare e cea rurală deschisă (137 de aşezări), urmînd apoi cele fortificate (11 aşezări). Vetrele aşezărilor cercetate prin săpături arheologice [11] erau alcătuite din locuinţe de tip adîncit şi de suprafaţă, grupate în crînguri (în cadrul aceluiaşi hotar sătesc pot fi întîlnite două sau trei asemenea crînguri) [12], fiecare crîng cuprinzînd 3—5 case concentrate în „cuiburi" pe o suprafaţă de circa 200—300 m (observaţia fiind valabilă în special pentru sec. IX—XIII) ; în sec. al XIV-lea se constată o răsfirare a acestora pe o lungime de circa 500—600 m ;

d) s-a constatat că între volumul populaţiei dintr-un sat şi mărimea hotarului său există un raport determinant („cît vor putea să trăiască 20 de case") [13], ceea ce a conferit satului românesc, ca trăsătură esenţială ce s-a păstrat în tot cursul evului mediu, o masă mică demografică în raport cu suprafaţa hotarului satului (vetrele erau mici, grupate şi mai numeroase decît numărul de aşezări) ;

e) cartografierea celor 148 de puncte arheologice şi a aşezărilor menţionate în a doua jumătate a sec. al XIV-lea şi prima jumătate a sec. al XV-lea, dar existente în prima jumătate a sec. al XIV-lea (coroborarea documentelor scrise cu cele arheologice prin metoda constituirii toponimelor majore ne-a condus la stabilirea ,în prima jumătate a sec. al XIV-lea în zona de podiş şi cîmpie, a 219 aşezări) [14], ne-a dat posibilitatea să stabilim următoarele concentrări demografice de mărimi diferite în zona de nord a Moldovei pentru sfîrşitul sec. al XIII-lea şi prima jumătate a sec. al XIV-lea (fig. 1) :

— o primă concentrare de 39 de aşezări se situează în zona depresionară Rădăuţi, în sectorul mijlociu al văii Sucevei (în cadrul acestei grupări s-a identificat o singură aşezare fortificată la Volovăţ), revenind la distanţa de 5 kmp o aşezare ;

— alte trei grupări teritoriale cu o mare densitate de aşezări au fost delimitate în zona depresionară Liteni-Baia (29 de aşezări ; o aşezare revenind la 4 kmp), în zonele deluroase Fălticeni-Dragomirna-Buoecea (21 aşezări ; o aşezare revenind la 3 kmp) şi Tătăruşi-Dealul Mare (53 de aşezări ; o aşezare revenind la 3 kmp) ; în cadrul acestor complexe teritoriale se profilează cîteva aglomerări de aşezări in jurul Sucevei, Fălticenilor, Drăguşenilor, Baia şi Probota-Vorona ;

— în partea de nord a podişului, de o parte şi de alta a Siretului, in zona deluroasă Dragomirna-Hăpăi, Bucecea (32 de sate), s-a constatat de asemenea o concentrare de aşezări cu o densitate mai mică, un sat revenind la 7 kmp ; aşezări fortificate s-au identificat la Dersca şi Cobîla ; aşezările deschise sînt concentrate în cîteva microzone geografice din zona Siretului, Dersca şi Zvorîştea-Lunca ;

— Intre Siret şi Prut aşezările se concentrează mai ales în zonele deluroase, centrul cîmpiei rămînînd mai slab populat. Astfel, o primă concentrare se constată

[11] Vezi nota 1, 7 şi 10.

[12] Ştefan Olteanu, în „Revista de istorie", 32, 1979, 2, p. 291.

[13] DIR, A, Moldova, vol. I, veac XVI, p. 394 ; D. Ciurea, în „Anuarul Institutului de istorie şi arheologie «A. D. Xenopol»", XIV, Iaşi, 1977, p. 128.

[14] Emil I. Emandi, în „Anuarul Muzeului judeţean Suceava", vol. VI—VII, Suceava, 1979—1980, p. 587 ; L. L. Polevoi, op. cit., p. 115 şi 161—177 ; Emil I. Emandi, în Hierasus, vol. I, Botoşani, 1979, p. 268—277.

www.mnir.ro

în zona deluroasă Ibănești (7 așezări ; o așezare revenind la 13 kmp), zona care este de fapt marcată de o serie de așezări fortificate ca cele de la Fundu Herții, Baranca, Orofteana, Horodiștea, Ibănești ce jalonau unul din cele mai circulate drumuri (drumul Hotinului) ; de-a lungul dealurilor Prutului constatăm o primă concentrare în zona Volovăț și Ghireni (10 așezări ; o așezare revenind la 14 kmp) și o a doua concentrare spre avalul rîurilor Corogea și Jijia — 15 așezări ; o așezare revenind la 9 kmp) ; alte două concentrări de așezări se pot identificat în zona depresionară Botoșani-Dorohoi (4 așezări ; o așezare revenind la 18 kmp) și în zona Cîmpiei Jijiei pe cursul inferior al pîriului Miletin (4 așezări ; o așezare revenind la 8 kmp) ;

f) stabilirea cadrului demografic pentru prima jumătate a sec. al XIV-lea prin cartarea celor 219 așezări, a avut în vedere și un alt aspect, cel legat de existența hotarelor stabile caracteristice unei vieți așezate, anterioare primelor domnii ; s-a constatat că în majoritatea cazurilor unde hotarul era stabilit pe „ape“ sau pe „zări“ (dealuri) ele erau mai alungite în bazinele de recepție și mai largi în cele de acumulare ; dacă în zona de cîmpie, satele au vetrele dispuse în aliniamente longitudinale, în schimb în cea de podiș, acestea sînt răsfirate pe diferite văi secundare de rîuri alimentate cu apă tot timpul anului.

g) analiza celor 219 toponime majore din prima jumătate a sec. al XIV-lea ne-au relevat următoarele constatări : existența unui habitat aproape omogen românesc atestat de izvoarele scrise din a doua jumătate a sec. al XIV-lea, ne-a condus la următoarea clasificare a toponimiei majore : oiconimele cu origine în antroponime (Botești, Berești, Drăgoiești etc.) reprezintă un procent de 60—65% din totalul așezărilor ; oiconimele care au fost date după natura geografică și topografică a locului (Crasna, Lunga, Cîmpulung, Mălini etc.) totalizează un procent de circa 25% ; oiconimele care amintesc diferite stări economice, sociale, demografice și chiar psihologice (Breci, Satul Diacului, Cărpăniș etc.) se întîlnesc în proporție de circa 15%. Pornind de la aceste constatări, cercetările privind oiconimele ce apar în documentele medievale din a doua jumătate a sec. al XIV-lea ne-au relevat două aspecte : pe de o parte, modalitatea de patrimonializare a satelor (ex. în 1398—1399 boierul Braia a primit un loc pe Strahotin, ca după 45 de ani același loc să fie menționat sub numele de Brainț)[15], iar pe de altă parte urmărirea mai multor cazuri de oiconime în formare („unde este Nichita“, „unde a fost Opriș“, „unde a stat Zîrnă“) pînă la forma lor definitivă (Oprișeni, Bodinți, Nichiteni) sau plină, constatăm prin metode matematice[16], verificate arheologic și paleodemografic[17], că trecerea unui anumit număr de ani reprezintă atît durata de întemeiere a unui sat, cît și stabilirea vechimii altor sate (cele cu oiconimul format) prin scăderea din anul primei mențiuni documentare, fie 58 de ani (limita inferioară), fie 120 de ani (limita superioară).

Constatările privind așezările din sec. IX—XIV ne-au prilejuit și alte aspecte legate de tehnicile de producție (agricole, pastorale și meșteșugărești) ce au jucat un rol hotărîtor în determinarea nivelului economic atins și a volumului demografic caracteristic modului de producere și reproducere a existenței sociale. Ritmul lent de feudalizare și stabilizare juridică a hotarelor satelor ca spații populate și cultivate, în care suprafața destinată cultivării a ținut pasul cu dinamica demografică, reprezintă pentru sec. IX—XIV o realitate social-economică ce trebuie luată în considerare atunci cînd apreciem agricultura ca principală preocupare tehnică, capabilă să creeze un anumit peisaj rural. Pornind de la corelarea factorului economic cu cel demografic în creștere sensibilă în sec. IX—XI, s-au observat progrese vizibile în domeniul agriculturii, în primul rînd în cultura plantelor și în al doilea rînd în thenologia confecționării și diversificării uneltelor. Dacă sporirea mijloacelor de existență s-a făcut preponderent extensiv prin luarea în cultură de noi pămînturi, prin defrișare și desțelenire (din hotarul satului) fie prin muncă colectivă, fie individuală, trebuie de remarcat grija omului pentru cultivarea plantelor, observații ce s-au putut face pe baza analizelor paleobotanice și a echipamentului tehnic folosit. In cazul de față am folosit date din 6 stațiuni arheologice (Fundu Herții, Liteni, Udești, Suceava, Vorniceni, Zaharești) în

---

15 DRH, A. Moldova, vol. I, București, 1975, p. 10 și 343.

16 L. L. Polevoi, op. cit., p. 161—177.

17 Emil I. Emandi, în „Anuarul Muzeului județean Suceava“, vol. VI—VII, Suceava, 1979—1980, p. 390—397.

care s-au descoperit materiale paleobotanice din sec. IX—XV. Rezultatele obținute prin cercetările efectuate în cadrul laboratorului au relevat varietatea plantelor și speciilor cunoscute de om în perioada feudalismului timpuriu[18]. Dintre acestea amintim : Triticum monoccocum (Fundu Herții, sec. IX—XI ; Suceava, sec. XIV—XV și Liteni, sec. XIV—XV) ; Triticum dicoccum (Fundu Herții, Suceava și Udești, sec. XIV—XV) ; Triticum aestivum ssp. vulgare (Suceava, Udești, Vorniceni-Tulova, sec. XI—XII) ; Triticum aestivum ssp. compactum (Fundu Herții) ; Triticum aesticum ssp. spelta (Liteni, Zaharești, sec. XV) ; Triticum durum (Zaharești) ; Panicum miliaceum (Fundu Herții, Suceava, Zaharești, Vorniceni) ; Hordeum vulgare — convarietatea distichon (Fundu Herții, Suceava, Liteni, Zaharești, Vorniceni) ; Secale cereale L. (Suceava, Fundu Herții, Liteni, Udești, Vorniceni). Dintre culturile de plante situate pe primul loc după cantitatea materialului descoperit pentru sce. IX—XI se află orzul, meiul și griul, iar pentru sec. XII—XIV raportul se schimbă în favoarea griului, meiului și secarei (alte opinii exprimate arată că griul nici în sec. al XV-lea nu era generalizat în cultură, el deținînd un rol secundar)[19]. Edificatoare în acest sens sînt calculele efectuate asupra procentului participării fiecărei specii în ponderea agricolă în cele două perioade cronologice amintite mai *sus* : la Fundu Herții (sec. IX—XI) 75% Hordeum vulgare, 10% Secale cereale, 10% Triticum monoccocum și 5% Triticum compactum ; la Suceava (sec. XIV—XV), într-un caz s-a putut stabili 85% pentru Triticum monoccocum, 15% pentru Secale cereale, iar în alt caz 70% pentru Triticum vulgare, 15% pentru Triticum dicoccum și 15% pentru Secale cereale. Stabilirea proporțiilor mai sus-menționate ne sugerează și o altă situație, cea a structurării terenurilor cultivate cu cereale, în care tehnicile agricole deosebite în cele două perioade cronologice relevă un evident progres tehnic realizat : astfel, dacă în *feudalismul timpuriu* predomina practica sistemului în pîrloagă lungă, cu luarea în cultură a noi terenuri prin defrișare și deștelenire (agricultură mutătoare în cadrul hotarului satului și a moinelor neregulate), ceea ce a permis cultivarea orzului cu o perioadă scurtă de vegetație pe locurile defrișate prin incendii, el producînd foarte bine, chiar dacă solul era mai sărac, în schimb pentru sec. XIII—XIV pe lîngă practicarea sistemului amintit mai sus s-a început generalizarea practicării sistemului bienal pe ogoare permanent cutlivate, a căror stabilitate pedogenetică se datorează lucrărilor agricole anterioare, și pe care izvoarele scrise din a doua jumătate a sec. al XIV-ela le consemnează pe toată aria geografică locuită de români sub numele de „țarini“ sau „cîmp“ fie îngrădit, fie deschis[20]. Sistemul celor două cîmpuri („partea de sus și jos“, „țarina veche și nouă“)[21], fie că era practicat pe același ogor an de an pînă la secătuirea sa, fie că se alternau culturile la doi-trei ani, ceea ce a permis obținerea de recolte bune de orz și grîu prin introducerea a două plante cu cicluri diferențiate de vegetație, adică, alternînd plante cu perioadă scurtă de vegetație (mei, orz) cu altele cultivate toamna (grîu, orz umblător sau amestec de cereale) cu o perioadă mai lungă de vegetație. Un alt aspect pe care cercetările paleobotanice l-au evidențiat, și pe care studiile viitoare ar trebui să-l adîncească, e cel legat de amestecul de cereale cunoscut sub numele de surjă, surjic sau sîrjoacă (grîu-secară, grîu-secară-orz). Cultivatorii și-au dat seama că prin amestecul de cereale, în care totdeauna intra și secara în combinație, se obțineau recolte sigure prin aportul acesteia, ea fiind mai puțin pretențioasă și mai rezistentă la iernare. În sensul acesta trebuie de precizat că atît cercetările făcute în „cîmpuri experimentale“ [22], cît și observațiile de laborator efec-

---

[18] Mulțumim pe această cale cercetătorului I. Gaspar de la Stațiunea de cercetări agricole Suceava, care, în colaborare cu Laboratorul de palinologie din Cluj-Napoca, ne-a sprijinit în identificarea speciilor.

[19] V. Neamțu, *La technique de la production céréalière en Valachie et en Moldavie jusqu'au* XVIII-e *siècle*, București, 1975, p. 209—215.

[20] DRH, A. Moldova, vol. I, București, 1975, p. 3, 6, 10, 17 ; P. P. Panaitescu, *Obștea țărănească în Țara Românească și Moldova*, București, 1964, p. 104.

[21] P. P. Panaitescu, op. *cit.*, p. 91—94 ; Octav Mononanu, Emil I. Emandi, în „Anuarul Muzeului județean Suceava“, vol. VI—VII, Suceava, 1979—1980, p. 83—86.

[22] A. A. Avakian, *Biologia dezvoltării plantelor agricole*, București, 1962.

www.mnir.ro

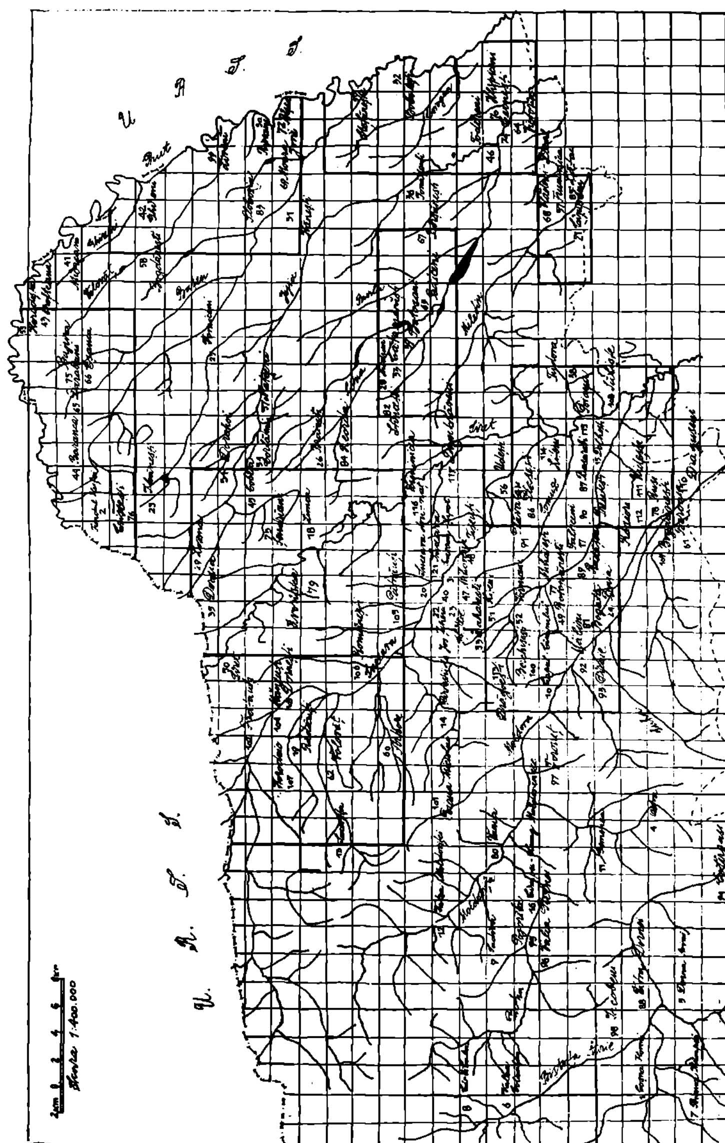

Fig. 1 — Harta descoperirilor arheologice din nordul Moldovei în secolele IX—XIV

Nr. crt.	Denumirea	TIPURI	sec. IX	sec. X	sec. XI	sec. XII	sec. XIII	sec. XIV	Observații
1	brăzdar								40
2	brăzdar								40
3	cuțit plug								24
4	seceră								1.21
5	sapă								1
6	cosor								1
7	rame hîrleț								21,24,53
8	teslă								2,37
9	coasă								34.40
10	otic								12.40
11	amnar								91
12	daltă								
13	lacăt								18
14	lamă cuțit								12.19,24
15	foarfece								2
16	inel								19,28
17	cataramă								2.3, 18,28
18	diademe								28
19	cercei								19,28,51,55,56.32
20	nasturi								12, 19,28,62
21	monede								13,14,15,19,28,39,57 60,113,57,58
22	brățară sticlă								40
23	cruce piatră (mică)								40
24	cruce bronz (mare, mică)								3,25,26,27.39,40 41,42
25	cap de cădelniță								1

Nr. crt.	Denumirea	TIPURI	sec. IX	sec. X	sec. XI	sec. XII	sec. XIII	sec. XIV	Observații
1	zăbale								1,9,12
2	zale								5,6,7,8,9.10,14,98 16,80,88,92,86,97
3	coș metalic								12
4	coif metalic								4,8,12
5	scări șea								1,12,17,50,93 96
6	cap de buzdugan								1,3,4,12,100
7	căldare de aramă								12,54
8	vîrf lance								16,38,91
9	vîrf săgeți								2,18,52
10	topoare								21,40,60,86 114
11	topoare								1,2,16,19,21,35 37,51,99
12	pinteni								24,95,96
13	sabie								1,2,3,12,50,101
14	ceramică								20,29,30,39,64 35,36,49,50,63 66,67,68,70,71 73,74,77
15	ceramică								2,21,32,33,35,42 43,45,69.72
16	ceramică								25,32,33,39,42, 46,52,65,78,81, 82,83,84,85
17	ceramică								17,18,19,21,22,23 24,26,27,28,51,34 41,47,48,49,50,55 59,62,75,76,79,87,83 90,100,102,103-117

Fig. 2 — Tabel sinoptic al principalelor tipuri de piese descoperite arheologic și cronologia acestora (numărul de la rubrica observații corespunde cu cel de pe hartă).

www.mnir.ro

tuate asupra semințelor provenite din diferite descoperiri [23] au demonstrat că însămînțările de grîu sau orz de primăvară la date diferite (prima generație semănată în luna aprilie 1—20 ; iar a doua generație în luna martie 26—30) pot fi semănate și toamna (9—15 septembrie), speciile fiind educate în acest sens la condiții de mediu climatic oscilant, ceea ce a dus treptat la obținerea atît a formelor de toamnă, cît și a celor „umblătoare". Asemenea specii cultivate toamna s-au identificat la Suceava pentru grîu (sec. XIV), iar la Fundu Herții (sec. IX—XI) pentru orzul „umblător", forme care s-au putut crea numai în urma însămînțărilor repetate de primăvară în cadrul unei locuiri și a unor tehnici agricole stabile în hotarul satului. Frecvența mai mare în descoperiri a lui Triticum vulgare (sec. XIII—XIV), care începuse să fie înlocuit, trebuie pusă în legătură și cu răspîndirea treptată a asolamentului bienal și a culturilor de toamnă, fapt condiționat de perfecționarea echipamentului agricol prin trecerea de la folosirea aratului bilateral cu talpă și fără talpă, prevăzut cu brăzdar simetric, sau a plugului simetric cu cormană schimbătoare prevăzut cu fier de plug și brăzdar tot simetric (fig. 2/1) la cel cu brăzdar asimetric și cormană fixă, precum și la plugul cu roți și cuțite masive [24]. Aceeași evoluție s-a constatat și la uneltele de săpat, în special a sapelor care evoluează de la forme simple (fig. 2/5), ușoare, cu gaura de înmănușare dispusă lateral și cu corpul ușor arcuit, la cele masive, rezistente, cu gaura de înmănușare la partea superioară și corp triunghiular. Pentru recoltarea cerealelor au fost folosite atît secerile (fig. 2/4), cît și coasele de tip scurt (fig. 2/9), a căror formă și tehnologie de confecționare au suferit o serie de modificări. O mare însemnătate pentru aprecierea practicării culturii plantelor (de remarcat faptul că s-au găsit boabe de cereale depuse și în morminte) [25], mai ales pentru sec. IX—XI pe teritoriul de nord al Moldovei o au cantitățile de cereale depozitate în gropi special amenajate, de formă cilindrică, cu pereții arși sau lutuiți, descoperite la Fundu Herții [26], unde s-au găsit boabe de orz și grîu atacate de gărgărițe, dovadă a păstrării lor de la un an la altul, constatare care de altfel are o dublă semnificație : pe de o parte se vede grija comunității de a-și crea provizii în caz de calamitate sau de invazie, iar pe le altă parte preocuparea sa de a-și asigura sămînța pentru anul viitor. Dacă gropile de bucate (în număr de 5) de la Fundu Herții ajungeau să înmagazineze o cantitate ce varia între 800—1 100 litri fiecare, putem deduce că media la hectar era de 600—700 litri, ceea ce echivalează cu un randament de 1 : 2 sau 1 : 3 (constatare făcută și în alte zone ale Europei pentru aceeași perioadă). Luînd în calcul cifra minimă de 800 litri pe care o putea înmagazina o groapă de bucate, putem aprecia că cultivatorii din zonă trebuiau să semene un ogor în suprafață de circa 2 ha la o recoltă medie de 600—700 litri la ha.

Afară de tehnicile de producție descrise mai sus o remarcă specială trebuie făcută și pentru tehnicile meșteșugărești, mai ales dacă avem în vedere legăturile dintre progresul realizat în agricultură și echipamentul tehnic necesar realizării acestuia, precum și tehnologiile folosite la confecționarea uneltelor, fapt ce decide asupra treptei de civilizație și cultură a societății locale din acea vreme. In așezările cercetate din sec. IX—XIV s-au descoperit un număr considerabil de obiecte din fier (s-au înregistrat 38 de tipuri diferite, de piese din metal ; fig. 2), lupe și zgură, toate provenind de la reducerea minereului de fier. Prin analizele metalografice [27] efectuate asupra pieselor de la Suceava și Vornicenii Mari s-au putut

---

[23] Witold Hensel, *Slowiansczyzna Wczesnosredniowieczna*, Warszawa, 1965, p. 52—60 ; A. Krasnov, în „Sovetskaja arheologija", II, 1965, p. 57—73 ; Eva Hajnalova, în „Slovenska arheologia", XXIII, 1975, 1, p. 228—249 ; idem, în „Slovenska arheologia", XXI, 1973, 1, p. 212—225 ; idem, în „Slovenska arheologia", XXVII, 1979, 2, p. 254 ; A. M. Artihovskogo, B. A. Kolcina, în MIA, Moscova, 1959, p. 321—328.

[24] N. Edroiu, în „Terra nostra", vol. 2, București, 1971, p. 97—117 ; V. Neamțu, op. cit., p. 54—102.

[25] M. D. Matei, Emil I. Emandi, în SCIVA, XXXI, 1980, 4 (sub tipar).

[26] Dan Gh. Teodor, op. *cit.*, p. 75 și 106.

[27] Emil I. Emandi, Zenovia Catargiu, comunicare prezentată la sesiunea științifică a Muzeului județean Suceava, 23—24 iunie 1980.

www.mnir.ro

stabili o serie de procedee tehnologice ce vădesc experiență și pricepere din partea celui care le-a executat, precum și un evident progres ce s-a realizat; cele două topoare (fig. 2/10) din sec. IX—XI și XI—XII supuse analizelor metalografice au fost confecționate din fier, doar în zona tăișului au suferit un proces de prelucrare termică în vederea oțelirii; alte piese descoperite la Vorniceni (cuțite, săgeți, sec. XIII—XIV; fig. 2/9) au cunoscut aceeași tehnologie de prelucrare termică, la care trebuie de adăugat tehnica confecționării din foițe de oțel și fier suprapuse (tehnică cunoscută sub numele de „pattern Weilding") sau numai din oțel sau din fier, la care se suda o plăcuță din oțel, proces ce se reailza prin forjare și batere la cald la circa 1000° (structurile obținute sînt variate: fierito-perlitice, martensită, truastit și sorbit). Oțelul folosit avea un procent de carbon ce oscila între 0,4% și 0,9%. Realizarea de către societatea locală în sec. IX—XII a uneltelor agricole menționate mai sus și a celor folosite în tîmplărie (fig. 2) dovedesc practicarea și a altor meșteșuguri ca, dogăritul (uneori toporul teslă folosit în cadrul acestui meșteșug este confundat cu oticul; fig. 2/8)[28], confecționarea obiectelor de podoabă (fig. 2/13), toate presupunînd însușirea unei tehnologii de lucru pretențioase și destul de avansate. Unele din piesele de podoabă și de cult descoperite (fig. 2/24) provin din alte ateliere. De asemenea, piesele de harnașament și luptă (fig. 2/1,2,4), descoperite mai ales în zona drumurilor vehiculate de populațiile migratoare, provin din alte ateliere și se leagă de existența unei populații războinice; e posibil ca unele din acestea să fi provenit în mediul românesc pe calea schimbului sau să fi fost confecționate local.

De precizarea tehnicilor agricole, a speciilor de plante cultivate, de examinarea întinderii hotarelor sătești, a tehnicilor pastorale și a nivelului tehnic meșteșugăresc depinde și stabilirea densității populației, ceea ce pentru evul mediu timpuriu se poate face doare ipotetic. Parte integrantă a producției, populația unui sat va fi mărginită de cantitatea de bunuri pe care le putea obține, ea în cazul de față fiind într-un strîns raport cu teritoriul (hotarul satului) in care relațiile economice, social-culturale au îmbrăcat forma relațiilor de rudenie. In sensul acesta s-a constatat, pe baza cercetărilor arheologice, că volumul demografic al unui sat pentru sec. IX—XIII nu trecea de 10—15 gospodării, însumînd crica 50—70 de oameni; pentru sec. XIV—XV numărul de gospodării poate fi evaluat pentru un sat la circa 20—25, totalizînd circa 100—125 persoane, caracteristică demografică a satului românesc aproape în tot cursul evului mediu[29]. Cercetările demografice pentru această perioadă[30] au relevat că minimul demografic de la care devine posibilă stabilitatea și continuitatea demografică a unei populații într-o anumită microzonă geografică e numărul de 500 locuitori. In cazul nostru, pornind de la cercetările documentare (sec. XIV) și a celor arheologice (sec. IX—XIII) efectuate în cele 10 microzone geografice din podiș și cîmpie (fig. 1), putem stabili pentru perioada sec. IX—XIII în întreaga zonă studiată un număr mediu și constant de circa 170 de așezări pe o suprafață de 7 500 km², ceea ce totalizează circa 3 000 de locuitori, revenind pe km² 3—3,5 locuitori, cifre destul de realiste dacă avem în vedere faptul că L. L. Polevoi[31] stabilise pentru întreaga Moldovă în prima jumătate a sec. al XIV-lea 1 300 de așezări, cu o populație de circa 115 000 locuitori, și cu o densitate ce oscila între 4,5 și 6 locuitori pe km². Dacă volumul demografic al satelor nu a fost o mărime constantă, el fiind influențat pe de o parte de creșterea biologică (atîta natalitatea cît și mortalitatea erau ridicate), iar pe de altă parte de aportul social (migrații și emigrări) s-a constatat că realizarea acestui echilibru demografic s-a făcut nu prin mărirea numărului de locuitori dintr-o așezare, ci prin mărirea numărului de sate, caracteristică specifică paleodemografiei sec. IX—XIV. De asemenea, trebuie de precizat că în zona de nord a Moldovei popoarele migratoare nu s-au sedentarizat (deși principala lor îndeletnicire era păstoritul nomad de stepă și raidurile de pradă, totuși de la

---

28 Dan Gh. Teodor, *op. cit.*, p. 186, fig. 27/3.

29 Panait I. Panait, *Dezvoltarea economică și socială a așezărilor din bazinul mijlociu al Argeșului în secolele X—XVI*, București, 1976, (rezumatul tezei de doctorat), p. 10—13.

30 J. Sutten, *Démographie, génétique et ethnologie*, în *Ethnologie générale*, Paris, 1968, p. 1526.

31 L. L. Polevoi, *op. cit.*, p. 115—117.

www.mnir.ro

ei ni s-a păstrat o rețea de vămi și drumuri, precum și un aparat fiscal)[32] zona rămînînd în afara cuceririlor mongole (dar sub controlul acestora), fapt important din punct de vedere demografic deoarece acest aport în regiune s-a datorat celor veniți de peste munți, din Transilvania, ceea ce a vitalizat demografia zonei înainte de întemeiere și după întemeierea statului feudal de sine stătător Moldova[33].

Datele istorice, arheologice, paleobotanice și antropogeografice analizate în articolul de față și de care dispunem pînă în prezent ne demonstrează că în primele 4 secole ale mileniului al doilea etnicul român parcurgea etapa cristalizării relațiilor de tip feudal. Așa cum s-a arătat, în sec. *IX—XI* (etapa tîrzie a culturii Dridu) și la sfîrșitul sec. al *XIII*-lea și prima jumătate a sec. al *XIV*-lea (etapa culturală Suceava—Lunca Dorohoi) pe fondul unei creșteri demografice s-au înregistrat progrese marcante în domeniul mai multor ramuri economice, dintre care cele legate de tehnicile agrare și în primul rînd cultura plantelor, ca și a tehnicilor meșteșugărești au dus la sporirea randamentului economic, la obținerea unor surplusuri de produse, care treptat, pe fondul creării unor rețele de drumuri și vămi, va antrena într-o măsură mai mare schimbul de valori comerciale, accentuînd în sensul acesta și diferențierea în sfera relațiilor sociale. Cursul ascendent al dezvoltării social-economice, demografice și culturale a comunităților teritorial-agrare din zonă a fost întrerupt de năvălirile succesive ale nomazilor, care deși nu s-au sedentarizat în zonă, au lăsat urme în organizarea fiscală și administrativă, datorate sistemului perfecționat de a percepe tribut. Existența acestor realități economice, sociale, demografice și teritorial-geografice au constituit baza premiselor politice favorabile ce au permis în a doua jumătate a sec. al *XIV*-lea concentrarea diferitelor formațiuni statale mai mici într-un stat feudal puternic și trecerea la o treaptă superioară de organizare statală de sine stătătoare independentă.

ASPECTS DÉMO-ÉCONOMIQUES CONCERNANT LA ZONE DU NORD DE LA MOLDAVIE (LES IX—XIVe SIÈCLES) TIRÉS AU CLAIR PAR LES RECHERCHES ARCHÉOLOGIQUES, PALÉO-BOTANIQUES ET GÉOGRAPHIQUES

Résumé

L'essai de reconstituer au moins en partie le cadre démo-économique de la zone nordique de la Moldavie *entre le IXe siècle* et *la première moitié du XIVe, dans les aspects et dans ses principaux composants matériaux, humains et naturels conformément aux sources archéologiques, écrites, cartographiques, toponymiques et paléo-botaniques, représente un problème de particulière importance, qui préfigure, comme étape historique, l'affirmation du peuple roumain comme entité ethnique distincte à l'est des* Carpathes, *entité également marquée par les progrès enregistrés dans le domaine économique, démographique, ainsi que dans le processus interne de maturation, de structure et de stratification de la société féodale, avant la fondation de l'état féodal de la* Moldavie.

Les *sources archéologiques identifiées après les recherches archéologiques systématiques et de terrain ont révélé l'existence de 117 localités (des actuels départements de Suceava et* Botoșani), *de 148 points (lieux) de culture matérielle datés aux IX—XIe siècle (56 points archéologiques), XII—XIIIe siècle (30 points archéologiques) et à la fin du XIIIe siècle et la première moitié du XIVe (62 points archéologiques). Il faut remarquer leur concentration autour de certaines fortifi-*

[32] H. H. Stahl, op. cit., p. 174—178.

[33] Ștefan Ștefănescu, în *Unitate și continuitate în istoria poporului român*, București, 1968, p. 191.

cations et zones microdepressionnaires, quelques unes d'elles préfigudant dans ces lieux l'existence de certaines formations du type de l'etat et l'apparition des villes prochaines. Ayant comme point de départ l'analyse des premières mentions documentaires d'habitats (le XIVe siècle) ainsi que la détermination de leur ancienneté à base des sources archéologiques et des méthodes de formation des oïconimes, on a pu établir que pour le XIVe siècle il-y-avait dans la zone 289 habitats, dequels nous pouvons apprécier qu'au moins 190 existaient aussi dans le XIIIe siècle. Les sources paléobotaniques et les recherches effectuées en ce sens ont révélé la diversité des aspèces cultivées (Panicum miliaceum, Hordeum vulgare, polystich, sativum, distichon, Triticum monococcum, dicoccum, compactum, spelta, vulgare, durum et Secale cereale L.), la pratique des culturea d'automne (mélange de céréales), la conservation des grains d'une année à l'autre, ainsi que leur productivité dans les conditions d'un certain système agricole et dotation technique.

Dans le sens des affirmations ci-dessus faites nous avons considéré que la présentation du paysage rural comme un système démo-économique, historique et géographique, dans lequel le rôle du facteur humain est évident dans la transformation et la modification du milieu géographique par des actions collectives ou individuelles, mettra en évidence dans leur totalité, l'existence de certaines réalités économiques, démographiques-territoriales et sociales-politiques stables, comme suite de la maturation politique de la société féodale entre le IXe siècle et la première moitié du XIVe.

www.mnir.ro

SISTEMUL DEFENSIV AL STATULUI ȘI LUPTA PENTRU APĂRAREA INDEPENDENȚEI ȚĂRII ROMÂNEȘTI LA SFÎRȘITUL SEC. XIV ȘI IN PRIMA JUMĂTATE A SEC. XV

de **GHEORGHE I. CANTACUZINO**

In cadrul organizării militare a statelor feudale românești un loc de seamă îl aveau cetățile, puncte întărite care asigurau paza hotarelor și controlul principalelor căi de comunicație sau reprezentau puncte de refugiu, centre de adunare a steagurilor de curteni și a oștii din satele care depindeau de ele și totodată centre administratvie și judecătorești. Cercetătorii evului mediu românesc au scos în evidență caracteristicile specifice ale fortificațiilor din țările române, faptul că cetățile aparțineau puterii centrale de stat, erau cetăți domnești [1], ridicate în scopul apărării țării de primejdiile care amenințau independența și ființa sa de sine stătătoare. Fortificațiile erau integrate într-un sistem defensiv al teritoriului care s-a cristalizat treptat, în cursul procesului de constituire a statului feudal dintre Carpați și Dunăre și în deceniile următoare. Ele erau orientate în funcție de principalul pericol extern, avînd de făcut față pînă în penultimul deceniu al sec. al XIV-lea tendințelor de dominație a regatului ungar, iar din ultimul deceniu al aceluiași veac — pericolului crescînd al expansiunii Imperiului otoman.

Perioada de la sfîrșitul sec. al XIV-lea și începutul sec. al XV-lea reprezintă epoca în care sistemul defensiv al Țării Românești capătă o formă deplin constituită. Construcțiile defensive reprezentau unul din principalele elemente menite să întărească potențialul militar al țării în împrejurări politice caracterizate prin creșterea pericolului otoman în Peninsula Balcanică. Ofensiva încheiată cu desființarea taratului de la Tîrnovo făcea ca expansiunea otomană, care a atins Dunărea la 1393, să amenințe direct Țara Românească. Eforturile depuse în timpul domniei lui Mircea cel Bătrîn pe plan politic, diplomatic și militar pentru apărarea independenței țării au fost întregite prin atenția acordată fortificațiilor care trebuiau să facă față amenințării dinspre sud. Sistemul de fortificații care apăra teritoriul Țării Românești, închegat pe deplin în această perioadă, cuprindea — în afara întăriturilor simple ale unor așezări, a unor puncte fortificate care se puteau afla în anumite centre sau pe principalele drumuri și a fortificațiilor curților domnești — cetăți aflate la hotarele țării, cetăți deținute dincolo de munți sau cetăți aflate în Dobrogea unită în această vreme cu celelalte ținuturi ale Țării Românești.

Pericolul unor atacuri sau expediții de pradă turcești au impus de la sfîrșitul sec. al XIV-lea întărirea unor așezări cu șanțuri, valuri și palisadă. Dacă se pot da exemple de așezări sătești în care astfel de lucrări completau elementele de apărare naturală [2], nu se cunosc fortificații din această vreme ale unor așezări urbane, dar putem presupune că și ele vor fi existat, rămînînd cercetărilor viitoare sarcina de a le descoperi. Se poate presupune că vor fi existat și unele întărituri

---

[1] Vezi P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, București, 1944, p. 139 ; H. H. Stahl, *Controverse de istorie socială românească*, București, 1969, p. 83—84 ; Dinu C. Giurescu, *Țara Românească în secolele XIV—XV*, București, 1973, p. 326 și urm.

[2] Așezările de la Coconi (jud. Călărași), cf. N. Constantinescu, *Coconi. Un sat din Cîmpia Română în epoca lui Mircea cel Bătrîn. Studiu arheologic și istoric*, București, 1972, și de la Basarabi — jud. Dolj (SCIV, t. 20, 1969, nr. 3, p. 494—495 ; SCIV, t. 21, 1970, nr. 3, p. 315).

www.mnir.ro

în diferite centre administrative locale[3], sau pe unele căi importante, de felul construcţiei descoperite sub ruinele Curţii Vechi din Bucureşti[4]. Sistemul defensiv includea şi lucrări defensive de caracter temporar, unele destinate să asigure apărarea unei tabere militare, cum este cazul cetăţii de pămînt, cercetată arheologic, de la Frumoasa (jud. Teleorman)[5]. Este posibil ca şi cele mai importante mănăstiri, Cozia şi Tismana, să poată fi constituit la nevoie, prin zidurile lor, puncte de refugiu[6].

Curţile domneşti îşi aveau însemnătatea lor în cadrul acestui sistem de apărare. Reşedinţa domnească ridicată în timpul lui Mircea cel Bătrîn, la Tîrgovişte[7], înconjurată de ziduri puternice, situată într-o poziţie favorabilă ale cărei avantaje erau accentuate de amenajări defensive, vădeşte o atenţie specială acordată elementelor de fortificare.

Sistemul defensiv al Ţării Româneşti se baza îndeosebi pe cetăţile de zid care, în cea mai mare parte, străjuiau graniţele ţării în punctele cheie. În partea de nord se aflau turnul de piatră din cheile Argeşului, existent probabil de la începutul sec. al XIV-lea[8], fortificaţiile de pe cursul superior al Dîmboviţei — vechile fortificaţii de la Cetăţeni[9] sau cetatea ridicată în a doua jumătate a sec. al XIV-lea la Oratia, mai la nord de Rucăr. Altă cale importantă între Muntenia şi Transilvania era străjuită de cetatea de la Tabla Buţii. Dincolo de munţi, cetăţile din ţinuturile Amlaşului şi Făgăraşului fuseseră stăpînite şi de înaintaşii lui Mircea cel Bătrîn[10]. Încă două cetăţi au fost primite de domnul Ţării Româneşti de la regele Sigismund, ca o întărire a legăturilor de alianţă împotriva duşmanului comun : cetatea Bran[11] şi cetatea Bologa, la apus de Cluj[12], fortăreţe care puteau constitui la nevoie puncte de refugiu.

O însemnătate deosebită în condiţiile pericolului otoman îl avea apărarea liniei Dunării. Un rol deosebit revenea în această privinţă cetăţii Severinului, care a revenit încă de la începutul domniei lui Mircea cel Bătrîn, probabil în 1388, în stăpînirea Ţării Româneşti[13]. La gurile Dunării, cetatea Chiliei constituia un alt însemnat punct strategic[14]. Între aceste puncte extreme aveau să fie ridicate două cetăţi care asigurau controlul asupra principalelor puncte de trecere.

Pe o insulă a Dunării la un important vad pe drumul către mai multe oraşe importante din Ţara Românească, Mircea cel Bătrîn a ridicat cetatea Giurgiului, „cetate foarte puternică, pătrată, cu patru laturi lungi de zid, şi la colţul fiecărei laturi... cîte un turn foarte mare, cu totul pătrat“[15]. Vlad Dracul, ale cărui cuvinte sînt consemnate în cronica lui Wavrin, avea să arate că „nu se află nici o piatră în acea cetate care să nu fi costat pe tatăl său (cît) un bolovan de sare“ şi să remarce : „dacă îmi pot redobîndi întreagă cetatea mea, pe care tatăl meu a pus

---

[3] Vezi P. P. Panaitescu, op. *cit.*, p. 129 ; N. Stoicescu, *Curteni şi slujitori*, Bucureşti, 1968, p. 16.

[4] P. I. Panait, în „Revista muzeelor“, 1969, nr. 4, p. 310—315.

[5] N. Constantinescu, în SCIV, 16, 1965, nr. 4, p. 731 şi urm.

[6] Pentru cercetările arheologice de la Cozia, vezi N. Constantinescu, în „Mitropolia Olteniei“, 1965, nr. 7—8, p. 596—598.

[7] N. Constantinescu şi Cristian Moisescu, *Curtea domnească din Tîrgovişte*, Bucureşti, 1965.

[8] Gh. I. Cantacuzino, în SCIV, t. 22, 1971, nr. 2, p. 261 şi urm.

[9] D. V. Rosetti, în *Materiale şi cercetări arheologice*, VIII, 1962, p. 73—86 : L. Chiţescu, în *Cercetări arheologice*, vol. II, Bucureşti, 1976, p. 170—174, 180—182.

[10] D. Onciul, *Mircea cel Bătrîn şi posesiunile lui*, în *Scrieri istorice*, ediţie critică îngrijită de A. Sacerdoţeanu, Bucureşti, 1968, vol. II, p. 113, 121.

[11] P. P. Panaitescu, op. *cit.*, p. 194—195 ; mai recent vezi Gernot Nussbächer în „Magazin istoric“, XII, nr. 8 (137), 1978, p. 51.

[12] I. Pataki, în *Studii şi materiale de istorie medie* (=SMIM), II, 1957, p. 421—429.

[13] P. P. Panaitescu, op. *cit.*, p. 192—193.

[14] *Ibidem*, p. 297—298 ; I. Barnea, Şt. Ştefănescu, *Din istoria Dobrogei*, vol. III, Bucureşti, 1971, p. 369 ; Octavian Iliescu (în SCIVA, t. 29, 1978, nr. 2, p. 209—211) aduce argumente privind intrarea Chiliei în stăpînire românească în timpul domniei lui Vlaicu.

[15] *Călători străini despre ţările române*, vol. I, Bucureşti, 1968, p. 103.

[16] *Ibidem*, p. 109.

www.mnir.ro

să o ridice, atunci chiar şi femeile din Ţara Românească, cu furcile lor de tors, vor fi în stare să recucerească Grecia“ [16], metaforă care exprima importanţa acordată acestei fortificaţii. Prima ei menţiune documentară datează din 1403, dar cetatea apare pe o hartă din preajma anului 1396 [17]. Se poate cu destulă îndreptăţire presupune că ea a fost ridicată încă înainte de 1393, ca o măsură impusă de apropierea pericolului otoman. Rezultatele cercetărilor arheologice dovedesc la rîndul lor că cetatea Giurgiului a fost construită la sfîrşitul sec. al XIV-lea [18].

Primele menţiuni scrise despre cetatea Turnu datează din 1394 şi 1395 [19]. Cercetările arheologice recente dovedesc că această fortificaţie — al cărei nume provine de la elementul defensiv principal, un puternic turn cu planul circular, care era înconjurat de un zid de incintă şi un şanţ de apărare cu escarpă şi contraescarpă — a fost construită la sfîrşitul sec. al XIV-lea, lipsind orice urme care să poată fi atribuite unei perioade mai vechi. Ridicarea acestei cetăţi — ca şi a celei de la Giurgiu — trebuie pusă în legătură cu necesitatea apărării liniei Dunării în condiţiile în care expansiunea otomană se apropia şi atingea acest fluviu [20].

Sistemul defensiv al Ţării Româneşti era întregit de puternice fortificaţii existente în Dobrogea, unită cu Ţara Românească în cursul evenimentelor militare legate de campania turcească la nord de Balcani, în 1388 — 1389 [21]. Cetăţile de la Hîrşova, Isaccea sau Enisala şi în special Silistra — cetatea Dîrstorului, a cărei stăpînire era menţionată aparte în titulatura lui Mircea cel Bătrîn [22] — constituiau elemente strategice deosebit de importante.

Cetăţile dunărene s-au aflat în centrul acţiunilor militare purtate pentru apărarea Ţării Româneşti în timpul lui Mircea cel Bătrîn. Ofensiva otomană, care a avut ca rezultat sfîrşitul ţaratului de la Tîrnovo, în 1393, a dus şi la cucerirea Silistrei. În 1394, la începutul campaniei marcată prin bătălia de la Rovine, turcii au luat cetatea Turnu, unde Baiazid a lăsat o garnizoană la retragerea sa [23]. Regele Sigismund, venit în ajutorul lui Mircea în vara anului 1395, a cucerit cetatea, lovită înaintea atacului cu aruncătoare de pietre şi berbeci care au provocat dărîmarea zidului [24]. Turnul a fost apoi din nou luat de turci şi redobîndit de Mircea cel Bătrîn, ajutat de voievodul Transilvaniei, Stibor, în august 1396. Probabil că după bătălia din septembrie 1396 de la Nicopole, cetatea de pe malul opus al Dunării s-a mai aflat pentru scurt timp în mîinile turcilor, efectuîndu-se aici şi unele lucrări [25]. După ce a înlăturat pe uzurpatorul Vlad — prins de voievodul Stibor după un asediu îndelungat în cetatea Dîmboviţa, în decembrie 1396 [26] —

---

[17] *Hurmuzaki*, 1—2, p. 824 ; I. Dumitru-Snagov. *Ţările române în secolul XIV. Codex Latinus Parisinus*, Bucureşti, 1979.

[18] I. Barnea, P. Cernovodeanu şi C. Preda, în *Materiale*, IV, 1957, p. 219—235 ; D. Căpăţînă şi G. Iavorski, în *Ilfov — file de istorie*, 1978, p. 117—124 ; D. Căpăţînă şi colab., *Materiale şi cercetări arheologice. A XIII-a sesiune de rapoarte*, Oradea. 1979, p. 371—373.

[19] *Hurmuzaki*, 1—2, p. 460.

[20] Este cu totul neîntemeiată afirmaţia că cetăţile de la Giurgiu şi Turnu ar fi fost ridicate prin sec al XIII-lea, drept capete de pod în faţa cetăţilor de la Ruse şi Nicopol, (A. Kuzev, *Die Festungen an der unteren Donau im XII—XIV. Jh.*, în *Actes du IIe Congrès International des Études du Sud-est Européen* (*Athènes*, 7—13 *mai* 1970), tome II, Histoire, Athènes, 1972, p. 420—422). Argumentele aduse nu pot fi reţinute : monedele bizantine citate nu au fost descoperite în cetăţile respective, ceramica sgraffitată descoperită datează de la sfîrşitul sec. al XIV-lea—începutul sec. al XV-lea, itinerarul de la Bruges (Cf. *Călători străini*, I, p. 23—26) care menţionează Giurgiul (fără specificarea că ar fi vorba de cetate) este datat într-un interval de tip ce se încheie pe la 1390. Numele de „castrum Minoris Nicopolis“ sub care cetatea Turnu apare în izvoare ungare de la sfîrşitul sec. al XIV-lea nu arată vreo dependenţă de cetatea aflată pe malul opus al Dunării, ci se explică prin faptul că aceasta era mai cunoscută.

[21] P. P. Panaitescu, op. *cit.*, p. 189—190, 208—212.

[22] *Documenta Romaniae Historica*, B, *Ţara Românească* (=DRH), B, vol. I, nr. 28, 32, 35—38.

[23] P. P. Panaitescu, op. *cit.*, p. 238—239, 241.

[24] *Ibidem*, p. 257.

[25] H. Chircă, C. Bălan, în SMIM, III, 1959, p. 359—364.

[26] *Hurmuzaki*, I—1, p. 1952.

www.mnir.ro

Mircea cel Bătrîn şi-a consolidat domnia şi a redobîndit de la turci cetăţile dunărene [27].

În primii ani ai sec. al XV-lea, cînd forţele sultanilor otomani erau slăbite după înfrîngerea de la Ankara, domnul Ţării Româneşti a recucerit cetatea Dîrstorului şi şi-a întărit stăpînirea pînă la „Marea cea Mare [28]. În acelaşi timp se întărea autoritatea sa la gurile Dunării, către „părţile tătăreşti", şi cetatea Chiliei. Cetăţile dunărene — aflate încă în stăpînirea Ţării Româneşti în iunie 1417 [29] — au avut de făcut faţă unor repetate năvăliri [30].

Accentuarea deosebită a presiunii forţelor otomane a făcut ca, la sfîrşitul celui de al doilea deceniu al sec. al XV-lea, cetăţile Giurgiu şi Turnu, precum şi cetăţile dobrogene să cadă sub stăpînirea turcească [31]. În toamna anului 1419, Sigismund de Luxemburg, venit la Severin pentru a organiza apărarea împotriva ameninţării otomane tot mai puternice [32], profita de situaţia dificilă a Ţării Româneşti anexînd această cetate, pusă sub comanda lui Filippo de Scolari (Pippo Spano). Pierderea cetăţilor dunărene a avut urmări serioase asupra desfăşurării ulterioare a luptelor antiotomane. Era frînat procesul de evoluţie a sistemului defensiv al Ţării Româneşti, diminuat datorită tăriei loviturilor primite.

În perioada următoare, perioadă de gravă criză politică, în care potenţialul economic al ţării scăzuse, ameninţarea cotropirii otomane era foarte puternică. Unul din obiectivele importante ale luptelor purtate pentru apărarea independenţei Ţării Româneşti de voievozii Dan al II-lea, Vlad Dracul şi mai tîrziu Vlad Ţepeş a fost recucerirea cetăţilor dunărene.

Sînt cunoscute diferite acţiuni în vederea cuceririi cetăţilor de la Dunăre în cursul îndelungatelor lupte duse de Dan al II-lea împotriva turcilor şi a domnului sprijinit de aceştia, Radu Prasnaglava. Victoriile obţinute de Dan al II-lea şi de Pippo Spano la începutul anului 1423 şi în 1426 constau şi în luarea mai multor fortificaţii, despre care izvoarele nu aduc însă destule precizări [33]. Un izvor mai tîrziu cu peste două secole menţionează recucerirea cetăţii Giurgiului, eveniment legat de numele lui Dan al II-lea şi al lui Sigismund de Luxemburg, ceea ce a făcut pe N. Iorga să îl fixeze în anul 1427 [34], cînd Radu Prasnaglava era alungat definitiv din domnie. Cetatea Giurgiului nu a fost însă mult timp stăpînită de domnii români, trecînd, la o dată care nu este cunoscută, din nou în stăpînire turcească.

În vara anului 1445, cetăţile dunărene s-au aflat din nou în centrul unor importante evenimente militare, fiind atacate în cursul unei campanii la care au luat parte o flotă burgundă comandată de Walerand de Wavrin, precum şi oştenii lui Iancu de Hunedoara şi ai lui Vlad Dracul [35]. După un asediu în timpul căruia cetatea Giurgiului a fost lovită cu bombardele şi s-a provocat incendierea părţilor de lemn, turcii au fost siliţi să se predea, cetatea fiind „înapoiată domnului Ţării Româneşti, căruia trebuia să-i aparţină" [36]. Încercările de cucerire a cetăţii Turnu nu au reuşit, asediul fiind ridicat după 15 zile. In timpul domniei lui Vladislav al II-lea cetatea Giurgiului a ajuns din nou în mîinile turcilor.

De domnia lui Vlad Ţepeş din anii 1456—1462, moment important al luptelor antiotomane, este legată şi construcţia unor însemnate fortificaţii : puternica

---

27 V. Motogna, *Politica externă a lui Mircea cel Bătrîn*, p. 41 ; P. P. Panaitescu, op. *cit.*, p. 275—276.

28 DRH, B, vol. I, p. 64.

29 *Ibidem*, p. 81.

30 *Hurmuzaki*, 1—2, p. 431 ; „Studii", III, 1952, p. 212.

31 *Cronici turceşti privind ţările române*, vol. I, Bucureşti, 1966, p. 32, 307, 342, 403, 544.

32 DRH, B, vol. I, p. 93.

33 N. Iorga, *Notes et extraits pour servir à l'histoire des croisades au XVe siècle*, tome premier, première série, Paris, 1899, p. 347, nota 1 ; *Hurmuzaki*, VIII, p. 3.

34 Istvânfy Miklos, *Regni Hungarici Historia...*, Köln, 1685, p. 437—438 ; N. Iorga, *Studii istorice asupra Chiliei şi Cetăţii Albe*, Bucureşti, 1902, p. 85.

35 Evenimentele au fost relatate în cronica lui Jehan de Wavrin (*Călători străini*, vol. I, p. 78—122.

36 *Ibidem*, p. 112.

www.mnir.ro

cetate Poenari[37], în jurul vechiului turn din cheile Argeşului, curtea întărită de la Bucureşti[38] şi, probabil, turnul Chindiei, care întărea curtea din Tîrgovişte[39], vădesc o preocupare specială în această direcţie.

In iarna anului 1462, corpurile de oaste ale Ţării Româneşti au atacat cetăţile şi oraşele aflate în stăpînirea turcilor pe Dunăre, de la Oblucița pînă la Rahova. Vlad Ţepeş a relatat în amănunţime, într-o scrioare trimisă lui Matei Corvin la 11 februarie 1462, desfăşurarea evenimentelor, precizînd că a cucerit cetatea de la Giurgiu şi adăugind că turcii „vaduri n-au, căci şi vadurile lor de la Dunăre, afară de Vidin, am pus să le ardă, să le nimicească şi să le facă pustii" [40].

În deceniile scurse de la moartea lui Mircea cel Bătrîn se produseseră schimbări în ceea ce priveşte însemnătatea militară a sistemului defensiv al Ţării Româneşti. In acest interval de timp se petrecuseră modificări pe plan politic, presiunea otomană se accentuase, unii domni aveau o poziţie supusă faţă de Poartă. Evoluase şi tehnica militară, intensificîndu-se folosirea armelor de foc. Cetăţile care străjuiau linia Dunării fuseseră pierdute de Ţara Românească şi, cu toate eforturile depuse pentru stăpînirea unor fortificaţii ca Giurgiu şi Turnu, chiar cucerite, nu au putut fi pentru mult timp păstrate. Mult timp condiţiile interne şi externe nu au fost favorabile ridicării unor fortificaţii puternice. Cucerind cetăţile dunărene, Vlad Ţepeş pare a fi urmărit în primul rînd neutralizarea lor, o consolidare a poziţiei sale în aceste centre, în scurtul interval de timp dintre declanşarea ostilităţilor în iarnă şi invazia oştilor avînd în frunte pe sultanul Mehmed al II-lea din iunie 1462, fiind dificilă.

Caracteristicile specifice ale organziării militare a ţărilor române în această perioadă a evului mediu, mobilizarea tuturor resurselor umane şi materiale în cazuri de gravă primejdie, marea mobilitate a trupelor, perfecta cunoaştere şi folosire a terenului, au făcut posibilă rezistenţa în faţa pericolelor care le ameninţau independenţa. Sistemul defensiv al teritoriului Ţării Româneşti şi-a vădit însemnătatea în cursul mai multor importante evenimente militare la sfîrşitul sec. al **XIV**-lea şi în prima jumătate a sec. al **XV**-lea, în cadrul luptelor care au avut ca rezultat păstrarea fiinţei de sine stătătoare a statului.

LA SYSTÈME DÉFENSIF DE L'ÉTAT ET LA LUTTE POUR LA DÉFENSE DE L'INDÉPENDANCE DE LA VALACHIE A LA FIN DU XIVe SIÈCLE ET DURANT LA PREMIÈRE MOITIÉ DU XVe SIÈCLE

Résumé

Dans l'organisation politique et militaire des *pays roumains pendant le Moyen Âge une place importante est occupée par les fortifications, points* d'*appui dans la lutte* d'*indépendance.*

Elles contrôlaient les principales voies d'*accès ou étaient utilisées comme* points de *réfuge, en étant orientées en fonction du principal péril exterieur.*

Les forteresses, qui appartenaient à l'autorité d'*état, étaient encadrées dans un système défensif territorial qui s'est constitué par étapes, en touchant sa forme complément constituée à la fin du* **XIV**e *siècle. Ce système comprenait — à côté des simples palissades de certains habitats, de certaines fortifications temporaires et de certains points fortifiés qui étaient situés soit dans les centres locaux soit sur les routes principales — des fortifications* des *cour princiè-*

[37] Gh. I. Cantacuzino, în SCIV, t. 22, 1971, nr. 2, p. 261 şi urm.
[38] P. I. Panait, op. *cit.*, p. 316—317.
[39] N. Constantinescu, în SCIV, XV, 1964, nr. 2, p. 234 ; Gh. I. Cantacuzino, în *Monumente istorice. Studii şi lucrări de restaurare*, 3, 1969.
[40] N. Iorga, *Scrisori domneşti*, Vălenii de Munte, 1912, p. 15—17.

www.mnir.ro

res et des forteresses d'importance stratégique, les plus nombreuses étant situées sur les frontières du pays. D'une particulière importance étaient les forteresses qui défendaient la ligne du Danube, situées entre Severin et Chilia. Pendant le règne de Mircea l'Ancien a été bâtie la forteresse de Giurgiu. Celle de Turnu date aussi de la dernière partie du XIVe siècle.

Les forteresses édifiées au bord du Danube ont constitué la principale ligne de résistence contre la menace ottomane et pour la prise en possesion de celles-ci ont été menées plusieurs fois des luttes violentes. À la fin de la deuxième décennie du XVe siècle, Giurgiu et Turnu, à côté des forteresses situées en Dobroudja, tombent sous la domination turque. Celle de Severin est perdue par la Valachie en faveur du roi de Hongrie. La perte des forteresses danubiennes a constitué un obstacle dans le processus d'évolution du système de fortifications de la Valachie et a influencé d'une manière décisive le déroulement ultérieur des luttes contre le péril ottoman. Au cours des moments importants de ces combats un des objectifs des actions militaires a été la conquête des forteresses situées au bord du Danube. Dan II et puis Vlad Dracul ont réussi pour un laps de temps prendre en possesion la forteresse de Giurgiu. L'hiver 1461—1462 de nombreuses forteresses érigées au bord du Danube venaient d'être attaquées par Vlad l'Empaleur.

www.mnir.ro

FORTIFICAŢII BIHORENE ÎN LUPTĂ PENTRU APĂRAREA AUTONOMIEI TRANSILVANIEI

de GHEORGHE GORUN

Comitatul Bihor, atestat pentru prima dată în 1111, a cuprins partea centrală a vechiului voievodat din sec. al X-lea, condus de Menumorut[1], avînd centrul, în faza sa de început, la Biharea şi apoi la Oradea, unde se construieşte o importantă fortificaţie.

Istoriografia română şi străină a dezbătut pe larg problemele legate de istoria cetăţii Oradea[2], cel puţin în aspectele sale documentare. În schimb, istoria celorlalte fortificaţii bihorene este destul de puţin cunoscută de istoriografia română[3], iar istoriografia străină fiind susceptibilă de serioase reevaluări[4], este necesară formularea unor noi puncte de vedere pe baza reexaminării critice a surselor documentare editate deja, precum şi a descoperirii unor noi izvoare.

Examinarea hărţii fortificaţiilor bihorene indică înaltul grad de interes al autorităţilor de a asigura apărarea, atît a comitatului, cît şi a întregii Transilvanii, prin construirea unor puternice sisteme defensive. Cetatea Oradea a constituit, fără îndoială, placa turnantă a întregului sistem defensiv bihorean, care era compus dintr-o serie de fortificaţii mai mici, cetăţui, castele, unele dintre ele ridicate la această funcţie de împrejurările istorice şi nu de intenţiile constructorilor sau de principiile arhitectonice care au stat la baza construirii lor. Spre nord de Oradea, sistemul defensiv era compus din cetăţile Diosig, Săcuieni — cea mai importantă cetate din Bihor după cea de la Oradea — şi Adoni, avînd în spate cetăţile Adrian, Sîniob şi Piatra Şoimului, iar în faţă cetăţuile de la Pocei (Pocsaj — R. P.

---

1 Ştefan Pascu, *Voievodatul Transilvaniei*, I, Edit. Dacia, Cluj, 1971, p. 101.

2 Cea mai completă bibliografie a istoriei cetăţii Oradea la Balog Jolân, *Vég-Várad vára* (Cetatea de graniţă Oradea), Cluj, 1947.

3 În ultimul deceniu s-au publicat cîteva studii dedicate fortificaţiilor din Bihor, datorate în primul rînd lui Alexandru Avram (*Arhitectura romanică din Crişana*, Oradea, 1969 şi mai ales *Fortificaţii medievale din Crişana*, în *Biharea*, Oradea, 1973, p. 191—225), apoi Gheorghe Gorun (*Contribuţia cetăţii Adrian la lupta pentru autonomia Transilvaniei*, în „Crisia", VII, Oradea, 1977, p. 425—431.). Liviu Borcea aduce însemnate contribuţii documentare problematicii (*Unele aspecte ale stăpînirii otomane în Bihor şi nord-vestul României în secolele XVI—XVII*, în „Crisia", IV, Oradea, 1974, p. 191—211 ; *Un document inedit despre căderea Oradiei în mîna turcilor (scrisoarea din 31 august 1660)*, în „Crisia", VI, Oradea, 1976, p. 207—231 ; *Precizări privind raporturile Crişanei cu Mihai Viteazul*, în „Crisia", VI, Oradea, 1976, p. 237—246), precum şi un nou punct de vedereè foarte interesant, referitor la asediul din 1598 al cetăţii orădene (*Contribuţii la istoria politică a Bihorului în epoca lui Mihai Viteazul (1598—1601)*, în „Crisia", V, Oradea, 1975, p. 106—107).

4 O examinare serioasă a istoriografiei străine dedicate fortificaţiilor medievale, printre care şi cele din Bihor, face Csorba Csaba, *Adattăr a X—XVII századi alföldi várakról, várkastélyokról és erőditményekről* (Repertoriul cetăţilor, castelelor şi fortificaţiilor din Cîmpia Tisei din secolele X—XVII), în *A debreceni Déri Múzeum évkönyve*, 1972, Debrecen, 1974, p. 177—236.

www.mnir.ro

Ungaria) şı Nagy-Kereki (R. P. Ungaria). În partea de nord-est a comitatului se afla cetatea de la Nuşfalău (astăzi în judeţul Sălaj).

Spre sud de Oradea, sistemul defensiv era compus din cetăţile Cheresig, Salonta, Girişul Negru, iar în depresiunea Beiuşului, în sud-estul comitatului, fortificaţiile de la Finiş, Pomezău si Beiuş.

Cercetarea împrejurărilor în care au fost construite fortificaţiile, precum şi locul unde ele au fost realizate, indică fazele succesive ale constituirii sistemului de apărare din Bihor. Dacă în epoca de început a comitatului a existat doar cetatea din val de pămînt şi palisadă de la Biharea, urmată de construirea uneia asemănătoare la Oradea [5], invazia tătară din 1241, care le distruge, demonstrează că fortificaţiile de acest gen nu mai corespund noilor condiţii. În a doua jumătate a sec. al XIII-lea regalitatea a permis libera manifestare a iniţiativelor nobilimii de a-şi construi fortificaţii. Astfel, în această perioadă se reconstruieşte cetatea de la Oradea şi se construiesc cetăţile de la Diosig [6], Adrian [7], Cheresig [8] şi Finiş [9], care constituie prima linie fortificată de apărare a Bihorului.

Eficienţa cetăţilor bihorene se impune încă la sfîrşitul sec. al XIII-lea cînd acestea sînt implicate în răscoalele nobilimii transilvănene împotriva regalităţii ungare, care vizau desprinderea Transilvaniei de coroana ungară şi constituirea unui stat de sine stătător. În 1277 fostul voievod Nicolae se răscoală împotriva regelui, care îl demisese pentru infidelitate. Răscoala este înfrîntă prin asedierea lui Nicole în cetatea Adrian şi capturarea lui [10]. În 1294 este înfrîntă a doua răscoală pentru autonomia Transilvaniei, condusă de voievodul Roland Borşa, care a condus timp de zece ani voievodatul transilvănean în mod independent. Acest final a fost obţinut de rege prin cucerirea, pe rînd, a cetăţilor Cheresig şi Adrian, ultimele puncte de rezistenţă a răsculaţilor [11]. În fine, în 1317, prin cucerirea cetăţilor Cheresig, Adrian şi Piatra Şoimului, este înfrîntă răscoala palatinului Iacob de către regele Carol Robert de Anjou [12], răscoală la care au participat nobilii nemulţumiţi de amestecul regelui ungar în treburile Transilvaniei. Pentru a preîntîmpina izbucnirea unor noi răscoale de acest gen, cetăţile Adrian şi Cheresig au fost transformate în *castre regale* [13], iar cetatea Finişului a rămas în posesia episcopiei catolice orădene [14], controlînd prin ea întreaga depresiune a Beiuşului şi exploatările argintifere din zonă. În 1395 cetăţile Cherésig şi Adrian au fost donate, împreună cu un imens domeniu, familiei nobiliare Csáky.

În sec. XV—XVI, sistemului defensiv bihorean i se aduc substanţiale adăugiri prin construirea unor noi cetăţi. În 1460 este amintită pentru prima dată cetatea Săcuieni [15], în 1475 cea de la Sîniob [16], în 1503 Pomezău [17], iar în cursul sec. al XVI-lea cetăţile Adoni, Beiuş, Girişul Negru, Salonta şi Nuşfalău [18]. Prin

---

[5] Rogerius, *Carmen miserabile*, în *Scriptores Rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum*, II, Budapesta, 1936, p. 577.

[6] Csorba Csaba, op. *cit.*, p. 196. Prima menţiune documentară în 1278.

[7] Gheorghe Gorun, op. *cit.*, p. 426 ; Alexandru Avram, *Fortificaţii medievale...*, p. 201. Prima menţiune documentară în 1277.

[8] Alexandru Avram, *Fortificaţii medievale...*, p. 195. Prima menţiune documentară în 1290.

[9] *Ibidem.*

[10] *Documente privind istoria României*, seria C. Transilvania, veac XIII, (=DIR, C) vol. II, Edit. Academiei R.P.R., Bucureşti, 1952, p. 254.

[11] Ioan Moga, *Voievodatul Transilvaniei. Fapte şi interpretări istorice*, în „Anuarul Institutului de istorie naţională Cluj-Sibiu", vol. X, Sibiu, 1944, p. 17—27, 33—35 ; Ştefan Pascu, op. *cit.*, p. 186—187 ; Gh. Gorun, op. *cit.*, p. 427.

[12] Bunyitay Vincze, Kopasz *nádor. Életrajz a XIII—XIV századból* (Palatinul Kopasz. O biografie din sec. XIII—XIV), în *Századok*, Budapesta, 1888, p. 129—132 ; DIR, C, veac XIV, vol. I, p. 175 şi 198 ; Ştefan Pascu, op. *cit.*, p. 201—202.

[13] Jakó Zsigmond, *Bihar megye a török pusztitás elött* (Judeţul Bihor înainte de pustiirea turcească), Budapesta, 1940, p. 285.

[14] Alexandru Avram, *Fortificaţii medievale...*, p. 209—210.

[15] Csorba Csaba, op. *cit.*, p. 216.

[16] *Ibidem.*

[17] Borovszky Samu, *Bihar vármegye és Nagyvárad* (Comitatul Bihor şi Oradea Mare), Budapesta, 1901, p. 131.

[18] Vezi repertoriul lui Csorba Csaba, op, *cit.*, p. 187—223.

www.mnir.ro

construirea acestor fortificaţii linia de apărare bihoreană este în linii mari încheiată. Aceste fortificaţii au fost construite pe măsură ce pericolul turcesc creşte în gravitaţie, mai ales după transformarea Timişoarei şi apoi a Budei în paşalîcuri turceşti.

Dar numai fortificaţiile de la Săcuieni, Sîniob, Pomezău şi Salonta au fost proiectate de la început ca cetăţi de apărare, celelalte provenind din construcţii civile transformate sub imperiul necesităţilor de moment, printr-o fortificare relativă. Din această cauză, aceste fortificaţii nu au reuşit să opună o rezistenţă eficientă în faţa atacurilor turceşti, mai aels cînd aceştia au folosit artileria într-o măsură mai mare. Ele au oferit siguranţă şi au putut să se opună numai raidurilor şi incursiunilor turceşti de pradă. Nici unele cetăţi construite în sec. al XIII-lea nu au mai putut face faţă atacurilor turceşti, întrucît nu ofereau garanţia unei apărări eficiente. La 3 august 1635 — cînd presiunea turcească se apropie de apogeu — capacitatea de apărare a cetăţii Cheresig era minimă, judecînd după inventarul armamentului existent la acea dată în cetate, precum şi a lipsei apărătorilor [19], iar la 1658 cronicarul Szalárdi o numeşte „...veche şi ineficace..." [20], fiind probabil părăsită de apărători şi nefolosită ca punct de apărare împotriva penetraţiei turceşti, chiar în împrejurările cînd aceasta ajunge la punctul culminant.

Presiunea turcească asupra Bihorului a atins punctul culminant odată în 1598 şi a doua oară în 1660, în ambele cazuri turcii vizînd ocuparea cetăţii Oradea, ceea ce ar fi atras după sine supunerea întregii Transilvanii. În 1598, o armată turco-tătară de peste 20 000 de soldaţi încearcă cucerirea cetăţii Oradea, imediat după ce au supus Cenadul şi Aradul. Înaintarea turcească părea că nu mai poate fi oprită. Fiind convins că dacă turcii reuşesc să cucerească cetatea orădeană, rivalitatea turco-austriacă pentru stăpînirea Transilvaniei se va tranşa definitiv în favoarea turcilor, Mihai Viteazul — care avea planurile sale în ce priveşte principatul transilvănean — intervine în sprijinul cetăţii Oradea, trimiţînd drept ajutor un corp de oaste de 1 500 de soldaţi sub comanda agăi Lecca. În acelaşi timp Mihai a încercat să îndepărteze armata turco-tătară din preajma Oradiei, atacînd la sud de Dunăre, distrugînd armata turcească staţionată la Nicopole, cucerind cetatea şi pustiind apoi tot ţinutul pînă la Munţii Balcani [21]. Ajutorul lui Mihai acordat apărătorilor cetăţii, diversiunea făcută de el în sudul Dunării, precum şi ploile nefiresc de intense au silit pînă la urmă oastea turco-tătară să se retragă de sub zidurile Oradiei, momentul cuceririi ei fiind amînat cu 62 de ani.

În aceste împrejurări a fost incendiat castelul de la Nuşfalău [22], din nord-estul comitatului.

Cea de-a doua maximă a presiunii turceşti asupra Bihorului are loc în 1660, cînd turcii reuşesc să cucerească cetatea Oradea şi să distrugă sau să scoată din luptă cea mai mare parte a fortificaţiilor bihorene. Împrejurările cuceririi cetăţii Oradea sînt binecunoscute de istoriografie, spre deosebire de acelea ale celorlalte fortificaţii, drept pentru care vom stărui mai mult asupra acestora din urmă.

Încă în anii premergători celui în care a fost cucerită Oradea, turcii atacă cu tot mai mare insistenţă fortificaţiile care le închideau căile de acces spre Oradea. Primele care au căzut au fost cetăţile Beiuş, Pomezău — care a fost folosită şi de turci ulterior — şi Finiş, pe drumul dinspre Zarand spre centrul Bihorului, una dintre căile pe care au înaintat turcii spre Oradea. Cealaltă cale, pe care au înaintat grosul trupelor turceşti, a fost aceea de la Arad spre Oradea, jalonat de cetăţile Girişul Negru, Salonta şi Cheresig. Dintre aceste fortificaţii doar prima s-a opus cu forţa turcilor. Evlia Celebi, care a însoţit armata turcă în înaintarea sa spre Oradea, aminteşte de cetatea Girişul Negru [23] ca fiind deja cucerită, probabil de avangarda oştilor otomane. În 1660 ea era refăcută de turci şi folo-

[19] Alexandru Avram, op. cit., p. 199.

[20] Szalárdi, op. cit., p. 364.

[21] Liviu Borcea, *Contribuţii la istoria politică a Bihorului*..., p. 106—107.

[22] Karácsonyi János, *A Toldyak nagyfalui kastélya* (Castelul din Nuşfalău al familiei Toldy), în *Biharvárad*, I, Oradea, 1913, p. 34—35.

[23] *Călători străini despre ţările române*, vol. VI, Edit. ştiinţifică şi enciclopedică, Bucureşti, 1976, p. 515. Traducătorul confundă toponimicul *Fekete Bátor* (Girişul Negru) cu *Batăr*, de aici *palanca Batăr* în loc de palanca Girişul Negru.

www.mnir.ro

sită „...ca loc de refugiu şi de salvare între cetatea Oradea şi Ineu“ [24]. Celelalte două fortificaţii au fost abandonate de apărători, Salonta fiind părăsită din ordinul principelui Gheorghe Rákóczy al II-lea, aşezarea pustiită, pentru ca turcii să nu găsească în drumul lor decît ţinuturi nelocuite (părăsirea cetăţii s-a făcut în 1658) [25], iar Cheresigul a fost părăsit de garnizoană de mai multă vreme, după cum am arătat mai înainte.

În înţelegerea de capitulare a garnizoanei din cetatea Oradea în urma asediului la care a fost supusă în vara anului 1660, turcii se angajau să nu mai continue expansiunea la nord de Oradea, restul comitatului Bihor rămînînd în stăpînirea principatului. În aceste condiţii, principele Mihail Apafi încearcă să suplinească pierderea Oradiei prin întărirea unui şir de cetăţi ce ar fi trebuit să apere partea de nord a comitatului. Aceste fortificaţii — Sácuieni, Adrian, Sîniob — constituiau acum prima linie de apărare a Transilvaniei în partea sa de vest, a doua linie fiind formată din cetăţile Cehu-Silvaniei, Şimleul Silvaniei, Valcău (în Sălaj), Bologa (Cluj) [26]. Dar turcii nu s-au prea străduit să se ţină de cuvînt, atacînd şi — probabil — cucerind cetatea Adrian, pe care o deteriorează într-o asemenea măsură încît Evlia Celebi o consideră ca distrusă [27]. Cu toat eacestea ea a fost refăcută în foarte scurtă vreme de Apafi, iar garnizoana a fost serios întărită [28].

Supărătoarea enclavă pe care o reprezentau cele trei cetăţi bihorene care au mai rămas necucerite a fost lichidată de turci în urma păcii de la Vasvár din 1664, cînd s-a hotărit distrugerea lor [29]. Evlia Celebi, care a luat parte la această campanie turcească din 1665, descrie [30] — în stilul său caracteristic — evenimentele. Întîi a fost cucerită şi apoi distrusă cetatea Săcuieni, apoi, la sfîrşitul campaniei, cetatea Adrian. În schimb, cetatea Sîniob a avut o soartă mai puţin glorioasă, fiind cucerită de ţăranii din localitate, care au dezarmat garnizoana şi au predat cetatea turcilor [31].

În urma desfiinţării sistemului de fortificaţii din nordul comitatului Bihor şi această parte a intrat în zona de influenţă turcească. În anii următori principii transilvăneni fac mai multe tentative de a reface, măcar în parte, fortificaţiile bihorene. În 1671 marele vizir dispune paşei de la Buda şi principelui transilvan să ancheteze plîngerea turcilor din Oradea care susţineau că ardelenii construiesc în apropiere de Oradea cinci cetăţi [32].

În timpul ocupaţiei turceşti, unele din fortificaţiile bihorene au fost folosite de turci ca sedii ale unor garnizoane care aveau ca sarcină supravegherea populaţiei din Bihor. Astfel, paşalîcul de Oradea a fost împărţit în mai multe sandgeacuri, care îşi aveau centrele în cetăţile bihorene cucerite de turci : Pomezău, Beiuş, Sîniob, Sinteu [33]. Astfel că în momentul în care trupele austriece pătrund în Bihorul de nord pentru a începe operaţiile de împresurare a fortificaţiei oră-

---

[24] *Ibidem.*

[25] Borovszky Samu, op. *cit.*, p. 124.

[26] Liviu Borcea, *Unele aspecte ale stăpînirii otomane în Bihor...*, p. 202.

[27] *Călători străini...*, p. 667—668.

[28] *Ibidem*, p. 668.

[29] Koncz Jözsef, *Székelyhidi vărának hadi készleteiről, melyek a vasvári béke következtében lerombolóndó várből Nagy-Károlyba stállittattak, 1965, február 6-án* (Despre armamentul cetăţii Săcuieni care a fost transportat din cetatea ce urma a fi dărîmată în urma păcii de la Vasvár, la Carei, 6 februarie 1665), în *Hadtörténelmi közlemények*, Budapesta, 1890, p. 586—588. Vezi şi Ecaterina Sasu, *Cetăţi în stilul renaşterii din Ţara Crişurilor*, în *Centenar muzeal orădean*, Oradea, 1972, p. 547—551.

[30] *Călători străini...*, p. 670—672, 677—678.

[31] Bunyitay Vincze, *Nagyvárad a török-foglalás korában* 1660—1692 (Oradea în timpul stăpînirii turceşti 1660—1692), Budapesta, 1892, p. 36. Descrierea acestui eveniment la Szalárdi, op. *cit.*, p. 605—606.

[32] Tőt Ernő, *Hidvégi Id. Nemes János naplója az* 1651—1686 *évergről* (Jurnalul lui Nemes Jănos despre anii 1651—1686), în *Történelmi Tár*, Budapesta, 1902, p. 258—259.

[33] L. Borcea, *Unele aspecte ale stăpînirii otomane în Bihor...*, p. 201.

www.mnir.ro

dene, prima lor acţiune militară mai însemnată este cucerirea cetăţii Sîniob, singura fortificaţie întreagă din nordul comitatului[34].

În 1692 cetatea Oradea este cucerită de trupele imperiale austriece, turcii fiind alungaţi. Noile autorităţi nu se arată interesate în refacerea cetăţilor bihorene, cu excepţia Oradiei, ele fiind practic abandonate, iar cele care nu au fost cu desăvîrşire distruse în timpul luptelor cu turcii, vor fi nimicite după înfrîngerea mişcării antihabsburgice conduse de principele Francise Rákóczy al *II*-lea (1711). Fortificaţia de la Diosig a fost folosită de curuţi ca bază de atac în străduinţele lor de a cuceri Oradea, fiind distrusă de autorităţile austriece după înfrîngerea mişcării[35]. Şi cetatea de la Şinteu (Piatra Şoimului) a fost folosită de răsculaţi, fiind una din ultimele lor puncte de rezistenţă, după care a fost aruncată în aer de imperiali[36]. Tot cu această ocazie se pare că a fost definitiv nimicită cetatea de la Sîniob, pentru a preîntîmpina transformarea sa într-un punct de rezistenţă în cazul unor răscoale[37].

Istoria agitată a fortificaţiilor din Bihor fac dovada unor glorioase tradiţii de luptă pentru apărarea autonomiei ţării, ele fiind prezente în principalele lupte pentru apărare de intenţiile agresive ale unor imperii vecine. Rolul lor în aceste lupte nu poate fi neglijat de istoriografie, fiind necesară restituirea lor circuitului ştiinţific.

FORTIFICATIONS DE BIHOR DANS LA LUTTE POUR LA DÉFENSE DE LA PRINCIPAUTÉ TRANSYLVANE AUTONOME

R é s u m é

Le comitat de Bihor, comme comitat de frontière, a été forteresses d'Oradea, Diosig, Cheresig, Adrian, Finiş, qui ont constitué la première ligne fortifiée, de défense, du Bihor. Dans les XVe—XVIe siècles on construit des nouvelles forteresses, à Săcuieni, Sîniob, Pomezău, Adoni, Girişul Negru, Salonta, Nuşfalău, pour fortifier le système défensif, surtout à cause du danger turc, qui devenait, le XVIe siècle, imminent.

Toutes ces forteresses ont défendu le Bihor et, implicitement, le principauté transylvaine contre les attaques turques. Après leur succesive conquête, en 1660, de la forteresse d'Oradea et pendant les années suivantes, de celles de Săcuieni, Adrian, Sîniob, le Bihor étant transformé en province turque pour 32 ans.

---

34 Csorba Csaba, op. *cit.*, p. 216. Autorul presupune că în urma asediului austriac cetatea a fost transformată în ruită.

35 *Ibidem*, p. 196.

36 Al. Avram, *Fortificaţii medievale...*, p. 215.

37 Borovszky Samu, op. *cit.*, p. 150.

www.mnir.ro

CONTINUITATEA STATALĂ ROMÂNEASCĂ ȘI PROBLEMA RELAȚIILOR ROMÂNO-OTOMANE

de **NICOLAE COPOIU**

Concepția de stat implică inevitabil și obligatoriu atributul de suveranitate și independență. Practic, nu se poate vorbi despre un stat ocupat de alt stat mai puternic. Ocupația străină și cotropirea, prin consecințele lor, elimină — în fapt — existența statului. Enunțate astfel, sumar, conceptele de stat, suveranitate și independență națională își găsesc în istorie exemplificări variate și nuanțate, în raport cu epoca istorică, in raport cu stilul, ca să zicem așa, al relațiilor internaționale.

În vechime, un stat învins era desființat cu brutalitate de învingător, iar consecințele înfrîngerii, ale unui raport de forță nefavorabil, erau suportate de toți locuitorii. *Vae victis* („Vai de cei învinși“) este o locuțiune latină cu un profund și dureros conținut istoric.

Epoca feudalismului a cunoscut noi forme și expresii ale raporturilor internaționale, pe lîngă cele moștenite din antichitate. Desființarea statelor învinse de către învingător a continuat și în evul mediu, dar, alături de această formă, a apărut practica *vasalității*, a subordonării statelor învinse sau inferioare ca forță, fără să fie desființate. Originile și formele concrete ale acestei practici merită a fi studiate, pentrucă ele ar ajuta la înțelegerea mai profundă a unor aspecte legate de existența sau dispariția multor state din timpul feudalității.

Unul dintre imperativele majore ale istoriografiei românești îl reprezintă cercetarea și interpretarea istoriei românilor într-un cadru universal, faptele și evenimentele românești trebuind a fi apreciate în contextul lor internațional. Acesta nu este un deziderat, o „recomandare“, ci o necesitate științifică, cu cauze temeinice și profunde. Stabilitatea poporului nostru pe vatra lui strămoșească timp de peste două mii de ani — problemă fundamentală pe care istoricii străini nu rareori o falsifică în mod grosolan — nu s-a datorat poziției lui geografice — aceasta dimpotrivă l-a situat la răspîntia drumurilor continentale și intercontinentale —, ci și altor factori, printre care au fost și relațiile în care românii *au știut* să se angajeze cu vecinii lor, prieteni și neprieteni. Descifrarea acestor relații, inaugurate de războaiele strămoșilor noștri daci cu romanii, trecute prin lunga epocă mai puțin cunoscută a contactului cu popoarele migratorii, pe care românii le-au respins sau le-au asimilat, și mai ales prin relațiile țărilor române cu vecinii lor în sec. XIV—XIX, constituie piatra de temelie pentru înțelegerea virtuților poporului român, care i-au asigurat, în ciuda marilor pericole de care a fost amenințat, permanența vieții statale, exercitarea suveranității în cadrul formațiunilor sale statale.

Harta politică a Europei sec. al XIV-lea consemnează statele românești ale Munteniei și Moldovei care aveau să atingă o remarcabilă dezvoltare în secolele următoare. În istoriografia românească există o modestie regretabilă cînd se evocă secolele evului mediu, determinate de interpretarea care se dă relațiilor româno-otomane. Iată pentru ce socotim necesar să aruncăm o privire generală asupra acestei probleme pentru a semnala semnificația cu totul excepțională pe care au avut-o anumite tratate și înțelegeri internaționale în istoria poporului român. Este vorba în primul rînd despre tratatele pe baza cărora s-au desfășurat relațiile româno-turcești timp de peste patru secole.

www.mnir.ro

Este un adevăr axiomatic că popoarele care au supraviețuit în istorie și-au creat, în raport cu împrejurările concrete, mijloacele care le-au asigurat existența pe lungi perioade de timp. Acele popoare care au dispărut de pe harta lumii în decursul veacurilor, fie că au abdicat singure de la propria identitate, fie că n-au fost în măsură să-și creeze mijloacele necesare pentru apărarea ființei lor. Acesta este, incontestabil, un adevăr dur, dar istoria este plină de asemenea adevăruri și nu ar fi bine dacă ar rămîne ignorate.

Punerea în evidență a acestor aspecte, deloc minore, din istoria României, rezultate din analiza și mai ales din consecințele practice ale tratatelor româno-turcești, este de natură să arunce o lumină nouă — în raport cu istoriografia românească din ultimele decenii — asupra vechimii vieții de stat românești și chiar a independenței însăși a românilor. „Românii, spunea Nicolae Bălcescu în 1846, sînt cea mai veche nație în Europa care și-au păstrat neclintit naționalitatea ei și o existență politică“ [1].

Bălcescu, desigur, nu se înșela cînd făcea aprecierea cu privire la permanența *existenței politice*, adică la permanența vieții statale românești, inclusiv în perioada relațiilor cu Imperiul otoman.

Într-una din primele sale lucrări : „Drepturile românilor către Înalta Poartă“, Bălcescu a reprodus două dintre „Capitulații“, însoțite de comentariile sale, pătrunse de o adîncă dragoste pentru trecutul poporului său : „Țara noastră românească nu fu niciodată supusă cu sabia, ci de buna voia sa se recunoscu supt protecția turcilor. La anul 1393, părinții noștri după ce se luptară mai multe veacuri pentru independența lor cu atîtea potoape de nații barbare ce se vărsară pe pămîntul nostru, văzîndu-se slabi și amenințați totodată de unguri și de turci, se învoiră cu Mircea cel Bătrîn, domnul lor cel vestit, și împreună închinară țara turcilor cu făgăduința ca să-l ajute în războiul ce aveau cu ungurii“. După ce reproduce textul „Capitulației“ din 1393 (semnată la Nicopole), Bălcescu continuă : „Acest tractat prin care țara își păstrează dreptul d-a se guverna cu legile sale, dreptul d-a face război sau pace, dreptul de a-și alege pe capul nației, îndatorindu-se numai la un ușor tribut, nu poate fi privit după dreptul ginților astfel decît ca un tractat de protecție, căci după obiceiul cunoscut îndeobște în Europa, o nație care nu e în stare de a se apăra singură de insultă sau de asuprire, poate dobîndi protecția unui stat mai puternic [...]. Acest tractat, însă, nu ținu mult : românii iubea[u] prea mult independența ; ei jertfiseră prea mult pentru dînsa ca să-l poată suferi cu plăcere, oricît de nesupărător era. Turcii însă mai întîi începură a nu-l păzi“.

Bălcescu explică, în continuare, de ce Vlad Țepeș a încheiat un nou tratat „la Adrianopole“ cu turcii, oare „...este încă în tărie și astăzi și singur numai hotărăște raporturile țării cu Înalta Poartă. El asigurează poporului dreptul d-ași da legi, dreptul d-a face război și pace ; prin urmare nu poate fi privit ca un tractat de supunere, ci numai ca un tractat de protecție, ca o alianță neegală, căci suprematia care este numai un drept de onoare, și tributal, singurele drepturi ce are Poarta, nu ating întru nimic suveranitatea nației române. Astfel privesc acest tratat toți publiciștii Europei“.

După ce reproducea opiniile unor autori străini, Bălcescu continua : „ele [Capitulațiile-n.n.] sînt recunoscute însuși și de tractatele Rusiei cu Poarta, deși acestea nu pot lega întru nimic pe români, căci Rusia fiind numai o chezașă a drepturilor țării nu putea trata pentru noi și în numele nostru [...]. Acestea sînt — își încheie Bălcescu articolul — drepturile noastre. Părinții noștri au vărsat prețiosul lor sînge pentru a ni le lăsa de moștenire și datoria noastră este a le păstra cu aceeași putere pentru fiii noștri. Timpul n-a venit ca să dobîndim o independență absolută. Poziția noastră după tractate este încă bună“.

Analiza lui Bălcescu s-a dovedit a fi exactă. Dreptuirle poporului român la conferințele internaționale din deceniul următor au avut un puternic suport în invocarea „Capitulațiilor“.

Alături de N. Bălcescu, și alți luptători pentru unirea țărilor române și independența lor, cum au fost M. Kogălniceanu, V. Alecsandri, V. Boerescu, C. Bolliac, D. Bolintineanu, C. Hurmuzaki au răscolit istoria ultimelor secole pentru a dovedi

---

[1] Nicolae Bălcescu, *Scrieri istorice, politice și economice 1844—1847*, Edit. Academiei R.S.R., București, 1979, p. 176.

www.mnir.ro

tradiţia de neatîrnare a poporului român, faptul că, aşa cum se exprima Bălcescu, „românii iubeau prea mult independenţa".

Dezbaterile din Adunările (Divanurile) ad-hoc (1857), care aveau să formuleze deziderantele românilor faţă de Conferinţa internaţională de la Paris, au evocat pe larg conţinutul „Capitulaţiilor", socotind aceste tratate ca o bază de pornire pentru stabilirea viitorului regim al Principatelor Române.

Printre „publiciştii străini", cum îi numea Bălcescu, care s-au raliat cu însufleţire la susţinerea cauzei independenţei poporului român, a fost şi Karl Marx[2].

Vecinătatea românilor cu Imperiul otoman, ajuns cu expansiunea sa la Dunăre la începutul sec. al XV-lea pînă în a doua jumătate a veacului trecut, nu poate fi în mod logic reflectată ca o permanentă stare de război, de încordare sau, cu atît mai puţin, de stăpînire otomană asupra ţărilor române, care formal nu a existat niciodată. Prezenţa armatei turcească pe teritoriul românesc a fost numai în timpul stărilor de război, fie cu românii, fie — cum avea să se întîmple în sec. al XVIII-lea şi în prima jumătate a celui următor —, cu alte puteri, Rusia şi Austria.

Bineînţeles că într-o perioadă atît de îndelungată, şi în urma unor mari războaie între cele două părţi, valabilitatea formală a tratatelor, la care ne-am referit mai sus, se estompa, mai ales, după cum se exprima Bălcescu, pentru că „turcii mai întîi" începeau „a nu le păzi". De aceea, nu trebuie să cădem în tentaţia idealizării unei perioade istorice, plină totuşi de vicisitudini pentru poporul român. El a avut însă, în ciuda ştirbirilor, specifice raporturilor de forţă între popoarele şi statele evului mediu, o viaţă de stat autonomă, cu instituţii interne care funcţionau independent de orice putere străină. Dar nici o relaţie interstatală, reglementată chiar pe baza unor tratate scrise, nu rămîne imuabilă, în virtutea însăşi a dialecticii dezvoltării societăţii. Fiecare parte urmăreşte să-şi îmbunătăţească poziţia în raport cu cealaltă şi dacă turcii în megalomania lor expansionistă şi cotropitoare erau cei care au încălcat tratatele, impunînd mărirea tributului şi amestecîndu-se în competiţia pentru domnie, nu este mai puţin adevărat că setea de libertate a poporului şi dorinţa de ripostă la abuzurile turceşti au determinat pe mai mulţi domnitori români să încerce prin forţă înlăturarea completă a „suzeranităţii" turceşti sau cel puţin limitarea la condiţiile ei iniţiale, prevăzute în tratate[3].

Fără îndoială că împrejurările istorice au fost cele care au şlefuit, în decursul timpului, o anume vocaţie internaţională a poporului român, a conducătorilor lui, de a intra în relaţii cu alte popoare, de a trata cu acestea, de a ajunge la înţelegeri sau, în caz contrar, de o se război cu ele. Istoria este plină de aceste alternanţe a perioadelor de pace şi de război, expresia cea mai elocventă, în ultima instanţă, a însemnătăţii relaţiilor internaţionale pentru o corectă apreciere a datelor istorice care îmbracă trecutul poporului român.

Istoriografia, trebuie să constatăm, a avut predilecţie pentru cercetarea războaielor din trecut pe care, de regulă, le-a folosit drept repere ale dezvoltării istorice. Desigur, războaiele au jucat, din nenorocire, un rol major în viaţa popoarelor, dar ele au fost urmate de perioade de pace, bineînţeles după ce stabileau, prin confruntări militare, un raport de forţă[4]. Că asemenea înţelegeri erau bazate de cele mai multe ori pe argumente nejuste din punct de vedere istoric, moral sau chiar logic, este prea bine cunoscut ; ceea ce dorim noi însă să subliniem este însemnătatea şi rolul pe care l-au avut în istorie, alături de războaie, tratatele încheiate între poporul român şi Poarta otomană, care au avut o existenţă reală[5] în ciuda faptului că documentele au fost distruse de cei interesaţi.

„Negocierile — scrie un istoric al diplomaţiei româneşti — au fost în teritoriul românesc un mijloc capital al supravieţuirii, alături de rezistenţa eroică şi lupta armată. În acest fel, exemplul istoriei noastre furnizează o nouă ilustrare a tezei că istoria ar putea fi rescrisă în aşa fel, încît în cronologia evenimentelor

---

[2] N. Copoiu, *„Capitulaţiile" — tratate fundamentale privind istoria suveranităţii de stat a ţărilor române*, în „Magazin istoric", Bucureşti, nr. 3, 1975, p. 34.

[3] I. Popescu-Puţuri, *Din trecutul de luptă al poporului pentru apărarea suveranităţii şi independenţei patriei*, în „Anale de istorie", nr. 1, 1976, p. 22—23.

[4] *Ibidem.*

[5] Mircea Maliţa, *Teoria şi practica negocierilor*, Edit. politică, Bucureşti, 1972, p. 57.

www.mnir.ro

articulaţiile să fie marcate de negocierile şi acordurile care au determinat structura unor lungi perioade de timp"[6].

Tratatele româno-turceşti arată caracterul special al relaţiilor dintre ţările române şi Imperiul otoman exprimate în : recunoaşterea de către sultanii turci a independenţei Ţării Româneşti şi Moldovei, dreptul acestora de a-şi alege domnitorii, interdicţia pentru supuşii turci de a pătrunde pe teritoriul românesc fără autorizaţie corespunzătoare din partea autorităţilor româneşti, interdicţia de a se construi moschee în ţările române, dreptul la autonomie a bisericii creştine. În schimbul respectării acestor atribute ale independenţei lor, domnitorii români îşi asumau obligaţia de a plăti anual turcilor un tribut în bani sau în alte bunuri.

Capitulaţiile Moldovei prevedeau în plus o obligaţie importantă pentru Poarta otomană, aceea de a apăra Moldova împotriva oricărei agresiuni.

Aruncînd o privire generală asupra istoriei relaţiilor româno-turceşti în sec. XV—XIX constatăm că, în fondul lor, prevederile capitulaţiilor au constituit cadrul acestor relaţii.

Existenţa acestor relaţii speciale în care ţările române au fost constrînse să se angajeze cu sultanii turci au determinat o anumită politică internaţională a domnitorilor români. Cei mai mulţi dintre aceştia şi cei mai destoinici au orientat politica lor externă de relaţii cu alte state într-o direcţie antiotomană. Ei căutau să încheie alianţe secrete cu vecinii, iar cu cei mai puternici dintre ei jucau şi spectacolul atît de frecvent şi căutat în epoca feudalismului, al „închinării", al recunoaşterii formale a celui mai puternic.

Stilul acestor tratate, în care partea română apărea de regulă mai îndatoritoare, nu trebuie să ne înşele, el era determinat de permanentul interes al ţărilor române de a coaliza cît mai multe forţe într-o posibilă campanie decisivă antiotomană. Cu excepţia momentului cînd Mihai Viteazul a primit un anumit concurs de la aliaţii creştini, o asemenea campanie visată de domnitorii români nu s-a putut realiza niciodată.

Domnitorii români au preferat, aşadar, să răscumpere prin plata unui tribut dreptul la păstrarea statului ca unitate autonomă şi administrativă. Dimitrie Cantemir a exprimat plastic acest gen de tratate pe care le-a pus el însuşi în practică cu ţarul Petru cel Mare : „domnitorii mai cuminţi, oridecîteori puteau răscumpăra cu bani vreo asuprire, preferau, pe bună dreptate, după exemplul iluştrilor conducători prin faima înţelepciunii ai republicii veneţiene, să facă pagubă pungii, decît ţării şi supuşilor lui"[7].

Problema autonomiei vieţii statale a Ţării Româneşti şi Moldovei, cum am menţionat mai sus, a fost recunoscută în multe tratate internaţionale, dintre care cel mai important a fost tratatul de pace de la Paris din 1856. Însuşi statul român modern făurit în 1859 sub numele de România şi-a extras suveranitatea din recunoaşterile internaţionale, dintre care cel mai important a fost tratatul de pace de la Paris din 1856. Însuşi statul român modern făurit în 1859 sub numele de România şi-a extras suveranitatea din recunoaşterile internaţionale marcate la mijlocul veacului al XIX-lea. Din cauza sistemului de garanţii făurit prin tratate, România nu şi-a proclamat independenţa absolută decît la 9 mai 1877, cînd puterile garante, abdicînd de la îndatoririle lor de a garanta neutralitatea teritoriului românesc, guvernul de la Bucureşti s-a simţit degajat de orice obligaţie.

Regimul relaţiilor româno-turceşti au constituit obiectul de cercetare al unor specialişti români şi străini la mijlocul veacului trecut.

Alături de Bălcescu şi alţi autori menţionaţi mai sus se cuvine să amintim studiul Despre *situaţia României din punctul de vedere al dreptului internaţional*, publicat de profesorul belgian E. R. N. Arntz, în „Revue de droit international et de législation comparée", în anul 1877.

Studiul lui Arntz evocă, pe baza datelor istorice, locul românilor, a statelor româneşti în cadrul relaţiilor internaţionale din perioada modernă, bătălia dintre Turcia otomană, Rusia ţaristă şi Austria habsburgică pentru dominaţie asupra teritoriilor româneşti. Privind ca un tot existenţa statelor româneşti înainte de Unirea din 1859, autorul constata că „istoria acestei ţări prezintă un fenomen

---

6 *Relaţiile internaţionale ale României în documente*, Editura politică, Bucureşti, 1971, p. XII.

7 Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, Edit. Academiei R. S. România, Bucureşti, 1973, p. 271.

www.mnir.ro

uimitor şi consolator în acelaşi timp pentru umanitate... După mai multe secole de lupte şi tulburări, de ravagii şi devastări, de ocupaţie şi opresiuni din partea duşmanilor săi... adesea impuse de duşmanii lor din afară, populaţia românească şi-a păstrat intactă naţionalitatea ei... Aceasta este o probă că acest popor posedă o vitalitate de nebiruit, o mare coeziune şi o incomparabilă elasticitate spirituală“ [8]. Autorul continua elogiul său la adresa poporului român care, în împrejurările politice internaţionale de la mijlocul veacului trecut, a mers „...pas cu pas, aproape metodic, spre *unitatea naţională*, în ciuda dificultăţilor şi oscilaţiilor interne“ [9]. Autorul belgian, care citise probabil pe D. Cantemir, remarca un fapt esenţial privind relaţiile româno-turceşti şi anume că învestitura domnului de către sultan era „o simplă formalitate“, „cel mult un drept onorific al sultanului care poate fi asimilat unei reguli de ceremonial, dar care nu diminuează suveranitatea ţării“ [10].

În istoriografia românească postbelică a predominat tendinţa de a se sublinia consecinţele negative ale vecinătăţii şi relaţiilor speciale dintre ţările române şi Poarta otomană asupra dezvoltării poporului român. Din această cauză s-a folosit frecvent formule ca „dominaţia“ otomană, „jugul“ turcesc, care au lăsat să se înţeleagă că a fost o dominaţie efectivă a otomanilor în ţările române, la fel ca şi în teritoriile de la sudul Dunării, ceea ce nu era corect. Cu prilejul sărbătoririi centenarului războiului din 1877—1878, tovarăşul Nicolae Ceauşescu a relevat că „...spre deosebire de celelalte popoare din bazinul dunărean care fuseseră integrate Imperiului otoman sau Imperiului habsburgic, poporul român a reuşit să-şi păstreze autonomia statală. Ca urmare a hotărîrii cu care şi-a apărat patria, poporul nostru a reuşit să încheie cu Imperiul otoman, încă din vremea lui Mircea cel Bătrîn, tratate care prevedeau obligaţia Porţii de a respecta organizarea ţării şi a nu se amesteca întreburile sale interne, şi chiar angajamentul de a apăra ţara împotriva atacurilor străine“ [11].

În lumina acestei indicaţii, istoriografia românească a început deja procesul de reevaluare a întregii perioade în care ţările române s-au aflat în relaţii speciale cu Poarta otomană. Avem convingerea că numeroase elemente noi, revelatoare, vor ilustra în curînd problema vieţii statale româneşti în sec. XV—XIX.

LA CONTINUITÉ DE L'ÉTAT ROUMAIN ET LE PROBLÈME DES RELATIONS ROUMAINES-OTTOMANES

Résumé

L'auteur relève le fait que la Valachie et la Moldavie ont conservé leur autonomie d'état pendant toute la période de la domination de l'Empire Ottoman au sud-ouest de l'Europe, c'est à dire pendant les XVe—XIXe siècles. En dépit des rapports de dépendance politique des deux États roumains vis-à-vis de la Porte, ils ont conservé tout le temps leur autonomie interne et leurs propres institutions *et en ce sens ils se sont détachés fondamentalement des peuples qui vivaient au sud du Danube, qui ont tombé sous la domination directe de celle-ci et dont les États ont été transformés en pachaliks. Les princes roumains dès la règne de Mircea l'Ancien ont conclu des traités qui reglémentaient les rapports spéciaux existents entre les Roumains et les Turcs, reconnus d'ailleurs par le traité de paix le Paris en 1856. Dans l'historiographie roumaine, souligne l'auteur, s'est ainsi qu'on doit aborder l'histoire des pays roumains aux XVe—XIXe siècles et non pas selon le point de vue qui acréditait la „domination“ et le „joug“ ottoman.*

---

[8] *Independenţa României — Documente*, vol. III, Edit. Academiei R. S. România, Bucureşti, 1977, p. 44.

[9] *Ibidem*, p. 52.

[10] *Ibidem*, p. 57.

[11] *Istoria Patriei şi a Partidului Comunist Român în opera preşedintelui Nicolae Ceauşescu*, Edit. Militară, 1979, p. 80.

www.mnir.ro

DRĂCULEŞTII ŞI CENTRUL CÎMPIEI ROMÂNE

de dr. **PANAIT I. PANAIT**

Ramura Basarabească a Drăculeştilor reprezintă, prin numărul mare al membrilor săi urcaţi în scaunul Ţării Româneşti, una dintre cele mai puternice familii domnitoare ale evului mijlociu românesc. Avîndu-l la început pe Vlad Dracul, pe care un hrisov emis de fiul său Radu cel Frumos îl numeşte „Vlad voievod Basarab cel Mare“ [1], familia aceasta a continuat să se menţină în fruntea ţării, cu intermitenţe mai mari sau mai restrînse, pînă în primele decenii ale sec. al XVII-lea, emiţînd măsuri politice destul de controversate. Pe acest plan Drăculeştii au înregistrat o metamorfoză a orientării lor, pornind de la atitudinea dîrză anti-otomană a lui Vlad Dracul şi Vlad Ţepeş [2], ajungînd la măsurile de compromis promovate de Radu cel Frumps, Vlad Călugărul, Alexandru II Mircea şi de completă cedare practicată de Mihnea, cel trecut la mahomedanism în a doua jumătate a sec. al XVI-lea. Judecarea acestei involuţii reclamă luarea în considerare a condiţiilor interne ale societăţii feudale şi îndeosebi a raporturilor pe care Sublima Poartă le impunea ţărilor noastre în perioada de apogeu a puterii Semilunei. Cert este faptul că unele din trăsăturile pozitive ale programului politic al Drăculeştilor sînt predominante la primele generaţii şi că ele se estompează pe măsura trecerii vremii, menţinîndu-se totuşi şi unele forme de manifestare demne de luat în seamă. Domnia lui Alexandru al II-lea Mircea, de exemplu, începută la 14 iunie 1568 şi încheiată prin decesul voievodului la 27/28 septembrie 1577, cu efemera întrerupere provocată în mai 1574 de sosirea la Bucureşti a lui Vintilă Vodă cu ajutoare moldave, reprezintă una dintre cele mai interesante şederi în tron în care măsurile militare contra lui Ioan Vodă al Moldovei sînt contrabalansate cu opere ctitoriceşti şi culturale de prim rang.

După cum s-a observat mai de mult, Drăculeştii au fost puternic legaţi de centrul Cîmpiei Române [3]. Din acest punct de vedere ei se prezintă ca fideli continuatori ai politicii lui Mircea cel Bătrîn, el însuşi succesor al primilor voievozi ctitori de ţară. Din cele 30 de documente interne păstrate din cancelaria lui Mircea I, peste 15% dintre ele se referă la moşii, sate şi bălţi aflate în partea de sud-est a Ţării Româneşti. Cifra este cu totul incompletă deoarece multe documente emise mai tîrziu fac referinţe la acte încă de pe atunci dispărute. Un hrisov emis la 20 mai 1570 privind pîra dintre satele Şovîrcul şi Stăneşti vorbeşte şi despre ocina Gurbanu, cumpărată de sătenii din Stăneşti „în zilele răposatului Mircea Voievod“ [4]. Ocine vechi „din zilele bătrînului Mircea voievod“ erau şi satele Greci şi Săhăteni“ [5]. Actele din a doua jumătate a sec. al XVI-lea menţionează „drumul răposatului Mircea voievod“ [6], aflat spre Vişina şi Mălineşti. La rîndul său Radu

---

[1] *Documenta Romaniae Historica*, B., *Ţara Românească*, I, Bucureşti, 1966, p. 215 (se va cita DRH).

[2] Ştefan Ştefănescu, *Ţara Românească de la Basarab I Întemeietorul pînă la Mihai Viteazul*, Bucureşti, 1970, p. 62—74.

[3] Nicolae Iorga, *Istoria Bucureştilor*, Bucureşti, 1939, p. 33.

[4] DIR, B, veac XVI/4, p. 497.

[5] *Ibidem*, XVI/1, p. 153, Hrisov din 1520 martie 16, Tîrgovişte.

[6] *Ibidem*, XVI/4, p. 212.

www.mnir.ro

cel Mare, întărind proprietăţile mănăstirii Glavacioc de la Călugărenii de pe Neajlov şi Călugărenii de pe Teleorman, arăta că „au fost dăruite de Mircea Voievod"[7] acestei mănăstiri. Despre o altă ocină la Colfeşti, „încă din vremea lui Mircea cel Bătrîn", se reaminteşte în hrisovul lui Neagoe Basarab dat la Piteşti în ziua de 28 iunie 1519[8]. În toate hrisoavele de întărire a proprietăţilor mănăstirii Cozia, emise începînd cu sec. al XV-lea, sînt consemnate cele două sate de la gura Ialomiţei, Lumineni şi Corneni, precum şi moara cu satul Cătălui dăruite de ctitor[9]. La rîndul lor marile mănăstiri de la Snagov[10], Strugalea[11], Glavacioc[12] au beneficiat de danii şi scutiri de dări din partea lui Mircea cel Bătrîn. Demnă de luat în seamă este, de asemenea, grija voievodului faţă de vadul dunărean de la Giurgiu, protejat de el cu cetatea, menţionată în mod categoric ca aparţinîndu-i, în discuţia purtată de Vlad Dracul cu conducătorul expediţiei burgunde din 1445[13]. Lunga domnie a lui Mircea I a marcat totodată o creştere demografică a centrului Cîmpiei Române[14], precum şi diversificarea gamei de produse meşteşugăreşti desfăcute în satele şi tîrgurile acestei părţi de ţară[15]. Beneficiem aşadar de suficiente informaţii pentru a reconstitui dimensiunile preocupărilor voievodale pentru centrul Cîmpiei Române şi pentru extrema de est a Ţării Româneşti[16]. Cei care vor continua această politică vor fi Drăculeştii, începînd cu Vlad cel Bătrîn şi continuînd cu toţi fiii ce l-au urmat în scaunul domnesc. Putem spune că fiecare dintre aceştia : Vlad Ţepeş, Radu cel Frumos, Vlad Călugărul au promovat o atitudine proprie, dînd pondere unor anumite aspecte ale drepturilor şi îndatoririlor lor domneşti.

Vlad Ţepeş este ultimul dintre Drăculeşti care leagă grija domniei faţă de centrul Cîmpiei Române de rezistenţa antiotomană, componentă esenţială a politicii înaintaşilor săi. În schimb, Radu cel Frumos şi îndeosebi Vlad Călugărul vor exprima rolul lor voievodal prin măsuri cu caracter strict intern, local, consemnate atît în documente contemporane, cît şi în izvoare elaborate mai tîrziu. Cel mai fidel continuator al programului lui Mircea cel Bătrîn se dovedeşte a fi fiul său Vlad, preocupat atît de situaţia proprietăţilor de dincolo de munte[17], cît şi de evoluţia raporturilor de la Dunăre, unde presiunea otomană devenea tot mai puternică în pofida victoriilor repurtate de oştile lui Iancu de Hunedoara. Aproape 20% din hrisoavele sale se referă la sate, mănăstiri şi ocine aflate în centrul Cîmpiei Române. Marile mănăstiri Snagov, Bolintin, Glavacioc, la care se vor adăuga mănăstirile Bălteni şi Căscioarele[18], primesc acte de întărire a proprietăţilor lor mai vechi sau noi din partea lui Vlad Dracul. La 3 aprilie 1534 Vlad Vintilă de la Slatina emiţînd hrisov de întărire Snagovului avea în faţă şi „cartea marelui voievod Vlad cel Bătrîn, pe care l-a ajuns moartea în satul Bălteni"[19]. Un alt document, mult mai tîrziu, dat la 26 septembrie 1570 mănăstirii Vihoreşti, menţionează satele „Gurguiaţii toţi cu tot hotarul şi Vărăştii toţi fiind ele dăruite de răposatul Vlad voievod cel Bătrîn"[20]. Ambele aşezări se găseau în apropierea în-

---

[7] *Ibidem*, XVII/1, p. 42—43. Vezi şi DIR, B, veac XVI/4, p. 444.

[8] DIR, veac XVI/1, p. 146.

[9] DRH, B, I, p. 57.

[10] *Ibidem*, 74 ; N. Şerbănescu, *Istoria mănăstirii Snagov*, Bucureşti, 1944, p. 25 ş.u.

[11] DRH, B, I, p. 76—77.

[12] *Ibidem*, p. 163.

[13] *Călători străini despre ţările române*, I, Bucureşti, 1968, p. 109.

[14] Panait I. Panait, *Cercetarea arheologică a culturii materiale din Ţara Românească în secolul al XIV-lea* în SCIV, tom. 22, 1971, 2, p. 251.

[15] Aristide Ştefănescu, *Interdependenţa raporturilor economice dintre oraş şi sat*, în „Revista Muzeelor şi Monumentelor, Monumente Istorice şi de Artă", an. XLVII, 1978, 2, p. 12.

[16] P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, Bucureşti, 1944, p. 205 ş.u.

[17] DRH, B, I, p. 144, 157, 159.

[18] Dinu C. Giurescu, *Ţara Românească în secolele XIV—XV*, Bucureşti, 1973, p. 361 şi nota 627.

[19] DIR, B, veac XVI/2, p. 156.

[20] *Ibidem*, veac XVI/3, p. 378.

www.mnir.ro

tîlnirii Moştiştei cu albia Dunării. Documentul respectiv confirmă în mod incontestabil existenţa unor proprietăţi ale Drăculeştilor în spaţiul delimitat de Dunăre, bazinul Argeşului şi Moştiştei [21]. Fără îndoială că nu erau singurele. Dacă acceptăm cetăţuia Bucureştilor din sec. XIV—XV ca fiind domnească [22] rezultă că şi tîrgul de pe Dîmboviţa făcea parte din marele domeniu voievodal. Este greu de precizat dacă încă din timpul vieţii lui Vlad Dracul satele Greci şi Tînganu se aflau deja sub stăpînirea familiei lui. Cert este faptul că ele apar ca proprietăţi ale lui Radu cel Frumos [23], cel care va cumpăra şi jumătate din satul Plătăreşti „de la Vişa şi de la ceata ei", cum arată hrisovul din 5 iulie 1589 dat de Mihnea Turcitul [24]. Aceeaşi problemă se ridică şi în legătură cu Măneştii de pe Colentina, a cărei vatră a fost descoperită şi cercetată în ultimii ani în raza oraşului Buftea [25]. Hrisoave emise de Alexandru II Mircea [26] şi Mihnea Turcitul [27] leagă numele lui Mihnea cel Rău de stăpînirea acestei aşezări. Demn de reţinut este hrisovul din 28 iulie 1577, dat la Bucureşti, prin care, închinîndu-se satul Măneşti de pe Colentina marii ctitorii Sf. Troiţă, se menţionează că „i-a fost de moştenire... răposatului Mihnea voievod" [28]. Dacă citirea este corectă înseamnă că la rîndul său Mihnea, cel născut în casa Drăcii [29] ca fiu al lui Vlad Ţepeş [30], moştenise şi el la rîndu-i acest puternic sat. Cert este faptul că la începutul sec. al XVI-lea Măneştii de pe Colentina făcea parte din proprietăţile Drăculeştilor, menţinîndu-se în această situaţie pînă la actul de închinare din 1577. In fine, o menţiune de pe un act din 27 septembrie 1461 îl prezintă pe Vlad Ţepeş ca stăpînitor la Călugărenii de pe Neajlov [31] pînă la acea dată cînd satul era dat — nota nu menţionează cui —, dar ştim din izvoare mai tîrzii — mănăstirii Snagov [32]. Cum satul respectiv Călugăreni fusese închinat de Mircea cel Bătrîn călugărilor de la Glavacioc înseamnă că el fusese preluat de domnie, dîndu-se aşezămîntului monahal de la Glavacioc o altă stăpînire. Situaţia nu a durat prea mult căci Radu cel Mare va întări, după cum s-a menţionat anterior, ambele localităţi cu acelaşi nume mănăstirii Glavacioc. Continuînd încercarea de reconstituire a domeniului feudal al Drăculeştilor din centrul Cîmpiei Române va trebui să revenim asupra hrisovului din 5 iulie 1589 dat la Tîrgovişte de Mihnea Turcitul, din care rezultă că satul Afumaţi, jumătate din Plătăreşti, parte din Bîrzeşti fuseseră moşteniri ale fiicelor „răposatului Radu Voievod şi ale doamnei lui Voica" [33], pe nume Anca şi Neacşa. Ca atare, completate cu moşiile Greci, aşezare a cărei vatră a fost identificată în cartierul Vitan al Capitalei [34], şi Tînganu, proprietăţile lui Radu cel Frumos şi ale urmaşelor sale ocupau o bună parte din zona sudică a Bucureştilor. Din documentele sec. XV—XVI rezultă că primii Drăculeşti au stăpînit în centrul Cîmpiei Române cel puţin nouă sate la care se adaugă şi Bucureştii [35]. Este cifra minimă pe care o putem recon-

---

[21] Panait I. Panait, *Rolul Bucureştilor in politica lui Vlad Ţepeş de apărare a independenţei Ţării Româneşti*, în *Muzeul Naţional*, vol. IV, Bucureşti, 1978, p. 102.

[22] Idem, *Vlad Ţepeş şi Bucureştii*, în „Revista muzeelor şi monumentelor, Monumente Istorice şi de Artă", 1980, 1, (sub tipar).

[23] Paul Cernovodeanu, *Istoricul mănăstirii Tînganu*, în „*Cercetări arheologice în Bucureşti*, II, Bucureşti, 1965, p. 284 ş.u.

[24] DIR, B, veac XVI/5, p. 418.

[25] Cercetări efectuate de Aristide Ştefănescu.

[26] DIR, B, veac XVI/4, p. 281—282.

[27] *Ibidem*, p. 473.

[28] *Ibidem*, p. 289.

[29] Radu Popescu, *Istoriile domnilor Ţării Româneşti*, ediţia Conţ. Grecescu, Bucureşti, 1963, p. 26 ; *Istoria Ţării Româneşti, 1290—1690. Letopiseţul Cantacuzinesc*, ed. C. Grecescu şi D. Simonescu, Bucureşti, 1960, p. 14.

[30] A. D. Xenopol, *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, ed. a III-a, I. Vlădescu, Bucureşti, IV, p. 169 ; Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor*, II, Bucureşti, 1976, p. 223.

[31] DRH, B, I, p. 206—207.

[32] *Ibidem*, p. 217.

[33] DIR, B, veac XVI/5, p. 418.

[34] Aristide Ştefănescu, *Cercetările arheologice din cartierul Vitan (1969), Bucureşti*, 1971, Bucureşti, IV, p. 30.

[35] Acestea sînt : Gurguiaţi, Vărăşti, Greci, Tînganu, Plătăreşti — jumătate, Afumaţi, Bîrzeşti parte, Măneşti, Călugăreni pe Neajlov.

www.mnir.ro

stitui în prezent. De fapt marele domeniu al urmașilor direcți ai lui Vlad Dracul se desfășoară în imediata apropiere a orașului de reședință domnească de pe Dîmbovița. In această parte a Țării Românești s-au găsit și marile ctitorii ale Drăculeștilor sau mănăstiri care au beneficiat de daniile lor. Ceea ce a scăpat din atenția istoricilor noștri este faptul că și cel de-al treilea urmaș în scaunul domnesc al țării dintre fiii lui Vlad Dracul, Vlad Călugărul a manifestat o atenție aparte așezărilor din Cîmpia Română. Documentele emise în sec. XV—XVI fac deseori referință la numele lui Vlad voievod Călugărul. Dintre urmașii lui Mircea cel Bătrîn, Vlad Călugărul este voievodul cel mai adesea amintit în izvoarele scrise privind proprietăți, hotărnicii, danii, cumpărături, înfrățiri efectuate în timpul domniei lui. Satele Cîlcești [37], Coiani [38], Odobești [39], Topoloveni [40], Călinești [41], Golești [42], moșiile mai îndepărtate de pe rîurile Bratia, Năvrajului și Rîușorul [43], la care se adaugă Plenița [44], satele Topeștii [45], Bădești [46] ș.a. sînt menționate, făcîndu-se referință la domnia lui Vlad Călugărul. Analizînd ierarhizarea funcțiilor boierești, G. D. Florescu consideră pe Vlad Călugărul și pe urmașul său Radu cel Mare „organizatorii cei mai de frunte ai stării lăuntrice a Țării Românești" [47]. Stăpînitor în Cîmpia Română, Vlad Călugărul s-a manifestat, ca și înaintașii săi, ca unul din marii ctitori ai vremurilor lui. De fapt opera de construcții atît de puternic manifestată în domnia lui Mircea cel Bătrîn a fost urmată de toți Drăculeștii primelor generații, ecoul acestor practici conducînd la amplele lucrări inițiate de Alexandru al II-lea Mircea și de urmașii săi. Dacă lui Mircea I i se datorează cetatea Giurgiului, lui Vlad Țepeș i se atribuie cetatea Bucureștilor, turnul Chindiei din Tîrgoviște, locașul din Tîrgșor [48] ș.a. Unele izvoare leagă numele lui Vlad Țepeș de ansamblul monahal de la Comana [49]. La rîndul său, fratele și urmașul în tron, Radu cel Frumos a ridicat, pe un bot de terasă aflat la confluența văii Tînganului cu matca veche a Dîmboviței, mănăstirea Tînganu. Toate datele arheologice de care beneficiem în prezent dovedesc că voievodul ctitor nu a putut termina decît lăcașul zidit din bolovani de rîu. Era o biserică cu plan trilobat, cu absida de răsărit puternic reliefată. In jurul ei se aflau case din paiantă și bordeie [50]. Abia în sec. al XVII-lea mănăstirea Tînganu va primi case egumenești din cărămidă. Opera ctitoricească a Drăculeștilor continuă cu lucrările ample de la Glavacioc [51] executate la porunca lui Vlad Călugărul, voievod căruia i se atribuie și schitul Babele din zona Videlor [52] .Toate vechile mănăstiri din centrul Cîmpiei Române au fost beneficiare de danii și întăriri de proprietăți. Din datele cunoscute în prezent privind raporturile domniei cu unitățile monahale rezultă că primele două generații ale Drăculeștilor au fost direct legate de toate cele 25% din mănăstirile Țării Românești aflate în centrul Cîmpiei Române.

---

36 DIR, B, veac XVI/4, p. 212.

37 *Ibidem*, veac XVI/2, p. 274.

38 *Ibidem*, veac XVI/5, p. 365.

39 *Ibidem*, veac XVI/2, p. 145, 303, 311.

40 *Ibidem*, veac XVI/3, p. 371—372 și veac XVI/2, p. 102.

41 *Ibidem*, veac XVI/2, p. 323—324.

42 *Ibidem*, veac XVI/1, p. 109.

43 *Ibidem*, p. 115.

44 *Ibidem*, veac XVI/6, p. 294.

45 *Ibidem*, veac, XVI/2, p. 78.

46 *Ibidem*, veac XVI/4, p. 342—344.

47 G. D. Florescu, *Boierii Mărgineni din secolele XV și XVI. Studiul genealogic*, Vălenii de Munte, 1930, p. 12.

48 Nicolae Stoicescu, *Vlad Țepeș*, București, 1976, p. 57 ; Panait I. Panait, Aristide Ștefănescu, *Muzeul Curtea Veche*, București, 1973, p. 30.

49 Radu Ștefan Ciobanu, *Pe urmele lui Vlad Țepeș*, București, 1979, p. 108.

50 Nicolae Stoicescu, *Bibliografia localităților și monumentelor feudale din România, Țara Românească*, I, Craiova, 1970, p. 338.

52 *Ibidem*, p. 44. Paul Cernovodeanu, *Știri privitoare la o ctitorie a lui Vlad vodă Călugărul : Schitul Babele (1492—1493)*, in „Glasul Bisericii", an. XIX, 1960, 5—6, p. 486 ș.u.

www.mnir.ro

Proprietari de sate şi moşii, ctitori de lăcaşe şi mănăstiri, Drăculeştii pot fi consideraţi printre marii stăpînitori ai centrului Cîmpiei Române. Acest fapt a contribuit nemijlocit la definirea tendinţei lor de transformare a Bucureştilor în reşedinţa de scaun a Ţării Româneşti, măsură favorizată de necesitatea apărării hotarelor dunărene tot mai ameninţate de primejdia otomană.

LES DRACULEŞTI ET LE CENTRE DE LA PLAINE ROUMAINE

Résumé

Vlad Dracul et ses successeurs representèrent le rameau le plus puissant de la grande famille régnante des Basaraba, depuis al moitié du XVe siècle jusqu'aux premières décennies du XVIIe. Dans leur politique intérieure une importance particulière fut accordée à la région centrale de la Plaine Roumaine, ce qui résulte de nombreuses donations et confirmations de propriétés, fondations d'églises et de monastères, constructions de châteaux-forts dans le pays. A ce point de vue les Drăculeşti s'avèrent de fidèles continuateurs de la ligne politique de leur devancier, Mircea cel Bătrîn (Mircea l'Ancien) (1386—1418), l'un des plus illustres princes régnants bâtisseurs et défenseurs du pays.

L'étude des documents provenant des XVe—XVIIe siècles, montre que les premiers Drăculeşti possédaient dans la région au moins neuf villages et domaines, auxquels s'ajoute en plus Bucarest. La grande propriété domeniale des princes régnants issus de cette famille se trouvait dans l'imédiat voisinage de Bucarest, ville que Vlad Ţepeş et son frère Radu cel Frumos élevèrent au rang de capitale. Dans l'essor économique et sociale des habitats de la région centrale de la Plaine Roumaine, un rôle important revient à Vlad Călugărul et à ses successers.

De mâme que le développement économique de la zone et la position stratégique favorable face au péril ottoman sur le Danube, la présence du domaine voïévodal dans le voisinage de Bucarest contribua directement à l'affirmation de ce nouveau centre politique.

www.mnir.ro

DACIA IN VIZIUNEA ISTORICULUI CONSTANTIN CANTACUZINO-STOLNICUL

de dr. **ALEXANDRU LIGOR**

Dacia din punctul de vedere al *istoricului* Constantin Cantacuzino-Stolnicul şi nu a aşa-zisului *cronicar*. Ne vom opri o clipă asupra acestui, în aparenţă numai, mărunt capitol, fără de care însă, discutarea subiectului nostru ar avea, se înţelege, de suferit. Istoric sau cronicar ? Căci nu tot una este viziunea primului asupra Daciei cu aceea a unui simplu înregistrator de date şi, de regulă, alese linguşiri. Este trist că astăzi se mai pune o astfel de întrebare în privinţa sa. Scrierile, mai cu seamă cele monografice, din urmă păreau a fi anulat o astfel de posibilitate, punîndu-l, şi nu prin declaraţii, în drepturile sale, pe Cantacuzin, de istoric, cu anumite limite, de o anumită factură, dar istoric.

Citim, însă, tot de curînd, de pildă — nu e singurul loc — în „Dicţionarul de literatură română" (coordonator — Dim. Păcurariu), Edit. Albatros, Bucureşti, 1979, cum Cantacuzino-Stolnicul nu-i decît un cronicar (umanist, adaugă autorii, e drept). Este trist că nu s-a pus o astfel de întrebare *directă*, mai de mult, şi nu s-a căutat să se răspundă în chip *special* la ea.

Rezumînd, afirmăm că Stolnicul Constantin Cantacuzino nu poate fi considerat un cronicar ; nu-i, dată fiind înalta sa cultură, erudiţia sa ; nu-i cronicar pentru caracterul complex al preocupărilor şi creaţiilor sale (istorice, geografice, filologice etc.), prin aria vastă a investigaţiei ce face asupra izvoarelor istorice (narative, diplomatice — vorbeşte despre hrisoavele domneşti —, numismatice — descrie monedele emise de Traian împăratul, epigrafice — descifrează unele inscripţii latine —, folclorice, cum de asemenea se referă la „troianurile" — drumurile mari de piatră şi şanţurile imense construite de romani, la urmele podului de la Drobeta ş.a.), precum şi asupra scrierilor înaintaşilor sau contemporanilor săi, prin modul critic, comparativ de a le privi, prin încercarea, nu o dată reuşită, de a depăşi hotarele gîndirii feudale, prin faptul că ajunge la ideea de legitate în istorie, prin aderarea sa la concepţia evoluţionară (de exemplu : „Nici un lucru cîte sînt supt lună stătătoriu şi neschimbat nu poate fi" spune el, sau : „toate lucrurile cîte sînt în lume au şi aceste trei stepene după ce se fac : adecăte urcarea, starea şi pogorîrea") ; istoric şi nu cronicar, deoarece scrie la comanda conştiinţei sale şi nu a vreunui puternic al vremii, căutînd adevărul, dorind a fi obiectiv ; istoric şi nu cronicar, prin însăşi chipul de abordare, de tratare a istoriei neamului (de la origini), prin însăşi viziunea sa asupra Daciei. Cantacuzino — mare om politic, mare diplomat. Dar nu cronicar. „Prea-cinstitul", „prea învăţatul", „prea înţeleptul" îl numeau contemporanii, nu cronicar.

Rămîn din opera Cantacuzinului, dincolo de unele erori (de datare, spre pildă, a războaielor daco-romane — după opinia sa, ele durează 16 ani —, asupra anilor de domnie — vezi Traian care, după el, a domnit pînă în 118, nu 117, iar Gallienus pînă în 271, nu 268 —, cu privire la datele luptelor lui Decebal cu Domiţian — la el 99, de fapt 87 şi 88—89 —, asupra localizării capitalei Daciei în vremea lui Traian — nu în apropierea actualului sat Grădiştea Muncelului, în Haţeg, ci la „Belgradul Ardealului" spune el —, asupra vîrstei lui Traian la data venirii sale la putere — 42 ani, în loc de 45 sau 46), dincolo de aceste şi alte cîteva erori, asupra cărora nu avem a insista, rămîn marile lui idei, fundamentale, pe care, unul

www.mnir.ro

dintre cei mai buni cunoscători ai vieţii şi activităţii sale — ne referim la Virgil Cândea — le numea, pe drept cuvînt, „permanenţele operei stolnicului“.

Începem cu aceea dintre ele, fără doar şi poate deosebit de preţioase, dar pe care n-a afirmat-o Stolnicul întîia oară cum s-a declarat în cîteva dintre ultimile scrieri ce i s-au consacrat, anume : continuitatea vieţuirii dacilor şi geţilor pe meleagurile ce le-au aparţinut din vechime şi după cucerirea romană. „Din dachi şi gheţi — spunea el într-un loc al *Istoriei* — erau încă după încheierea războaielor dintre Traian şi Decebal — mulţi rămaşi (...) că nu s-au putut stinge toţi oamenii dintr-o ţară, cum nice să poate (...)“.

Menţionăm că Miron Costin, înaintea Stolnicului, nota : „Ca locuitorii (daci, înţelegem noi, cine alţii ?) să nu mai ridice capul şi să nu se mai răscoale împotriva Romei, Traian a colonizat Dacia (....)“. Spre deosebire de moldovean, istoricul din Ţara Românească dezvoltă ideea, nu ne lasă doar s-o deducem.

Citind diferiţi autori, Constantin Cantacuzino-Stolnicul înscrie hotarele Daciei înainte de cucerirea romană, între Dunăre, Tisa şi Nistru (probabil, chiar Nipru, oricum nu Prutul, cum s-a socotit, comentează el).

Asupra vechilor locuitori ai Daciei — daci şi geţi —, iarăşi dincolo de unele erori, determinate de preluarea fără discernămînt a unora din ştirile furnizate de cîţiva scriitori antici, neconforme cu realitatea, de confuzia voit creată, profitîndu-se de asemănarea de nume între goţi şi geţi — „oameni varvari şi groşi, idololatri“ —, repetă el, altminteri, cărturarul nostru face aprecieri realiste : „(...) Ostaşi mari şi tari la bătaia războaielor, nepoftitori a să supune altora, nici a să birui de alţii îngăduia. Avea crăii şi oblăduitorii lor şi nimănui supuşi nu era“ (autorul se referă la perioada ante 106). Iar despre doi dintre conducătorii geto-dacilor dă şi unele amănunte ; aşa, Burebista, comandantul unei armate de 200 000 de oameni, sau Decebal, pe care-l caracterizează : „era foarte om viteaz şi meşter la ale războaielor şi bogat şi mulţime de oameni avea“.

Deşi vorbeşte cu mîndrie de descendenţa românilor, daco-romană, Cantacuzino condamnă totuşi politica de cucerire a Imperiului roman. „Acestora dară (daco-geţilor, n.n.) mergînd numele şi vestea cum sînt, şi de tăriia lor, împăraţii romani poftitori de lăţimea împărăţiei lor fiind, precum toate împărăţiile putérnice sînt lacome de a le supune pre alţii şi a-şi lăţi şi mări hotarăle împărăţiei lor şi mai vîrtos romana monarhie atuncea pe acéle vremi înflorind, de multe ori şi în tot chipul au trimis să supue şi pe acei dachi, precum şi pe alte ţări toate cîte era împrejurul lor“.

Simbioza daco-ramnă după euceirrea lui Traian constituie o altă mare idee — şi ea atît de actuală — a cărturarului nostru. Atît de puternic a fost acest fenomen (unirea daco-ramană) încît — zice el — „nici cînd s-au rupt den Împărăţia Romană şi au intrat pentre dînşii alte limbi, ci tot într-una s-au ţinut şi au rămas şi pînă astăzi“.

Istoricul nostru combate cunoscuta eroare strecurată de Simion Dascălul în *Letopisețul* lui Grigore Ureche, o copie a lucrării moldoveanului fiind adusă personal, cum iarăşi se ştie, de Stolnic din Moldova în Ţara Românească.

Comunitatea de teritoriu şi de limbă a coborîtorilor din daci şi din romani, continuitatea românilor în hotarele vechii Dacii constituie, de asemenea — de loc exagerate de noi — mari idei ale Stolnicului.

Contestă afirmaţiile unor scriitori (ca Aurelius Victor, Rufius Festus, Iordanes, Eutropius şi alţii) despre părăsirea Daciei de către poporul de aici în a doua jumătate a sec. al III-lea e.n., în timpul împăratului Gallienus (cum se putea, ce raţiune ar fi avut, se întreabă el, „aşa lesne a rădica atîta sumă şi noroade de oameni, cu case, cu copii, aşezaţi pe acéste locuri, fiind mai mult de 200 de ani“ ?) Lipsesc — continuă el — urmele materiale ale unei imense dislocări de populaţie. Se afirmă că numai o parte din oşteni au fost luaţi de aici, şi, ca semn al faptului în sine, sînt „cei coţovlahi, cum le zic grecii, ce vedem că şi pînă astăzi se află“.

Constantin Cantacuzino remarcă, de asemenea, cu mîndrie : „Însă nu puţină mirare iaste la toţi cîţi scriu de aciasta, nici la cîţi bine vor socoti de aceşti rumâni, cum s-au ţinut şi au stătut pînă astăzi aşa, păzindu-şi şi limba — şi cum au putut şi pot şi pămînturile acéstea lăcuesc. Care acéstea la puţine limbi şi neamuri să véde“.

Ideea unităţii românilor (şi „rumâni înţeleg — nota el — nu numai ceştia de aici, ce şi den Ardeal, carii încă şi mai neaoşi sînt, şi moldovenii, şi toţi cîţi

www.mnir.ro

într-altă parte să află“ români care, cu toţii, „dintr-o fîntînă au izvorît şi cură“), nu era numai a sa ori a cîtorva aleşi cărturari, ci a poporului însuşi. S-ar părea exagerată afirmaţia. Nu, deoarece ei, oamenii acestor pămînturi, ai Daciei, ei, după mărturisirea Stolnicului, „moşténi vechi şi întemeiaţi acestor pămînturi socotindu-se că sînt“ ; şi aceasta, continua el, „pentru că prin sute de ani trecuse şi să rădăcinase în toată Dachia lăcuind“. Ei, românii, erau, cu alte cuvinte, conştienţi de originea şi stabilitatea lor şi a strămoşilor lor.

In formaţii de stat diferite — Ţara Românească, Moldova şi Transilvania, fosta Dacie — trăieşte (o spune Stolnicul spre ştiinţa generaţiilor ce-i vor urma) un singur popor, ai cărui strămoşi au fost dacii şi romanii, popor care vorbeşte aceeaşi limbă — româna. Ideea unităţii românilor, Dacia, ca simbol acum, cîndva realitate istorică, se vroia să fie imprimată mai adînc în conştiinţa oamenilor. Şi acest lucru face Stolnicul. Nu numai el. Căci o fac un Ureche, un Costin, un Cantemir şi o fac într-o înţeleasă idee politică.

Îi putem azi reproşa multe Stolnicului (pentru greşelile sale, pentru trecerea cu vederea a detaliilor de ordin socio-economic din istoria Daciei, spre pildă). Dar să nu uităm că opera sa — neterminată, din păcate — era scrisă în urmă cu circa trei veacuri. Şi, mai cu seamă, nu trebuie să uităm că ideile lui asupra continuităţii dacilor pe meleagurile lor, după cucerirea romană, cu privire la simbioza daco-romană, la unitatea şi continuitatea poporului român în hotarele vechii Dacii, în pofida chiar a separării în state feudale care numai într-un anume sens pot fi numite „de sinestătătoare“, marile lui idei s-au dovedit durabile, istoricii români şi străini (cei de bună intenţie, desigur) nefăcînd decît să le întărească cu noi argumente (arheologice mai cu seamă). Numai că, unii dintre cei ce se ocupă în chip special de începuturile noastre, de istoria Daciei, uită uneori a-l cita pe Stolnic, cu marile lui idei, considerîndu-l, din păcate, încă, un cronicar.

Bibliografie specială (selectivă)

— Constantin Cantacuzino-Stolnicul, *Operele*... (ediţie îngrijită şi introducere de N. Iorga), Edit. Minerva, Bucureşti, 1901.

— Idem, *Istoria Ţării Româneşti*, în „Cronicari munteni“ (ediţie îngrijită de M. Gregorian, introducere de E. Stănescu), I, Edit. pentru Literatură, Bucureşti, 1961.

— Constanti C. Giurescu, *Harta stolnicului Constantin Cantacuzino*, extras din „Revista istorică română“, XIII, 1943, fasc. 1.

— Aurora Ilieş, *Autorul Cronologiei tabelare*, în voi. *Omagiu lui P. Constantinescu-Iaşi*, Edit. Academiei, Bucureşti, 1965, p. 351—355.

— Livia Bacâru, Corneliu Dima-Drăgan, *Biblioteca marelui umanist român Constantin Cantacuzino stolnicul (1640—1716)*, Bucureşti, 1966.

— I. Ionaşcu, *Din viaţa şi din activitatea stolnicului Constantin Cantacuzino (1640—1716)*, în „Studii“, XIX, 1966, 4, p. 633—650.

— Constantin Şerban, *Repertoriul corespondenţei stolnicului Constantin Cantacuzino*, în „Studii“, 4, 1966, p. 725—745.

— Livia Bacâru, Corneliu Dima-Drăgan, *Constantin Cantacuzino stolnicul (Un umanist român)*, Edit. Albatros, Bucureşti, 1970.

— Virgil Cândea, *Stolnicul între contemporani*, Edit. Ştiinţifică, Bucureşti, 1971.

— Corneliu Dima-Drăgan, *Alte contribuţii la biografia omului şi operei*, în „Manuscriptum“, VI, 1975, nr. 2, p. 10—15.

Pentru o bibliografie mai bogată, precum şi pentru reamintirea datelor esenţiale din viaţa şi activitatea Stolnicului Constantin Contacuzino, a se consulta monumentala lucrare : *Dicţionarul literaturii române de la origini pînă la 1900*, Edit. Academiei, Bucureşti, 1979, p. 142—147.

www.mnir.ro

LA DACIE SELON LA VISION DE L'HISTORIOGRAPHE CONSTANTIN CANTACUZINO-STOLNICUL

Résumé

Très importantes dans l'oeuvre de l'historiographe Constantin Cantacuzino (et non pas du chroniqueur, *tel qu'on parfois affirmé et malheureusement continuent à le faire certains chercheurs) sont les considérations que celui-ci fait sur la Dacie (territoire, habitants, événements historiques, etc.), points de vue qu'il exprimait en prenant comme fondement des sources riches et variées. Les dimensions réelles de ses idées (la continuité ici, sur le territoire de la Dacie des Daces et, après la conquète romaine, la formation du peuple roumain par la symbiose daco-romaine et sa permanente existence dans ces parages situées entre les* Carpathes, *le Danube et al Mer Noire, l'unité de notre peuple) sont données par leur durabilité. Les recherches ultérieures aux écrits du „stolnic", et nous nous référons spécialement à celles archéologiques, n'ont pas annulé, mais au contraire, ont consolidé ses grandes idées, succictement y presentées par nous mêmes.*

www.mnir.ro

CURTEA DOMNEASCĂ DIN PITEŞTI A LUI NEAGOE BASARAB

de dr. arh. **EUGENIA GRECEANU**

Bogăţia materiilor prime oferite de hinterlandul Piteştilor şi — în egală măsură — aşezarea la întîlnirea unor drumuri de primă importanţă pentru comerţul de tranzit sînt factorii de geneză ai acestui oraş medieval, care i-au asigurat de-a lungul veacurilor continuitatea evoluţiei economice. Aceiaşi factori, la care s-a adăugat şi aspectul administrativ al legăturii directe cu capitalele succesive ale Ţării Româneşti, au determinat alegerea Piteştilor ca sediu al curţii şi cancelariei domneşti. La rîndul său, funcţionarea acestei instituţii a influenţat pozitiv dezvoltarea economică a oraşului sub raportul producţiei meşteşugăreşti, al schimbului de mărfuri şi al nuanţării structurii sociale. Perioada de apogeu a curţii domneşti — cel puţin în lumina documentelor disponibile, conservate fragmentar [1], se situează în timpul domniei lui Neagoe Basarab.

Calitatea virtuală de loc al sfatului domnesc este consemnată pentru Piteşti încă de la sfîrşitul veacului al XV-lea : un hrisov emis de Basarab cel Tînăr-Ţepeluş, în 1481 august 16, se încheie cu precizarea : „Drăgoi a scris, în Piteşti" [2]. Modul de menţionare a locului nu constituie, în sine, o dovadă pentru existenţa curţii, ştiut fiind că numeroase acte se redactau în reşedinţele temporare ale domnitorilor, pe parcursul călătoriilor întreprinse în ţară. Formula de datare a unui hrisov din 1517 noiembrie 22 poate fi interpretată ca o confirmare a funcţionării cancelariei pe lîngă o curte domnească, cel puţin în intervalul 1481—1517 : „Şi eu, Moisi scriitor, care am scris în noile curţi din oraşul Piteşti..." [3]. Totuşi dubiul persistă, întrucît doar cercetările arheologice vor putea arăta dacă prin „noile curţi" s-a subînţeles refacerea unor curţi mai vechi sau dacă s-a consemnat astfel prima apariţie a unui ansamblu domnesc în Piteşti [4]. Rămîne sigur că în 1517 se încheiase ridicarea unei curţi domneşti, începută probabil în 1512, anul venirii la domnie a lui Neagoe Basarab.

---

[1] Cu privire la cauzele şi proporţiile distrugerii unei mari părţi din documentele româno-slave, vezi Damian P. Bogdan, *Din paleografia slavo-română*, în *Documente privind istoria României.* (=DIR), *Introducere*, vol. I, Bucureşti, 1956, p. 113—120. Şi mai tragică a fost soarta arhivelor orăşeneşti, păstrate de şoltuz şi de pîrgari, risipite aproape fără excepţie pînă în veacul al XIX-lea. Ca exemplu concludent citâm faptul că nu s-a păstrat nici unul dintre „catastihele" tîrgului, în care se înregistrau schimbările de proprietate din cuprinsul hotarului, a căror procedură este consemnată drept un *străvechi obicei* într-un act din 1602 octombrie 20 — vezi C. C. Giurescu, *Tîrguri sau oraşe şi cetăţi moldovene...*, Bucureşti, 1967, p. 247—248.

[2] *Documenta Romaniae Historica.* B. *Ţara Românească* (=DRH, B), vol. I, Bucureşti, 1966, p. 287—288.

[3] DRH, B, vol. II, Bucureşti, 1972, p. 321—322.

[4] Într-un studiu fundamental pentru istoria Piteştilor, Aurelian Sacerdoţeanu interpretează formularea de mai sus drept o dovadă a existenţei unor curţi mai vechi — vezi A. Sacerdoţeanu, *Începuturile oraşului Piteşti*, în *Muzeul Piteşti. Studii şi comunicări. 1971*, Piteşti, 1971, p. 198.

www.mnir.ro

Atenția specială acordată de către acest domnitor orașului Pitești a fost semnalată de Aurelian Sacerdoțeanu [5] și reiese din interpretarea documentelor ce au ajuns pînă la noi, bine înțeles cu aplicarea coeficientului de probabilitate impus de dispariția arhivelor orășenești și ale cancelariilor domnești. Iată cîteva aspecte semnificative :

— Activitatea sfatului domnesc, desfășurată preponderent la Tîrgoviște în tot timpul domniei lui Neagoe Basarab (41 hrisoave și porunci), este consemnată la Pitești pentru 16 documente, emise între 1516—1519, dintre care zece indică o ședere continuă a domnitorului în acest din urmă oraș, între ianuarie-iulie 1519. Un număr egal (16) de hrisoave și porunci domnești dovedesc întrunirea sfatului la București, între 1512—1518, însă fără continuitate de reședință. Și mai redus este numărul de acte emise din Curtea de Argeș (doar zece, între 1514—1518 [6]), deși este firesc ca domnitorul să fi călătorit foarte des în „scaunul vechilor domni", cel puțin în perioada de construire a ctitoriei lui, mănăstirea Argeșului. Reiese în orice caz o paritate între București și Pitești în ceea ce privește funcționarea administrației centrale, ambele situîndu-se pe locul al doilea după Tîrgoviște.

— Funcționarea scaunului de judecată domnească (atribut de primă importanță al organizării orășenești medievale) este dovedită în cazul Piteștilor de scrisoarea spătarului Lazăr către brașoveni, referitoare la o judecată care s-a ținut la Pitești „înaintea domnului", în jurul anului 1519, între doi locuitori din Brănești și un brașovean [7].

— Ridicarea noilor curți (fapt grăitor în sine) s-a efectuat probabil în forme și proporții ce depășeau programul unei reședințe locale, judecind după accentuarea caracterului de reprezentare în formula de datare a actelor domnești : „Și eu, Florea, carii am scris în minunatul foișor al Pitiștilor" (1518, ianuarie 18) [8] ; „Eu, Danciul, cel mic între diaci, care am scris în minunatul scaun în Pitești" (1519, mai 6) [9]. Calificativul „minunat(ă)" este întîlnit în actele ce s-au păstrat din vremea lui Neagoe Basarab doar în legătură cu ansambluri rezidențiale majore : curtea domnească din Tîrgoviște [10], curtea domnească din București [11] și mănăstirea din Curtea de Argeș, ctitoria domnitorului [12].

Toți factorii de mai sus subliniază intenția lui Neagoe Basarab de a acorda Piteștilor funcția de capitală a Țării Românești, ceea ce rezultă și din calitatea de *scaun*, menționată pentru prima dată în actul din 1519 mai 6 (vezi nota 9), pe cînd în documentele anterioare locul de redactare este indicat simplu, *în* sau *la Pitești* — și, uneori, cu specificarea *în orașul Pitești*. În hrisoavele lui Neagoe Basarab doar Tîrgoviște și București apar cu denumirea de *cetate de scaun* și variantele ei [13], în timp ce Curtea de Argeș nu este niciodată desemnată în acest

---

[5] *Ibidem*, p, 199.

[6] DRH, B, vol. II, p. XXII—XXIV.

[7] A. Sacerdoțeanu, *op. cit.*, p. 199.

[8] DRH, B, vol. II, p. 323. Documentul fiind păstrat doar în traducere, o speculație dezvoltată asupra termenului „foișor" nu este concludentă.

[9] *Ibidem*, p. 345—350.

[10] „Minunata cetate de scaun Tîrgoviște" (1514 mai 8 — DRH, B, vol. II, p. 245—247) și „minunata cetate Tîrgoviște" (1520 iulie 14, 1520 septembrie 2, 1520 noiembrie 3 — *ibidem*, p. 381—384, 386—387 și 390—391).

[11] „Minunata cetate de scaun București" (1515 ianuarie 11 — *ibidem*, p. 280—281). Pentru etapa de secol XV a curții domnești din București, vezi Panait I. Panait și Aristide Ștefănescu, *Muzeul Curtea Veche. Palatul voievodal*, București, 1973, p. 23—30.

[12] „Minunatul loc unde este sfînta mănăstire numită Curtea de Arghiș" (1517 august 23 — DRH, B, vol. II, p. 304—306). Credem că la ansamblul mănăstiresc — și nu la vechea curte de la Sf. Nicolae, depășită ca program rezidențial — se referă caracterizarea „minunata Curte de Arghiș" din 1515 iunie 26 (*ibidem*, p. 274—276).

[13] *Ibidem*, p. 198—405. Concomitent cu simpla localizare geografică („în Tîrgoviște", în „București"), ambele capitale sînt desemnate curent ca *scaun*, cu variantele „scăunatul oraș București", „cetate de scaun" și „cetate". Pentru Tîrgoviște apar și variantele : „orașul de scaun", „scaunul cetății Tîrgoviștii", „scaunul orașului Tîrgoviștii" și „vechiul oraș".

www.mnir.ro

fel, cu o singură excepţie care îi aminteşte însă calitatea de fostă capitală — şi anume, *scaunul vechilor domni*[14], întărind astfel semnificaţia precisă de sediu al administraţiei centrale cu care erau folosiţi termenii *scaun*, *cetate* şi *cetate de scaun*.

Constatînd că Neagoe Basarab pregătea Piteştilor un mare viitor, ridicînd oraşul la rangul de scaun domnesc, Aurelian Sacerdoţeanu se întreba dacă domnitorul nu a fost îndemnat în alegerea sa de vecinătatea unor moşii personale (vezi

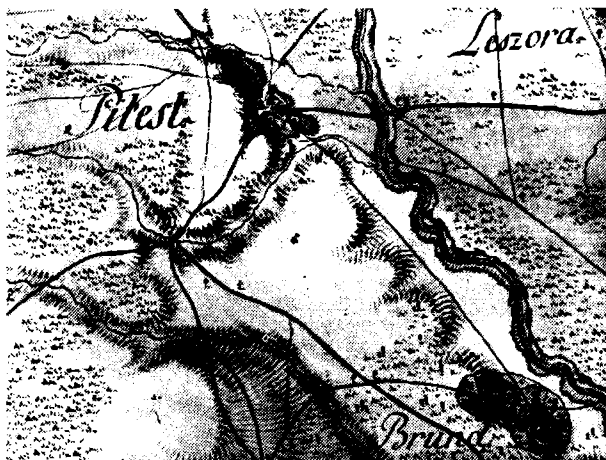

Fig. 1 — *Reprezentarea oraşului Piteşti în harta austriacă din* 1791. Colecţia de hărţi a Bibliotecii Academiei R.S.R. Macrofotografie, clişeu Andrei Pănoiu.

nota 5). Fără a exclude această posibilitate, care nu ni se pare însă hotărîtoare, credem mai degrabă că atenţia acordată oraşului aşezat la răscrucea marilor drumuri medievale s-a încadrat în politica domnitorului, doritor de a păstra „o cumpănă perfectă între cele două provincii care alcătuiau Ţara Românească“ [15], legătura directă cu Craiova apărînd decisivă pentru exercitarea unei autorităţi egal distribuite.

După moartea lui Neagoe Basarab, funcţionarea la Piteşti a sfatului domnesc este atestată cu intermitenţe pînă în a doua jumătate a veacului al XVI-lea, în timpul domniilor lui Radu de la Afumaţi (un document datat 1528 septembrie 2) [16], Vlad Înecatul (şase documente emise între 1532 mai 2 şi 1532—1533 august 10) [17], Vlad Vintilă (un document emis în 1533 august 28) [18] şi Pătraşcu cel Bun (patru documente datate între 1555 iulie 5 şi 1557 iulie 17) [19]. Calitatea de scaun domnesc este consemnată prin formulele de datare ale hrisoavelor din 1532 mai 2 („în cetatea de la Piteşti“) [20], 1532 mai 28 („scaunul Piteşti“) [21] şi 1555 iulie 5 („în scaunul de la Piteşti“) [22]. După 1557 nu se mai păstrează dovezi ale activităţii cancelariei domneşti în Piteşti, fapt explicabil prin concentrarea acestei activităţi la Tîrgovişte şi la Bucureşti, a căror competiţie pentru funcţia de capi-

---

[14] *Ibidem*, p. 310—319.

[15] Dan Pleşia, *Neagoe Basarab. Originea, familia şi o scurtă privire asupra politicii Ţării Româneşti la începutul veacului al XVI-lea* (II), în „Studia Valachica“, II, Tîrgovişte, 1970, p. 124.

[16] DRH, B, vol. III, Bucureşti, 1975, p. 103—105.

[17] *Ibidem*, p. 198—206.

[18] *Ibidem*, p. 267—268.

[19] DIR, B, Ţ. Rom., veac XVI, vol. III, Bucureşti, 1952, p. 32, 33, 43 şi 63—64.

[20] DRH, B, vol. III, p. 198—199.

[21] *Ibidem*, p. 200—202.

[22] DIR, B, veac XVI, vol. III, p. 32.

www.mnir.ro

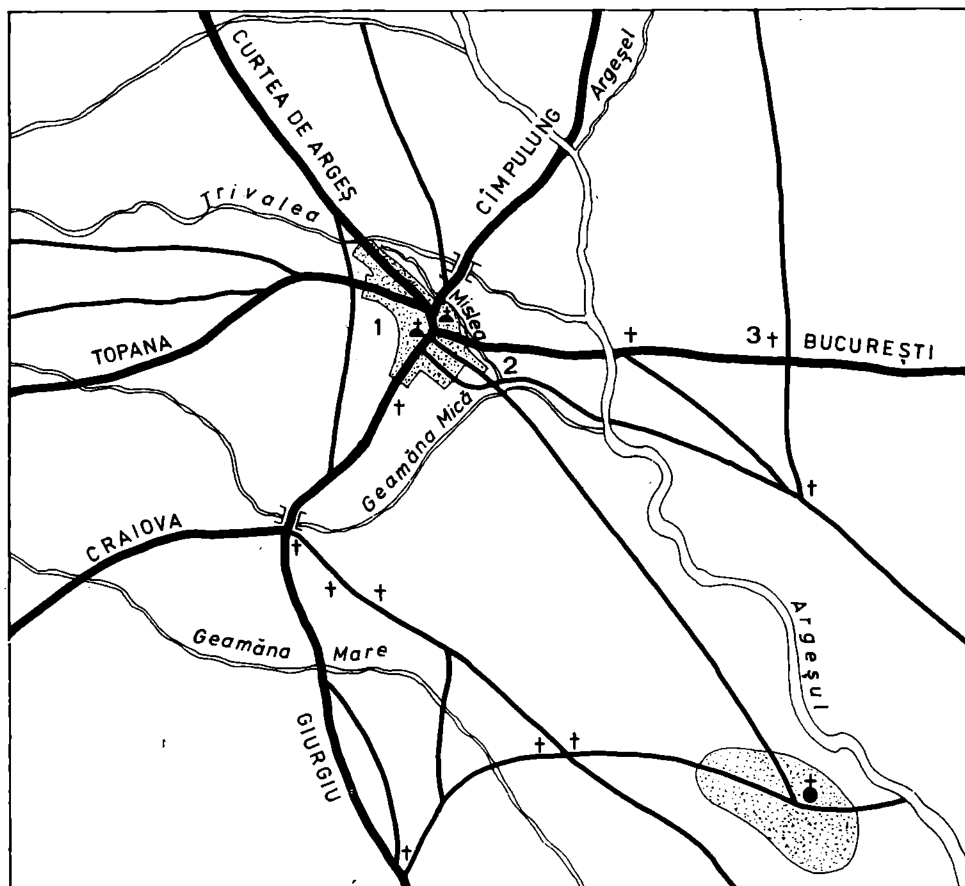

Fig. 2 — Interpretarea reprezentării Piteştilor în harta austriacă din 1791 :
1 — Tîrgul din deal. 2 — Tîrgul de afară (Tîrgul din vale). 3 — Tirgul dealului. În centrul oraşului apar bisericile Sf. Gheorghe, spre vest şi Sf. Vineri (sau Precista) spre est.

tală, începută încă din 1459 [23], va lua sfîrşit abia în 1659, prin desemnarea Bucureştilor drept unică reşedinţă a curţii domneşti, în timpul lui Gheorghe Ghica [24]. Încetarea întrunirii sfatului domnesc la Piteşti nu a afectat existenţa curţii domneşti locale, care s-a menţinut pînă în veacul al XVIII-lea, datorită intensei vieţi economice a oraşului.

Interesul domniei pentru activul tîrg de pe Argeş este reflectat de tradiţie, care a păstrat amintirea numeroaselor proprietăţi pe care le-ar fi avut în vatra oraşului principalii domnitori munteni. Astfel, Mihai Viteazul ar fi stăpînit — pe lîngă o moară pe malul Argeşului — şi case în oraş [25] ; Matei Basarab ar fi construit o nouă curte în Tîrgul din Vale, pe locul ce păstrează numele de „Curti-

[23] C. C. Giurescu, *Istoria Bucureştilor*, ediţia a II-a, Bucureşti, 1979, p. 50.

[24] Panait I. Panait, A. Ştefănescu, op. *cit.*, p. 31—50.

[25] I. Rădulescu, *Comerţul şi industria în trecutul oraşului Piteşti*, Piteşti, 1938, p. 6.

www.mnir.ro

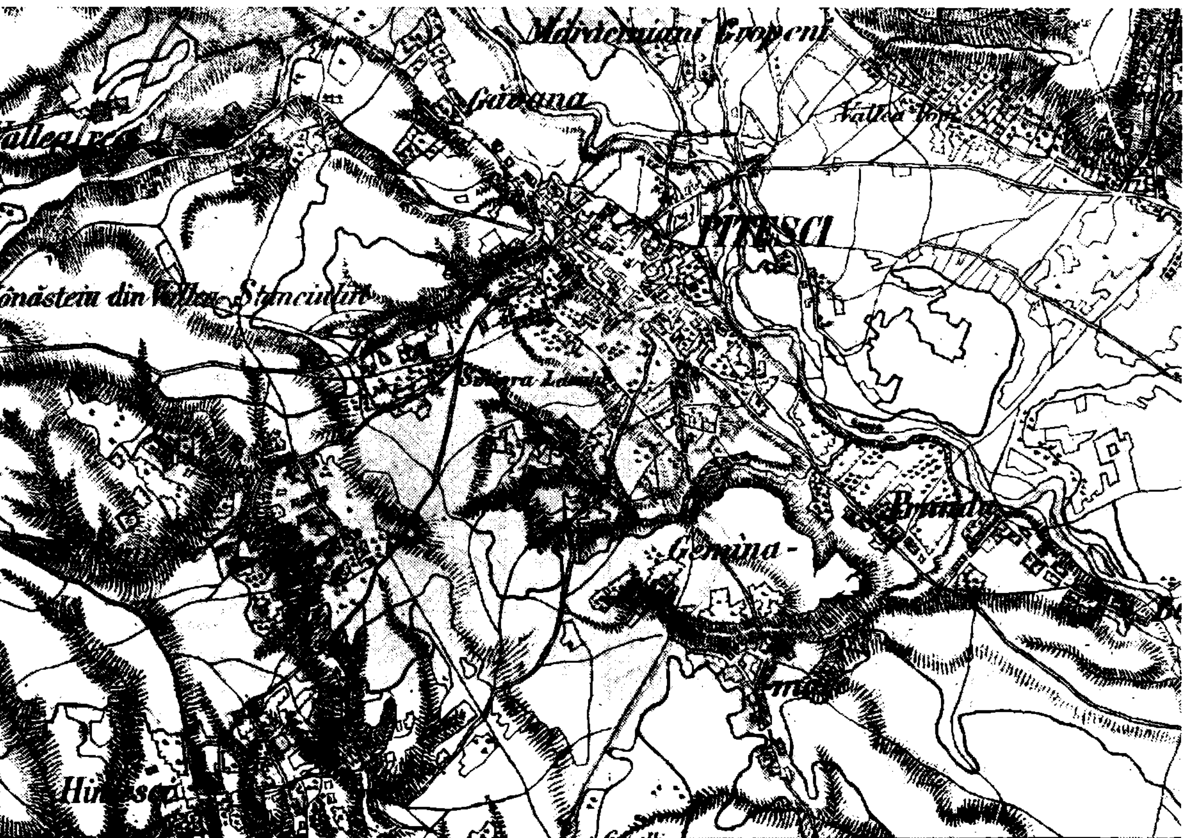

Fig. 3 — *Planul orașului Pitești în harta Szathmary din 1864.* Colecția de hărți a Bibliotecii Academiei R.S.R. Macrofotografie, clișeu Andrei Pănoiu.

şoara", urmele clădirilor fiind încă vizibile în 1825 [26]; Constantin Şerban (1654—1658), ctitorul bisericii Sf. Gheorghe, ar fi ridicat lîngă biserică un „palat cu dependinţe, curte şi grădină", pe locul unde se intersectau străzile Teiuleanu şi Craiovei [27]. În sfîrşit, Constantin Brîncoveanu — ale cărui dese vizite la viile sale din

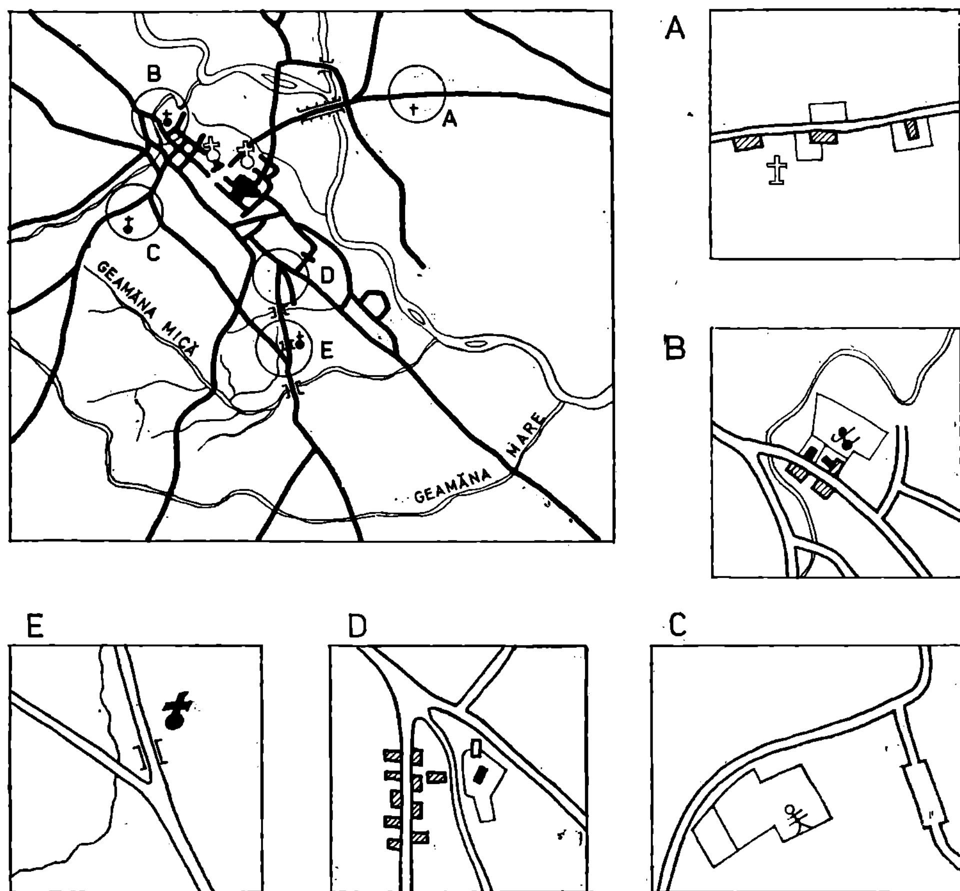

Fig. 4 — *Interpretarea hărţii Szathmary* (construcţiile de zid sînt indicate prin haşuri iar cele de lemn prin contur înnegrit) :

A — Tîrgul dealului. Crucea poate fi cea ridicată de Matei Basarab în 1635. *B* — Teren al metohlului m-rii Trivalea, cu indicaţia unei biserici de lemn (simbol cartografic deformat în raport cu legenda). *C* — Intersecţia străzii Smeurei cu strada Exerciţiului in apropiere de Tîrgul din deal. Simbolul cartografic deformat corespunde amplasamentului bisericii de lemn Sf. Ioan, construită în 1728. *D* — Intersecţia căii Craiovei cu str. Fraţii Goleşti. Conturul înnegrit corespunde amplasamentului bisericii de lemn pe al cărei loc s-a ridicat în 1826—1828 biserica de zid Sf. Ilie (eroare cartografică). *E* — Intersecţia căii Craiovei cu str. Exerciţiului.

[26] *Ibidem*, p. 41—42 ; D. Udrescu, *Piteşti, 580. Oraş domnesc şi cetate de scaun*, în „Secera şi ciocanul", nr. 4394 din 28 iulie 1968.

[27] Tatiana Bobancu, *Bisericile din oraşul Piteşti*, Piteşti, 1933, p. 19, citează informaţia Anei Mălureanu (n. 1858) privind descoperirea fundaţiilor palatului, în 1865—1866, cu ocazia construirii casei părinteşti, precum şi observaţiile preotului Rizea Dobrescu (n. 1846) asupra urmelor curţii domneşti.

www.mnir.ro

Ştefăneşti şi Valea Mare au fost consemnate de cronicarul Radu Greceanu[28] — ar fi fost proprietarul casei din Piteşti situată pe str. Brîncoveanu nr. 25.

Este de la sine înţeles că aceste consemnări ale tradiţiei trebuie privite cu atenţie, mai ales pentru orientarea cercetării arheologice către clădiri şi zone semnificative. În stadiul actual, cînd datele arheologice lipsesc aproape în întregime, credem însă că tradiţia caselor domneşti, ridicate „în inima tîrgului" de către domnitorii de după Neagoe Basarab, are la obîrşie prezenţa şi funcţionarea continuă pînă în veacul al XVIII-lea, pe un amplasament excentric, a înseşi „noilor curţi" ale lui Neagoe Basarab. Susţinem această ipoteză prin următoarele deducţii :

— Implantarea tardivă a programului complex de curte domnească în structura specifică a zonei de tîrg, caracterizată prin exploatarea la maximum a teritoriului, contravine logicei generale de funcţionare a oraşului medieval, prin sacrificarea pe care o implică — pentru scopuri de reprezentare — a unor terenuri rentabile domniei tocmai datorită folosirii lor de către tîrgoveţi. Din acest motiv, curţile domneşti s-au ridicat, aproape în toate cazurile, în apropierea zonei de tîrg, fără a pătrunde însă în zona rezervată activităţii de producţie şi negoţ, iar reprezentarea *în tîrg* a domnitorului a fost încredinţată bisericilor domneşti, ridicate în principalele pieţe — centre de schimb — ale oraşelor. Ca atare, nu este verosimilă părăsirea curţilor lui Neagoe Basarab la numai o sută de ani după ridicarea lor, atunci cînd ele corespundeau pe deplin programului de curte şi nu stînjeneau viaţa tîrgului, fiind aşezate la sud de oraş[29], în timp ce construirea unei noi curţi la intersecţia căilor majore de tranzit ar fi implicat desfiinţarea a cîteva zeci de parcele, atît de rodnic folosite de către meşteşugari şi negustori. Trebuie avut în vedere şi faptul că această strămutare ar fi avut loc în plină epocă de înflorire economică a oraşului, cînd structura specifică zonei comerciale era pe deplin conturată. După cîte ştim astăzi, asemenea cazuri de tulburare a vieţii tîrgului nu se întîlnesc în Moldova şi Ţara Românească — şi sînt foarte rare în Transilvania şi Banat, unde apar doar ca afirmări brutale ale unor noi forme de conducere politică sau socială[30]. Credem în consecinţă că „fundaţiile palatului" observate în veacul trecut (vezi nota 27) erau fie privniţele dughenelor de pe străzile Teiuleanu şi Craiovei, fie pivniţele unor dughene ce mărgineau incinta

---

[28] *Cronicari munteni*, vol. II, ediţie îngrijită de Mihail Gregorian, Bucureşti, 1961, „Cronica lui Radu Greceanu", p. 64, 86, 94, 99, 174, 264, 271. În toate cazurile, viile domnitorului sînt localizate „la Piteşti", fără precizarea satului din ocolul oraşului : „au venit la vii la Piteşti, de au fostu acolo la culesul viilor..." (p. 94) ; „...au mersu măriia-sa iarăşi la viile de la Piteşti" (p. 99) ş.a. Acest fapt demonstrează apartenenţa satelor Ştefăneşti şi Valea Mare (unde se aflau viile lui Brîncoveanu) la ocolul Piteştilor.

[29] Ipoteza de amplasament prezentată în comunicarea de faţă rezultă dintr-o nouă examinare a documentelor epocii lui Neagoe Basarab, efectuată pentru studiul monografic „Oraşul medieval Piteşti", elaborat în 1979 în cadrul MIRSR. Revenim cu această ocazie asupra preluării amplasamentului consemnat de tradiţie lîngă biserica Sf. Gheorghe (vezi nota 27), pe care l-am indicat în : proiectul DPCN nr. MD 105/1975, „Studiu de determinare a zonelor cu valoare istorică şi artistică din oraşul Piteşti", şef proiect E. Greceanu, arhivele DPCN şi CPJ Argeş ; E. Greceanu, *Elemente de metodică în cercetarea centrelor istorice ale oraşelor*, în „Arhitectura", XXIV, nr. 4, 1976, p. 24—30 ; idem, *Un problème actuel : l'urbanisme médiéval en Roumanie*, în „Revue Roumaine d'histoire", XVIII, nr. 1, 1979, p. 152.

[30] Citâm ca exemplu transformarea tîrgului din interiorul cetăţii Alba Iulia într-o zonă de reprezentare administrativă, nobiliară şi episcopală, după alegerea oraşului, în 1541, drept capitală a principatului autonom al Transilvaniei. Procesul a fost definitivat în timpul stăpînirii austriece, cînd tîrgoveţii au fost strămutaţi în partea de jos a oraşului, în lunca Mureşului, odată cu refacerea cetăţii (1714—1738). Un caz asemănător este transformarea teritoriului *intra muros* al cetăţii Timişoara, în baza unui nou plan de sistematizare, într-o zonă rezervată instituţiilor administrative şi reprezentanţilor imperiului austriac, concomitent cu executarea cetăţii de tip Vauban între 1724—1765.

www.mnir.ro

bisericii Sf. Gheorghe, conform unei dispoziţii care a constituit în multe cazuri zestrea ctitoriilor domneşti din pieţele tîrgurilor[31].

— În ceea ce priveşte „Curtişoara" lui Matei Basarab, însăşi denumirea indică un program restrîns, limitat probabil la o casă a slujbaşilor domneşti care supravegheau activitatea „tîrgului de afară" ; dacă acest program ar fi atins proporţiile unei noi curţi, faptul ar fi fost pomenit în cronica ţării sau în documente. Amplasamentul Curtişoarei — mai bine zis al locului ce păstrase amintirea proprietăţii domneşti — este astăzi precizat datorită detectării, in 1976, a unui vechi han situat pe str. Tîrgu din Vale, la sud de linia ferată (fig. 6), care a fost fotografiat şi relevat[32] înainte de dărîmarea sa, efectuată în 1976. Caracteristicile constructive permit datarea clădirii cel mai tîrziu în veacul al XVIII-lea şi credem că despre ea se vorbeşte într-un act din 26 iulie 1847, prin care fraţii Ioan şi Drăghici Budişteanu fac un schimb de proprietăţi cu polcovniceasa Anica Enghel, amintindu-se şi „o întindere de loc cu un han de zid pe dînsul, în marginea oraşului Piteşti, care se numeşte Curtişoara şi pe care se face şi tîrgul de săptămînă al oraşului, în toate vinerile..." [33].

— Casa din str. Brîncoveanu nr. 25, atribuită lui Constantin Brîncoveanu, are caracteristici arhitecturale neoclasice (frontonul şi tratarea intrării boltite) ce o situează în primele decenii ale sec. al XIX-lea. Este posibil ca acest decor arhitectural să fi fost aplicat pe o structură mult mai veche — şi Piteştii oferă exemple concludente de asemenea suprapuneri —, dar ceea ce exclude după părerea noastră ideea de *reşedinţă* domnească este programul specific hanurilor. Proporţiile acestei clădiri, comparabile doar cu cele ale hanului Gabroveni din strada Sf. Vineri, conduc la ipoteza că ne-am putea afla în faţa unui han domnesc, construit în timpul lui Constantin Brîncoveanu şi „modernizat" în jurul anului 1800.

Analiza documentelor din timpul lui Neagoe Basarab, coroborată cu analiza reprezentărilor cartografice ale oraşului, permite o nouă ipoteză de localizare a curţii acestui domnitor, pe care o punem astăzi în discuţie.

Cea mai veche schemă de plan a Piteştilor apare în harta austriacă a Ţării Româneşti (fig. 1, 2), întocmită în 1790—1791[34]. Marile drumuri ale comerţului de tranzit se întîlnesc într-o piaţă marcată de prezenţa bisericii Sf. Gheorghe. Schema delimitează prin culoare o locuire densă de-a lungul axului nord-vest — sud-est, prelungită în direcţia satului Prundu pînă în apropierea pîrîului pe care îl identificăm cu Geamăna Mică. În afara acestui ax, locuirea densă apare doar pe calea Craiovei şi pe drumul către satul Smeura.

Caracterul informativ al schiţei de plan din 1791 este corectat de planul ce apare în harta Szathmary, publicată în 1864[35] : oraşul (fig. 3, 4) se învecinează spre sud cu satul Prundu, de care îl desparte gîrla Geamenei. Între sat şi zona dens construită a tîrgului apar o serie de curţi mari, livezi şi o suprafaţă albă, mărginită spre vest de un drum care face legătura cu Tîrgul din Vale. In partea de nord a acestei zone, mai precis în perimetrul actualelor străzi Tudor Vladimirescu, Fraţii Goleşti şi Oborului, situăm — sub rezerva confirmării printr-o viitoare cercetare arheologică — amplasarea curţii lui Neagoe Basarab, în temeiul documentelor care amintesc o curte *unică*, în apropiere de „gura Geamenei", cu ocazia delimitării metohului şi a locului cu mori dăruite mănăstirii de la Argeş de Neagoe Basarab.

---

[31] Incinte cu dughene — astăzi dispărute — au înconjurat ctitoriile din Botoşani, ale Elenei Rareş (Uspenia şi Sf. Gheorghe), biserica Sf. Paraschiva din Focşani — ctitoria Dafinei Dabija — şi biserica catolică a Bărăţiei din Cîmpulung, jud. Argeş. Dispoziţii asemănătoare mai pot fi văzute astăzi în Bucureşti la biserica Sf. Ilie-Gorgani, închinată de Şerban Cantacuzino mănăstirii Cotroceni, şi la biserica romano-catolică a Bărăţiei.

[32] Relevarea hanului, atît de preţios pentru structura Tîrgului din Vale, se datorează arhitectului Alexandru Mulţescu, permanent colaborator, împreună cu soţia sa, arh. Maria Mulţescu, la acţiunea de consemnare a valorilor istorice şi arhitecturale ale vechiului Piteşti.

[33] Documentul ne-a fost semnalat de Nicolae Stoicescu, în referatul pe care a binevoit să-l elaboreze cu privire la ‚Oraşul medieval Piteşti". Textul documentului ne-a fost pus la dispoziţie de Spiridon Cristocea. Ambilor le mulţumim şi pe această cale.

www.mnir.ro

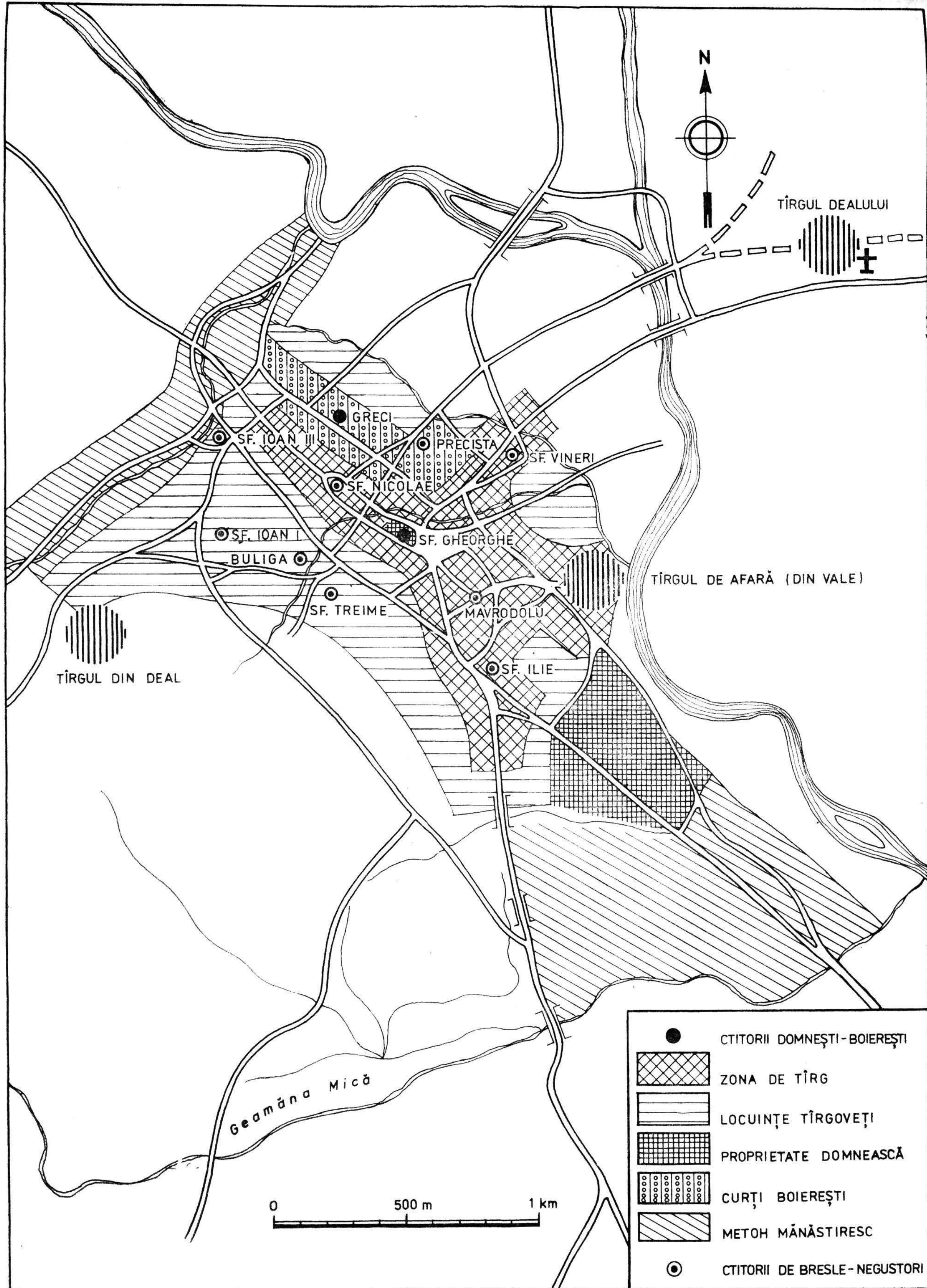

Fig. 5 — Distribuția teritorială a orașului medieval Pitești, pe criterii funcționale și sociale, în intervalul secolelor XVI—XVIII.

www.mnir.ro

În hrisovul de danie al ctitorului mănăstirii, emis la Piteşti în 1519 iulie 11, se precizează amplasamentul metohului „mai jos de Piteşti", cu hotarul : „de la morile de jos la vale, pe rîul iazului, iar pe uscat din josul morii, în jos, o sută de paşi, pînă la Plopşor şi de la Plopşor ţărmuraşul pînă la Salce şi de la Salce peste deal în gura vîlceluşei, iar dinspre morile de sus, de *la gardul curţii (s.n.)*,

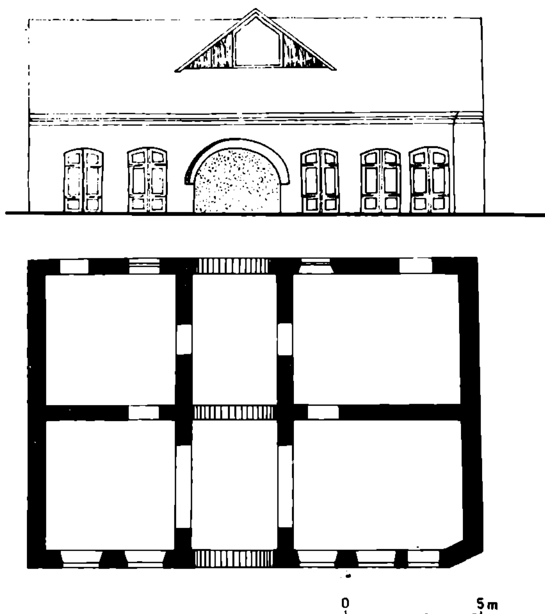

Fig. 6 — *Hanul de pe locul „Curtişoara"*, str. Tîrgu din Vale nr. 28, dărîmat în 1976. Releveu Alexandru Mulţescu.

în sus, 20 paşi, iar de aici în sus, 20 paşi, iar de la vîlceaua în jos la pisc şi de la pisc la vale în subobrejie, pînă ce se împreună hotarul iarăşi cu vîlceluşa de jos" [36].

Întăririle acestei danii, făcute de către Radu de la Afumaţi şi Vlad Vintilă, aduc noi precizări în desemnarea hotarului.

În 1523 aprilie 4, Radu de la Afumaţi confirmă proprietatea mănăstirii asupra a două mori, „la Piteşti, la gura Geamenei" [37], care figurează din nou în

---

[34] Harta se află la Biblioteca Academiei R.S.R., colecţia *Hărţi*, cota D-XXVII-6, sub titlul : „Militairische Carte der kleinen oder oesterreichischen und grossen Walachei, welche beide zusammen aus 394 Sectionen besteht, und wehrend dem Waffenstillstand zwischen der K : K : und der türkischen Armee vom Monat September 1790 bis Ende May 1791 durch den Generalquartiermeisterstaab unter der Direction des Obristen Specht geometrisch ausgenommen und in das reine ausgezeichnet worden".

[35] Biblioteca Academiei R.S.R. *Hărţi*, cota III-461, cu titlul „Charta României Meridionale, publicată din ordinul Măriei Selle Principelui Domnitoriu Alessandre Ioane I". Harta Szathmary este o transcriere a hărţii mareşalului Fligely, *Fürstenthum Wallachei*, întocmită în 1855—1857. Exemplarul incomplet din harta Fligely aflat la BARSR, cota H 997-D-XXVI, nu cuprinde zona Piteşti.

[36] DRH, B, vol. II, p. 354—355.

[37] *Ibidem*, p. 410—412.

www.mnir.ro

hrisovul din 1524 februarie 9, cu formula : „să aibă a ţinea şi două mori la Piteşti cu toate locurile lor împrejur“ [38].

În 1526 august 22, acelaşi domnitor întăreşte dania metohului şi a locului cu mori „pe din jos de Piteşti“. Delimitarea hotarului urmăreşte enumerarea din hrisovul de danie, cu anumite deosebiri : „de la moara <şi nu „morile“> din jos pe riul Iazului în jos, iar pe uscat de la moara din vale, în jos o sută de paşi pînă la Plopşor..., iar de la moara de din sus <şi nu „dinspre morile de sus“>, de *la plopul curţii* (s.n.)...“ [39].

În 1533 aprilie 15, Vlad Vintilă întăreşte dania către mănăstirea Argeşului „ca să le fie din jos de Piteşti metohul şi locul cu morile ce se chiamă locul Geamăna“. Hotarnica pomeneşte iarăşi de „rîul Iazului“, iar desemnarea curţii domneşti apare sub forma din hrisovul de danie : „...dinspre moară în sus, de *la gardul curţii* în sus...“ [40].

Propunem următoarea interpretare a documentelor citate, în lumina datelor furnizate de reprezentările cartografice :

— În planul Szathmary sînt indicate clar cele două pîraie, Geamăna Mică spre nord şi Geamăna Mare la sud, identificabile prin numele satelor pe care le traversează (fig. 3, 4). Considerăm că denumirea *rîul Iazului*, folosită în documentele veacului al XVI-lea, se referă la Geamăna Mică, avînd în vedere că şi astăzi valea Geamenei Mici este caracterizată — în porţiunea care urmăreşte poalele dealului Smeurei — printr-o succesiune de lacuri, alimentate de izvoare subterane, fapt care explică şi denumirea *Smeura lacului* dată în harta Szathmary cătunului situat pe calea Smeurei, la est de valea Geamenei (fig. 3).

În ipoteza că documentele s-ar referi la pîrîul Geamăna Mare, atît metohul cît şi curtea domnească s-ar fi aflat pe teritoriul satului Prundu, ceea ce este incompatibil cu regimul juridic al satului respectiv, proprietate a boierilor şi megieşilor [41]. Acest fapt este demonstrat şi prin complicata procedură de cumpărare de către Radu de la Afumaţi a jumătăţii de sat care, prin „hiclenia“ vistierului Oancea, ar fi devenit de drept proprietate domnească [42].

— Odată acceptată identitatea între rîul Iazului şi Geamăna Mică, „vîlceluşa“ nu poate fi decît afluentul Geamenei care traversează cătunul Geamăna Mică, denumit ulterior Turceşti (fig. 3, 4).

Desemnarea hotarului nu urmăreşte o succesiune în sens unic a elementelor de localizare, ci descrie două ramuri convergente la „gura vîlceluşei“, adică la confluenţa acesteia cu Geamăna Mică. Una dintre ramuri porneşte de la moara „din jos“, de la gura Geamenei Mici, iar cea de a doua, de la moara „din sus“, de lîngă „gardul curţii“, prin care se înţelege împrejurarea curţii domneşti.

O a treia vîlcea este amintită în hotarnică — şi anume, cea care delimitează hotarul între curte şi „pisc“, cu ciudata formulare „vîlceaua iar în jos pînă la pisc“. Ar putea să fie pîrîul afluent al „vîlceluşei“, care apare în planul Szathmary traversat de primul pod de pe calea Craiovei, după ieşirea din tîrg (fig. 4), sau pîrîul cu vărsare la „gura vîlceluşei“, care curge paralel cu calea Craiovei, determinînd apariţia celui de al doilea pod, la intersecţia cu strada Exerciţiului (fig. 4 E). Înclinăm către cea de a doua ipoteză, avînd în vedere suprafaţa foarte mare afectată metohului în prima variantă (vezi fig. 5), precum şi posibilitatea regăsirii unei logici în formularea documentelor, considerind că „în jos“ nu priveşte relieful, ci direcţia către sud.

Amplasarea metohului ar explica astfel grupurile de parcele izolate care apar în planul Szathmary între Geamăna Mică şi vîlceaua primului pod de pe calea Craiovei, precum şi indicaţia unei biserici la intersecţia căii Craiovei cu strada Exerciţiului (fig. 4 E), despre care nu se mai păstrează astăzi menţiuni documentare. Indiferent, însă, de limita de vest a metohului, reiese limpede că „gardul“ curţii domneşti se afla în partea de nord a metohului, succesiunea regimului de folosinţă în partea de sud-est a oraşului, mai precis de-a lungul drumului către Prundu, fiind : tîrgul, cu zona aferentă de gospodării ale meşteşugarilor ce

---

[38] *Ibidem*, p. 422.
[39] *Idem*, vol. III, p. 54.
[40] *Ibidem*, p. 246—247.
[41] DIR. B, *Veacul XVI*, vol. III, Bucureşti, 1952, p. 341.
[42] DRH, B, vol. III, p. 91—95.

www.mnir.ro

nu locuiau în tîrg ; curtea domnească ; metohul mănăstirii Argeşului, amplasat de asemenea pe proprietate domnească, pînă la „rîul Iazului“ sau Geamăna Mică (fig. 5).

Ipoteza de amplasament prezentată mai sus beneficiază de o bază documentară şi corespunde logicei de folosire a teritoriului, specifică oraşelor medievale româneşti [43]. Aria propusă pentru localizare are însă limite incerte, fapt care atrage încă odată atenţia asupra necesităţii unor cercetări arheologice sistematice în vatra Piteştilor, menite să precizeze — pe lîngă alte aspecte de primă importanţă ale culturii urbane din România — şi numărul, amplasamentul ,programul şi proporţiile clădirilor ridicate în Piteşti de către domnitorii Ţării Româneşti. În cazul special al domniei lui Neagoe Basarab, asemenea cercetări ar putea aduce la lumină un ansamblu civil care nu putea să rămînă cu mult în urma strălucitelor ctitorii bisericeşti ale domnitorului.

Deocamdată, rămîne încă actuală observaţia făcută de Dimitrie Butculescu în 1883, cu aproape o sută de ani în urmă, pornind de la exemplul Piteştilor : „...Il est temps pourtant que l'on soit plus révérencieux envers cette science <arheologia>, qui fouille l'histoire dans les décombres du passé. Elle nous servirait à fixer nos dates historiques qui, jusqu'à présent, se trouvent à l'état nomade, si je puis m'exprimer ainsi...“ [44].

LA COUR PRINCIÈRE DE NEAGOE BASARAB À PITEŞTI

Résumé

Dénommée „viile neuve“ (Nuwestad, Nieuwermerkt) à la fin du XIVe siècle par les voyageurs étrangers, la ville médiévale de Piteşti a connu un essor économique ininterrompu, grâce à son emplacement au carrefour des principales voies de commerce valaques, à l'existence d'un marché vers lequel gravitaient les produits d'un vaste hinterland, ainsi qu'au voisinage, sur la rive gauche de l'Argeş, de vignobles considérés au Moyen Age comme les meilleurs de la Valachie. Le domaine de la ville appartenait au pouvoir central, ce qui explique l'attention accordée par les princes valaques à cette profitable communauté citadine, attention manifestée aussi par l'érection de cours et résidences princières, aujourd'hui disparues, mais dont les documents et la tradition ont gardé la mémoire.

Le rapport tâche de préciser l'emplacement de la „nouvelle cour“ de Neagoe Basarab, bâtie entre 1512—1517, en utilisant les documents de l'époque qui délimitent la propriété concédée en 1519 par Neagoe Basarab à sa principale fondation, le monastère de Curtea de Argeş. Les limites de ce territoire, situé au sud de la ville, aux embouchures du „ruisseau des étangs“ ou Geamăna Mică, longeaient „la clôture de la cour“. L'examen d'anciennes représentations cartographiques de la ville permet de localiser la zone de la résidence princière du XVIe siècle, dont — pourtant — les limites exactes restent à être précisées par de futures recherches archéologiques.

---

[43] Pentru dezacordul cu afirmaţia referitoare la „haosul şi capriciul care au determinat configuraţia oraşelor noastre“, formulată în *Istoria României*, vol. III, Bucureşti, 1964, p. 679, cu consecinţe nefaste în conservarea *structurilor urbane* medievale din ţara noastră (şi nu doar a unor monumente rupte de contextul care le-a dat naştere), vezi E. Greceanu, *Un problème actuel...*, p. 133—153.

[44] D. Butculescu, *Piteşti. Position géographique. Histoire. Les monuments. Son industrie*, schiţă de plan pentru o monografie, cu rubrici completate parţial. Manuscrisul, datat 1883, este păstrat în biblioteca Muzeului judeţean Argeş, nr. inventar 3545, unde l-am consultat prin bunăvoinţa prof. Radu Stancu. Manuscrisul este semnalat de N. Stoicescu, *Bibliografia localităţilor şi monumentelor feudale din România. I. Ţara Românească*, vol. II, Craiova, 1970, p. 486.

www.mnir.ro

CONCEPȚIA DESPRE STAT A STOLNICULUI CONSTANTIN CANTACUZINO

de **RADU-ȘTEFAN CIOBANU**

„Preacinstitul, învățatul și hlagorodnicul boier Constantin Cantacuzino stolnicul“ [1] sau „prea cinstitul și pre înțeleptul boier“ [2] erau epitetele frecvente din hrisoavele și cronicile interne ale Țării Românești ce însoțeau numele eruditului umanist și om politic. Aceste cuvinte, alături de aprecierile elogioase ale unor contemporani cum au fost D. Cantemir [3], Chesarie Daponte [4], eruditul epigrafist britanic Ed. Chishull [5] sau Gherasim „papă și patriarh al Alexandriei și al întregului Egipt“ [6] vădesc prețuirea deosebită de care se bucura, poziția dobîndită în lumea de la cumpăna veacurilor al XVII-lea și al XVIII-lea, greutatea judecăților, spuselor și scrierilor sale.

Pornind de la admirația contemporanilor și de la cercetarea valorii intrinsece a operei și activității lăsate de Constantin Cantacuzino (1640—1716) predecesorii noștri i-au dedicat o serie de studii, fie cu caracter biografic [7], fie pentru cercetarea lucrărilor sale din punctul de vedere al istoriei literaturii [8], fie pentru reliefarea activității de om politic și diplomat sub trei domni : fratele său Șerban Cantacuzino (1678—1688), nepotul său Constantin Brîncoveanu (1688—1714) și, în fine, fiul Ștefan Cantacuzino (1714—1716) [9].

---

[1] Cf. N. Iorga, *Operele lui Constantin Cantacuzino*, București, 1901, p. 88, 90, 95, 101 etc.

[2] *Ibidem*, p. 105, 107, 110 etc.

[3] Cf. Dimitrie Cantemir, *Istoria ieroglifă*, ed. îngrijită de P. P. Panaitescu, București, 1965, p. 182.

[4] Cf. C. Erbiceanu, *Cronicarii greci care au scris despre români în epoca fanariotă. Cronica lui Chesarie Dapontes*, București, 1888, p. 111, 173.

[5] Edmund Chishull, *Travels în Turkey and back to England*, Londra, 1747, p. 78 ; a se vedea și I. Bianu, *Un épigraphistc anglais en Valachie*, în „Revue historique du sud-est européen“, 1/1924, p. 405 ; N. Iorga, *Istoria românilor prin călători*, ed. a 2-a, vol. II, București, 1928, p. 73—74.

[6] Episcopul Ghenadie, *Două manuscrise românești din secolul al XVII-lea*, în „Analele Academiei Române“, S. II, Mem. lit., XII, 1889—1890, p. 173—174.

[7] Cf. I. Ionașcu, *Din viața și din activitatea stolnicului Constantin Cantacuzino* (1640—1716), în „Studii“, 1966, nr. 4, p. 633—650 ; C. Șerban, *Legăturile stolnicului Constantin Cantacuzino cu Rusia*, în „Studii și articole de istorie“, 1957, nr. 2, p. 237—254 ; idem, *Constantin Cantacuzino* (1640—1716), în *Diplomați iluștri*, vol. II, București. 1970, p. 71—114 ; Virgil Cândea, *Stolnicul Constantin Cantacuzino, omul politic-umanistul*, (I—II), în „Studii“, 1966, nr. 4, p. 651—666 și 1967, nr. 1, p. 45—62 ; idem, *Stolnicul între contemporani*, București, 1971, passim ; Corneliu Dima-Drăgan, Livia Bacâru, *Constantin Cantacuzino stolnicul*, București, 1970, passim.

[8] Cf. *Dicționarul literaturii române de la origini pînă la 1900*, București, 1979, p. 142—146 ; a se vedea și bibliografia aferentă.

[9] Cf. Constantin Șerban, *Constantin Cantacuzino*, loc. cit.

www.mnir.ro

Din ansamblul eruditelor studii care l-au avut ca obiect şi subiect pe stolnicul Constantin Cantacuzino, desprindem o permanentă preocupare pentru îmbogăţirea cunoştinţelor despre viaţa şi activitatea lui [10], realizată cu succes în majoritatea cazurilor. Sesizînd că pînă în momentul scrierii acestor rînduri nu s-a dedicat un studiu, inclus în istoria ideilor, care să urmărească gîndirea şi concepţia despre stat a stolnicului, vom încerca să punem în evidenţă exclusiv acest aspect, fără a insista asupra activităţii şi rezultatelor muncii sale de diplomat, discutate în mai multe rînduri [11].

În copilărie şi în tinereţe, prin grija cultivatului său părinte, postelnicul Constantin Cantacuzino [12], viitorul stolnic a primit o educaţie temeinică, orientată sistematic pentru a fi format în sensul noţiunii de intelectual umanist, aşa cum îl concepeau învăţaţii din Italia Renaşterii [13]. După ce a dobîndit primele cunoştinţe la Tîrgovişte de la Ignatie Petriţiş şi Pantelimon Ligaridis [14], a luat primul contact cu disciplina ştiinţifică la Braşov, unde a învăţat cu Martin Albrich [41'], a poposit pentru scurt timp la Adrianopol, instruindu-se pe lîngă Kir Dionisie [15] şi apoi a plecat spre universitatea din Padova, unde erau magistrii vestiţi [16], între care strălucea Albanus [17], de care a fost legat prin sentimente ce au depăşit relaţia banală dintre catedră şi bancă [18]. Anii de studii în universităţile apusene au fost încununaţi de obţinerea dpilomei de doctor „es ars" la Louvain [19], titlu de care purtătorul lui nu a făcut niciodată caz, fiind probabil de mic preţ pentru societatea unde trăia [20]. Revenit în ţară, după o călătorie prin lumea germanică [21], a fost angrenat imediat în viaţa politică, ale cărei meandre le cunoştea dinainte de a pleca spre apusul continentului. În anul 1675 a căpătat rangul de vel stolnic [22], pe care l-a deţinut pînă în 1678 de cînd a devenit biv vel stolnic, titlu ce-l va menţine pînă la sfîrşitul zilelor fără a lupta pentru altă mărire.

Format de străluciţi reprezentanţi ai culturii neoeline şi de erudiţi profesori de la universităţile din Padova şi Louvain, fiind în contact permanent cu cărturari din Veneţia, Constantinopol, Ierusalim, Viena, Cracovia, Moscova, Iaşi, Sibiu, Braşov etc. [23], Constantin Cantacuzino a apărut de la începutul afirmării sale în viaţa politică a fi un reprezentant tipic al celui de-al doilea ciclu al Renaşterii, manifestat la un secol după terminarea primului, care-i făcea pe cărturarii din sud-estul Europei să fie mîndri că erau purtătorii şi apărătorii marilor valori ale antichităţii clasice. Ca atare, în structura sa mentală s-au îmbinat, amalgamat şi imprimat puternic trăsăturile marcante ale concepţiilor politice ale basileilor bizantini, al căror descendent se pare că era [24], al curţii sultanilor otomani şi ale monarhilor apuseni, în special francezi, austrieci şi englezi [25].

---

[10] A se vedea în acest sens, în special C. Şerban, *Repertoriul corespondenţei stolnicului Constantin Cantacuzino*, în „Studii", nr. 4, 1966, p. 725—745.

[11] A se vedea nota 7.

[12] Pentru viaţa postelnicului Constantin Cantacuzino, a se vedea Dan Simonescu, *Cronici şi povestiri româneşti versificate (sec. XVII—XVIII)*, Studiu şi ediţie critică, Bucureşti, 1967, p. 35—48.

[13] Cf. P. Rinucci, *L'aventure de l'humanisme européen du Moyen Age*, Paris, 1953, p. 81—82.

[14] Cf. V. Papacostea, *Originile învăţămîntului superior în Ţara Românească*, în „Studii", XIV, 1961, nr. 5, p. 1152 şi urm.

[15] Cf. N. Iorga, *op. cit.*, p. 4.

[16] Cf. C. Dima-Drăgan, *Biblioteca unui umanist român, Constantin Cantacuzino Stolnicul*, Bucureşti, 1967, p. 7.

[17] Cf. Florica Dimitrescu, *Contribuţii la istoria limbii române vechi*, Bucureşti, 1973, p. 106—121.

[18] *Ibidem.*

[19] Cf. D. Dima-Drăgan, L. Bacâru, *op. cit.*, p. 137—144.

[20] *Ibidem.*

[21] *Ibidem.*

[22] Bibi. Academiei, Documente româneşti, pachet CLXXXIV/34.

[23] Cf. Constantin Şerban, *Constantin Cantacuzino*, loc. cit., p. 102—106.

[24] Cf. N. Iorga, *op. cit.*, p. 2—3.

[25] Cf. C. Şerban, *op. cit.*, p. 99—100.

www.mnir.ro

Impresionat şi remarcabil este faptul că pînă la sfîrşitul vieţii a căutat să fie constant informat asupra cursului evenimentelor politice europene. Mărturie în acest sens stau ziarele, revistele, epistolele prietenilor şi trimişilor lui speciali, cărţile sau informaţiile culese întîmplător [26]. Toate datele astfel obţinute, stolnicul le-a încadrat în propriul sistem de gîndire politică, după ce în prealabil le trecuse prin filtrul minţii sale. Un singur exemplu este suficient pentru a marca seriozitatea preocupărilor şi concepţiilor politice ale stolnicului. Intre cărţile provenite din biblioteca sa se află şi opera lui Niccolo Machiăvelli. Pe volumele ce cuprind *Discorsi sopra prima deca di Tito Livio* şi în special pe acela intitulat *Il principe* mîna cărturarului a lăsat numeroase sublinieri şi elegante însemnări [27]. Şcoala renascentistului italian, maestru al vieţii politice îşi va pune pecetea şi asupra gîndirii despre stat a biv vel stolnicului.

Din ansamblul scrierilor politice rămase de la el [28] rezultă că nu s-a detaşat de concepţia teocratică [29] privind origina şi evoluţia statului. Ilustrative sînt în acest sens cuvintele din *Istoria Ţării Rumâneşti* în care spune că oamenii nu pot cunoaşte adevărul dacă „n-aveau cunoştinţa unuia şi adevăratului Dumnezeu" [30]. Era firesc ca stolnicul să gîndească astfel, căci ideologia creştină era încă puternică, iar biserica reprezenta o instituţie al cărei cuvînt era încă răsunător.

Modul de constituire al Ţării Româneşti şi al Moldovei a fost socotit a fi datorat, pe lîngă voinţa divină, descălecatului : Dacă pe moldoveni îi priveşte cu oarecare reţinere, ca descendenţi ai păstorilor maramureşeni, pe întemeietorii Ţării Româneşti îi prezintă cu veneraţie ca urmaşi ai unui insuficient cunoscut principe „Radul vodă Negru aici în ţară pogorît, precum letopiseţele cele de obşte arată" [31].

Lecturile sale l-au condus la concluzia că statul strămoşilor lui a fost mult mai mare în antichitate, cînd cuprindea întreaga Dacie, pe care, cu relativă exactitate, a delimitat-o [32]. Abia „de cînd osebită de Ardeal şi de Ţara Moldovei iaste" Valahia a devenit mai mică, iar vrăjmaşii îi calcă pămîntul fără teamă [33]. Întărirea Ţării Româneşti se putea realiza numai prin unirea tuturor românilor, care „dintr-o fîntînă cură". Şi împărţirea Daciei, şi posibilitatea inamicilor de a călca hotarele ţării sale şi le explică prin „pronia" divină [34]. Reuşeşte însă să depăşească pentru un moment concepţia teocratică, pledînd pentru impunerea voinţei umane reprezentată de temerara acţiune a lui Mihai Viteazul, pe care a justificat-o prin origină comună a românilor [35].

Pe aceeaşi linie a unei concepţii îndrăzneţe renascentiste, descătuşată parţial din canoanele impuse de politologii teocraţi, se înscrie şi sublinierea unui dicton al lui Euripide : „pentru a domni poţi să calci legile" [36]. Reţinerea acestor cuvinte de către un om care a citit şi a subliniat *Il principe* de Machiavelli este firească şi se înscrie pe linia dictonului renascentist : „scopul scuză mijloacele".

Pledoaria pentru unitatea care putea întări statul este însă rezervată, stolnicul vâdindu-se a fi un spirit realist. În anul 1703, cînd i s-a propus lui Constantin Brîncoveanu să preia şi tronul Moldovei, s-a opus cu vehemenţă, mustrîndu-şi nepotul [37]. El i-a scris domnului, care-i ceruse sfatul, printr-un curier special, că

---

26 *Ibidem.*

27 Cf. C. Dima-Drăgan, *Biblioteca...*, ed. cit., p. 3—4.

28 Pentru ansamblul scrierilor rămas de la stolnic, a se vedea C. Dima Drăgan, op. *cit.*, passim.

29 Cf. *Istoria României*, vol. *II*, Bucureşti, 1964, p. 385.

30 Stolnicul Constantin Cantacuzino, *Istoria Ţării Rumâneşti*, ed. îngrijită şi comentată de N. Cartojan şi D. Simonescu, Craiova, 1943, p. 7.

31 *Ibidem*, p. 108.

32 *Ibidem*, p. 10 şi urm.

33 *Ibidem*, p. 3.

34 *Ibidem*, p. 7.

35 *Ibidem*, p. 15 şi urm.

36 Cf. C. Dima-Drăgan, op. *cit.*, p. 152.

37 Cf. Ştefan Ionescu, Panait I. Panait, *Constantin vodă Brîncoveanu*, Bucureşti, 1969, p. 218.

www.mnir.ro

marele vizir a căutat numai să-l atragă într-o cursă [38]. Unirea neputîndu-se realiza în condiţiile unei dominaţii străine oarecare [39].

Necesitatea ca domnul să cîrmuiască statul cu ajutorul boierilor, vechi principiu politic românesc înscris şi în *Învăţăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie* [40] apare limpede ca un fir conducător al concepţiilor stolnicului. Ea rezultă în primul rînd din adnotarea făcută pe marginea operei lui Nauclerus [41]. În dreptul pasajului unde a fost lăudată democraţia ateniană, mîna stolnicului a notat : „laus Athenae" [42]. Apoi şi-a exprimat mai clar gîndurile cînd a condamnat încercările de a se impune „tirania" la Veneţia, „unde mai de obşte lucrurile lor (ale cetăţenilor — n.n.) ot cîrmuindu-şi şi nu unul numai samodîrjeţ să poruncească" [43].

Judecata extrem de limpede cînd cerea ca soarta statului să fie bine chibzuită de minţile înţelepţilor ce-i ţineau cîrma în mînă, iar orientarea viitoare să fie rodul hotărîrilor colective. Era firesc să ceară o astfel de guvernare în condiţiile în care mica Ţară Românească era la confluenţa intereselor marilor state vecine : Imperiul habsburgic, Sublima Poartă, Regatul polon, Imperiul ţarist — în jocul cărora interveneau mai mult sau mai puţin direct diplomaţii Franţei şi Angliei, ce prefigurau „problema orientală". Numai acţiunile bazate pe o matură şi îndelungată chibzuinţă pot aduce roadele aşteptării, în timp ce aventura„ jocul cu hazardul sînt tot atîtea căi de pierzanie „căci acela al căror început e prost, şi întregul le e pierdut ; şi cine nu ştie cum trebuie să înceapă, nu ştie cum să isprăvească" [44].

Cărturarul Constantin Cantacuzino, încrezător în timpul „ce la toate clăditor şi mistuitor este", găseşte că postulatul fundamental al politicii neamului românesc este şi trebuie să fie răbdarea, care naşte tărie şi continuitate, care dezarmează orice vrăjmaş, care supune trecerea neabătută a vremii : „e nevoie de răbdare, cu voie sau fără voie, de care au mai mare nevoie cei care se găsesc sus în demnităţi" [45].

Aceeaşi idee a reluat-o în anul 1707 cînd i-a scris cancelarului Imperiului ţarist, G. I. Golovkin [46]. Vorbindu-i despre necesitatea eliberării şi unirii celor trei ţări române, el i-a arătat în mod politicos, dar ferm, că timpul şi înţelepciunea românilor vor rezolva aceste probleme.

Acestor principii şi concepţii, subordonate de stolnic „proniei divine care cîrmuieşte cît mai bine şi mai drept" [47] le-au fost supuse acţiunile practice, plastic numite „diplomaţia contradicţiilor" [48] sau „echilibrul politic din sud-estul continentului european" [49]. Dacă Şerban Cantacuzino a fost iniţiatorul politicii de balans între marii săi vecini, cu scopul de a păstra independenţa statului său [50], dar ades gata să-şi piardă echilibrul, cel ce a dus-o la apogeu, cu calm, înţelepciune şi raţiune rece şi sigură, tipică marilor oameni de stat a fost Constantin Cantacu-

---

[38] Cf. C. Dima-Drăgan, L. Bacâru, op. *cit*., p. 209, 210.

[39] *Ibidem*.

[40] Cf. *Învăţăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie*, ed. Florica Moisil, Dan Zamfirescu, G. Mihăilă, Bucureşti, 1970, p. 256 ; 265—278.

[41] Cf. C. Dima-Drăgan, op. *cit*., p. 240 ; I. Bianu, *Însemnări autografe într-o carte veche de Dosofteiu Mitropolitul Moldovei (1663—1626)*, în „Analele Academiei Române", s. II, t. XXXVI/1915, Mem. Secţ. lit, p. 151—160.

[42] Johannes Nauclerus *Chronica*, Colonia, 1544, p. 118.

[43] *Ibidem*, p. 146.

[44] Hurmuzaki-Iorga, *Documente*... vol. XIV/3, Bucureşti, 1936, p. 62.

[45] *Ibidem*, p. 103.

[46] Cf. A. A. C. Stourdza, C. *Brîncoveanu, Prince de Valachie 1688—1714. Son regne et son époque*, vol. III, Paris, 1915, p. 170—171.

[47] Biblioteca Academiei, Manuscrise româneşti, M.S. 351, f-5.

[48] Cf. C. Şerban, op. *cit*., p. 85.

[49] Cf. R. St. Ciobanu, *Oraşul Bucureşti în politica balcanică a lui Şerban Cantacuzino in Bucureşti*, in „Materiale de istorie şi muzeografie", IX/1972, p. 129—136.

[50] *Ibidem*.

www.mnir.ro

zino. El a impus-o şi nepotului său, Constantin Brîncoveanu, care atît timp cît a ascultat, a obţinut rezultate remarcabile, fiind în mod nedrept, poate pentru că era domn, apreciat de Ion Neculce ca acela care a fost cînd cu turcii, cînd cu nemţii, cînd cu ruşii [51].

In slujba politicii raţionale, echilibrate, a pus stolnicul marele aparat informaţional pe care-l crease. Avînd dreptul de a purta corespondenţă politică personală, a întreţinut legături cu marile personalităţi ale timpului [52], a făcut tranzit şi schimb de informaţii şi astfel, cu minim de efort şi cheltuială, a ştiut rapid şi exact cum evolua situaţia ce-l interesa. În aceste condiţii, în 1667, la divanul boieresc de la mănăstirea Plătăreşti, împreună cu fratele său Mihail, a putut să-l înfrunte pe domn, opunîndu-se trecerii sub suzeranitatea Austriei [53]. Motivarea sa a fost bazată pe recentele ştiri ce demonstrau că trupele împăratului Leopold I (1657—1705) aveau mari greutăţi în impunerea autorităţii lor în Banat şi Transilvania. Aşadar, Ţara Românească, nefiind ameninţată direct de acvila bicefalică austriacă, putea rămîne liniştită între fruntariile Sublinei Porţi, al cărei regim era mai blînd.

Pentru buna funcţionare a sistemului său informaţional, stolnicul a creat un serviciu de propagandă realizat prin cărţile tipărite sub îndrumarea lui la Bucureşti [54], prin biseriva ortodoxă şi prin cancelaria domnească organizată pe principii moderne [55]. În cadrul acestor ultime instituţii, el a dat dovadă de a avea o gîndire elastică ce i-a permis să folosească larg, deliberat, după cum i-au dictat-o interesele statului, biserica, aşa cum s-a întîmplat în vremea patriarhilor. Dosithei şi Hrisant Nottaras, care l-au ajutat să menţină statutul de autonomie [56], iar în cadrul birocraţiei externe a conceput un complex de secretari tălmaci [57], a folosit scrierea cifrată, bazată pe un sistem simplu [58], a impus circulaţia rapidă şi sigură a corespondenţei, a întreţinut o reţea de agenţi ce se întindea de la Tbilisi şi Moscova pînă la Paris şi Londra.

Rezultatele obţinute de stolnic au fost de valoare nepreţuită pentru poporul român. S-a putut evita transformarea ţărilor române în paşalîc, s-a permis înflorirea civilizaţiei româneşti în acel moment plin de originalitate — numit „brîncovenesc" —, s-a realizat prin linişte o prosperitate temporară a populaţiei Ţării Româneşti [59] şi, în fine, s-a mărit prestigiul statului. O dovadă în sprijinul acestei ultime afirmaţii o constituie încheierea tuturor tratatelor internaţionale ale Ţării Româneşti, la amurgul veacului al XVII-lea şi în zorii celui următor, în condiţii de deplină egalitate cu vecinii [60]. Dacă înţelepciunea stolnicului în condiţiile geopolitice ale Ţării Româneşti au apărat-o de regimul turco-fanariot, îndepărtarea lui în condiţii şi din cauze analizate în mai multe rînduri [61] a constituit unul din motivele ce s-au adăogat conjuncturii nefavorabile ce au permis otomanilor să-şi accentueze dominaţia. Astfel, concepţia despre stat a stolnicului Constantin Cantacuzino, modul ei de a fi aplicată în practică, constituie un exemplu cum o personalitate istorică poate determina într-un anumit sens cursul evenimentelor.

---

[51] I. Neculce, *Letopiseţul Ţării Moldovei*, ed. Iorgu Iordan, Bucureşti, 1955, p. 168.

[52] C. Şerban, op. cit., p. 106 şi urm. ; V. Cîndea, D. C. Giurescu, M. Maliţa, *Pagini din trecutul diplomaţiei româneşti*, Bucureşti, 1966, p. 123.

[53] Cf. C. Şerban, op. *cit.*, p. 86.

[54] Cf. C. Dima-Drăgan, L. Bacâru, op. *cit.*, p. 265.

[55] Cf. C. Cîndea, D. C. Giurescu, M. Maliţa, op. *cit.*, p. 124 şi urm. ; C. Şerban, op. *cit.*, p. 107.

[56] Cf. C. Dima-Drăgan, L. Bacâru, op. *cit.*, p. 212 şi urm.

[57] Cf. V. Cîndea, D. C. Giurescu, M. Maiiţa, op. *cit.*, p. 126.

[58] Cf. C. Şerban, op. *cit.*, p. 107.

[59] Cf. St. Ionescu, Panait P. Panait, op. *cit.*, p. 212.

[60] Cf. *Istoria României*, vol. III, Bucureşti, 1964, p. 385.

[61] A se vedea nota 7.

www.mnir.ro

THE HIGH STEWARD CONSTANTIN CANTACUZINO'S OUTLOOK ON THE STATE

Summary

The High Steward Constantin Cantacuzino (1640—1716), a Romanian scholar and humanist, with important contributions to the development of culture in the south eastern Europe, was also a remarkable politician. He led the chancellery and the foreign policy of the Romanian Princes Şerban Cantacuzino (1678—1688), Constantin Brîncoveanu (1688—1714), Ştefan Cantacuzino (1714—1716), period during which he preciselystated his outloows on the state, at the basis of which was the ideea, typical for the Middle Ages that God's will was decisive for the appearance of the state and for the action directions of the state leaders. However, under the influence of the Renaiscence thinking, he sometimes got out from under the influence of the religious dogma. He thus supported Euripides' principle : „to reign, you may violate laws". Constantin Cantacuzino did not sustain hat the power of the Romanian state and people could be accomplished only by means of the union, as the Prince Michael the Brave had done in 1600. The fundamental principles in leading a state had to be obeyance and patience that could work out any problem. Decisions were not to be ever taken by a man alone, but by the monarch together with his council, therefore they had to be collective.

Constantin Cantacuzino was the one who organized the modern chancellery of Wallachia to an ever greater extent. He made that the principle of the political equilibrium should be applied in the south-eastern Europe, he created an intelligence service based on a net of agents covering the whole Europe, made use of cipher and exchanged information permanently. He thus quickened for a while the influence of the Phanariot régime, being an example of the way in which a historical personality can influence his contemporaneity.

www.mnir.ro

UN DOCUMENT INEDIT DIN COLECŢIILE MUZEULUI NAŢIONAL DE ISTORIE REFERITOR LA PARTICIPAREA ROMÂNILOR LA RĂZBOIUL RUSO-TURC DIN ANII 1806—1812

de **VENERA RADULESCU**

Situaţia politică agitată de la sfîrşitul sec. al XVIII-lea şi începutul sec. al XIX-lea avea să influenţeze puternic ţările române sub multiple aspecte.

Se dorea şi se căuta o schimbare socială, economică şi politică.

Libertatea naţională, crezul perpetuu al poporului român, îşi găsise nenumăraţi adepţi în întreaga zonă balcanică.

Mişcarea de independenţă a popoarelor creştine din Imperiul otoman cîştigă în amploare, profitînd de fiecare înfrîngere a armatelor turceşti. Revolta împotriva stăpînirii otomane era încurajată în mod direct şi de tratatele de pace ce garantau impunitatea tuturor acelora care luptaseră alături de armatele ruse. Idealurile de libertate naţională erau pe de altă parte stimulate de ideile politice născute în timpul revoluţiei franceze [1].

Interesul crescînd al marilor puteri pentru Principatele Române se concretizează în această perioadă în înfiinţarea consulatelor : în 1782 cel rus la Bucureşti şi Iaşi, cel austriac şi cel prusian în 1785, cel francez în 1798 şi cel englez în 1803, ceea ce a dus implicit la lupta de influenţă a consulilor, la năzuinţa lor de a-şi crea partide în rîndul boierilor.

În primăvara anului 1806, în vederea conflictului cu Rusia, Napoleon se gîndeşte să întindă aripa dreaptă a armatei sale pînă la Dunăre. În acest sens caută să cîştige alianţa Turciei. Integritatea şi independenţa Imperiului otoman sînt garantate în schimbul unei diversiuni a acestuia pe Dunăre. Napoleon urmărea în acelaşi timp ca în ţările române să nu fie la cîrmă persoane favorabile ţarului. Pentru a marca printr-un gest semnificativ independenţa sa faţă de Rusia, sultanul Selim al III-lea, la insistenţa ambasadorului francez la Constantinopol, generalul Sebastiani, revocă la 24 august 1806 domnii Ţării Româneşti şi Moldovei, fără a fi obţinut în prealabil asentimentul ţarului, încălcind astfel prevederile hatişerifului din 1802. Domnului muntean Constantin Ipsilanti i se reproşau atitudinea filorusă şi legăturile cu răsculaţii sîrbi, care sub Cara Gheorghe se ridicaseră împotriva stăpînilor turci locali [2]. În locul său e numit Alexandru Sutzu.

Protestul energic al ambasadorului Rusiei, la care se adaugă şi cel al ambasadorului Angliei, sileşte Poarta să revină asupra măsurilor luate.

Războiul ruso-turc însă nu mai putea fi evitat.

Trupele ruse, sub comanda generalului Michelson, pătrund la sfîrşitul lunii noiembrie în Moldova şi-şi continuă înaintarea spre Muntenia.

Poarta declară la rîndul ei război Rusiei.

Două ciocniri pe rîul Ialomiţa, la Fierbinţi şi Olteanu, pierdute de oştile turceşti, îi silesc pe aceştia să evacueze capitala Ţării Româneşti şi să se retragă spre Dunăre. Generalul Miloradovici intră în Bucureşti la 25 decembrie 1806. Soldaţii din garda fostului domn Constantin Ipsilanti, care se închiseseră şi rezistaseră la mănăstirea Radu Vodă, participă şi ei la izgonirea turcilor din capitală. Două

[1] N. Iorga, *Histoire des relations entre la France et les Roumains*, Paris. 1919.
[2] Jucherau de St. Denis, *Revolutions de Constantinople*, II, p. 36, nota.

www.mnir.ro

zile mai tîrziu soseşte şi domnitorul Constantin Ipsilanti împreună cu generalul Michelson.

În ianuarie 1807, domnul cheamă la mitropolie pe arhierei, boieri „i tagmele neguţătoreşti i alţi cîţi să cuvin ca să dea datornică credinţă“ [3]. În acelaşi timp el organizează un corp de oaste pământeană şi cu voluntari balcanici în scopul realizării planului său de constituire a unui regat al Daciei, format din Moldova, Ţara Românească şi Serbia.

Încă de la izbucnirea războiului ruso-turs, Ipsilanti încurajase pe sîrbi, trimiţîndu-le arme şi merinde [4]. La izbucnirea războiului şi revenirea sa pe tron ca „domn al Moldovei şi al Ţării Româneşti“, el reînvie legăturile cu sîrbii. În acest sens trimite în Oltenia oastea sa de panduri şi arnăuţi în frunte cu caimacamul Craiovei, Samurcaş şi alţi boieri, ce urmau să coopereze cu oastea rusească a generalului Isaiev [5].

Starea de spirit antiotomană era generală şi agravată de incidentele ce avuseseră loc între 1800 şi 1806. Astfel, în decembrie 1800, raidul de pradă al trupelor din Vidin, comandate de Gara Mustafa, jefuiseră şi arseseră aproape în întregime Craiova. In iarna 1801—1802 sub a treia domnie a lui Mihai Sutzu, Oltenia suferise o altă prădăciune din partea „pasvangiilor“ şi „cârjaliilor“. Bandele sînt împărţite de astă dată în două : una, condusă de Cusanizal, jefuieşte de la Calafat la Caracal, arzînd şi prădînd din nou Craiova, cealaltă, sub Manaf Ibraim, primul ofiţer al lui Pasvan Oglu, jefuieşte întîi Tîrgul Cleanovului, în Mehedinţi, apoi Tîrgul Jiu, mănăstirea Polovragi, Tîrgul Ocnei, coborînd tot la Caracal. În răstimpul dintre mazilirea lui Constantin Ipsilanti şi venirea pe tron a noului domn Alexandru Sutzu pasvangiii, profitînd de lipsa unui domn in Bucureşti, fac o nouă incursiune de pradă în Oltenia, jefuind Craiova la 25 septembrie 1806, prilej cu care iau două mii de pungi de galbeni.

Situaţiile acestea repetate treziseră panică în toată ţara. Poarta era incapabilă să-şi ţină în frîu trupele şi să menţină ordinea. Aşa se explică faptul că, la chemarea lui Constantin Ipsilanti, „au dat năvadă norodul, din toate părţile de să scria ostaşi...“ [6].

Încercarea oastei marelui vizir Ali-paşa de a ocupa Bucureştii este înfrîntă de generalul Miloradovici — prin lupta de la Obileşti (2/14 iunie 1807).

În Oltenia fusese trimis la începutul lui mai generalul Isaiev, cu un batalion de infanterie, şase tunuri din artileria cazacilor Donului, un regiment de cazaci şi pandurii români.

La 17 (29) mai, între Izvoare şi Albi, lîngă Dunăre, acesta cîştigă o victorie împotriva unui detaşament turcesc, luînd şapte steaguri. Peste o lună, trecînd Dunărea la Ostrovul Mare, se unesc cu 5 000 sîrbi comandaţi de Oara Gheorghe. La 19 iunie (1 iulie) au fost luate cu asalt întăririle de la Malaniţa, împresurînd apoi Negotinul, pe care l-ar fi cucerit dacă nu ar fi intervenit armistiţiul de la Slobozia (12/24 august 1807) [7].

La evenimentele desfăşurate în prima jumătate a anului 1807 se referă şi documentul pe care îl prezentăm : Brevetul de decorare a caimacamului Constantin Samurcaş cu ordinul Sfîntul Vladimir — clasa a IV-a (fig. 1). Original, limba rusă, hîrtie, 2 file (scrisă doar prima pagină) 20×31,9 cm., cerneală neagră [8].

---

[3] O copie completă cu titlul „domn Moldovii şi Valahii“, la B.A. R.S.R., Msse. Române, nr. 322, fila 62.

[4] N. Iorga, *Documente privitoare la familia Callimachi*, vol. I, Bucureşti, 1902, p. 6 (Hiibsch către Brühl, Constantinopol, 10 septembrie 1806).

[5] Hurmuzaki, *Documente*, Supliment I—2, p. 432 şi 424.

[6] Dionisie Bclesiarhul, *Chronograful Ţării Româneşti*, B.A.R.S.R., Msse. române 3537, fila 101 (verso).

[7] Radu Rosetti, *Arhiva senatorilor din Chişinău*, I, „Analele Academiei Române“, Memoriile Secţiei Istorice, voi. XXXI, p. 495.

[8] Muzeul Naţional de Istorie al R. S. România, inv. nr. 106888. Documentul provine din Fondul româno-rus, inv. nr. 2572.

www.mnir.ro

Conţinutul este următorul :

Господинъ краïовскïй каймаканъ Самаркашъ,

Въ воздаянïе отличного усердïя, съ коммъ вы находясь безъ отлучно при войскахь нашихь, противу Турокъ действовавшихъ, доставляли верныхъ конфидентовъ, вспомоществовали вь продовольствïй войскь и были при сраженïй при селенïи Изворило, Жалую васъ кавалеромъ Ордена Святого равноапостольнаго Князя Владимира четвертой степени, коего знакъ для возложенïя на васъ препровождая при семъ. пребываю вамъ благосклонный.

26го Маïя 1807 Александру

În dreapta jos se află semnătura autografă a ţarului rus Alexandru I ; în stînga, data : 26 mai 1807. În stînga jos, sigiliul timbrat al ordinului Sfîntul Vladimir [9].

Ca anexă, se află Statutul Ordinului Sfîntul Vladimir, tipărită în limba rusă, 19 file, 22,5×34,7 cm. (fig 2, 3, 4).

Fondat la 4 octombrie 1782 de către împărăteasa Rusiei Ecaterina a II-a, Ordinul Sfîntul Vladimir (cu patru clase) se acorda pentru servicii civile şi militare deosebite, conferind titlul ereditar de nobleţe [10].

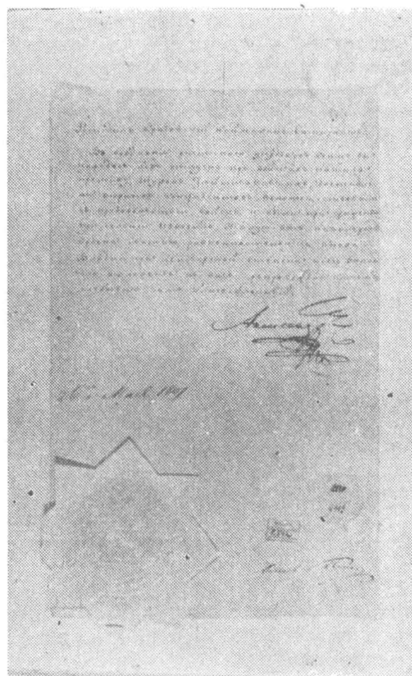

Fig. 1 — Brevetul de decorare a caimacamului Constantin Samurcaş cu Ordinul Sfîntul Vladimir — clasa a IV-a — 26 mai 1807

[9] În traducere conţinutul este următorul :

„Domnule Samurcaş, caimacam al Craiovei,

Ca răsplată pentru străduinţa deosebită, cu care d-voastră aflîndu-vă fără încetare pe lîngă armatele noastre, care acţionau împotriva turcilor, ne-aţi furnizat confidenţi credincioşi, ne-aţi ajutat la aprovizionarea armatei şi aţi participat la lupta de lîngă satul Izvorilo (Izvoarele — n.n.), Vă investesc Cavaler al Ordinului Sfîntului apostolic Cneaz Vladimir — clasa a patra, al cărui însemn, pentru a vă încredinţa, vi-l trimit odată cu aceasta, rămînînd al d-voastră binevoitor

26 Mai 1807 Alexandru"

Mulţumim şi pe această cale tov. Gabriela Mărăşoiu de la Direcţia Generală a Arhivelor Statului — care ne-a facilitat traducerea de faţă.

[10] Vezi Jules Martin, de Montalbo et Raymond Richele, *Armoiries et décorations*, Paris, Librairie de Contemporains, MDCCCXCVI, p. 435.

Fig. 2—4 — Pagini din Statutul Ordinul Sfîntul Vladimir

Constantin Samurcaş, „om obscur din Constantinopol venit în Bucureşti“ [11], devenit om al lui Constantin Ipsilanti, ajunge între anii 1802—1821 în Ţara Românească : vel căminar, vel logofăt, vel vistier, vel vornic şi de şase ori caimacam al Craiovei [12]. Uneori deţine concomitent cîte trei slujbe lucrative, ca în 1810, cînd este : locţiitor la Armăşie, caimacam în capitala Olteniei şi supraintendent al Băniei. Din ianuarie 1807, el se găsea pentru a treia oară la Căimăcămia Craiovei.

Parcurgînd cu rapiditate o carieră strălucită, Constantin Samurcaş rămîne prin excelenţă reprezentantul claselor privilegiate, dornic de înavuţire, oscilant în politică. „Reaua administrare“ a banului public îi este de altfel reproşată în mai multe rînduri [13].

După evenimentele din a doua jumătate a anului 1807, boierii olteni, Divanul Craiovei şi al Ţării au reclamat în repetate rînduri îndepărtarea „veneticului“ Samurcaş din slujbă pentru spiritul său lacom şi brutal, „pentru jafurile şi nedreptăţile săvîrşite“ [14].

Odată cu înlăturarea lui Constantin Ipsilanti din ţară în august 1807 —, rămas fără sprijinul puternic al domnitorului, Constantin Samurcaş, adaptabil, rezistă duşmăniei boierimii româneşti. In acest sens solicită sprijinul Rusiei, căreia îi arătase devotament la timpul potrivit. Serviciile aduse de el în 1807 „cu preţul averii şi vieţii proprii“, mai ales în calitate de caimacam al Craiovei, le reaminteşte astfel feldmareşalului Prosorowski şi generalului Kuşnikov la 18 aprilie 1808 : „Nimeni în 1807 n-a voit să se ducă în Oltenia, el s-a dus, cu toate că duşmanii căutau să-l prindă ; a organizat o armată de mai mult de 3 000 de panduri care a luptat cot la cot cu armatele imperiale contra turcilor ; a îngrijit de aprovizionarea oştilor creştine şi atîtea altele numai din dorinţa de a sluji ţarului şi Rusiei“ [15], încheie în mod levantin Samurcaş.

Fidelitatea faţă de familia Ipsilanti, care-l sprijinise, şi implicit faţă de Rusia, nu cred că trebuie privită numai prin prisma intereselor sale proprii. Ca orice grec, în cazul de faţă şi viitor eterist, căuta aliaţi care ar fi putut duce la eliberarea ţării sale. Ca exponent al clasei privilegiate trebuie înţeles în acest context. La fel ca şi mulţi boieri români sau greco-fanarioţi, nu putea crede sau concepe o mişcare a popoarelor însăşi de eliberare naţională.

Atunci cînd Tudor Vladimirescu, cu care avusese de altfel relaţii destul de apropiate încă din 1807, îşi declară caracterul antifanariot şi antifeudal al revoluţiei sale, cînd marile puteri dezaprobă răzvrătirea, fanariotul se retrage din faţa acestei mişcări pe care nu o înţelegea şi din care nu putea trage nici un fel de folos.

Excluzînd personajul şi caracterul său discutabil, fără intenţia de a face din acesta un erou, rămîn faptele şi anume participarea în campania militară antiotomană din anul 1807, alături de armata rusă, a unităţilor de voluntari recrutaţi din Moldova, Ţara Românească şi Peninsula Balcanică.

Acţiunea lui Constantin Ipsilanti în timpul războiului ruso-turc, contribuţia materială a Ţării Româneşti, ajutorul dat răsculaţilor sîrbi, formarea unor corpuri româneşti de panduri şi voluntari, care au avut o acţiune independentă în Oltenia [16], sînt mărturisite în însăşi corespondenţa domnitorului fanariot purtată cu principele Adam Czartoryski : „(...) j'ai reforcé de plusieurs détachements de mes troupes le général Isaief, qui, n'ayant qu'un battaillon d'infanterie et un régiment de cosaques incomplet, n'aurait pas pu passer le Danube, attaquer et détruire

---

[11] Caracterizare făcută în memoriul din 14 mai 1810, adresat de delegaţii divanului Craiovii (Dimitrie Bibescu, Cornea Brăiloiu, Dimitrie Brăiloiu, loan Vlădoianu, Constantin Haralamb. loan Gănescu şi Stan Jianu) senatorului Crasno Milaşevici — vezi Radu Rosetti, *Arhiva senatorilor din Chişinău*, I, în „Analele Academiei Române“, Memoriile Secţiei Istorice, seria II, tom. XXXII (1909—1910), p. 317.

[12] I. C. Filitti, *Banatul Olteniei şi Craioveştii*, extras din „Arhivele Olteniei“, [1932] p. 106—107.

[13] R. Rosetti, *op. cit.*, p. 239—242, 265.

[14] T. G. Bulat, *Pagini triste din Istoria Olteniei (1807—1808)*, în „Arhivele Basarabiei“, I (1929), nr. 3, p. 8—12 ; 16—17 ; 27—28.

[15] *Ibidem*, p. 17—24.

[16] Hurmuzaki, op. cit., p. 454.

www.mnir.ro

les Turcs sans le secours que je lui ai donné et celui que je lui ai procuré du côté des Serviens (...)“ [17].

Bătălia de la „Izvorilo“, amintită în document, cred că trebuie identificată cu Izvoarele, localitate existentă şi astăzi cu acest nume, situată pe malul stîng al Dunării, în judeţul Mehedinţi în faţa localităţii sîrbeşti Prahovo.

Lupta victorioasă dată pentru forţarea cursului fluviului a favorizat de altfel unirea pandurilor din Ţara Românească şi a trupelor ruseşti comandate de generalul Isaiev cu sîrbii, care ocupaseră Belgradul şi nimiciseră armata turcă. Printre pandurii de la 1806—1807 este cunoscută prezenţa lui Tudor Vladimirescu [18].

Pe plan intern, interesele de clasă, iar pe plan extern interesele diverselor puteri europene au fost defavorabile unui final de libertate socială şi naţională.

Documentul, asupra căruia ne-am oprit în rîndurile de mai sus, completează cu unele amănunte, participarea românilor la operaţiunile antiotomane, duse la începutul sec. al XIX-lea, episod ce se înscrie în lupta poporului român pentru înfăptuirea idealurilor sale de libertate naţională.

Totodată este subliniat rolul nostru în lupta popoarelor balcanice pentru aceleaşi idealuri.

UN DOCUMENT TROUVÉ DANS LES COLLECTIONS DU MUSÉE NATIONAL QUI SE RÉFÈRE À LA PARTICIPATION DES ROUMAINS A LA GUERRE RUSSO-TURQUE DES ANNÉES 1806—1812

Résumé

L'article présente un document *inedit trouvé dans les collections* du **Musée** *National* d'*Histoire* de *la R. S.* de **Roumanie,** *à savoir le Brevet par lequel le „caimacam“ (régent)* de *la ville* de *Craiova, Constantin Samurcaş était décoré avec l'ordre Saint Vladimir, IVe classe. Le document, daté le 26 mai 1807, nous rappele la participation* des *Roumains, à côté de l'armée russe, dont le chef était le général* Isaiev, *à la lutte* d'*Izvoarele.* **L'***épisode peut être encadré dans la lutte commune menée par les peuples* balkaniques *au début du* XIXe *siècle pour l'obtention de la liberté nationale.*

[17] Scrisoare expediată din Kiev, la 28 septembrie 1809 — în P. P. Panaitescu, *Corespondenţa lui Constantin* Ipsilanti *cu guvernul rusesc* **1806—1810,** Cartea Românească, Bucureşti, 1933, p. 101 (doc. nr. XXXI). Pentru efectivul corpurilor româneşti de panduri şi voluntari vezi şi scrisoarea lui Constantin Ipsilanti către generalul Budberg, Focşani, 24 Mai 1807 — *ibidem,* p. 61 (doc. nr. XIX).

[18] D. Bodin, *Însemnări cu privire la Tudor Vladimirescu în războiul ruso-turc din* 1806—1812 în „Revista istorică română“, VIII, 1938, p. 1—7 ; D. Bodin, *Tudor Vladimirescu şi Constantin Samurcaş,* în volumul *In amintirea lui Constantin Giurescu,* Bucureşti, 1944, p. 157—165 ; I. C. Filitti, *Frămîntările politice şi sociale în Principatele Române, de la 1821 la* 1828, Bucureşti, 1932, p. 15—16, 20.

www.mnir.ro

SECȚIA a III-a
ISTORIE MODERNĂ

www.mnir.ro

PROIECTUL DE CONSTITUŢIE AL ŢARII ROMANEŞTI ELABORAT DE TUDOR VLADIMIRESCU

de **CONSTANTIN ŞERBAN**

D. A. Xenopol arăta în urmă cu şapte decenii, într-o notă la lucrarea *Istoria partidelor politice în România*[1], cum descoperise în arhiva Consulatului rus din Iaşi, la capătul unor investigaţii de cîteva luni — demne de a fi cunoscute de cei în vinele cărora pulsează necontenit pasiunea pentru istorie şi pentru adevărul istoric — proiectul de constituţie a Moldovei din 13 septembrie 1822 cu 77 articole, considerat de marele istoric român a fi „unul din actele cele mai importante ale trecutului nostru, aceia ce conţinea cea dintîi manifestare politică a cugetării liberale“[2], publicat de acesta în 1898 sub titlul : „Primul proect de constituţie a Moldovei din 1822. Originile partidului conservator şi ale celui liberal“[3]. În cele ce urmează vom arăta că acest proiect şi-a avut un înaintaş în Ţara Românească, într-o formă impusă de evenimentele revoluţionare care au zguduit la vremea respectivă întreaga Europă şi anume revoluţia română din 1821 condusă de bravul comandant de panduri Tudor Vladimirescu şi de care va trebui să se ţină seama întotdeauna cînd se va studia dezvoltarea constituţională a statului român.

În numărul din 17 mai 1821 al ziarului madrilen „Gazeta de Madrid“ a fost reprodusă integral în limba spaniolă proclamaţia lui Tudor Vladimirescu dată la Bolentin la 16 martie 1821. Această proclamaţie, al cărui original este în româneşte, a fost tradusă la vremea respectivă în mai multe limbi moderne : franceză, germană, italiană, engleză. Desigur că mulţi au citit-o şi în original şi în traducere, dar nimeni nu a efectuat un studiu comparativ al textelor (traducere cu original), deoarece şi-ar fi dat seama că în această proclamaţie există un fragment a cărui înţelegere la nivelul gîndirii politice din 1821 ne poate duce la concluzia că conducătorul „Adunării Norodului“ nu numai că avea intenţia să instaureze în Ţara Românească o domnie pămînteană în locul celei fanariote, dar urmărea ca această nouă formă de conducere să fie de tipul *monarhiei constituţionale*. Şi totul porneşte de la înţelegerea cuvîntului „bună orînduială“ existent în proclamaţia din 16 martie 1821, care are semnificaţie de *constituţie*. Iată textul la care ne referim : „La Bucureşti, unde este ca să se adune toată ţara cu mic cu mare şi acolea au să aştepte pînă cînd vor sosi trimişii, oamenii credincioşi ai prea puternicei împărăţii, ca să cerceteze jalnica lor stare şi să le facă dreptate şi *orînduială bună*“[4]. De reţinut că răsculaţii aşteptau la Bucureşti pe trimişii Înaltei Porţi — de fapt pe care-i ceruseră — pentru a li se face dreptate şi o *bună orînduială*. Prin *bună orînduială* se înţelegea atunci o ordine nouă din toate punctele de vedere, o schimbare radicală din punct de vedere politic, economic, social, administrativ, militar, juridic, cultural, adică abolirea vechiului sistem de conducere şi înlocuirea lui cu unul modern, reorganizarea aparatului politic şi administrativ pe baze demo-

---

[1] A. D. Xenopol, *Istoria partidelor politice în România*, Bucureşti, 1910, 626 p.

[2] *Ibidem*, p. 81 nota 9.

[3] Vezi „Analele Academiei Române“, seria II, tom, XX.

[4] *Documente privind istoria României. Răscoala din 1821* (=DIR, Răscoala), vol. I, Bucureşti, 1959, p. 373.

www.mnir.ro

cratice, înlăturarea de la conducere a elementelor reacţionare şi promovarea elementelor democratice, crearea unui aparat de stat care să apere noua ordine modernă, integritatea teritorială, independenţa, proprietatea de tip nou, care să promoveze noile relaţii de producţie capitaliste etc. Nu trebuie uitat faptul că la vremea respectivă revoluţia română din 1821, ca şi cea grecească din Principatele române au fost considerate drept revoluţii liberale şi constituţionale, ca şi cele care izbucniseră în Italia şi Spania şi că declanşarea lor s-a făcut la impulsul provocat de revoluţiile din Piemont şi Neapole.

In traducere acest termen a luat forma de constituţie şi aceasta are o mare importanţă, indiferent că-l zice *die Verfassung*[5] (l. germană), *the Constitution* (l. engleză)[6], *la Constitution* (l. franceză)[7], *lo Constitution* (l. spanială)[8]. Termenul ca atare ne sugerează totodată ideea că opinia publică europeană, dar şi americană (deoarece în America de Nord se citeau ziarele engleze, iar în America Centrală şi de Sud cele scrise în spaniolă) de atunci a fost informată că Tudor Vladimirescu era nu numai un comandant militar, dar şi un om politic instruit în privinţa ideilor liberale, care preocupau în acea vreme clasa socială cea mai înaintată, că lupta pentru elaborarea unei legi fundamentale de organizare social-economică, politică, administrativă, juridică şi culturală a poporului român, pentru o constituţie, inaugura în acest fel o nouă epocă în istoria poporului român, epoca modernă.

Drept dovadă unii contmeporani memoralişti, martori oculari ai evenimentelor petrecute în Oltenia şi la Bucureşti, vor reţine această idee în lucrările lor. F. C. Laurençon scrie că Tudor Vladimirescu „ar fi vrut să dea un fel de *chartă* poporului român dacă ar fi reuşit în acţiunea sa“[9]. Tot atunci un reporter englez avea să scrie : „Tudor Vladimirescu s-a întărit în mînăstirea sa (e vorba de Cotroceni, C.Ş.), dar l-a tratat cu respect pe caimacamul prinţului Callimachi la Bucureşti şi fiind întrebat în legătură cu intenţiile sale a declarat că va renunţa la acţiunea sa imediat ce motivele lui de nemulţumire vor fi împlinit, cu care prilej a redactat şi o *dare* de *seamă* (Statement, în text) conţinînd 48 articole“[10]. Această *dare de seamă* la care se referea corespondentul de presă englez era *un proiect de constituţie* pe care-l cunoaştem într-o singură formă, incompletă, de numai 34 articole, sub numele de *Cererile norodului românesc*[11].

De ce se consideră acest program de reforme, cum a fost socotit pînă acum, drept o constituţie ? Pentru că el cuprinde prevederi programatice de organizare a Ţării Româneşti pe baze noi juridice a vieţii politice, economice, sociale, militare, administrative, culturale şi în primul rînd instaurarea unei *monarhii constituţionale*, a unei domnii pămîntene, care să fie obligată să ţină seamă de dorinţele marei mase a poporului. O analiză ştiinţifică a conţinutului *Cererilor norodului românesc* ne duce la constatarea că Tudor Vladimriescu milita pentru instituirea unei conduceri naţionale şi democratice în ţară, înlăturarea abuzurilor, a grelei apăsări fiscale, abolirea unor vechi legiuiri cu conţinut reacţionar şi menţinerea altora noi moderne, reaşezarea impozitelor faţă de stat, înlăturarea dărilor ilegale impuse abuziv de boieri, desfiinţarea vămilor interne, instituirea preţurilor maximale pentru bunurile de larg consum, lichidarea sistemului feudal de acordare a slujbelor de stat, reorganizarea justiţiei pe baze moderne, alegerea democratică a capului bisericii, epurarea elementelor reacţionare, democratizarea învăţămîntului public etc. În ceea ce priveşte principiul suveranităţii politice, în acest proiect se preconiza instituirea protecţiei cîtorva ţări europene asupra Ţării Româneşti. Aşadar, în linii mari acest *proiect de constituţie* urmărea să înlocuiască de la

---

[5] *Documente Hurmuzaki*, S. N., vol. III, p. 118 (după „Wiener Zeitung“).

[6] “The Times”, 11240/8 mai 1821.

[7] “Moniteur universel”, 7 mai 1821.

[8] „Gazeta de Madrid“, 713 (139), 17 mai 1821.

[9] F. G. Laurençon, *Nouvelles observations sur la Valachie*, Paris, 1821, p. 115.

[10] „The Public Ledger“, 7 iunie 1821.

[11] În 1933 se cunoştea o variantă alcătuită din 20 articole ; în 1940 s-a aflat una mai amplă de 33 articole, vezi DIR, Răscoala, vol. I, p. 272—281 ; în 1970 s-a publicat o altă variantă de 34 articole, vezi „Revista Arhivelor“, 2, 1970, p. 599—604.

www.mnir.ro

putere pe boieri cu elemente burgheze, să lărgească piața internă, să favorizeze dezvoltarea noilor relații de producție, relațiile capitaliste, să înlăture justiția feudală, să creeze armata națională, să ușureze condițiile de viață ale maselor, să slăbească pozițiile politice și economice ale boierimii și înaltului cler, să împingă societatea pe calea progresului și democrației [12].

Despre acest proiect de constituție avea să-și spună părerea și Alexandru Pini, consulul general al Rusiei la București, cînd afirma, într-o notă informativă relativ la evenimentele revoluționare din Țara Românească, că „poporul încurajat de succesele inițiale ale acțiunii sale va aștepta, fără îndoială, să i se restituie tot ceea ce-i fusese jefuit și e îndoielnic dacă bioerii îi vor satisface această revendicare ; cert este însă faptul că și pentru viitor poporul va dori instituirea *unei orînduieli mai temeinice pentru a i se asigura proprietatea*" [13] (sublinierea noastră, C.Ș.). Oare ce orînduire era aceea „mai temeinică" care putea să asigure „proprietatea", adică dreptul de proprietate partciulară bineînțeles pentru popor, decît o orînduire nouă, capitalistă, burgheză, pe care în 1776 o instaurase în America de Nord burghezia americană din coloniile engleze pe calea revoluției și în 1789 în Franța burghezia revoluționară care abolise vechiul regim. De altfel, un alt contemporan, Maxim Raybaud, funcționar al consulatului francez din Smirna, afirma în lucrarea sa memorialistică despre evenimentele revoluționare din 1821 că Tudor Vladimirescu la un moment dat a interzis noului domn Scarlat Callimachi să intre în țară fără voia lui pentru a ocupa tronul, „nici chiar dacă ar promite acordarea unei constituții", s-ar fi exprimat conducătorul „Adunării Norodului" [14]. Și Pouqueville, contemporan cu evenimentele din 1821, în calitate de consul francez la Janina, amintește în memoriile sale despre problema constituției — a unei Charte — care era la ordinea zilei în declarațiile lui Tudor Vladimirescu [15].

Existența ideii de *constituție* și de *chartă constituțională* în gîndirea politică a lui Tudor Vladimirescu deschide noi perspective pentru înțelegerea pregătirii sale revoluționare, a programului său politic pe care intenționa să-l dea maselor populare răsculate, în ipoteza că acțiunea sa ar fi fost încheiată cu succes [16]. Ideea de *chartă* ca un contract social între puterea suverană-domnia și puterea poporului — potrivit definiției dată de J. J. Rousseau, Montesquieu și enciclopediștii francezi — era foarte actuală la sfîrșitul sec. al XVIII-lea. Ea s-a reflectat atunci în părțile sud-est europene prin proiectul de constituție alcătuit de revoluționarul grec Rigas Velestinlis [17], care, după cum se știe, a trăit o vreme la București în anturajul curții domnești. De asemenea, ideea de constituție se materializase la sfîrșitul sec. al XVIII-lea în Statele Unite ale Americei odată cu victoria în războiul de independență a populației din coloniile engleze din America de Nord, iar în Franța după victoria revoluției burgheze franceze împotriva vechiului regim. La începutul sec. al XIX-lea ideea de constituție avea să circule de la un capăt la altul al continentului european, din peninsula Iberică pînă pe malurile Nevei [18] și pînă în regiunile sudice ale Italiei, iar lupta pentru obținerea unei constituții avea să fie obiectivul suprem al popoarelor spaniol și italian aflate în plină revoluție.

Tudor Vladimirescu, care cutreierase prin Imperiul habsburgic (îl aflăm de exemplu și în Banat, dar și la Viena pe timpul cînd în capitala Austriei se desfășurau lucrările Congresului de pace după abdicarea lui Napoleon Bonaparte), care cunoștea memoriile alcătuite de boierii din Țara Românească și Moldova la sfîrșitul sec. al XVIII-lea menite să aducă unele înnoiri de natură politică, economică, administrativă, culturală, înaintate curților din Petersburg și Viena, care citea presa vremii plină de știri din Europa și America, care cunoștea cîteva limbi de mare circulație atunci (limbile greacă, rusă, turcă și germană), era con-

---

[12] D. I. Ionescu, Gh. Matei, Gh. Țuțui, *Dezvoltarea constituțională a statului român*, București, 1957, p. 43—46.

[13] DIR, Răscoala, vol. I, p. 271.

[14] M. Raybaud, *Memoires sur la Grèce...*, Paris, 1824, p. 201.

[15] Pouqueville, *Histore de la régeneration de la Grèce*, Paris, 1825, p. 315.

[16] S. Știrbu, *Răscoala din 1821 și legăturile ei cu evenimentele internaționale*, București, 1956, p. 242.

[17] A. Daskalakis, *Les oeuvres de Rhigas Velestinlis*, Paris, 1937, 125 p.

[18] B. G. Spiridonakis, *Memoires et documents du Ministère des Affaires étrangers de France sur la Russie*, ed. 2, Sherbrooke, s.a., p. 57, se indică o chartă constituțională alcătuită în Rusia în 1819.

www.mnir.ro

vins că victoria definitivă a acţiunii sale revoluţionare nu se putea încheia cu succes decît prin elaborarea contractului social între popor şi suveran (domnul ţării). De altfel, la vremea respectivă, acţiunea sa revoluţionară a fost comparată cu aceea a carbonarilor din Italia, care, după cum se ştie, luptau împotriva stăpînirii străine, cea austriacă, şi a rînduielilor nedrepte feudale, şi care, şi ei la rîndul lor, alcătuiseră proiecte de constituţie pentru crearea unui stat de tip burghez, fie o monarhie constituţională, fie o republică burgheză constituţională [19].

Despre Tudor Vladimirescu şi revoluţia română din 1821, pe care el a condus-o, s-au scris sute de lucrări de proporţii diferite şi se scriu încă de mai bine de un secol şi jumătate. Aniversarea în acest an (1980 a bicentenarului naşterii fostului comandant de panduri este un nou prilej de a adinei aceste cercetări pentru a pune într-o lumină cît mai clară locul pe care această acţiune revoluţionară o ocupă în istoria poporului român, cît şi în istoria popoarelor din sud-estul continentului nostru. Cercetarea din nou a izvoarelor cpntemporane edite şi inedite ne duce la concluzia că în conştiinţa contemporanilor din acea vreme a existat convingerea că Tudor Vladimirescu a elaborat atunci o *chartă constituţională* pentru Ţara Românească ce urma să fie perfectată, sistematizată şi pusă în aplicare după victoria definitivă a revoluţiei şi care cuprindea reorganizarea tuturor compartimentelor vieţii statale a ţării. Acest proiect de constituţie nu numai că se integrează armonios în contextul proiectelor de reformă pentru emanciparea Principatelor române, elaborate la sfîrşitul sec. al XVIII-lea şi începutul sec. al XIX-lea — despre care Tudor Vladimirescu avea cunoştinţă —, dar curentul reformator din Ţara Românească şi Moldova de după 1821, care a pus în lumină „Constituţia cărbunarilor“ din 1822, este o consecinţă a acestei revoluţii şi a activităţii politice a lui Tudor Vladimirescu.

LE PROJET DE CONSTITUTION DE LA VALACHIE ELABORE PAR TUDOR VLADIMIRESCU

Résumé

A l'occasion du bicentenaire de la naissance de Tudor Vladimirescu qui la organisé et dirigé la révolution roumaine de 1821 en Valachie a été une heureuse occasion d'approfondir les études sur la future organisation politique du peuple roumain à la lumière des documents d'archives et surtout des publications ayant un caractère memorialistique. En faisant une étude comparative du texte de la proclamation de Tudor Vladimirescu lancé à Bolentin, près de Bucarest, le 16 mars 1821, avec les tnaductions faites en différentes langues (allemande, français, espagnole anglais) et en suivant la presse de l'époque, l'auteur est arrivé à la conclusion qu'en 1821 le chef de l'Assemblée du peuple a eu l'intention d'accorder une constitution à la Valachie, une loi fondamentale destinée à organiser l'état. L'auteur identifie cette constitution avec les „Demandes du Peuple roumain“ ayant 34 articles déjà connus qui contient les principes d'organisation de la Valachie comme un état moderne où la bourgeoisie devait obtenir le pouvoir politique et économique aussi.

[19] E. Fabietti, *I carbonari*, Milano, 1942, 187 p.; M. I. Kovalevskaia, *Dvijeniia karbonarov v Italii 1808—1821*, Moscova, 1971, 268 p.; J. Godechot, *Histoire de l'Italie moderne, lo Risorgimento, 1770—1870*, Paris, 1972.

www.mnir.ro

IDEEA CONTINUITĂŢII ŞI SPIRITUL REVOLUŢIONAR FRANCEZ IN CREAREA MODELULUI DE REPUBLICĂ ROMÂNĂ

de **NICOLAE LIU**

Dacă autocraţia monarhică „din mila lui Dumnezeu", de tradiţie bizantină, rămînea forma de guvernămînt dominantă în ţările române pînă în sec. al XVIII-lea[1], slăbiciunile domniei sau tendinţele feudale centrifuge au pus adesea în discuţie optimizarea ei. În aceste împrejurări idealul republican sau ideea de republică nu rămîn necunoscute.

Această cunoaştere a fost facilitată în special pe două căi : 1, contactul cu republicile comerciale italiene ; 2, legăturile cu statul nobiliar polon.

Raporturile comerciale şi politice cu oraşele republici Genova, Veneţia sau Raguza sînt atestate istoric încă din sec. XIII—XIV. Ele capătă valenţe noi sub influenţa participării comune la lupta antiotomană şi a Renaşterii italiene. Dacă puterea şi implicit influenţa Genovei scade, în sec. al XIV-lea se înscriu primele contacte fertile cu Republica Florenţa, „patrie a Renaşterii" şi se extind cele cu Republica lui San Marco. Sînt bine cunoscute raporturile de colaborare politică ale lui Ştefan cel Mare cu Veneţia. A trecut însă neobservată o semnalare a lui N. Iorga privind audierea de către marele consiliu a unui sol al domnului Moldovei la 28 martie 1502. Sosirea sa în marele port al Adriaticei era consemnată de „scriitorii veneţieni" în bună tradiţie umanistă drept aceea a unui trimis al „Dacului"[2]. Solul bine primit de doge era aşadar făcut cavaler al republicii şi îmbrăcat în mantaua din brocart de aur şi în amintirea străvechei vitejii dace sau a originii latine comune. Sec. al XVI-lea şi începutul celui următor marchează nu numai înrudirea unor familii domneşti cu familii aparţinînd patriciatului veneţian, sau solicitarea sprijinului serenisimei republici de către pretendenţi la tron, ca Petru Cercel. Politica internă a lui Petru Şchiopul faţă de marea boierime nu era străină de exemplul veneţian. La rîndul lor, Radu Mihnea sau Gaspar Grazziani, odată ajunşi domni, considerau Veneţia drept părintele lor spiritual, care se cuvine imitat şi ajutat ca milenar „porte et ricetto di vera libertà"[3].

În schimb statul polon, care luase la mijlocul sec. al XVI-lea titlul de republică, reprezenta o formulă de compromis între monarhia tradiţională devenită electivă şi puterea mereu sporită a aristocraţiei, reprezentată prin dietă şi autonomiile teritoriale. De aceea nu trebuie să ne mire că printre trăsăturile vrednice de urmat din experienţa marelui stat vecin, Grigore Ureche, marele vornic al Moldovei, cu studii umaniste în Polonia, consemna în cronica sa, alături de limitarea puterii domneşti, domnia legii şi dreptăţii prin libertăţile locale şi nobiliare, considerate şi de Gaspar Grazziani drept virtuţi fundamentale ale republicii patriciene de la Adriatica.

Dar cărturarii umanişti adaugă, cum e firesc, la exemplul contemporan, pe acela al antichităţii clasice, oprindu-se nu întîmplător la exemplul Republicii

---

[1] Valentin Al. Georgescu, *Bizanţul şi instituţiile româneşti pînă la mijlocul secolului al XVIII-lea*, Bucureşti, 1980, p. 129.

[2] N. Iorga, *Românii în străinătate de-a lungul timpurilor*, Vălenii de Munte, 1935, p. 21.

[3] E. Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. IV, partea a 2-a, Bucureşti, 1882, p. 48, 381.

www.mnir.ro

romane. Trebuie subliniat că ei legau astfel pentru prima dată o formă ideală de guvernare din trecut de demonstrarea continuității și a unității poporului român. Căutînd să scoată în relief, într-o epocă de dureros declin politic, glorioasele origini ale acestuia, marele logofăt și cronicar Miron Costin nu-și putea stăpîni în *De neamul moldovenilor* uimirea și admirația în fața Romei antice, care, alungind monarhii și condusă fiind vreme de jumătate de mileniu numai de „sfatul senatorilor", „așa cum vedem acum că se cîrmuiește Veneția", a ajuns la neobișnuită „putere și lățime". Tot umanismului îi revin prin Dimitrie Cantemir, învățatul domn al Moldovei și consilier al lui Petru cel Mare, sau prin stolnicul Constantin Cantacuzino cu studii la Padova, primele tentative de a crea în limba română un termen adecvat („publică sau respublică"), ultimul făcînd și prima încercare de definire a conceptului „adecăte otcîrmuire de obște", în care „nu unul numai samoderjeț să poruncească". Încercînd să aplice noua terminologie la realitățile românești, Cantemir vorbește în *Hronicul vechimei româno-moldo-vlahilor* de constituirea unei „publici" unitare și de sine stătătoare de către populația romanizată din Dacia după desprinderea de imperiul roman, iar în *Descrierea Moldovei* de persistența în epoca sa a unor autonomii populare de tip republican (Cîmpulung, Vrancea, Tigheciu), în care oamenii sînt liberi, deși nu fac parte din nobilime, se conduc fără amestecul domnului după legi proprii și se disting prin vitejie.

Sec. al XVIII-lea conferă principiului monarhic în Principatele Române forma cea mai odioasă, aceea a arbitrariului fanariot. Pentru înlăturarea sa se pronunțau la sfîrșitul sec. al XVIII-lea și începutul celui următor aproape toate forțele politice autohtone. Era momentul în care atît modelul „crăiei leșești", cît și acela al Republicii Veneția se dovedeau neviabile odată cu dispariția acestora de pe harta Europei. Era însă în același timp epoca de efervescență a Luminilor și a revoluției burgheze din Franța, a neîncetatelor campanii antiotomane pe teritoriul Principatelor Române, care fac să crească prestigiul și influența Rusiei țariste, mizînd pe comunitatea ortodoxă, dar și a stabilirii unor contacte permanente între Principate și tînăra Republică Franceză, victorioasă împotriva vechilor monarhii coalizate, prin înființarea consulatelor acesteia la București și Iași. Pătrunderea spiritului revoluționar francez, în esență laic și raționalist, era facilitată de propaganda desfășurată de foștii iacobini sau partieipanți la campaniile napoleoniene aflați în exil și angajați ca secretari domnești, profesori în familiile boierești etc., înființarea unor întreprinderi comerciale ca firma Hortolan & Pellet urmărind și scopuri politice, comerțul cu cartea franceză, de la Enciclopedia Franceză la operele lui Montesquieu, Rousseau sau Voltaire, în pofida obstrucției din partea Porții și a anatemei aruncate de Patriarhia ecumenică din Constantinopol asupra acestuia din urmă, răspîndirea presei din timpul Revoluției și Imperiului, sau a cărților și broșurilor de propagandă editate de Republica Franceză și interzise de cenzură. Circulă în jurul anului 1800 în manuscris și versiuni românești ale unor texte politice revoluționare franceze ca acelea păstrate în ms. rom. 573 de la Biblioteca Academiei R. S. România[4]. Activitatea elementelor revoluționare grecești sau polone, urmărind de pe pămînt românesc eliberarea patriei lor cu ajutorul Franței, facilitează de asemenea răspîndirea marilor idei.

Își fac astfel apariția în gîndirea și discuțiile politice ale boierimii, ale cărturarilor și ale burgheziei în formare dreptul natural sau „dritul firesc", ficțiunea contractului sau pactului social, principiile de *suveranitate*, *libertate*, *egalitate*, noțiunile de *revoluție*, *patriot*, *patriotism*, *cetățean*, *națiune* sau *nație*, popor sau popol. Se vorbește de constituție ca lege fundamentală în stat. Drept model circulă constituții franceze din timpul Revoluției, sau cele elaborate după exemplul lor, ca proiectul confederativ grec al lui Rigas Velestinul, dar și carta restaurației Bourbonilor, constituțiile polonă (1791) sau geneveză, legislația constituțională engleză sau cea a Statelor Unite ale Americii. Aceste preocupări sînt impulsionate atît de puternicile frămîntări sociale finalizate prin marea Răscoală din 1784 și Revoluția din 1821, cît și de agravarea „problemei orientale" provocată de criza Imperiului

---

[4] Primul text, din care lipsește începutul, a fost identificat cu *Apelul adresat popoarelor* în 1791 de tînăra Republică Franceză, fiind reprodus fragmentar de Al. Duțu în „Studii", XIX, nr. 5, 1966, p. 926—928. Un al doilea e intitulat *Cuvînt de deșteptare* ce au spus cetățeanul Carnot, fruntașul franțozesc, pe cîmpu Marsului, în zioa 14-le iulii a 4-le an Republichei lor, adecă [1]796.

www.mnir.ro

Otoman sau de aspiraţia spre un nou orizont de cultură şi civilizaţie promovată de deschiderea porţilor spre Occidentul Europei.

În această epocă se înscriu şi numeroasele proiecte de reformă politico-socială din Moldova şi Ţara Românească, unele de orientare prorepublicană. Context în care se elaborează primul proiect constituţional românesc: *Plan sau formă de oblăduire republicească aristo-democraticească*, în care vechiul principiu nobiliar făcea loc şi unor elemente ale celui nou, reprezentativ şi democratic, într-o curioasă simbioză. S-au descifrat în acest proiect întocmit după ultimele cercetări la 1802 de către marele boier moldoveam Dimitrie I. Sturza, bunicul viitorului fruntaş liberal D. A. Sturdza, nu numai ecourile regimului parlamentar englez, dar şi influenţa republicană a Revoluţiei Franceze. De altfel planul de oblăduire din 1802 a fost identificat cu „proiectul de constituţiune" care, după o tradiţie de familie, urma să fie prezentat împreună cu un memoriu lui Napolean, pe atunci prim consul al Republicii Franceze, de către o delegaţie de boieri moldoveni din care făcea parte şi autorul său [5].

Se cuvine însă adăugat, după părerea noastră, că dacă în acest prim proiect constituţional românesc, reflectînd specific şi tendinţele înaintate ale vremii, republica era declarată drept „oblăduirea" sau forma de guvernare „cuviincioasă pentru fericirea unui loc", iar „sistima aristo-dimocraticească" corespunzătoare „celor mai trebuincioasă orîndueli" ale ţării, nu trebuie neglijate nici alte influenţe, cum ar fi cea a gîndirii iluministe, nici tradiţia autohtonă, de esenţă umanistă.

De altfel, dacă după Montesquieu republica era singura formă de guvernămînt corespunzătoare pentru statele mici şi „cu cît o aristocraţie se va apropia de democraţie, cu atît va fi mai perfectă", după Rousseau formula mixtă era nu numai cea mai naturală, dar şi pe deplin valabilă după exemplul monarhiei engleze, dar şi al republicii geneveze. În plus, gîndirea politică iluministă acordă o mare atenţie discutării exemplului Romei republicane ca reprezentativ pentru antichitatea clasică şi sursă de învăţăminte pentru prezent sau viitor. Pe această cale, dar şi pe alte căi, printre care tradiţia marilor cărturari umanişti moldoveni ca Miron Costin, nobilul exemplu al strămoşilor va fi fost bine cunoscut celui care va deveni după revoluţia din 1821 logofătul primului domn pămîntean al Moldovei. Nu întîmplător i s-au atribuit lui Dimitrie I. Sturza de către contemporani, ca stîlp de înţelepciune al ţării, un patriotism fierbinte şi luminat, „haractirul" lui Cato cel Bătrîn sau „statornicia" lui Iunius Brutus, senatorul care contribuind la înlăturarea monarhiei tiranice din Roma a devenit consul şi a cărui figură legendară fusese reactualizată în Principalele Române de popularitatea tragediei lui Voltaire.

În Transilvania iluminismul a luat, poate mai mult decît în Principate, caracterul unui nou umanism. Epoca Luminilor şi a Revoluţiei Franceze coincidea cu activitatea Şcoalei Ardelene, ai cărei principali reprezentanţi participă la elaborarea lui *Supplex Libellus Valachorum*, aruncînd în balanţă cu drepturile celorlalte naţiuni „istorice", în favoarea luptei românilor pentru recunoaşterea ca naţiune cu drepturi incontestabile pe pămîntul strămoşesc, argumentul decisiv al originii romane, cu alte cuvinte al unei ascendenţe superioare prin vechime şi nobleţe. Preferinţele erau îndreptate nu numai spre Roma unor împăraţi populari ca Traian, prezentat drept acela care a înscris pentru prima dată în cartea istoriei aceste drepturi, dar şi ca păstrător al unor tradiţii republicane. În acelaşi sens exemplar erau evocate momente caracteristice şi figuri reprezentative pentru istoria Republicii romane. O amplă tratare iluministă a acesteia, de orientare demofilă, întreprindea prin a sa *Istorie a romanilor* juristul bănăţean Damaschin Bojincă în una din primele publicaţii periodice în limba română, „Biblioteca românească" din 1829, editată de Zaharia Oarcalechi. Se întîlneau aici observaţii şi concluzii semnificative ca: „ţăranii sunt mădularul cel mai de căpetenie a scutirei de împărăţii", „căuta ei [tribunii] mai mult să lăţească drepturile poporului [...] adică din aristocraţie a face dimocraţie", „modul cugetării şi legile de căpetenie ale romanilor i-au făcut nebiruiţi", „abuzul sau stîngacea întrebuinţare a puterei stăpînitoare aduce revoluţii mari cu sine".

---

[5] Publicat de Teodor Codrescu în „Uricariul", Iaşi, IV, 1857, p. 281—300, textul integral a fost reeditat prin confruntare cu manuscrisul de Emil Vîrtosu, ca anexă la studiul său rămas fundamental *Napoleon Bonaparte şi proiectul unei „republicii aristo-democraticeşti" în Moldova la 1802*, ediţia a 2-a revăzută şi adăugită, Bucureşti, 1947, p. 32—39.

www.mnir.ro

Comunitatea originii latine și faptul că regimul republican francez sau imperiul napoleonian se drapează în togă romană, după expresia lui Karl Marx, au constituit, alături de contactul direct cu Franța sau poporul francez în timpul Revoluției și al campaniilor napoleoniene, tot atîtea motive care să stîrnească printre românii din Transilvania interesul pentru spiritul revoluționar francez. Chiar dacă el a fost temperat prin propaganda oficială antirevoluționară și antirepublicană sau măsuri administrative. E drept că înspăimîntată de perspectiva unor noi răscoale țărănești și urmărind cu orice preț afirmarea ca a patra națiune receptă din Transilvania, conștientă de propria ei slăbiciune în stat, pătura conducătoare românească aflată la începutul afirmării își pusese practic speranțele in reformismul iozefinist. Dezamăgirile repetate provocate de respingerea petițiilor și memoriilor, permanentizarea inegalității ca națiune pe plan social, economic, politic și cultural, frămîntările țărănimii și veștile revoluției burgheze victorioase determină totuși și unele poziții aparte chiar printre fruntașii intelectualității. Astfel, deși cunoscut ca partizan al reformismului iozenifist și coautor al *Supplex*-ului, Gheorghe Șincai, închis și prigonit de autorități pe nedrept pentru tulburarea securității statului și influențat poate — cum presupunea Al. Papiu Ilarian — de ideile sociale și naționale vehiculate de mișcarea republicană a iacobinilor maghiari, în epoca în care primise adăpost la familia contelui Daniel Vass din Țaga, scria în noiembrie 1803 la Oradea o elegie latină prilejuită de ziua onomastică a prietenului său Mihai Tertina, directorul gimnaziului local, în care se vorbește „despre revoluții" și despre încurajarea artelor de către primul consul al Republicii Franceze [6]. Iar dintr-o corespondență datată din Buda 25 martie 1804, aflăm despre compunerea în aceeași limbă a unei *Poema* de *Bonaparte*, pe care își propusese să o trimită ambasadorului francez („Ego expediverim Legato Gallico") [7].

Unul din principalii reprezentanți ai orientării lingvistice latiniste specifice Școlii Ardelene, bănățeanul Paul Iorgovici, în opera căruia a fost descifrată influența lui Condillac, se aflase la Paris în timpul Revoluției, asistînd la decapitarea lui Ludovic al XVI-lea. Cunoscut pentru sentimentele sale, autoritățile habsburgice îi refuzau în 1794 aprobarea pentru proiectul primului periodic românesc, întocmit împreună cu dr. Ioan Molnar Piuariu. Motivul invocat de guvernatorul Transilvaniei G. Banffi era necesitatea păstrării liniștei publice împotriva „prea periculoaselor idei de libertate" ale francezilor (perniciosissima Gallicano licentiae principia") [8].

Dar asocierea între ideea continuității și spiritul revoluționar francez își găsește cea mai amplă și caracteristică întruchipare în gîndirea politică a marelui scriitor al Școlii Ardelene, I. Budai Deleanu, coautor împreună cu fratele său Aron al memoriului din 1804 către împăratul de la Viena, publicat de acad. D. Prodan sub titlul *Încă un Supplex libellus* românesc. După ce precizează încă din introducere că „nationum" românesc din Transilvania reprezintă două treimi din numărul locuitorilor „marelui prințipat", „rumâni care nu sînt vreun națion strein, ci chiar romanii cei vechi", și după ce menționează „nedreptățile și greutățile care fără nici o milă de cîteva sute de ani pe spatele lor le poartă", propunînd o serie de măsuri de îndreptare și eventual unirea tuturor românilor sub „schiptrul împărăției", memoriul atrăgea cu seriozitate atenția că „nevinovatele împărăției tale urechi" nu trebuie să creadă în minciuna că „țara iaste mulțămită", atunci cînd ea, „care mai cu samă stă din neamul românesc, plînge și geme... Ostașii cari au venit din prinsoarea franțozului (sau frîncului), multă descoperire au făcut fraților săi și neamurilor sale despre starea Țării Frîncești, de unde să culege a crede că de nu să va face îndreptare și ușurare acestui neam asuprit, cu anevoie să va ținea, fără pericol, îndelung sub jugul greutăților în care se află. Pentru că greotatea norodului niciodată nu vestește bucurie. Dară ușurarea și dreptatea norodului iastă temeiul stăpînirii".

[6] Vezi Elegia XXV nobilis transilvani Georgii Sinkai, în Ladislau Nagy de Peretsen, *Orodias*, Oradea, 1804, p. 189—196.

[7] Scrisoarea adresată canonicului Ioan Corneli din Oradea s-a reprodus după original ca anexa XXIIIb de către dr. Jacob Radu, *Doi luceferi rătăcitori*, în „[Analele] Academiei Române", Memoriile Secțiunii istorice, s. III, tom. II, 1925, p. 60—62.

[8] Vezi I. Lupaș, *Cea mai veche revistă literară românească*, în „Anuarul Institutului de istorie națională", Cluj, I, 1921, p. 121.

www.mnir.ro

Nevoit să părăsească de timpuriu Transilvania, se pare din motive politice, şi funcţionînd pînă la sfîrşitul vieţii în aparatul juridico-administrativ la Lvov, pe atunci oraş polon sub stăpînire austriacă, Ion Budai-Deleanu utilizează ficţiunea literară pentru a-şi putea exprima convingerile intime neîncătuşat. Discuţiile din cînturile X şi XI ale epopeei sale eroi-comice *Ţiganiada*, cea mai de seamă creaţie românească a genului, reprezintă un veritabil excurs politic pătruns de idei iluministe şi revoluţionare în căutarea celei mai potrivite forme de guvernămînt. Imitînd polemica de idei din Convenţia Revoluţiei Franceze („Ca ş-acum în Paris cei din munte"), discursurile eroilor săi din adunarea „delegaţilor" dezbăteau critic principiul monarhic, aristocratic sau democratic, utilizînd exemple clasice (Republica lui Platon, statul atenian al lui Aristot, Republica romană), dar şi moderne (absolutismul monarhic, despotismul luminat, republica aristocratică sau democratică). In cele din urmă, apropiinduése de relativismul unui Montesquieu şi pronunţîndu-se împotriva anarhiei, poetul propunea de fapt un regim de democraţie reprezentativă, dar şi de aristocraţie de merit. Adevărata „căpetenie a cetăţii" trebuia să fie legea justă şi unanim acceptată, deci Constituţia, suveranitatea poporului să se exercite „prin persoane alese delegate", care după aşezarea legilor au obligaţia să vegheze aplicarea lor, deci adunare naţională, dregătoriile să fie temporare şi dregătorii aleşi de obşte, ele fiind neplătite şi considerate ca o datorie sau „povară" ca în Constituţia iacobină din 1793. Altfel „dregătorii să mută în omide /care rod cu multă lăcomie /frunza pomului cetăţenesc, /ba pîn'la rădăcină-l mistuiesc", iar la conducerea statului se deschide drum larg „la mult amarncia despoţie". Armata trebuia să fie o îndatorire cetăţenească generală, înlăturîndu-se sistemul „oastei stătătoare", adică permanente. Republicii i se adăuga în bună tradiţie romană corectivul „monarhicesc" al unui dictator investit cu puteri depline pentru a salva statul în epocile de criză, dar ales pe timp limitat. S-ar putea să fie aici şi o influenţă a consulatului lui Napoleon, dar sistemul propus „demo-aristo-monarhicesc" aminteşte de admiraţia lui Polibiu pentru Republica romană, căreia asemenea formă compozită de guvernămînt i-ar fi fost caracteristică. Cît despre libertatea şi suveranitatea naţională, aşa cum se sugera în cîntul al XII-lea, ele nu mai depindeau de un domn absolut ca Vlad Ţepeş (în portretul căruia s-au recunoscut trăsături ale împăratului Iosif al II-lea), ci trebuiau cucerite pe cale insurecţională de către poporul părăsit de principele legiuit (Brîncoveanu) şi împotriva „boierimii, suflete vîndute". Poemul se încheia cu lozinca sanchiloţilor : „Ori la slobozie, ori la moarte", rostită ca un legămînt de poporul înarmat, în momentul în care ducele cu nume simbolic Românilor (derivat din sintagma „dorul românului") se desprindea din „şeragurile" sale, ridicînd nemărturisit steagul revendicărilor lui Horia. Este ceea ce va realiza Avram Iancu la 1848, intelectual ieşit din popor, inspirîndu-se din aceleaşi tradiţii şi aspiraţii. Reprezentînd poziţia politică cea mai înaintată a iluminismului românesc din Transilvania, cel dintîi mare monument literar al culturii române moderne care este *Ţiganiada*, oferă şi cea dintîi definiţie cuprinzătoare a republicii ca formă de stat : „Republica va să zică o stăpinie unde norodu prin legi aşezate de dînsul şi prin dregători din mijlocul lui, cu voia de obşte aleşi, să cîrmuiesc toate lucrurile ţării".

Epocă de pregătire şi afirmare a generaţiei paşoptiste, deceniile 4 şi 5 ale veacului trecut au constituit un moment sensibil superior şi în ce priveşte receptarea sau promovarea ideii de republică în ţările române. In pofida interdicţiilor interne de tot felul şi a poliţiei exercitate pe plan continental de Sfînta Alianţă, învăţămîntul şi presa în limba naţională, librăriile şi cabinetele de lectură reprezintă tot atîtea mijloace de difuzare a noilor idei. Ideologia iluministă se radicalizează sau face loc romantismului revoulţionar. Superioritatea republicii ca formă de guvernămînt e susţinută atît cu sprijinul ideilor filozofice ale lui Kant sau Krug, ale juriştilor liberali Karl Rottek sau Ortolan, cît şi cu cele ale romanticilor Lamartine sau Jules Michelet. Activarea contactului direct cu mişcările social-politice din Occident, în special datorită numărului crescînd de tineri plecaţi la studii, precum şi legăturile tot mai susţinute cu mişcarea de reînviere a Poloniei sînt fenomene care schimbă treptat ponderea opiniilor social-politice în favoarea unor soluţii mai radicale, urmărind înfăptuirea în acelaşi timp a idealului social şi naţional.

Numeroşi sînt intelectualii transilvăneni care trecînd în Ţara Românească sau în Moldova, adesea datorită poziţiei lor politice înaintate, aduc în aceste decenii şi în cele imediat următoare un aport deosebit la galvanizarea energiilor. Unii, ca publicistul Z. Carcalechi sau jurisconsultul D. Bojincă, stabiliţi la Bucureşti şi res-

www.mnir.ro

pectiv Iaşi, unde desfăşoară o largă activitate prounionistă şi patriotică, au participat anterior la activitatea unor societăţi secrete, manifestîndu-se ca adepţi ai ideii republicane în Transilvania. Conspiraţia la care au participat cei doi intelectuali români îşi propunea unirea celor trei ţări române în cadrul unei republici democratice, fiind organizată de emigrantul polon Adolf David, după eşecul mişcării revoluţionare polone din 1831 [9]. Descoperirea conspiraţiei în 1834 şi sinuciderea lui Adolf David la Sibiu a dus un an mai tîrziu la destrămarea mişcării, deşi aceasta se conturase din nou în Banat, unde continua tradiţiile Societăţii secrete „Constituţia", descoperită de poliţie în 1830 şi ai cărei membri se considerau „iacobini", declarîndu-se inspiraţi de ideile lui Robespierre. Din rîndurile ei făcea parte şi profesorul Dumitru Petrovici Stoicescu, viitorul paşoptist [10].

Tot din Banat se stabileşte în anii următori la Iaşi şi apoi la Bucureşti Eftimie Murgu, profesor la Colegiul Naţional Sf. Sava şi dascălul lui N. Bălcescu şi C. A. Rosetti. Propagator al filozofiei iluministe, el era în acelaşi timp mentorul spiritual şi unul din conducătorii celei de a doua societăţi secrete din Ţara Românească, a cărei acţiune politică revoluţionară începea în mai 1840 ca alternativă la mişcarea boierimii liberale, eşuată după arestarea colonelului I. Cîmpineanu, şeful „partidei naţionale" opoziţioniste din Obşteasca Adunare [11]. Noua societate secretă, avînd drept „cîrme şi povăţuitori" alături de E. Murgu, pe tînărul doctor în drept de la Sorbona. D. Filipescu şi profesorul francez de la Sf. Sava J. A. Vaillant, era formată din elemente tinere aparţinînd în general intelectualităţii şi burgheziei în ascensiune şi urmărea instaurarea unei republici democratice prin chemarea la insurecţie a maselor înarmate după modelul lui Tudor Vladimirescu. Imediat după preluarea puterii, conducerea statului urma să fie asigurată de un „directoar" format din 6 membri şi un preşedinte, în a cărui titulatură se distinge ecoul Revoluţiei Franceze din 1789. Dar modelul statului propus de mişcarea conspirativă din 1840 trebuie căutat şi în proiectele cluburilor şi societăţilor secrete din Franţa premergătoare anului 1848, cu orientare radicală şi socialistă, deoarece reluau, aşa cum arăta Karl Marx, formele devenite clasice ale primei Revoluţii Franceze. Mai mult, demn urmaş al Şcolii Ardelene, Eftimie Murgu nu va uita pentru „Romania nouă", nici tradiţiile patriarhale şi războinice ale strămoşilor. Sugerînd reducerea societăţii la două clase, „plugari şi ostaşi", noul stat ar fi devenit ca şi Repubiica romană la începutul ei, expresia micilor producători agrari. Educaţia maselor şi conducerea statului impunea şi existenţa unei pături de intelectuali, aşa cum obligativitatea purtării unor veşminte fabricate în ţară era menită să încurajeze mica industrie casnică şi meşteşugărească. Sub influenţa ideii de „virtus romana", a lui Montesquieu şi a Revoluţiei Franceze, principiile de bază ale mişcării erau „Virtute, slobozenie şi drepturi deopotrivă". În vreme ce Murgu era extrădat pentru a fi închis de autorităţile austriece, celorlalţi participanţi li s-au impus un regim de detenţiune sever sau de-a dreptul exterminator. Printre deţinuţii consideraţi periculoşi se aflau N. Bălcescu şi Cezar Bolliac. Refugiat la Iaşi, J. A. Vaillant încearcă reluarea luptei prin societatea „Fiii coloniei lui Traian", dar va fi expulzat un an mai tîrziu.

De altfel ideea de „restitutio Daciae" este tot mai prezentă într-o epocă în care revistele „Dacia literară" sau „Magazin istoric pentru Dacia" deschideau noi drumuri spirituale unităţii naţionale. Istoriografia paşoptistă relua, prin reprezentanţii săi cei mai autorizaţi, ideea umanistă a lui D. Cantemir despre persistenţa unor „republici" autonome de tip popular în cadrul statului feudal, demonstrînd astfel, după expresia lui Bălcescu, că „frumoasele instituţii republicane sînt foarte vechi" la noi. Un rol tot mai important în dezvoltarea sentimentelor prorepublicane şi transformarea lor în ideal politic democratic îl au, pe măsura creşterii tensiunii prerevoluţionare, contactele intelectuale tot mai largi, directe sau indirecte, cu mişcarea republicană şi revoluţionară din Franţa.

---

[9] Vezi şi C. Göllner, *Conspiraţia emigrantului polon Adolf David (1834)*, în „Revista istorică", XXIII, 1936, nr. 7—9, p. 235—249 ; Cornelia Bodea, *Lupta românilor pentru unitate naţională*, 1834—1849, Bucureşti, 1967, p. 3—11.

[10] I. Boroş, *Constituţia, societate secretă română în Lugoj (1830—1834)*, Lugoj, 1928, p. 1—45 ; I. D. Suciu, *Revoluţia de la 1848—1849 în Banat*, Bucureşti, 1968, p. 35 şi urm.

[11] Ne diferenţiem astfel de poziţia lui G. Zane, care, în cunoscuta monografie din 1963, respingea orice interdependenţă între cele două mişcări.

www.mnir.ro

Anul revoluţionar 1848 era salutat prin celebra scrisoare trimisă din Paris de N. Bălcescu lui V. Alecsandri şi datată simbolic „Întîia zi a republicii", ca un început de eră istorică, mărturisind participarea directă a istoricului român la Revoluţia din Februarie. Dar dacă asocierea luptei pentru baze noi social-politice burghezo-democrate cu aceea pentru înfăptuirea idealului naţional şi a ideii de republică o întîlnim în toate ţările române, preferinţele, caracterul limitat sau plenar al afirmării lor se manifestă la 1848 în funcţie de forţele angajate în luptă şi mai ales de împrejurările interne sau externe. Marea iluzie a epocii a fost transformarea regimurilor despotice, absolute, în monarhii parlamentare cu constituţie liberală. În aceste condiţii, liberalii democraţi din Moldova sesizează prea tîrziu contradicţia de neîmpăcat dintre înnoirea social-politică şi „sfînta păzire" a tronului şi a Regulamentului Organic pe care o propunea marea boierime liberală. Cînd Zaharia Moldoveanu încearcă să cheme la luptă pe meseriaşii şi lucrătorii din Iaşi pentru instaurarea republicii, iar alţi revoluţionari să răscoale ţărănimea, era prea tîrziu. Oricît de radicale vor fi unele proiecte ale emigraţiei revoluţionare din Moldova, ca de pildă *Dorinţele partidei naţionale* expuse de Mihail Kogălniceanu în august 1848, acestea nu depăşesc ca formă de guvernămînt monarhia constituţională şi parlamentară.

Cît priveşte pe românii din provinciile Imperiului austriac, aceştia trebuie să lupte împotriva unei îndoite asupriri, naţională şi socială, în cadrul unor forme de stat străine. Mai mult, pentru păstrarea fiinţei naţionale ei sînt nevoiţi să se ralieze în majoritate politicii înşelătoare a Curţii de la Viena. S-a vorbit pe drept cuvînt, începînd cu Nicolae Bălcescu, de originalitatea administrării autonome a Ţării Moţilor în timpul acţiunii militare conduse de Avram Iancu. Ceea ce transformă Munţii Apuseni într-o cetate inexpugnabilă, organizată în multe privinţe ca o „republică ţărănească", cu armată ţărănească. Se adapta astfel presupusa organizare a republicii romane de la începuturile ei la autonomia locală medievală. Modelul republican românesc creat in Transilvania la 1848 prin adaptarea unor instituţii clasice ale strămoşilor va fi transferat de înflăcărarea revoluţionară a lui Simion Bărnuţiu peste munţi, creind în deceniile următoare noi prozeliţi în Moldova. Contribuind la activarea stării de spirit republicane, el se dovedeşte totuşi iremediabil depăşit.

Dar despre organizarea republicană în sensul modern al cuvîntului nu poate fi vorba la 1848 decît in Ţara Românească. E drept că nici aici regimul monarhic nu fusese abolit oficial, imprecizie voită şi motivată de conjunctura politică, mai ales externă. Dar guvernul provizoriu era de certă inspiraţie republicană franceză, chiar dacă făcea loc în cele din urmă, sub presiunea puterii suzerane, locotenenţei domneşti. În plus, a rămas tot timpul în vigoare un program revoluţionar caracteristic republicii democratice, căruia i s-a dat valoare de lege fundamentală pînă la alcătuirea unei constituţii propriu-zise de către o constituantă aleasă, conform normelor parlamentare. Acest program, inclus în Proclamaţia de la Islaz, prevedea un domn responsabil ales pe timp limitat (5 ani) „din toate stările soţietăţii", avînd în fond statutul unui preşedinte de republică.

Toţ fruntaşii revoluţionari din Ţara Românească aflaţi în exil (N. Bălcescu, C. A. Rosetti, A. C. Golescu, Cezar Bolliac, fraţii Ion şi Dumitru Brătianu, George Cretzianu ş.a.) luptă după înfrîngerea revoluţiei cu convingere pentru proclamarea Republicii Române într-un cadru de întrajutorare revoluţionară europeană. În aceste împrejurări se precizează doctrinar şi modelul viitorului, ţinînd seama de presupusa apropiere a unei noi crize generale revoluţionare. Combătînd ideea curentă că poporul român n-ar fi „destul de luminat pentru libertate", N. Bălcescu se pronunţă ferm pentru înlăturarea „epitropiei Domnilor şi boierilor" prin „revoluţie democratică şi socială". Aceasta urma să asigure, cum se precizează în *Manualul bunului român*, instaurarea unei „republici democratice", condusă pe baze constituţionale şi reprezentative de „poporul suveran", liber, proprietar şi egal în drepturi, transformîndu-se astfel toţi fiii patriei în „fraţi asociaţi la fapta unui progres comun" [13]. Pentru a rezista în faţa imperiilor vecine, marele revoluţionar democrat credea indispensabilă înfăptuirea unităţii naţionale fie prin Unirea Principatelor, fie prin panromânismul dacic. El cerea în acelaşi scop intrarea noului stat într-o confederare cu celelalte republici de la Dunăre, care urmau a fi constituite după

---

[13] Vezi şi N. Isar, *Critica monarhiei absolute şi „republica democratică" în concepţia lui Nicolae Bălcescu*, în „Revista de filozofie", XVI, 1969, p. 1121—1127.

www.mnir.ro

principii naționale și pe aceeași cale insurecțională. Mergînd mai departe decît Bălcescu, sub influența socialismului utopic, C. A. Rosetti se pronunța pentru înlăturarea „exploatației omului de către om“ și constituirea „Republicii Rumâne sociale, una și nedespărțită“ [13]. Aceste modele democratice și republicane pașoptiste, în direcția realizării cărora acționau reviste ca „România viitoare“ (Paris, 1850) sau „Republica Română“ (Paris-Bruxelles, 1851—1853), jalonează drumul spre ideologia mișcării socialiste exprimată prin revista „Dacia viitoare“ (Paris-Bruxelles, 1883).

L'IDÉE DE LA CONTINUITÉ ET L'ÉSPRIT RÉVOLUTIONNAIRE FRANÇAIS DANS LA CRÉATION DU MODELE DE RÉPUBLIQUE ROUMAINE

Résumé

Bien qu'elle a des racines plus anciennes, l'idée républicaine est attestée pour la première fois dans l'oeuvre des grands représentants de l'humanisme roumain en connexion avec l'affirmation de l'origine romaine et de l'unité ethnique de peuple roumain. On a conservé de cette époque une première définition et les premières applications du concept aux réalités roumaines.

L'esprit des Lumières, representé par l'oeuvre littéraire et politique de l'École de Transylvanie et le projet constitutionnel aristo-démocratique de 1802, a fait la transition entre le modèle classique de Rome *et le modele révolutionnaire français.* La *lecture* de *Voltaire,* Montesquieu, Rousseau, de *la presse et des publications politiques* de *la* Révolution, *l'instalation des premières consultats français à* Bucarest *et à Jassy, l'émigration révolutionnaire française ou polonaise, les contacts directs des intellectuels roumains avec* Paris *et la France, en même temps avec la nécessité de la transformation structurelle de la société féodale, font augmenté sans cesse l'influence républicaine, démontrée par l'apparition des sociétés secrètes et des conspirations comme celle de* 1840.

L'*idée de „restitutio Daciae“ dans l'historiographe du XIXème siècle et ses implications républicaines et révolutionnaires.* La *contribution de la* Révolution *roumaine* de *1848 à la synthèse entre l'idée de la continuité et l'esprit révolutionnaire français dans la conscience roumaine* et *dans la création du modèle de* République *roumaine démocratique et sociale. Significations et perspectives.*

[13] C. A. Rosetti, *Corespondență*, ediție îngrijită de Marin Bucur, București, 1980, p. 263, 258.

www.mnir.ro

CÎTEVA PRINCIPII ALE ORGANIZĂRII DE STAT ÎN PRESA POSTPAŞOPTISTĂ DIN MOLDOVA

de **GEORGETA CRĂCIUN**

În comunicarea noastră este vorba despre necesitatea reorganizării învățămîntului de toate gradele, în mod deosebit al celui sătesc, şi promovarea unei literaturi naționale, două principii care în finalitatea lor implicau şi rezolvarea unuia dintre aspectele problemei țărăneşti — culturalizarea.

Pentru elucidarea temei am cercetat presa română din Moldova, Transilvania şi Țara Românească dintre anii 1840—1860, ceea ce a permis a se evidenția, încă o dată, faptul că pe comunitatea vieții materiale, ansamblul acestor publicații periodice reprezintă expresia tradiționalei conlucrări a inteligenței româneşti spre soluționarea unor probleme acute, comune ; că, spre exemplu, problema țărănească cu multiplele ei aspecte de ordin economic şi social-politic a constituit una din acele probleme spre care a gravitat interesul şi preocuparea unor strălucite personalități române pentru găsirea unor soluții ; şi că rezolvarea plenară a acestei chestiuni decurgea din însăşi soluționarea problemei agrare, agravată prin pătrunderea elementelor capitaliste în agricultură, ce contribuiau la accentuarea procesului de exploatare, diferențiere şi ruinare a țărănimii. Dacă problema agrară, după 1848, „nu se mai discuta izolat în cadrul fiecărui principat luat separat" [1], tot aşa şi problema țărănească implica aceiaşi mod comun de rezolvare — educația poporului fiind ridicată la rangul unui principiu de stat, unul dintre principiile de reorganizare a unui stat modern.

Noile transformări din structura social-economică a țării, ca urmare a dezvoltării comerțului, a deschiderii de manufacturi, stabilimente industriale etc., făceau tot mai mult simțită „nevoia de buni judecători şi iscusiți administratori, de buni agronomi, mehanici şi industrieli, cum şi de buni medici" [2]. Se impunea însă şi existența unei țărănimi, nu numai proprietară, eliberată de servituțile feudale, ci şi cu un grad de cultură, pentru a o încadra în noile relații social-economice şi politice. De aici recunoaşterea țărănimii ca principală clasă producătoare de bunuri şi centrarea ei în cadrul marilor dezbateri. În unanimitate se recunoştea „amărîta stare de astăzi a țăranului" [3], stare care trebuie lichidată, deoarece țărănimea este o „parte constitutivă la trupul nației, de la a cărui cultură sau orbire, însuflețire sau amorțire, viață sau moarte, atîrnă toată opunerea sau rădicarea, înflorirea sau cotropirea întregii nații", recunoscîndu-se că „singură şcoala" este calea prin care „ar putea să se restatornicească o nouă fericire patriotică, amăsurată cu veacul de astăzi" [5]. Adoptarea acestei soluții a fost şi rezultatul unei una-

---

[1] Gh. Platon, *Cu privire la evoluția rezervei feudale...*, în „Studii şi articole de istorie", V. Bucureşti, 1963, p. 228.

[2] „Steaua Dunării", nr. 7, 15 octombrie 1855, Iaşi, p. 26.

[3] Corespondență din Iaşi, 24 martie, „Gazeta de Transilvania", 14 aprilie 1844, Braşov, p. 49 ; „Foaie pentru minte, inimă şi literatură", nr. 25, 19 iunie 1844, Braşov, p. 195 ; „Gazeta de Transilvania", nr. 64, 8 august 1846, p. 256 ; „Bucovina", nr. 6, 12 noiembrie 1848, p. 50 ; „Bucovina", nr. 22, 22 iulie 1849, p. 120 ; „Calendar pe anul de obşte 1855", Sibiu, p. 17 ; „Zimbrul", nr. 27, 17 februarie 1855, Iaşi, p. 105.

[4] „Gazeta de Transilvania", 1845, nr. 76, 20 septembrie, p. 320.

[5] „Foaie pentru minte...", nr. 25, 19 iunie 1844, p. 195.

www.mnir.ro

nime recunoaşteri a unor calităţi excepţionale a ţărănimii, a ţăranului — acea „figură nobilă", „măreaţă, de şi miseră (săracă)" [6] ce alcătuieşte poporul României şi în care se află „elementele cele mai sănătoase a forma o naţie ce va şti a impune respectul şi a fi de folos civilizaţiei..." [7], acel „ţăran român îndrăzneţ şi răbdător" [8], menit a forma şi o eroică miliţie naţională. Aceste atribute ale ţărănimii, esenţiale pentru viaţa şi viitorul naţiei române, au magnetizat luarea aminte a gînditorilor şi legislatorilor care i-au conferit şi au militat pentru a i se recunoaşte acestei clase o egalitate naturală în societate, punîndu-se mai presus de toate nobleţea sufletească, aşa cum pomul „se cuvine a se judeca după rodul iar nu după frunzele sale" [9] căci, va spune Mihail Kogălniceanu : „Nu este omenesc ca omul să exploateze pe om" [10]. Mai mult, se pune în antiteză, cu o deosebită plasticitate şi veridicitate, aristocraţia, boierimea cu „starea lucrătorului de pămînt (plugarul) care este cel dintîi şi cel mai însemnat producător de materii prime" [11], clasa care „poartă toate greutăţile ţării" [12], „munceşte pentru toţi" [13] şi care există totuşi într-o societate în care oamenii „sînt împărţiţi după castele egiptene, în ţărani muncitori şi în boieri mîncători" [14], clase „duşmane una alteia", între ele nefiind „alt raport decît raportul de putere către neputinţă, al desfrînatei lucitoare (lues) către cea mai crudă lipsă, al inteligenţei către neştiinţă" [15], cu toate că el merită o stare mai bună, dat fiind faptul că este cel mai „folositor şi neapărat între treptele omeneşti" [16].

„Poporul are nevoie de două feluri de trebuinţe. Trebuinţe fisice şi trebuinţe intelectuale. Un popor la care trebuinţele intelectuale se desvelesc, se face o mare naţie" [17] scria M. Kogălniceanu. Metoda de rezolvare era organizarea şi dezvoltarea unei reţele de şcoli săteşti — organizarea învăţăturilor fiind considerată ca făcînd parte dintre „bazele fundamentale" [18] ale statului, ca o „bază fundamentală a civilizaţiei" [19] şi, după 1848, posibilitatea rezolvării unor cerinţe economice şi social-politice. E. Morţun, sintetizînd aceste cerinţe, aprecia că „un stat sau o societate numai atunci va ajunge la scopul cel de pe urmă al prosperităţii sociale cînd puterile cele *Patriotice — Naţionale* se vor desvălui întru deopotrivă armonie în principiile *intelectuale, morale* şi *tehnice*, singură această desvoltare va putea fi privită ca fundamentul fericirii statului, pentru că numai din progresul ce-l face naţia în acest mod se naşte : *Cultura omenirii, Cultura socială* şi industriei", cu alte cuvinte „numai prin fermentaţia facultăţilor şi a propriilor puteri în naţie şi prin naţie va putea ajunge la o adevărată perfecţie" [20] statul. Culturalizarea naţiei, a poporului — „ţăranul are nevoie de pămînt, de capital şi de învăţătură" — conchidea Ion Ionescu

---

[6] *Despre fericiera morală şi binele material*, în „Icoana lumii", nr. 1, 5 ianuarie 1841, Iaşi, p. 2.

[7] P. Scheletti, *Miliţia Moldovei*, în „România literară", nr. 9, 27 februarie 1855, Iaşi, p .105.

[8] „Zimbrul", nr. 2, 3 ianuarie 1856, p. 3.

[0] „Gazeta de Transilvania", nr. 39, 15 mai 1844, p. 113.

[10] M. Kogălniceanu, *Discursuri parlamentare din epoca unirii*, Bucureşti, 1959, p. 21.

[11] *Privire asupra agriculturii, industriei şi comerţului Moldovei*, în „Propăşirea. Foaie ştiinţifică şi literară", nr. 39, 8 octombrie 1844, Iaşi, p. 305.

[12] „Poporul suveran", nr. 5, 9 iulie 1848, Bucureşti, p. 17.

[13] G. R. Melidon, *Studii politice şi sociale*, în „Foiletonul zimbrului", nr. 14, 24 aprilie 1855, Iaşi, p. 109.

[14] *Starea Moldovei*, în „Bucovina", nr. 14, 1 martie 1850.

[15] *Aristocraţia şi proletariatul din Moldova*, în „Bucovina", nr. 31, 23 septembrie 1849, p. 171.

[16] *Săteanul*, în „Săteanul. Foaie periodică pentru locuitori", adaos lunar la „Buletinul oficial al Moldovei", nr. 1, ianuarie 1853, Iaşi, p. 7.

[17] M. Kogălniceanu, *Literatura străină*, în „Foaie pentru minte...", nr. 48, 24 noiembrie 1840, p. 383.

[18] „Foaie pentru minte...", nr. 46, 10 noiembrie 1840, p. 301.

[10] G. R. Melidon, *Despre învăţătura publică din Moldova în principiu*, în „Foiletonul Zimbrului", nr. 13, 17 aprilie 18...., p. 97.

[20] E. Morţun, *Economie politică şi naţională*, în „Zimbrul", 1856, nr. 61, p. 1.

www.mnir.ro

de la Brad[21], era ţinta pentru „o adevărată transformare socială", precum şi calea pe care trebuia să păşim şi noi, precum Turcia, Anglia, America, Austria[22].

Existenţa unei opinii publice în privinţa necesităţii şcolilor săteşti se desprinde din toate periodicele româneşti şi lipsa lor, într-o anumită perioadă, o va suplini presa care se va substitui în mod indirect acestui important instrument de culturalizare, de educaţie civică şi patriotică. De aceea, „licenţa presei" din 1851, care urmă unei perioade de aspră cenzură[23], a fost salutată cu entuziasm. Apariţia numeroaselor periodice pentru sate au suplinit educaţia prin şcoală, tiparul, ziarele erijîndu-se în „mijloacele celei mai practice luminări a poporului"[24], ele reprezintînd „scînteia" care aprinde facla culturii în poporime spre a răspîndi „lumină şi adevăr"[25]. Din acest punct de vedere, însuşi guvernul, apreciind importanţa presei, „rîndui o foaie cuprinzătoare de povăţuiri" pe care satele urma s-o primească gratuit[26].

Stadiul de dezvoltare al societăţii româneşti, transformările din structura social-economică a ţărilor române impuneau crearea statului naţional unitar, ceea ce solicita participarea tuturor claselor sociale, în mod conştient şi patriotic, iar acest lucru nu se putea obţine decît printr-o formă clasică de educaţie — şcoala şi procesul de învăţămînt, şi printr-un învăţămînt real şi naţional. Acesta, este, de fapt, şi conţinutul lui după 1848, învăţămînt pe care îl întîlnim în Ţara Românească menit „să îndeplinească trebuinţele feliuritelor clase de oameni"[27], în Transilvania, românii, spre apărarea naţionalităţii lor, cer şcoale în limbă naţională[28], socotind că singurul mod de a apăra „causa română" este „ridicarea de şcoale săteşti"[29].

În Moldova, organizarea unui învăţămînt general, cerinţă a societăţii de pe întreg teritoriul românesc, este formulat în programul revoluţiei paşoptiste, alături de celelalte principii fundamentale de reorganizare a ţării. *Dorinţele partidei naţionale în Moldova* cerea în această privinţă, prin art. 14, „instrucţie egală şi gratuită pentru toţi românii"[30], principiu adoptat, de altfel, în 1850 în *Aşezămînt pentru reorganizarea învăţăturilor publice in Principatul Moldovei*[31] redactat de foşti revoluţionari şi reprezentanţi ai intelectualităţii progresiste, „potrivit cu trebuinţa a fie căreia clase a societăţii naţionale"[32]. Semnificaţia socială şi naţională a principiilor acestei noi organizări a învăţămîntului erau subliniate într-un articol din 1855 : „naţiunea noastră astăzi aspiră la un viitor mare, strălucit, însă pentru a ajunge la el îi trebuie munca ! cu braţe demne şi interesate la prosperitatea sa, în fine, munca continuă a fiilor ei"[33].

Greutăţile financiare ale statului, evenimentele externe dintre anii 1848—1856 nu au permis aplicarea imediată a paragrafelor privind înfiinţarea şcoalelor săteşti,

---

21 I. Ionescu de la Brad, *Agricultura română de la Brad*, în *Opere complete*, 1, Bucureşti, 1968, p. 514.

22 * * *, *Viitorul*, în „Steaua Dunării", nr. 16, 16 februarie 1856, p. 63.

23 M. Kogălniceanu, *Jurnalul romînesc*, în „România literară", 1855, p. 66.

24 V. A. Urechia, *Istoria şcoalelor de la* 1830—1864, III, Bucureşti, 1894, p. 53.

25 G. Bariţ, *Tiparul restrîns sau liber*, în „Gazeta de Transilvania", nr. 99, 10 decembrie 1845, p. 393.

26 *Pro-cuvîntare*, în „Săteanul...", nr. 1, ianuarie 1853, p. 3. ; în aceeaşi condiţie şi cu acelaşi profil apărea şi „Săptămîna. Foaie sătească", 9 mai 1853—1 mai 1854, Iaşi.

27 *Ofisul domnesc în privinţa şcoalelor Ţării Româneşti... 17 octombrie 1850*, în „Foaie pentru minte", nr. 17, 20 noiembrie 1850, p. 133.

28 „Bucovina", nr. 3, 23 februarie 1849, p. 15.

20 „Gazeta de Transilvania", nr. 77, 23 septembrie 1847, p. 305.

30 M. Kogălniceanu, *Dorinţele partidei naţionale în Moldova*, Iaşi, 1883 ; şi V. Iscru, *Condiţii privind învăţămîntul la sate în Ţara Românească*, Bucureşti, 1975, p. 20 ; D. V. Barnovschi, *Originele democraţiei române*, Iaşi, 1922, pentru a se urmări ideea unui învăţămînt de toate gradele.

31 *Manualul administrativ al Principatului Moldovei*, II, Iaşi, 1856.

32 „Analele parlamentare ale României", XIII, Bucureşti, 1910, p. 165.

33 T. Codreanu, *O ochire asupra şcoalei de meserii*, în „Steaua Dunării", nr. 29, 6 decembrie 1855.

www.mnir.ro

ele urmînd a fi realizate pe parcurs. Dacă clauza art. 16 ar fi fost respectată s-ar fi deschis în fiecare tîrg o școală (în 1853 existau circa 75 de tîrguri în Moldova) ; se cerea ca școlile normale să fie întreținute cu cheltuiala proprietarilor de moșii [34], și se făcuse un calcul : „un singur costum de cucoană mare ar putea ajunge pentru întreținerea unei școli sătești pe o moșie", iar mănăstirile la fel, din „însemnătoarele venituri" ar putea ține „pe fiecare moșie mănăstirească o școală sătească bună" [35], mai ales că acest venit „e munca bieților săteni, acesta e venitul cel mai curat al țării" [36]. Deși nici obligația introdusă în contractele de arendare, de a se construi un local de școală, nu a fost respectată, totuși, în 1859 și 1861 se întîlnesc un număr însemnat de școli sătești, din care multe au fost înființate înainte de această dată.

În concepția intelectualității progresiste învățămîntul sătesc era menit și dezvoltării conștiinței naționale. De aceea, după etatizarea învățămîntului, obligativitatea predării în limba națională și promovarea unei literaturi naționale în formă și conținut constituie un al doilea pas important în reorganizarea învățămîntului public din Moldova, Transilvania și Țara Românească. Dezbaterile presei românești în această privință au contribuit la afirmarea originii romane a poporului român, a unității limbii și poporului român [37], condamnîndu-se expresia „limbă moldovenească", „nație și limbă moldovenească", explicîndu-se că românii sînt „o singură nație", iar „limba lor ca o singură limbă" [38], iar deosebirea dintre literele latine „ROMANE" — strămoșești [39] și cirilice, se explică, nu lezează caracterul unitar al limbii române, ele îngreuind doar propășirea culturii, de aceea se considera generalizarea „literilor românești" drept „ziua cea mai glorioasă din istoria literaturii românești" [40].

Însă momentul cerea mai mult decît oferea presa. „Românii au trebuință astăzi să se întemeieze în patriotism", și aceasta se va înfăptui prin școli generale și „cînd ei ar avea o bună istorie națională" [41], o istorie prin care să se „aducă aminte fiilor României că ei sînt români de origine romană, cu o istorie română și o istorie briliantă", cu care „Ardealul, Moldova, Valahia, într-un cuvînt toată România rivaliza" — drept argument istoricilor străini care, cînd „abnegau României existența ei politică", cînd „predicau chiar desființarea naționalității noastre" [42]. Însăși promovarea acestor idei constituia un mod de antrenare a chiar țăranilor la lupta pentru apărarea cauzei naționale, și, pe drept cuvînt, avea să aprecieze Kogălniceanu, că ele oricum ajungeau la îndemîna satelor : „Din 500 de exemplare ale «României» și 300 ale «Zimbrului», noi credem că zece exemplare să fi stră-

---

[34] C. Negruzzi, *Omul de țară*, în „Săptămîna...", 1853, p. 56.

[35] G. R. Melidon, *Studii politice și sociale*, în „Foiletonul Zimbrului", nr. 14, 24 aprilie 1855, p. 109.

[36] Idem, *Iară mănăstirile închinate*, în „Foiletonul Zimbrului", nr. 235, 4 noiembrie 1855, p. 939.

[37] „Icoana lumii", nr. 12, 23 martie 1841, p. 95 ; *Jurnalismul român*, în „Albina Românească", nr. 2, 4 ianuarie 1848, p. 6 ; „Bucovina", nr. 39, 18 noiembrie 1849, p. 235 ; „Foaie pentru minte...", nr. 15, 6 noiembrie 1850, p. 119 ; *Pămîntul moldo-romănesc (Pentru viitorul și poziția lor)*, în „Foaie pentru minte...", nr. 25, 16 iunie 1840, p. 195 ; G. Barit, *O scurtă deslușire în cauza română*, „Gazeta de Transilvania, nr. 81, 7 octombrie 1846, p. 317—323 ; *În privința deschiderii gimnaziului român beiușan*, în „Foaie pentru minte...", nr. 8, 22 februarie 1851, p. 59—60.

[38] „Bucovina", nr. 33, 7 octombrie 1849, p. 187.

[39] *Românii în privința literaturii*, în „Foaie pentru minte...", nr. 25, 21 iunie 1843, p. 194—196.

[40] A. Pumnul, *Neatîrnarea limbii românești în desvoltarea sa și modul de a o scrie (Închinată junimii române)*, în „Bucovina", 1850, nr. 6 și 10 ; *Însemnarea scrierilor cîte s-au tipărit pînă la anul 1848 cu litere latine*, în „Foaie pentru minte...", nr. 19, 4 decembrie 1850, p. 152 ; *Bibliografie română*, în „Gazeta de Moldavia", nr. 12, 18 februarie 1852, p. 45.

[41] *Jurnalismul român*, în „Albina românească", nr. 2, 4 ianuarie 1848, p. 6.

[42] „Bucovina", nr. 2, 11 octombrie 1848, p. 13.

www.mnir.ro

bătut în mîna popului" şi chiar dacă se întreba „Unde sînt şcoalele săteşti ?", „unde sînt ţăranii noştri ce ştiu carte ?" [43], aceste ziare erau comentate de preoţi, învăţători, bătrînii satului. Momentul era de o mare însemnătate pentru români. Cu revoluţia de la 1848 îşi făcuseră cunoscute drepturile, prin programul ei jalonaseră drumul de parcurs, acum era necesară traducerea în practică a dezideratelor paşoptiste şi, pentru realizarea lor, era necesar aportul întregului popor, care nu putea fi antrenat decît printr-o educaţie patriotică.

Dacă iniţial cunoştinţele ce trebuia să cuprindă învăţătura primară la sate se limita la „a şti a citi, a scrie şi a socoti" [44], ulterior se ceru mai mult, o participare activă, cînd „*detunătoarele* şi *pătrunzătoarele* cuvinte : dreptate ! naţionalitate ! acele înalte şi sfinte cuvinte a căror răsunet ajungînd la auzul nenumărabilei mulţimi desmorţeşte şi încălzeşte şi cele mai amorţite şi îngheţate inimi şi le insuflă spirit de viaţă..., pentru că aceste două cuvinte sînt singurile şi neaparabilele condiţiuni ale fericirii naţiunilor" [45]. Şi aici surprindem importanţa rezolvării laturii naţionale a problemei ţărăneşti — culturalizarea acestei imense clase sociale.

„Care sînt trebuinţele ţăranilor ? Mai întîi luminarea şi deşteptarea puterilor lor spirituale", dar guvernul „nu trebuie să uite nici pe cea fizică a lui" [46]. Aceste „trebuinţe" reprezentau cele două probleme de rezolvat : problema agrară şi problema ţărănească, una decurgînd din cealaltă şi completîndu-se reciproc, aspectul cultural, educativ, patriotic al problemei ţărăneşti reprezentînd esenţa problemei pentru viitorul ţării.

Militînd pentru reorganizarea învăţămîntului de toate gradele, accentuînd importanţa şcolilor săteşti şi pentru promovarea unei literaturi naţionale, presa a contribuit în mod indirect la promovarea unei politici naţionale şi la educarea patriotică a societăţii româneşti. Astfel, în momentul cînd se va pune „întrebarea tuturor stărilor poporului" [47] spre a se rosti în favoarea Unirii, întreaga opinie publică va fi pregătită pentru a răspunde : „toate clasele subscriu Unirea" [48], căci „guvernul Domnului Ghica a tolerat de la un timp încoace libera rostire a dorinţelor de unire. Însă aceasta a făcut-o pentru că spiritele erau de mult preocupate cu chestia Unirii... Opinia publică n-a mai putut fi contenită şi de odată a făcut explozie din toate părţile şi prin toate clasele societăţii însufleţite de simţul naţional" [49].

„Toate clasele societăţii", şi „clasele populare", care „pentru întîiaşi dată în analele istoriei noastre, chemate spre a-şi pregăti însăşi temelia stărilor viitoare" [50], au subscris în unanimitate principiul unirii. Era rezultatul educaţiei patriotice pe care a făcut-o presa, ca un răspuns la îndemnul lui Bălcescu : „Să luminăm poporul, să-l facem să simtă trebuinţa unirii" [51]. Era rezultatul propagandei pentru transpunerea în viaţă a celor două principii fundamentale, două dintre principiile fundamentale de organizare a unui stat modern, aspecte de seamă ale problemei ţărăneşti.

În concluzie, presa românească postpaşoptistă a preluat tematica tradiţională a presei române din Moldova, Transilvania şi Ţara Românească ; militînd pentru organizarea unui învăţămînt de toate gradele şi pentru promovarea unei literaturi naţionale a suplinit într-o oarecare măsură educaţia unui proces de învăţămînt sătesc pentru culturalizarea acestei clase, aspect principal al problemei ţărăneşti ; a contribuit la dezvoltarea unei conştiinţe naţionale călăuzind-o spre o participare conştientă, patriotică la făurirea statului naţional unitar român.

---

[43] „Steaua Dunării", nr. 2, 5 ianuarie 1856, p. 6.

[44] I. Ghica, *Asupra învăţăturilor publice*, în „Propăşirea. Foaie ştiinţifică şi literară", nr. 2, 16 ianuarie 1844, p. 11.

[45] A. Pumnul, op. *cit.*, p. 27.

[46] „Bucovina", nr. 22, 22 iulie 1849, p. 120.

[47] „Steaua Dunării", nr. 36, 21 iunie 1856, p. 122.

[48] Ibidem, p. 151.

[49] Ibidem, p. 175.

[50] Ibidem, nr. 64, 30 august, p. 165.

[51] N. Bălcescu, *Trecutul şi prezentul*, în *Opere*, I, p. 2, Bucureşti. 1940, p. 122.

www.mnir.ro

PRINCIPES DE L'ORGANISATION DE L'ÉTAT DANS LA PRESSE MOLDAVE APRÈS LA RÉVOLUTION DE 1848

R é s u m é

Notre travail traite quelques aspects concernant la réorganisation de la Moldavie sur des bases modernes après la révolution de 1848 sous le règne de Grigore Alex. Ghica (1849—1856), tels qu'ils sont mis en évidence dans la presse de l'enseignement de tous les degrés et du développement d'une littérature nationale — problèmes communs de l'évolution unitaire du peuple roumain, de l'existence d'une conscience politique et des exigences générales d'unité nationale.

www.mnir.ro

PRELUDII DIPLOMATICE LA FORMAREA STATULUI ROMÂN MODERN — DOUĂ MEMORII ALE DOMNITORULUI MOLDOVEI GRIGORE ALEXANDRU GHICA

de MARIA IONIȚA

Constituindu-se în preliminarii ale Congresului de pace de la Paris din martie 1856, care punea capăt războiului Crimeii, conferințele de la Viena — martie 1855 și Constantinopol — ianuarie-februarie 1856, au luat în discuție, fiecare în felul ei, problema unirii Moldovei și a Țării Românești și a reorganizării lor politice. Ele au făcut totodată să se contureze și poziția marilor puteri față de importantul deziderat al poporului român.

În aceste împrejurări politice, propice intensificării luptei pentru realizarea unirii și a pregătirii unor reforme ce aveau să orienteze principatele pe calea progresului, își desfășoară activitatea diplomatică, subscrisă idealurilor mai sus menționate, Grigore Alexandru Ghica. Numit domn al Moldovei prin convenția de la Balta-Liman din 1849, Grigore Alexandru Ghica creează toate condițiile revoluționarilor de la 1848 să se întoarcă din exil și le dă posibilitatea să-și desfășoare propaganda unionistă, pe care el însuși o sprijină de la înălțimea poziției politice pe care o ocupă.

Referindu-se la atitudinea domnitorului față de problema autonomiei principatelor, grav atacată în cadrul conferințelor de la Viena și Constantinopol, purtătorul de cuvînt al Editurii Lantival din Paris, care-i publica două memorii însoțite de observații, îi face portretul de remarcabil patriot : „recunoaștem... în acest act solicitudinea prințului pentru interesele politice și economice ale țării sale, tot ceea ce se poate spera de la patriotismul cel mai drept și cel mai dezinteresat... Grigore Ghica nu aspiră atît la principate pentru a le fi prinț, cît pentru a se arăta demn cetățean" [1].

Cele două memorii, unul adresat conferinței de la Viena din martie 1855, redactat de Grigore Alexandru Ghica la 30 septembrie 1854, celălalt conținînd observații asupra protocolului Conferinței de la Constantinopol din ianuarie-februarie 1856 și adresat Congresului de pace de la Paris, se înscriu printre documentele deosebit de valoroase aflate în patrimoniul Muzeului de Istorie al R. S. România [2]. Supuse unui studiu atent documentele respective scot în relief nu numai faptul că domnitorul Moldovei era un înfocat partizan al unirii principatelor, dar și că el conștientiza necesitatea unor reforme de modernizare a organizării interne a Moldovei, potrivit realităților existente, modernizare pe care a și realizat-o parțial în timpul zbuciumatei sale domnii.

Ele au fost publicate în 1856 de Editura Lantival din Paris, tocmai în preajma începerii lucrărilor Congresului de pace, inițiativa aparținînd unor cunoscuți oameni de cultură francezi, susținători ai cauzei unirii principatelor, între care Saint-Marc Girardin, Felix Colson, Elias Regnault. Primul a desfășurat chiar o campanie de presă în „Journal des Débats", făcînd aprecieri juste și entuziaste la adresa pri-

---

[1] „Mémoire de son altesse sérénissime Gregoire Ghika X, prince régnant de Moldavie adressé au Conférences de Vienne, le 30 septembre 1854", Muzeul de Istorie al R. S. România, nr. inv. 1584, p. 3.

[2] Muzeul de Istorie al R. S. România, nr. inv. 1584 și 1587.

www.mnir.ro

mului memoriu publicat și determinînd astfel publicarea și a celui de-al doilea [3]. De altfel o parte din observațiile și propunerile făcute de domnitorul moldovean se regăsesc, unele chiar în forma cerută de el, în paragrafele referitoare la reorganizarea principatelor din textul tratatului de pace de la Paris.

Primul dintre memorii, cel adresat Conferinței de la Viena din martie 1855, se constituie într-un act de apărare a autonomiei principatelor, grav încălcată de-a lungul veacurilor de Turcia. Pentru a da o bază solidă afirmațiilor sale, Grigore Alexandru Ghica folosește argumentele oferite de istorie, prezentînd aproape integral textul capitulațiilor pe care se întemeiaseră, începînd din sec. al XIV-lea, relațiile stabilite între Poarta Otomană ca putere suzerană și Moldova și Valahia.

Autorul se referă în special la prejudiciile aduse puterii legislative a principatelor, mai întîi prin numirea domnitorilor fanarioți, concluzionînd : „domnia principilor străini fu pentru Principate o perioadă dintre cele mai funeste..., care a făcut acestor țări mai mult rău decît le-au cauzat odinioară invaziile popoarelor barbare“ [4]. Încălcarea dreptului de autonomie a Moldovei și Munteniei s-a accentuat apoi prin aplicarea prevederilor Regulamentului Organic după 1831 și prin încheierea între Rusia și Turcia a Convenției de la Balta-Liman în 1849.

Pentru ca „vechile drepturi politice ale Moldovei (domnitorul se referă în special la situația țării pe care o conduce și deci o cunoaște mai bine — *n.n.*), care garantează autonomia sa..., să fie reintegrate în toată plenitudinea lor... și adaptate nevoilor actuale ale acestei țări“ [5], Grigore Alexandru Ghica face în continuare „o privire generală asupra principalelor reforme de introdus“.

Referindu-se la sistemul reprezentativ al țării, domnitorul se ridică împotriva divanurilor ad-hoc prevăzute prin Convenția de la Balta-Liman și optează pentru revenirea la adunarea generală reprezentativă [6], dar care, prin componența sa, să reflecte într-adevăr interesele tuturor claselor și categoriilor sociale.

Arătînd necesitatea îmbunătățirii grabnice a stării financiare a țării, domnitorul se pronunță pentru introducerea impozitului funciar, „care ar putea fi calculat sau după venituri sau după întinderea terenului“ și care ar urma să înlocuiască capitația „plătită de partea săracă și muncitoare a populației care nu posedă de loc fonduri, în timp ce clasele superioare... sînt exceptate de la toate contribuțiile“ [7].

Aceeași atitudine plină de înțelegere pentru soarta celor nevoiași manifestă domnitorul și atunci cînd propune îmbunătățirea relațiilor dintre „proprietarii funciari și cultivatori“, convins fiind de faptul că legea promulgată în 1851 în acest sens era perfectibilă. El cere ca țăranii să fie scutiți de o serie de corvezi, ca transportul grînelor și lemnului, să fie convertită în bani obligația în zile muncă la care sînt supuși locuitorii satelor, „să se recunoască sătenilor dreptul de a construi mori de vînt și acela de a părăsi pămîntul și comuna unde locuiesc fără să anunțe cu 6 luni înainte, bineînțeles dacă și-au efectuat celelalte obligații“ [8].

O atenție deosebită o acordă domnitorul pentru viitor organizării forței armate a Moldovei, propunînd mărirea și mai buna instruire a miliției, limitarea serviciului activ la 3 ani și chemarea sub drapel a „diverselor clase ale societății pe care legea le exceptează de la serviciul militar“ [9], ceea ce ar spori considerabil numărul celor în stare să-și apere țară la nevoie. Totodată arată necesitatea punerii la punct a sistemului de apărare a frontierelor, celor folosiți în acest scop urmînd să li se asigure echipamentul, armamentul și hrana.

Foarte modernă este viziunea domnitorului asupra scopului pe care trebuie să-l urmărească instrucția publică. „Educația tineretului trebuie să fie mai bine dirijată într-un scop util pentru elevi și avantajos pentru țară... Învățămîntul, dirijat în parte către studiile speciale..., va servi... la instăpînirea în țară a gustului

---

[3] „Mémoire... adressé au Conférences de Vienne“, M.I.R.S.R., nr inv. 1584, p. 1

[4] Ibidem, p. 9.

[5] Ibidem, p. 10.

[6] Ibidem, p. 12.

[7] Ibidem.

[8] Ibidem, p. 15.

[9] Ibidem, p. 13.

www.mnir.ro

teoriilor industriale şi a principiilor care conduc la progres şi la îmbogăţirea naţiunii“ [10].

În vederea asigurării aceluiaşi progres economic, antrenării economiei ţării în schimburile internaţionale şi pentru înscrierea Moldovei în rîndul statelor civilizate ale Europei, Grigore Alexandru Ghica se pronunţă pentru modernizarea căilor de comunicaţie. Mai mult, arată cît de economică, rentabilă şi uşor de realizat ar fi „o linie de oale ferată care ducînd de la frontiera Bucovinei la Galaţi... ar asigura în afară o mare cale comercială din Germania cu Levantul şi ar imprima în interior un impuls incalculabil producţiei şi folosirii capitalurilor“ [11].

Pe aceeaşi linie se înscria, după părerea sa, şi necesitatea stabilirii în Moldova a unui institut de credit.

Conferinţa de la Viena, însă, nu şi-a putut termina lucrările în condiţii normale, din cauza neînţelegerilor intervenite între puterile participante şi mai ales a refuzului Rusiei de a accepta condiţiile ce i se puneau. Ea rămîne însă primul for politic internaţional care a luat în discuţie problema reorganizării şi a unirii Principatelor.

Lucrările Conferinţei s-au mutat la Constantinopol în ianuarie 1856, un loc nu tocmai propice pentru discutarea problemelor legate de soarta Moldovei şi a Valahiei. Aici, nu numai că nu s-a discutat problema unirii lor, dar au fost adoptate o serie de măsuri contrare înscrierii celor două ţări pe drumul progresului şi civilizaţiei. Ele erau din nou considerate „părţi întregitoare ale împărăţiei otomane“, domnii lor urmau să fie numiţi de sultan din rîndul a 3 candidaţi aleşi de ţară, iar viitoarea lor organizare urma să fie hotărîtă la Constantinopol de o comisie mixtă moldo-valahă.

Aceste hotărîri reacţionare stabilite la Constantinopol au produs o vie nemulţumire în principate. Domnitorul Grigore Alexandru Ghica, cunoscut de toţi ca avînd vederi unioniste şi fiind apărător al autonomiei Moldovei, a primit numeroase petiţii prin care era rugat să ia poziţie, apărînd ţara.

La 18 februarie/1 martie 1856 primea de la o parte din boierimea cu vederi liberale din Moldova o petiţie în care, protestîndu-se împotriva hotărîrilor de la Constantinopol, se arăta care sînt dorinţele majorităţii populaţiei ţării. Petiţia sublinia că semnatarii împlineau „o sfîntă şi neapărată datorie adresîndu-se, prin acest act, către Înălţimea voastră, rugîndu-vă ca Domn, ... ca Român, să nu lăsaţi a se sfîşia drepturile ţărei fără a întrebuinţa toate măsurile cerute de împrejurări, de înalta voastră poziţie, de datoria voastră către ţară, în al cărei cap vă aflaţi şi să împărtăşiţi această a noastră protestaţie la Congresul Înaltelor Puteri din Paris, la care apelăm în contra încheiării luate în sînul Conferinţelor din Constantinopol“ [12].

Dînd dovadă de un curaj deosebit şi de alese sentimente patriotice, Grigore Alex. Ghica se aşează demn în fruntea luptei pentru apărarea intereselor şi drepturilor ţării, deşi ştia că agenţii austrieci îi supravegheau orice mişcare, în aşteptarea momentului cînd vor avea suficiente probe pentru a-l înlătura de la tron.

Întocmeşte un „memoriu asupra protocolului Conferinţelor de la Constantinopol“, căruia îi anexează observaţiile sale în legătură cu prevederile ce lezau flagrant autonomia Principatelor. Memoriul, însoţit de o scrisoare plină de căldură şi speranţe, datată 29 februarie/12 martie 1856, îl trimite contelui Alexandre Walewski, pe care-l roagă să-l prezinte Congresului de pace de la Paris şi să susţină acolo drepturile românilor, „căci eu trebuie să fac să parvină (Congresului — *n.n.*)... expresia sinceră şi loială a dorinţelor, speranţelor şi temerilor ţării a cărei administraţie mi-a fost încredinţată... Ţara îşi pune toate speranţele în promisiunile solemne ale Europei..., în înţelepciunea strălucită şi înaltul spirit de dreptate al Congresului“ [13].

---

[10] Ibidem, p. 14.

[11] Ibidem.

[12] *Acte şi documente relative la istoria renaşcerei României*, publicate de Ghenadie Petrescu, Dimitrie A. Sturdza şi Dimitrie C. Sturdza, vol. II, Bucureşti, 1889, p. 996.

[13] *Ibidem*, p. 965.

www.mnir.ro

Comentînd protocolul conferinţei de la Constantinopol, domnitorul Moldovei consideră că cel mai discutabil articol, care comportă cele mai grave obiecţii, este articolul XXIX, prin care se hotăra ca o comisie, jumătate munteană, jumătate moldoveană desemnată de caimacami, de comun acord cu comisarul otoman în Principate, să meargă la Constantinopol pentru a trece la revizuirea Regulamentului Organic. Indignat, Grigore Alexandru Ghica se întreabă cum a fost posibilă o asemenea încălcare a autonomiei ţării, căci „tot ceea ce se atinge de legile fundamentale, de cînd principatele sînt în contact cu Turcia şi pînă la stabilirea Regulamentului Organic inclusiv..., au fost rezolvate în ţară şi de către ţară. De ce să nu lăsăm să se trateze această chestiune prin ţară şi în ţară, îneonjurîndu-ne de toate garanţiile..., fără să rănim demnitatea şi tradiţiile ţării..." [14]. Propune ca, dimpotrivă, nişte comisari ai marilor puteri, însărcinaţi cu instrucţiuni speciale, să vină în ţară unde, convocîndu-se o adunare naţională, să fie discutată elaborarea noii constituţii conforme cu necesităţile actuale ale ţării.

Grigore Alexandru Ghica protestează de asemenea împotriva prevederilor articolului XXII, potrivit cărora domnitorul va fi numit de Poartă din rîndul a trei candidaţi aflaţi pe o listă, prevedere pe care o consideră o revenire la Regulamentul Organic. Nu este de acord nici cu numirea unui singur caimacam, sugerînd că acest sistem prezintă pericolul recurgerii la forţă şi a folosirii unor mijloace nepermise în alegerea domnitorului, căimăcămia formată din 3 membrii fiind cea „care răspunde mai bine exigenţelor situaţiei actuale" [15]. Propune reinstalarea unei adunări generale, nefiind de acord cu executarea puterii legislative de către un senat, „compus din notabilităţile cele mai marcante ale ţării", care nu va fi de nici un ajutor guvernului, „iar poporul nu va putea fi niciodată reprezentat în el" [16].

In sfîrşit, ca un răspuns la prevederile articolului II, potrivit căruia „Moldova şi Valahia sînt parte integrantă a Imperiului Otoman, cu administraţie separată şi independentă sub suzeranitatea sultanului", Grigore Alexandru Ghica sugera că, dacă conferinţa tot s-a ocupat de reorganizarea Principatelor, iar circumstanţele prezente o permiteau şi o cereau, ar fi trebuit să se procedeze la satisfacerea „uneia dintre primele nevoi ale moldo-valahilor unind cele două principate. S-ar fi dat astfel patriei comune o forţă şi o vitalitate care sînt în interesul Europei ca şi în acela al Turciei" [17]. Exprima în aceste cuvinte dezideratul cel mai de preţ al românilor în acea epocă, sugerînd astfel Congresului de la Paris să se ocupe în cadrul lucrărilor sale de împlinirea lui.

Activitatea unionistă şi atitudinea sa curajoasă faţă de marile puteri au grăbit înlăturarea lui Grigore Alexandru Ghica de la conducerea Moldovei. In iulie 1856 pleacă din ţară, regretat de toţi unioniştii care avuseseră în el un sprijin de nădejde. Mihail Kogălniceanu îi adresează la 6 iulie 1856 o scrisoare de adio în care-l asigură că întreaga partidă unionistă din Moldova îl regretă şi recunoaşte „frumoasele voastre calităţi şi înflăcărata dumneavoastră dragoste de ţară... Eu vă urez drum bun şi fie ca toate demersurile pe care le veţi face pentru binele ţării, al cărui domnitor şi părinte vă considerăm încă, să fie încununate de cel mai bun succes" [18].

În anii care au urmat, lupta pentru realizarea unirii ş-a intensificat în mod considerabil. Deşi i-au stat în cale elementele antiunioniste din interior, ca şi reaua voinţă a unora dintre marile puteri europene, populaţia celor două principate şi-a impus voinţa, înfăptuind în 1859 actul unirii, care a pus bazele statului naţional român modern, operă la pregătirea căreia a conlucrat cu dăruire şi Grigore Alexandru Ghica.

---

[14] „Mémoire et observations de son Altesse sérénissime Grégoire Ghika X sur le protocole de Conférences de Constantinopol et envoyés au Congrès du Paris. 28 fevrier et 8 mars 1856", Muzeul de Istorie al R. S. România, nr. inv. 1587, p. 19.

[15] Ibidem, p. 17.

[16] Ibidem, p. 19.

[17] Ibidem, p. 10.

[18] *Documente privind Unirea Principatelor. Corespondenţă politică. (1855—1859)*, vol. III, Bucureşti, 1963, p. 119—120.

www.mnir.ro

PRÉLUDES DIPLOMATIQUES A LA FORMATION DE L'ÉTAT ROUMAIN MODERNE — DEUX MÉMOIRES DU PRINCE RÉGNANT DE LA MOLDAVIE GRIGORE ALEXANDRU GHICA

Résumé

La communication met en évidence, à l'aide de certains documents d'une grande valeur qui se trouvent dans le patrimoine du Musée d'Histoire de la R. S. Roumanie, quelques moments importantes de la lutte menée sur le terrain diplomatique, pour la réalisation d'un des plus chers desiderata du peuple roumain — l'union des Principautés.

Il s'agit de deux mémoires conçus par le prince régnant de la Moldavie, Grigore Alexandru Ghica, bien connu partisan et défenseur de la formation de l'État roumain moderne, mémoires qu'il avait adressés l'un à la Conférence de Vienne — mars 1855 —, l'autre au Congrès de paix de Paris — mars 1856 —, autorités internationales qui ont mis en discussion le problème de la réorganisation des Principautés Roumaines.

Par la présentation du contenu des deux mémoires, considérés comme des actes résolus en faveur de la défense de l'autonomie des pays roumains et aussi de démonstration de la nécessité de la réalisation de l'union, on met en évidence la figure de notable patriote du prince Moldave. En s'erigeant en représentant de la volonté des masses, le prince attire l'attention aux grands pouvoirs européens sur les principales réformes exigées par les réalités existentes dans les Principautés et leurs fait connaître l'opinion de tout le pays concernant la réalisation de l'union.

www.mnir.ro

PERSONALITĂŢI ALE VIEŢII ARTISTICE MESAGERE ALE IDEILOR SOCIAL-POLITICE ÎN LUPTA PENTRU CREAREA STATULUI ROMAN MODERN

de GEORGETA ŢURCANU

Teatrul românesc a fost chiar de la naşterea sa un teatru de rezonanţă politică, a fost o tribună de educaţie patriotică, un mijloc puternic de deşteptare şi formare a conştiinţei naţionale, de răspîndire a înaltelor idei de dreptate, libertate, unire şi independenţă. „Trăsătura esenţială a istoriei teatrului românesc — remarca tovarăşul Nicolae Ceauşescu — este împletirea sa organică şi profundă cu însăşi istoria ţării, cu strădania pasionată a cărturarilor de neam pentru cauza luminării maselor".

Născut „din nevoia promovării limbii, culturii şi civilizaţiei poporului român" (N. Iorga), teatrul, prin actorii săi, a slujit momentele de răspîntie din istoria patriei — marile evenimente din secolul al XIX-lea : revoluţia din 1848, Unirea Principatelor şi Independenţa.

Unirea de la 24 ianuarie 1859, „visare iubită a voievozilor noştri cei viteji" şi „a tuturor bărbaţilor noştri mari" (N. Bălcescu), prin care s-a constituit statul român modern, a fost opera maselor populare la care şi-au adus aportul toate forţele progresiste ale vremii : personalităţile politice, scriitorii, oamenii de cultură şi de artă.

Printre scriitorii epocii Unirii, locul central l-a avut Vasile Alecsandri, al cărui întreg talent literar a fost îndreptat în sensul împlinirii nobilului vis de unire şi de întregire a poporului român. Ideea unităţii tuturor românilor s-a făcut simţită în opera alecsandriniană încă din 1848, prin *Hora Ardealului* şi *Deşteptarea României.*

„Sculaţi fraţi de-acelaşi nume, iată timpul de frăţie !
....
Aruncaţi braţele voastre c-o puternică mîndrie
Şi de-acum pe veşnicie
Cu toţi mîinele vă daţi !" (Deşteptarea României)

Fiind conştient că „Menirea (teatrului — *n.n.*) este de a lovi în relele obiceiuri care fac pată în societate şi de a pune în iveală faptele strălucite a istoriei patriei şi simţirile cele mai nobile a omenirii...", că scena are de îndeplinit un rost în propaganda unionistă şi în lupta cu forţele reacţionare, V. Alecsandri îşi îndreaptă atenţia spre repertoriul teatrului care se cerea a fi creat şi îmbogăţit. Aceste gînduri îl fac să mărturisească în 1858 : „Ne aflăm în ajunul unor mari evenimente şi în lupta crîncenă pentru realizarea unui mare vis : Unirea Moldovei cu Valahia !... Toţi amicii noştri lucrează cu entuziasm sub impulsul acestei mari idei a Unirii, unii prin propagandă verbală necurmată, alţii prin diverse influenţe asupra spiritelor. Cît pentru mine, am încercat să fac din scena română un auxiliar puternic pentru succesul luptei".

Piesele sale *Crai-Nou, Cinel-Cinel, Păcală şi Tîndală* sînt străbătute de îndemnul Unirii, la fel sînt şi poeziile *Moldova în 1857* şi *Hora Unirii*, ultima „cîntată în toate unghiurile pămîntului românesc", cum spunea V. Alecsandri.

Piesa *Crai-Nou*, scrisă în 1851, deschide seria lucrărilor cu caracter patriotic. Credinţa că ivirea lunii — Crai-nou — aduce îndrăgostiţilor împlinirea dorinţelor,

www.mnir.ro

anunţa mesianic necesitatea altei epoci şi altei lumi. Piesa a fost jucată pentru prima oară în stagiunea 1856—1857 şi s-a bucurat de „... un succes din cele mai strălucite, pentru cînticile şi dialogurile patriotice ce cuprindea întrînsa..." [1].

Dialogul politic *Păcală şi Tîndală* (1856), pledoarie directă pentru cauza Unirii, relevă apriga luptă dintre unionişti şi reacţiune. Păcală, tînărul unionist, denunţînd fărădelegile lui Tîndală, îl convinge în cele din urmă pe bătrînul boier retrograd de importanţa Unirii.

„Şi de ce supus orbirii unui mîrşav interes,
Să nu vrei a înţelege lucru lesne de-nţeles :
Că-n unire stă puterea ! Că la oricare nevoi
Decît a fi unul singur, e mai bine de-a fi doi."

Din adversari cei doi devin prieteni, îşi dau mîna în horă, îşi rostesc cuvinte de unire.

Moldoveanul Graur şi ţăranca valahă Florica din comedia *Cinel-Cinel* (1858) izbutesc a se uni prin căsătorie, îndepărtînd prin aceasta barierile dintre cele două ţări surori. Căsătoria lor semnifică simbolic marele eveniment ce se pregătea.

Exemplul lui V. Alecsandri a fost urmat de mulţi scriitori ai timpului. Au scris pentru unire : I. Dimitrescu-Movileanu, C. D. Aricescu, M. Pascaly, I. Caragiale, C. Caragiale, P. Grădişteanu, M. Millo.

Lucrările lor, modeste ca valoare literară, au umplut un gol şi au fost de un real folos prin mesajul lor agitatoric şi patriotic. Puţine din aceste piese şi cu mari greutăţi au reuşit să vadă lumina scenei. Existau o puternică teroare antiunionistă şi o aspră cenzură. „Regulamentul teatral" din 1856 prevedea măsuri severe : „Dacă asupra reprezentanţei vreun actor ar îndrăzni a adăuga cevaşi la piesă, sau a schimba textul în sens sau în stil, peste ceea ce au trecut prin ţenzură, acel actor se va pune la arest, iar întreprinzătorul va plăti straf de 20 galbeni pentru a sa neîngrijire". În aceste condiţii, lupta unionistă prin intermediul scenei era plină de riscuri şi mai totdeauna cu consecinţe. Cu toate acestea actorii nu şi-au părăsit crezul lor politic. În crearea stării de spirit revoluţionar, un mare rol l-au avut actorii Nicolae Luchian, Alexandru Evolschi, Matei Millo, Mihail Pascaly...

Actorii ieşeni N. Luchian şi A. Evolschi, în pofida caracterului restrictiv al cenzurii şi al represiunilor căimăcămiei reacţionare din Moldova, au luptat cu preţul libertăţii lor pentru înfăptuirea marelui act naţional.

Nicolae Luchian, patriot înflăcărat, remarcat în pregătirea evenimentelor de la 1848 prin aceea că „... s-au abătut de la îndatoririle prescrise însărcinării lor, rostind pe scena teatrului frazuri oprite de cenzură" [2], a sprijinit cauza Unirii ca director al teatrului în perioada 1852—1859, prin alegerea unui repertoriu naţional, cît şi ca actor prin mobilizatoare cuplete unioniste, intercalate în piese, ori de cîte ori i se ivea prilejul. Glasul artistului a făcut să se audă pentru prima oară în 1858, pe scena ieşeană, piesa lui Alecsandri *Cinel-Cinel*, prin cuvinte ce chemau la înfrăţire :

„Leliţo, de la Munteni/Vin colea la Moldoveni" sau
„Piară dracul dintre noi/Să fim una amîndoi".

Din aceste versuri se desprinde ideea că masele populare, mai ales ţărănimea, au dorit mult unirea, singura cale de rezolvare a situaţiei lor. Cutezanţa artistului a stîrnit furia caimacamului T. Vogoride şi hotărîrea lui de a aresta pe „tulburătorul liniştii publice". Luchian a fost arestat şi abia la intervenţiile lui C. Negri şi A. Docan, ca şi la promisiunea că va respecta cu stricteţe regulamentul teatral, a fost eliberat. Incidentul nu l-a intimidat, ci dimpotrivă i-a aprins şi mai mult dorinţa de a apăra interesele ţării. Nereuşind să monteze *Păcală şi Tîndală*, pe care V. Alecsandri i-o recomanda în una din scrisorile trimise de la Paris în 1857, Luchian recurge la practica sa mai veche, de a strecura aluzii la adresa ocîrmuirii în spectacole cu conţinut inofensiv. Astfel, cu prilejul reprezentării piesei *Claudina* rosteşte cuvinte de dreptate şi unire : „Ia mai daţi-vă în lături, guleraţi, galonaţi, neruşinaţi, ce sînteţi ! Mai daţi-vă în lături, să păşim şi noi sărmanii să mai răsuflăm şi noi !". Ca şi altă dată, Luchian a avut de suferit prigoana caimacamului.

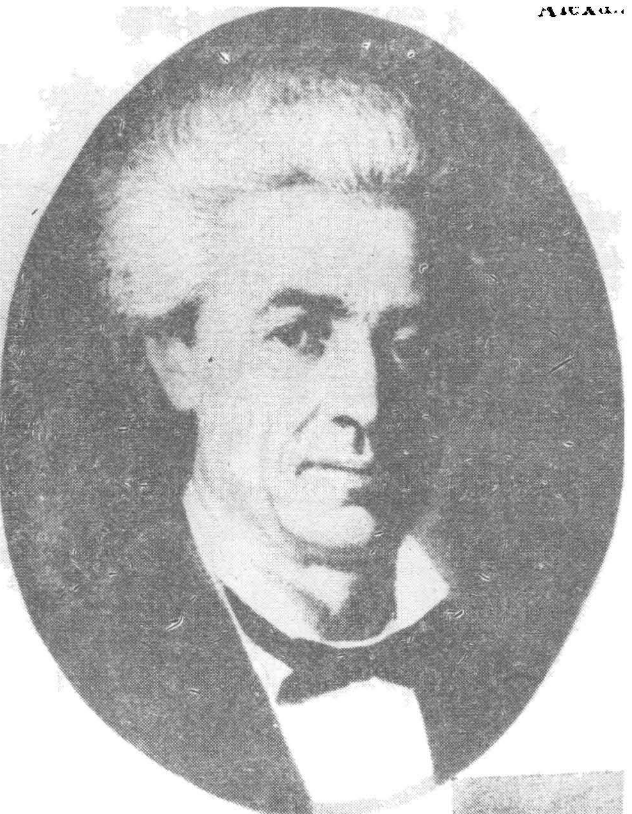
---

[1] „Gazeta de Moldavia", nr. 7, Iaşi, 24 ianuarie 1857.
[2] Arh. St. Iaşi, dos. 9856, Departamentul Dinăuntru.

www.mnir.ro

Nicolae Luchian (1821—1893)

Alexandru Evolschi (?—1891)

www.mnir.ro

Matei Millo (1814—1896)

În propaganda unionistă și mobilizarea patriotică a maselor o contribuție însemnată a avut-o și actorul Alexandru Evolschi. Documentele aflate în colecția Muzeului de teatru din Iași (*Notițe din viața mea* și *Memoriu către președintele Camerei legislative a României)* pun în lumină date noi privind viața și activitatea artistului care a slujit scena timp de 40 de ani. Înzestrat cu talent, cu glas și fizic plăcut, apreciat de marele Mihail Eminescu în cronicele sale dramatice, A. Evolschi și-a început cariera dramatică în 1844 pe scena ieșeană, jucînd în diferite orașe din țară, pînă în 1858, cînd s-a stabilit definitiv la Iași. În 1850—1851, A. Evolschi a făcut parte din trupa uli Matei Millo, cu care a întreprins un răsunător turneu în Principate, cu un repertoriu patriotic, alcătuit numai din piese naționale. În 1858, înțelegînd semnificația momentului istoric, desfășoară o intensă propagandă, cutreierînd pe jos orașele Moldovei și Munteniei, cîntînd și jucînd cuplete și cantonete, scrise de Alecsandri sau improvizate de el. Curajoasa lui atitudine i-a adus arestarea. Pentru completarea biografiei artistului desprindem noi date din documentele citate[3].

Ca și aceștia, artistul Matei Millo nu și-a precupețit forțele în lupta pentru afirmarea teatrului în limba națională și în slujirea evenimentelor politice prin

---

[3] În 1870—1871, A. Evolschi însuflețește viața artistică a orașului Bîrlad, susținînd alături de soția sa și de actorul Mihail Galino o stagiune întreagă. În 1879 face parte din rîndul celor opt fondatori ai „Societății dramatice din Iași". În 1881 părăsește scena. Fiind lipsit de mijloace materiale necesare traiului, adresează un memoriu președintelui Camerei legislative din România prin care cere asigurarea unei pensii. Documentul relevă condiția precară a actorului în acea epocă, nesiguranța în care erau nevoiți să-și trăiască ultimii ani ai vieții. În 1891 se stinge din viață.

www.mnir.ro

intermediul acestuia. Condus de ideea că teatrul are o înaltă misiune social-educativ-patriotică, Millo a întreprins numeroase turnee de propagandă culturală. Peregrinările „Căruţei cu paiaţe" prin Moldova, Muntenia şi Transilvania au avut darul de a trezi conştiinţa şi demnitatea naţională. Ca director al Teatrului cel Mare din Bucureşti, Millo a pus scena în slujba marilor idei, orientînd repertoriul în direcţia pieselor inspirate din istoria patriei, din frămîntările şi năzuinţele vremii. În stagiunea 1857—1858 M. Millo pune în scenă *Prăpăstiile Bucureştiului*, în care introduce pasaje de factură unionistă, mult apreciate de public :

„Măi oltene, măi române/Scoală să nu fii nebun/
Te gîndeşte şi pe mîine/Şi-ţi alege cioban bun !
Un cioban bun, cu durere/Să-şi iubească turma lui/
Şi cîini ageri, cu veghere/Că primejdie-atuncea nu-i".

„...Declamaţiunile patriotice de ocasiune ale D-l. Millo au avut atunci un succes enorm ca autor şi ca actor. Teatrul este o şcoală de moral practic" [4]. Millo a participat la Unire şi ca autor de texte dramatice (din nefericire pierdute), şi ca poet prin imnul compus în onoarea domnitorului Al. I. Cuza. Apărut în „Românul" din 3/15 februarie 1859, acest imn a fost recitat de marele actor la reprezentaţia de gală din 8 februarie 1859, organizată în cinstea sosirii la Bucureşti a domnitorului. Sînt exprimate aici sentimentele de admiraţie faţă de domn — simbol al Unirii, ca şi teama de trădătorii acestuia :

„Doamne mare-ai îndurare/Peste neamul domnitor
Şi-l fereşte de trădarea/Curtezanului flator".

Millo a văzut în Al. I. Cuza şi în anii săi de domnie o mare binefacere pentru ţara şi poporul român. Entuziasmat de reînfiinţarea conservatoarelor din Iaşi şi Bucureşti în 1860, Millo, în discursul său rostit la deschiderea Conservatorului din Bucureşti, dă glas bucuriei ce-l stăpînea la acest mare şi dorit act de cultură : „Cînd puternicul şi liberalul braţ al alesului iubit al Naţiei, al Părintelui patriei noastre, al domnitorului nostru Alexandru Ioan I. au luat asupră-i, cu aprobarea şi recunoştinţa României întregi, de a reorganiza Ţara, de a da drepturi şi pîine poporului său, cînd văzurăm edificiul nostru naţional înălţîndu-se deodată în cîteva luni, falnic şi biruitor sub hotărîtul şi energicul său braţ, am zis în inimile noastre pline de speranţă şi de gratitudine : Ora înfloririi artelor noastre române au sosit !" [5]

În această perioadă a formării statului naţional român şi a începuturilor teatrului românesc, un exemplu de dăruire, devotament şi de contopire cu aspiraţiile poporului l-a oferit şi artistul Mihail Pascaly. Pentru el, teatrul unui popor era oglinda gradului său de civilizaţie, cu ajutorul căruia „se poate preciza istoria unui popor". De aceea, M. Pascaly a luptat pentru progresul teatrului naţional, conştient că acesta contribuie la întărirea fiinţei naţionale, la consolidarea „acelui edificiu sublim ce se numeşte naţionalitate".

M. Pascaly a jucat, dar şi a scris pentru Unire. Trilogia în versuri *Viitorul României* este o pledoarie a acesteia. Întorcîndu-se în trecut, autorul evocă figura poetului romantic Vasile Cîrlova, care în ultimele sale clipe de viaţă are viziunea „realţării" patriei, a cerului ei care „se limpezeşte" în viitor, legat de făptuirea Unirii. Piesa, nota Pascaly pe prima pagină a cărţii, editată în 1859, a fost „reprezentată pentru prima oară de teatrul din Galaţi, după cererea şi sprijinul tuturor moldovenilor, în anul 1858, august 27", şi a făcut parte dintr-un şir de spectacole date de înflăcăratul artist timp de două luni în acest oraş, din dorinţa sa de a-şi „îndeplini în acest chip două mari datorii : una ca cetăţean şi a doua ca proprietar al acestei arte" [6].

Pe lîngă fruntaşii scenei române citaţi mai sus, şi-au adus aportul şi ceilalţi actori profesionişti sau chiar diletanţi, toţi animaţi de importanţa clipei şi a faptei lor. Actorii, alături de celelalte forţe progresiste ale timpului, s-au dovedit a fi artişti-cetăţeni, exponenţi ai aspiraţiilor cetăţii. Arta lor patriotică, pusă în slujba idealurilor poporului, a fost utilă şi prin aceasta a devenit eternă.

---

[4] „Românul", nr. 2, Bucureşti, 6 ianuarie 1859.
[5] Biblioteca Academiei R.S.R., secţia manuscrise, fond personalităţi.
[6] Arh. St. Bucureşti, fond MIPC, Moldova, dos. 671/B/1851, f. 560.

www.mnir.ro

PÉRSONALITÈS DE LA VIE ARTISTIQUE, MESSAGÈRES DES IDÉES SOCIO-POLITIQUES DANS LA LUTTE POUR LA CRÉATION DE L'ETAT ROUMAIN MODERNÉ

Résumé

Cette communication souligne et exemplific l'idée que le théâtre, qui est né et s'est développé en accord avec l'histoire du peuple roumain, dans les années qui ont précédé l'Union nationale, a servi les aspirations des masses populaires, leur rêve de réaliser l'union nationale.

Les représentants de ces aspirations ont été des personnalités de la vie artistique — des artistes citoyens : Matei Millo, Nicolae Luchian, Alex. Evolschi, Mihail Pascaly...

Une juste compréhension du moment historique leur a permis de servir l'idéal de l'Union de la Moldavie et la Valachie par une propagande sérieuse menée sur la scène grâce à leur art.

www.mnir.ro

PIAŢA UNIVERSITĂŢII, FORUMUL PATRIOTISMULUI BUCUREŞTENILOR LA 1877—1878

de VIRGILIU Z. TEODORESCU

Piaţa Universităţii, cu ceea ce era specific ca vegetaţie şi amplasamentul monumentului dedicat lui Mihai Viteazul se constituie la 1877—1878 centrul spiritual al bucureştenilor în momentele esenţiale ale exprimării sentimentelor patriotice. Ne referim la acele ample manifestări care au reunit, din cele mai îndepărtate zone ale capitalei, simţirile tinerilor şi vîrstnicilor, femeilor şi bărbaţilor. Pe această cale au căutat să exprime încă o dată ataşamentul total faţă de cei ce cu arma în mînă acţionau pentru biruinţa actului de la 9 mai 1877 — independenţa de stat a României. Declararea independenţei politice a României a declanşat participarea tuturor la măreaţa epopee, constituindu-se un adevărat examen la care gîndul şi fapta au fost o exprimare a înaltului patriotism al tuturor românilor.

Evenimentele majore au fost înregistrate prompt de opinia publică, iar aceasta şi-a manifestat solidaritatea şi prin participarea la acele serbări ad-hoc pe care străzile capitalei le-au adăpostit indiferent de vreme sau oră din zi. Aducerea capturilor, primirea oştilor biruitoare sînt numai cîteva din motivele care au reunit în jurul statuii lui Mihai Viteazul pe cei entuziaşti.

Bulevardul Academiei [1], trasat prin faţa clădirii Universităţii, a cunoscut prin sistematizările ulterioare, precum şi prin schimbarea dotărilor şi chiar a denumirilor, o metamorfoză în timp, impunîndu-se în conştiinţa actualei generaţii ca bulevardul Republicii.

Apropiindu-ne de vatra fostei mănăstirii Sf. Sava, reamintim că, la începutul sec. al XIX-lea, Gheorghe Lazăr a pus bazele şcolii superioare româneşti cu predarea în limba română. Această instituţie a fost înălţată de către generaţiile ce au urmat celeia ce a fost formată ca prin simţire şi faptă să contribuie efectiv la zidirea României moderne. Astfel, cei de la 1848, 1859 au menţinut permanent torţa sus, cu acea nestinsă flacără mobilizatoare, spre înfăptuirile de la 1877—1878, 1918. Monumentul lui Gheorghe Lazăr este o realizare a sculptorului Ion Georgescu din 1885 [2], menit a fi expresia cinstirii pe care foştii elevi şi urmaşii acestora o aduc acestui patriot.

Al optulea deceniu al veacului trecut a fost marcat, ca o exprimare a apoteozei acţiunilor întreprinse pentru cinstirea eroului unificator de neam — Mihai Viteazul, prin realizarea, amplasarea şi dezvelirea monumentului din actuala piaţă a Universităţii : statuia ecvestră, comandată în străinătate sculptorului Carrier Belleuse [3], la aducerea în ţară a dat naştere unei îndelungate polemici privind amplasamentul, unii văzînd necesitatea aducerii ei în apropierea ctitoriei sale, fosta mănăstire Mihai Vodă, conjugînd această acţiune şi cu proiectul aducerii

---

[1] Constantin C. Giurescu, *Istoria Bucureştilor din cele mai vechi timpuri pînă în zilele noastre*, Bucureşti, 1966, p. 151.

[2] Virgiliu Z. Teodorescu, *O statuie a lui Gheorghe Lazăr în lumina unui document inedit*, în : „Buletinul monumentelor istorice“, nr. 4, 1970, an. XXXIX, p. 65.

[3] Constantin C. Giurescu, op. *cit.*, p. 155, fig. 70, p. 156 ; C. Bacalbaşa, *Bucureştii* de *altădată*, vol. I, 1871—1874, ed. a 2-a, Bucureşti, 1935, p. 128—129.

www.mnir.ro

capului marelui voievod de la mănăstirea Dealul, de lîngă tîrgovişte[4]. Amplasată în faţa Universităţii, a trecut însă mult timp pînă cînd să se procedeze la dezvelirea ei, fapt care s-a petrecut într-un mod aparte, guvernul tergiversînd acest moment din motive de conjunctură externă, pentru a nu irita o serie de mari puteri europene. Reacţia publicului, avîntul tineretului studios, stimulat de reacţia presei şi a teatrului, a acţionat ca atare, organizînd acea dezvelire ad-hoc, prilej de afirmare a profundelor sentimente naţionale ale tineretului, ale maselor.

Semnificative sînt cuvintele lui Mihai Eminescu, exprimate în calitate de redactor al gazetei „Curierul de Iaşi" [5]. Referindu-se la statuia ecvestră înălţată în Bucureşti în onoarea perpetuă a marelui voievod, ce : „...a realizat pentru cîteva zile trecătoarea coroană a Daciei române", considera că asemenea monumente sînt necesare pentru români.

Statuia lui Mihai Viteazul ne oferă prilejul de a ne reaminti de modul cum la 1877—1878 masele bucureştene, în momentele de manifestare a sentimentelor înalte de patriotism, se reuneau în preajmă-i ca, şi pe această cale, să exprime, în faţa apărătorului de glie străbună şi unificator de neam, deplina-i recunoştinţă şi cinstire.

La 31 august 1877 a fost adus la cartierul Armatei de Vest — de către maiorul Alexandru Candiano Popescu, comandantul Batalionului 2 vînători şi soldatul Ion Grigore — drapelul capturat de români de la ostaşii otomani în timpul asaltului [6] asupra redutei Griviţa 1. La 5 septembrie 1877, prin Înalt Ordin de zi nr. 58, comandantul Armatei de Vest, domnitorul Carol I citează trupele române care au luptat în zilele de 30 şi 31 august 1877 şi care, prin fapte de eroism, au cucerit reduta Griviţa 1. Se dispunea ca trofeele capturate detrupele române să fie trimise în ţară. La 5 septembrie 1877 a fost adus la Bucureşti drapelul cu semilună capturat de soldatul Ion Grigore, ajutat de alţi doi luptători români, în timpul luptelor din ziua de 30 august 1877. Pentru faptele de vitejie soldatul fusese decorat şi cu distincţia rusă Crucea „Sf. Gheorghe".

Aducerea steagului capturat de la inamic a constituit un alt prilej de afirmare [7] a sentimentelor populaţiei capitalei. In seara zilei de 5/17 septembrie 1877 o spontană manifestare a avut loc, transformîndu-se într-o adevărată sărbătoare, care i-a scos pe bucureşteni în stradă, pentru a-i aclama pe purtătorii acestui trofeu. Sosit la orele serii, steagul a fost prezentat la palatul domnesc de vară de la Cotroceni, doamnei Elisabeta, iar a doua zi, la orele 15, cu o gardă de onoare, purtat de soldatul care l-a capturat, a fost dus de la Cotroceni la Arsenal, unde-i era hărăzită păstrarea. Cortegiul a parcurs un drum lung prin strada Tîrgoviştei şi Podul Mogoşoaia [8]. Străzile pe unde trecea acest cortegiu au fost literalmente inundate de mulţime. Alţii şi alţii se ataşau, însoţindu-l pe eroul zilei şi captura sa pînă la Arsenal. Impresionantă a fost îndeosebi trecerea pe la Universitate, unde, în faţa statuii lui Mihai Viteazul, a fost primit cu aclamaţii şi buchete de flori. Soldatul a închinat stindardul otoman de trei ori în faţa biruitorului de la Călugăreni. Era un steag sfîşiat în timpul luptelor din august 1877, confecţionat din mătase verde, pe care au fost ţesute cu fir de aur versete din Coran. La această manifestare a participat şi maiorul Alexandru Candiano Popescu.

Pentru a imortaliza această faptă de vitejie şi pentru a veni în ajutorul răniţilor, redactorul articolului publicat în ziarul „Românul" [9] propunea să se facă fotografia bravului soldat purtînd trofeul, această fotografie urmînd a fi vîndută pentru realizarea de fonduri pentru scopurile de caritate amintite mai sus.

Episodul din bulevardul Academiei, din faţa statuii lui Mihai Viteazul, fusese precedat de primirea coloanei pe platoul din faţa Teatrului Naţional de pe calea Mogoşoaiei. Aici au fost primiţi cu ovaţii cei ce purtau acest trofeu şi duşi în triumf. În piaţa teatrului, primarul capitalei a rostit un discurs pe care l-a încheiat

---

[4] C. Bacalbaşa, op. *cit.*, p. 137—139.

[5] „Curierul de Iaşi", nr. 27, din 11 martie 1877, articolul „Monumente".

[6] Constantin Olteanu ş.a., *Cronica participării armatei române la războiul pentru independenţă* 1877—1878, Bucureşti, 1977, p. 227—228, 234—235, 236.

[7] „Resboiul", nr. 47 din 7 septembrie 1877, publica o amplă relatare despre solemnitatea primirii acestui important trofeu în capitala României.

[8] „Monitorul oficial", nr. 202 din 7/19 septembrie 1877, p. 5360.

[9] „Românul", din 8 septembrie 1877, p. 804.

www.mnir.ro

cu cuvintele : „Trăiască România liberă şi independentă... ! Trăiască brava armată română ! Să trăieşti adevărat fiu al României !". Cu acest prilej, din partea funcţionarilor primăriei i-a fost dăruit soldatului Ion Grigore şi un ceas de aur. De aici mulţimea s-a îndreptat pe calea Mogoşoaiei spre bulevardul Academiei, pentru a face un nou popas la statuia lui Mihai Viteazul.

La numai cîteva zile entuziasmul bucureştenilor s-a manifestat din nou. In ziua de 11 septembrie 1877 au fost aduse[10] cele trei tunuri, precum şi un alt steag otoman capturat de la inamic de către ostaşii români în încleştările din împrejurimile Plevnei. Tunurile au fost aduse cu trenul pînă la gara Tîrgoviştei (azi Gara de Nord) de unde, cu mare alai, au fost conduse pe străzile Bucureştiului după orele 15. Poporul a primit cu strigări entuziaste aceste trofee. Tunurile din oţel ghintuite au fost aduse de pe cîmpul de luptă de sublocotenentul de artilerie Hartei, decorat pentru faptele de bravură din ziua de 27 august 1877 cu medalia de aur „Virtutea Militară". Cortegiul care a însoţit pe aducătorii acestor trofee era format din două plutoane de jandarmi călări, 2 plutoane de pompieri şi mai mulţi ofiţeri din garnizoana Bucureşti[11]. Aducerea acestor trofee era în conformitate cu Înalt Ordinul de zi către Armata Română din 5 septembrie 1877 dat la Poradim de domnitorul Carol I, comandantul Armatei de Vest, prin care dispunea ca : „...Aceste trofee, eu ordon a se trimite în capitala ţării şi a se păstra acolo ca o veşnică dovadă a vitejiei armatei româneşti. Drapelul se va aşeza deocamdată în Arsenal, pînă se va hotărî definitiv locul unde are să se păstreze. Iară tunurile luate de la vrăjmaş, două se vor aşeza de ambele părţi ale statuii lui Mihai Viteazul. Umbra măreaţă a gloriosului Domn va vedea astfel că oştenii români au rămas pînă astăzi fii ai eroilor de la Călugăreni. Cel de-al treilea tun se va aşeza înaintea marelui corp de gardă de la palatul domnesc, pentru a fi pururea pentru brava noastră armată un glorios exemplu de imitat !"[12]

În seara aceleiaşi zile, la orele 20, cei puţini prezenţi în gara Tîrgovişte au trăit din nou un moment de mare tensiune. Steagul capturat[13] în lupta cu cavaleria otomană la Cneaja, în ziua de 5/17 septembrie 1877, de către soldatul Vasile Mohor din regimentul al 6-lea de călăraşi, era adus la Bucureşti pentru a se alătura celorlalte relicve concludente ale bravurii oştirii române. Era un stindard mic, din mătase roşie, cu semiluna la mijloc, avînd pe margini înscrise cu fir de aur versete din Coran. Marginile erau împodobite cu ciucuri. Purtat în luptă de către un ofiţer din escadronul otoman a devenit chemare pentru călăraşul român. Voinţa s-a materializat în faptă şi stindardul a fost capturat. La Bucureşti drapelul a fost adus de locotenentul Nicolescu. O companie de pompieri era aliniată în gara Tîrgovişte pentru a da onorul militar. Şi din nou, indiferent de vreme şi ora zilei, reacţia spontană a bucureştenilor s-a făcut pe deplin simţită atunci cînd mult dorita biruinţă de la Plevna s-a confirmat ca o realitate efectivă, constituindu-se rezultatul tenacităţii şi al dăruirii ostaşilor români alături de cei ruşi şi voluntarii bulgari pe cîmpul de luptă.

Primirea vestei marii biruinţe repurtată împotriva inamicului de la Plevna a fost salutată[14] la o oră tîrzie din noaptea de 28 noiembrie 1877 de către masele bucureştene. A fost o manifestare spontană, moment de mult aşteptat, care a adunat pe străzi mii de locuitori de toate vîrstele, sexe şi profesii. Purtînd facle, cei ce defilau aveau în fruntea coloanei muzica Guardiei Civice dirijată de Eduard Hiibschy (1833—1894), inspector general al muzicilor armatei române, şef al muzicii pompierilor din Bucureşti. Pentru comportamentul şi contribuţia la pregătirea muzi-

---

[10] „Resboiul", nr. 52 din 12 septembrie 1877.

[11] Leonida Loghin şi Constantin Ucrain, *Plevna* 1877, Bucureşti, 1967, p. 57 ; Florian Georgescu, Dan Berindei şi Alexandru Cebuc, *Istoria oraşului Bucureşti*, vol. I, Bucureşti, 1965, p. 325.

[12] „Românul", supliment din 12 septembrie 1877, a publicat un articol care evidenţiază acest revelator act de demnitate şi de apreciere a tradiţiilor de luptă pentru libertate ale poporului român.

[13] „Resboiul", nr. 52 din 12 septembrie 1877, p.... ; C. Bacalbaşa, op. cit., p. 230—231, 234 ; *Istoria României*, vol. IV, Bucureşti, 1964, p. 626 ; Gheorghe Bejancu, ş.a., *Asalt la redute. Eroi ai războiului pentru independenţă*, Bucureşti, 1969, p. 92—94.

[14] „Monitorul oficial", nr. 268 din 30 noiembrie/12 decembrie 1877, p. 7005.

www.mnir.ro

cii militare i-a fost conferit de către ţarul Alexandru al II-lea ordinul „Stanislav" clasa II-a [15].

Parcurgînd străzile oraşului, afluind spre centru din diverse părţi periferice bucureştenii s-au îndreptat spre palatul de la Cotroceni [16]. La palatul domnesc omagiul a fost prezentat de către un negustor, Paul N. Ardeleanu şi un student, care, prin cuvinte calde, au exprimat cinstirea tuturor participanţilor la glorioasele fapte de arme ale armatei române. A urmat cuvîntul de mulţumire al doamnei Elisabeta. Părăsind incinta parcului palatului de la Cotroceni, manifestanţii s-au reîntors spre centrul oraşului intonînd imnul naţional, însoţit de urale. Astfel s-au îndreptat spre statuia lui Mihai Viteazul, în faţa căreia toţi s-au descoperit. Aici au ascultat discursul pronunţat de Dim. Ionescu la adresa eroului neamului românesc, pentru a-i cinsti şi cu acest prilej memoria. La terminarea cuvîntării, manifestaţii s-au dus la hotelul unde locuia reprezentantul diplomatic al Rusiei pentru a-l felicita pentru biruinţa comună repurtată de armatele celor două ţări împotriva oştirii otomane [17]. De aici au pornit spre alte case pentru a adresa şi altora mulţumirile lor Pentru a marca profunda semnificaţie a momentului căderii Plevnei a apărut ziarul „Telegrafu" [18], avînd cuvintele referitoare la această faptă imprimate cu cerneală roşie. Cronicarul, atent la reacţia opiniei publice, consemna : „ca un curent electric a străbătut aseară în capitală ştirea îmbucurătoare că Osman Paşa s-a predat...". Alt ziar nota în reportajul referitor la această manifestare a entuziasmului bucureştenilor : „cîtă veselie, cît entuziasm făcu să izbucnească din piepturile românilor vestea despre căderea Plevnei, a cărei rezistenţă obstinantă ne ţinuse atîta timp inima strînsă de nesiguranţă ; numai cei ce văzuseră ieri capitala, în mantia ei sărbătorească şi mulţumire, numai acei vor putea să-şi formeze o idee îndestulătoare..." [19]. Prima pagină a ziarului „Românul" [20] avea pe primele două coloane imprimată ştirea căderii Plevnei şi relatarea reacţiei bucureştenilor. Pentru pomenirea eroilor căzuţi pe cîmpul de luptă pentru independenţa de stat a României, Mihail Kogălniceanu a hotărît ca ziua de 30 noiembrie 1877 să fie declarată zi de doliu naţional. Întreg Bucureştiul a îmbrăcat haină cernită, aducînd astfel un emoţionant omagiu tuturor celor care şi-au înscris, prin faptele lor, nepieritoare pilde de eroism, numele în cartea eroilor neamului românesc, alăturîndu-se celor mulţi reprezentînd generaţii de generaţii, de truditori şi apărători ai acestei glii Te Deumul de la Mitropolie şi din celelalte biserici a reunit oficialitatea alături de întreaga suflare omenească, venită a exprima totala gratitudine obştească faţă de cei căzuţi în lupta neatîrnării [21]. Onorurile au fost date de detaşamentul Gărzii Civice şi de către pompieri.

Ziua de 28 noiembrie 1877 era menită a se fixa în memoria generaţiilor şi ca atare în anul următor au fost organizate ample serbări care au antrenat poporul la trăirea satisfacţiei unei fapte îndeplinite. Era fapta năzuită de generaţiile trecute, idealul păstrat şi transmis spre cei ce veneau să-l realizeze ca un adevărat testament al gliei strămoşeşti [22].

Semnificativă este şi sărbătorirea din 1880 a acestui eveniment. Cu acest prilej pe bulevardul Academiei, în faţa statuii lui Mihai Viteazul a avut loc solemnitatea distribuirii drapelelor unităţilor militare nou înfiinţate [23].

15 „Monitorul oficial" nr. 107 din 16/28 mai 1878, p. 2891.

16 Grigore Ionescu, *Bucureşti, oraşul şi monumentele sale*, Bucureşti, 1955, p. 66.

17 „Resboiul", nr. 132 din 1 decembrie 1877, p... ; „Monitorul oficial", nr. 268 din 30 noiembrie/12 decembrie 1877, p. 7005.

18 „Telegrafu", nr. 1690 din 30 noiembrie 1877.

19 „România liberă" din 30 noiembrie 1877.

20 „Românul" din 30 noiembrie 1877, p. 1065.

21 „Monitorul oficial", nr. 270 din 2/14 decembrie 1877, p. 7071.

22 „Monitorul oficial" nr. 263 din 26 noiembrie/8 decembrie 1878, p. 7347 şi ziarul „Resboiul", nr. 491 din 27 noiembrie 1878, p. 3, cuprind programul manifestărilor care se declanşau în zorii zilei cînd au fost trase salve de către 21 de tunuri.

23 „Ostaşul", nr. 11 din 1 decembrie 1880, p. 487—490 ; Elena Popescu, C. Căzănişteanu, *Bucureşti, centru al apariţiei şi dezvoltării presei militare române*, in „Materiale de istorie şi muzeografie", vol. VI, Bucureşti, 1968, p. 308.

www.mnir.ro

„PIAŢA UNIVERSITĂŢII" (THE UNIVERSITY SQUARE) A PLACE WHERE THE BUCHARESTER PATRIOTIC FEELINGS WERE EXPRESSED IN THE YEARS 1877—1878

Summary

In 1877—1878 "Piaţa Universităţii" became the spiritual centre of Bucharesters in the essential moments of the War of Independence. Among the manifestations of patriotism, there are to be mentioned the feelings caused by the Declaration of Independence on the 9 May 1877 when the enthusiasm of the public was expressed in the adhoc festivals organized in the Bucharest streets and mainly in "Piaţa Universităţii" around the statue of Michel the Brave.

During the whole War of Independence this central square of Bucharest was the very place of public demonstrations of a deep and warm patriotism.

www.mnir.ro

SĂRBĂTORIREA EROILOR INDEPENDENȚEI LA BUCUREȘTI, 8/20 OCTOMBRIE 1878

de **AUREL DUȚU**

Cu peste un veac în urmă, în ziua de 8 octombrie 1878 după stilul vechi al calendarului, orașul București primea în triumf pe viteјii ostași ai neamului, pe cei care impuseseră pe cîmpul de luptă independența României. Națiunea întîmpina cu firească recunoștință pe cei care în zilele hotărîtoare au plecat de la vetrele lor, din care atîția nu aveau să se mai întoarcă niciodată, dîndu-ne nouă, celor de acum, posibilitatea să realizăm tot ce avem azi.

Se știe că bucureștenii au trăit în timpul războiului de independență momente de intensă încordare și adîncă întristare, că aproape fiecare cetățean al capitalei a avut contribuția sa la marea luptă pentru independență, pe care I. C. Brătianu o amintea în contextul evenimentelor în fața reprezentanților străini veniți a-l sfătui să nu mai dea arme Gărzii civice, populației civile de teama înaintării otomane.

„Fiți încredințați"... le spunea I. C. Brătianu, că „populația bucureșteană va păstra ordinea cea mai perfectă, iar dacă va fi amenințată de invazie va ști să-și facă datoria ca cel mai bun soldat. Va face tot atîtea sacrificii cîte au făcut parizienii în timpul Comunei" [1] și-și vor apăra cu prețul vieții vatra și orașul lor. Dar cetățenii capitalei au trăit și clipe de nespusă fericire aplaudînd pe bărbații victoriei, cinstind pe acei care au răscumpărat cu sîngele lor existența, neatîrnarea și viitorul luminos al patriei, creindu-i un loc respectat între popoarele civilizate ale Europei.

Capitala, alături de întreaga națiune, aducea totodată un omagiu celor căzuți pentru gloria patriei în șanțurile Plevnei, la Rahova și la Smîrdan.

Încă din 29 august/11 septembrie 1878 Consiliul Comunal al Bucureștilor, sub președinția locțiitorului de primar I. Procopie Dumitrescu, a decis în ședința sa extraordinară schimbarea denumirii unor străzi principale din capitală :

Vechea denumire a străzii	Noua denumire a străzii
Calea Mogoșoaiei	Calea Victoriei
Calea Herăstrău	Calea Dorobanților
Calea Vergului	Calea Călărașilor
Calea Tîrgoviștei	Calea Griviței
Calea Belvedere	Calea Plevnei
Calea Craiovei	Calea Rahovei
Str. Germană	Str. Smîrdan
Bulevardul (din dreptul străzii Brezoianu spre Cotroceni)	Bulevardul Independenței
Filaret	11 Iunie
Spirii	13 Septembrie

[1] „Dezbaterile Adunării Deputaților", 30 ianuarie, 1886, p. 499.

www.mnir.ro

Armata română avea să defileze aşadar în ziua de 8/20 octombrie pe „Calea Victoriei".

Marea sărbătoare a primirii triumfale a ostaşilor români de către capitala României independente a fost anunţată în zori cu 21 salve de tun, trase la Arsenalul armatei. „Şi deodată cu răsunarea acestor salve — potrivit relatării ziarului «Pressa» — lumea începu a se grămădi mereu pe strade, astfel că pe la orele 10, cu tot curentul nemaivăzut pînă acum, ce se pornise spre şosea şi mai departe spre Băneasa, Calea Victoriei mai ales devenise nefrecventabilă, atît era de imensă mulţimea grămădită pe tot lungul şi latul întinderii sale" [2]. Aceeaşi era situaţia şi pe Şoseaua Kiseleff şi chiar mai departe, pînă la Băneasa. Trotuarele străzilor erau ticsite, iar arborii de la „şosea" erau plini de oameni care căutau astfel să privească mai bine parada.

Numărul cetăţenilor ieşiţi în afara oraşului pentru a întîmpina ostaşii era apreciat de „România liberă" la 50.000 [3]. „Evenimentul intrării triumfale a pus în mişcare febrilă toate clasele societăţii", scria acelaşi ziar în relatarea ulterioară a desfăşurării marii sărbători [4].

De o parte şi de alta a Arcului de triumf, special construit, s-au ridicat tribune. In cele din dreapta, privind spre centrul oraşului, au luat loc autorităţile centrale, corpul diplomatic, membrii Academiei, militari străini [5]. Printre invitaţi se găsea şi poetul Vasile Alecsandri [6]. În tribunele din partea stingă s-au aşezat reprezentanţii judeţelor, ai presei şi marii mutilaţi din timpul războiului. În jurul „lojii domneşti", s-au grupat elevele tuturor şcolilor secundare şi primare din capitală, purtînd stegulețe tricolore, flori şi ghirlande. În partea cealaltă se găseau reprezentanţii diferitelor societăţi din capitală, româneşti, germane, evreieşti, maghiare. Elevii şcolilor de băieţi, „cu directorii, profesorii şi steagurile lor", stăteau de o parte şi de alta a şoselei, de la barieră şi pînă la tribunele oficiale [7]. În centru, pe Calea Victoriei, pe unde avea să treacă armata, casele erau împodobite cu drapele tricolore, balcoanele cu covoare, iar pe la ferestre, după cum relata ziarul „România liberă", puteau fi văzute nenumărate fete tinere cu buchete de flori în braţe [8].

La ora 12 a avut loc la Băneasa trecerea în revistă a unităţilor militare, care numărau 20 000 de soldaţi şi ofiţeri, apoi armata s-a îndreptat spre oraş în următoarea ordine : un pluton de jandarmi călări, militarii uşor răniţi, drapelele trofee purtate de sergenţi din unităţi decorate în timpul campaniei, domnitorul, statul major domnesc, comandantul fostului corp de operaţii, generalul Cernat, cu statul său major, muzicile tuturor regimentelor de infanterie, drapelele şi stindardele armatei de linie şi a celei teritoriale, comandantul diviziei I de infanterie, batalionul de geniu, batalioanele 1 şi 2 vînători, tunurile luate trofee, escortate de pompieri, regimentul mixt de dorobanţi [9], regimentele de linie 2 şi 3, regimentul 2 artilerie, comandantul diviziei II infanterie, un pluton de marinari, batalionul 4 vînători, regimentele de linie 4 şi 5, ambulanţa, regimentele 7 linie şi 1 artilerie, comandantul brigăzii de cavalerie, muzicile regimentelor de cavalerie, divizionul mixt de călăraşi [10], regimentele 1 şi 2 roşiori [11]. Cînd în urma plutonului de jandarmi călări „intrară pe sub arcul de triumf răniţii uşor, un torent de aplauze şi de urale ieşi din pălmile şi din plămînii mulţimii şi o ploaie abundentă de buchete şi de cununi acoperi pe eroii sărbătoriţi", scria ziarul „Pressa", relatînd în ziua

---

[2] „Pressa", 9—10 oct. (st. v.) 1878, nr. 224.

[3] „România liberă", 10 oct. (st.v.) 1878, nr. 417.

[4] Ibidem.

[5] „Românul", 10—11 oct. (st.v.) 1878.

[6] „Pressa", 10—11 oct. (st.v.) 1878, nr. 224.

[7] „Românul", 10—11 oct. (st.v.) 1878.

[8] „România liberă", 10 oct. (st.v.) 1878, nr. 417.

[9] Dorobanţii făcînd parte din armata teritorială au fost trimişi în judeţele respective şi demobilizaţi, încît pentru defilare s-a constituit un regiment reprezentativ cu soldaţi din diferite unităţi.

[10] Aceeaşi situaţie ca şi la dorobanţi : vezi nota precedentă.

[11] Conform ordinii stabilite în prealabil : vezi „Românul", 7 oct. (st.v.), 1878 ; vezi şi C. Bacalbaşa, *Bucureştii de altă dată*, vol. I, Bucureşti, 1935, p. 228.

www.mnir.ro

următoare desfăşurarea paradei [12]. În dreptul tribunelor oficiale a avut loc ceremonialul de primire a armatei în oraş, marcat de discursul locţiitorului de primar. Apoi a urmat trecerea diferitelor unităţi pe sub Arcul de triumf, pe frontispiciul căruia se găsea următoarea inscripţie : „Apărătorilor Independenţei", apoi dedesubt „Oraşul Bucureşti". De o parte şi de alta a arcului se putea de asemenea citi : Griviţa, Opanez, Plevna, Rahova, Arcer-Palanka, Lom-Palanka, Smîrdan, Vidin [13], nume care de atunci şi pînă astăzi au rămas în istorie şi vor rămîne ca mărturie a vitejiei ostaşului român şi a spiritului său de sacrificiu pentru libertatea patriei.

De-a lungul şoselei Kiseleff şi a Căii Victoriei, mulţimea a primit armata cu urale şi flori, cu lacrimi de bucurie. Mulţi din oştenii care treceau prin faţa mulţimii entuziaste purtau pe piept „Virtutea Militară" şi „Crucea Sf. Gheorghe", alăturarea acestor două decoraţii constituind nu numai un semn al bravurei, dar şi un simbol al colaborării de arme româno-ruse, ce a întărit o veche prietenie între cele două popoare, mai puternică decît ambiţiile dăunătoare ale unor oameni politici şi diplomaţi ai timpului.

Defilarea propriu-zisă a avut loc în Piaţa Teatrului la 3 după-amiază şi a durat o oră şi jumătate. Apoi Primăria a oferit trupei o masă pe cîmpul de la Filaret [14]. Potrivit unei relatări a ziarului „România liberă", „seara iluminarea briliantă a umplut din nou stradele de lume" [15].

Diferite edificii de pe Calea Victoriei aveau prinse de ferestre şi balcoane mari panouri luminoase, denumite în acea vreme „transparente". Unul, pe care erau scrise versuri din cunoscutul imn *Deşteaptă-te române !*, se afla pe clădirea reprezentanţei din Bucureşti a cunoscutei întreprinderi „Reşiţa". Peste drum „strălucea în lumini localul Clubului militar" [16]. Alte două transparente cu inscripţii se găseau în dreptul farmaciei „curţii", de unde — potrivit unei descrieri din ziarul „Pressa" — „întorcîndu-ne privirea dăm de grădina Episcopiei [17], care ne înfăţişează cerul încărcat de stele şi în faţa căreia atîrnă de pe acoperămîntul hotelului Manu nişte stindarde uriaşe ce ating capetele trecătorilor" [18]. Deasupra intrării la Teatrul cel Mare, „strălucea un soare înconjurat de armele ţării". Hotelurile din faţa teatrului, ca şi „Clubul junimii" erau „splendid luminate", iar „Grand Hotel du Boulevard încărcat cu podoabe". Statuia lui Mihai Viteazul purta cununi de flori. „Mai la vale — după cum scria ziarul «Pressa» — dăm peste Palatul Daciei, care este, am putea zice, cel mai frumos decorat : un grandios transparent strălucea în faţă-i purtînd imaginea Daciei, cu felurite inscripţii, între care cea principală este «Onoare armatei române victorioase»" [19]. Grădina botanică de pe Bulevardul Academiei era luminată cu lampioane veneţiene [20].

Seara pe la orele 8 a avut loc o entuziastă retragere cu torţe, iar apoi un spectacol festiv la Teatrul cel Mare. Corul a cîntat *Imnul gintei latine* în prezenţa autorului versurilor, poetul Vasile Alecsandri, care se afla într-una din lojile teatrului. Apoi „veteranul artist al scenei române", D. Dimitriade, a recitat poezia ocazională, scrisă de Scipione Ion Bădescu, *Odă la armata română*, după care Matei Millo a interpretat pe *Barbu Lăutaru*. Spectacolul s-a încheiat într-un entuziasm general, cu dansuri naţionale [21].

De-abia tîrziu, după miezul nopţii, mulţimea de oameni, ieşită de cu zori în stradă pentru a-şi manifesta bucuria, a început să se retragă către case. Marea sărbătoare de la 8 octombrie lua astfel sfîrşit. „Această dată va rămîne neştearsă în memoria bucureştenilor", scria ziarul „Românul" în ziua ce a urmat.

---

[12] „Pressa", 9—10 oct. (st.v.) 1878, nr. 224.

[13] C. Bacalbaşa, op. *cit.*, vol. I, p. 229.

[14] „România liberă", 10 oct. (st.v.) 1878, nr. 417.

[15] Ibidem.

[16] „Pressa", 11 oct. (st.v.) 1878, nr. 225.

[17] Ibidem.

[18] Ibidem.

[19] „România liberă", 10 oct. 1878 (st.v.), nr. 417.

[20] „Pressa", 11 oct. 1878 (st.v.), nr. 225.

[21] „Românul", 10—11 oct. (st.v.), 1878.

www.mnir.ro

LA CÉLÉBRATION DES HÉROS DE L'INDÉPENDANCE A BUCAREST, LE 8/20 OCTOBRE 1878

Résumé

Le 8/20 octobre 1878, la ville de Bucarest recevait triomphalement les braves soldats qui avaient gagné sur le champ de bataille, l'indépendance de la Roumanie. C'est à cette occasion que le Conseil Municipal changea le nom de onze rues parmi les plus importantes de la capitale ; de même, la municipalité décida d'élever un arc de triomphe et de pavoiser toute la ville. Le jour arrivé, les troupes ayant pris part aux luttes (plus de 20 000 hommes) defilèrent devant une foule qui comprenait, à côté des officialités, presque toute la population de la ville.

Les fêtes prirent fin tard dans la soirée, par une retraite aux torches, un spectacle festif au Théâtre National, et des danses qui entraînèrent avec enthousiasme dans les rues toutes les classes de la société bucarestoise.

www.mnir.ro

CONSTITUIREA DIVIZIEI DE MARE — CONSECINŢĂ FIREASCĂ A REUNIRII DOBROGEI CU ŢARA

de MARIANA PAVALOIU

În noiembrie 1878, se încheia procesul de reunire a Dobrogei, vechi pămînt românesc, cu ţara. Dobrogea înseamnă ieşirea la Marea Neagră, fapt ce reprezintă o importanţă covîrşitoare pentru ţară, sub triplul aspect : economic, politic şi militar [1].

Pentru o cunoaştere cît mai veridică a realităţilor dobrogene, ţinînd, mai ales, seamă de specificul provinciei în probleme de populaţie, legislaţie, cultură şi religie, guvernul român a trimis, încă din luna iulie 1878, o Comisie militară în Dobrogea. Această primă comisie, căreia i-au urmat alte două comisii pînă în noiembrie, a fost condusă de însuşi comandantul flotilei române, locotenent-colonelul Ioan Murgescu, care a întocmit un raport amănunţit asupra situaţiei porturilor maritime Sulina, Constanţa şi Mangalia, precum şi a celor dunărene, subliniind importanţa strategică a acestora [2]. Raportul făcea primele propuneri concrete legate de apărarea litoralului maritim românesc [3].

României îi reveneau gurile Dunării, Insula Şerpilor şi 220 km de litoral, ceea ce-i asigura legătura cu lumea întreagă, portul Constanţa putînd fi transformat într-un port modern de mare capacitate, constituind principalul debuşeu al României [4].

În afara portului Constanţa, Sulina şi, apoi, Mangalia ofereau adăposturi bune pentru nave. Astfel, Sulina, fiind singura intrare accesibilă pe Dunăre, prezintă o însemnătate strategică de necontestat, avînd rolul de cheie a Dunării. Stăpînirea Mării Negre este în strînsă legătură cu aceea a gurilor fluviului, Dunărea putînd fi utilizată şi pentru operaţiuni militare. Mangalia deţine, de asemenea, calităţile necesare unui port militar, dar, mai ales, în cazul unui desant naval al duşmanului este punctul strategic care ar putea fi cel mai bine apărat, făcînd imposibilă orice încercare de debarcare a duşmanului eventual în această zonă [5].

Necesitatea înfiinţării unei marine militare cu rol definitiv la mare se impunea cu stringenţă, ea venea să completeze linia de apărare a României, unitatea de apărare naţională a acesteia. Marina militară urma să îndeplinească la mare, în această perioadă, următoarele misiuni : 1. Apărarea portului Constanţa [6], contra unui atac naval ; 2. Împiedicarea debarcărilor de trupe în orice punct al coastei

---

[1] C. Preda Fundăţeanu, *Eşirea la mare*, Edit. „Modern", Bucureşti, 1944, p. 5.

[2] Centrul de studii şi cercetări de istorie şi teorie militară, *Documente privind istoria militară a poporului român, iulie 1878—noiembrie 1882*, Edit. militară, Bucureşti, 1975, p. 6—9.

[3] *Ibidem*, p. 8.

[4] *Reprezentanţele diplomatice ale României (1859—1917)*, vol. 1, Edit. politică, Bucureşti, 1967, p. 33—34.

[5] C. Preda Fundăţeanu, *op. cit.*, p. 8—9.

[6] Importanţa economică, militară, politică a Constanţei creştea continuu : în decembrie 1879, se cerea şi se aproba mutarea Diviziei infanterie Dobrogea de la Tulcea la Constanţa, „unde interesele de apărare şi forţa chiar a lucrurilor impune" (Arh. Stat. Bucureşti, Fond *Ministerul de interne, Diviziunea administraţiei centrale*, dosar 67/1879, f. 336).

www.mnir.ro

maritime românești ; 3. Apărarea Sulinei și prin aceasta a gurilor Dunării ; 4. Apărarea comerțului și a vaselor comerciale aflate sub pavilion național [7].

Locotenent-colonelul Murgescu dădea prețioase sugestii în vederea modernizării porturilor, și pentru executarea unui serviciu regulat al porturilor „este absolută necesitate de următorul material flotant : — două avisuri-croiseurs cu aburi ; — un bric cu vele pentru instrucție ; — patru șalupe cu aburi, pilotine pentru serviciul coastelor și poilția porturilor de mare. Tot acest material s-ar putea face cu suma de două milioane cel mult..." [8].

O primă măsură este luată în noiembrie 1879, cînd Ministerul de Război, în proiectul de buget pentru anul 1880, cere fonduri însemnate pentru ca la Constanța să fie construită o cazarmă pentru flotilă (80 000 lei), să fie construite 10 pichete de lemn a cîte 1 700 lei fiecare ; 26 de bărci pentru cele 13 pichete care urmau să funcționeze pe litoralul maritim, care valorau în total 13 000 lei. De asemenea, se cerea construirea imediată a două șalupe cu aburi absolut necesare pentru realizarea unei legături sigure și regulate cu Dobrogea, iar pentru dotarea și întreținerea pichetelor maritime, care depindeau direct de flotilă, se cereau încă 10 000 lei [9]. În anul următor, pentru nevoile marinei, „...pentru serviciul de transporturi între țară și Dobrogea, este a se întrebuința în modul următor suma de lei : 1. Suma de 100 000 lei pentru construirea a 2 șalupe pontate, pentru a staționa la Tulcea și Ostrov, pentru a transporta o companie ; 2. Suma de 69 000 lei prevăzută pentru repararea vaselor flotilei să fie folosită pentru cumpărarea vasului cu pînze destinat pentru Școala copiilor de marină, deoarece navele marinei sînt noi, nu necesită reparații" [10].

Guvernul român, la sugestia comandantului flotilei, lt. col. Nicolae Demetrescu-Maican, începe campania construirii bastimentelor maritime, în vederea constituirii unui parc de nave la Marea Neagră. În anul 1880 este comandată și construită, la „Stabilimento technico Triestino" din Triest, canoniera „Grivița" [11].

Recepția canonierei s-a făcut de către o comisie formată din militari și civili români, condusă de comandantul flotilei [12]. Nava avea următoarele caracteristici : lungimea — 30 m ; lățimea — 5,15 m ; pescajul — 1,8 m ; deplasament — 110 tone ; viteza — 9 Nd, avînd la bord un echipaj de 55 de oameni [13].

Canoneria este adusă în țară de însuși comandantul flotilei, după ce a staționat forțat o lună în Dardanele, datorită tergiversărilor guvernului otoman [14]. La acea dată, canoniera era principala navă de război la mare a flotilei noastre militare. La bordul acestei nave s-au format, pînă la construirea navei școală, echipajele și cadrele marinărești.

În anul 1881, pe baza raportului unei comisii, care a sudiat în străinătate anumite tipuri de bastimente [15], s-au comandat în Anglia, la firma engleză "The Thames Iron Ship Building Company" din Londra, un bric cu vele și vapori pentru școală și un torpilor de baraj cu un deplasament de 104 tone [16].

Nava școală, care va purta cu mîndrie numele domnului muntean stăpînitor „pînă la Marea cea mare", „Mircea", sosește la Galați în ziua de 12 august 1882, sub comanda maiorului Vasile Urseanu. Bricul avea un deplasament de 360 t, 2 arbori cu velatură completă și viteză de 8/12 Nd [17]. În cursul aceluiași luni, bricul face prima călătorie la Constanța, sub comanda colonelului Nicolae Demetrescu-Maican. În vara anului următor (perioada 1 iunie—27 septembrie), bricul execută prima sa campanie de navigație, vizitînd porturile Varna, Burgas, Sinope, Kerci, Sevastopol, Odesa și Constantinopol. Gaston Wiet, consulul francez la Galați, pre-

[7] C. Preda Fundățeanu, *op. cit.*, p. 10—14.
[8] *Documente privind istoria militară...*, p. 7—8.
[9] Arh. Stat. Buc., *Fond Ministerul de finanțe*, dos. 215/1860, f. 48—49.
[10] Ibidem, *Fond Ministerul de război, Direcția geniu*, dos. 4/1880, f. 31—32.
[11] Ibidem, *Fond Casa Regală*, dos. 5/1880, f. 5—6.
[12] Ibidem, f. 6.
[13] „Monitorul oastei", nr. 21 din 22 iulie 1880, p. 564—565.
[14] Muzeul Marinei Române, *Fondul documentar*, f.n.
[15] Arh. Stat. Buc., *Fond Ministerul de război, Direcția geniu*, dos. 4/1880, f. 23.
[16] Ibidem, f. 103, 194—196.
[17] Arh. M. A. N., *Fond Ministerul de război, Școala de ofițeri de marină „Mircea"*, f.n./1882, f. 1.

www.mnir.ro

zenta într-un raport către ministrul de externe al Franței, Paul Challenel-Lacour, în termeni elogioşi acest voiaj : „Se poate spune că aceasta este prima încercare de navigație efectivă pe care marina română a făcut-o pe Marea Neagră, încercare care a dat rezultate excelente“ [18]. Acelaşi G. Wiet aprecia pozitiv, doi ani mai tîrziu, în 1885, echipajul bricului : „Ofițerii şi trupa au o ţinută excelentă şi dovedesc în munca lor un zel şi o atenţie care merită să fie scoasă-n evidenţă“ [19]. Astfel bricul şi echipajul său făceau cunoscut stindardul unui stat şi al unei marine tinere. La bordul acestei nave şcoală au crescut şi s-au format peste 40 de promoţii de navigatori pricepuţi, viitori comandanţi şi amirali, cadre dé nădejde ale marinei militare maritime, care începea să se închege.

Datorită dezvoltării pe care o cunoaşte Flotila militară română în această perioadă, complexităţii activităţii sale, încă din vara anului 1885 se fac de către ministrul de război, generalul A. Angelescu, propuneri pentru elaborarea unei legi de organizare. Legea va fi votată la 9 iunie 1886 şi promulgată curînd, cunoscută fiind ca : „Lege pentru organizarea flotilei şi a serviciului porturilor“ [20]. Printre misiunile Flotilei stabilite prin această lege erau : cooperarea cu armata de uscat în operaţiunile de apărare a ţărmurilor (şi maritime deci) şi exercitarea serviciului de poliţie în porturile şi domeniile maritime, a serviciilor ţinînd de căpităniile porturilor, tribunalele maritime.

În baza acestei legi, au fost trecuţi în 1887 la Flotilă şi încadraţi la Inspectoratul navigaţiei şi porturilor 300 de soldaţi ai batalionului de dorobanţi din Dobrogea. Tot în urma legii din 1886, au fost înlocuite „pichetele de infanterie“ din principalele puncte ale litoralului cu trupe de marină.

Se conturează, după cum se vede, misiuni precise pentru marina militară de la mare, fapt subliniat şi prin „Decretul pentru înfiinţarea pe lîngă M.St.M. a unei comisii mixte permanente, însărcinată cu organizarea şi funcţionarea transporturilor şi comunicaţiilor militare“, comisie în care intrau şi comandantul flotilei, care răspundea direct şi-şi dădea avizul şi-n probleme militare maritime [21].

Încă de la finele anului 1885, 31 decembrie, se încheiase un contract între Ministerul Lucrărilor Publice, pe de o parte, şi Societatea anonimă „Claparède“ din Paris, pe de altă parte, prin care aceasta din urmă se angajează să construiască în şantierele şi atelierele sale pentru guvernul român un bastiment în formă de goeletă destinat portului Constanţa (cu zbaturi şi vele, lungimea = 36 m, lăţimea = 5,50, pescaj = 2,35 m. şi viteză $12^1/_2$ Nd) şi o pilotină cu aburi (lungime = 11 m, lăţime = 3 m, pescaj + 1,35 m şi viteză = $9^1/_2$ Nd) [22]. Navele au intrat în serviciu în prima lună a anului 1887, misiunea principală a vaporului „Constanţa“ şi a pilotinei „Mangalia“ fiind executarea serviciului de supraveghere şi remorcaj de-a lungul coastei maritime între Sulina şi Mangalia [23].

În acelaşi an, la 30 martie 1887, se încheie un contract între „Société Anonyme de Forges et Chantiers de la Mediterranée“ şi Ministrul de Război român pentru construcţia a trei torpiloare [24]. După cîteva luni, cele trei torpiloare intră în dotarea flotilei române. La 1 iulie se dă publicităţii raportul ministrului de război prin care se aprobă denumirile noilor torpiloare : „Năluca“, „Sborul“ şi „Smeul“ [25].

Tot în 1887, dar în Anglia, sînt comandate un crucişător şi trei canoniere. La 20 octombrie 1887 se încheie între Ministerul de Război şi Compania „Thames Iron Works“ din Londra un contract pentru construirea celor trei canoniere [26]. Pentru supravegherea construcţiei canonierelor, crucişătorului şi a mitralierelor ce se vor comanda la Nordenfeldt, în Anglia, este trimis, ca urmare a raportului comandantului Flotilei, generalul Maican, maiorul E. Koslinski, care se afla la Havre.

La 7 decembrie 1887, comandantul flotilei primeşte o adresă din partea Ministerului de Război, prin care i se fac cunoscute denumirile ce vor fi purtate de

---

18 Arh. Stat. Buc., *Microfilme Franţa*, rola 65, voi. 3.

19 Ibidem, rola 80 c, 2—23.

20 „Monitorul oficial“, nr. 57 din 14/26 iunie 1886, p. 1146—1151.

21 Ibidem, nr. 79 din 11/23 iulie 1886, p. 1754—1755.

22 Arh. Stat. Buc., *Fond Ministerul Lucrărilor Publice*, dos. 10/1885—1886, f. 4.

23 Idem, f. 18.

24 Ibidem, f. 43.

25 Ibidem, *Fond Ministerul de război, Direcţia marinei*, dos. 3/1887, f. 103.

26 Ibidem, f. 200—201.

www.mnir.ro

navele militare aflate în Anglia ; crucișătorul se va numi „Elisabeta", iar cele trei canoniere ; „Oltul", „Siretul" și „Bistrița".

Crucișătorul „Elisabeta" a fost lansat la apă la 13 decembrie 1887 în docurile engleze în prezența ministrului român din Marea Britanie. Vasul avea armătura, mașinile și electricitatea după ultimele invenții ale tehnicii, fiind în vremea aceea, după estimările unor diplomați și specialiști străini, prima navă de război a Mării Negre. Nava constituia principala forță de luptă a flotilei noastre, avînd următoarele caracteristici : deplasament = 1 320 t ; viteză de 18 Nd (era considerată una dintre cele mai rapide nave din perioada respectivă), era înarmată cu 4 tunuri de calibru 150 mm, 4 de 57 mm și alte tunuri de calibru mai mici și cu 4 tuburi lanstorpile de 381 mm.

Canonierele au sosit în țară la 19 august 1888 [27].

Intrarea în serviciu a unor nave ca : bricul „Mircea" și crucișătorul „Elisabeta" a însemnat începutul programului naval maritim inițiat de comandantul flotilei [28]. Aceste două nave de război vor efectua numeroase croaziere și marșuri de instrucție în străinătate. De un deosebit interes și pozitivă apreciere se bucură aceste două nave în campania de navigație din 1892 [29], cînd participă la serbările columbiene de la Genova, unde sînt însoțite de comandantul flotilei, col. Ioan Murgescu. La fel și în luna iunie 1895, cînd crucișătorul cu bricul formează o divizie și reprezintă marina română la serbările de la Kiel, serbări prilejuite de inaugurarea deschiderii canalului german dintre Marea Nordului și Marea Baltică. Aici „marinarii noștri prin ținuta lor au atras admirația tuturor" [30].

După zece ani de valabilitate, deoarece „organizarea flotilei" nemaicorespunzînd dezvoltării ce a luat această armă [31], „Legea pentru organizarea flotilei și a serviciului porturilor" se agrobă, fapt pentru care „se dă flotilei regale o organizare în raport cu dezvoltarea sa actuală" [32]. Astfel, la 26 februarie 1896, prin Înaltul Decret nr. 1093 este promulgată „Legea pentru organizarea Flotilei de război" [33], prin care Flotila se împărțea în două corpuri distinctive : Divizia de Mare și Divizia de Dunăre. Potrivit noilor reglementări, Divizia de Mare dispunea de următoarele bastimente : crucișătorul „Elisabeta", bricul „Mircea", destinat pregătirii de gabieri, timonieri și tunari ; cele trei canoniere : „Oltul", „Siretul" și „Bistrița" ; torpiloarele : „Năluca", „Sborul" și „Smeul", precum și canoniera „Grivița", care făcea poliția coastelor Mării Negre între Stari-Stambul și Mangalia [34].

Conform art. 9 al legii, Ministerul de Război dirija și controla Flotila printr-o direcțiune specială, organizată în administrația centrală a Ministerului de Război și condusă de către ofițeri de marină. Comandanții de corpuri și șefii de servicii, comandanții de bastimente, ofițerii și personalul civil din serviciul Flotilei erau numiți de către Ministerul de război.

Personalul Diviziei de mare era format din 35 de ofițeri, 58 grade inferioare și 225 de soldați, avînd în total 318 oameni. Primul comandant al Diviziei de Mare a fost numit colonelul Vasile Urseanu. Divizia de Mare se constituia la 1 septembrie 1896, avînd reședința fixată la Constanța.

Legea dădea misiuni precise bastimentelor militare, luîndu-le din administrația de uscat, le garanta acestora independența necesară instrucției și formării personalului.

La numai o lună de la constituirea Diviziei de Mare, la Constanța începeau lucrările de modernizare a portului. De fapt, în intenția guvernului român con-

---

27 Ibidem, *Microfilme Franța*, rola 65, vol. 3, f. 118.

28 B.C.S., Mss. Fond *Saint Georges*, pachet CXXII, dos. 4, Arhiva amiral V. Urseanu, nenumerotat.

29 Arh. M.A.N., *loc. cit.*, f. 34—40.

30 B.C.S., *loc. cit.*, pachet CXXXIX, dos. 8, Arhiva amiral I. Coandă, este singurul jurnal de bord scris pe bricul „Mircea" pe care-l știm și a cărui existență o semnalăm în scris acum ; Arh. M.A.N., *loc. cit.*, f. 44—62 ; Cpt. Cdor. C. Mănescu, *De la Galați la Kiel*, Tipo-litografia „Moldova", Galați, 1904, 197, p.

31 *Cum stăm cu Marina Națională ?*, Tipografia modernă, Gregorie Luis, București, 1896, p. 25—28.

32 *Ibidem.*

33 Muzeul Marinei Române, Fond *documentar*, f. nr. inv.

34 Ibidem.

www.mnir.ro

struirea unui port militar la Constanța era din 1882[35]. Prin extinderea portului maritim se crea baza necesară navelor de război de la mare; una din cauzele modernizării portului fiind generată de însăși stadiul de dezvoltare al Flotilei militare la mare. Divizia, după cum am arătat mai sus, stabilise baza în portul Constanța, care nu mai corespundea.

Deoarece Legea din 1896 prezenta cîteva lacune, la 22 mai 1898[36] se votează Legea organică a marinei militare, sancționată prin Înaltul decret nr. 2369 din 9 iulie 1898[37]. Datorită dezvoltării Diviziilor de Mare și Dunăre, termenul de „flotilă" este înlocuit cu cel de „marină".

Pentru o mai bună exercitare a atribuțiilor Comandamentului și administrației, precum și pentru a ușura operațiunile de mobilizare, marina este împărțită în comandamente și corpuri. Se păstrează în principiu împărțirea în cele două divizii, Divizia de Mare și cea de Dunăre. Divizia de Mare cuprindea următoarele corpuri: 1. Școala de aplicație a sublocotenenților, Școala de marină, Școala de torpile și bastimente de școală. 2. Trupele de apărare din porturile maritime și bastimentele afectate lor. 3. Bastimentele destinate a fi comandate de ofițeri superiori și care, după dispozițiile speciale ale ministerului, fac fiecare corp aparte.

În ceea ce privește bastimentele Diviziei de Mare, prin art. 8 al legii, cele speciale pentru serviciul torpilelor și școală vor fi atașate la Corpul școlilor de la această divizie.

Porturile, a căror importanță din punct de vedere al apărării este recunoscută, vor avea organizată o apărare fixă și mobilă, cuprinzînd marinari-infanteriști, marinari tunari și torpilori cu materialul și vasele dependente de diviziile respective.

Tot prin această lege era prevăzută denumirea proprie a gradelor ierarhiei militare, corespunzătoare cu acelea date marinei moderne.

Pentru o mai bună funcționare a marinei comerciale maritime și fluviale și pentru a nu se mai recurge la personal străin, ofițerii de marină, ofițerii mecanici și ofițerii ingineri, precum și gradele inferioare pot trece conform acestei legi în serviciul navigației unei marine comerciale, conform regulamentelor prevăzute în prezenta lege.

Divizia de Mare își păstra în continuare sediul la Constanța.

Faptul că pe planul legiferării s-au luat numai în doi ani măsuri vine să demonstreze o dată în plus importanța de care se bucura această armă în sistemul de apărare a țării.

Legea din 1896 va suferi modificări în anul 1906, iar în preajma primului război mondial va fi înlocuită prin Legea din 1912.

Prin crearea unei marine militare maritime moderne, organizată în Divizia de Mare, navele maritime purtau cu cinste pavilionul românesc pe mările și oceanele lumii ,făcîndu-l cunoscut tuturor.

CONSTITUTION DE LA DIVISION DE MER — CONSEQUENCE NATURELLE DE LA REUNION DE LA DOBROUDJA A LA ROUMANIE

Résumé

A la suite du *second acte* du processus de *parachèvement* de *l'état national roumain, par la réunion* de *la* Dobroudja, *la Roumanie gagnait* de *nouvelles perspectives économiques, politiques et stratégiques, liées à tout ce qui signifie la mer pour un peuple. De tous les problèmes nouveaux* de *l'Etat Roumain, l'auteur traite ceux liés à la défense* du *littoral maritime, question résolue par la constiution* d'*un*

[35] Arh. Stat. Buc., *Microfilme Franța*, rola 63, vol. 1, f. 205—206.

[36] *Monitorul oficial*, nr. 60 din 22 mai/3 iunie 1898, p. 2369.

[37] *Ibidem*, nr. 81 din 14/26 iulie 1898, p. 2867—2868.

www.mnir.ro

parc de navires maritimes militaires et, implicitement, de la première Division de Mer.

Pour la création de cette division et le déroulement de son activité, ainsi que pour l'activité des unités afférentes, le gouvernement roumain a adopté plusieurs lois, dans la période 1886—1906, analysées succinctement dans le travail.

Un autre aspect présenté est celui de la création des écoles de marine qui préparaient les cadres spécialisées nécessaires à la navigation maritime militaire et civile.

Afin d'élaborer le travail, l'auteur a utilisé des sources inédites, et quelques-unes moins connues, trouvés aux Archives de l'Etat de Bucarest et à la Bibliothèque Centrael d'Etat de Bucarest, section de manuscrits.

www.mnir.ro

ÎNFIINŢAREA PRIMELOR INSTITUŢII NAŢIONALE DE NAVIGAŢIE CIVILĂ LA SFÎRŞITUL SEC. AL XIX-LEA

de CARMEN ATANASIU

In anul 1834, sub domnia lui Alexandru Dimitrie Ghica Vodă s-a recunoscut de către Turcia dreptul Principatului Valahiei de a naviga cu pavilion naţional şi, la finele aceluiaşi an, prima corabie arborînd pavilion valah, cu numele de „Mariţa", pleca de la Sulina spre Constantinopol. Totuşi, abia mai tîrziu, după unirea Principatelor sub domnitorul Alexandru Ioan Cuza şi în urma războiului de independenţă, va începe pentru români o epocă de vertiginoasă prosperitate economică.

Redobîndirea Dobrogei, în urma războiului din 1877—1878, şi prezenţa României pe un litoral maritim de peste 220 km au deschis noi perspective activităţii româneşti pe mare. În anul 1878, marina comercială a României se compunea dintr-un vas mare şi din aproximativ 90 de nave mici, cu vele, cele mai multe dintre ele, vase de servitudine în porturi. În condiţiile unui activ export de cereale, lemn, mai în urmă petrol şi alte bogăţii naturale ale solului nostru, majoritatea navelor ce navigau pe apele româneşti se aflau sub pavilioane străine. Din 1452 de bastimente care au părăsit porturile României în 1885, cu un tonaj de 895.824 t, numai trei corăbii cu pînze, însumînd o capacitate de 555 t, se aflau sub pavilion românesc [1].

În această situaţie, oameni politici cu vederi înaintate au militat cu tărie pentru o navigaţie autohtonă, o marină comercială proprie, pentru înfiinţarea unei societăţi naţionale de navigaţie, combătînd vehement ideea de a se concesiona la străini transporturile româneşti de pe Dunăre şi Marea Neagră.

Unul din principalii promotori ai dezvoltării marinei comerciale şi al lărgirii reţelei portuare maritime, al creării unui sistem feroviar care să facă legătura între interiorul ţării şi porturi, a fost economistul P. S. Aurelian, care a îndeplinit funcţia de prim ministru în perioada 1896 decembrie—aprilie 1897. Într-un articol publicat încă din anul 1876, recomandînd întemeierea unui puternice industrii la noi în ţară, autorul relevă însemnătatea acesteia pentru dezvoltarea unei marine comerciale moderne. „În privinţa transporturilor pe apă, industria manufacturieră este fundamentul navigaţiunii, cu cît se dezvoltă manufactura, cu atît se sporeşte şi navigaţiunea comercială" [2].

În anul 1887, constatînd că „România nu posedă încă o marină naţională civilă" (se referea în special la vasele cu aburi), P. S. Aurelian adăuga : „Nu doară că nu s-a simţit lipsa, din contra, sînt ani de cînd cu toţii am recunoscut absoluta necesitate a unui serviciu de navigaţiune" [3].

Pentru atingerea acestor obiective se impunea rezolvarea unei serii de probleme de importanţă majoră : asigurarea unei legături directe între Dobrogea şi restul ţării ; mărirea şi modernizarea portului Constanţa, care va deveni principalul

---

[1] P. S. Aurelian, *Înfiinţarea unui serviciu naţional de navigaţie*, în „Economia naţională", an. XI, 1887, nr. 49 din 14 decembrie 1887, p. 1153—1157.

[2] P. S. Aurelian, *Opere economice*, Studiu introductiv de Costin Murgescu, Bucureşti, Edit. Academiei, 1967, p. 119, şi articol : *Necesitatea industriei române*, p. 113—120 în „Economia rurală" an. I, 1876, nr. 11, p. 244—250 şi nr. 12 p. 274—277.

[3] P. S. Aurelian, *Opere economice*, p. 252 şi în articolul *Istoricul înfiinţării unui serviciu...*, p. 1153—1157.

www.mnir.ro

port maritim al României ; crearea unei flote maritime de comerț moderne, factor de prim ordin în dezvoltarea economiei naționale ; crearea unei forțe maritime pentru apărarea litoralului, porturilor și traficului român în Marea Neagră.

Prima dintre măsurile citate mai sus a fost răscumpărarea de către guvernul român, la 1/13 iulie 1882, a căii ferate Cernavoda-Constanța și a portului Constanța de la compania engleză ce le primise în concesiune de la guvernul nostru. La 29 septembrie/10 octombrie 1895 este dat circulației podul de la Cernavoda — operă a inginerului Anghel Saligny. Tot în 1895 s-au luat măsuri pentru construirea unui mare port maritim modern la Constanța[4]. Lucrările au început în aprilie 1899 sub conducerea antreprenorului francez Hallier. Acesta însă va da faliment și întreaga lucrare va fi preluată și dusă la bun sfîrșit de către constructorii români în frunte cu Anghel Saligny.

Problema consolidării și lărgirii structurilor maritime a fost pusă la rîndul ei, după cum am mai arătat de fapt, cu destul de multă acuitate în toți acești ani. Politica de dezvoltare a unei marine naționale s-a impus cu stringență în anul 1886, cînd în fața guvernului român s-a ivit o problemă ce trebuia rezolvată urgent, și anume, de a asigura transporturile de sare în Serbia, cu care se încheiase un contract pe termen lung. Cu această ocazie guvernul a acceptat ca Ministerul Lucrărilor Publice să aibe două bacuri pentru transportat vagoane, șlepul „Tuzla", 2 mahoane, 1 navă de salvare căreia i s-a dat numele de „Constanța" și o pilotină cu numele de „Mangalia". Ultimile două au fost construite de societatea franceză „Claparède" din Paris[5].

Recepționarea acestor vase, destinate portului Constanța, a fost făcută la 7/19 ianuarie 1887 de către lt. col. Vasile Urseanu[6].

În același an, pentru prima oară guvernul român s-a ocupat — din inițiativa lui P. S. Aurelian, ministrul lucrărilor publice — cu chestiunea organizării unui serviciu național de navigație pe Dunăre și pe Mare[7]. În acest scop s-a cerut Corpurilor legiuitoare votarea unei legi prin care se deschidea în același timp Ministerului Lucrărilor Publice un credit de 6 milioane pentru cumpărări de vase. Legea, depusă pe biroul Camerei Deputaților în 1887, votată, promulgată și publicată în „Monitorul oficial" în anul 1888[8], nu a fost aplicată niciodată. Transporturile au continuat să se facă de la un port la altul cu vase particulare, cu șlepuri remorcate, cu brigantine și goelete. Nu de puține ori transportul sării se făcea cu bastimente ale marinei militare.

În anul 1890, ziarul „Universul" atrăgea atenția asupra celor două companii de navigație pe Dunăre, cea austriacă și cea rusă, încheind : „Datoria și interesul nostru e să scuturăm jugul cît mai curînd. Am răscumpărat cu sacrificii drumul de fier, trebuie să facem același lucru și în privința navigației" [9]. În 1889, în urma unei noi convenții încheiate între Direcția Regiei Monopolurilor Statului și guvernul sîrb, de a aproviziona Serbia cu cantități sporite de sare, guvernul român a acordat un credit cu care s-a cumpărat de la Societatea „Danubius" un remorcher și 4 șlepuri. Remorcherul a primit numele „Despina Doamna", în memoria soției domnitorului Țării Românești, Neagoe Basarab. În 1890, au mai fost comandate încă trei remorchere și opt șlepuri. Remorcherele s-au numit : „Gherdap", „Petru Rareș", „Severin". Cu aceste nave la dispoziție, Regia Monopolurilor Statului (R.M.S.) a înființat în același an : Serviciul de Navigație Fluvială Română [10].

Cel care a jucat un rol deosebit în înființarea Serviciului N.F.R. a fost directorul R.M.S., Grigore Manu. După ce, în anul 1890, a pus bazele N.F.R.-ului, Grigore Manu, a cărui deviză era reînvierea vechii noastre flote, s-a străduit să înfăptuiască și al doilea mare pas : Serviciul Maritim Român.

---

[4] N. Fleva, *Flota necesară pentru organizarea serviciilor pe mare și pe Dunăre*, București, 1896, p. 3—4.

[5] Arh. St. Buc., Fond M.L.P., dos. 10/1885.

[6] Ibidem, f. 17.

[7] P. S. Aurelian, op. *cit.*, p. 252.

[8] „*Monitorul oficial*", nr. 221 din 21 ianuarie 1880.

[9] „România maritimă și fluvială", an. II, nr. 6, iunie 1933, p. 132.

[10] Th. Gâlcă, *Navigația fluvială și maritimă în România*, București, 1930, p. 64—65.

www.mnir.ro

Această problemă a fost pusă în 1895 într-un raport adresat delegaţilor secţiunilor Adunării Naţionale. Se consemna acolo că, prin aşezarea ei geografică la Dunăre şi la Marea Neagră, România era destinată să devină antrepozitul Europei Centrale cu pieţele orientale, îndeplinind prin această rolul Belgiei şi Olandei în apusul Europei [11].

În sprijinul aceleiaşi idei, ministrul Lucrărilor Publice, P. S. Aurelian, referindu-se la rolul României în comerţul internaţional de tranzit, scria : „un rol important în traficul de tranzit al voiajorilor şi al mărfurilor care se va stabili pe de o parte între Nord şi Occident, iar pe de alta, între Orient şi Constantinopol" va trebui să-l joace ţara noastră. El arăta că o funcţie importantă în exercitarea acestui rol o vor avea flota comercială şi reţeaua portuară [12]. Toate aceste .intervenţii nu vor rămîne fără rezultat. În urma referatului nr. 8656 din 19 mai 1895, bazîndu-se şi pe hotărîrea Consiliului de Miniştri din 25 aprilie acelaşi an, Grigore Manu a obţinut însărcinarea de a organiza un „serviciu de navigaţiune maritimă", dependent de Ministerul Lucrărilor Publice şi în subordonarea directă a Direcţiei Generale a Căilor Ferate [13]. În acest scop i-a fost pusă la dispoziţie suma de 2,5 milioane lei, luată cu împrumut din fondurile porturilor dunărene, potrivit legii din 9 iunie 1888, cu un procent de 4% pe an [14]. Această sumă era menită să acopere primele cheltuieli de exploatare pentru construirea clădirilor şi instalaţiilor, de agenţii şi magazii de mărfuri, precum şi pentru cumpărarea primelor vapoare [15]. Subordonarea Serviciului maritim Direcţiunii Generale a Căilor Ferate era la acea dată o măsură normală, deoarece o mare parte din sistemul feroviar era sau urma să fie legat de principalele porturi ale ţării [16].

Ţinînd seama de hotărîrea guvernului, exprimată în mesajul de închidere al Corpurilor Legiuitoare, ca noul serviciu să-şi înceapă activitatea odată cu inaugurarea noului pod peste Dunăre, s-a renunţat la închirierile de vapoare, care costau prea scump, şi s-a cumpărat la 18 mai 1895 vaporul „Medeea" de la Societatea austriacă de navigaţie pe Dunăre, cu 150 000 lei ; iar la 21 mai vaporul „Meteor" de la Casa "John Carlisle" din Londra, cu preţul de 800 000 lei [17].

Prima călătorie în serviciul navigaţiei maritime române a făcut-o vaporul „Medeea", care a plecat de la Brăila la 14 august orele 6 seara cu destinaţia Constantinopol, avînd la bord 25 pasageri şi 600 tone mărfuri generale. La 26 august „Meteor" a făcut a doua călătorie, iar la 14 septembrie s-a inaugurat oficial prima linie regulată de călători deservită de nave aparţinînd unei instituţii de stat româneşti, linia Constanţa—Constantinopol [18]. Evenimentul s-a produs odată cu inaugurarea podului de la Cernavodă [19].

Ca urmare a legii din mai, la 30 noiembrie 1895 Consiliul de Miniştri a hotărît trecerea Navigaţiei Comerciale Maritime sub administraţia Direcţiunii Generale a Căilor Ferate al cărei director general era Anghel Saligny. Acesta era la curent cu problemele şi nevoile S.M.R., deoarece avusese preocupări în acest domeniu încă din anul 1888, cînd guvernul i-a dat însărcinarea să studieze posibilităţile înfiinţării unui asemenea serviciu la noi. În 1895, preluînd această sarcină, Saligny va numi în funcţia de director general al Serviciului Maritim pe Alexandru Cottescu [20].

---

[11] Scarlat Vârnav, *Marina de comerciu*, Bucureşti, 1897, p. 43.

[12] P. S. Aurelian, op. cit., p. 263 şi studiul *Situaţiunea economică a României din punct de vedere al căilor de comunicaţie*, p. 255—264, în „Economia naţională", XIII, 1889, nr. 5 din 6 februarie, p. 105—112 şi nr. 6 din 13 febr., p. 126—133.

[13] Scarlat Vârnav, op. cit., p. 41—42 (textul Legii pentru înfiinţarea unui serviciu special de navigaţie maritimă).

[14] C. Ciuchi, *Istoria marinei române — în curs de 18 secole*, Constanţa, 1906, pp. 368—369.

[15] „Marea noastră", an. III, nr. 7—8, iulie-august, 1934, p. 163—164.

[16] Sc. Vârnav, op. cit., p. 41—42 şi în C. Ciuchi, op. cit., p. 368.

[17] „Marea noastră", an. III, nr. 7—8, iulie-august, 1934, p. 163—164.

[18] N. Fleva, op. cit., p. 23—32. Vezi şi C. Ciuchi, op. cit., p. p. 386—387.

[19] „Marea noastră", nr. 7—8 din 1934, p. 163—164.

[20] I. Ionescu, *Anghel Saligny*, în „Buletinul Societăţii Politehnice", an. XXXIX, nr. 11—12, 1923, p. 416.

www.mnir.ro

Deşi începutul fusese promiţător, foarte curînd a devenit limpede faptul că numai două vapoare nu puteau deservi în bune condiţii această linie. Pentru a satisface cerinţele mereu crescînde, la 29 octombrie 1895 a fost închiriat vaporul cu zbaturi „Cobra" de la „Ballins-Dampfschift-Shederei" din Hamburg, cu preţul de 15 000 lei pe timp de şase luni. La 16 martie 1896 contractul a fost prelungit încă un an cu preţul de 32 000 lei pe lună şi cu condiţia de a rămîne în sarcina societăţii germane rezolvarea tuturor avariilor pe care nava le-ar fi suferit în timpul voiajelor [21].

La 3 mai 1896, Ion C. Brătianu, purtătorul de cuvînt al celor care doreau să dea o mai mare dezvoltare navigaţiei maritime, a prezentat în faţa Camerei un proiect de lege, care va fi votat, prin care s-a deschis, pentru Serviciul Maritim, un nou credit de 10 000 000 lei în vederea continuării cheltuielilor de exploatare şi construirii de noi vapoare [22].

Ţinînd seama de faptul că întotdeauna începuturile unei asemenea întreprinderi au nevoie de oameni cu vederi largi, cu spirit organizatoric deosebit, oameni cu dragoste de mare şi foarte buni administratori, în luna iunie a anului 1896 director al S.M.R. a fost numit lt. comandor Ion Coandă *, detaşat din marina militară. Nimic nu ni se pare mai potrivit pentru caracterizarea acestuia ca director al S.M.R., decît cele cîteva cuvinte rostite de opt. comandor Pavel Popovăţ în anul 1908, la retragerea lui Ion Coandă din funcţia amintită. Potrivit acestora, Coandă a lucrat cu „rîvnă şi fără preget, cu încredere în viitor, pentru punerea bazelor primei instituţii de navigaţie a Ţării Româneşti. Sarcina ce şi-a asumat pe acele vremuri era din cele mai grele... acum 12 ani, nimeni în ţara noastră nu se gîndea că românul plugar s-ar putea îndeletnici cu meseriile marinăreşti. Nici noi singuri nu ne credeam capabili să ajungem vreodată căpitani, ofiţeri, mecanici pe vapoare şi să fim în stare a le conduce pe mări, pe oceane ca şi vechii marinari ai flotelor bătrîne, a trebuit să ne fie dat norocul de a avea în capul nostru un om energic, cu dorinţa şi voinţa de a reuşi, ca într-un timp relativ scurt să se îndeplinească în ţara noastră, pe marginile mării, o evoluţie pe care acum 25 de ani nici un român nu o visa". Coandă „era convins cu încredere că românul e apt la toate meseriile marinăreşti" [23].

Pentru organizarea instituţiilor româneşti de navigaţie, în special a S.M.R., pentru comanda navelor s-a făcut apel la ofiţerii şi membrii echipajelor marinei militare, care constituiau prin pregătirea lor un personal de înaltă calificare [24]. Această măsură avea o tradiţie mai veche. În anul 1906, în Legea pentru reorganizarea flotilei din 9 iunie a fost introdus un Articol privind trecerea ofiţerilor din marina militară în marina comercială. Aceasta prevedea : „ofiţerii din serviciul activ al marinei militare sînt autorizaţi a servi doi ani cu gradul lor şi prerogativele lui, în marina comercială, comandînd bastimente de ale statului" [25].

Cîţiva ani mai tîrziu un factor de răspundere al guvernului scria : „Între marina de război şi cea de comerţ există şi o legătură tot atît de importantă ca aceea a materialului, anume *chestiunea personalului*.

Voind să ne îngrijim de perspectivele marinei noastre viitoare trebuie să ne mai gîndim că dacă în ţările străine marina de comerţ poate da marinei de război, la prima cerere, un număr ridicat de oameni, pentru a-şi completa echipajele vaselor pentru nevoile războiului, apoi, în ţara noastră rolul este momentan

---

[21] „Marea noastră", nr. 7—8 din 1934, p. 163—164.

[22] Sc. Vârnav, op. *cit*., p. 41—42.

* Născut în 1862, termină cu distincţie Şcoala de ofiţeri în 1882. Ca locotenent e trimis să urmeze Şcoala de torpile de la Toulon, după absolvirea căreia e îmbarcat în escadra mediteraneană. Întors în ţară în 1888, e îmbarcat pe „Mircea", „Griviţa", „Elisabeta", cu care, în calitate de secund, ia parte la serbările columbiene de la Genova şi Lisabona. Avansat maior în 1893, reprezintă ţara cu bricul „Mircea", pe care-l comanda, la serbările de la Kiel (1895). În 1896 primeşte sarcina de a organiza S.M.R.

[23] „Marea noastră", an. V, nr. 2 şi 3, 1937, p. 107 (număr festiv).

[24] Lt. comandor Constantin Bălescu, *Războiul maritim*, f. a., p. 13—14.

[25] „Monitorul oficial", nr. 57 din 1/26 iunie 1886, p. 1146—1151.

www.mnir.ro

invers şi va trebui încă mult timp să fie la fel. Pentru moment singurele şcoli pentru formarea personalului marinăresc, oricît de limitat ar fi numărul lor, sînt şcolile aparţinînd marinei militare şi oricît de sumară statistică a diverselor servicii de navigaţie : S.M.R., N.F.R., Serviciul Hidraulic etc., precum şi toate societăţile particulare de navigaţie va arăta că aproape tot personalul inferior e format, în cea mai mare parte, din oameni care şi-au făcut ucenicia pe bordul vaselor de război"[26].

Aceste elemente, instruite şi pregătite în arta navigaţiei, trecînd în marina civilă au contribuit la „naţionalizarea echipajelor nascîndei noastre marine comerciale, care pînă atunci, deşi purta pavilionul român, îşi avea echipajele compuse numai din străini"[27]. În special vasele poştale ale S.M.R. comandate numai de ofiţeri români şi cu echipaje pur româneşti, datorită excelentei conduceri a vaselor, disciplinei de bord şi a exactităţii oraşelor în orice timp, ajunseseră să fie preferate pe liniile deservite, înaintea vaselor străine[28]. Alături de lt. comandor Ion Coandă, adus în fruntea S.M.R. încă de la înfiinţarea sa, la 1 aprilie 1898 a fost numit subdirector al acestei întreprinderi, lt. comandor Pavel Popovăţ **, iar ca inspector de vapoare opt. Teodor Atanasiu. În ajunul primului război mondial majoritatea vapoarelor româneşti erau comandate de ofiţeri detaşaţi din marina militară, printre care : lt. comandar Ionescu Nicolae (Johnson), cpt. comandor Perieţeanu Constantin, lt. comandor Tăutu Eugen, lt. comandor Stoianovici Constantin, cpt. Negulescu Aurel (Moş Delamare), cpt. Ionescu Gheorghe, cpt. comandor Mihăilescu Mihail, cpt. comandor Zalomit Constantinescu, lt. comandor Dumitriu Dumitru etc.[29].

La noi în ţară marina militară a fost aceea care „a transformat recrutul în desăvîrşit marinar", căutat, preferat de armatorii străini[30].

Rezultatele obţinute de serviciile noastre de navigaţie au dat încredere în personalul romănesc format pe „Mircea" şi pe „Elisabeţa". Prin calităţile marinăreşti nebănuite multă vreme la poporul nostru, prin curăţenia şi disciplina militară ce domnea la bord, prin delicateţea manierelor şi a felului de a se prezenta al personalului, de la bucătar şi chelner pînă la comandant, în contrast cu cel al altor vapoare, S.M.R. a determinat chiar pasagerii de peste ocean să reţină telegrafic cabine la navele noastre[31].

Este remarcabil faptul că în afară de limba română, personalul de serviciu de pe navele româneşti vorbea în mod curent franceza, engleza, germana, rusa, italiana, greaca, turca şi araba.

Odată cu vapoarele noastre s-a dus şi faima bogăţiilor ţării. Dacă la venirea vaselor S.M.R. la Alexandria exportul României în Egipt era de 400 000 lei, în cîţiva ani a ajuns la 12 000 000 lei[32]. Pe bună dreptate rostea comandorul Ion Coandă în momentul retragerii sale : „prin Serviciul Maritim Român ne-am afirmat şi în dezvoltarea noastră economică şi în existenţa unei Marine Comerciale Române. Este mare şi de veci mulţumirea mea sufletească cînd văd azi că după repezile noastre vapoare albe se desfăşoară mîndru tricolorul naţional şi fîlfîie tot atît de demn şi de falnic ca şi pavilioanele naţiunilor celor mai mari"[33].

---

[26] Arh. Stat. Buc., Fond casa regală, dos. 11/1921, fila 21.

[27] „România maritimă şi fluvială", sn. II, nr. 4, aprilie 1933, p. 53.

[28] Ibidem, vezi articolul Cpt. comandor Emil Oprişan, *Educaţia profesională pe navele şcolii*, p. 53.

** Cîteva date biografice : 1883, Pavel Popovăţ este îmbarcat pe bricul „Mircea" cu grad de evenimentele declanşate de furtună ; 1897, comandă bricul „Mircea" în campania din acest an ; 1898, este subdirector S.M.R. ; 1908, director S.M.R. ; 1924 demisionează.

[29] *Calendarul maritim*", Bucureşti, 1914, p. 294—298.

[30] Moş Delamare, *Pe urmele bricului Mircea*, în „Marea noastră" numărul festiv, 1937, p. 76.

[31] Comandor Negulescu Aurelian, *Dobrogea şi marina*, în *Dobrogea. 50 de ani de viaţă românească*, Edit. Cultura Naţională, Bucureşti, 1928, p. 336.

[32] *Ibidem*.

[33] B.C.S., Mss. Fond Saint Georges, Arhiva amiral I. Coandă, CCXCVI/1.

www.mnir.ro

LA CREATION DES PREMIERES INSTITUTION NATIONALES DE NAVIGATION CIVILE A LA FIN DU XIX-ème SIÈCLE

Résumé

Après avoir acquis de nouveau la Dobroudja, *à la suite de la guerre de* **1877—1878**, *le développement socio-économique et politique de la Roumanie indépendante imposait avec nécessité, pour le commerce du pays, le développement des transports fluviaux et maritimes.*

Dans les conditions où la marine marchande de la Roumanie était très réduite, la plupart des navires qui naviguaient dans les eaux roumaines étant étrangères, les hommes politiques progressistes tels que Mihail Kogălniceanu, Ion C. Brătianu, P. S. Aurelian, Grigore Manu et d'autres militaient pour une navigation autochtone. En luttant contre l'idée de concéder aux étrangers les transports roumains sur le Danube *et sur la mer* Noire, *ils soutenaient la nécessité de créer des sociétés nationales de navigation.*

Cette politique, basée sur les exigences objectives du développement économique de la Roumanie à l'époque, a déterminé la création, en 1890, du Service de Navigation *Fluviale Roumaine* (N.*F.R.), et en 1895, du Service Maritime Roumain (S.M.R.), les premières entreprises d'Etat qui transformaient la marine marchande roumaine en facteur essentiel de l'économie nationale.*

www.mnir.ro

UN SECOL DE LA PUBLICAREA MONOGRAFIEI *DACIA ÎNAINTE DE ROMANI* DE GRIGORIE GR. TOCILESCU

de **PAUL GRIGORIU**

În a doua jumătate a sec. al XIX-lea lupta intelectualilor cu vederi înaintate se identifica cu aspirațiile de veacuri pentru unitate, libertate și progres. Atunci, lupta de eliberare națională și socială a poporului român de pe ambele versante ale Carpaților căpăta noi dimensiuni ; conștiința națională avea la bază originea comună, comunitatea de limbă și cultură, comunitatea de teritoriu și permanentele legături economice, politice și diplomatice.

Începînd din 1864 și pînă în 1871, Robert Roesler, sprijinit pe interpretarea greșită a izvoarelor scrise din sec. al IV-lea e.n., a publicat cîteva lucrări tendențioase referitoare la trecutul nostru, urmărind să justifice stăpînirea străină asupra unor teritorii românești [1]. Deși Roesler n-a fost recunoscut de contemporanii săi ca o personalitate științifică, lucrările sale au determinat atitudini diferite adoptate de cei care se interesau de originea poporului român. Cum era de așteptat, asemenea teorie antiștiințifică a avut, peste hotare, atît adepți cît și adversari [2].

Cu toate că nu se baza pe argumente capabile s-o demonstreze, teoria roesleriană a trebuit să primească riposta cuvenită și din partea cărturarilor români organizați în Societatea Academică. În scopul răspîndirii teoretice, sub forme accesibile și uzuale, a continuității și originalității civilizației românești, Societatea Academică Română (devenită ulterior Academia Română) și-a însușit propunerea lui Alexandru Odobescu, privind instituirea unui premiu pentru cea mai bună lucrare referitoare la popoarele din stînga Dunării pînă la cucerirea romană. Asemenea propunere nici nu putea să fie respinsă de vreme ce în conducerea forului suprem al culturii românești se găseau și patrioți transilvăneni ca : August Treboniu Laurian, Gheorghe Barițiu și Alexandru Papiu Ilarion [3].

Cercetarea și pătrunderea în intimitatea arborelui genealogic al geto-dacilor au fost stimulate tot de Alexandru Odobescu, care, pe lîngă premiul său oferit autorului, a publicat și o bibliografie a scrierilor despre Dacia, cît și planul lucrării propusă pentru concurs [4]. Aliniindu-se cu discernămînt la realizarea acestei lucrări și avînd o eptică clară despre dezideratele naționale, tînărul Grigorie Tocilescu sesizează în peisajul concret al epocii că trebuie să inaugureze prima încercare de acest gen în România. Lucrarea, în afară de interesul ei național, prezenta și unul mai general, prin care autorul încerca să atragă atenția marilor puteri asupra doleanțelor legitime ale românilor, singurii băștinași pe acest teritoriu.

În perioada 1870—1880 era timpul să se renunțe la amatorism și aspectul de artizanat al arheologiei și în general al științei istorice. Acel interes de colecționar

---

[1] Dintre lucrările lui R. Roesler menționăm numai *Römische Studien. Untersuchungen zur älteren Geschichte Romäniens*, Leipzig, 1871. În 1881 acest pseudoistoric a decedat, însă concepțiile lui mai dăinuiesc și azi (vezi „Magazin istoric", nr. 3 din 1960).

[2] Ion Hurdubețiu, *Problema etnogenezei românilor în istoriografia germană*. Rezumatul tezei de doctorat, Universitatea din București, Facultatea de Istorie, 1973, p. 10—12.

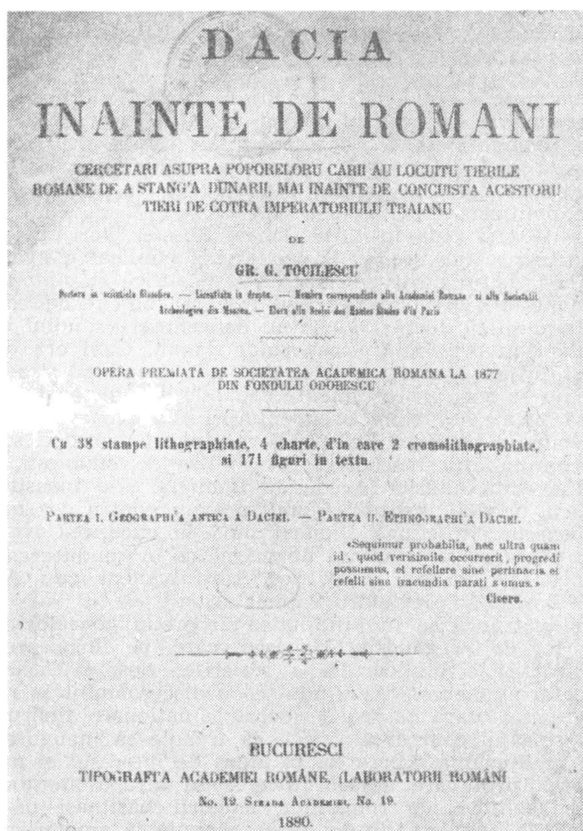
[3] „Analele Societății Academice Române", Sesiunea anului 1871, tomul IV, București, 1872, p. 146—147, 179.

[4] Alexandru Odobescu, *Bibliografia Daciei : Indice de scrieri...*, București, 1872.

www.mnir.ro

față de antichitățile preistorice a primit o ripostă hotărîtă din partea lui Al. Odobescu, cel care a întemeiat arheologia teoretică în țara noastră[5]. Îi revenea deci lui Gr. Tocilescu misiunea de onoare de a redacta o lucrare științifică despre Dacia înainte de romani. Pînă la data respectivă pe lîngă investigațiile entuziaștilor nepregătiți s-au desfășurat și unele cercetări pe teren, izolate și publicate parțial în presa vremii, care nu era nici ea specializată pe ramuri de activitate științifică[6]. De la început se conturau deci dificultățile unei lucrări de pionierat.

Încă din perioada studiilor universitare, Tocilescu a început documentarea pentru lucrarea propusă la concurs de Societatea Academică Română ; noutatea temei a dat multiple sarcini tînărului istoric. O analiză amănunțită a putut să realizeze abia la Praga și Viena în timpul pregătirii doctoratului, cu dizertația axată tot pe istoria străveche a Daciei[7]. Originea și continuitatea poporului român, temă majoră și de o permanentă actualitate în istoria noastră, a fost urmărită de

DACIA

INAINTE DE ROMANI

CERCETARI ASUPRA POPORELORU CARII AU LOCUITU TIERILE ROMANE DE A STANG'A DUNARII, MAI INAINTE DE CONCUISTA ACESTORU TIERI DE COTRA IMPERATORIULU TRAIANU

DE

GR. G. TOCILESCU

[illegible]

OPERA PREMIATA DE SOCIETATEA ACADEMICA ROMANA LA 1877 DIN FONDULU ODOBESCU

Cu 38 stampe lithographiate, 4 charte, d'in care 2 cromolithographiate, si 171 figuri in textu.

PARTEA I. GEOGRAPHI'A ANTICA A DACIEI. — PARTEA II. ETHNOGRAPHI'A DACIEI.

«Sequimur probabilia, nec ultra quam id, quod verisimile occurrerit, progredi possumus, et refellere sine pertinacia et refelli sine iracundia parati sumus.»
Cicero.

BUCURESCI
TIPOGRAFI'A ACADEMIEI ROMÂNE (LABORATORII ROMÂNI
No. 19. STRADA ACADEMIEI, No. 19.
1880.

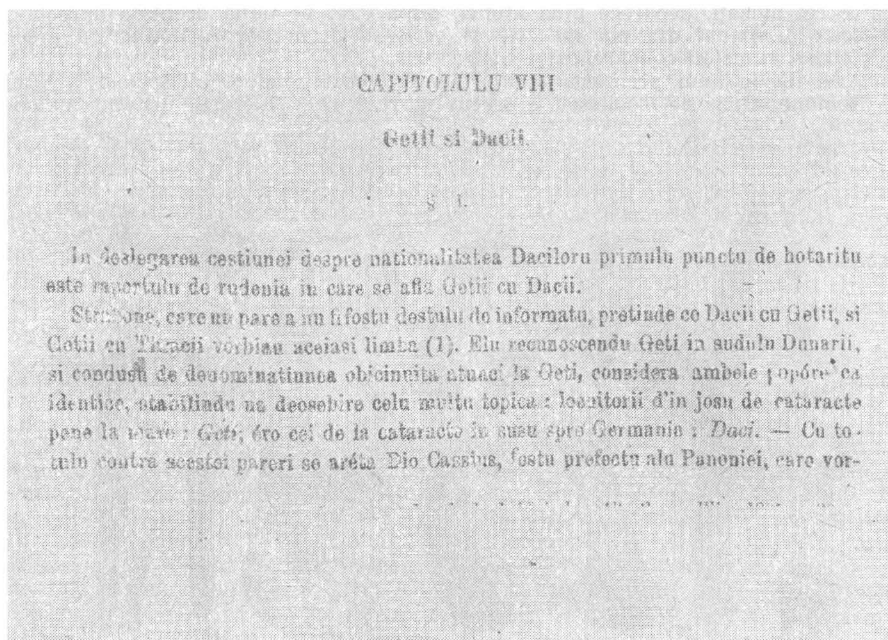
Fig. 1 — Coperta primei ediții a lucrării lui Grigorie Gr. Tocilescu.

[5] Al. Odobescu, *Fumuri arheologice scornite din lulele prestorice de un om care nu fumează*, București, 1873 ; A. I. Odobescu, *Istoria Arheologiei...*, București, 1877 (vezi și ediția reeditată de prof. Dumitru Tudor în 1981).

[6] Radu Vulpe, *Cercetările trdacologice în România*, I, în „Revista de istorie", tom. 29, nr. 6, iunie 1976, p. 809—840 (și extras) ; Mircea Petrescu-Dîmbovița, *Scurtă istorie a Daciei preromane*, Edit. Junimea, Iași, 1978, p. 11—12.

[7] Radu Vulpe, *Grigorie G. Tocilescu, arheolog și istoric*, în „Revista de istorie", tom. 28, nr. 10, octombrie 1975, p. 1547—1562 (și extras) ; Paul Grigoriu, *Prețuitori ai arhivelor — Grigore Tocilescu*, în „Revista arhivelor", an. LVI, vol. XLI, nr. 4, 1979, p. 438—442.

www.mnir.ro

CAPITOLULU VIII

Getii si Dacii.

§ 1.

In deslegarea cestiunei despre nationalitatea Daciloru primulu punctu de hotaritu este raportulu de rudenia in care se afla Getii cu Dacii.

Strabone, care ne pare a nu fi fostu destulu de informatu, pretinde ce Dacii cu Getii, si Getii cu Tracii vorbiau aceiasi limba (1). Elu recunoscendu Geti in sudulu Dunarii, si condusu de denominatiunea obicinuita atunci la Geti, considera ambele popóre ca identice, stabilindu na deosebire celu multu topica: locuitorii d'in josu de cataracte pene la mare: *Geti*; éro cei de la cataracte in susu spre Germania: *Daci*. — Cu totulu contra acestei pareri se aréta Dio Cassius, fostu prefectu alu Panoniei, care vor-

Fig. 2 — Fragment de text din pagina 149.

Gr. Tocilescu pînă la cea mai mică informare istorică și arheologică. Ca să ajungă la o reconstituire integrală a civilizației geto-dace, a cercetat exhaustiv izvoarele istorice scrise și nescrise, din țară și de peste hotare. Putem spune că a fost o adevărată împotmolire în arhive, biblioteci și muzee, căutînd febril știri vechi și noi despre popoarele antice din stînga Dunării.

Munca a fost titanică, poate plictisitoare și extenuantă, poate grea și încordată, dar plină de satisfacții la ivirea ineditului și pentru reînvierea tabloului vieții umane care a fost. Activitatea aceasta a arătat cîte goluri existau în scrierile noastre despre istoria veche și cîte evenimente și interpretări aveau nevoie de îndreptări. Abia acum se puneau probleme cu totul noi, ele trebuiau expuse și interpretate în special pentru lămurirea străinilor cu privire la continuitatea și caracteristicile civilizației geto-dace [8]. Ca în orice istorie de acest fel se înțelege că domină factologia, în care totuși sînt rectificări și interpretări personale, sînt elucidate multe aspecte ce păreau de nepătruns [9].

Această contribuție a lui Gr. Tocilescu la istoria geto-dacilor, cuprinzătoare ca tematică și masivă în informații, după susținerea ei ca teză de doctorat la Praga a primit în țară premiul Odobescu, oferit de Societatea Academică Română. Desigur, tînărului autor de 27 de ani, cu o practică de numai cîțiva ani în cercetarea istoriei, Societatea Academică Română, pentru publicarea lucrării, i-a recomandat îmbunătățirea textului sub raportul gradării proporționale a capitolelor și lărgirea concluziilor personale [10]. Apreciată ca noutate tematică și interpretări originale, cît și ca modalități științifice de expunere, monografia a fost propusă spre publicare sub egida aceluiași for care hotărîse premierea ei. În concepția academicienilor români, editarea lucrării deschidea largi perspective în dezvoltarea temei

[8] Vasile Cristian *Istoriografie generală*, Edit. didactică și pedagogică, București, 1979, p. 282—285.

[9] Pompiliu Teodor, *Evoluția gîndirii istorice românești*, Edit. Dacia, Cluj, 1970, p. 277—279.

[10] „Analele Societății Academice Române“, Sesiunea anului 1877, tomul X, Secțiunea I, Partea adminstrativă și dezbaterile, București, 1877, p. 83—90.

de către cei avizați, deoarece pînă atunci, după cum pe bună dreptate aprecia Al. Odobescu : *„...nimeni din noi nu este pregătit și nu are la îndemînă un arsenal științific egal cu cel al concurentului nostru“* [11].

Ales tot în anul premierii (1877) membru corespondent al Societății Academice Române, Grigorie Tocilescu a trecut la revizuirea lucrării, urmînd metodele

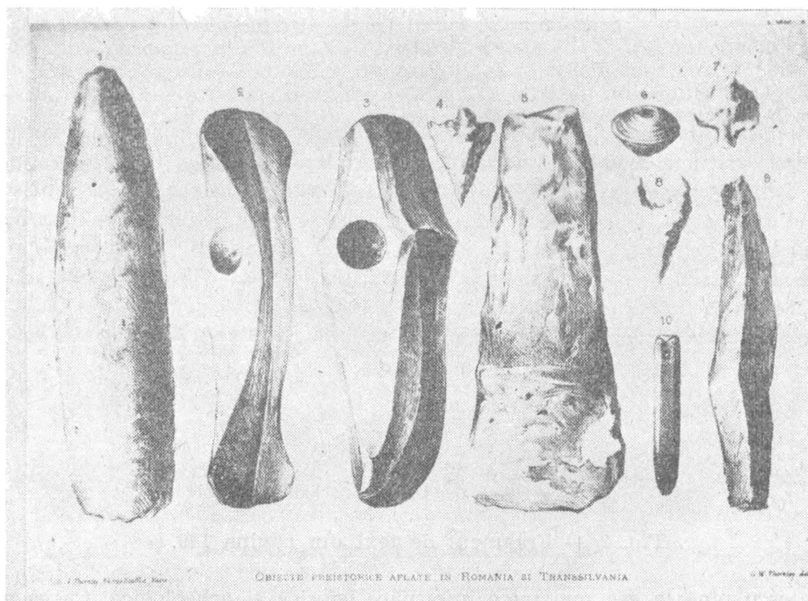

Fig. 3 — Fotografie a Tabelului A din lucrarea lui Gr. Gr. Tocilescu

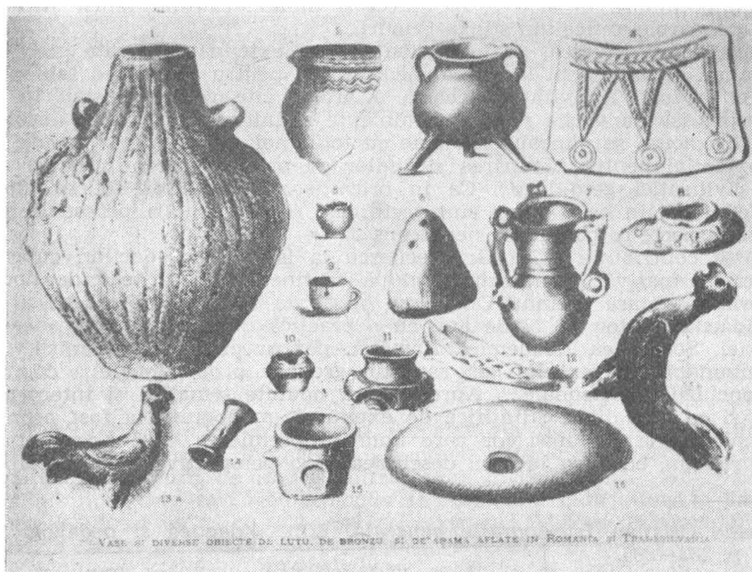

Fig. 4 **— Fotografie a tabelului M din aceeași lucrare.**

---

[11] **Ibidem, p. 87.**

științifice deprinse la școala germană. Metoda avea rigoare critică întemeiată pe studierea amănunțită a izvoarelor ; în construcția istorică admitea și elemente de fantezie, un anume retorism angajat dezideratelor naționale majore. Această metodă științifică, cuprinzînd și elemente materialiste, a fost călăuză permanentă în gîndirea și practica lui Gr. Tocilescu [12]. Erudit și perseverent, el a reluat munca de restudiere a întregii lucrări, deși în domeniul arheologiei de teren era complet lipsit de experiență ; tot ce realizase pînă acum avea la bază numai informarea lingvistică, arheologică, etnografică și epigrafică dobîndită în biblioteci, arhive și muzee. N-a fost ușor lucru pentru autor să recitească sutele de cărți și articole, să facă o nouă selectare, reorganizare și lărgirea tematicii. Este greu să reluăm toate fazele prin care a trecut *Dacia înainte de romani*, acțiunea a presupus un proces de știință și unul de conștiință. Ținem să precizăm numai faptul că Gr. Tocilescu, pentru amplificarea documentării și realizarea unor ilustrații litografiate de calitate, s-a deplasat la Paris de unde trimitea Academiei cele mai reușite stampe [13].

În vara anului 1880 monografia Daciei preromane a văzut lumina tiparului ; cum era de așteptat cartea n-a trecut neobservată prin viața culturală din România. Atenția pe care revista „Convorbiri literare" o acordă acestei cărți relevă un moment important în evoluția istoriografiei. Autorul este apreciat ca un „erudit inspăimîntător", care a strîns tot materialul necesar luminării multor întrebări privitoare la Dacia înainte de romani ; recenzentul își exprimă totuși opinia că erudiția excesivă și numeroasele trimiteri îngreunează lecturarea textului [14]. Interesul cititorilor pentru *Dacia înainte de romani* derivă din interesul societății românești față de cunoașterea precisă a cadrului economic și social-politic în care au trăit strămoșii poporului român. Însemnătatea cărții este reluată de istoricul Gh. Ionescu-Gion, care, din Paris, trimite gazetei „Binele public" o recenzie detaliată, în care menționează că erudiți profesori francezi și germani au fost satisfăcuți de lucrarea lui Gr. Tocilescu. Semnalînd că prin eliminarea falsurilor și inexactităților, adevărul istoric a fost restabilit în drepturile sale, Gion concluziona astfel : *„Lăsînd celor competenți sarcina a se pronunța asupra noilor sisteme propuse* de d-*nul* Tocilescu, *noi salutăm în „Dacia înainte* de *romani" unul* din *noile monumente ale științei românești care naște"* [15]. Prima monografie despre geto-daci a trecut și prin filtrul criticii obiective a lui Titu Maiorescu. Făcînd o incursiune îndrăzneață în istoriografia națională, mentorul junimii emite părerea că singura lucrare românească pe care istoricii străini o pot citi este *Dacia înainte* de *romani* [16].

Fostul magistru al lui Gr. Tocilescu, eruditul B. P. Hasdeu, recenzează monografia în mai multe numere din ziarul „Binele public", deși opiniile sale nu corespundeau cu vederile colectivului de redacție [17]. Temperîndu-și violența prin umor, Hasdeu are o poziție subiectivă de replică la critica ce i se aducea în lucrare cu privire la așa numitul „alfabet dacic" din vremea lui Deceneu [18]. Publicistul Anghel Demetriescu alunecă pe panta unor exagerări, evidențiind scăderile minore, datorită faptului că la concursul pentru catedra de istorie antică de la Universitatea

---

[12] Biblioteca Academiei R.S.R. secția manuscrise, Arhiva Grigorie G. Tocilescu, *Despre izvoarele istoriei romåne...*, în tom. 5171 „*Diverse note*", f. 211—235 ; Gr. Tocilescu, *Doi istorici G. Panu și P. Cernătescu. Schițe critice* de..., București, 1874 ; „Analele Academiei Române", seria II, tomul XXXVI, 1903—1904, Partea administrativă și dezbaterile București, 1904, p. 42—46.

[13] „Analele Academiei Române", seria II, tomul III, Ședințele ordinare din 1879—80 și Sesiunea generală a anului 1880, Secțiunea I, Partea administrativă și dezbaterile, București, 1881, p. 38.

[14] „Convorbiri literare", an. XV, nr. 12 din 1 martie 1881, p. 235—236 ; Al. Zub, *Junimea. Implicații istoriografice*, 1864—1885, Edit. Junimea, Iași, 1976, p. 222.

[15] Ionescu (Gion), *Dacia înainte* de *romani*, în „Binele public", anul al III-lea, nr. 58 din 14 februarie 1881, p. 3.

[16] Titu Maiorescu, *Critice* (1866—1907), vol. III, ed. a II-a, Edit. Minerva, București, 1915, p. 30—31.

[17] „Binele public", anul al III-lea, nr. 84 din 16—17 martie 1881, p. 1.

[18] Gr. G. Tocilescu, *Dacia înainte* de *romani...*, București, 1880, p. 566—567.

www.mnir.ro

Fig. 5 — Planşa „Numismatica Daciei" din aceeaşi lucrare.

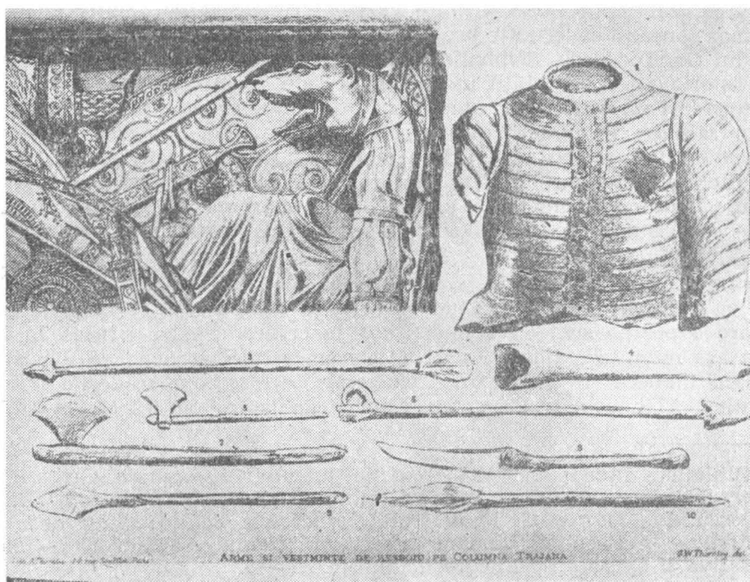

Fig. 6 — Fotografie a Tabelului Q din aceeaşi lucrare.

Bucureşti fusese respins, iar Tocilescu admis [19]. N. Iorga, avînd o răfuială personală cu Gr. G. Tocilescu, care nu l-a propus ca membru cu drepturi depline în Academia Română şi s-a opus primirii manuscrisului său despre Chilia şi Cetatea Albă,

[19] Dange, *Ştiinţă de contrabandă. Dacia înainte de romani de Gr. G. Tocilescu,* în „România liberă", an. V, nr. 1304 şi 1309 din 18 şi 24 octombrie 1881, p. 1—3 ; N. Iorga, *Anchel Demetrescu,* în vol., *Oameni cari au fost,* I. Vălenii de Munte, 1911, p. 15—19 ; Gabriela Drăgoi, *Demetriescu Anghel,* în *Dicţionarul literaturii române de la origini pînă la 1900,* Edit. Academiei, Bucureşti, 1979, p. 271—272.

l-a criticat necruţător şi pătimaş, unindu-şi excepţionala capacitate intelectuală cu dorinţa de a-l desfiinţa[20]. În afara polemicilor care desvăluiseră şi opoziţia dintre curentul romantic şi cel critic[21], istoricul de artă Alexandru Tzigara-Samurcaş, căutîndu-şi un loc la Universitatea din Bucureşti, prin divizarea catedrei suplinită de Tocilescu, aduce *Daciei înainte de romani* unele critici de ordin cu totul general[22]. Un glas autorizat s-a auzit în teza de doctorat a tînărului arheolog Ioan Andrieşescu, care, printr-o viziune mai complexă decît ceilalţi critici, s-a oprit asupra unor probleme de tehnică arheologică privind interpretarea unor urme materiale şi periodizarea istoriei străvechi[23]; avînd conştiinţa importanţei lucrării lui Gr. Tocilescu, acelaşi arheolog în lucrări anterioare recunoaşte meritele primei monografii despre geto-daci[24]. Amator de istorie şi susţinător al culturii româneşti, dr. C. I. Istrati, editînd post mortem *Dacia preistorică* de N. Densuşianu, nu rezervă nici un interes *Daciei înainte de romani* de Gr. Tocilescu[25]. În sfîrşit, un luptător important în bătălia împotriva diletantismului şi improvizării, Vasile Pârvan atrăgea atenţia cu duritate că *Dacia înainte de romani*, avînd unele interpretări şi concluzii greşite, n-a utilizat-o pentru informaţii sau orientare general ştiinţifică[26].

Din aceste materiale de erudiţie istorică şi istoriografică, unele izvorîte din porniri personale, se remarcă faptul că cele mai multe critici se limitau la traducerea greşită a unor izvoare de „mîna“ a doua, la unele surse bibliografice care îngreunau lectura. Aşadar, opiniile critice nu vizau laturile esenţiale ale lucrării, ele reliefau mai mult lipsa de experienţă a tînărului scriitor.

În perioada interbelică, deşi istoria rămîne ca teren de dispută pentru specialiştii de formaţii diverse, prima monografie despre Dacia preromană a fost dată uitării, situaţie ce se menţine şi în momentul de faţă[27]. Sub orice forme şi dimensiuni s-ar manifesta azi progresele istoriografiei, cercetătorii istoriei vechi prin etica profesională au obligaţia să pornească investigaţiile de la primele cuceriri ale ştiinţei consemnate în *Dacia înainte de romani*. Fenomen extrem de complex, civilizaţia geto-dacă ridică tot mai multe probleme ce trebuie clarificate ; în ultima vreme presa, de largă popularitate, a pus în discuţie unele opinii care vizează scrie-

---

[20] „Analele Academiei Române“, seria II, tomurile XX şi XXI, 1897—1898 şi 1898—1899, Partea administrativă şi dezbaterile, Bucureşti, 1898 şi 1899, p. 162—165 şi 183 ; N. Iorga, *Opinions sincéres*, 1899, p. 54—55, 121—128 şi 204—205 ; idem, *Manifestări nouă ale unei şcoale vechi*, în cîteva numere din „Convorbiri literare“, 1903—1904 ; idem, *Două concepţii istorice*, cuvîntare ţinută la 17 mai 1911 la intrarea în Academia Română..., Bucureşti, 1911, p. 3—24.

[21] Ştefan Ştefănescu, *Scurtă privire asupra istoriografiei româneşti*, în „Enciclopedia istoriografiei româneşti“, Edit. ştiinţifcă şi enciclopedică, Bucureşti, 1978, p. 10—12 ; „Titu Maiorescu şi prima generaţie de maiorescieni. Corespondenţă“, Edit. Minerva, Bucureşti, 1978, antologie, note şi prefaţă de Z. Ornea, p. 24 şi urm ; „Vasile Pârvan — Corespondenţă şi acte“, Edit. Minerva, Bucureşti, 1973, ediţie îngrijită de Al. Zub, p. XVI—XVII, 21—22 şi 26.

[22] Al. Tzigara-Samurcaş, *România faţă de teoriile noi ale arheologiei preistorice*, în „Viaţa românească“, an. V, nr. 10, octombrie 1910, p. 85.

[23] Ioan G. Andrieşescu, *Contribuţie la Dacia înainte de romani*, Iaşi, 1912, p. VII, 9—26, 27—42, 117.

[24] Ioan Andrieşescu, *Cîteva consideraţiuni şi îndrumări de început...*, Bucureşti, 1920, p. 7, şi *Dela preistorie la evul mediu...*, Buureşti, 1924, p. 49.

[25] Nicolae Densuşianu, *Dacia preistorică de...*, cu o prefaţă de dr. C. I. Istrati, Bucureşti, 1913, p. LIII.

[26] Vasile Pârvan, *Getica, o protoistorie a Daciei*, Academia Română, Memoriile secţiunii istorice..., Bucureşti, 1926, p. 1—2.

[27] Dumitru Berciu, *Zorile istoriei în Carpaţi şi la Dunăre*, Edit. Ştiinţifică, Bucureşti, 1966 ; Hadrian Daicoviciu, *Dacia de la Burebista la cucerirea romană*, Edit. Dacia, Cluj, 1972 ; Ioan Horaţiu Crişan, *Burebista şi epoca sa*, Edit. ştiinţifică şi enciclopedică, Bucureşti, 1977.

www.mnir.ro

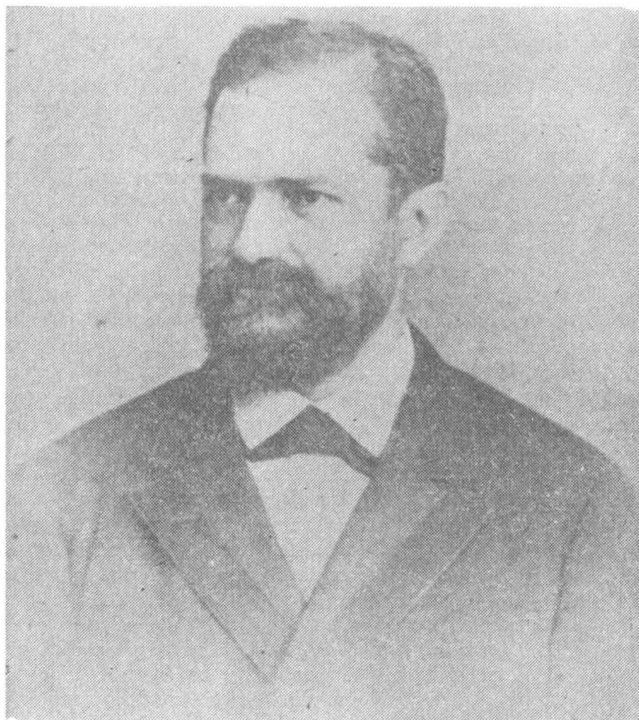

Fig. 7 — Grigorie Gr. Tocilescu (1850—1909).

rea, religia şi alte aspecte ale civilizaţiei geto-dace [28]. Pînă la stabilirea adevărului istoric, îşi menţin valabilitatea unele concluzii formulate de Grigorie Tocilescu în urmă cu un veac, concluzii acceptate şi aprofundate de specialiştii istoriei noastre antice [29].

În stadiul actual al cercetărilor se pot stabil valenţele permanente ale monografiei *Dacia înainte de romani,* carte cu un conţinut dens, cuprinzînd aproape 600 de pagini, urmate de planşe şi hărţi. Pornind de la situarea geografică a geto-dacilor, Grigorie Tocilescu a formulat postulatul că ei formau o grupă deosebită în marea familie a triburilor trace, situată pe ambele maluri ale Dunării. Această grupare mare de geto-daci vorbea o limbă indo-europeană ce se deosebea de limbile popoarelor vecine. Cu toate că studiile istorice în direcţia dacismului erau aproape inexistente, tînărul autor, folosind mărturiile izvoarelor literare antice pentru diferite momente din istoria geto-dacilor, ajunge la concluzia că ei formau un popor

[28] Mircea Babeş, Dan Sluşanschi, *Cu privire la formarea poporului şi a limbii române,* în „Era socialistă" nr. 12, din 20 iulie 1978 ; *Dacii vorbesc. Descifrînd vechile inscripţii geto-dace...,* grupaj realizate de Liviu Petrina şi Gavrilă Copil în „Flacăra", nr. 4 din 24 ianuarie 1980, p. 20—21 ; *Tot ce în istoria geto-dacilor pare mister ar trebui numit fapt încă necercetat,* convorbire consemnată de N. Grigore Mărăşanu în „Flacăra", nr. 12 din 20 martie 1980, p. 29.

[29] Dumitru Berciu, *Romanitatea „Vlahilor",* în „Era socialistă", nr. 12 din iunie 1975, p. 40—43 ; Constantin Preda, *Mărturii ale unei existente multimilenare,* în „Era socialistă", nr. 9 din mai 1976, p. 30—35—37 ; Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor,* 1, Edit. ştiinţifică, Bucureşti, 1974, p. 36—49, 59—75 ; Alexandru Vulpe, *Puncte de vedere privind istoria Daciei preromane,* în „Revista de istorie", tom. 32, nr. 12, decembrie 1979, p. 2261—2284 ; *Limba şi cultura spirituală a traco-dacilor,* Dialog cu profesorul Ion I. Russu, consemnat de Domiţian Ceşereanu în „Tribuna", nr. 9, din 28 februarie 1980, p. 3.

www.mnir.ro

puternic, dar „...*După moartea regelui* Burebista, *puterea dacilor începe să decadă... Decebal, diplomat abil și bun general, reunind sub sceptrul său toate triburile Daciei, restabilește unirea* politică *din timpul lui* Burebista..." [30]. Astfel stabilită evoluția politică a statului dac, cu regi care pot sta cu cinste alături de personalitățile politice ale antichității, rezultă că geto-dacii nu pot fi socotiți un popor barbar.

Această operă, născută din patriotismul ce anima pe autor și întreaga spiritualitate românească se ocupă în mod absolut egal de toate teritoriile românești, reliefînd trăsăturile originale ale civilizației strămoșești geto-dace, care a dat și primit de la popoarele vecine. Poporul geto-dac, agricultor și păstor, era priceput în prelucrarea metalelor și ceramicii, construia cetăți fortificate, se apăra cu eroism însuflețit de religia politeistă. Avînd o civilizație specifică, care-i deosebea de alte popoare : „...*geții și dacii nu sînt nici germani, nici slavi, nici celți,* ci *numai traci de origine*" [31]. Trebuie reținut deci că Gr. Tocilescu a argumentat cum civilizația geto-dacă, ca factori de performanță în istorie, a asigurat continuitatea, unitatea și temelia milenară a poporului nostru.

Publicată în urmă cu o sută de ani într-o perioadă de intensă afirmare națională, lucrarea *Dacia înainte de romani* își păstrează virtuțile fundamentale ca primă istorie științifică a locuitorilor și teritoriilor de la nordul Dunării pînă la cucerirea romană. Prin această carte, dar și prin întreaga sa activitate, Grigorie G. Tocilescu s-a alăturat reprezentanților de seamă ai culturii românești, cum au fost Al. Odobescu, B. P. Hașdeu, A. D. Xenopol, N. Iorga, V. Pârvan și alții. Acești militanți pentru realizarea dezideratelor naționale au alcătuit marele front al istoricilor, care a luminat căile spre istoria noastră milenară, demonstrînd celor răuvoitori dreptul românilor de a trăi pe teritoriile pe care le-au locuit dintotdeauna. Ca orice început — mai ales în arheologie, unde s-a progresat atît de mult în ultima vreme — *Dacia înainte de romani* are carențe, „dar marele ei merit stă tocmai în faptul că este prima" [32].

UN SIÈCLE DEPUIS QU'ON A PUBLIQUE LA MONOGRAPHIE „LA DACIE AVANT LES ROMAINS" DE GRIGORIE GR. TOCILESCU

Résumé

Pendant la deuxième moitié du XIXe *siècle, le peulple roumain défend son être national ménacé par ceux qui à l'aide de travaux dérouvus du caractère scientifique, essayaient de justifier la domination étrangère sur quelques territoires roumains. À la défense de la continuité et de l'unité nationale sur la terre des aïeux, l'Académie* Roumaine *a institué un concours pour le meilleur travail concernant les Géto-Daces.* Le *prix a été gagné par le jeune historien Grigorie Gr. Tocilescu, auteur de la monographie „La Dacie avant les Romains", publiée en 1880.*

Apprécié tant en Roumanie *qu'à l'étranger la première synthèse sur les Géto-Daces maintient toujours ses valences fondamentales.* Cette *oeuvre, née du patriotisme qui animait le peuple roumains, s'occupe de la même façon de tous les territoires nationaux et met en évidence d'une manière scientifique les traits originaux de la civilisation géto-dace, comme facteur de la permanence dans l'histoire qui assuraient en même temps la continuité, l'unité et les fondements millénaires du peuple roumain. À côté des Romains, le Géto-Daces ont donné le jour à un peuple roman établie depuis toujours sur cette terre où il est atteste par les documents historiques.*

---

[30] Gr. G. Tocilescu, op. *cit.*, p. 151.

[31] *Ibidem*, p. 257.

[32] Lucian Boia, *Evoluția istoriografiei române*, Universitatea din București, Facultate de Istorie, București, 1976, p. 223.

www.mnir.ro

CONSIDERAŢII PRIVIND LUPTA PENTRU FĂURIREA STATULUI NAŢIONAL UNITAR ROMÂN

de **EMIL DUMITRESCU**
şi **ADRIAN STĂNESCU**

Idealurile de unitate şi independenţă naţională ale poporului român şi-au găsit o viguroasă afirmare în condiţiile epocii moderne, cînd comunitatea de viaţă economică şi spirituală a favorizat îndeplinirea treptată a marilor deziderate naţionale.

Zorii sec. al XIX-lea au relevat opiniei publice europene o puternică mişcare luministă în ţările române, demnă continuatoare a Şcolii ardelene [1]. În centrul atenţiei reformatorilor moldoveni, pentru a nu exemplifica decît sumar, a stat întărirea pe baze moderne, burgheze, a statului ; proiectul logofătului Dimitrie I. Sturdza, din 1802, intitulat *Plan sau o formă de oblăduire aristo-democraticească* [2], sau *Memoriul cărvunarilor* [3], din 1822, stau elocventă mărturie peste timp despre activitatea reformatorilor români. Într-un document din aprilie 1821, Tudor Vladimirescu, conducătorul revoluţiei de la 1821, formula astfel necesitatea solidarităţii românilor : „Ca un gînd şi într-un glas cu Moldova să putem cîştiga, deopotrivă, dreptăţile acestor Prinţipaturi, ajutorîndu-ne unii pe alţii“ [4].

Întreaga perioadă anterioară revoluţiei române de la 1848 este dominată de preocuparea fruntaşilor români, în rîndul cărora un rol esenţial l-au avut cărturarii [5], de a ralia masele şi sensibiliza opinia publică internaţională în jurul ideilor de libertate şi unitate naţională.

În lupta pentru cristalizarea şi afirmarea acestor idei, un rol deosebit l-a avut în această perioadă activitatea lui Ion Câmpineanu [6] ; între actele de o deosebită semnificaţie naţional-istorică, rod al gîndirii acestui veritabil precursor, vom cita : *Act de unire şi independenţă* şi *Osebitul act de numirea suveranului rumânilor* [7], din 1838, adevărate jaloane în lupta pentru edificarea statului român modern. Pornind de la necesitatea ca muntenii şi moldovenii să alcătuiască un „singur norod oblăduit de către unul şi acelaşi şef şi stăpînit de aceleaşi legi“, *Actul de unire şi independenţă* propune „împreunarea populaţiilor române sub un singur sceptru“ [8]. Constituţia propusă de Ion Câmpineanu cuprindea o serie de libertăţi

---

[1] N. Isar, *Aspecte ale mişcării luministe din Moldova la începutul secolului al XIX-lea* în „Studii“, tom. 22, 1969, nr. 6, p. 1127—1144.

[2] Vezi la E. Vîrtosu, *Napolean Bonaparte şi proiectul unei „republici aristo-democraticeşti“ în Moldova la 1802*, Bucureşti, 1947, p. 22—29 şi 32—39.

[3] Vezi A. D. Xenopol, *Primul proiect de constituţiune a Moldovei la 1822. Originile partidului conservator şi ale celui liberal*, Bucureşti, 1898.

[4] E. Vîrtosu, *Tudor Vladimirescu, glose, fapte şi documente noi*, Bucureşti, 1927, p. 108.

[5] Amănunte la E. Dumitrescu, *Concepţii şi idei fundamentale în operele unor cărturari români din prima jumătate a sec. XIX privind lupta pentru unitate naţională*, în *Cercetări istorice*, I, Bucureşti, 1979, p. 43—50.

[6] C. Vlăduţ, *Ion Câmpineanu*, Bucureşti, 1973.

[7] Textele la C. Bodea, *Lupta românilor pentru unitatea naţională 1834—1849*, Edit. Academiei, Bucureşti, 1967, p. 216—224.

[8] *Ibidem*, p. 216—217.

www.mnir.ro

cetăţeneşti : egalitatea în faţa legilor, libertatea personală, libertatea cuvîntului şi a presei, vot universal de la vîrsta de 25 de ani [9], fiind cel mai avansat proiect de acest fel, anterior sau contemporan lui [10].

Cronica luptei pentru unitate în perioada anterioară lui 1848 a cunoscut, cu aceeaşi intensitate, manifestări similare şi peste Carpaţi. Dacă la 1844 George Bariţiu scria că „unirea naţională este frumoasa deviză ce răsună din toate părţile şi deşteaptă duhurile cu putere multă" [11], încă cu zece ani înainte revoluţionarii bănăţeni propuneau realizarea unei „republici unitare române" [12], alcătuită din cele trei ţări locuite de acelaşi popor ce vorbea aceeaşi limbă.

Ideea Daco-României, doctrina politică a unui popor asuprit şi despărţit sub stăpîniri diferite, întrunind aspiraţiile naţionale ale românilor pentru constituirea lor într-un stat unitar şi independent, a fost propagată, alături de oameni politici, de cărturarii animaţi de înaltele idealuri naţionale. Editînd publicaţii periodice [13], lucrări de istorie şi literatură în limba română, cărturarii şi dascălii români au contribuit merituos la strîngerea legăturilor dintre cele trei ţări [14] .În Transilvania au pătruns lucrări literare şi de istorie a românilor, toate contribuind la păstrarea şi amplificarea conştiinţei naţionale româneşti.

Peste hotare, la Paris, proiectata *Societate pentru învăţătura poporului român*, din 1838, statua ca membrii trebuiau să se angajeze a milita pînă la sacrificiul suprem „pentru unirea fraţilor noştri români" [15]. Un caracter net avansat şi revoluţionar au avut mişcările din 1840 (Ţara Românească) şi 1846 (Moldova), care au fost adevărate precursoare ale revoluţiei de la 1848, atît prin identitatea metodelor de acţiune, cît şi a ţelurilor exprimate în programele lor, care au avut ca obiectiv declarat răsturnarea orînduirii feudale şi ca ideal pregătirea terenului pentru libertatea şi unitatea tuturor românilor [16].

Unitară şi organică în cauzele care au determinat-o, revoluţia română de la 1848, pregătită de reprezentanţii cei mai de seamă ai naţiunii şi înfăptuită de întregul popor român, a urmărit, în întreaga sa desfăşurare, programul de constituire a statului naţional român modern, unitar şi independent.

Unitară în idealuri, unitară în desfăşurare, revoluţia română de la 1848, naţională şi socială în acelaşi timp, a arătat lumii întregi vitalitatea unei naţiuni tinere care se reafirma pe arena politică. Programele revoluţionarilor români, de la Iaşi [17], Blaj [18] sau Islaz [19], au înscris în egală măsură necesitatea reformării statului pe baze moderne ; mai tîrziu, pe măsura adîncirii procesului revoluţionar, unitatea romînilor a fost înscrisă la loc de frunte, devenind adevărată „cheie de boltă a edificiului naţional". Însuşi cancelarul Imperiului rus, contele Nesselrode, aprecia, fiind evident cu totul potrivnic, că idealul revoluţionarilor români „este de a restaura [...] vechea lor naţionalitate, adică a înceta să fie provincii şi să constituie sub numele unui regat daco-român, un nou stat separat şi independent, la alcă-

---

[9] A. Lapedatu, *Ion Câmpineanu* (1798—1863), Bucureşti, 1937, p. 18.

[10] V. Şotropa, *Proiectul de constituţie al lui Ioan Cămpeanu în conexiune cu acţiunea sa pentru unitatea naţională şi cu ideologia social-politică a epocii sale*, în „Studii", tomul 25, 1972, nr. 2, p. 266.

[11] Cf. M. Muşat, *Unirea este sufletul poporului, glasul României*, în „Anale de istorie", XXIV, p, 1978, p. 57.

[12] C. Bodea, op. cit., p. 3.

[13] Vezi, spre exemplu, I. Lupaş, *Cea mai veche revistă literară românească*, în „Studii, conferinţe şi comunicări istorice", III, Sibiu, 1941, p. 145—147.

[14] Pe larg, la V. Netea, *Conştiinţa originii comune şi a unităţii naţionale în istoria poporului român*, Edit. Albatros, Bucureşti, 1980, p. 124—125.

[15] *Ibidem*, p. 130.

[16] V. Şotropa, *Proiectele de constituţie, programele de reforme şi petiţiile de drepturi din ţările române în secolul al XVIII-lea şi prima jumătate a secolului al XIX-lea*, Edit. Academiei, Bucureşti, 1976, p. 108.

[17] *Anul 1848 în Principatele române*, vol. I, Bucureşti, 1902, p. 178—179.

[18] V. Cheresteşiu, *Adunarea naţională de la Blaj*, 3—5 *mai* 1848, Bucureşti. 1966, p. 459—466.

[19] *Anul 1848 în Principatele române*, vol. I, p. 490—495.

www.mnir.ro

tuirea căruia au căzut de acord fraţii lor din Moldova, Bucovina, Transilvania, Basarabia“ [20].

Înăbuşirea revoluţiei de la 1848 nu a descurajat tendinţele şi lupta pentru unitate şi libertate. Flacăra acesteia a fost purtată de revoluţionarii emigraţi [21] în ţările Europei apusene. Nicolae Bălcescu, C. A. Rosetti, Ion şi Dimitrie Brătianu, Al. G. Golescu, Ion Ghica şi mulţi alţii au desfăşurat o vie activitate în marile capitale ale continentului cu scopul sensibilizării opinie publice internaţionale, ei determinînd, cel puţin în parte, ca nici una din marile puteri ale timpului „să nu fie indiferentă faţă de problema unirii ţărilor române“ [22], cum remarca pe bună dreptate Karl Marx. Ca o recunoaştere a acestei situaţii, la Londra, în Camera comunelor, cunoscutul om de stat britanic William Gladstone afirma la 4 mai 1858 : „Trebuie aşezat un zid între Rusia şi Turcia, şi nu există un zid mai puternic decît acela format din pieptul oamenilor liberi“ [23].

Unirea românilor, „visarea iubită a voievozilor noştri cei viteji“ [24], cum scria Nicolae Bălcescu la 1850, devenea în optica lui Mihail Kogălniceanu „singurul mod de a se consolida naţionalitatea românilor, de a le da demnitate, putere şi mijloace pentru a împlini misia lor pe pămînt“ [25]. Unirea Moldovei cu Ţara Românească, „actul energic al întregii naţiuni române“ a deschis noi perspective pe drumul făuririi deplinei unităţi a tuturor românilor. Domnitorul Unirii s-a preocupat în permanenţă de strîngerea legăturilor cu românii de peste munţi [26]. Încă din mai 1859, stabilind condiţiile de ajutorare a revoluţionarilor maghiari, Cuza impunea recunoaşterea de către aceştia a faptului că „vechea administraţie autonomă a Transilvaniei trebuie restabilită“ [27]. Faptul trebuie consemnat chiar dacă mai tîrziu Kossuth, în cea mai bună tradiţie paşoptistă, scria că „planul ce fusese conceput de-a pătrunde în Transilvania, ascunde intrigi daco-române, pentru a anexa Transilvania României“ [28]. În anii domniei lui Alexandru Ioan Cuza, privirile fruntaşilor românilor ardeleni erau îndreptate în permanenţă spre Bucureşti. În acest sens trebuie amintit memoriul adresat la 1860 de revoluţionarul şi cărturarul transilvănean Al. Papiu-Ilarian lui Cuza [29]. Considerînd Transilvania „partea cea mai frumoasă şi cea mai vitală din trupul sfîşiat al naţiunii române“, Papiu-Ilarian conchidea că „numai unirea Transilvaniei va pune fundamentul vieţii perpetue a României“. Acţionînd în deplină concordanţă cu interesele vitale ale poporului român, domnitorul Alexandru Ioan Cuza a aşezat, prin activitatea lui, jaloanele ferme ale unui drum care, continuat la 1877, se va încheia la 1918.

Moment de importanţă deosebită în istoria poporului român, cucerirea independenţei de stat a evidenţiat cu putere dăruirea patriotică, jertfa întregii naţiuni. Prin cucerirea independenţei pe cîmpul de luptă s-a creat posibilitatea integrării României în rîndul statelor suverane, pe bază de egalitate juridică ; au

---

[20] D. A. Sturdza şi alţii, *Acte şi documente relative la istoria renaşterii României*, vol. II, Bucureşti, 1889, p. 4—6.

[21] Pentru activitatea emigraţiei române, vezi mai ales, N. Corivan, *Din activitatea emigranţilor români în apus (1853—1857)*, Bucureşti, 1931 ; A. Marcu, *Conspiratori şi conspiraţii în epoca renaşterii politice a României*, 1848—1877, Bucureşti, 1930 ; D. Simonescu, *Din istoria presei româneşti : „Republica română“. Paris, 1851, — Bruxelles, 1853*, Bucureşti, 1930.

[22] K. Marx, *Însemnări despre români*, Edit. Academiei, Bucureşti, 1964, p. 107.

[23] J. Morley, *The life of William Ewart Gladstone*, London, 1905, p. 637.

[24] Nicolae Bălcescu, *Opere*, tom. I, partea a II-a, ed. G. Zane, Bucureşti, 1940, p. 105.

[25] „Steoa Dunărei“, nr. 1 din 1 octombrie 1856.

[26] Pentru politica lui Al. I. Cuza faţă de românii transilvăneni, vezi mai ales, G. I. Brătianu, *Politica externă a lui Cuza Vodă şi dezvoltarea ideii de unitate naţională*, în „Revista istorică română“, vol. II, 1932, fasc. 2—3 ; I Lupaş, *Problema transilvană în timpul lui Cuza şi Carol I*, Bucureşti 1946, p. 2—13.

[27] L. Kossuth, *Souvenirs et écrits de mon éxil*, Paris, 1880, p. 238.

[28] *Ibidem*, p. 270.

[29] I. Lupaş, *Cum vedea Alexandru Papiu-Ilarian la 1860 putinţa de înfăptuire a Daco-României ?*, în *Studii, conferinţe şi comunicări istorice*, vol. III, Sibiu, 1941, p. 255—263.

www.mnir.ro

sporit posibilităţile întregii naţiuni de a-şi intensifica eforturile pentru realizarea măreţului ideal : unirea tuturor românilor într-un singur stat.

Făcîndu-se ecoul sprijinului şi adeziunii tuturor românilor, din toate provinciile istorice, la măreţul act al independenţei, presa transilvăneană scria : „Cauza ostaşului român e o cauză generală română ; victoria lui e a întregii naţiuni, fie cea risipită în oricare parte a lumii" [30]. Cucerirea independenţei şi recunoaşterea acesteia prin tratatul de pace semnat la 1/13 iulie 1878 la Berlin au contribuit la întărirea conştiinţei naţionale, la activizarea simţului de solidaritate între toţi românii, constituind un puternic imbold la afirmarea mai hotărîtă a sentimentului de unitate naţională. În legătură cu aceasta, tovarăşul Nicolae Ceauşescu arăta : „Fără cucerirea independenţei din 1877 nu ar fi fost posibilă nici realizarea statului naţional unitar în 1918" [31].

Ridicarea României la rangul de regat, la 14 martie 1881, o adevărată „înălţare a patriei" [32], cum aprecia Nicolae Iorga, a reprezentat un act politic firesc, în spiritul epocii, un act politic care a permis o afirmare mai puternică a ţării noastre în concertul monarhiilor europene [33]. Lupta pentru eliberarea naţională a românilor aflaţi sub dominaţie străină s-a amplificat după 1881, aceştia văzînd în România ca stat independent sprijinul cel mai preţios în realizarea idealului pentru care luptau.

Accentuarea politicii de asuprire naţională promovată de guvernele monarhiei dualiste, a impulsionat organizarea politică a românilor de peste munţi ; astfel, prin adoptarea în anul 1881 a programului Partidului Naţional Român erau sintetizate într-un tot unitar din punct de vedere naţional, cele mai arzătoare deziderate ale românilor din Transilvania, Banat şi părţile ungurene [34]. Aderarea în august 1883 a României la Tripla Alianţă, act determinat de necesităţile internaţionale ale timpului [35], a stîrnit pentru cîtva timp confuzie în rîndurile fruntaşilor transilvăneni. Mai tîrziu însă, reala semnificaţie a aderării României la Puterile Centrale nu le-a scăpat nici acestora. Împotriva alianţei cu Austro-Ungaria s-a format în România o opoziţie care şi-a ridicat glasul în Parlamentul ţării, care, prin caracterul său oficial, constituia un teren propice de înfruntare a opiniilor. Manifestările din Parlamentul român împotriva alianţei cu asupritorii românilor de peste munţi [36] nu au reuşit să schimbe orientarea politicii externe a statului român. Cînd, în aprilie 1898, Gh. Panu îşi exprima speranţa că se va forma o alianţă europeană „care să ne faciliteze calea ca să emancipăm pe românii din Ungaria" [37], se exprima un ideal, dar nu o posibilitate imediat realizabilă.

Mişcarea socialistă, clasa muncitoare din ţara noastră au fost permanent preocupate de împlinirea idealului naţional, apreciat ca un proces cerut cu stringenţă de legile obiective ale dezvoltării istoriei. Situîndu-se la înălţimea celor mai mareţe idealuri ale poporului român, socialiştii români scriau în 1883 : „Voim Dacia aşa cum fu ea, fiindcă istoria şi dreptul, tradiţiunea şi plebiscitul, trecutul şi prezentul ne dau dreptul de a spira la o Dacie română... Dacă dreptul are vreo putere pe acest pămînt, Transilvania şi celelalte părţi ale vechii Dacii, unde românii sunt în majoritate, trebuie să fuzioneze şi se va fuziona mai curînd sau mai tîrziu în statul român" [38].

---

[30] „Gazeta Transilvaniei", XL, nr. 42 din 2/14 iunie 1877.

[31] Nicolae Ceauşescu, *Expunere prezentată la Sesiunea solemnă comună... consacrată sărbătoririi centenarului proclamării independenţei de stat a României*, Edit. Politică, Bucureşti, 1977, p.

[33] Nicolae Iorga, *Istoria românilor*, vol. X, Bucureşti, 1939, p. 232.

[33] „L'Independance roumaine", nr. 1062, din 14/26 martie 1881.

[34] *Programul integral al Partidului Naţional Român*, în T. V. Păcătian, *Cartea de aur sau luptele politice naţionale ale românilor de sub coroana ungară*, vol. VII, Sibiu, p. 33—34.

[35] Vezi pe larg, la Şerban Rădulescu-Zoner, *Poziţia internaţională a României după Congresul de la Berlin. Premise ale unei opţiuni*, în „Studii şi materiale de istorie modernă", vol. VI, Bucureşti, 1979, pp. 39—66.

[36] A. Bunea, *Parlamentul României (1892—1899) şi unirea Transilvaniei*, în „Acta Musei Napocensis", VII, 1970, p. 329 şi urm.

[37] „Desbaterile Senatului", 1897/1898, nr. 62, din 8 mai 1898, p. 746.

[38] „Dacia viitoare", an. I (1883), nr. 2, p. 20—21.

www.mnir.ro

Un moment deosebit de important în istoria mişcării naţionale româneşti îl constituie mişcarea memorandistă din ultimul deceniu al veacului trecut. „Mişcarea memorandistă s-a născut din sentimentul de revoltă al Transilvaniei împilate, din setea ei de dreptate şi din robustul său optimism ; ea a arătat în mod categoric idestructibila solidaritate între românii de pretutindeni, fapt ce va determina la momentul oportun, ca Regatul să se desfacă din alianţa cu Puterile Centrale ridicînd armele pentru dezrobirea Transilvaniei" [39].

În lupta continuă pentru afirmarea drepturilor lor naţionale, românii au folosit forme de acţiune extrem de variate : comemorarea a 300 de ani de la moartea lui Mihai Viteazul în toamna anului 1901 ; jubileul a 40 de ani de la apariţia revistei „Familia", (Oradea, 12 iunie 1904) ; comemorarea a 400 de ani de la moartea lui Ştefan cel Mare (Putna şi Suceava, 2 iulie 1904) ; jubileul „Gazetei Transilvaniei", cu ocazia împlinirii a 70 de ani de la apariţie ; aniversarea a 60 de ani de la revoluţia din 1848 ; comemorarea a 25 de ani de la moartea compozitorului patriot Ciprian Porumbescu ; expoziţia jubiliară de la Bucureşti, din 1906 ; aniversarea semicentenarului Unirii Principatelor ; serbările jubiliare ale „ASTREI" (august 1911) ; serbările Ligii pentru unitatea culturală a tuturor românilor, au reprezentat momente dintre cele mai semnificative pentru dezvoltarea conştiinţei naţionale, pentru strîngerea legăturilor dintre românii de pe ambele versante ale Carpaţilor.

Asociaţiile şi societăţile cultural-artistice au avut o contribuţie deosebită în dezvoltarea conştiinţei naţionale a românilor de pe tot cuprinsul vechii Dacii : Liga pentru unitate culturală ; Asociaţia transilvană pentru literatura română şi cultura poporului (ASTRA) ; Societatea pentru cultura şi literatura română din Bucovina ; Academia română etc., prin întreaga activitate desfăşurată au afirmat cu putere unitatea culturală românească [40].

Participarea României la primul război mondial în scopul rezolvării problemei naţionale a primit asentimentul întregii populaţii româneşti. Armata română eliberatoare a fost întîmpinată cu entuziasm în Transilvania [41], iar strălucitele victorii de la Mărăşti, Mărăşeşti şi Oituz au reprezentat o importantă contribuţie în lupta pentru înfăptuirea unirii într-un singur stat românesc.

În toamna anului 1918, cînd criza politică a monarhiei habsburgice a atins punctul culminant, lupta românilor din Transilvania şi Banat a cunoscut ascensiuni nemaiîntîlnite, în program fiind înscrise : eliberarea naţională, unirea cu România şi largi drepturi democratice. În această luptă, forţa principală au constituit-o muncitorii şi ţăranii ; „Plebea este motorul care... inspiră îndrăzneală şi nu cunoaşte frică" [42]. Rolul de organizator al acestor forţe l-au îndeplinit Partidul Naţional Român şi Partidul Social-Democrat, care de la sfîrşitul lui octombrie 1918 au acţionat pe baza unei platforme comune. Întreaga acţiune de organizare a luptei transilvănenilor a revenit Consiliului Naţional Român Central, for politic suprem care a întrunit adeziunea poporului român în perioada premergătoare Adunării Naţionale de la Alba Iulia. Crearea consiliilor naţionale comitatense şi locale demonstra efervescenţa revoluţionară ce domnea pe întregul teritoriu al Transilvaniei şi al influenţei de care se bucurau în rîndul maselor cele două partide româneşti. De asemenea, alcătuirea gărzilor naţionale româneşti, necesitate obiectivă izvorîtă din contextul desfăşurării luptei naţional-revoluţionare, a avut un rol de seamă în asigurarea succesului luptei de eliberare naţională.

În cadrul luptei pentru făurirea statului naţional unitar, o însemnată contribuţie au adus-o românii aflaţi în afara graniţelor ţării : S.U.A., Franţa, Anglia, Italia, Rusia sau alte state ale lumii. Aceştia — prin conferinţe, întruniri, simpozioane, activitate publicistică, organizarea detaşamentelor de luptă din rîndul prizonierilor ş.a.m.d. — au făcut cunoscută opiniei publice mondiale situaţia românilor aflaţi sub jugul străin ca şi idealul unirii într-un singur stat naţional românesc.

---

[39] Vasile Netea, *Istoria memorandului*, Bucureşti, 1947, p. 424—425.

[40] Dan Berindei, *Academia Română în anii* 1879—1918, în „Studii şi materiale de istorie modernă", vol. V, Bucureşti, 1975, p. 247 şi urm.

[41] „Gazeta Transilvaniei", an. LXXIX, nr. 175/ din 24 august/2 sept. 1916 şi nr. 189 din 7/20 septembrie 1916.

[42] „Românul", an. VII, nr. 5 din 1/14 noiembrie 1918.

Impresionanta Adunare Naţională a românilor de la 1 Decembrie 1918, la Alba Iulia, a hotărît în unanimitate unirea Transilvaniei şi a tuturor părţilor din monarhia dualistă locuite de români, cu România, cel mai important act politic al istoriei românilor înfăptuindu-se pe baza dreptului la autodeterminare a naţionalităţilor.

La 4 iunie 1920 a fost semnat, la Trianon, tratatul de pace cu Ungaria, care recunoştea oficial dreptul românilor asupra teritoriilor locuite de ei din cuprinsul fostei monarhii austro-ungare [43]. Dar „tratatul de pace... n-a făcut decît să consfinţească starea de fapt existentă, situaţia creată ca urmare a luptei maselor populare din România şi Transilvania, a întregului nostru popor“ [44], sublinia cu justeţe tovarăşul Nicolae Ceauşescu.

Formarea statului naţional unitar român a ridicat pe o treaptă mai înaltă comunitatea statornicită de-a lungul secolelor între toate provinciile istorice locuite de români, a creat cadrul favorabil dezvoltării viitoare a patriei noastre.

CONSIDERATIONS SUR LA LUTTE MENÉE POUR LA RÉALISATION DE L'ETAT NATIONAL UNITAIRE ROUMAIN

Résumé

En ce travail les auteurs mettent en évidence le fait que les idéals d'indépendance et unité nationale à cause des conditions favorables déterminées par la développement de la société, ont trouvé leur vigoureuse affirmation dans les conditions de l'époque moderne.

La révolution de 1821 de Valachie, dont le chef a été Tudor Vladimirescu, la révolution roumaine de 1848 ont élevé à un degré supérieur les desseins d'unité et indépendance nationale.

L'union des Principautés Roumaines, la conquête avec de grandes pertes sur les champs de bataille dans la guerre de 1877—1878 de l'indépendance nationale ont mis en évidence le désir de tous les Roumains d'être unis et libres.

Le grandiose acte national accompli le 1 décembre 1918 à Alba Iulia a démontré qu'il n-y-avait pas d'obstacle qui puisse arrêter l'évolution naturelle du peuple vers l'unité et le progrès.

---

[43] *Documente străine despre români*, DGAS, Bucureşti, 1979, p. 331.

[44] Nicolae Ceauşescu, *România pe drumul construirii societăţii socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 17, Edit. Politică, Bucureşti, 1979, p. 275.

www.mnir.ro

MANIFESTĂRI ALE LUPTEI ROMÂNILOR CRIŞENI PENTRU AFIRMARE CULTURALĂ ŞI UNITATE NAŢIONALĂ LA SFÎRŞITUL SEC. AL XIX-LEA ŞI ÎNCEPUTUL SEC. AL XX-LEA

de **VIOREL FAUR**
şi **MIHAI APAN**

Cercetarea dintr-o perspectivă actuală a mişcării naţionale a românilor din Transilvania, Banat, Crişana şi Maramureş dezvăluie nu numai realităţi necunoscute, dar şi semnificaţii mai profunde, care se constituie în puternice argumente ale identităţii de aspiraţii a tuturor românilor, care visau împlinirea idealului lor naţional : unirea într-un stat liber şi neatîrnat. Spre relevarea acestui adevăr converg, în mod evident, rezultatele recentelor investigaţii istoriografice, de la cele care manifestă tendinţe de cuprindere sintetică a fenomenelor din epoca modernă şi pînă la lucrările cu caracter local, care permit o înţelegere mai temeinică a formelor particulare pe care le-au îmbrăcat evenimentele generale.

Sub acest raport, considerăm utilă valorificarea unei informaţii arhivistice inedite, care se referă cu deosebire la lupta românilor bihoreni pentru drepturi şi libertate naţională, emancipare spirituală şi crearea unor elemente culturale proprii, distincte. Totodată, ele oferă unele repere sigure în direcţia reconstituirii legăturilor dintre bihoreni şi fraţii lor de peste Carpaţi, care se consolidează şi mai mult la începutul sec. al XX-lea, devenind suportul unor manifestări de factură politică ce vizau realizarea dezideratului unităţii naţionale.

Concomitent, documentele la care apelăm — emanate fiind de la diverşi funcţionari ai statului dualist austro-ungar, cu o poziţie înaltă, ori simpli executanţi locali — sînt mărturii despre alerta autorităţilor, determinată de invincibilul spirit militant al populaţiei româneşti şi al conducătorilor ei politici şi culturali, pentru anihilarea căruia s-a procedat cu o asprime nejustificată, luîndu-se măsuri de o neobişnuită intoleranţă, care însă nu şi-au atins scopul, ci mai degrabă au contribuit la accentuarea contradicţiilor existente, care se vor transforma în factori de disoluţie a multinaţionalei şi perimatei monarhii austro-ungare. Mecanismul politicii sistematice de deznaţionalizare a populaţiei româneşti se sprijinea pe un stufos aparat administrativ şi poliţienesc, care comitea în mod frecvent excese, criticate de altfel, cu vehemenţă, în presa românească.

Interesant de observat este faptul cum procedează autorităţile în acţiunea lor perseverentă de supraveghere a activităţii oamenilor politici români, fie aceştia personalităţi reprezentative, fie modeste figuri ale vieţii sociale. În fiecare comitat erau urmăriţi intelectualii care manifestau tendinţe de a participa la marile evenimente ale epocii, la mişcarea naţională a românilor din monarhia dualistă. Astfel, într-un raport trimis de Ministerul de Interne comitatului Bihor se precizează că la Congresul naţionalităţilor — care s-a desfăşurat la Budapesta, în 29 iulie/10 august 1895 [1] — a luat parte şi preotul Anton Pallade [2], prezent dealtfel şi în alte acţiuni, din timpul mişcării memorandiste [3]. Cunoscută fiind atenţia sporită a funcţionarilor administrativi atunci cînd era vorba de un moment mai impor-

---

[1] Nicolae Cordoş, *Memorandul naţionalităţilor (1892—1899)*, în „Acta Musei Napocensis", 1972, p. 258.

[2] Arhivele Statului Oradea, Fond *Prefectura judeţului Bihor* (în continuare : Arh. St. O., *Fond Pref. jud. B.)*, Inv. 25, dos. 2/1895, f. 91—92.

[3] Teodor Neş, *Oameni din Bihor. 1848—1918*, Tip. Diecezană, Oradea, 1937, p. 171.

www.mnir.ro

tant al vieții politice, ni se pare absolut sigură participarea celui amintit, care activa în părțile Beiușului, la congresul care a aprobat programul comun de acțiune al românilor, sîrbilor și slovacilor [4].

Un ordin emanat de la președinția Consiliului de Miniștri ungar dispunea comitelui din Bihor să supravegheze activitatea lui Iustin Pop și Nestor Porumb, care au fost delegați ai acestui comitat la Conferința națională a românilor proiectată la Sibiu pe data de 24 octombrie 1896, care a avut ca scop reorganizarea Partidului Național Român, dar a fost interzisă de autorități [5]. O dispoziție similară a guvernanților îi vizează pe Mureșan [6] și Muntean [7] din Beiuș, invitați la întrunirea de la Cluj (din 12 septembrie 1901), a Comitetului Executiv al P.N.R.[8], cu prilejul căreia s-a decis reactivarea acestui organism politic. „Toți conducătorii românilor din comitate... au primit instrucțiuni secrete în legătură cu organizarea activității și stabilirea mijloacelor“ [9] în vederea obținerii unor rezultate bune în alegerile de deputați pentru „municipalitățile comitatense“. Instrucțiunile au fost difuzate prin cîteva oficii poștale, primind și cei menționați.

La 2 august 1903, primpretorul plășii Sălard trimitea comitelui de Bihor un raport în care îl informează despre preoții Gheorghe Cavași (din Păulești) și Anton Pop (din Chioag), care au strînse legături cu periodicele românești și cu institutele de credit românești, fiind, în consecință, apreciați ca „daco-români“ [10], formulare frecvent utilizată în corespondențele confidențiale ale autorităților. Alt primpretor, de data aceasta al plășii Beliu, atrăgea atenția superiorilor săi asupra preotului Dumitru Nistor, care a prezentat alegerile pentru „comitetul municipalității comitatense“ ca fiind o „problemă națională română, în sensul că populația fiind în majoritate românească, trebuie să fie reprezentată în organele locale“ [11] ale administrației. Avînd popularitate în rîndul populației românești se putea presupune că va candida în apropiatele alegeri. Din comitatul Arad îi parvine comitelui bihorean o corespondență — la 16 iunie 1905 — în care i se aduc la cunoștință intențiile lui Nicolae Lăzărescu și ale „tovarășilor lui din Șiria“ de a face o „călătorie“ în Bihor, cu scopul de a face propagandă națională română. „În cazul intrării în acțiune a acestui agitator periculos și a tovarășilor săi — se preciza în documentul respectiv —, să luați toate măsurile pentru a-i face inofensivi“ [12]. Este evidentă maniera de lucru a autorităților, care în preajma și în timpul campaniilor electorale erau mai agresive ca în alte împrejurări. La 10 martie 1905, spre pildă, Ministerul de Interne ungar ordona comitelui de Bihor să pedepsească „agitațiile“ antistatale, să întărească „efectivele de jandarmerie“ și să facă „uz de armată“ [13] pentru a asigura liniștea internă.

Suspiciunile se îndreptau, cu identică vigoare, și împotriva manifestărilor culturale, ale căror sensuri profund naționale erau intuite de oficialități. În acest domeniu, spațiul de desfășurare a spiritului represiv era incomparabil mai larg, astfel că exista un întreg sistem coercitiv, bazat pe forță și informare rapidă, dar mai ales pe o abilitate neobișnuită, la care se adăugau, atunci cînd erau considerate necesare, măsurile de anihilare a evoluției culturale a românilor. În această direcție ar putea fi aduse multiple argumente [14], noi oprindu-ne acum la cîteva mărturii inedite, care întregesc documentația cunoscută deja din lucrările anterioare.

---

[4] Nicolae Cordoș, op. *cit.*, p. 259.

[5] Arh. St. O., *fond Pref. jud.* B., Inv. 25, dos. 1/1896, f. 27—29.

[6] Probabil George Mureșan, medic în Beiuș (Viorel Faur, *Pagini din lupta populației din sudul Bihorului pentru afirmare culturală* (*Activitatea despărțămîntului beiușan al „Astrei“ între anii* 1898—1918), în *Crisia*, Oradea, 1978, p. 471).

[7] Probabil Alexandru Muntean, avocat în Beiuș (*ibidem*, p. 474).

[8] Arh. St. O., *fond Pref. jud.* B., Inv. 25, dos. 1/1901, f. 35.

[9] Ibidem.

[10] Ibidem, dos. 2/1903, f. 17.

[11] Ibidem, f. 20.

[12] Ibidem, dos. 2/1905, f. 5—6. De reținut și o altă formulare : „Cunoscînd firea agitatorică a lui Nicolae Lăzărescu să nu excludeți posibilitatea prinderii lui și a trimiterii forțate, sub escortă, la domiciliul său“.

[13] Ibidem.

[14] Viorel Faur, *Aspecte ale luptei românilor din Crișana pentru afirmare culturală între* 1849—1918, în „Revista de istorie“, 1980, nr. 5, p. 873—887.

www.mnir.ro

La 1 octombrie 1881 primpretorul din Beiuş primea un ordin al ministrului de interne, prin intermediul căruia era interzisă reprezentarea — de către „artiştii români" — a dramei în cinci acte *Moartea lui Mihai Viteazul* (scrisă de Ştefan Pârjol şi tipărită la Braşov), pe motiv că ar „falsifica adevărul istoric şi (că) este îndreptată împotriva ungurilor" [15]. De fapt, voievodul unificator şi înfăptuirea sa memorabilă trebuia, în viziunea autorităţilor, îndepărtaţi de conştiinţa localnicilor, ceea ce practic era imposibil, devreme ce aceştia aveau acces la lucrări istoriografice de referinţă, cum era cea a lui Nicolae Bălcescu, din paginile căreia au apărut întinse fragmente în revista „Familia", citită cu mare interes.

Societatea pentru înfiinţarea unei şcoli secundare româneşti de fete la Oradea şi-a desfăşurat adunarea sa generală din anul 1883 în oraşul Beiuş [16]. Primpretorul din localitate a fost însărcinat cu întocmirea unui raport în legătură cu comportarea participanţilor. Desprindem un pasaj din cuprinsul acestuia : „În ziua şedinţei (mai exact a adunării generale — *n.n.*) s-a organizat o masă comună (în 16 septembrie 1883 — *n.n.*), la care au fost prezente 60 de persoane, între care şi intelectuali maghiari. S-au rostit toasturi pentru naţiunea română... şi cultivarea limbii româneşti, fără ca patria... şi guvernul maghiar să fie jignit. Singur (Iosif) Vulcan a spus doar atîta că (românii — *n.n.*) *îşi vor apăra limba chiar şi în faţa miilor de baionete*" [17] (*subl. ns.*). Primpretorul beiuşean consideră că „în condiţiile actuale se impune să se trimită la Beiuş puţină forţă militară permanentă" [18], desigur pentru a se exercita, cu ajutorul acesteia, presiuni asupra populaţiei româneşti, care constituia o majoritate demografică absolută.

La 2 aprilie 1904 comitelui din Bihor îi parvine dispoziţia Ministerului Cultelor şi Instrucţiunii Publice, în care se fac următoarele aprecieri : „Din informaţii secrete rezultă că... în adunările învăţătorilor şi în conferinţele învăţătoreşti s-a pornit o acţiune cu scopul de a contrabalansa tendinţele guvernului ungar de intensificare a învăţării (în şcolile elementare româneşti — *n.n.*) a limbii maghiare" [19]. Asemenea manifestări se impuneau a fi „înăbuşite în faşă", după cum pretindea ministerul amintit, pentru a se restrînge efectul ei asupra „maselor" [20]. Ziarele româneşti şi cele ale altor naţionalităţi asuprite protestează energic împotriva legii din anul 1879 referitoare la învăţarea obligatorie a limbii maghiare. Au fost făcute declaraţii publice în legătură cu folosirea tuturor mijloacelor care le stau la dispoziţie „pentru cultivarea în continuare a propriei limbi şi culturi naţionale" [21].

Nici un aspect al realităţii culturale şi politice nu scăpa vigilenţei autorităţilor, care se străduiau să dea un curs convenabil lor eforturilor populaţiei româneşti, apelînd la posibilităţile de care dispuneau. La loc de frunte erau măsurile anticipative, de prevenire a dezvoltării fireşti a evenimentelor ce se prefigurau. Ca atare, nu este întîmplătoare intervenţia ministrului de interne — din 16 aprilie 1904 — pe lîngă comitele de Bihor, precum şi pe lîngă ceilalţi funcţionari cu o poziţie similară, cărora li se comunică informaţii despre iniţiativa unor studenţi români la Budapesta — Sebastian Stanca, Ştefan Bărbucean, Leon Domide, Isaia Linţia, Octavian Goga, Augustin Monţia, Titus T. Jarca, Petru Nistor, Alexandru Iorga, Dumitru Vasiu, Constantin Nedelcu, Ioan Şepeţianu, Ioan Minţian, Vasile Voinea, Ioan Lupaş şi Gheorghe Tulbure — de a organiza în regiunile locuite de români reprezentaţii teatrale, seri de recitări şi alte serbări culturale, vizîndu-se efectuarea unei mai intense propagande culturale româneşti. Li se pretinde măsuri corespunzătoare, în cazul că studenţii consemnaţi mai sus, în deplasările lor, vor face politică, ori vor provoca „agitaţii naţionale" [22].

---

[15] Arh. St. O., *fond Pref. jud.* B., dos. 2/1881, f. 13—15.

[16] Viorel Faur, *Mişcarea pentru înfiinţarea unei şcoli secundare româneşti de fete în Oradea (1868—1900)*, în *Crisia*, 1978, p. 199—200.

[17] Arh. St. O., *fond Pref. jud.* B., dos. 2—1883, f. 6—11.

[18] Ibidem.

[19] Ibidem, dos. 2/1904, f. 17.

[20] Ibidem.

[21] Ibidem, f. 19.

[22] Ibidem, f. 15.

www.mnir.ro

Preşedinţia Consiliului de Miniştri trimitea, la 15 ianuarie 1898, o corespondenţă pe adresa comitatului Bihor, în care erau formulate consideraţii în legătură cu recenta înfiinţare la Oradea a Institutului de credit românesc „Bihoreana", despre care aflase din coloanele presei. Importantă este însă menţiunea că se prevăzuse apariţia concomitentă a unui „organ de presă al naţionalităţii române" [23], ceea ce alarmase autorităţile, care îşi exprimau deschis intenţia de a instaura un control asupra activităţii primei instituţii bancare româneşti din Bihor. În răspunsul său, comitele de Bihor confirma faptul că de multă vreme românii bihoreni se străduiesc să-şi întemeieze un institut propriu de credit, fiind sprijiniţi în acest sens de conducătorii băncilor româneşti „Victoria" din Arad şi „Transilvania" din Şimleul Silvaniei, ca şi de unul din membrii familiei Mocioni, acesta din urmă deţinînd 50 de acţiuni.

De altfel, ministrul de interne dispunea subalternilor săi ca să urmărească, cu sporită atenţie, activitatea cooperativelor de credit — care au luat fiinţă la începutul veacului al XX-lea, sporind pe parcursul anilor, în mod considerabil, numărul acestora —, despre care se afirmă că sînt „mijloace de propagandă naţională" [24].

Cu o şi mai pronunţată rigoare erau controlate de către funcţionarii administrativi legăturile românilor bihoreni cu fraţii lor de peste Carpaţi, pe care aceştia le-au întreţinut mereu active. Primpretorii din toate cercurile administrative ale Bihorului sînt determinaţi, la 3 septembrie 1885, să încerce depistarea unor „chemări agitatorice" răspîndite de Iredenta română din Bucureşti în Transilvania, probabil şi în Bihor. Se pretindea, totodată, întocmirea de rapoarte despre modul cum asemenea materiale „antipatriotice" influenţează populaţia românească [25]. Primpretorul plăşii Beliu a şi confiscat lucrarea lui M. Agrippa intitulată *Un cuvînt*, pe care a trimis-o ministrului de interne.

Ministerul ungar al comunicaţiilor şi lucrărilor publice informează, la 16 mai 1888, Ministerul de Interne despre o scrisoare recomandată trimisă din Beiuş pe adresa artistei Paula Găiseanu din Bucureşti (Calea Dudeşti, nr. 109) de „către un individ suspect de agitaţie" [26] şi care, pentru a scăpa de obligaţia serviciului militar, s-a dus la Bucureşti, de unde a revenit nu demult. Este vorba de Ioan Popovici, despre care se precizează că se află în „legătură cu agitatorii din România" [27] şi, ca atare, urma să-i fie cenzurată întreaga corespondenţă şi întocmită o evidenţă a tuturor expediţiilor sale poştale.

Practicarea acestei metode nu era singulară, mai cu seamă în acele aşezări in care exista o vie activitate naţională, alimentată în permanenţă de contactele rodnice cu intelectualii din patria liberă. Primpretorul din Beiuş îl înştiinţa, la 30 noiembrie 1888, pe comitele de Bihor despre faptul că pe adresa profesorului Ioan Buteanu din localitate a sosit o ladă cu cărţi (42 kg), trimisă prin staţia C.F.R. Filaret din Bucureşti. Întrucît colectul a fost ridicat, cu promptitudine, de către destinatar nu i s-a putut stabili conţinutul [28].

Presa românească din Bucureşti era parcursă de funcţionari ai guvernului de la Budapesta, din motive lesne de înţeles. Toate informaţiile care prezentau interes erau aduse la cunoştinţa preşedintelui Consiliului de Miniştri ungar, de unde emanau apoi ordine pentru organele administrative. Este şi cazul ştirilor extrase din ziarul „Timpul" (noiembrie 1895), unde N. Filipescu, fost primar al oraşului Bucureşti, dezvăluie faptul că a trimis 1 000 de lei unor periodice româneşti din Transilvania. „Din surse precise rezultă — se sublinia într-o corespondenţă confidenţială — că... a trimis aceşti bani (prin intermediul lui V. A. Urechia, preşedintele „Ligii pentru unitatea culturală a românilor" — *n.n.*) revistelor lite-

[23] Ibidem, dos. 2/1898, f. 1—4.
[24] Ibidem, dos. 1/1902, f. 38.
[25] Ibidem, dos. 1—1885, f. 20—23 şi 26.
[26] Ibidem, dos. 2/1888, f. 14—16.
[27] Ibidem.
[28] Ibidem, f. 50.

www.mnir.ro

rare şi satirico-umoristice „Familia" şi „Vulturul" din Oradea[29]. Pentru a crea aparenţele unei depline legalităţi — şi astfel să existe posibilitatea de a acorda acest important ajutor material periodicelor orădene —, N. Filipescu a precizat că a acoperit cu suma respectivă „cheltuielile de publicitate", însă în paginile revistelor în discuţie nu există nici un anunţ care să justifice gestul, împrejurare constatată şi de procuratura din Oradea.

În toamna anului 1898 a avut loc în Oradea o mişcare politică a tineretului studios, concentrată în jurul studentului Lucian Bolcaş[30], împotriva căruia autorităţile au acţionat cu o excesivă duritate, eliminîndu-l din facultate, împreună cu alţi colegi ai săi, ce s-au solidarizat cu el. Momentul a fost relevat în ziarul „Tribuna" şi comentat, cu adversitate, în presa orădeană. Pe lîngă măsurile luate de autorităţi, în vederea reducerii la tăcere a studenţilor români, este necesar să subliniem şi solidaritatea naţională care s-a manifestat atunci, formulîndu-se proteste energice în presa din România. Poliţia din Oradea semnala prezenţa la Oradea a studentului din Iaşi Emil Vinkler, care în luna ianuarie 1899 a „făcut o vizită studentului eliminat Lucian Bolcaş", venind totodată „în contact şi cu studenţii români la Academia de drept din Oradea"[31]. Se presupunea că acesta a sosit în oraş pentru a-i transmite un salut din partea studenţilor ieşeni şi a-i preda o sumă de bani, „sub formă de ajutor". Cercetările făcute de poliţie au stabilit doar faptul că E. Vinkler a „vrut să-l ducă pe Lucian Bolcaş cu dînsul, dar acesta a refuzat"[32]. Comitele insistă ca, în continuare, să fie supravegheat cu atenţie studentul orădean, precum şi persoanele cu care are legături.

Referindu-se la turneul organizat de Irina Vlădaia (solistă a Operei române din Bucureşti) şi actorul Grigore Savu în Transilvania şi părţile vestice, ministrul de interne îi ordonă, la 14 noiembrie 1902, comitelui să-i urmărească în situaţia că vor apare pe teritoriul comitatului Bihor. Aceasta fiindcă se „presupune" că respectivii „indivizi din România şi-au propus ca să păstreze trează conştiinţa naţională a populaţiei româneşti prin intermediul spectacolelor"[33] teatrale şi muzicale.

Acelaşi ministru îl informează, la 24 aprilie 1904, pe comitele bihorean despre hotărîrea guvernului român de a organiza, pe plan naţional, festivităţi pentru aniversarea a patru secole de la moartea voievodului Ştefan cel Mare. „De atunci în România — menţionează autorul documentului — se fac pregătiri intense pentru o participare plenară" a populaţiei, în această direcţie acţionînd şi studenţii din Iaşi şi Bucureşti, care — „din punctul de vedere al naţiunii române — consideră că este de dorit ca la aceste festivităţi să ia parte nu numai românii de pe teritoriul regatului, ci şi cei care trăiesc"[34] sub asuprire străină. Prin urmare, au fost adresate chemări înflăcărate studenţilor români de la universităţile din Budapesta, Cluj, Viena, Cernăuţi şi Graz. Drept urmare, studenţii români la unviersitatea din Budapesta au şi „ţinut o întrunire", cu prilejul căreia au decis să participe la festivităţile amintite, deoarece „idealurile lui Ştefan cel Mare le sînt aşa de apropiate de inimă, încît vor participa nu numai fizic, dar şi sufleteşte, şi în sensul acesta vor face totul, ca şi cu această ocazie, să desfăşoare propagandă în straturi cît mai largi". Se conchide că „această mişcare... va lua amploare şi forme din ce în ce mai periculoase"[35].

Analizînd conţinutul unor documente aflate în arhivele orădene şi integrînd informaţia pe care acestea o conţin în contextul a ceea ce este deja cunoscut, am operat o reactualizare a cîtorva momente semnificative ale luptei românilor bihoreni pentru emancipare spirituală, libertate naţională şi consolidarea legăturilor cu patria-mamă.

---

[29] Ibidem, dos. 2/1895, f. 93.

[30] Ibidem.

[31] Teodor Neş, op. *cit.*, p. 181—198.

[32] Arh. St. O., *fond Pref. jud.* B., dos. 2/1899, f. 5.

[33] Ibidem, dos. 1/1902, f. 78.

[34] Ibidem, dos. 4/1904, f. 20.

[35] Ibidem.

www.mnir.ro

MANIFESTATIONS DE LA LUTTE DES ROUMAINS DE CRIŞANA POUR AFFIRMATION CULTURELLE ET UNITÉ NATIONALE A LA FIN DU XIXe SIÈCLE ET AU COMMENCEMENT DU XXe SIÈCLE

Résumé

En s'appuyant sur une information d'archives inédite, les auteurs présentent quelques aspects significatifs de la lutte des Roumains du département de Bihor (l'ouest de la **Roumanie***) pour droits nationaux, émancipation et pour la consolidation de l'unité culturelle.*

www.mnir.ro

ASPECTE PRIVIND LUPTA ROMÂNILOR DIN FOSTUL COMITAT MUREŞ-TURDA PENTRU FĂURIREA STATULUI NAŢIONAL UNITAR ROMÂN

de **TRAIAN-VALENTIN PONCEA**

Făurirea statului naţional unitar român, deziderat multisecular al poporului nostru, realizată prin unirea teritoriilor locuite de români, s-a putut înfăptui prin acţiunile revoluţionare ale maselor în cursul anului 1918. Pînă atunci, multe provincii româneşti se găseau sub jug străin, fiind, ca şi Alsacia şi Lorena, un simbol al violenţei pe care cel dintîi vînt al dreptăţii trebuia să-l dărîme. Populaţia acestor ţinuturi era supusă persecuţiilor sistematice care tindeau la nimicirea elementului românesc [1].

O sugestivă prezentare a situaţiei românilor din teritoriile ce se găseau sub stăpînire străină a făcut-o Take Ionescu, eminent om politic, în 1891 cînd a afirmat că : „Separaţi prin limbă şi origine de popoarele care îi înconjoară, despărţiţi prin decretele soartei în mai multe configuraţii de stat, ei nu au încetat nici un minut de a simţi puternica lor solidaritate, de a înţelege că sînt membrii ai uneia şi aceleiaşi familii şi că nimic din ce face fericirea sau nenorocirea unuia nu poate fi indiferent pentru celălalt" [2].

Conjunctura externă nefavorabilă ideii de unire a făcut ca năzuinţele afirmării naţionale a românilor din teritoriile subjugate să nu se poată realiza pînă în 1918. După prăbuşirea „întinsului Imperiu al Romanovilor, clădit cu sabia şi menţinut cu cnutul" [3], în flăcările Revoluţiei din octombrie doar Austro-Ungaria şi, în special Ungaria, mai constituia un obstacol în calea ţintei politice a celor 3 350 000 de români din monarhia dualistă.

Intrarea României în război de partea Antantei pentru a desfiinţa „...acele graniţe care sînt nişte tăieturi adinci şi dureroase în corpul viu al naţiunii", cum spunea marele om politic Nicolae Titulescu, a fost folosită de guvernul maghiar condus de ultrareacţionarul conte Tisza Kâlmân, pentru intensificarea asupririi naţionale a poporului român din Transilvania. Temniţele dublei monarhii au devenit neîncăpătoare. Şi cea din Tîrgu Mureş a fost umplută cu fruntaşi ai mişcării naţionale româneşti : protopopi, preoţi, avocaţi, oameni de cultură şi artă, printre care şi renumitul compozitor George Dima [4].

Mişcarea generală a popoarelor pentru autodeterminare naţională şi scuturarea dominaţiei străine, în care s-a încadrat şi lupta maselor populare din România şi din teritoriile româneşti aflate sub dominaţie străină, s-a accentuat în condiţiile prăbuşirii fronturilor Puterilor Centrale. Procesul de dezagregare nu a mai putut fi oprit. Retragerile în dezordine după dezastrul de la Piave şi dezertările

---

[1] Constantin Kiriţescu, *Războiul pentru întregirea României (1916—1919)*, vol. I, Bucureşti, 1922, p. 19.

[2] Take Ionescu, *Politica naţională română*. Articole publicate în ziarul „Românul" în anul 1891, Bucureşti, 1915, p. 10.

[3] Ion Lupaş, *Istoria unirii românilor*, Bucureşti, 1938, p. 356.

[4] Emil Dandea, *Dare de seamă despre starea generală a oraşului Tîrgu Mureş*, Tîrgu Mureş, 1929, p. 30.

www.mnir.ro

în masă au marcat începutul revoluției. „Revoluția, cu iuțeală de fulger, s-a răspîndit victorioasă pe întreg întinsul monarhiei bătrîne“ [5].

Și la noi „duhul libertății naționale a ieșit din temniță și de suflarea lui freamătă văile românești“ [6]. Pretutindeni s-au înființat, la chemarea C.N.R. Central cu sediul la Arad, consilii și gărzi naționale românești cu menirea să apere ordinea și siguranța publică, averea și persoana fiecăruia. Constituirea gărzilor și consiliilor naționale românești s-a făcut pretutindeni în mod public, cu mare însuflețire, dînd naștere la impunătoare manifestații patriotice.

Aceste consilii naționale românești, ca și cele maghiare sau săsești create aproape simultan, au căutat să se impună ca organisme de stat noi, în locul celor ale vechii monarhii, ca urmare a dorinței maselor populare, fără deosebire de naționalitate, de a instaura un regim democratic.

In aceste împrejurări și masele populare din fostul comitat Mureș-Turda s-au ridicat cu hotărîre la luptă, înlăturînd autoritățile austro-ungare, ocupînd conacele și pămînturile nobililor, creind astfel posibilitatea unirii acestui frumos ținut românesc cu patria-mamă. Și pe aceste frumoase meleaguri mureșene s-a constituit, încă din prima jumătate a lunii noiembrie, Consiliul național român comitatens (județean) cu sediul la Reghin, străvechi bastion al apărării drepturilor românilor de pe Valea superioară a Mureșului, de pe Valea Gurghiului și de pe o parte din Cîmpie.

În seara zilei de 5 noiembrie a avut loc adunarea de constituire a Consiliului Național Român din Reghin și a fost ales Biroul Consiliului în care au intrat : dr. Augustin Chețian, președinte, Vasile Duma, vicepreședinte, Ariton Popa, secretar I, dr. Ioan Harșia, secretar II și Ioan Varga, notar. Tot atunci a fost elaborat textul «Apelului» C.N.R. comitatens (județean) Mureș-Turda adresat locuitorilor județului, care a fost tipărit în 950 de exemplare și difuzat în toate comunele românești din fostul comitat. Sub titlul simbolic „Fraților români“ se arată că : „Soarele libertății naționale a răsărit în urmă și pentru noi românii din Ardeal și Țara Românească ! A răsărit din ruinele produse de acest război înfricoșat, prefăcut astfel în «dezrobitorul neamurilor»“ [7].

Două zile mai tîrziu, în 7 noiembrie, a avut loc în curtea avocatului Ioan Harșia, în casa căruia era și sediul C.N.R. județean, o adunare națională la care au luat parte români din multe părți ale fostului comitat. „Sub stindard național român, aclamat cu mare însuflețire, se deschide adunarea prin secretarul senatului, protopopul Ariton M. Popa“ [8], care a făcut o expunere amănunțită a situației politice de la declarația citită în dietă de Alexandru Vaida-Voevod la 18 octombrie 1918, în care poporul român s-a declarat liber și nesupus guvernului și parlamentului din Budapesta.

Ariton Popa a subliniat hotărîrea nestrămutată „de a urma cu credință Consiliul Național Român Central“ și a citit în continuare în fața mulțimii adunate textul «Apelului». Din analiza textului reiese că și în comitatul Mureș-Turda, ca de altfel pretutindeni în Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș, populația românească nu va mai recunoaște, de atunci încoace, „în afară de adunarea națională sau de organele ce se vor exmite din sinul ei, nimenea nu poate fi îndreptățit, ca să trateze sau să decidă în chestii privitoare la situația politică a acestei națiuni și toate acele concluze și compromisuri, care s-ar efeptui fără conlucrarea acestora, prin aceasta le declarăm de nule și neobligatoare pentru națiunea română“ [9].

Tot în cadrul acestei adunări, avocatul Ioan Harșia, comisarul militar român pentru fostul comitat Mureș-Turda, a expus modalitățile organizării militare a populației românești și a făcut cunoscut că în fiecare sat se vor constitui senate (consilii) naționale românești și gărzi civile. Ca urmare a acestei măsuri, numai în perioada 5—20 noiembrie s-au organizat consilii naționale și gărzi civile în 32 de comune românești. La 11 noiembrie 1918 C.N.R. județean l-a însărcinat pe Nicolae

---

[5] Ion Clopoțel, *Revoluția din 1918 și unirea Ardealului cu România*, Edit. Societatea de mîine, Cluj, 1926, p. 51.

[6] „Românul“, II, 1918, nr. 284, (25 decembrie/7 ianuarie).

[7] Arh. St., Cluj-Napoca, Colecția „Anul 1918“, nr. 721.

[8] Ibidem, nr. 740.

[9] Alexandru Matei, *Reghinul între 1848—1918*, în „Marisia“, [vol. VIII], Tîrgu Mureș, 1978, p. 295.

www.mnir.ro

Cîndea, din fostul regiment 62, cu organizarea şi conducerea C.N.R. din Tîrgu Mureş [10], iar trei zile mai tîrziu, în data de 14 noiembrie C.N.R. judeţean a adresat un apel populaţiei în vederea înrolării în gărzile naţionale româneşti, pentru „asigurarea libertăţii noastre depline“ [11].

Din raportul C.N.R. judeţean către C.N.R.C. din Arad reiese că vechiul aparat de stat — care s-a menţinut parţial — a dat ordine scrise (în baza circularei ministerului de honvezi din Budapesta) ca gărzile naţionale ce au depus jurămîntul faţă de Consiliul Naţional Român [deci gărzile naţionale româneşti —, n.n.] să nu fie plătite şi nici să nu li se pună la dispoziţie arme [12]. Dar în satele şi comunele fostului comitat Mureş-Turda un rol deosebit l-au avut soldaţii, care s-au reîntors acasă de pe fronturi sau au dezertat din cazărmi cu tot echipamentul şi armamentul din dotare, inclusiv mitraliere. Astfel, în zilele de 1 şi 2 noiembrie, militarii din garnizoana Tîrgu Mureş au părăsit cazărmile şi s-au îndreptat spre satele lor [13]. Începînd cu data de 23 noiembrie, activitatea C.N.R. judeţean a intrat într-o nouă fază : pregătirea alegerii delegaţilor pentru Marea Adunare de la Alba Iulia, care avea să se desfăşoare la data de 1 decembrie. Prin adunări populare care au fost prilejuri de minunată afirmare a dorinţei seculare a românilor mureşeni de a se uni cu „ţara“, s-au ales în fiecare comună cîte doi delegaţi, care, la rîndul lor, în adunările cercuale au ales cîte cinci delegaţi cu drept de vot deliberativ pentru a participa la Adunarea de la Alba Iulia. Cercurile electorale, în care s-a exprimat liber, pentru prima dată, voinţa maselor populare, au ales pe cei peste o sută de delegaţi pentru Marea Adunare de la Alba Iulia, proclamîndu-se cu această ocazie, solemn, dorinţa întregii populaţii româneşti din satele şi oraşele fostului comitat Mureş-Turda de a împlini visul multisecular al unirii tuturor românilor în cadrul aceluiaşi stat naţional român.

Împreună cu aceşti delegaţi oficiali au pornit în zilele care au premers actului de la 1 Decembrie 1918, spre Alba Iulia, mii de oameni : ţărani, muncitori, militari întorşi de pe front, mici meseriaşi, intelectuali, locuitori de pe Mureş şi de pe Tîrnave, cu drapelele desfăşurâte într-un marş triumfal, revărsîndu-se ca un nestăvilit şuvoi care exprimă năzuinţele şi sentimentele patriotice ale românilor mureşeni în marea masă a poporului român transilvănean adunat pe Cîmpul lui Horea pentru a consfinţi, o dată pentru totdeauna, în faţa popoarelor lumii, făurirea statului naţional unitar român.

Printre cei 1228 delegaţi ai poporului român din Transilvania, Banat, Crişana şi Maramureş, care s-au declarat solemn pentru unirea acestor teritorii cu România, s-au aflat şi cei peste o sută delegaţi cu drept de vot deliberativ care veniseră de pe Mureş şi Tîrnave „să proclame veşnica-i alipire, fără condiţii, la regatul gloriilor şi sacrificiilor“, cum avea să spună marele Nicolae Iorga.

Din fostul comitat Mureş-Turda au participat la Marea Adunare de la Alba Iulia 40 delegaţi [14] cu drept de vot deliberativ, iar din cercul Mureş-Luduş, încadrat astăzi administrativ în judeţul Mureş, dar ţinînd, după vechea împărţire administrativă austro-ungară, de comitatul Turda-Arieş, 11 delegaţi [15]. Cercurile Bălăuşeri şi Tîrnăveni, ţinînd de comitatul Tîrnavei Mici, au delegat să participe la Alba Iulia 20 de reprezentanţi [16], iar cercul Sighişoara, care ţinea de comitatul Tîrnavei Mari, 5 aleşi să participe şi să hotărască marile fapte [17]. Lor li s-au adăugat numeroşi participanţi oficiali reprezentînd voinţa corporaţiilor meşteşugăreşti şi reuniunilor învăţătoreşti din Reghin şi Luduş.

Numeroase documente de arhivă, memorii şi alte izvoare ne ilustrează zilele fierbinţi, premergătoare actului Unirii de la 1 Decembrie 1918. În continuare, prezentăm, pe baza mărturiilor documentare, unele aspecte legate de larga participare a românilor mureşeni la actul Unirii.

---

[10] Ibidem, p. 299.
[11] Ibidem, p. 301.
[12] Ibidem, p. 308.
[13] „Telegraful român“, Sibiu, 1918, (5 noiembrie).
[14] „Gazeta oficială“, publicată de Consiliul Dirigent al Transilvaniei, Banatului şi părţilor româneşti din Ungaria, Sibiu, 1919, nr. 5, (5/18 ianuarie), p. 22—23.
[15] Ibidem, nr. 6, (14/27 ianuarie), p. 32.
[16] Ibidem, nr. 5, (5/18 ianuarie), p. 24.
[17] Ibidem.

www.mnir.ro

Unul dintre miile de participanţi mureşeni la Marea Adunare Naţională de la Alba Iulia a fost Petre Negovan, comandantul gărzii naţionale româneşti din Sîngeorgiu de Cîmpie, care relatează momente înălţătoare din zilele fierbinţi, pregătitoare ale Marii Uniri : „În decembrie 1918 eram în comuna Sîngeorgiu de Cîmpie, în garda naţională română care a luat fiinţă în toamna lui 1918 şi eram comandantul gărzii. Din gardă mai făceau parte cam 20 de persoane, printre care îmi amintesc pe : Simon Eugen, elev la liceul din Tîrgu Mureş, Pîrlea Vasile, fost învăţător la Sîngeorgiu de Cîmpie, Uifălean Vasile, fierarul satului, Zahan Vasile, agricultor, Uifălean loan din Sînpetru de Cîmpie, agricultor. La noi în comună preotul Grecu Gheorghe a organizat plecarea. Au mai fost la Alba Iulia, împreună cu mine : Vulcu Nicolae, proprietar din Rîciu, Simon Dionisie, proprietar din comuna Sînpetru de Cîmpie, satul Sîngeorgiu de Cîmpie, precum şi Grecu Gheorghe, fost preot în satul Sîngeorgiu [de Cîmpie — *n.n.*], Aştelean Iunu din Valea Sînmartin-Rîciu, fost Ulieş. Noi, cei din satul Sîngeorgiu de Cîmpie... am plecat din comună la gară, la Sărmăşel, cam 12 km pe jos, după care am luat trenul spre Luduş-Războieni. La gară, la Sărmăşel, cu o zi înainte de 1 decembrie 1918, ne-am întîlnit cu multe delegaţii din Sînpetru, Dîmbu, Tuşin, Sărmăşel, Silivaş. Din fiecare sat erau 1—2 drapele tricolore româneşti. La Alba Iulia am ajuns în ziua de 1 decembrie 1918 pe la ora 9 [dimineaţa —, *n.n.*]. Cînd am ajuns era foarte multă lume adunată. Iuliu Hossu, episcop de Gherla, a strigat să vină lumea după el şi ne-a dus pe locul adunării. Nu erau microfoane şi s-a vorbit liber. Din discursul pe care l-am auzit cu toţii cei ce am fost la Alba Iulia la 1 decembrie 1918, a reieşit clar că ne alipim la România fără nici o condiţie. Era mare entuziasm în oraş, oamenii strigau cu lacrimi în ochi : «Trăiască Unirea !» ; toţi cîntau de bucurie, jucau «Hora Unirii». Entuziasmul era mare pe străzi şi în case, la fel în crîşme şi biserici, peste tot“ [18].

Gheorghe Hodoş din Ungheni, alt martor ocular şi participant la evenimentele de la Alba Iulia, afirmă că : „Am venit din Italia şi pe 5 noiembrie am ajuns acasă, la Ungheni. M-am înscris în garda naţională şi la 1 decembrie 1918 am fost la Alba Iulia, la unirea Ardealului cu România. Am plecat la Alba Iulia ca civil, cu trenul, din gara Ungheni. Trenul era plin cu oameni de prin Tîrgu Mureş, zona Reghinului, Tirimia, Cerghizel şi din comunele din jurul Tîrgu Mureşului. La Alba Iulia am plecat aproape tot satul, toţi cîţi ne-am putut urca în trenul supraaglomerat. Îmi amintesc că am fost, printre alţii, cu : Dumitru Suciu, primarul din Ungheni, Vasile Istrate, Toma Botoş, loan Nemeş şi foarte mult tineret, cu drapele tricolore româneşti. Noi nu am avut ceteraşi, dar cîntam «Hora Unirii», «Deşteaptă-te române» şi alte cîntece patriotice. Am plecat ou trenul în dimineaţa zilei de 1 decembrie şi am ajuns [la Alba Iulia — *n.n.*] pe la [orele — *n.n.*] 10. La Alba Iulia era atîta lume cît vedeam cu ochii. Am văzut pentru prima şi ultima dată în viaţa mea oameni plîngînd şi chiuind de bucurie“ [19].

Un alt participant la măreţul eveniment a fost Mihăilă Togan din satul Bărdeşti, comuna Sîntana de Mureş, combatant în primul război mondial, luptător pe fronturile din Bucovina şi Rusia. Fiind rănit, a fost trimis acasă pentru refacere dar, după însănătoşire, a refuzat să se mai întoarcă pe front.

„În toamna anului 1918, îşi aminteşte el, am fost acasă, la Bărdeşti, lîngă Tîrgu Mureş. Am aflat că se organizează la Alba Iulia, pe ziua de 1 decembrie, o mare adunare a românilor, care va hotărî unirea Transilvaniei cu România. Eu, fiind flăcău, am plecat în ziua de 1 decembrie cu trenul personal din Tîrgu Mureş cam pe la ora cinci dimineaţa şi am ajuns la Alba Iulia cam pe la orele 9—10. Trenul era foarte încărcat cu români, marea majoritate fiind îmbrăcaţi în costume naţionale. La Alba Iulia era foarte multă lume adunată ; se spune că au fost o sută de mii de oameni din toată Transilvania. Se cîntau cîntece patriotice ca : «Hora Unirii», «Deşteaptă-te române» şi altele. Oamenii erau foarte bucuroşi că se hotărîse unirea cu România. Am văzut pe cîmpia unde eram adunaţi cam 10—14 tribune improvizate la care se urcau şi vorbeau mulţimii adunate, ce se îmbrăţişa şi chiuia de bucurie, oratori proveniţi atît din rîndul oamenilor învăţaţi, cît şi din rîndul

---

[18] Arh. St., Tîrgu Mureş, Colecţia de documente a Filialei Arh. St. Tîrgu Mureş, nr. 613, p. 18—19.

[19] Ibidem, p. 29—30.

www.mnir.ro

ţăranilor şi muncitorilor prezenţi. În entuziasmul general, se îmbrăţişau oameni care nu se văzuseră niciodată pînă atunci şi poate nu s-au văzut nici după aceea. Erau oameni îmbrăcaţi în diferite costume naţionale [româneşti — *n.n.*] de prin [părţile — *n.n.*] Sibiului, Bihorului, Aradului, Clujului şi de prin alte părţi ale Ardealului“ [20].

Tot un participant la Marea Adunare de la Alba Iulia a fost Augustin Chibuţiu, muncitor la căile ferate, voluntar în armata română în timpul campaniilor din 1916—1918, decorat pentru acte deosebite de vitejie săvîrşite în timpul eroicelor lupte de la Mărăşeşti [21].

Alături de el au mai participat la măreaţa adunare şi Vasile Puni, decorat şi el pentru fapte de arme deosebite săvîrşite la Mărăşeşti [22], precum şi Petru Creţu [23], întors încă în luna septembrie din Rusia, decorat cu „Crucea comemorativă de război“ şi medalia „Victoria“. Aceştia, la îndemnul preotului Romul Orban din Iclănzel, au plecat cu zece zile înainte de la Alba Iulia cu încă şase consăteni : Ioan Muntean, Iosif Boariu, Vasile Gurghian, Filon Orbean, Andronic Boariu şi Artinie Mureşan, cu drapele şi goarnă. La Blaj au fost atacaţi de unităţi germane aflate în retragere, sub pretextul că nu li s-a permis intrarea în oraş. Drumul de la Blaj la Alba Iulia l-au parcurs în două furgoane militare, iar în oraş au fost aşteptaţi cu fanfara militară [24].

Vasile Ţilea din Bogata Mureşului şi Filon Petarlacean, ţărani din Orosia, sînt doi dintre participanţii mai puţin cunoscuţi la evenimentele din toamna anului 1918. Ei îşi amintesc că învăţătorul Romul Moldovan a organizat plecarea a 12 voluntari în data de 30 noiembrie, pe la orele 16. Printre cei 12 participanţi la evenimente, care au plecat spre Alba Iulia din staţia Cuci, s-au aflat şi ei. „Am plecat îmbrăcaţi în costume naţionale [româneşti — *n.n.*], cu steaguri şi muzică“, declară cei doi martori oculari, „şi am ajuns la Alba Iulia seara pe la orele 20—21. Dimineaţa, pe la orele 7—8, ne-am adunat în spatele cetăţii, pe platou şi aici am cîntat cîntece patriotice : «Deşteaptă-te române», «Pe-al nostru steag» etc. Lumea era foarte entuziastă, cînta şi plîngea de bucurie. Se îmbrăţişau oameni care nu se văzuseră niciodată în viaţă. Am văzut foarte mulţi moţi de prin Munţii Apuseni. A doua zi, în 2 decembrie, am venit acasă şi am povestit ce am văzut la Alba Iulia. Toată lumea era bucuroasă, cînta pe străzi şi prin restaurante. Armata română a venit la Iernut cam prin 3 decembrie şi a fost primită cu drag de toţi românii“ [25].

Petru Brustur din Lechinţa de Mureş relatează : „În luna noiembrie 1918, cam pe la sfîrşit, am mers la Alba Iulia cu drapele, dar fără ceteraşi. Noi am mers să luăm trenul de la gara din Luduş pentru că la Iernut era apă mare şi nu se putea trece [Mureşul — *n.n.*]. Am plecat de aici, din Lechinţa, trei oameni, după-amiaza. Eram eu, Remus Brustur şi Ioan Oltean. Am ajuns la Alba Iulia seara, cînd se făcea noapte. Era lume multă ; veneau trenuri încărcate cu români în costume naţionale, de pe la Bistriţa, Sărmaş, Miheşul de Cîmpie, Zau de Cîmpie şi alte locuri din Cîmpia Transilvaniei“ [26].

Preotul Ioan Roman, delegat al comunei Sîntana de Mureş, a fost unul dintre participanţii la actul Unirii cu drept de vot deliberativ, fiind şi membru în Consiliul Naţional Român judeţean. Tot din Sîntana de Mureş au participat ca delegaţi oficiali ţăranii Gheorghe Chinezu, Ioan Viciu şi Dumitru Buja. Lor li s-au adăugat şi alţi delegaţi sau participanţi voluntari din Voiniceni, Ceuaşul de Cîmpie, Ungheni, printre care şi Ioan Tleşeriu, învăţător din Voiniceni. Iată ce a declarat Dumitru Buja, martor ocular la măreţul eveniment. „La gară la Alba Iulia ne-au aşteptat cu mare alai şi muzică. Aici am ajuns ziua şi am fost la adunare. A fost multă lume ; cînd ne-am dat jos din tren, numai om vedeam, o mare de oameni în costume naţionale româneşti din toată Transilvania, de la Oradea la Braşov şi

---

[20] Ibidem, p. 31.
[21] Ibidem, p. 49.
[22] Ibidem, p. 51.
[23] Ibidem, p. 53.
[24] Ibidem.
[25] Ibidem, p. 62.
[26] Ibidem, p. 68.

www.mnir.ro

de la Bistrița la Arad. Am cîntat pentru prima dată după secole de suferință «Hora Unirii», «Deșteaptă-te române» și alte cîntece [patriotice — *n.n.*] pe care pînă atunci le cîntam în șoaptă" [27].

Din amintirile lui Dumitru Buja reiese că unul dintre delegați l-a întrebat pe Gheorghe Pop de Băsești, președintele Adunării, cum a putut la cei 82 de ani ai săi să vină pînă la Alba Iulia, la care fruntașul mișcării naționale românești a răspuns : „O, nepoate, cum să nu vin cînd eu aștept această zi de optzeci de ani. Am venit, chiar dacă voi muri aici" [28].

Un alt martor ocular la marele eveniment de la Alba Iulia a fost Petru A. Boțianu, originar din Ripa de jos, comuna Vătava care, în memoriile sale, afirmă că : „Și eu am fost la Alba Iulia la 1 decembrie 1918".

Evocînd marele act al Unirii, istorica hotărîre luată, Petru A. Boțianu sublinia : «Era tocmai ora 12. Uraganul aplauzelor a zguduit văzduhul cu strigătul : «Trăiască România Mare !». In fine, după atîtea veacuri de lacrimi îndurerate, azi am pornit izvorul lacrimilor de bucurie care nu se poate descrie... Mulți plîngeau, alții chioteau. Am înnebunit cu toții, năzărindu-ni-se că vedem în văzduh pe însuși Mihai, Mircea, Ștefan, Avram Iancu" [29].

La 1 Decembrie 1918, cînd Marea Adunare Națională a românilor din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș a hotărît în unanimitate unirea acestor vechi pămînturi românești și a aproape patru milioane de români pentru totdeauna cu frații lor de peste Carpați, și delegații cu drept de vot deliberativ din zona Mureșului superior și a Tîrnavelor și-au dat votul cu „entuziasm și dăruire" în atmosfera de nedescris din sala ce avea să se cheme de atunci înainte a „Unirii", în timp ce pe Cîmpul lui Horea atmosfera vibra de strigătele entuziaste și pline de bucurie a celor peste o sută de mii de participanți voluntari veniți aici din toate ținuturile locuite de români.

Astfel s-a realizat idealul nostru național, care „a fost multă vreme considerat un vis frumos, întrezărit în negura unui viitor îndepărtat" [30].

„Orice sclavie trupească pe care de sute de ani a trebuit s-o îndurăm, s-a sfărîmat ca un vis urit" [31].

Documentele pe paginile cărora au rămas eternizate aceste episoade relatate de martori oculari sînt o dovadă în plus că Unirea de la Alba Iulia a fost opera întregului popor, fără deosebire de partide politice sau de apartenență politică, ceea ce o dovedește și forma în care s-a desăvîrșit statul național unitar român. Celelalte națiuni oprimate din monarhia austro-ungară și-au proclamat unitatea și independența într-un cadru politic restrîns, în conferințe ale partidelor politice existente sau prin declarații în parlament, pronunțate de reprezentanții burgheziilor naționale. Singur poporul român și-a hotărît viitorul în cadrul unor adunări reprezentative sau prin mari adunări populare, care, prin participarea mulțimilor, investesc actului un caracter plebiscitar.

Acest caracter de masă a fost subliniat de tovarășul Nicolae Ceaușescu cînd afirma că : „...Trăsătura caracteristică distinctivă fundamentală" a luptei pentru desăvîrșirea unității naționale „a fost largul caracter de masă", că „Unirea Transilvaniei cu România nu a fost actul cîtorva persoane sau grupuri izolate, ci opera întregului popor, a întregii noastre națiuni" [32].

---

[27] Ibidem, p. 72.

[28] Ibidem.

[29] Maria Șara, Leon Mircea, *Documente și mărturii privind unirea Transilvaniei cu România — 1 Decembrie 1918 în zona Reghinului*, în, „Marisia", [voi. VIII], Tîrgu Mureș, 1978, p. 369.

[30] Constantin Kirițescu, op. *cit.*, p. 17.

[31] Arh. St., Tîrgu Mureș, Colecția D. Antal, Acte privind constituirea C.N.R. în fostul comitat Mureș-Turda.

[32] Nicolae Ceaușescu, *Expunere la ședința jubiliară a Marii Adunări Naționale consacrată sărbătoririi semicentenarului unirii Transilvaniei eu România*, (29 noiembrie 1968), Edit. politică, București, 1968, p. 17.

www.mnir.ro

QUELQUES ASPECTS CONCERNANT LA LUTTE DES ROUMAINS DE L'ANCIEN COMTÉ DE MUREŞ-TURDA, POUR L'ACHÈVEMENT DE L'ÉTAT NATIONAL UNITAIRE ROUMAIN

Résumé

L'achèvement de l'état national unitaire roumain, aspiration multiséculaire de notre peuple, réalisée par l'union des territoires habités par des Roumains fut réalisé, par les actions révolutionnaires des masses, l'automne de 1918.

De nombreux documents d'archives, des mémoires et d'autres sources, mettent en évidence les jours brûlants, antérieurs à l'Acte de l'Union d'Alba Iulia. Le 1 Décembre 1918, quand l'Assemblée Nationale des Roumains de Transylvanie, Banat, Crişana et Maramureş a décidé en unanimité l'union de ces anciens territoires roumains où vivaient plus de 3.350.000 Roumains avec leurs frères d'au delà des Carpathes, les délégués à droit de vote délibératif de la zone du Mureş Superior et des Tîrnaves ont donné leur vote avec „enthousiasme et abnégation, dans l'atmosphère indescriptible de la salle qui se nommera dorénavant, la salle de „l'Union", pendant que sur le champ de Horea l'atmosphère vibra des cris enthousiastes et pleins de joie, de plus de 100.000 participants volontaires, arrivés ici de toutes les contrées habitées par les Roumains.

C'est ainsi que s'est réalisé notre idéal national, qui „longtemps fut considéré un beau rêve, entrevu dans les ténèbres d'un avenir éloigné".

www.mnir.ro

BANATUL — PREZENȚĂ ACTIVĂ ÎN LUPTA PENTRU FĂURIREA STATULUI NAȚIONAL UNITAR ROMÂN

de **VASILE DUDAȘ**

Cordonată fundamentală și permanentă a istoriei României, lupta pentru independență și unitate națională a constituit idealul și năzuința seculară a celor mai înaintate forțe ale societății românești, a maselor largi populare. Ea a însuflețit mintea, inima și pana celor mai eminente personalități ale poporului nostru.

Dezvoltarea economică, evoluția socială și politică, progresul cultural al țării au făcut ca la începutul sec. al XX-lea problema formării statului național unitar român să devină o necesitate obiectivă impusă de însăși mersul înainte al societății românești.

Dezlănțuirea primului război mondial în vara anului 1914, prin atacul Austro-Ungariei asupra Serbiei, a avut consecințe nefaste asupra locuitorilor teritoriilor românești subjugate de către statul dualist.

Ca și în alte părți ale Transilvaniei, și în Banat războiul a dus la ascuțirea contradicțiilor sociale și naționale. Pentru a face față situației, cercurile guvernante au trecut la punerea în aplicare la o serie de legi și decrete cu caracter excepțional. În baza lor, numeroase întreprinderi industriale au fost militarizate, grevele, îndemnurile la grevă, întrunirile au fost interzise, orice acțiune protestatară fiind calificată drept „act antistatal“ și sancționată exemplar.

Consecințe nefaste au avut declanșarea operațiilor militare și pentru locuitorii satelor. O primă repercusiune s-a datorat concentrărilor masive care au dus la ruinarea multor gospodării țărănești. Situația la țară s-a agravat treptat în anii următori datorită numeroaselor rechiziții a mijloacelor de transport, animalelor de tracțiune și a produselor almientare [1].

Paralel cu înrăutățirea situației materiale și ascuțirea contradicțiilor sociale s-a intensificat și oprimarea națională. Alertate de puternicele acțiuni de solidaritate ale locuitorilor cu frații de peste Carpați, autoritățile au trecut la arestarea, internarea sau supravegherea la domiciliu a tuturor persoanelor considerate periculoase pentru imperiul dualist austro-ungar. Încă din primele zile ale războiului, numai din satele din împrejurimile Orșovei au fost arestați și întemnițați 32 de locuitori români [2]. Majoritatea erau învinuiți fie că se ridicaseră împotriva propagandei guvernamentale de ducere a războiului, fie că instigaseră pe cei care urmau să fie înrolați în armata austro-ungară să nu dea ascultare ordinelor și să treacă peste Carpați. Cu toate măsurile represive luate, numeroși tineri care urmau să fie chemați sub arme au trecut în România. În repetate rînduri autoritățile militare erau nevoite să-și informeze eșaloanele superioare despre dezertări în masă ale soldaților și ofițerilor români ardeleni și bănățeni. La 3 februarie 1915 Comandamentul militar austro-ungar din Timișoara cerea atît autorităților civile, cît și militare

---

[1] Arh. Muzeului Banatului, Fond N. Ilieșiu, dosarele cuprinzînd comunele jud. Timiș-Torontal, Caraș și Severin.

[2] I. D. Suciu, *Banatul și Unirea din 1918*, în „Studii“, tom. 21, nr. 6/1968, p. 1090 ; C. I. Buracu, *Muzeul general Nicolae Cena în Băile Herculane și cronica Mehadiei*, Turnu Severin, 1924, p. 5.

www.mnir.ro

aflate în subordine să supravegheze atent orice acţiune întreprinsă de către militarii de naţionalitate română aflaţi în serviciul armatei austro-ungare [3].

Intrarea României în război în august 1916 de partea Antantei a contribuit la înrăutăţirea situaţiei populaţiei româneşti. Sub pretexte ca: „înaltă trădare", „trădare de tron", „agitaţii", „sentimente de simpatie pentru armata română", numeroşi ţărani, muncitori, intelectuali români au fost arestaţi, din care mulţi, fără a fi judecaţi, au fost trimişi în lagăre de internare.

Situaţia materială grea, abuzurile de tot felul ale autorităţilor au determinat oamenii muncii din centrele industriale şi rurale ale Banatului să treacă la organizarea unor acţiuni protestatare. Mai timide la început, treptat ele au căpătat o intensitate tot mai mare.

Un punct de cotitură în creşterea avîntului revoluţionar l-a reprezentat ziua de 1 mai 1917. Dacă în anii anteriori autorităţile reuşiseră să oprească orice acţiune legată de ziua solidarităţii internaţionale a proletariatului, în acest an clasa muncitoare bănăţeană a sărbătorit primul 1 mai în condiţii excepţionale. Încă în numărul din 14 aprilie 1917, unul din periodicele organizaţiei social-democrate din Timişoara nota că „sărbătoarea de 1 Mai a muncitorimii trebuie să fie o manifestare măreaţă pentru pace şi împotriva dominaţiei de clasă" [4].

În lunile următoare, grevele, demonstraţiile, mitingurile au loc sub semnul luptei pentru încetarea imediată a războiului, lichidarea regimului burghezo-moşieresc, îmbunătăţirea situaţiei maselor. Ele duceau la subminarea compromisei alcătuiri dualiste austro-ungare, grăbind procesul ei de destrămare şi de eliberare a naţiunilor asuprite.

Acţiunile revoluţionare întreprinse în centrele urbane au găsit un puternic ecou în rîndurile locuitorilor satelor. „Sub influenţa răzvrătirilor din Timişoara — sublinia într-o notă informativă vicepreşedintele judeţului Timiş, care făcea aluzie la marea demonstraţie a locuitorilor oraşului de pe Bega din după masa zilei de 29 mai 1917 — în comunele judeţului au izbucnit mişcări asemănătoare". În continuare el cerea luarea grabnică a unor măsuri pentru îmbunătăţirea situaţiei locuitorilor, altfel „aceste mase vor pune în pericol ordinea de stat" [5]. Într-adevăr, numai peste cîteva zile autorităţile judeţene erau informate că „La Deta 140 de muncitori se adunaseră în faţa primăriei şi demonstraseră pentru ridicarea porţiei de făină", iar la Gătaia „mai multe zeci de locuitori atacaseră primăria şi numai intervenţia hotărîtă a jandarmeriei locale i-a putut aduce la ordine" [6]. Mişcări asemănătoare au fost înregistrate şi în alte localităţi.

Victoria Marii Revoluţii Socialiste din Octombrie, idealul său eliberator de ordin social şi naţional a încurajat lupta maselor populare din monarhia austro-ungară atît pentru prefaceri sociale, cît şi pentru eliberarea lor naţională. În numeroase localităţi au loc mari acţiuni de solidaritate cu noul stat socialist. În cadrul întrunirii care s-a desfăşurat la Timişoara în ziua de 2 decembrie 1917, miile de muncitori români, germani, maghiari, sîrbi au cerut guvernului să accepte propunerile formulate de tînărul stat sovietic, care prevedeau o pace dreaptă, fără anexiuni, fără despăgubiri, recunoaşterea dreptului tuturor naţiunilor la autodeterminare. Participanţii au subliniat cu acest prilej că „pretind libertăţi democratice şi dreapta egalitate în drepturi pentru naţionalităţi" [7].

Sub loviturile puternice ale armatelor Antantei şi ale mişcării de eliberare naţională Imperiul austro-ungar a intrat, începînd cu a doua jumătate a anului 1918, într-un rapid proces de dezagregare. În acest climat de puternică efervescenţă revoluţionară, la sfîrşitul lunii octombrie izbucneşte revoluţia burghezo-democratică. In Banat ea a avut un caracter larg, antrenînd clasa muncitoare, ţărănimea, intelectualitatea, cărora li s-a alăturat şi alte forţe progresiste ale vremii în lupta pentru înfăptuirea idealului naţional. Începînd cu primele zile ale lunii noiembrie,

---

[3] Arh. St. Oradea, Fond Prefectura jud. Bihor, inv. 42, act. nr. 2222/1915, f. 1.

[4] „Volkswille", din 14 aprilie 1917.

[5] *A magyar munkas mozgalom törtenetenek valogatott documentumai*, vol. IV, partea a II-a, /1914—1918/, Budapesta, 1969, p. 309.

[6] *Ibidem.*

[7] I. Cicală, *Mişcarea muncitorească şi socialistă din Transilvania*, 1901—1921, Edit. Politică, Bucureşti, 1976, p. 216.

www.mnir.ro

mişcarea de eliberare naţională a atins şi în localităţile bănăţene cotele de vîrf. În timp ce la oraşe muncitorii organizau puternice acţiuni de clasă, în multe locuri puterea trecînd în mîna unor sfaturi sau consilii muncitoreşti, locuitorii satelor alungau prin forţă reprezentanţii vechii administraţii.

La 31 octombrie 1918, în urma tratativelor dintre conducătorii mişcării socialiste şi ai Partidului Naţional Român din Transilvania şi Banat s-a constituit Consiliul Naţional Român Central, ca organ reprezentativ al poporului român din teritoriile româneşti subjugate de monarhia dualistă. In zilele următoare, paralel cu alungarea reprezentanţilor vechiului regim, au loc pretutindeni adunări populare în cadrul cărora, potrivit dorinţei şi vointei maselor, erau alese Consilii naţionale locale, care constituiau în realitate introducerea unei adevărate administraţii româneşti. În multe localităţi, mai ales în jurul centrelor industriale, ţăranii şi muncitorii au acţionat împreună în cadrul acestor consilii. Cu ocazia adunării care a avut loc la Bocşa Română în prima jumătate a lunii noiembrie secţia locală a P.S.D. a aderat la Consiliul Naţional Român local. Aceeaşi hotărire a luat-o şi secţia locală a P.S.D. din Bocşa Montană. La sfîrşitul adunării populare organizate aici, participanţii au intonat alături de cîntece naţionale şi cîntece muncitoreşti [8].

Entuziasmul, participarea masivă, caracterul plebiscitar al alegerii reprezentanţilor noilor organisme evidenţiază profundul caracter democratic, adeziunea totală a participanţilor la ideea de unire a Banatului cu România. În numeroase localităţi, odată cu crearea consiliilor naţionale se constituiau şi gărzi naţionale menite să le apere interesele şi cauza pentru care se ridicaseră la luptă. Din momentul creării lor, noile organe au preluat întreaga activitate politică şi administrativă din oraşul sau comuna respectivă fie dintr-o dată prin alungarea notarilor, primarilor şi a jandarmilor de către locuitori, fie treptat [9].

Pentru rezolvarea numeroaselor probleme ridicate de cursul evenimentelor revoluţionare, promotoare ale idealurilor de libertate şi de egalitate deplină între populaţia românească şi naţionalităţile conlocuitoare din Banat, noile organe locale româneşti au colaborat din primele zile de activitate cu organele politice şi militare create din rîndurile populaţiei germane, maghiare şi sîrbe. Luptînd pentru cucerirea dreptului românilor de a dispune ei înşişi de soarta lor, ele au afirmat în repetate rînduri că naţionalităţilor conlocuitoare li se vor asigura largi drepturi democratice şi vor avea asigurate condiţiile necesare pentru dezvoltarea vieţii lor politice şi culturale. Despre prestigiul, încrederea şi respectul de care s-au bucurat stau mărturie numeroase documente ale vremii. La 11 noiembrie 1918, Consiliul naţional german din Caransebeşul nou făcea cunoscut Consiliului naţional din Caransebeş, care a îndeplinit rolul unui Consiliul naţional judeţean în această perioadă, că „de vreme ce comuna noastră se află situată între comune româneşti şi sîntem în atingere zilnică cu dînşii, dorim cu toţii ca între noi să fie bunăînţelegere, Consiliul nostru aderă întru toate Consiliului Naţional Român Central, supunîndu-se ordinelor acestui consiliu, precum şi Consiliului Naţional Român din Caransebeş“ [10].

La 20 noiembrie 1918 Consiliul Naţional Român Central anunţa convocarea unei mari adunări naţionale pentru ziua de 1 decembrie la Alba Iulia, unde reprezentanţii tuturor claselor sociale, a întregului popor român urmau să decidă asupra viitorului lor. Vestea convocării marelui forum naţional a fost primită cu un puternic entuziasm. Bucuria nemărginită ce cuprinsese masele largi de la oraşe şi sate, hotărîrea lor neclintită de a milita pentru unitatea statală sînt reliefate de multe mărturii ale vremii. În articolul intitulat La Alba Iulia, cunoscutul ziar bănăţean „Drapelul“, care apărea încă de la începutul secolului nostru la Lugoj, nota: „Va fi o zi istorică, o zi neuitată în viaţa poporului, o zi de la care se va da o nouă epocă. O zi pe care o vor aminti urmaşii îndepărtaţi cu evlavie şi admiraţie“ [11].

Încă din primele zile după anunţarea marii întruniri naţionale, în majoritatea localităţilor bănăţene, în pofida unor greutăţi datorate prezenţei în anumite părţi

---

[8] Al. Porţeanu, *Mişcarea muncitorească din Transilvania şi desăvîrşirea unităţii statului naţional român*, în „Studii“, tom. 21, nr. 6, 1968, p. 1058.

[9] *Unirea Transilvaniei cu România* (apărută sub egida Institutului de studii istorice şi social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R.), ed. a III-a, Edit. Politică, Bucureşti, 1978, p. 536.

[10] Arh. St. Bucureşti, Fond C.N.R. Caransebeş, dosar nr. 34, f. 1.

[11] „Drapelul“, din 15/28 noiembrie 1918.

www.mnir.ro

a unor trupe străine, populaţia alegea în cadrul unor însufleţitoare adunări reprezentanţii pentru marele act. Toţi cei aleşi : ţărani, muncitori, învăţători, preoţi, avocaţi, medici, studenţi erau minaţi de năzuinţa comună de a exprima voinţa fermă a populaţiei româneşti de unire cu România. Sînt semnificative în acest sens protocoalele, procesele verbale încheiate, împuternicirile pe care populaţia locală le înmîna delegaţilor pentru a fi prezentate adunării. Ne vom permite să citām doar într-un singur document, un memoriu al locuitorilor comunei Sărăzăoani, care avea inserat printre altele : „În unanimitate prin votul delegatului nostru ne exprimăm dorinţa de a ne alătura şi contopi în hotarele României“ [12].

Însufleţiţi de îndemnurile primite, începînd cu ultimele zile ale lunii noiembrie delegaţii bănăţeni, din care mulţi trebuind să parcurgă zeci de km pe jos pînă la cea mai apropiată staţie de cale ferată, îmbrăcaţi în haine de sărbătoare, cu drapele naţionale în mîini, însoţiţi de frumoase cîntece naţionale au pornit spre Alba Iulia. Lor li s-au alăturat alte sute de locuitori ai satelor şi oraşelor care doreau să fie prezenţi la marele eveniment anunţat.

În dimineaţa frumoasei zile de duminică 1 decembrie 1918 pe porţile cetăţii Albei Iulii, pe locul pe care cu 319 ani în urmă intrase triumfal Mihai Viteazul, se revărsau acum zeci de mii de oameni într-o ordine impresionantă. Într-o atmosferă de puternic entuziasm cei 1228 de delegaţi, alături de cei peste 100.000 de participanţi, au decretat într-un singur glas unirea pentru totdeauna a teritoriilor româneşti din Imperiul austro-ungar cu România. Între ei, sutele de reprezentanţi ai Banatului au salutat cu entuziasm marele act din viaţa naţiunii române, îndreptîndu-se apoi spre casă pentru a vesti celor rămaşi hotărîrea istorică, ai cărei autori fuseseră şi ei.

Făurirea statului naţional unitar român a fost un act just şi progresist de mare însemnătate în evoluţia economică, socială, politică şi culturală a poporului nostru. „Prin el România a intrat — aşa cum sublinia tovarăşul Nicolae Ceauşescu în cadrul expunerii la Sesiunea solemnă a C.C. al P.C.R., Consiliului Naţional al F.D.U.S. şi a M.A.N. consacrată sărbătoririi a şase decenii de la făurirea statului naţionar unitar roman — într-o nouă etapă a dezvoltării, creînd premise pentru dezvoltarea mai intensă a forţelor de producţie, pentru accelerarea progresului economic şi cultural al ţării. În acelaşi timp, aceasta a avut ca urmare creşterea forţelor proletariatului, ale mişcării muncitoreşti, revoluţionare, intensificarea luptei democratice“ [13].

LE BANAT — FACTEUR ACTIF DANS LA LUTTE POUR LA RÉALISATION DE L'ÉTAT NATIONAL UNITAIRE ROUMAIN

Résumé

Ancienne terre roumaine, heritière des anciennes et riches traditions révolutionnaires et progresistes, le Banat a constitué tout au long des siècles une présence active dans la lutte menée par le peuple roumain pour la création d'un État national unitaire.

Le travail présente une courte syntèse des actions entreprises par les habitants des villes et des villages de Banat aux ans de la première guerre mondiale en vue de la réalisation du grand idéal.

[12] Arh. Muzeului Unirii Alba Iulia, Credenţionale-Marea Adunare Naţională de la Alba Iulia — 1 Decembrie 1918, vol. II, p. 389.

[13] N. Ceauşescu, *Expunerea la Sesiunea solemnă comună a C.C. al P.C.R., Consiliului Naţional al Frontului Democraţiei şi Unităţii Socialiste şi M.A.N. consacrată sărbătoririi a şase decenii de la făurirea statului naţional unitar român,* în „Revista de istorie“, tom. 31, nr. 12, 1978, p. 2143.

www.mnir.ro

En dépit des mesures prises par les autorités de la monarchie dualiste ici, aussi bien qu'en d'autres zones subjuguées, s'est déroulé un grand nombre d'actions de protestation. Les défaites subies sur tous les fronts de bataille, l'intensification de l'essor révolutionnaire des masses ont mené à l'approfondissement de la crise économique, sociale et politique de la compromise structure dualiste.

Aux derniers jours du mois d'octobre 1918 se déchaîne la révolution bourgeoise-démocratique. À Alba Iulia est convoquée l'assemblée dont le rôle était celui maître tous les habitants de nationalité roumaine qui vivaient au cadre de l'Empire dualiste en mesure d'exposer librement leur volonté.

A côté des 100.000 paysans, ouvriers et intélectuels ressemblés sur le champ de Horea, les représentants du Banat ont exposé décidément leur volonté d'union à la Roumanie.

www.mnir.ro

ORIENTĂRI ALE DOCTRINEI ȘI POLITICII P.N.L. PRIVIND DEZVOLTAREA ROMÂNIEI LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XX-LEA

de GHEORGHE IACOB

Istoria societății românești la începutul sec. al XX-lea poartă cu sine realizările unei națiuni, care-și dovedise în trecuta jumătate de veac vitalitatea și dorința nestrămutată de a-și apăra existența, de a-și făuri singură viața alături de națiunile libere ale Europei. Dezvoltarea României în aceste decenii are loc într-o Europă și o lume aflate în plină prefacere, caracterizate prin varietate, numeroase contradicții, printr-o accentuare continuă a interdependențelor proceselor și fenomenelor economice și social-politice din țările continentului și ale lumii.

Aflată la interferența a „două lumi", România încerca a-și croi o cale proprie, pe măsura specificului, particularităților, obiectivelor dezvoltării sale. Ea privea către Paris, Londra sau Berlin, pentru a prelua din experiența unor societăți care se confruntaseră și se confruntau cu procese istorice asemănătoare, dar nu rareori simțea mai repede atitudinea amenințătoare a vecinilor săi puternici, care, dat fiind criza generală în care intraseră cele două imperii, încercau să frîneze și evoluția acelor state ale căror veleități „revoluționare" ofereau un exemplu „periculos" popoarelor oprimate. În acest context, tînărul stat independent avea nevoie de liniște la granițe, de menținerea statu-quo-ului în sud-estul Europei, pentru a-și asigura astfel existența națională, dezvoltarea rapidă a forțelor interne, pregătirea condițiilor pentru împlinirea idealului național : desăvîrșirea statului național român. După cum se apreciază în documentele noastre de partid, „Formarea națiunilor de-sine-stătătoare, a statelor naționale unitare s-a manifestat ca o necesitate legică, determinată de profunde cauze economice, sociale și politice. Factorul hotărîtor l-a constituit dezvoltarea forțelor de producție, a capitalismului" [1].

Cum este bine știut, stabilirea coordonatelor dezvoltării societății într-o etapă dată presupune, între altele, cercetarea ideologiei claselor sociale, doctrinelor partidelor și grupărilor politice. Din acest punct de vedere, tabloul ideologic și doctrinar din România începutului de veac XX apare ca deosebit de complex, cuprinzînd ideologiile unor clase — a clasei muncitoare, a burgheziei și a moșierimii —, doctrinele partidelor politice, curente de idei, care reflectă o societate aflată în plină transformare, confruntată cu numeroase probleme majore, cea mai importantă fiind cea a existenței naționale, care în această etapă se manifestă în primul rînd ca necesitate a desăvîrșirii unității de stat [2].

Întîlnim în acest tablou tendințe extrem de variate, începînd cu cele de stînga — ale mișcării socialiste și P.S.D.R. — și încheind cu cele de extremă dreaptă,

---

[1] Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, voi. 17, Edit. Politică, București, 1979, p. 273.

[2] Gh. Platon, *Desăvîrșirea unității de stat — principal obiectiv al politicii românești în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și la începutul secolului al XX-lea*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie «A. D. Xenopol»", XV, 1978, p. 233.

www.mnir.ro

ale marilor proprietari din Partidul Conservator. *Orientările* de dezvoltare ale României difereau de la program la program[3], reflectînd complexitatea vieţii social-economice, diversitatea intereselor de clasă, pătură şi grupare socială.

Totodată, aşa cum am mai subliniat, România, dezvoltîndu-se într-un context continental şi mondial tot mai activ, caracterizat printr-o continuă intensificare a interdependenţelor, şi în planul ideologic şi doctrinar fenomenele pe care le întîlnim sînt legate, mai mult sau mai puţin, într-o formă sau alta de schimbările intervenite în ideologia şi doctrinele din alte ţări şi mai ales din statele capitaliste dezvoltate.

In spectrul ideologic al României moderne, liberalismul şi apoi doctrina liberală ocupă un loc bine definit, în raport cu stadiul de dezvoltare, direcţiile, căile, mijloacele şi ritmul evoluţiei societăţii româneşti. Liberalismul cunoaşte o lungă evoluţie, începută odată cu apariţia germenilor noii orînduiri — în ultima parte a sec. al XVIII-lea — evoluţie ale cărei etape au fost determinate de transformările social-economice din societatea românească, de mutaţiile survenite în curentele politice din Europa. De constituirea unei doctrine liberale, „ca sistem închegat de concepţii şi de principii prin care se exprimă o anumită orientare..." [4], privind dezvoltarea modernă a României putem vorbi, considerăm noi, după Unirea Principatelor, odată cu accelerarea procesului de formare a Partidului Naţional Liberal.

Vom stărui în rîndurile de faţă doar asupra cîtorva din trăsăturile doctrinei şi politicii liberale la începutul sec. al XX-lea : *concepţia asupra stadiului şi direcţiilor de dezvoltare a României ; elemente de doctrină economică ; opţiuni privind industrializarea ţării ; soluţii în problema agrară.*

Opiniile liberalilor despre *stadiul* de dezvoltare a României la începutul sec. al XX-lea se regăsesc, chiar dacă nu întotdeauna explicit formulate, într-o serie de lucrări, broşuri, articole, discursuri etc. Aprecierea generală care se desprinde este aceea că România făcuse progrese deosebit de importante pe drumul dezvoltării sale moderne, capitaliste, exprimate mai ales în realizările din industrie, finanţe, transporturi, comerţ, sistemul instituţional[5] etc. În acelaşi timp însă, oamenii de partid liberali erau conştienţi că România se situa încă mult în urma statelor capitaliste occidentale. Astfel, pentru a oferi doar un singur exemplu, cu ocazia discuţiilor privind organizarea expoziţiei jubiliare de la 1906, I. I. C. Brătianu arăta că aceasta nu era oportună întrucît statul român, deşi făcuse eforturi serioase pentru a ajunge la nivelul celor din vest, nu atinsese stadiul în care să facă reclamă realizărilor sale[6].

Direcţiile fundamnetale ale dezvoltării României în epoca modernă sînt conturate, poate cel mai complet, în programele P.N.L. Ordinea şi importanţa acordată lor într-un program sau altul reflectă, în general, momentul istoric cînd acestea au fost formulate. Încercînd o sinteză, subliniem mai întîi că, de la 1867 şi pînă la 1914, din toate programele partidei şi apoi Partidului Naţional-Liberal, din alte numeroase luări de poziţie, se constată ca obiectiv principal *dezvoltarea României pe calea capitalismului*[7]. Pentru aceasta era necesară neatîrnarea, menţinerea rega-

---

[3] Desigur nu toate grupările, curentele aveau un program politic în sensul strict al cuvîntului.

[4] *Dicţionar politic*, Edit. Politică, Bucureşti, 1975, p. 211.

[5] D. A. Sturdza, *Trei cuvântări rostite în Senat în martie şi aprilie 1905*, Bucureşti, 1905, p. 16 ; I. I. C. Brătianu, *Discursuri*, vol. II, Edit. Cartea Românească, Bucureşti, 1933, p. 526 ; Vintilă I. Brătianu, *Discurs în Cameră*, şed. din 30 martie 1913, în *Scrieri şi cuvîntări*, vol. III, Bucureşti, 1940, p. 183 ; D. A. Sturdza, *Memoriu asupra legilor agrare din România*, Bucureşti, 1914, p. 59 ; idem, *Finanţele Statului în tabele cronologice. Încasările — 1890—1907. Cheltuielile — 1881—1905.* Bucureşti, 1906, p. 5—6 şi urm. ; C.I.C. Brătianu, *Agricultura în România de eri şi în România de mâine*, Bucureşti, 1919, p. 13.

[6] I. I. C. Brătianu, *Discursuri...*, vol. II, p. 371.

[7] *Manifestul Program (al partidei liberale) din 21 februarie 1867*, în *Istoricul P.N.L. de la 1848 pînă azi*, Bucureşti, 1923 ; *Manifestul către alegători din 11 septembrie 1888*, în D. A. Sturdza, *Partdiul Naţional-Liberal de la 1876 la 1888*, Bucureşti, 1888, p. 77 ; *Programul Partidului Naţional-Liberal*, Bucureşti, 1892, p. 29—53 ; *Programul P.N.L. din decembrie 1906 ; Manifestul adresat ţării*, în *Istoricul P.N.L. de la 1848 pînă azi*, p. 180—185 ; P.N.L., *Manifestul Program al Partidului*, Bucureşti, 1911 ; v. şi Vasile Lascăr, *Discursuri politice*, vol. II, Bucureşti, 1912, p. 1013.

www.mnir.ro

lităţii, libertăţilor publice, într-un cuvînt „Constituţiunea noastră". Era necesară crearea şi continua completare şi perfecţionare a unui sistem de instituţii moderne. Intrucît agricultura era principala ramură de producţie, iar ţărănimea „talpa ţării", un alt obiectiv esenţial îl constituia îmbunătăţirea activităţii în acest domeniu şi a vieţii sătenilor. Totodată, integrarea ţării în rîndul statelor cu orînduire capitalistă, menţinerea şi întărirea independenţei politice, evoluţia generală a ţării impuneau dezvoltarea industriei, comerţului, transporturilor, creditului. „Fără un comerţ, fără o industrie prosperă, un stat nu poate înainta, fără căi de comunicaţiune şi institute de credit, acelea nu pot prospera" [8]. Această idee, formulată încă la 1867, o găsim şi în programele ulterioare ; astfel, în cel din 1911, se arată că România nu poate rămîne o ţară exclusiv agricolă, ci trebuie să se dezvolte în toate ramurile de activitate [9].

Aşa cum am afirmat mai sus, considerăm că se poate vorbi de existenţa unei *doctrine economice liberale*, care conferă de fapt elementele de specificitate doctrinei P.N.L. În acest sens menţionăm mai întîi ideea, în conformitate cu care, în procesul de edificare a României moderne, s-au manifestat esenţiale deosebiri de principii economice — în teorie, ca şi în practica social-economică — între liberali şi conservatori. Aprecierea s-ar cuveni argumentată de o discutare comparativă a celor două doctrine, a politicii economice a P.N.L. şi P.C. Spaţiul nu ne permite decît enumerarea cîtorva din consideraţiile liberalilor asupra acestei probleme. După cum se apreciază într-o istorie a P.N.L., acesta â militat de la începutul organizării statului român modern pentru o dezvoltare economică bazată pe resursele naţionale, neatîrharea politică fiind o iluzie fără cea economică ; dimpotrivă, conservatorii concepeau progresul economic cu sprijinul capitalurilor străine [10]. Astfel, diferenţa de doctrină, de metode şi politică economică au alimentat „în mare parte intensitatea luptelor dintre aceste partide politice (P.N.L. şi P.C. — *Gh.I.*), determinînd într-o largă măsură raporturile dintre ele" [11]. Opinii asemănătoare exprimă şi unii fruntaşi ai partidului. Într-un discurs în Senat, la 30 aprilie 1898, D. A. Sturdza spunea că deosebirile între liberali şi conservatori erau mai ales în problemele interne : „Deosebirea a fost mai întîi în privinţa cestiunii alegerilor, în privirea aplicării Constituţiunii, apoi în privirea legii minelor, a legii căilor ferate de interes local, a legii maximului şi a altor legi" [12].

Doctrina economică liberală este sintetizată în lozinca *Prin noi înşine*, care, exprimată, mai ales indirect, şi pînă la 1877, va constitui după cucerirea independenţei de stat a României deviza partidului, cu care vor fi justificate toate măsurile de politică economică, va fi arma tactică principală în lupta împotriva doctrinei conservatoare. Concepţia generală asupra dezvoltării economice a ţării — dezvoltarea tuturor ramurilor de producţie —, măsurile de protejare a industriei naţionale, atitudinea faţă de capitalurile străine, politica în domeniul creditului, a forţei de muncă în industrie etc. sînt doar cîteva exemple din istoria societăţii româneşti la sfîrşitul sec. al XIX-lea şi începutul sec. al XX-lea, care confirmă preocupările liberalilor de dezvoltare a României prin forţe proprii, singura cale prin care se putea asigura existenţa naţională. Şi aceasta pentru că burghezia română, ca orice burghezie din lume aflată în ascensiune, urmărea întărirea ţării, care însemna implicit creşterea forţei economice şi politice a clasei burgheze. Dovezi pentru con-

[8] *Manifestul Program (al partidei liberale) din 21 februarie 1867*, în op. cit., p. 87.

[9] *Manifestul-Program al Partidului din 1911...*, p. 10.

[10] *Istoria Partidului Naţional-Liberal*, Chişinău, 1918, p. 34.

[11] *Naţionalismul economic şi doctrinele partidelor politice în România. Rezultatele politicei economice de la 1895 pînă la 1930*, Bucureşti, 1930, p. 17 ; v. şi p. 43—44, 82 ; În sprijinul acestei idei, numeroase argumente ne oferă G. D. Creangă în lucrarea *Politica economică şi financiară a partidelor noastre de guvernămînt*, Bucureşti, 1912.

[12] D. A. Sturdza, *Răspunsurile D-lui D. A. Sturdza la interpelările din Cameră şi Senat... în aprilie şi maiu 1898*, Bucureşti, 1898, p. 26.

www.mnir.ro

firmarea acestor aprecieri se întîlnesc în programele partidului național-liberal [13], în lucrări și articole [14], discursuri parlamentare [15] sau în activitatea politică a P.N.L.[16].

Componentă principală a doctrinei economice, *dezvoltarea industriei* a constituit o continuă preocupare doctrinară și practică a liberalilor. Sînt numeroase luările de poziție ale liderilor P.N.L., care, cu diverse prilejuri, susțin necesitatea industrializării țării, ca obiectiv de moment, dar mai ales de perspectivă, de la care se aștepta creșterea și consolidarea capitalului autohton, formarea unei forțe de muncă numeroase și superior calificate, lărgirea relațiilor economice cu străinătatea. Cu ocazia discutării Convenției comerciale cu Germania, în martie 1905, I. I. C. Brătianu arăta că vor fi protejate în special industria casnică, industria bazată pe materii prime interne, industria care satisface trebuințe de primă necesitate. El concluziona : „Nu înțeleg însă că trebuie să renunțăm pentru totdeauna la gîndul de a deveni și o țară industrială. Până când nu vom fi o țară agricolă, industrială și comercială, nu va fi dezvoltarea noastră completă și desăvîrșită“ [17]. Iar capitolul privitor la *Industria națională și soarta lucrătorilor* din Manifestul Program al P.N.L.—1911, prevedea, între altele, necesitatea încurajării în continuare a capitalului și inițiativei românești, asigurarea unei participări mai active la muncă și conducere a elementului românesc, organizarea creditului industrial, dezvoltarea învățămîntului tehnic și comercial. Un loc aparte revenea industriei petroliere, domeniu în care România ocupa un loc important în Europa și în lume. Liberalii considerau necesară punerea în valoare a acestei bogății, prin studierea tuturor rezervelor existente, crearea unei legislații adecvate, o colaborare avantajoasă cu capitalurile străine, din care să profite statul și întreprinzătorii autohtoni [18].

Această problemă, a participării capitalurilor străine la viața economică a României, a suscitat lungi și fierbinți discuții în epocă, fiind un element de separație între doctrina liberală și cea conservatoare. Oamenii politici burghezi au înțeles că dezvoltarea rapidă a capitalismului — cum o doreau pentru România — impunea investiții mari în economie și în special în industrie. Ei erau conștienți de insuficiența rezervelor financiare interne [19], ca și de incompleta maturizare a posesorilor de capital, care preferau sectoarele economice cu investiții mici și profituri rapide [20]. În același timp însă, simțiseră tendința capitalurilor străine de a secătui avuția națională, intențiile statelor din care proveneau acestea de a se amesteca

---

13 V. nota 7.

14 Istoricul P.N.L. *de la 1848...*, p. 4, 176 ; *Naționalismul* economic..., p. 45, 87 ; D. A. Sturdza, *Chestiunea petrolului în România*, București, 1905, p. VIII ; G. D. Creangă, *Politica economică și financiară...*, p. 10 ; M. Plătăreanu, *Politica economică, socială a României în trecut și în cadrul legislației actuale*, București, 1936, p. 32 ; C. I. C. Brătianu, *Proiectul de lege pentru încurajarea industriei naționale*, București, 1910, p. 4—6 ; Vintilă I. Brătianu, *Menirea Partidului Național-Liberal*, București, 1906, p. 8—9 ; idem, *Unde am ajuns ?*, în „Voința națională“, nr. 4.442/25 nov. 1899 ; idem, *Acțiunea de stat și politica industrială*, în „Viitorul“, nr. 1.437/8 febr. 1912 ; idem, *Proiect de lege al căilor ferate de interes local*, în „Voința națională“, nr. 4. 454/10/22 dec. 1899.

15 D. A. Sturdza, *Patru cuvântări din 1901 și 1904*, p. 10 ; I. I. C. Brătianu, *Discursuri...*, vol. I, p. 18, 250 ; vol. II, p. 129, 83, 231 ; vol. III, p. 122, 147—148 ; Vintilă I. Brătianu, *Discurs în Cameră*, 10 dec. 1908, *Scrieri și cuvintări...*, vol. II, p. 174 ; V. Lascăr, *Discurs în Senat*, 21 dec. 1905, în *Discursuri...*, vol. II, p. 992.

16 Mircea Iosa, Traian Lungu, *Viața politică în România. 1899—1910*, Edit. Politică, București, 1977 ; Anastasie Iordache, *Viața politică în România, 1910—1914*, Edit. Științifică, București.

17 I. I. C. Brătianu, *Discurs în Cameră*, 18 martie/1905, în *Discursuri...*, vol. II, p. 144.

19 Vintilă I. Brătianu, C. Hălăceanu, *Politica de stat în industria petrolului*, București, 1911, p. 4—8, 21—28.

19 I. I. C. Brătianu, *Discurs la întrunirea liberală de la Craiova*, 24 iunie 1909, *Discursuri...*, vol. III, p. 147.

20 Vintilă I. Brătianu, C. Hălăceanu, op. *cit.*, p. 74, 108.

www.mnir.ro

in treburile interne[21], pericolele pe care le reprezentau marile monopoluri străine pentru independenţa economică şi politică a statului român[22]. Rezultanta interacţiunii tuturor acestor factori a fost aceea că P.N.L. era de acord cu participarea capitalurilor străine la activitatea economică a ţării, cu respectarea însă a unor condiţii. Prima era aceea ca investiţiile străine să pună în valoare avuţia şi munca naţională, lăsînd deci o valoare echivalentă în ţară ; folosul să fie de partea „Statului şi al populaţiunei, printr-o cooperare justă a muncii naţionale şi a capitalului străin“ [23] şi, bineînţeles, completăm noi, de partea burgheziei române cu care colaborau aceste capitaluri.

Problema agrară a reprezentat, nu spunem o noutate, una din dominantele procesului de modernizare a României. Deşi se luaseră o serie de măsuri, situaţia ţărănimii continua să fie şi la începutul sec. al XX-lea deosebit de gravă, lucru recunoscut de către Partidul Naţional-Liberal. Era de altfel singura atitudine posibilă, căci numeroasele răscoale ţărăneşti, care au culminat cu marea ridicare la luptă din 1907, făcuseră cunoscută situaţia din agricultura românească lumii întregi. Manifestul P.N.L. adresat ţării în dec. 1906 semnala că la sate „domneşte sărăcia cu toate relele ce o înconjoară“ ; ţărănimea nu avea hrană suficientă, nu avea locuinţe sănătoase, pelagra răspîndindu-se cu repeziciune ; ţărănimea nu dispunea de credite, de o administraţie şi o justiţie care să-i vină în sprijin[24] etc.

Marea răscoală de la 1907 a obligat politicienii vremii să vadă realitatea din agricultură sub toate aspectele ei, să cerceteze cauzele situaţiei explozive, să ia noi măsuri. Încercînd să sintetizăm opiniile liberalilor, s-ar putea reţine că ei explicau gravitatea „chestiunii agrare“ prin : perpetuarea şi agravarea unor cauze cu rădăcini adînci[25] ; repartiţia proprietăţii[26] şi întinderea insuficientă a pămîntului[27] ; exploatarea exagerată a ţărănimii, mai ales prin sistemul învoielilor agricole[28] ; neaplicarea „legilor ocrotitoare“ [29] ; tendinţa arendării pămîntului[30], dar mai ales arendarea lui străinilor şi excesele acestora[31] ; lipsa de credite ieftine şi islazuri ; defectuosul drept de moştenire ; lipsa de educaţie a ţăranilor[32] etc. Se poate observa că nici chiar după 1907 liberalii nu au aprofundat analiza situaţiei agriculturii şi

---

[21] I. I. C. Brătianu, *Discurs în Cameră*, 9 dec. 1905, *Discursuri...*, vol. II, p. 257.

[22] Idem, *Discurs în Cameră*, 1 dec. 1900, *Discursuri...*, vol. I, p. 345.

[23] Idem, *Discursuri în Cameră*, la 25 ian. 1900 şi 1 dec. 1900, *Discursuri...*, vol. I, p. 258, 343 ; D. A. Sturdza, G. D. Pallade, *Discursurile* rostite... *la Senat şi Cameră în nov. şi* dec. 1901, Bucureşti, 1901, p. 83 ; Vintilă I. Brătianu, *Discurs în Cameră*, 30 martie 1913, *Scrieri şi cuvântări...*, vol. III, p. 177.

[24] *Programul* P.N.L. *din* dec. 1906..., în op. *cit.*, p. 183 ; în acelaşi sens D. A. Sturdza nota că ţăranii nu aveau hrană suficientă, că un sfert din ţărănime ajungea fără rezerve în primăvară (*Discurs în Senat*, 31 martie 1905, *Trei cuvântări...*, p. 19), iar V. Lascăr spunea că în caz de secetă numai intervenţia statului salvează sătenii de la moarte prin înfometare (*Discurs în Senat*, 15 dec. 1905, în *Discursuri...*, vol. II, p. 100.).

[25] I. I. C. Brătianu, *Discursuri...*, vol. III, p. 179.

[26] Idem, *Discurs în Cameră*, 14 dec. 1907, în *Discursuri...*, vol. II, p. 493.

[27] Th. C. Aslan, *Politica agrară a României*, Bucureşti, 1909, p. 192.

[28] I. G. Duca, *Discurs în Cameră*, 12 dec. 1907, Bucureşti, 1908, p. 7 ; D. A. Sturdza, *Memoriu asupra...*, p. 141 ; G. D. Creangă, *Consideraţiuni...*, p. 20.

[29] Vintilă I. Brătianu, *Crize de Stat*. 1901—1913, Bucureşti, 1913, p. 13 ; G. D. Creangă, *Consideraţiuni...*, p. 20 ; autorul conchidea că nici 1% din contracte nu erau legate (nu prevedeau islazul, în schimb includeau dările în natură).

[30] *Programul* P.N.L. *din* 1906..., p. 184.

[31] D. A. Sturdza, *Discurs în Senat*, 20 febr. 1907, în *Patru cuvântări...*, p. 65 ; iar în *Memoriu asupra legilor...*, el scria că din proprietăţile mai mari de 100 ha (3 810 361 ha), 39,8% erau exploatate în regie, iar 60,2% erau arendate ; din acestea 63% erau arendate la români, iar 37% la străini (op. *cit.*, p. 11—13).

[32] Vintilă I. Brătianu, *Crize de Stat...*, p. 13 ; G. D. Creangă, *Consideraţiuni...*, p. 12.

www.mnir.ro

a țărănimii ; limitele de clasă și-au pus amprenta asupra atitudinii lor față de țărănime, fapt dovedit cu prisosință de soluțiile propuse după înăbușirea răscoalei. După cum bine se cunoaște, acestea se mențineau în limitele programelor de reforme anterioare.

Ce a determinat totuși pe liberali să propună exproprierea la 1913 ? De ce nu au făcut-o mai devreme ? Există mai multe categorii de motive. În primul rînd, așa cum rezultă din programele partidului [33], concepția liberală se limita la împroprietăriri din domeniile statului, îmbunătățirea administrației, justiției, crearea instituțiilor de credit ș.a. Aceste măsuri le găsim incluse în discursurile fruntașilor liberali chiar și la sfîrșitul anului 1910 [34]. La 1907, liberalii nu au propus exproprierea și de teama de a nu provoca convulsii sociale și politice — declanșate de opoziția conservatorilor —, care ar fi fost periculoase pe fondul de instabilitate existent deja. Răspunzînd unui atac al lui N. Titulescu, I. I. C. Brătianu replica : „Întrebați pe șeful D-voastră, dacă la 1907 nu am examinat dacă nu era posibilă exproprierea, și numai cînd am constatat că situațiunea politică generală și a partidelor era astfel încît nu se putea concepe exproprierea, am ajuns la cealaltă soluțiune" [35].

La 1913, pe lîngă efectele răscoalei de la 1907, se mai adaugă și alți factori, care obligă pe liberali să abordeze de pe poziții mai realiste problema agrară. La teama de primejdia internă, de o nouă ridicare la luptă a țărănimii [36], mai puternică, mai bine organizată, se adaugă o serie de factori de natură externă : accentuarea contradicțiilor internaționale, care prevesteau o mare confruntare de forțe, obligau statul român să fie cît mai bine pregătit, cu o situație internă liniștită, care să-i permită luarea celor mai adecvate hotărîri în vederea desăvîrșirii unității de stat. In aceste condiții, liberalii prezintă cele două mari reforme — agrară și electorală — ca măsuri vitale pentru existența națiunii române [37].

Deși comunicarea noastră s-a oprit doar la cîteva din elementele *doctrinei liberale*, cîteva aprecieri finale sînt totuși necesare. La începutul sec. al **XX**-lea, P.N.L. avea orientări proprii, situate pe linia tradițiilor sale istorice, privind stadiul, direcțiile, căile, metodele și ritmul dezvoltării societății românești. Aceste orientări reflectau nivelul unei țări capitaliste în curs de dezvoltare, a cărei burghezie în ascensiune urmărea să-și consolideze pozițiile în raport cu moșierimea — clasă și forță politică aflată în pragul dispariției —, dar și cu proletariatul, care în urma creșterilor sale cantitative și calitative, devenise un potențial pericol pentru existența sa.

Aprofundarea discuției asupra doctrinei liberale, a doctrinei conservatoare, a ideologiei socialiste și asupra orientărilor altor grupări și forțe politice va oferi noi argumente în sprijinul celor prezentate aici.

---

33 V. nota 7.

34 I. I. C. Brătianu, *Discurs în Cameră*, 29 nov. 1910, în *Discursuri...*, vol. III, p. 306—307.

35 I. I. Brătianu, *Discurs în Cameră*, 29. nov. 1910, în *Discursuri...*, vol. III, p. 312 ; N. Titulescu, *Discursuri*, București, Edit. Științifică și Enciclopedică, București, 1967, p. 131.

36 Vintilă I. Brătianu, *Discurs în Cameră*, 23 dec. 1913, în *Scrieri și cuvântări...*, III, p. 87 ; Const. G. Pietraru, *Exproprierea și modalitatea aplicării ei*, București, 1914, p. 15.

37 I. I. C. Brătianu, *Discursuri în Cameră și Senat*, 5 martie 1914, în *Discursuri...*, vol. IV, p. 209, 219, 223 ; Vintilă I. Brătianu, *Învățăminte. Politica externă și reformele liberale*, București, 1914, p. 83 ; idem, *Foloasele exproprierii*, București, 1914, p. 4 ; G. D. Creangă, *Considerațiuni generale asupra reformelor agrare și asupra exproprierei*, București, 1913, p. 4, 19, 50, 51, 54, 57.

www.mnir.ro

ORIENTATIONS DE LA DOCTRINE ET DE LA POLITIQUE DU PARTI NATIONAL LIBÉRAL CONCERNANT LE DÉVELOPPEMENT DE LA ROUMANIE AU DÉBUT DU XXe SIÈCLE

Résumé

Située au carrefour des deux mondes, la Roumanie, au début du XXe siècle, essayait de faire sa propre voie correspondant à son spécifique, ses particularités et ses objectifs d'évolution. L'établissement des directions, des moyens, des méthodes et du rythme de son développement constituait une préoccupation des partis politiques de l'époque.

L'auteur met en discussion quelques orientations de la doctrine et de la politique du Parti National Libéral (P.N.L.) concernant le développement de la Roumanie au début de notre siècle : la conception liberale sur le stade du développement et sur les directions d'évolution de l'état roumain ; éléments de la doctrine économique ; l'attitude du P.N.L. sur la question de l'industrialisation ; solutions dans „l'affaire" agraire etc.

www.mnir.ro

CONTRIBUŢIA REVISTEI „UNIREA FEMEILOR ROMÂNE" (1909—1916) LA DEZVOLTAREA MIŞCĂRII FEMINISTE ROMÂNEŞTI

de **MARIA HUMINIC-TECLEAN**

Începuturile mişcării feministe, atît la noi, cît şi pe plan internaţional, sînt strîns legate de epoca modernă a istoriei, de epoca redeşteptării naţionale, de formare a statelor naţionale. Interesul pentru problemele referitoare la rolul femeii în familie şi în societate şi-a găsit expresia elocventă în apariţia unor publicaţii specifice mişcării feministe din România. La Iaşi, la 24 ianuarie 1909 s-a înfiinţat Societatea „Unirea Educatoarelor Române", al cărei organ de publicitate a fost revista „Unirea femeilor române" (1909—1916). Sufletul şi energia Societăţii şi revistei citate au fost profesoarele Tereza şi Eleonora Stratilescu, autentice vibraţii spirituale în Iaşii de altădată [1].

Revista şi-a luat drept motto cunoscutele cuvinte : „Unire în cuget, unire în simţiri". Scopul Societăţii şi al revistei a fost enunţat în articolul *Ce dorim noi* din nr. 1 al publicaţiei, comitetul fondator precizînd : „...din Iaşi porneşte după o jumătate de veac (de la Unirea Moldovei cu Ţara Românească — *n.n.*) o mişcare de unire, de înfrăţire, de înţelegere între toate romîncele de pe întregul pămînt românesc, iar prezenta publicaţie are tocmai menirea să slujească de fir conducător întru realizarea acestui scop". „Chiar dacă viaţa noastră întreagă s-ar petrece în pregătirea terenului, în organizarea numai a Societăţii ce am înfiinţat, tot vom muri cu conştiinţa împăcată că am făcut şi noi ceva pentru neamul nostru" — iată o frază definitorie a conştiinţei datoriei patriotice. „Noi nu vom culege poate roadele muncii noastre, dar dorim ca măcar generaţiile viitoare să ajungă la majorat", căci „lucrăm mai mult pentru viitor decît pentru prezent".

Statutele Societăţii „Unirea Educatoarelor Române" [2] îşi propuneau următoarele scopuri : sprijinirea „educaţiunii fetelor romînce în direcţiuni practice", sprijinirea şi încurajarea „industriilor casnice", educarea în spiritul că „toate muncile oneste sînt... onorabile, iar nobleţea nu există alta decît cea morală", ridicarea nivelului cultural al femeilor.

Un capitol interesant al statutelor este cel în care se enunţă îndatoririle membrelor Societăţii : „Prima datorie a fiecărei membre este propaganda, scopul Societăţii fiind mai presus de toate a deştepta conştiinţa femeilor şi interesul lor viu pentru educaţia sexului lor. Orice membră... să aducă Societăţii cel mai puţin cîte o membră nouă pe trimestru. A doua datorie este de a da ea însăşi cît va putea mai mult interes material şi moral educaţiei fetelor şi stabilirii lor în viaţă".

In 1915 revista a reluat discuţia despre ideile fundamentale care au stat la baza Societăţii „Unirea Educatoarelor Române", sintetizîndu-le astfel : a) „deşteptarea şi unirea culturală a tuturor femeilor române din toate păturile poporului nostru şi de pretutindeni", b) „ridicarea şi emanciparea economică a femeii române prin reînvierea şi perfecţionarea ştiinţifică a industriilor casnice".

---

[1] Elena Bogdan, *O vibraţie spirituală autentică în Iaşul de altădată : Tereza Stratilescu*, în „Cercetări istorice", trim. IV, Iaşi, 1973, p. 253.

[2] Fondurile Societăţii se formau din cotizaţii anuale ale membrelor, din donaţii, venituri provenite din conferinţe cu plată şi din serbări, din abonamente la revista „Unirea femeilor române".

www.mnir.ro

Deci, scopul Societății și revistei se definea ca o ridicare socială și economică a femeii române prin cultură. În acel an, 1915, Societatea propunea unirea tuturor Societăților feminine din țară în vederea împlinirii scopului mai sus citat.

Tematica revistei „Unirea femeilor române“ [3] este deosebit de bogată și variată, de multe ori inedită prin sensurile sociale majore ale problemelor. Un impresionant grupaj de materiale are ca problematică *femeia*, considerată ca „un fenomen al vieții sociale de care trebuie ținut seamă“ (Eleonora Stratilescu). Revista a dezbătut, în acest sens, interesante aspecte din țara noastră privind integrarea femeilor în societate : rolul femeii în complexul relațiilor sociale (de Eleonora Stratilescu), starea juridică și socială a femeii (de A. A. C. Sturza), despre feminsim, rolul femeii în problemele păcii (de Maria C. Buțureanu), cultura universitară pentru femei (de prof. I. Simionescu) etc.

Un binemeritat omagiu este adus de Eleonora Stratilescu femeilor anonime care, în istoria noastră, s-au remarcat prin activități pe plan social, literar și artistic : „Numai întîmplător și foarte sumar amintește istoria pe acele femei extraordinar de bune sau de grozave care au jucat rol determinant în viața poporului lor ; și astfel foarte ades se trece sub tăcere existențe foarte importante, femei care fără să fi luat parte în viața publică au ajutat-o totuși în mod considerabil, ele însele mulțumindu-se a face binele fără a face caz de această activitate a lor“ [4].

Cu mîndrie patriotică, A. A. Sturza sublinia că România, în comparație cu alte țări, are un punct de vedere înaintat în problemele emancipării femeii, putînd aduce o importantă contribuție și pe plan internațional : „România... a trecut chiar înaintea altor țări în executarea unor măsuri atingătoare de starea femeii, ca de pildă instrucțiunea publică egală la toate gradele pentru ambele sexe, accesibilitatea multor funcțiuni publice, exercițiul legal al medicinii, profesoratului, farmaciei, meseriilor și aproape chiar a baroului... România nu poate rămîne străină de mișcarea feministă care zguduie lumea occidentală și ni se pare chiar că dînsa este menită a juca un rol în soluționarea acestei dezbateri“ [5].

Același autor concluziona elocvent că „nu este de ajuns ca femeia să fie tovarășa bărbatului în familie, ea trebuie să fie tovarășa bărbatului și în stat“. Afirmația este susținută prin cererea îndeplinirii unui larg program din 12 articole, a căror esență era : modificarea codurilor românești în favoarea femeii, „suprimarea incapacității civile a femeii măritate“, egalitatea drepturilor mamei cu acele ale tatălui în privința copiilor, cercetarea paternității, „extensiunea drepturilor femeii pentru tutelă“, „neatîrnarea economică a femeii măritate“, „aplicarea legală a principiului la o muncă egală, un salariu egal“, admiterea femeilor în carierele zise liberale (avocat, notar etc.), admiterea femeilor în tribunalele de comerț etc. [6].

În acțiunea de emancipare era absolut necesară și lupta împotriva prejudecăților referitoare la rolul social al femeii. Ella Negruzzi afirmă că „nu asuprirea legii a împiedicat pe femei să se emancipeze..., ci obiceiurile și convențiunile sociale le-au ținut și le țin în parte încătușate și neactive“. Femeia română a avut totdeauna un puternic simț social, calități deosebite (inteligență, inimă excelentă, mîndrie) și de aceea Ella Negruzzi își exprimă credința că „femeia română bine educată din toate punctele de vedere ar fi cu mult superioară femeilor din occident și ar fi factorul moral cel mai necesar la dezvoltarea țării noastre“ [7].

Pentru o instruire superioară a femeii pleda și prof. I. Simionescu, care demonstra că : „Femeia are nevoie de cultură, de cultură solidă, superioară, nu numai pentru participarea ei la viața socială, dar și pentru creșterea și educarea copiilor — viitori oameni culți ai țării, pentru răspîndirea cunoștințelor în rîndul celorlalte femei, a poporului în general“. Autorul remarca avîntul dat de revista „Contemporanul“ problemei mișcării feministe, recunoscînd rolul înaintat al publicației : „perioada celor dintîi înscrieri mai numeroase la universitatea din Iași corespunde vîntului de independență, de cultură individuală, de protestare contra nedreptăților sociale, pornit și întreținut cîtva vreme cu mult succes și cu însemnate

---

[3] In primii trei ani revista a apărut cu cîte 4 și 5 numere pe an, apoi, începînd din 1912, devine lunară.

[4] Revista „Unirea femeilor române“, an. I, nr. 4, 25 dec. 1909, p. 283.

[5] Ibidem, an. II, nr. 4, dec. 1910, p. 355.

[6] Ibidem, an. III, nr. 3, iunie 1911, p. 270.

[7] Ibidem, an. IV, nr. 6—7, iunie-iulie 1912, p. 312, p. 314.

www.mnir.ro

urmări de către revista CONTEMPORANUL şi cei din jurul ei" [8] şi astfel „brazda trasă... a fost continuată".

Despre „rostul femeilor în chestia păcii", Maria C. Buţureanu — cunoscută institutoare, publicistă şi ferventă feministă din Iaşi — afirma cu siguranţă că „mamele vor fi acelea care vor scăpa omenirea de cea mai grozavă plagă : războiul. Despre această influenţă binefăcătoare să nu ne îndoim... La toate congresele de pace ele şi-au avut reprezentanţii lor. Femeile socialiste mai cu seamă fac o propagandă foarte stăruitoare" [9].

În legătură cu această temă, a păcii şi a războiului, revista publică în 1915 un articol-manifest al Ecaterinei Arbore intitulat : *S-a sfîrşit cu credinţele vechi.* Sînt dezvăluite monstruozităţile războiului mondial, măcel în care sînt aruncate „reciproc naţiuni care vorbesc aceeaşi limbă, care au avut aceleaşi credinţe", societatea capitalistă exploatînd „cuvîntul sfînt de libertatea naţiunilor". Autoarea era convinsă că războiul trebuia să aducă şi pieirea, „rînd pe rînd, chiar a bazelor societăţii capitaliste", iar în locul acesteia „să se facă o nouă alcătuire socială". Exprimîndu-şi încrederea totală în rolul istoric al clasei muncitoare, Ecaterina Arbore încheia minunatul său articol astfel : „clasa care pînă acum a muncit şi a produs tot ce a fost produs de omenire, în toate naţiunile, clasa care pînă acum n-a domnit niciodată, clasa muncitoare... s-a dezvoltat în societatea capitalistă... are o nouă concepţie socială, o nouă filozofie, un nou ideal, o nouă credinţă : socialismul. Şi această nouă credinţă, astăzi credinţa întregului proletariat mondial, va fi mîine credinţa omenirii întregi. Altă soluţie, altă scăpare pentru omenire eu nu văd" [10].

Scopul publicării atîtor studii despre femeie, despre corelaţia dintre ea şi problemele societăţii, a fost ca pornind de la considerarea noţiunilor de *bărbat* şi *femeie* „despre coordonate înlăuntrul noţiunii de *om*", femeia română „să cîştige o înţelegere a fiinţei ei însăşi mai întîi ca individ sufletesc şi apoi ca factor social". Eleonora Stratilescu concluziona că şi la noi a început „acea trezire a conştiinţei sociale, acea maturizare a personalităţii morale a femeii române", dar aceasta trebuie „să se silească să contribuie, prin rodnică activitate, la ridicarea materială şi culturală a ţării". Cu un înalt grad de responsabilitate civică, autoarea preciza că „este absolută necesitate *naţională* (sublinierea aparţine autoarei — *n.n.*) ca vremea pierdută să fie utilizată cu folos, ca orice viaţă de femeie să fie măcar încît de mică măsură utilă binelui public" [11].

Un mare număr de articole din revista „Unirea femeilor române" este dedicat dezbaterilor privind educaţia intelectuală, morală şi fizică a copiilor, punîndu-se un deosebit accent pe relaţiile : părinţi-copii-educaţie, şcoală-părinţi, şcoală-societate. Pentru deplina informare în aceste domenii a cititoarelor revistei, articolele oferă atît cunoaşterea situaţiei din ţara noastră, cît şi unele experienţe şi concepţii înaintate ale unor intelectuali, pedagogi, sociologi şi scriitori de peste hotare.

Cunoscuta profesoară din Iaşi Emilia Humpel releva că cheia problemei educaţiei nu constă numai „să faci din orice copil un om cinstit, iubitor de adevăr şi de dreptate... statornic, harnic", ci, mai ales, educatorii (părinţii, şcoala, societatea, literatura etc.) să realizeze „raportul individului cu omenirea, posiţiunea sa în totalitatea existenţei", punînd preţ pe o aspiraţie modernă, ce o numeşte „incontestabila tendinţă spre pace" [12].

Articolele surorilor Stratilescu, ale soţilor Maria şi Const. Buţureanu pe teme de educaţie sînt nu numai adevărate lecţii de pedagogie şi psihologie, dar în ele străbat şi note critice la adresa organizării învăţămîntului pentru fete, domeniu în care statul nu rezolvase nici un buget echitabil, nici numărul de şcoli şi profesori, nici o îndrumare „în cariere practice" a fetelor. Demonstrînd că „şcoala are menirea cea mai frumoasă şi mai sfîntă", că „educaţiunea a încetat a fi numai o afacere casnică, a devenit o problemă de interes general", că „astăzi nu mai contestă nimeni influenţa socială ce exercită femeia asupra omenirii întregi direct şi indirect : direct asupra fiilor şi bărbaţilor ; indirect prin obiceiurile ce iau naştere sub acoperămîntul casnic", Maria C. Buţureanu aducea sub ochii cititoarelor un adevăr zguduitor :

---

[8] Ibidem, an. III, nr. 7, sept. 1911, p. 298.
[9] Ibidem, an. VII, nr. 2, febr. 1915, p. 96.
[10] Ibidem, nr. 1, 24 ian. 1915, p. 37.
[11] Ibidem, an. III, nr. 1, 24 ian. 1911, p. 11—15.
[12] Ibidem, an. II, nr. 3, iunie 1910, p. 195.

www.mnir.ro

„Adevărata şi marea cauză a tuturor relelor societăţii se ştie că-i *starea rea economică* (sublinierea aparţine autoarei — *n.n.*), de la care depinde şi chestia educaţiei“ [13].

In 1911, Tereza Stratilescu afirma — în legătură cu disproporţia bugetului cheltuit pentru învăţămîntul teoretic (7 milioane şi jumătate lei) cu cel pentru învăţămîntului practic (2 milioane şi jumătate lei), cu disproporţia dintre numărul băieţilor şi al fetelor în şcolile de agricultură, comerţ, meserii — că este necesară „o reformă în favoarea educaţiei practice, care trebuie să aibă în şcoală un loc egal cu educaţia teoretică“ [14], un loc egal pentru ambele sexe. Continuînd ideea, Eleonora Stratilescu dezvăluia faptul că : „Din cauza inferiorităţii profesionale, femeia din popor... devine prada capitalismului modern care exploatează pe toată lumea, dar mai ales pe femeie“ [15].

Despre condiţiile grele de trai ale poporului, ale copiilor mai ales, revista „Unirea femeilor române“ a publicat în 1915 un serial de articole ale medicului primar Ioan M. Dinescu de la Spitalul de copii „Cuza-Vodă“ din Ruginoasa. La întrebarea „ce este copilul românesc ?“ autorul dă un răspuns de un realism tragic impresionant : „Sînge din sîngele strămoşilor, încărcat cu atîtea virtuţi şi făurit de vitregia vremurilor, trup din trupul celor şase milioane de ţărani, cu mijloacele de trai legate de voia climatului, cu ani deşi de foamete, nedreptăţiţi prin împărţirea proprietăţii, care i-a dus în cea mai neagră mizerie ; trup din trupul celor 96% muncitori robiţi ; sănătate din sănătatea împrimejduită de atîtea localuri neigienice, de foamea cronică... suflet din sufletul rămas încă curat la ţară, minte din mintea ignorantă şi superstiţioasă a celor 80% neştiutori de carte... Cine e acela, care văzînd acest pericol naţional nu va striga ? Destul cu nepăsarea voastră, aţi făcut din ţară un spital de 3.750.000 bolnavi...“ [16].

Puternice accente social-politice se desprind şi din curajoasele interpelări adresate de dr. Ioan M. Dinescu statului de atunci : „Unde îţi este, legiuitor, proteguirea ta legală ? Unde îţi este, stat, prevederile tale sociale ? Unde îţi este asistenţa medicală, pe care eşti dator să o dai poporului tău ? Pentru ce te străduieşti tu, mamă românească, să dai un fiu, pe care mediul social ţi-l omoară ? Aceasta ţi-e menirea ta, mamă românească, în această ţară, să îngropi numai fii în fiecare an şi să uzi cu lacrimi tot morminte proaspete ? E trist, dar adevărat ! Căci vocea celor 120 000 copii, pe care îi lăsăm să moară pe fiecare an, este prea puternică pentru a nu mişca şi pietrele Carpaţilor“ [17]. În aceeaşi idee, Eleonora Stratilescu a adresat monarhiei cuvinte de amară ironie privind unele preocupări uşoare în contrast cu tragismul vieţii poporului : „Maiestate şi alteţe regale ! Sînt frumoase florile pe care le pictaţi, dar ţara noastră nu-i numai trandafiri şi aurii spice de grîu ! E multă nevoie şi mult necaz ! Ne mor copiii — 120 000 în fiecare an, că n-avem cu ce-i hrăni şi cu ce-i căuta de boli“ [18].

În ciclul „Iaşul periferic şi nevoile lui“ au apărut articole ale Terezei Stratilescu, scrise în urma vizitelor făcute în „mahalalele“ oraşului. Constatările făcute vizează nu numai viaţa grea a locuitorilor de la marginea oraşului, care se desfăşura în locuinţe insalubre, dar mai ales lipsa de preocupare a edililor pentru sistematizarea, igienizarea străzilor, cu maidane şi mlaştini — adevărate focare de infecţie. În unele pagini, Tereza Stratilescu îşi exprimă, timid încă, încrederea în viitor : „Două puncte importante răsar în evidenţă, unul reprezentînd trecutul : Biserica Frumoasa, altul privind viitorul : atelierele C.F.R. (Nicolina — *n.n.*) care vor reuşi poate să facă vreodată aici o mahala de muncitori civilizaţi, luminaţi şi cu o stare materială decentă“ [19].

De asemenea, revista a publicat un serial de articole cu amintiri despre Iaşii sec. al XIX-lea, articole scrise de Dim. C. Moruzi. Dintre acestea, se reţin informaţiile documentare despre unele clădiri-monumente istorice ale oraşului, despre înfăţişarea unor străzi vechi, despre unele evenimente petrecute în oraş, despre oameni cunoscuţi ai oraşului etc.

---

[13] Ibidem, an. I, nr. 4, 25 dec. 1909, p. 228—230.
[14] Ibidem, an. III, nr. 5, oct. 1911, p. 431.
[15] Ibidem, an. IV, nr. 10, oct. 1912, p. 502.
[16] Ibidem, an. VII, nr. 1, 24 ian. 1915, p. 26—27.
[17] Ibidem, nr. 2, febr. 1915, p. 67.
[18] Ibidem, nr. 6, iunie 1915, p. 283.
[19] Ibidem, an. IV, nr. 4, aprilie 1912, p. 204.

www.mnir.ro

Un material documentar, de primă importanţă pentru muzeografie, îl constituie articolul Terezei Stratilescu despre palatul de la Ruginoasa, reţinînd o propunere a autoarei (în momentul respectiv, în palat era organizat un spital pentru copii) : „un lucru parcă ar mai trebui : o cameră mobilată cu obiecte de ale lui Cuza Vodă, cum va fi fost una pe cînd trăia el ; cît de mică, dar să fie acolo, închisă, să tresalte inima trecătorilor pe lîngă uşa ei. Se datoreşte aşa ceva marelui dispărut şi ar fi un element educativ pentru cei vii" [20]. Dorinţa aceasta va fi în curind realizată : întregul palat al domnitorului Al. I. Cuza este restaurat şi va fi organizat un mare muzeu memorial, închinat vieţii şi activităţii celui ce rămîne un simbol al Unirii de la 1859.

Revista „Unirea femeilor române" a publicat, în mai multe numere, informaţii despre activităţile societăţilor culturale, a asociaţiilor feministe din Bucureşti şi din Transilvania. „Noi am dorit... ca această publicaţie să servească de legătură între romăncele din toate părţile". De aceea, redacţia a trimis un număr de reviste în mod regulat şi gratuit în toate provinciile româneşti, solicitînd colaborarea la revista ieşeană şi a publicistelor din Bucureşti, din Transilvania.

Astfel, revista „Unirea femeilor române" se înscrie, prin ce are ea mai bun, în curentul general-democratic al mişcării feministe de la sfîrşitul sec. al XIX-lea şi începutul secolului nostru, pledînd pentru emanciparea femeii şi mai ales pentru ridicarea nivelului cultural al ei, al educaţiei cetăţeneşti a femeilor — factor social important în progresul societăţii româneşti.

LA CONTRIBUTION DE LA REVUE „L'UNION DES FEMMES ROUMAINES" (1909—1916) AU DÉVELOPPEMENT DU MOUVEMENT FÉMINISTE ROUMAIN

Résumé

Les débuts du mouvement féministe chez nous, comme au plan international, sont étroitement liés à l'époque moderne de l'histoire, à l'époque du réveil national, à la formation des états nationaux.

L'intérèt pour les problèmes rélatifs au rôle de la femme en famille et en société a trouvé son expresion éloquente dans l'apparition des publications spécifiques au mouvement féministe de Roumanie. *A Iassy, le 24 janvier 1909, a été fondée la Société „L'Union des* Educatrices Roumaines" *dont l'organe de publicité a été la revue „L'Union des Femmes Roumaines" (1909—1916). L'âme et l'énergie de la Société et de la revue cites ont été les professeurs Tereza et Eleonora Stratilescu, authentiques vibrations spirituelles dans le Iassy d'autrefois.*

La thématique de la revue „L'Union des Femmes Roumaines" est particulièrement riche et variée, maintes fois inédite par les sens sociaux majeurs des problèmes traités ; c'est ainsi que la revue débat : le rôle de la femme dans le complexe des relations sociales, l'état juridique et social de la femme avec un programme de révendications, le rôle de la femme dans les problèmes de la paix, le rôle de la femme dans notre histoire au long des siècles, la culture des femmes, les problèmes de l'éducation des enfants, etc.

La revue „L'Union des Femmes Roumaines" compte, par ce qu'elle a de meilleur, dans le courant général-démocratique du mouvement féministe de la fin du XIX-siècle et du début de notre siècle, plaidant pour l'émancipation de la femme et surtout pour l'amendement de son niveau culturel, de l''éducation civique des femmes — facteur social important dans le progrès de la société roumaine.

---

[20] Ibidem, an. VII, nr. 5, mai 1915, p. 210.

www.mnir.ro

NICOLAE IORGA — MILITANT NEOBOSIT PENTRU ÎNFĂPTUIREA IDEALULUI UNITĂŢII NAŢIONALE (1916—1918)

de **MIHAI DOGARU**

Opera impresionantă, de vastă erudiţie a înflăcăratului savant patriot Nicolae Iorga este dominată în mod fericit de o idee centrală şi mai ales de convingerea nezdruncinată în realizarea ei, aceea a unirii tuturor românilor într-un stat puternic, liber şi independent. „Ideea unităţii naţionale — notează istoricul român — m-a preocupat toată viaţa".

Colaborînd la „Semănătorul", împreună cu George Coşbuc şi Alexandru Vlahuţă, mai apoi la „Liga culturală", devenită în 1914 „Liga pentru unitatea culturală a tuturor românilor", Nicolae Iorga dorea din toată fiinţa să se înfăptuiască, după cum singur mărturisea, „unitatea culturală a întregului popor român, urmată de cea naţională în hotarele sale fireşti".

Neobosit căutător al dovezilor de necontestat privind existenţa noastră multimilenară pe străvechea vatră, Nicolae Iorga sublinia în toate împrejurările dorinţa poporului său — despărţit temporar de vicisitudinile aprige ale vremii — de a trăi într-o deplină unitate naţională, politică şi culturală. Purtînd în suflet nobilul ideal de dreptate şi înfruntînd brutalităţile autorităţilor austro-ungare, savantul român traversează pas cu pas întreaga Transilvanie, înfruntînd opreliştile autorităţilor, ridicînd pe toţi românii la lupta pentru unire, pentru afirmarea unei solide şi străvechi culturi naţionale care serveşte un ideal pe baza căruia — sublinia Nicolae Iorga — „o să făurim ţara aceea mare şi întreagă".

Luptînd pentru unirea tuturor românilor în hotarele străvechi Dacii, Nicolae Iorga s-a pronunţat permanent şi energic „împotriva implantării steagului străin asupra aşezămintelor noastre de cultură". Referindu-se la buna înţelegere dintre românii şi maghiarii din Transilvania şi la necesitatea unirii cu fraţii de peste Carpaţi, Iorga remarca faptul că : „Ţăranul român şi ţăranul maghiar, locuind acelaşi pămînt, cînd sînt lăsaţi în seama lor, fără aţîţări, duc buna casă de odinioară" [1].

În numeroasele comunicări de sub cupola Academiei Române, la Parlament, la Ateneul Român, prin miile de conferinţe şi întruniri publice, în toate împrejurările cînd se adresa publicului Nicolae Iorga propaga cel mai înălţător, frumos şi de netăgăduit adevăr, acela că „Sîntem într-un singur trup tot acest neam. Mii de ani ne-au despărţit... dar niciodată această mie de ani nu ne-a putut despărţi deplin. Graniţa, da ; peste carnea noastră, apăsînd-o fără a tăia, dar graniţa din sufletele noastre niciodată. Sîntem un trup, ne înfăţişăm toţi laolaltă ca un mîndru şi roditor pom care se înalţă în mijlocul livezii omenirii" [2].

Nicolae Iorga trăia cu intensitate apropierea înfăptuirii actului istoric de justiţie, nutrind convingerea prăbuşirii vechilor imperii, între care şi cel austro-ungar şi desprinderea unor teritorii, între care şi cele locuite de români pentru realizarea unităţii statale.

„Ştim ce este această naţie — sublinia istoricul român —, o ştim în toată întinderea ei, în toată hărnicia şi statornicia ei, în tot sufletul ei de răbdare şi de

---

[1] Nicolae Iorga, *Contra duşmăniei dintre naţii, români şi unguri*, Bucureşti, 1932, p. 31.
[2] *Informaţii pentru membrii Ligii*, an. III, nr. 9 din iunie 1915.

www.mnir.ro

jertfă, o știm în tot minunatul ei trecut în care, pe urma pustiului făcut de foc și sabie, au răsărit alți muncitori și mai dîrzi, alți ostași și mai viteji, o știm în scrisul ei de lumină dreaptă și de afirmare îndărătnică în mijlocul celei mai nemiloase apăsări, o știm... în conștiința ei minunată de dreptate"[3] și de aceea „ca orice român cinstit, doresc o Românie cuprinzînd tot neamul nostru"[4].

Acesta este crezul mărturisit pentru împlinirea căruia Nicolae Iorga a muncit cu pana, cu vorba și cu fapta, convins fiind de realizarea lui prin voința fermă a întregului popor român.

Intrarea în război a României coincidea, în concepția prestigiosului istoric, cu ivirea zorilor care vor da cîștig de cauză înfăptuirii dreptății noastre naționale. „A sosit — scria Nicolae Iorga — un ceas pe care-l așteptăm de peste două veacuri, pentru care am trăit întreaga noastră viață națională, pentru care am muncit și am scris, am luptat și am gîndit. A sosit ceasul în care cerem și noi lumii, cinstit, cu arma în mînă, cu jertfa a tot ce avem, ceea ce alte neamuri, mai fericite, au de atîta vreme — unele fără a fi vărsat o picătură de sînge pentru aceasta: «dreptul dea trăi pentru noi, dreptul de a nu da nimănui rodul ostenelilor noastre»[5].

Intrarea României în război a fost urmată de trecerea armatei peste Carpați, la frații din Transilvania, care au făcut o impresionantă primire oștirii române ce „a sfărîmat cu patul puștii piatra de nedreptate de la graniță"[6].

Încrezător și optimist, Nicolae Iorga întrevedea că dreptatea istoriei va fi incontestabil de partea poporului român, putredele și apăsătoarele imperii vor sucomba în fața popoarelor asuprite, dornice de libertate și unitate. Vremea împlinirii sosise — cum sublinia Nicolae Iorga — după „315 ani de cînd cel mai aprig la luptă și mai norocos la biruință dintre voievozii noștri, Mihai-Vodă Viteazul a pierit de arma soldaților străini". Acum, dacă nu se putea odihni, „ieșea din mormîntul Voievozilor ca să-l putem vedea, ca să ne aducem aminte de dînsul și pare că în acele adîncituri grozave ale ochilor se aprindeau lumini ca de dorința de a ne vedea și el pe noi... de a-și da seama ce sîntem în stare să facem"[7].

Apreciind ca justă intrarea României în război, Nicolae Iorga a făcut din capul locului precizarea că România a intrat în război nu de dragul de a-i sluji pe aliați sau pentru a-și satisface un capriciu, ci pentru a-și satisface dezideratul unității sale politice și de stat.

Succesele de început, în campania de peste munți, îi umpleau sufletul de bucurie și speranță, înaripîndu-i avîntul patriotic. Salutînd cucerirea codrilor Neamțului pînă la Pasul Vulcanului, Iorga scria: „Doar acești munți, din veac în veac... ai noștri au fost, ai noștri ca neam, din cele mai bătrîne veacuri, cînd pe aici păzea, răzimat în lancea lui aspră, ciobanul dacic, pînă în ziua de astăzi"[8].

După cum se știe, în fața presiunii inamice, armata română este nevoită să adopte tactica retragerii pentru a se consolida și reface pe noi aliniamente în vederea reorganizării forțelor pentru alungarea dușmanului cotropitor. Cînd Bucurestitui și aproape două treimi din teritoriu au fost ocupate, cînd un adevărat exod al populației are loc spre Moldova, situația devenea de-a dreptul dramatică. Nicolae Iorga a știut în aceste momente de cumpănă să-și înfrîngă durerea, nerenunțînd la țelul suprem al luptei întregului nostru popor, acela al dezrobirii și unității neamului. „Am făcut ce trebuia — scria Nicolae Iorga —. Acestea, și nu altele sînt puterile noastre. Nu ne pare rău de hotărîrea noastră și nu ne-om teme decît de slăbiciunile noastre, pe care, odată pentru totdeauna, de la începutul războiului ni le-am interzis. Luptăm înainte... pentru dreptul nostru, pentru viitorul nostru, pentru frații noștri, pentru copiii și urmașii noștri, dar mai înainte de toate pentru onoarea noastră"[9].

---

[3] Nicolae Iorga, *Descurajare, — nu !*, în *Războiul nostru în note zilnice*, vol. I, Edit. Ramuri, S. A. Craiova, p. 224.

[4] „Neamul românesc", din 2 august 1915.

[5] Nicolae Iorga, *Pagini alese*, vol. II, București, 1965, p. 366.

[6] Nicolae Iorga, *Discursuri parlamentare*, vol. I, partea II-a, București, 1939, p. 354.

[7] Nicolae Iorga, *Cel ce nu se poate odihni*, în „Neamul românesc" din 26 august 1916.

[8] Nicolae Iorga, *Carpații români*, în „Neamul românesc" din 23 august 1916.

[9] Nicolae Iorga, *Războiul nostru în note zilnice*, vol. II (1916—1917), Edit. Ramuri, S. A. Craiova, p. 253.

www.mnir.ro

Transformat într-un veritabil reporter de război, sporind tirajul ziarului „Neamul românesc“, Nicolae Iorga îmbărbăta oştirea îndemnînd-o să nu-şi piardă cumpătul şi nădejdea în victorie, reamintind prin mesajele sale ideea că nu se poate să se piardă drepturile unui popor „de a trăi pe pămîntul în care nu este un fir de ţărină care să nu fie acoperit de cel mai nobil sînge“.

Convins de izbîndă, de înfăptuirea idealului unităţii în clipe grele cînd „mîini brutale de ostaş străin, flămind şi libidinos dărîmă uşile bordeelor“ [10], Nicolae Iorga nota că un război, oricît de teribil ar fi el, nu poate şterge de pe harta istoriei ţări întregi, „pentru că un neam care şi-a alcătuit o ţară şi o apără din toate puterile lui, acela se ţine împotriva oricui“. Iorga compara imperialismul — purtător de războaie de cotropire — cu uriaşele animale de pradă, care, în lăcomia lor, îşi pregătesc moartea „prin otrăvurile urii învinşilor“ [11].

La Iaşi, neobositul luptător patriot atrăgea atenţia politicienilor că nu au luat la timp măsurile cuvenite pentru înzestrarea şi pregătirea temeinică a oştirii şi mai ales cerea cu energie împroprietărirea ţăranului, care, în acest fel, va merge mai energic şi mai hotărît la luptă, ştiindu-şi familia şi copiii la adăpostul grijilor. El cerea ca fiecare cetăţean să-şi facă datoria mai întîi faţă de neam şi ţară pentru că „sîntem hotărîţi să mergem pînă la capăt“. In articolele publicate în timpul războiului, el a slăvit faptele de eroism de masă ale oştirii române, înfierind cu putere actele samavolnice ale ocupanţilor, cît şi ale unor politicieni rămaşi în teritoriul ocupat, puşi în slujba duşmanului.

Concepţia lui Iorga despre armată, pe care o dorea puternică şi gata de noi şi mari jertfe, era una dintre cele mai avansate, considerînd că aceasta reprezintă un întreg popor. El aprecia rolul deosebit de important pe care îl avea ţărănimea în armată şi de aceea propunea în 1917 „decorarea în masă a gradelor inferioare şi a soldaţilor simpli, a ţăranilor care au luptat pentru întregirea şi înălţarea acelei ţări căreia în timp de pace i-au fost cei mai devotaţi muncitori“ [12]. Cerînd pămînt pentru ostaşii din tranşee, Nicolae Iorga avertiza guvernul să nu mai întîrzie reforma agrară.

Lui Ionel Brătianu, care justifica refuzul înfăptuirii reformei sub pretextul existenţei conservatorilor în guvern, sau de teama unei eventuale răscoale a proprietarilor, Nicolae Iorga i-a replicat : „Cum ai împuşcat pe ţărani pentru proprietari, vei împuşca atunci şi pe proprietari pentru ţărani“ [13].

In această etapă, aspră şi grea, Iorga apare ca un strălucit exemplu de fierbinte patriotism ; gîndul şi fapta, cugetul şi condeiul nu au cunoscut odihnă. El a dus în inimile, minţile şi sufletele soldaţilor din tranşee dorinţa nestrămutată despre unitatea neamului, despre marile reforme cerute în parlament pentru ei. Iorga nu o dată a invocat, în clipe grele, gloriosul nostru trecut, jertfele aduse pentru unitatea, libertatea şi independenţa patriei.

În această privinţă considerăm relevant discursul emoţionant din 14 decembrie 1916, la Cameră, prin care cerea „rezistenţă pînă la capăt“, în care sublinia faptul că în trecutul nostru mulţi oameni au suferit, dar au fost dîrzi păstrători ai pămîntului şi neamului, nedînd înapoi şi neadmiţînd ca ţara să fie călcată de duşmani. El a evocat, cu acest prilej, figura domnului Moldovei, Gheorghe Ştefan (1653—1658) care, la un moment de mare restrişte, fiind invitat să lase ţara ducîndu-se sub jug, spunea : „Decît să plec pentru totdeauna de aici, mai bine să mă mănînce cîinii pămîntului acestuia“. Reluînd replica de mare sensibilitate a domnitorului român, şi referindu-se la aprinsa dragoste de glie, Iorga îi chema la luptă pe toţi românii printr-un solemn jurămînt : „Să ne mănînce cîinii pămîntului acestuia, mai curînd, decît să găsim fericirea, liniştea şi binele din graţia străinului duşman“ [14].

Nicolae Iorga sublinia faptul că în perspectiva victoriei, după dobîndirea independenţei şi întregirii neamului, ostaşul, ţăranul român să fie întîmpinat nu numai cu florile recunoştinţei „culese pe acest pămînt, ci şi cu darul însuşi al acestui

---

[10] Nicolae Iorga, *Pagini alese*, vol. II, p. 55.

[11] Nicolae Iorga, *Moartea lui Francisc-Iosif*, în „Neamul românesc“, din 11 noiembrie 1916.

[12] Nicolae Iorga, *Războiul nostru in note zilnice*, vol. III, (1917—1918), p. 207.

[13] Nicolae Iorga, *O viaţă de om aşa cum a fost*, vol. II, Edit. N. Storilă, 1934, p. 277—278.

[14] *Ibidem*, p. 357.

www.mnir.ro

pămînt hrănitor pe care-l muncesc". În urma memorabilului discurs, presa patriotică a timpului sublinia faptul că „România rămîne datoare marelui istoric cu un nesfîrşit tribut de recunoştinţă".

Analizînd desfăşurarea evenimentelor politice, ca şi cele de pe front, ascuţirea contradicţiilor puterilor imperialiste a căror prăbuşire devenea inevitabilă, Nicolae Iorga scria în „Neamul românesc" din 1 august 1917 : „Totuşi să nu ne grăbim a părăsi speranţa, căci, pe lume, ţinta s-a atins mai mult atunci cînd credeam că s-a dus pentru totdeauna". Şi în împrejurările dramatice, Nicolae Iorga nu-şi pierdea speranţa în idealul pentru care a trăit şi a luptat, acela al „dreptului României de a se impune ca stăpînă pe orice colţ al pămîntului pe care l-a locuit, l-a fructificat prin munca ei şi l-a adăpat cu sudorile şi sîngele ei şi al străbunilor". El avertiza imperiile asupra desfăşurării ulterioare a evenimentelor, prefigurînd un adevăr de necontestat : „Dacă nu veţi fi voit dreptate naţională, veţi avea revoluţie generală".

Marea Adunare Naţională de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918 a înscăunat dreptatea pentru care a trăit şi a luptat Nicolae Iorga. Se împlinise un vis de aur, de năzuinţe şi speranţe pentru poporul român.

Dezideratul istoric, vital, s-a înfăptuit pe principiul dreptului popoarelor la autodeterminare şi constituirea lor în state naţionale unitare ca urmare a prăbuşirii imperiilor multinaţionale. 1 decembrie 1918, prin hotărîrea şi voinţa întregului popor român, a încheiat procesul desăvîrşirii unităţii statului naţional unitar român — năzuinţa multimilenară a naţiunii, visul pentru care „trăiră, luptară şi muriră" mulţi dintre fiii generaţiilor de înaintaşi, îndeplinind o necesitate legică, obiectivă a devenirii noastre, a dezvoltării istorice pe linia progresului, culturii şi civilizaţiei.

„Actul de la 1 decembrie — avea să scrie Nicolae Iorga mai tîrziu — n-a fost un act politic ieşit dintr-o chibzuire rece... A vorbit atunci voinţa elementară a veacurilor de avînt zdrobit şi de speranţe împiedicate. Fără a uita pe nimeni dintre cei care au colaborat la această faptă a minunii, de la general şi de la fruntaş ardelean pînă la ultimul ostaş şi ţăran, omagiul recunoştinţei noastre să se îndrepte astăzi către poporul acesta viteaz, de oriunde şi din toate veacurile, martir şi eroic" [15].

NICOLAE IORGA — MILITANT SANS REPOS POUR L'ACCOMPLISSEMENT DE L'UNITÉ NATIONALE 1916—1918

Résumé

L'oeuvre impressionnante, d'une profonde érudition, du savant patriote Nicolae Iorga, est centrée tout autour d'une idée, et surtout autour de la croyance inébranlable dans sa réalisation — l'idée de l'unité nationale — pour laquelle il a vécu et lutté toute sa vie.

Iorga a salué l'entrée de la Roumanie dans la guerre, en spécifiant le fait qu'elle „n'a pas fait ça pour l'amour de servir les aliés", mais pour accomplir les desiderata légitimes séculaires, d'union de tous les roumains dans les frontières de la très ancienne Dacie.

En démontrant, par des preuves irréfutables, notre existance dans l'éspace Carpatho-Danubienne-Pontique depuis des temps immémoriaux, Iorga a exposé, à tout le monde, le florieux passé de son peuple, les luttes incessantes pour la sauvegarde de l'entité nationale, de l'indépendance et de la souveraineté de l'Etat, le désir ardent d'édifier une Roumanie „englobant notre nation tout entière".

Les insuccès temporaires de l'armée roumaine, les pillages commis par les envahisseurs dans le territoire occupé n'ont pas ébranlé l'espérance de Iorga dans

---

[15] „Neamul românesc" din 2 decembrie 1928.

www.mnir.ro

le triomphe de la cause de l'union, sa confiance dans l'héroïsme et le patriotisme du soldat roumain, dans la lutte menée par tout le peuple pour ses droits historiques.

Dans la ville de Jassy, Iorga, transformé dans un véritable correspondant de guerre, donnait du coeur à l'armée, avec sa plume et ses actions, dans la lutte pour pourchasser l'ennemi, pour l'unité et la dignité nationale. Il reprochait véhémentement l'insuffisante préoccupation des hommes d'état pour le fourniment et la dotation de l'armée, en demandant de terre et des décorations pour les soldats qui étaient dans les tranchées.

Les victoires de Mărăşti, Mărăşeşti, Oituz venaient de confirmer la prévision et l'optimisme de Nicolae Iorga dûs au rapprochement de l'heure tant attendue. La Grande Assemblée Nationale de Alba Iulia, le 1 décembre 1918, en exprimant l'option d'un peuple tout entier, a sacré pour toujours l'accomplissement de l'idéal pour lequel tant de générations ont lutté et se sont sacrifiés héroïquement, auquel le savant patriote Nicolae Iorga a voué toute sa vie.

www.mnir.ro

LUPTA PRAHOVENILOR ÎMPOTRIVA OCUPAŢIEI STRĂINE (1916—1918)

de **ION JERCAN**

În 1916, după fulgerătoarea ofensivă în Transilvania şi după eroica rezistenţă în Carpaţi şi Dobrogea, oastea română, copleşită numericeşte de trupele lui Mackensen şi Falkenheyn, a luat drumul retragerii pînă la Siret, unde era să fie, şase luni mai tîrziu, înfrîngerea cea mai dureroasă ce au cunoscut vreodată hoardele cotropitoare [1].

Retragerea în Moldova, cu toate greutăţile şi suferinţele ei, este descrisă cu exactitate şi măiestrie şi de către profesorul-scriitor Radu Cosmin de la Liceul Sf. Petru şi Pavel din Ploieşti, în lucrarea sa *Exodul* [2]. El ne înfăţişează gara Ploieşti din acele zile ca „un imens iarmaroc al suferinţii călătoare. Bejenăria şi-a găsit icoana în potopul acesta de lume chinuită, izgonită din casa ei".

Pînă la data de 23 noiembrie 1916, cînd germanii au ocupat oraşul Ploieşti [3], s-au evacuat autorităţile civile şi militare, iar ultimul tren de evacuaţii a plecat în ziua de 22 noiembrie 1916 [4].

Guvernul, autorităţile, armata română şi o parte a populaţiei civile retrăgîndu-se în Moldova, aici s-a concentrat o populaţie mult prea numeroasă pentru posibilităţile de adăpostire şi de hrană existente. Se resimţea din plin lipsa de alimente, de combustibil, iar tifosul exantematic făcea ravagii [5].

Situaţia populaţiei din teritoriul ocupat de către Puterile Centrale era şi mai grea. Teritoriul românesc invadat a fost supus unui regim de jaf şi de cruntă teroare. În fruntea trupelor de ocupaţie se afla generalul prusac Mackensen. Administraţia militară a Puterilor Centrale în România a introdus un regim tiranic, a cărui menire era „organizarea draconică a exploatării bogăţiilor şi a tuturor mijloacelor productive ale ţării" [6]. În acest scop teritoriul românesc, vremelnic ocupat, a fost împărţit în patru zone militare de ocupaţie. Din zona I, care cuprindea 14 judeţe, făcea parte şi Prahova [7].

Germanii şi ceilalţi ocupanţi „ne-au devastat toate fabricile din teritoriul ocupat. La unele din ele, instalaţiunile mecanice le-au distrus, la altele, le-au ridicat şi transportat în Germania. La mijloc a mai fost încă şi intenţiunea criminală de a da industriei noastre naţionale o ultimă lovitură şi cea de graţie..." [8].

---

[1] Radu G. Constantinescu, *Din războiul nostru*, Tipografia Concurenţa, Ploieşti, 1919.

[2] Radu Cosmin, *Exodul*, Bucureşti, 1919.

[3] Arh. St. Ploieşti, Primăria oraşului Ploieşti, dos. 39/1916, f. 19.

[4] Ibidem.

[5] Dr. Augustin Deac, *Caracterul participării României la primul război mondial*, Edit. Politică, Bucureşti, 1973, p. 46—47.

[6] Augustin Deac, Ion Toacă, *Lupta poporului român împotriva cotropitorilor, 1916—1918*, Edit. Militară, Bucureşti, 1978, p. 1.

[7] Ibidem.

[8] „România", an. I, nr. 252, din 28 octombrie 1917, p. 1

www.mnir.ro

În răstimpul dintre 1 decembrie 1916 și 31 octombrie 1918 au fost expediate din România în Germania circa 4 milioane tone de produse [9]. Ocupanții și-au însușit mari cantități de cereale, nelăsînd în țară măcar strictul necesar pentru hrana locuitorilor și sămînța pentru recolta viitoare. Pagubele produse de ocupanți în teritoriul cucerit sînt imense. Numai cele provocate primăriei orașului Ploiești se ridică la 10 000 000 lei [10].

În întreprinderile industriale, care fuseseră militarizate, s-a introdus un adevărat regim de muncă forțată, iar țăranii erau jefuiți de cereale, vite etc.

În Prahova, cît și în restul teritoriului ocupat, majoritatea produselor au fost ridicate pe calea rechizițiilor. Negustorilor li s-au dat, spre consolare, bonuri cu mențiunea că „pagubele vor fi achitate după terminarea războiului" [11]. Erau rechiziționate tot felul de produse ca : cereale și vite [12], lîna și părul de capră [13], piei de iepure de casă [14], bumbac și cînepă [15], gumă-cauciuc [16] etc.

Pentru continuarea războiului nemții aveau mare nevoie de aramă, alamă, bronz. În consecință, au dat ordine strașnice „ca toți cetățenii să declare cazanele și orice vase de aramă și de alamă aveau și să le ducă la fabrica *Dorobanțul*, din Ploiești, unde aveau depozitul" [17].

În adresa sa din 30 septembrie 1917 către primari și notari, Administrația plășii Cricov precizează : „s-a adresat din diferite părți reclamații către Comandatura Etapei 261 Urlați, că soldații și jandarmii de la fosta comandatură austriacă ar fi luat cai, căruțe sau vite de la locuitori, fără a plăti ceva sau fără a le da vreun bon legal ori iscălitura vreunui ofițer" [18]. În ce privește procurarea de alimente, vite, păsări etc. — precizează primarul comunei urbane Urlați — „ni se dedea multiple ordine, fără să ție seamă că comuna nu dispunea de cantitatea cerută și de posibilitatea de a executa în timpul scurt ce ni se cerea, așa bunăoară îmi cerea să-i procur cîte două ouă de fiecare găină pe săptămînă, neținînd seama de anotimpul cînd găinile nu ouă" [19]. Pe acest motiv, comuna Urlați a fost de mai multe ori amendată, în total cu suma de 15 000 lei [20]. Orașul Vălenii de Munte, din motive asemănătoare, este pedepsit „cu o amendă de lei 7 371" [21].

Populația de la orașe și sate era silită să lucreze pe moșii, la construcții, în întreprinderi în favoarea ocupanților. Masele populare, care urau pe ocupanți, nu se supuneau acestor ordine. Dintr-o corespondență aflată în arhivele prahovene rezultă că cei 15 oameni din Gornetul-Cricov, trimiși de către primarul comunei să lucreze la conducta de petrol Băicoi-Cîmpina, nu s-au prezentat la lucru [22]. În data de 23 ianuarie 1918, șeful poliției din Ploiești primește următoarea adresă : „Ni s-a comunicat că lucrătorii ce ați trimes în strada Gloriei nr. 11 au fugit. Veți face o listă exactă de adresele lor pentru ca cei ce fug să fie pedepsiți ; afară de aceasta veți completa numărul de 200, conform ordinului repetat azi telefonic de către comandatura etapei". Și dintre muncitorii care au fost predați fabricii „Vega" din Ploiești, unii au fugit [23].

---

[9] G. Une, C. Mocanu, *13 Decembrie 1918*, Edit. Politică, București, 1968, p. 10—12.

[10] Arh. St. Ploiești, Primăria Ploiești, dos. 60/1919.

[11] Călin Ion, *Ocupația germană la Craiova în anii* 1916—1918, în „Studii și articole de istorie", 8, 1966, p. 297—307.

[12] Arh. St. Ploiești, Primăria orașului Urlați, dos. 3/1917, f. 12.

[13] Ibidem, f. 7.

[14] Ibidem, f. 19.

[15] Ibidem, f. 50.

[19] Ibidem, f. 21.

[17] Mihail Nicolescu-Ploiești, *Capcana*, vol. I, Edit. Tipografiei „Federala prahoveană", Ploiești, f. a., p. 69—77.

[18] Arh. St. Ploiești, Primăria Urlați, dos. 3/1917, f. 54.

[19] Ibidem, f. 41—42.

[20] Ibidem, dos. 3/1919, f. 41—42.

[21] Arh. St. Ploiești, Primăria Văleni, dos. 39/1918, f. 396.

[22] Arh. St. Ploiești, Prefectura jud. Prahova, dos. 8/1917, f. 88—89.

[23] Arh. St. Ploiești, Primăria Ploiești, dos. 12/1918, f. 161.

www.mnir.ro

împotriva libertăţilor populaţiei din teritoriul ocupat, guvernatorul militar german trimite ordonanţa nr. 23, care interzicea toate întrunirile sub cerul liber. Prin aceeaşi ordonanţă erau oprite toate întrunirile publice cu caracter politic [24]. Lupta grevistă era pedepsită cu temniţă grea [25]. Împotriva ocupanţilor s-au înregistrat numeroase acţiuni de rezistenţă în mediul muncitoresc. Neprezentarea la lucru, sabotajele, manifestaţiile de protest, grevele au fost principalele forme de luptă ale proletariatului din România, în frunte cu socialiştii. Încă de la începutul anului 1917 funcţionau în Capitală şi în centre importante ca Ploieşti, Buzău, Brăila, Cîmpina, Galaţi, Piteşti etc., grupuri ilegale care conduceau acţiunea de rezistenţă împotriva ocupaţiei străine [26]. O primă activitate conspirativă a avut loc la Ploieşti, în casa lui Teodor Marussi, pe Calea Rudului, unde se organizează, în colaborare cu unele elemente social-democrate germane din armata de ocupaţie, evadarea din lagăr a muncitorilor ploieşteni, căzuţi prizonieri [27].

Tipărirea şi răspîndirea de manifeste şi broşuri cu conţinut ostil ocupanţilor avea o influenţă tot mai mare în cercurile largi de muncitori, ţărani şi intelectuali. La o asemenea acţiune se va fi referit o publicaţie germană [28] dată în Bucureşti, la 16 iunie 1917, de către Administraţia militară germană din România, în care se spune: „trei români au încercat de a răspîndi ştiri inexacte în judeţele Vlaşca şi Prahova, precum şi de a aţîţa populaţia la nesupunere faţă de autorităţile militare germane. Pentru aceste fapte — arată publicaţia regimului de ocupaţie — ei au fost condamnaţi la moarte. Sentinţele au fost executate".

Grupa ilegală a socialiştilor ploieşteni a început să tipărească în casa lui Emil Nicolau din Ploieşti, str. Bărcăneşti nr. 3 şi să difuzeze clandestin manifeste împotriva ocupanţilor [29]. Cu ocazia vizitei în Prahova a lui Wilhelm al II-lea, grupa ilegală de aici redactează şi tipăreşte, într-o magazie aflată în incinta conacului fostului prinţ Mavrocordat, din comuna Măneciu Ungureni, manifestul demascator intitulat „O vizită neplăcută" [30]. La Cîmpina, în casa Mariei Aricescu, s-au ţinut, în anii ocupaţiei străine, întruniri care aveau ca scop mobilizarea petroliştilor împotriva cotropitorilor. Tot aici era instalat un şapirograf cu care se multiplicau manifestele împotriva ocupanţilor străini [31].

Numeroase erau şi acţiunile de sabotare a producţiei. În afară de Bucureşti, asemenea acţiuni mai aveau loc şi la exploatările petroliere de la Cîmpina, Băicoi, Moreni, la rafinăriile „Steaua română" şi „Vega" din Ploieşti, la C.F.R. etc. [32].

Pierderile suferite în vara anului 1917 de către armatele Puterilor Centrale pe frontul din Moldova au produs panică în rîndul ocupanţilor şi bucurie populaţiei româneşti. Ura maselor populare împotriva ocupanţilor creştea zi de zi. Cu mic, cu mare, toţi doreau să scape de cotropitori, să înceteze războiul. În anul 1918 şi îndeosebi în a doua parte a anului numărul şi intensitatea acţiunilor organizate sau spontane împotriva cotropiltorilor creşte. În rîndul acestor acţiuni se înscrie şi greva de la rafinăria „Steaua Română" din Cîmpina, grevă care a ţinut 5 zile şi a cuprins un număr important de muncitori, în frunte cu cei 18 care au fost încarceraţi la Doftana [33].

Constituind cea mai mare parte a populaţiei rămasă în zona cotropită, supusă prin cele mai diferite mijloace jafului trupelor de ocupaţie, ţărănimea a constituit un element deosebit de activ contra ocupantului. Forma cea mai răspîndită a rezistenţei ţărănimii a fost nesupunerea la lucru. Foarte îmbucurător este faptul că

---

[24] Vasile G. Ionescu, *Mişcarea muncitorească din Valea Prahovei, 1880—1921*, Edit. Politică, Bucureşti, 1971, p. 99—104.

[25] Ibidem.

[26] Ion Toacă, *Locuri şi case memoriale care evidenţiază rezistenţa maselor populare româneşti împotriva regimului de ocupaţie (dec. 1916 — nov. 1918)*, în „Revista de istorie", nr. 1, 1977, p. 115—122.

[27] Vasile G. Ionescu, op. *cit.*, p. 99—104.

[28] În original la Muzeul de istorie şi arheologie al jud. Prahova, inv. nr. 449/5 doc.

[29] Vasile G. Ionescu, op. *cit.*, p. 99—104.

[30] Ion Toacă, op. *cit.*, p. 115—122.

[31] Ibidem.

[32] Ibidem.

[33] Vasile G. Ionescu, op. *cit.*, p. 99—104.

www.mnir.ro

autoritatea administrativă românească, aflată sub ocupaţie, a fost în cea mai mare parte apărătoarea populaţiei. Astfel primarul comunei Măneşti, Gheorghe Ionescu, a fost arestat pe motivul că „nu a declarat nişte prizonieri ce se găseau adăpostiţi în comună..." [34]. Unii primari care nu mai puteau suporta regimul de ocupaţie, ca cei din localităţile Homorîciu [35], Tomşani [36], Surani [37], Urlaţi [38], Slănic [39], Drajna de Jos [40] etc. demisionează. Alţii, ca primarul Petre Bărbulescu şi notarul C. Preoţescu din plasa Drăgăneşti, „se depărtează de la îndatoririle lor de funcţionari" [41]. Din declaraţiile făcute de către şeful de patrulă din satul Plop, reiese că primarul comunei Hîrsa, plasa Cricov, „s-a făcut vinovat că lasă liber comerţul de orune..." [42].

Autoritatea comunală ajunge pînă acolo încît îndeamnă pe ţărani la nesupunere. Aşa, primarul comunei Rîfov „îndeamnă pe ţărani să nu iasă la muncă pe moşia proprietarului" [43].

În apărarea celor oprimaţi de către cotropitori s-au auzit glasuri pînă şi în Adunarea deputaţilor. În data de 17 octombrie 1918, deputatul M. Văgăunescu înfiera faptul că autorităţile militare ocupante în regiunea Vălenii de Munte iau cu forţa pe săteni la diferite transporturi de lemne etc. cu carele de la păduri la diferite gări, fără a le plăti ceva, ba, lovind chiar pe cei ce încearcă a discuta. In intervenţia sa deputatul cerea să se ia măsuri pentru protejarea acestor oameni şi să se ţină socoteală de tot ce se ia fără plată de către ocupanţi, „pentru a se avea în vedere la epoca răfuielilor" [44].

În atingerea ţelurilor lor germanii se foloseau de poliţia militară, care cuprindea o centrală poliţienească la Bucureşti şi două circumscripţii centrale, una la Craiova şi alta la Ploieşti [45]. Poliţia politică, condusă de căpitanul de cavalerie Horstmann, era însărcinată în primul rînd cu spionarea atitudinii populaţiei româneşti faţă de ocupanţi. Ocupanţii considerau ca persoane „periculoase" o seamă de intelectuali români, mai ales pe cei care se aflau sub influenţa culturii franceze şi nutreau simpatii antanto-file. Unii dintre aceştia au fost privaţi de libertate, fie prin stabilirea de domicilii forţate în localităţi anume desemnate de poliţie, fie prin arestarea şi internarea lor ca ostateci [46].

Dintre intelectualii prahoveni, unii au fost luaţi ca ostateci, alţii arestaţi şi alţii deportaţi. Astfel, Silberstein Albert, chimist din Ploieşti, a fost arestat 45 de zile la Ploieşti şi Bucureşti. Motivul arestării : a executat ordinele de incendiere din 1916. Cristescu Jeanne, profesoară din Ploieşti, a suportat arestul din Ploieşti 215 zile, pentru sentimente patriotice. Niculescu Gh., medic din Cîmpina, a fost arestat la Doftana timp de 120 zile. Pentru că a luat apărarea sătenilor faţă de autoritatea germană, institutorul Popescu N. Dumitru, din Izvoarele — Prahova, a fost de asemenea închis la Ploieşti [47].

Este de notat că dintre cei 38 cetăţeni fruntaşi arestaşi deportaţi din Ploieşti în data de 9 februarie 1917, cu destinaţia lagărul de la Săveni [48], toţi aveau în dreptul fiecăruia scris : „brătienist", „tachist", „filipescan", ceea ce arată că la luarea ostatecilor s-au luat de normă vederile politice ale cetăţenilor, dovedind cu această ocazie că germanii sînt „cei mai tirani opresori ai libertăţii cugetului,

[34] Arh. St. Ploieşti, Prefectura jud. Prahova, dos. 19/1917, f. 418.
[35] Ibidem, f. 206.
[36] Ibidem, f. 215.
[37] Ibidem, f. 260.
[38] Ibidem, f. 267.
[39] Ibidem, f. 374.
[40] Ibidem, f. 270.
[41] Ibidem, f. 345.
[42] Ibidem, f. 336.
[43] Ibidem, f. 332.
[44] Augustin Deac, Ion Toacă, op. cit., p. 292—293.
[45] Călin Ion, op. cit., p. 293—307.
[46] Augustin Deac, Ion Toacă, op. cit., p. 13—15.
[47] *Sacrificiile româneşti*, II, *Orfanii şi invalizii, ostatecii, arestaţii, internaţii şi deportaţii*, Imprimeria statului, Bucureşti, 1924, p. 658—685.
[48] *Memoriul ostatecilor români prahoveni din Ploieşti*, Tipografia Prahova, Ploieşti, 1920.

www.mnir.ro

căci au pedepsit ceea ce omul liber are mai sfînt în țara sa liberă, să gîndească și să se manifesteze în chestiunile politice și naționale, așa cum dictează sentimentele și interesele Țării“ [49]. Multora dintre ei, în timpul arestării, li s-au făcut percheziții minuțioase, confiscîndu-li-se broșuri, scrisori și orice alte însemnări [50]. Ostatecilor de la Săveni li s-au impus „fel de fel de umiliri... observațiuni grosiere și ordine diferite în formă brutală...“ [51]. Sătenii din Săveni erau denunțați de germani chiar că ei sînt „provocatori ai războiului și deci răspunzători de starea lor nenorocită“ [52]. După 242 de zile de ședere în lagărul de la Săveni (Ialomița) un număr de 15 dintre aceștia au fost trimiși în lagărul de la Troian (Bulgaria) [53]. Dintre aceștia din urmă notăm pe : Dem. Glodeanu, institutor din Ploiești, care a suferit în total 312 zile de arestare, din care 70 în Bulgaria ; B. Gădineanu, institutor pensionar, din Ploiești, idem ; Anastase Munteanu, institutor din Ploiești, idem.

Dintre prahovenii internați la Săveni și mai apoi la Troian, cea mai mare detențiune a suportat-o Atanase P. Stroescu, polițai din Sinaia. Din totalul de 516 zile cît a fost închis, 220 le-a petrecut în țară și restul de 296 în Bulgaria [54].

Între cadrele didactice prahovene, internate inițial la Săveni și mai apoi în Bulgaria, s-a aflat și fostul profesor de la liceul din Ploiești, Gh. Popescu-Ciocănel. Profesorul ploieștean debutase în presa vremii [55] cu un articol ce avea la bază un profund patriotism. În acest material el arăta că „Unirea Transilvaniei cu România este dorința fierbinte și legitimă a întregului popor și că se va îndeplini cu siguranță“ [56].

In timpul ocupației, Gh. Popescu-Ciocănel se afla ca profesor la Medgidia. Atunci locuința i-a fost distrusă și întregul său avut devastat [57].

Prin aceste arestări, luări de ostateci, deportări se urmărea atît de a se face inofensive elementele politice care se pronunțaseră pentru intrarea României în război alături de Antantă, cît și de a intimida intelectualitatea și de a o izola de masele de oameni ai muncii. Se mai intenționa exercitarea unor presiuni asupra guvernului român aflat la Iași, în scopul încetării ostilităților împotriva Puterilor Centrale și a acceptării unor condiții umilitoare de pace [58].

Deși la liceul din Ploiești, ca și la Cîmpina, ocupanții au organizat cursuri de limbă germană, totuși acestea au fost făcute de către profesori militari germani [59]. La adresa primăriei Ploiești, din 4 iunie 1918, prin care se cere direcțiunii liceului să-i comunice „dacă sînt profesori dispuși și cari să dea lecțiuni de limba română personalului german din C.F.R. Ploiești“, toți profesorii „...au semnat cu mențiunea scrisă că nu dau asemena lecții“ [60]. Curajul era mare, conștiința națională rămăsese trează.

Ca pe vremuri, în 1907, cînd luaseră partea țărănimii răsculate [61], și acum elevii liceului de meritată reputație din Ploiești s-au aflat la datorie, alături de colegii lor din țară. Nu fără temei, ministerul, prin ordinul său nr. 7703 din 17 aprilie 1918, elimină pînă la sfîrșitul anului școlar pe toți elevii claselor a șaptea M și a șaptea R, închizîndu-le și clasele [62]. Destul de mulți elevi au fost arestați în timpul ocupației străine din anii 1916—1918, sub diferite acuzații ca : „găsit în zonă

[49] Ibidem.
[50] Ibidem.
[51] Ibidem.
[52] Ibidem.
[53] Ibidem.
[54] Ibidem.
[55] „Gazeta săteanului“, din 5 august 1888.
[56] N. I. Simache, Paul D. Popescu, *Un orientalist ploieștean, Gh. Popescu-Ciocănel*, Muzeul de istorie al jud. Prahova, Ploiești, 1969, p. 3—18.
[57] Ibidem.
[58] Augustin Deac, Ion Toacă, op. *cit.*, p. 13—15.
[59] Stoica Teodorescu, *Istoricul Liceului Sf. Petru și Pavel din Ploiești*, Ploiești, 1940, p. 256—272.
[60] *Ibidem.*
[61] *Ibidem*, p. 219—224.
[62] *Ibidem*, p. 263.

oprită", „n-a ieşit la corvezi", „cîntat imnuri naţionale", „spionaj"[63]. Sub acuzaţia de spionaj este închis într-un lagăr din Austria, pe timp de şase luni, Moldoveanu Alexandru, elev absolvent al şcolii de meserii din Ploieşti[64]. O detenţiune de 16 luni în Germania, pentru motive care nu se arată, suportă şi studentul Weisman Carol din Măneciu Ungureni[65].

Pentru motive diferite sînt închişi la Doftana şi următorii muncitori : Gărbuncu Mişu, muncitor cazangiu, din Cîmpina ; Brebene Nicolae, muncitor, din comuna Brebu ; Boroş I. Nicolae, muncitor, din Proviţa de Jos ; Bădic T. Dumitru, muncitor din comuna Telega ; Buga C. Constantin, muncitor, din comuna Telega.

Atitudinea ocupanţilor a răscolit şi mai mult ura poporului român faţă de invadatori. Lovind în interesele tuturor claselor şi păturilor sociale — de la ţărani şi muncitori pînă la moşieri şi industriaşi — aceasta a accentuat coalizarea tuturor forţelor româneşti la rezistenţa generală împotriva ocupaţiei străine.

Din cele enunţate pînă acum se poate desprinde concluzia că victoria atît de mult aşteptată nu se pregăteşte numai pe frontul de luptă şi în preajma tranşeelor. Frontul acesta se întinde peste întregul pămînt al patriei, pretutindeni unde sufletele româneşti se simt unite laolaltă în aceleaşi suferinţe, pentru acelaşi ideal[67].

Dar aşa cum se arăta şi în ziarul prahovean „Lanterna"[68] — singurul periodic care apărea la Ploieşti, imediat după retragerea ocupanţilor străini — „din jertfele şi suferinţele ce au fost, a ieşit **România** *Mare* de astăzi — **România** idealului naţional, şi o Germanie învinsă, Germania ambiţiilor stupide şi a setei oarbe de hegemonie".

LA LUTTE DES HABITANTS DU DÉPARTEMENT DE PRAHOVA CONTRE L'OCCUPATION ÉTRANGÈRE (1916—1918)

Résumé

Cet ouvrage presente la situation très difficile de la population qui se trouvait à l'époque (1916—1918) sur le territoire roumain occupé par les Puissances Centrales, ce territoire étant soumis à un terrible pillage et à la terreur. Puisque toutes les classes sociales et toutes les catégories sociales etaient exploitées, le grand mouvement de résistance a attiré tous les habitants du département de Prahova, comme d'ailleurs toute la population qui se trouvait sous l'occupation ennemie — tout le peuple roumain, ouvriers, paysans, bourgeois, intellecutels, personnalités politiques etc.

Plus les ennemis menaçaient d'infliger des amendes, d'ordonner des insterdictions de toute sorte, torturaient et exécutaient les habitants du pays, plus le combat des Roumanis s'acharnait, ils s'échappaient, s'exquivaient aux réquisitions, montaient des sabotages, organisaient des manifestation, des grèves, imprimaient et distribuaient des manifestes etc.

Quant aux actions organisées par les ouvriers et les socialistes de Prahova, il faut mentionner spécialement l'activité de ceux de Ploieşti, de Cîmpina, de Moreni, de Bâicoi, de Proviţa de jos.

---

[63] C. Căzănişteanu, *Din lupta corpului didactic şi a tineretului studios român împotriva ocupaţiei germane*, în „Studii şi articole de istorie" XVI, 1970, p. 129—137.

[64] *Sacrificii româneşti, II, Orfanii şi invalizii, arestaţii, ostatecii, internaţii şi deportaţii*, 658—685.

[65] *Ibidem.*

[66] *Ibidem.*

[67] E. Herovanu, *Celalt front*, în „România", an. I, nr. 165, 21 iulie 1917, p. 1.

[66] „Lanterna", Ploieşti, 29 decembrie 1918, p. 1.

www.mnir.ro

Toutes les actions confirment encore une fois la conclusion profondément scientifique exprimée par le camarade Nicolae Ceauşescu, secrétaire général du Parti Communiste Roumain, président de la République Socialiste de Roumanie, à l'occasion du discours prononcé au centenaire de la conquête de l'indépendance par la Roumanie — il insistait sur le fait que le peuple roumain ne s'est jamais laissé agenouillé, vaincu, qu'il n'a jamais renoncé a ses nobles aspirations à la liberté et a l'indépendance nationale, il s'est opposé avec fermeté au régime de terreur imposé par les agresseurs et les oppresseurs de toute sorte.

L'importance de cet ouvrage-ci consiste aussi dans le fait d'être le premier en date écrit sur ce thème puisqu'on n'en a jamais écrit un autre sur l'activité des citoyens du département de Prahova.

A l'inédit du thème s'ajoute aussi l'inédit des documents d'archive.

www.mnir.ro

CONTRIBUŢII ETNOLOGICE LA STUDIUL RĂZBOIULUI PENTRU DESĂVÎRŞIREA UNITĂŢII NAŢIONALE

de **DOINA I. DRAGOESCU** şi
ION I. DRAGOESCU

„E praznic mare-n Dacia străbună ;
Copiii ei răzleţi se regăsiră
Şi-n caldă-mbrăţişare juruiră
Pe veci să vieţuiască împreună"
Andrei Bîrseanu

Numit în limbajul de epocă „marele război" [1], „războiul cel mare" [2], „războiul el mare" [3], „războiul european" [4], „războiul mondial" [5], „războiul lumii" [6], „marele eveniment" [7] a intrat în conştiinţa românească mai ales sub numirile de „războiul pentru Unire" [8], „războiul întregirii neamului" [9], „războiul de întregire" [10], „războiul pentru dezrobirea fraţilor" [11], „războiul pentru Unirea cea mare a neamului" [12], „marele război pentru unitatea naţională" [13], „războiul dezrobirii" [14], „războiul neamului" [15], iar actul final a căpătat denumirile de „marea noastră Unire" [16], „marele act al Unirii" [17], sau simplu : „Unirea din 1918" [18]. Prin aceasta poporul exprimă adeziunea sa la această acţiune dreaptă pentru poporul român, acţiune susţinută chiar în acea vreme de V. I. Lenin [19]. Tratînd acest eveniment, apelăm la acel grup de mărturii aproape total ignorate în trecut : argumentele etnologice care relevă contribuţia maselor la acţiunea de reîntregire a neamului, numită sugestiv de către Vasile Pârvan : „idealul unirii tuturor românilor" [20], moment surprins de altfel chiar

---

[1] O. Vorobchievici, *La noi în Bucovina*, Edit. Bucovina, p. 11.

[2] Constantin Kiriţescu, *Istoria sfîntului război*, Edit. Cartea Românească, Bucureşti, 1930, p. 7 ; vezi şi „Analele Dobrogei", 1924/1925, p. 82, 194.

[3] Numire populară specifică transilvănenilor.

[4] Numire folosită mai ales la începutul conflagraţiei. Vezi şi „Analele Dobrogei", 1924/1925, p. 2.

[5] T. Albani, *Douăzeci de ani de la unire*, Edit. Institutul de Arte grafice (Grafica), Oradea, 1938, p. 36, 104, 108.

[6] Numire populară.

[7] T. Albani, op. cit., p. 5.

[8] Ibidem, p. 87.

[9] Ibidem, p. 7.

[10] O. Vorobchievici, op. cit., p. 11.

[11] C. Kiriţescu, op. cit., p. 12.

[12] Ibidem, p. 48.

[13] D. Stăicescu, *Învăţătorii dobrogeni şi „Magnum Aetimologicum"*, în „Analele Dobrogei", vol. 11/1928, p. 94 ; vezi şi Ştefan Paraschivescu, *La porţile Moldovei*, Edit. Ancora, Brăila, p. 126.

[14] Calendarul „Glasul Bucovinei", pe anul 1930, Cernăuţi, 1930, p. 84.

[15] C. Kiriţescu, op. cit., p. 49, în notă.

[16] Calendarul „Glasul Bucovinei" pe anul 1930, Cernăuţi, 1930, p. 12.

[17] Ion Brad, *Fîntînile darurilor*, în „Scînteia", din 11.X.1979.

[18] Calendarul „Glasul Bucovinei" pe anul 1930, p. 133.

[19] V. I. Lenin, *Însemnări despre români*, Edit. Politică, Bucureşti, 1973.

[20] Vasile Pârvan, *Am învins în toate*, în culegerea *Românii toţi se-adună... Alba Iulia 1 decembrie 1918*, Edit. Militară, Bucureşti, 1977, p. 58.

www.mnir.ro

şi în înaltul ordin de zi nr. 1 din 15 august 1916 către armată [21] sau din Proclamaţia regelui Ferdinand din acea zi [22], aceste sentimente fiind folosite şi de mareşalul Averescu, din al cărui discurs de încurajare reţinem : „Cauza pentru care ţara îşi duce fiii ei în luptă este dreaptă, este sfîntă ; în ea vom găsi tăria ca să ieşim biruitori.

De veacuri a fost simţită în toate colţurile locuite de români dorinţa de *a se închega românismul într-un singur trup*.

Ceea ce însă pentru părinţii şi strămoşii noştri nu a putut fi decît un vis frumos, dar îndepărtat, pentru noi ne impune sfînta datorie să fim la înălţimea ei, să nu ne dăm la o parte de la orice jertfe şi să desfăşurăm o bărbăţie nu mai prejos de aceea a bătrînelor armate alături de care intrăm în această uriaşă luptă“ [23].

Interesantă ni se pare în acest sens şi propaganda dusă de un transilvănean stabilit în Dobrogea. Acesta în timpul războiului pentru independenţă era student la Budapesta. Despre cele ce se petreceau el povestea la toate serbările naţionale elevilor săi. Din această relatare redăm următoarele : „Toate ziarele şi toţi cuvintătorii ocazionali spuneau că nu vor trece cîteva săptămîni pînă cînd opincarii români şi cazacii ruşi vor fi toţi înecaţi în Dunăre, iar Osman Gaziul va dicta condiţiile păcii la Bucureşti, dacă nu chiar mai departe, la Kiev şi la Moscova. N-am mai putut răbda atîta prostie şi răutate. De aceea, ridicîndu-mă la o asemenea întrunire a studenţilor, am spus : «Opincarii români şi tovarăşii lor de arme, cazacii ruşi, nu numai că nu vor fi înecaţi în Dunăre, ci peste cîteva săptămîni vor intra ei, cu siguranţă, biruitori în Plevna, iar pe Osman Paşa şi armata lui îl vor face prizonier... Semiluna e pe ducă, să se ştie». Atît a fost deajuns ca să fiu eliminat din toate şcolile Ungariei ca agitator periculos“. Trebuie să precizez că vorbitorul, Gheorghe Săcăşanu era de fel din părţile Blajului şi a fost urmărit de autorităţile austro-ungare chiar şi la Bucureşti pentru această atitudine a sa, fapt care l-a determinat să se mute în Dobrogea, la Tulcea, unde a predat nu numai cunoştinţe teoretice şi practice, dar le-a şi inspirat liceenilor multă dragoste de ţară.

Din discursul său mai reţinem şi încheierea : „Acum, cînd vă amintiţi cu bucurie de triumful asupra Plevnei turceşti, nu uitaţi că mai aveţi o Plevnă de cucerit... pentru a fi toţi adevăraţii români : una, liberi şi fraţi“ [24].

Am citat, deci, acest exemplu, de invocare a războiului pentru independenţă în propaganda pentru menţinerea trează a conştiinţei de unitate naţională, în lupta pentru desăvîrşirea acestei unităţi naţionale. Dar pentru înţelegerea războiului şi pentru înţelegerea atitudinii permanente, a gîndurilor permanente pentru desăvîr-

---

[21] „Ostaşi, v-am chemat ca să purtaţi steagurile voastre peste hotare, unde fraţii noştri aşteaptă cu nerăbdare şi cu inima plină de nedreptăţi. Umbrele marilor voievozi : Mihai Viteazul, Ştefan cel Mare, ale căror rămăşiţe zac în pămîntul ce veţi dezrobi, vă îndeamnă la biruinţi ca vrednici urmaşi ai ostaşilor cari au învins la Războieni, la Călugăreni, la Plevna. Arătaţi-vă deci demni de gloria străbună“, în *România în războiul mondial 1916*—1918, vol. I, Imprimeria naţională, Bucureşti, 1934, p. 15.

[22] „După vremi îndelungate de nenorociri şi grele încercări înaintaşii noştri au reuşit să întemeieze statul român prin Unirea Principatelor, prin războiul Independenţei, prin munca lor neobosită pentru renaşterea naţională. Astăzi ne este dat nouă să întregim opera lor, închegînd pentru totdeauna ceea ce Mihai Viteazul a înfăptuit numai pentru o clipă : Unirea românilor de pe cele două părţi ale Carpaţilor. De noi atîrnă astăzi să scăpăm de sub stăpînirea străină pe fraţii noştri de peste munţi şi de pe plaiurile Bucovinei, unde Ştefan cel Mare duce somnul de veci. In noi, în vitejia noastră stă putinţa de a le da dreptul ca într-o Românie întregită şi liberă, de la Tisa pînă la Mare, să propăşească în pace, potrivit destinelor şi aspiraţiilor gintei noastre“ (v. *România în războiul mondial*, 1916—1918, vol. I, p. 14.

[23] Mareşal Alexandru Averescu, *Notiţe zilnice din războiu* (1916—1918), ediţia a treia, Edit. „Cultura naţională“, Bucureşti, p. 17.

[24] G. Mocanu, *Un profesor de la Tulcea, Gh. Săcăşanu*, în „Analele Dobrogei“, nr. II, 1928, p. 179.

www.mnir.ro

şirea unităţii naţionale, apelăm şi la mărturii folclorice de ordin aparent secundar, dar care susţin tocmai afirmaţia de mai sus :

„Păsărică de pe deal,
Zbori de grabă în Ardeal,
Du-te, vezi dacă mai sînt,
Fraţi de-ai mei pe-acest pămînt
Sau dacă i-a omorît
Ungureanu cel urît“ [25]

Alteori documentul capătă valenţe ce trădează o încredere greşită în dreptatea curţii de la Viena, încredere căreia i-au plătit tribut Horea şi Iancu :

„Împărate, împărate,
Vină şi ne fă dreptate.
Te rugăm măria ta,
Că nu mai putem răbda
Asuprirea nămeşească
Şi dreptatea ungurească“ [26].

Observăm de asemenea că strigătura : „Sus opincă, jos păpuc/Pînă la Plevna mă duc“ [27] este adaptată evenimentelor luptei pentru eliberarea Transilvaniei şi unirii ei cu România [28]. Este vorba deci de o continuare a luptei manifestată şi prin

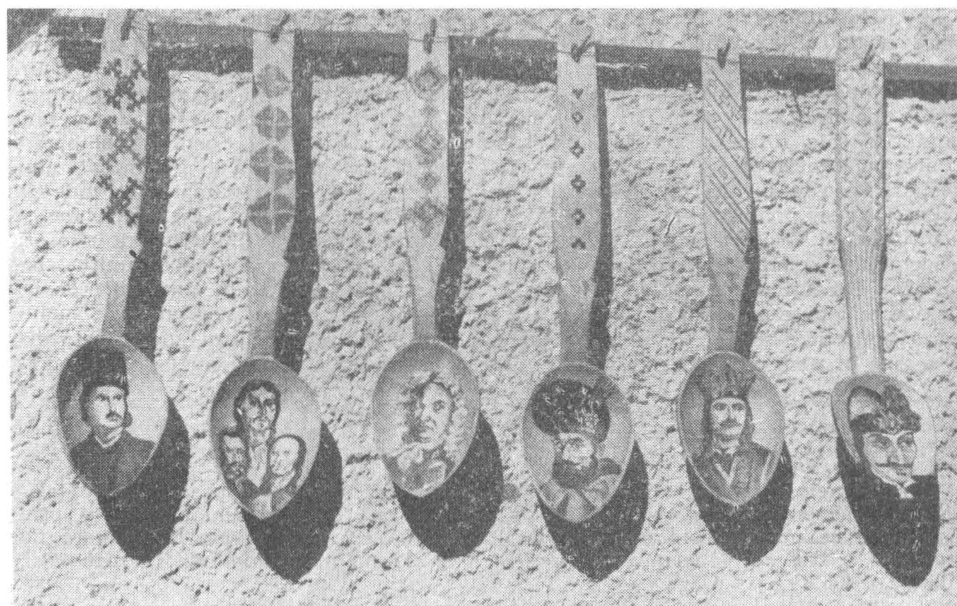

Fig. 1 — Galeria luptătorilor pentru independenţă şi unitate naţională, Muzeul din Cîmpulung Moldovenesc.

adaptarea strigăturilor care devin lozinci de luptă. Dar cazul în sine prezintă şi un interes istoric întrucît trădează firea românului de a nu cuceri ce nu-i aparţine.

De altfel despre apărarea patriei, despre dragostea românului pentru munca sa paşnică aducem o consemnare din acea vreme, care ni se pare deosebit de semnificativă. După prima bătălie în august 1916, care a fost cîştigată de români, ostaşii îi întrebau pe superiori : „Ei, acu, că luptarăm şi i-am dovedit, facem pace

---

[25] Text cules de noi în com. Vîrfuri, jud. Dîmboviţa.

[26] *Horia la împăratul*, în „Luceafărul“, nr. 11/1922, p. 175.

[27] Text cules de noi în com. Vîrfuri, jud. Dîmboviţa.

[28] Idem.

www.mnir.ro

și pornim acasă ?“ [29] De unde să știe ei că ostilitățile abia începuseră. De altfel, ei sînt obiectivi și la înfrîngeri, pe care le recunosc sincer, deschis :

„Greu de spus și greu de scris
Scurtă vorbă, ne-a învins“ [30].

Cu toată inegalitatea de forțe românii au dat dovadă de un eroism legendar. În lupta din comuna Cocargea un grup de mitraliori a preferat să moară pînă la ultimul decît să se predea. Gestul lor amintește de vitejia străbună. Repetă poate chiar gestul apărătorilor anticei Sarmisegetuza Regia, iar gestul camarazilor lor, care, a doua zi, recucerind poziția și înmormîntîndu-i într-o groapă comună, au scris pe piatră cuvintele : „Cei șapte de la Cocargea“ ceea ce amintește de Termopille [31]. Oare cîte asemenea Termopille sînt în România ? De altfel tot în sprijinul acestei afirmații mai amintim că preluînd comanda la Oituz, generalul Eremia Grigorescu a cerut soldaților doar atît : „Să arătați dușmanului că pe aici nu se trece“, iar ulterior el va pune să se sape pe o stîncă a pasului Oituz imediat după respingerea inamicului : „Pe aici nu se trece“. Acest moment este fixat în versurile unui rapsod din Săcel-Maramureș [32].

Relevantă ni se pare și ținuta ștafetei voluntare Fluieraru Marin, de fel din Bezdead, jud. Dîmbovița. Ostașul trebuia să ducă un document la o grupă încercuită de inamic. Asemenea ostașului de la Maraton sau a lui Dincă Bunget din Războiul pentru independență, el ia mesajul și se strecoară prin ploaia de gloanțe, printre liniile inamice. Este rănit, dar folosește arma drept cîrjă și înaintează. Enumerăm gîndurile sale între salturi, printre snopii de gloanțe, atunci cînd se odihnea : „Parc-am nimerit în stupărie. Să știi că m-au adulmecat“ [33] ; la al doilea salt gîndește : „Parcă s-au mai ostoit focurile ! Ce naiba, n-or fi avînd numai grija mea“ [34]. Pregătindu-se pentru al treilea salt, el gîndește cu glas tare : „Ce risipă fac și nemții ăștia ! Trag ca nebunii. Și pe noi ne înjură don sergent Mierloiu de cîte ori tragem fără orden și ne amenință cu închisoarea că irosim degeaba muniția statului“ [35]. Pregătindu-se pentru al patrulea salt constată că nu mai poate merge. Își strînge mai puternic pansamentul și își zice : „Viu, mort, trebui să ajungi“ [36]. Înaintează amintindu-și de felul cum trecea pe cînd era copil în jocul „de-a inelușul“ și-și zice în timp ce se strecura : „Să trec de-a bușilea“ [37]. La al cincilea popas con-

[29] C. Kirițescu, op. *cit*., 28.

[30] *Ibidem*, p. 179.

[31] *Ibidem*, p. 49. În această ordine de idei reținem și un pasaj dintr-o telegramă a generalului Popovici, care scria : „De nu se va deschide defileul prin ajutoarele ce mi s-a comunicat că mi s-a trimis, atunci nădejde de scăpare nu mai este și trebuie să termin ca Temistocle la Termopile“, *România în războiul...*, vol. *II*, p. 408.

[32] Din materialul prezentat de Enache Tocilă Sibianu din Săcelul Maramureșului, la un concurs lansat de Centrul de Îndrumare al creației populare, reținem :

„Au spus părinții din părinți,
Luptînd, unul, cît zece,
Prin secole de suferinți :
Pe-aiceâ, nu se trece !

Pe monument, la Mărășești,
Stă scris pe piatra rece,
Porunca jertfei strămoșești :
Pe-aicea, nu se trece !

Cinstim, în cripte, voievozi,
Făuritori de țară
Și tomuri scrise de rapsozi,
Le știm pe dinafară !

Temei de jertfe și elan,
Temei, faptei și slovei,
Stă GELU, DRAGOȘ și BOGDAN
Stă, ȘTEFAN al Moldovei !“

[33] C. Kirițescu, op. *cit*., p. 79.

[34] *Ibidem*.

[35] *Ibidem*.

[36] *Ibidem*.

[37] *Ibidem*.

stată : „Numai scap eu viu din viesparul ăsta“ [38] şi aşa ajunge la comandantul celor încercuiţi, care, de altfel, îi sare în ajutor. Îi predă ştafeta în timp util pentru ca acesta şi unitatea încercuită să organizeze un contraatac.

Se mai constată că în luptele de la Muşcel şi Tg. Jiu s-a întîmplat ca să participe unităţi militare formate din localnici şi în ambele cazuri contra unor unităţi bavareze — unităţi de elită. În sprijinul apărătorilor au venit şi cei de-acasă, soţii, bătrîni, copii, care le-au acordat o mînă de ajutor. Cărau muniţii, îi îmbărbătau şi uneori chiar luptau pe front, în tranşee sau chiar pe baricade, pentru că la podul de la Jiu au fost de fapt şi baricade. Un efect pozitiv l-au jucat şi cuvintele de îmbărbătare strigate din piepturile celor dragi : „Nu te lăsa măi Gheorghiţă“ !, „Trage vîrtos Mielule !“, „Ţineţi-vă bine copii !“ ; chiuiturile, răpăielile puternice ale puştilor demodate ale apărătorilor, luate uneori de la miliţienii satelor, pîrîitorile — de fapt o adaptare a cunoscutei sperietori de păsări şi animale sălbatice, adaptată ca să imite rafalele de mitralieră, dar de un sunet altfel decît cele cunoscute de luptătorii germani învăţaţi cu arme perfecţionate — i-au derutat pe bavarezi, care în cîteva rînduri au bătut în retragere. Este interesant de remarcat că acest obiect de interes etnografic a găsit o înaltă apreciere din partea mareşalului Alexandru Averescu, care a şi publicat o asemenea „armă“.

Fig. 2 — Dragoş trece munţii, pictură naivă de Tănase Magdău, com. Săcel, jud. Maramureş.

De altfel, aşa cum ştim, în decursul întregii sale istorii, românul a folosit tot felul de arme şi tot felul de improvizaţii de arme din unelte de muncă. Consemnăm şi cazul unui specialist din breasla noastră, a etnografilor, care, copil fiind în timpul primului război mondial, înscrie pagini despre lupta totală a poporului român pentru desăvîrşirea unităţii naţionale. Stan Greavu-Dunăre, unul dintre etnografii uitaţi pe nedrept de noi, a iniţiat o acţiune demnă de a fi relevată. Re-

[38] *Ibidem.*

www.mnir.ro

dăm pasaje din memoriul inedit scris de Dumitrache Drăgan : „Stănică — aşa cum îi spuneau localnicii, odată intrat în şcoală era greu de ţinut pasul cu el. Nu putea nimeni să-l întreacă, şi nici ca să-l ajungă. Era excepţional. Şi eu şi alţii luptam ca să fim aproape de felul cum învăţa şi de multe cunoştinţe ce le acumula, de te mirai de unde le ştia. În războiul din 1916, fiind război mondial, eram în clasa a IV-a primară, cursurile s-au întrerupt, am fost în bejenie cu familiile tot împreună şi evacuaţi peste Dunăre în Ialomiţa, în comuna Borduşani şi acolo tot vecini eram. Mie îmi era drag Stănică Greavu, de aceea nu ne despărţeam, pentru că el era isteţ nevoie mare şi mie îmi plăcea să fiu şi eu ca el.

Cînd au venit nemţii de au ocupat şi România de peste Dunăre, aşa cum îi spuneam noi, că Dobrogea a fost ocupată de nemţi dintîi cu turcii şi bulgarii, plus austriecii. Ce să vă spun, aici am avut şi de suferit după urma lui Stănică.

Fig. 3 — Tricolorul strecurat la un buzdugan de seceriş, în timpul stăpînirii austro-ungare, com. Mihai Viteazul, jud. Mureş.

Deşi eram mici, adică pe aceea vreme 11 ani, lui Stănică, după cum astăzi de-abia îmi dau seama, căci ne luam după el din dragoste, din devotament, şi spărgeam geamuri la comandamentul german. Dădeam cu praştia în maşinile nemţilor, puneam cuie strîmbe în drum pentru a le sparge cauciucurile, am dat foc la şirele de paie ale conacului boierului Molteanu şi toate la îndemnurile lui. Cînd veneam acasă din expediţiile noastre el nu se ducea acasă fără mine, deşi tatăl lui, Ion Greavu, nu ţinea cont de prezenţa mea şi-i administra cîte o bătaie de plîngeam şi eu de mila lui. Pe mine mă dădea afară, deşi a doua, a treia zi începeam din nou. Dintr-o asemenea aventură am fost fugăriţi de nemţi după ce s-a spart un cauciuc. Am scăpat ascunşi într-o gheţărie, unde ne-am ascuns în paie şi nemţii ne-au pierdut urma, prinzîndu-l doar pe unul din banda noastră, însă acela era prea mic, anume Drăgan Ion, de cinci ani şi i-a(u) dat drumul, care şi acesta a spus că nu

www.mnir.ro

știe unde stă. La o percheziție a nemților i-au găsit o hîrtie cu versurile lui Stănică, de el făcute :

„Vai săraca țara noastră
Cine a ajuns s-o stăpînească.
Nemții din țara nemțească
Și hoarda din țara turcească.

La moară la Dardanele
Macină turcii ghiulele
Să ne omoare cu ele“ [39].

El a plîns. Stănică... a stat dîrz și s-a purtat în așa natură de dîrz de-au rămas și nemții mirați și în loc să ne bată sau altceva ne-a dat drumul“ [40].

Constatăm că și în cazul de față se apelează la o adaptare a unui cunoscut cîntec despre războiul de independență, iar acuzațiile pe care le aduce C. S. Niculăescu-Plopșor unor culegători de folclor că ar fi dat acest cîntec al lui Giubega drept specific altor zone este neîntemeiată, în sensul că avem dovada adevăratului creator al piesei folclorice și nu e exclus ca ea să fi fost însușită de Giubega, preluată și chiar dezvoltată de Giubega datorită puterii de circulație a piesei prin mijlocirea soldaților.

Chiar și umorul popular aduce dovezi pertinente despre spiritul de dăruire al luptătorilor. Aceștia au fost foarte șocați de un discurs al primului ministru maghiar din acea vreme, care declarase în Camera deputaților din Budapesta că dacă românii vor trece munții, apoi ei vor găsi în Ardeal nu oameni, ci tigri gata să-i sfîrșie. Soldații, pe lîngă glume pe socoteala fricii, slăbiciunii „tigrilor maghiari“,

Fig. 4 — Ploscă executată de ceramiști populari secui pentru a marca aniversarea a 10 ani de la Unirea cea Mare, Muzeul din Dănești, jud. Harghita.

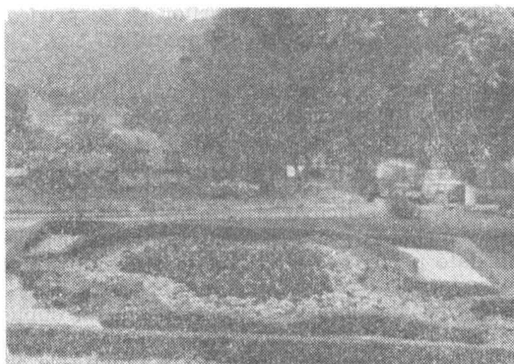

Fig. 5 — Harta României socialiste executată din flori, în parcul orașului Năsăud.

ajungeau pînă acolo încît să spună tot în glumă că nu se pot duce acasă în permisie decît atunci cînd pot să ducă soțiilor scurteice din piele de astfel de tigru.

Alteori, atunci cînd retragerea inamicului era prea rapidă, ostașii strigau după ei : „Ho, mai stați măi camarazi, că ne iese sufletul și nu putem să ne ținem după voi“ [41]. Să ne amintim că la 1877 soldații români strigau după otomani să stea locului că „doar nu le vin din urmă turcii“, moment imortalizat și în versurile

[39] Biblioteca Centrală Constanța, Fond manuscrise, dosar Stan Greavu, fila 2.
[40] Ibidem.
[41] C. Kirițescu, *op. cit.*, p. 126.

www.mnir.ro

lui George Coşbuc". O astfel de glumă a fost preluată de un gazetar englez în discuţia cu un ofiţer german, prizonier, cu care a avut următorul dialog :

„— Unde-or fi nemţii dumitale, că de ieri, de cînd a început lupta, n-am mai văzut niciunul ?

— Dac-or fugi şi azi ca ieri, apoi trebuie să fie pe aproape de Budapesta" [42], fu răspunsul ofiţerului german, care nu era străin de glumele româneşti pe seama retragerii compatrioţilor săi.

Despre soldatul Mrejică Ion, din regimentul 31 Calafat, şi despre care se vorbea că are în vine sînge de-al pandurilor lui Tudor Vladimirescu, datorită faptelor lui de eroism au rămas şi amintiri care vorbesc că era un excelent „hîtru de front". Pe bavarezi el îi numea „barbarezi" [43]. După fiecare misiune aducea şi trofee pe care le prezenta cam în felul următor : „Asta e puşca pe care o luai de la barbarezul care stătea de sentinelă lîngă fîntîna din vale. Cum dădurăm cu ochii unul de altul, o dată îmi strigă : Halt ! Dar fiindcă nu ştiu nemţeşte îl trimisei pe lumea cealaltă să se înţeleagă cu Mai Got a lui" [44] ; ori : „Asta fuse capela [45] unuia care făcea şi el de patrulă, spusesem barbarezilor să nu-i mai prind p-acia. Aşa că-i dădui paşaport să se plimbe prin raiul nemţesc, că trebuie să fie mai frumos ca-n Valea Jiului... iacă-te că-i luai capela, că e bună de ceaun pentru mălai" [46].

Arătam mai sus că luptătorii înspăimîntau inamicul cu împuşcături, strigături şi pîrîitori — practică despre care vorbesc şi documentele istorice. Acelaşi Mrejică Ion mai apelează însă şi la tactica creării impresiei că inamicul este înconjurat de o unitate mare de luptători români. Într-o acţiune din satul Vălari, el află o casă în care mai mulţi ofiţeri maghiari benchetuiau. Mrejică, după ce se asigură că nu este nimeni în jur, că nu sînt păziţi, sparge geamul, sloboade cîteva gloanţe, se repede la uşă pe care cu o buşitură de picior o aruncă din ţîţîni, se aruncă la alt geam pe care-l sparge cu arma. Între timp strigă pe diferite voci, îl imită pe un ofiţer care le-ar cere ungurilor să se predea şi aceştia ies cu mîinile ridicate, sînt escortaţi şi predaţi comandamentului.

În concluzie se poate afirma că lupta pentru desăvîrşirea unităţii naţionale a fost dusă de masele largi populare, care prin documentele istorice, dar şi prin cele de interes etnologic au scris o pagină a propriei istorii. Entuziasmul şi spiritul de sacrificiu au generat înălţătoare sentimente patriotice nebănuite de nimeni. Se ştie că P. P. Carp, de pildă, era un activ filogerman, dar fiul său a murit împuşcat de nemţi pentru că-şi apăra glia străbună. Se cunosc şi cazuri cînd alături de români au participat şi oameni ai muncii dintre naţionalităţile conlocuitoare. Secuii şi ceangăii — care refuzaseră să sărbătorească „mileniul" european al Ungariei feudale pe motiv că ei sînt mai demult veniţi pe aceste meleaguri decît ungurii — s-au încadrat în această luptă. „Blînzii saşi", cum îi numea Iorga, nu numai că au participat la această acţiune, dar s-au supus imediat autorităţilor române şi s-au purtat atît de corect în unele localităţi, printre care şi Sibiu, organele administrative săseşti au fost menţinute în funcţie de autorităţile române. De altfel, ca o influenţă românească este curios şi faptul că şi secuii şi saşii numeau România, şi mai ales Muntenia, „ŢARA". Evreii au dat un generos obol de sînge în această luptă, iar turcul Mustan Mustafa din comuna Cerna-Tulcea a căzut pe frontul din Dobrogea apărînd tricolorul românesc.

Se poate afirma, deci, că realizarea acestui vis milenar românesc s-a înfăptuit de către mase. Dar lupta trebuia continuată. Românii erau uniţi şi independenţi numai din punct de vedere naţional, nu însă şi social. Clasei muncitoare îi revenea sarcina de-a muta arma de pe un umăr pe altul — aşa cum o învăţase Karl Marx — şi a desăvîrşi această luptă sub faldurile steagului comuniştilor.

---

[42] *Ibidem*, p. 173.

[43] *Ibidem*, p. 95.

[44] *Ibidem*, p. 107—108.

[45] Termen ce defineşte în cazul de faţă casca militară.

[46] În sensul de mămăligă.

CONTRIBUTIONS ETHNOLOGIQUES À L'ETUDE DE LA GUERRE POUR L'ACCOMPLISSEMENT DE L'UNITÉ NATIONALE

Résumé

En cherchant des matériaux ethnologiques de référence, les auteurs constatent que le peuple roumain a exprimé son adhésion à la cause juste de sa participation à la première guerre mondiale : la réalisation de l'unité nationale.

Les nombreuses preuves d'abnégation, de heroïsme et de prouesse des combatants roumains montrent les anciennes racines de la civilisation autochtone, l'esprit de sacrifice pour la cause nationale.

La capacité spirituelle du peuple roumain de faire ressusciter les événements importants qui touchent à sa vie, enrichie à sa manière le document historique.

www.mnir.ro

SECȚIA a IV-a

ISTORIE CONTEMPORANĂ

www.mnir.ro

ÎNDEPENDENŢA DE STAT ÎN CONCEPŢIA PREŞEDINTELUI NICOLAE CEAUŞESCU

de **IORDANA LUNGU**

Conceptul de independenţă ocupă un loc important în gîndirea social-politică şi filozofică a secretarului general al P.C.R., preşedintele R. S. România, tovarăşul Nicolae Ceauşescu. Bazată pe o largă analiză materialist-dialectică şi istorică a lumii, pe însăşi dezvoltarea social-istorică a României, concepţia sa revoluţionară, novatoare despre independenţă aduce contribuţii de o inestimabilă valoare teoretică la doctrina socialismului ştiinţific.

Personalitate de seamă a vieţii politice internaţionale contemporane, militant neobosit pentru dezvoltarea liberă, de-sine-stătătoare a patriei, ctitor al politicii interne şi externe a României socialiste, tovarăşul Nicolae Ceauşescu a elaborat şi fundamentat un concept unitar, ştiinţific şi original privitor la independenţa de stat.

În viziunea sa, independenţa naţională este o legitate obiectivă a dezvoltării sociale, o necesitate a mersului înainte al civilizaţiei umane, un imperativ fundamental al istoriei. „Nu poate fi vorba de nici un fel de drept — subliniază preşedintele României — cînd nu există dreptul fundamental de a fi stăpîn la tine acasă, de a fi stăpîn pe destinele tale“ [1].

În lucrările sale se afirmă şi reafirmă că „Principiul suverantiăţii este universal valabil şi acelaşi pentru toate statele, indiferent de mărime sau de orînduirea lor socială, că el nu poate fi conceput decît într-un singur sens şi în nici un caz nu poate fi aplicat sau interpretat în mod diferit faţă de o ţară sau alta“ [2].

Fiind deci un principiu universal, independenţa presupune, înainte de toate, dreptul fiecărui stat de a-şi elabora în mod suveran, fără ingerinţe din afară, politica internă şi externă în conformitate cu interesele majore ale poporului său. Grija pentru respectarea acestui principiu ocupă un loc cardinal în opera teoretică a preşedintelui ţării noastre. Nu există lucrare a gîndirii sale în care să nu se reflecte preocuparea statornică, fermă, pentru întărirea independenţei României socialiste, a tuturor statelor.

Recent, la întîlnirea cu reprezentanţi ai oamenilor de ştiinţă în domeniul istoriei, tovarăşul Nicolae Ceauşescu, referindu-se la problemele fundamentale ale cercetării istorice, sublinia că în analiza fenomenelor „...trebuie să se pornească de la realităţile existente astăzi. Aceste realităţi arată că astăzi în Europa există naţiuni independente, state care au graniţe ce trebuie respectate şi orice punere în discuţie a independenţei şi graniţelor lor înseamnă o politică revanşardă, care

---

[1] Nicolae Ceauşescu, *Expunere la sesiunea solemnă comună a C.C. al P.C.R., M.A.N. şi activului central de partid şi de stat consacrată sărbătoririi centenarului proclamării independenţei de stat a României, 9 mai 1977*, în *România pe drumul construirii societăţii socialiste multilateral dezvoltate*, voi. 14, Edit. politică, Bucureşti, 1977, p. 333.

[2] Nicolae Ceauşescu, *Expunere la Marea Adunare Naţională cu privire la măreţele realizări ale poporului român în cincinalul 1971—1975 şi la politica externă a României, pusă în slujba păcii şi colaborării internaţionale — 18 dec. 1975*, în op. cit., vol. 12, p. 301—302.

www.mnir.ro

nu ar duce decît la război. Tocmai de aceea trebuie să se combată orice încercări de a pune în discuție aceste realități existente astăzi în lume" [3].

Pentru a putea conviețui trebuie făcute — fără îndoială — concesii și de o parte și de alta. „Oamenii și națiunile — arăta șeful statului român cu un alt prilej — trebuie să învețe să trăiască în pace și în colaborare, dar concesiile nu pot merge pînă la sacrificarea independenței naționale" [4]. Această idee, magistral gîndită și exprimată, oferă popoarelor o înțelegere clară asupra adevăratelor dimensiuni și valori ale noțiunii de independență, că în nici o împrejurare dreptul la independență nu poate constitui subiect de discuții sau negocieri.

Pornind de la indivizibilitatea păcii și securității, destinderii și cooperării, dezvoltării și progresului, echității și dreptății, președintele Nicolae Ceaușescu abordează principiul respectării independenței în strînsă corelație cu respectarea celorlalte norme ale relațiilor internaționale : deplina egalitate în drepturi, neamestecul în treburile interne și avantajul reciproc, nerecurgerea la forță și amenințarea cu forța. Pretutindeni unde s-a aflat pe meridianele lumii, în decursul ultimului deceniu și jumătate, tovarășul Nicolae Ceaușescu a susținut, cu răspunderea primului bărbat al țării, importanța stringentă a respectării tuturor normelor dreptului internațional, în unitatea lor indisolubilă. „Insistăm mult pe respectarea acestor principii — afirma președintele României — pentru că ele constituie baza cea mai sigură pentru o politică de colaborare, de destindere și pace. Orice încălcare a acestor principii, orice nesocotire a dreptului vreunui popor afectează implicit politica de destindere și pace, împiedică eforturile popoarelor pentru dezvoltarea lor economico-socială, pentru progres și civilizație" [5].

O teză care conferă, odată în plus, valoare și originalitate concepției președintelui țării noastre constă în sublinierea ideii că factorul hotărîtor al consolidării independenței de stat îl constituie dezvoltarea unei puternice economii naționale [6], că progresul economic și independența sînt inseparabile.

Experiența României ca o realitate istorică incontestabilă confirmă pe deplin acest adevăr. Ea demonstrează că există o strînsă unitate între dezvoltarea unei economii proprii și realizarea independenței reale, adevărate. Pe această experiență sau mai exact pe evaluarea procesului istoric ca rezultantă complexă, firească a evoluției societății românești se fundamentează concepția tovarășului Nicolae Ceaușescu, potrivit căreia „fără a avea o economie puternică nu se poate vorbi de o reală independență națională și nici de participarea la deviziunea internațională a muncii" [7]. Numai conjugarea eforturilor proprii pentru dezvoltarea economică cu extinderea și diversificarea raporturilor de cooperare cu celelalte state, în sprijinul și avantajul acestei dezvoltări, asigură fiecărui popor dreptul suveran și egal la masa tratativelor.

Pornind de la această cerință obiectivă, de la analiza științifică a proceselor istorice din lumea contemporană, de la condițiile concrete ale României, partidul nostru, secretarul său general au pus și continuă să pună deosebit accent pe industrializarea țării, pe dezvoltarea forțelor de producție și alocarea în acest scop a unei însemnate părți din venitul național.

Eforturile depuse s-au materiaiizat în realizări de importanță istorică : industria a fost înzestrată la un nivel tehnic tot mai înalt, fiind în stare să valorifice din ce în ce mai eficient resursele țării, sporind în acest mod potențialul economic al patriei, bogăția națională și pe această bază consolidîndu-se independența și suveranitatea României.

În raportul la Congresul al XII-lea al P.C.R., tovarășul Nicolae Ceaușescu sublinia o nouă idee, caracterizată prin aceeași cutezanță revoluționară și încredere în capacitatea și forțele creatoare ale poporului, anume că, în următorul deceniu,

---

[3] Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntare la întîlnirea cu reprezentanți ai oamenilor de știință în domeniul istoriei, 27 mai* 1980, în „Scînteia" din 28 mai 1980.

[4] Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntare cu prilejul înmînării Diplomei de cetățean de onoare al orașului Bari (Italia)*, în „Scînteia" din 12 aprilie 1980.

[5] Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntare cu prieljul aniversării zilei sale de naștere*, în „Scînteia" din 27 ianuarie 1980.

[6] Nicolae Ceaușescu, *Expunere la sesiunea solemnă a C.C. al P.C.R., M.A.N. și activului central de partid și de stat, consacrată sărbătoririi centenarului independenței de stat a României, 9 mai* 1977, în op. *cit.*, vol. 14, p. 348.

[7] Nicolae Ceaușescu, *Interviu acordat grupului de ziare „Barbant, Pers N.V.", 13 iulie* 1974, în op. *cit.*, vol. 10, p. 500—501.

www.mnir.ro

ţara noastră va trebui să-şi satisfacă complet, din resurse interne, necesarul de combustibil şi energie, asigurînd şi din acest punct de vedere o independenţă deplină ţării" [8].

De altfel, „sprijinirea independenţei naţionale pe dezvoltarea economică de-sine-stătătoare a tuturor naţiunilor constituie în momentul de faţă o latură esenţială a vieţii internaţionale" [9].

Acest fapt impune însă restructurarea sistemului mondial, încît naţiunile să devină stăpîne pe resursele lor, pe soarta lor.

„...Vechea ordine economică, vechile relaţii economice bazate pe inegalitate, pe politica colonialistă şi imperialistă sînt perimate şi trebuie înlocuite cu relaţii noi, cu o ordine nouă, bazată pe egalitate, pe respect şi avantaj reciproc" [10].

Din aceeaşi concepţie desprindem şi o altă teză, formulată clar, fără echivoc, că dezvoltarea economică trebuie însoţită de măsuri pentru întărirea capacităţii de apărare, pregătirea şi dotarea cu mijloace de luptă a forţelor armate, încît acestea să fie „oricînd gata să asigure apărarea patriei, cuceririle socialismului, independenţa şi suveranitatea României, integritatea statului nostru naţional unitar" [11].

Considerînd însă orice război de apărare drept un război popular, şeful statului român subliniază în lucrările sale că „apărarea ţării este sarcina întregului popor" [12]. În acest context, relevă necesitatea întăririi gărzilor patriotice, pregătirii militare a tineretului, a tuturor oamenilor muncii, care la nevoie trebuie să se ridice „ca un singur om, pentru a-şi apăra cuceririle revoluţionare, independenţa, dreptul la o viaţă liberă" [13].

„Nimic nu e mai de preţ decît libertatea, pacea şi viaţa ! Şi cu aceste drepturi — precizează preşedintele Nicolae Ceauşescu — nu putem face nici o concesie ! Vom face totul, în numele dreptului la viaţă, pentru a infringe pe cei ce doresc să ia dreptul fundamental al omului — Viaţa" [14].

Meritul incontestabil al gîndirii creatoare, principiale a preşedintelui ţării noastre constă şi în precizarea locului şi rolului organelor supreme ale puterii de stat, dreptul suveran al acestora în a hotărî, în deplină concordanţă cu interesele fundamentale ale poporului, în faţa căruia răspund, asupra actelor majore ce angajează însăşi fiinţa statului, libertatea şi independenţa sa. „Pornind de la răspunderea deplină a partidului şi statului în faţa poporului — arată tovarăşul Nicolae Ceauşescu — este de înţeles că numai aceste organe sînt singure în drept să poată angaja armata în orice fel de acţiuni" [15]. „Fiecare armată naţională nu poate fi decît sub comanda organelor de partid şi de stat respective, nu poate acţiona decît la ordinul şi din hotărîrea acestor organe... Niciodată nu vom admite ca altcineva să poată angaja armata română, în vreo acţiune militară, decît noi înşine, poporul nostru" [16]. El, poporul, „este pînă la urmă, singurul în drept să-şi spună cuvîntul şi să aprecieze dacă (obligaţiile asumate — n.n.) sînt bune sau nu, dacă corespund intereselor construcţiei socialismului şi cauzei independenţei ţării" [17]. Iată sensul şi

---

[8] Nicolae Ceauşescu, *Raport la cel de al XII-lea Congres al P.C.R.*, Edit. politică, Bucureşti, 1979, p. 27.

[9] Nicolae Ceauşescu, *Expunere la şedinţa activului central de partid şi de stat, 3 august 1978*, în op. cit., vol. 16, p. 351—352.

[10] Nicolae Ceauşescu, *Cuvîntare la ceremonia înmînării unor medalii de aur şi jubiliare, conferite de Institutul de relaţii internaţionale din Roma, 24 iulie 1979*, în op. cit., vol. 18, p. 448.

[11] Nicolae Ceauşescu, *Cuvîntare la cel de al II-lea Congres al Frontului Democraţiei şi Unităţii Socialiste, 17—18 ianuarie 1980*, în „Scînteia" din 18 ianuarie 1980.

[12] Ibidem.

[13] Nicolae Ceauşescu, *Cuvîntare la Forumul tinerei generaţii, 5 mai 1980*, în „Scînteia" din 6 mai 1980.

[14] Nicolae Ceauşescu, *Cuvîntare cu prilejul înmînării Diplomei de cetăţean de onoare al oraşului Bari (Italia)* în „Scînteia" din 12 aprilie 1980.

[15] Nicolae Ceauşescu, *Expunere la sesiunea solemnă comună a C.C. al P.C.R., Consiliului Naţional al F.U.S. şi M.A.N., consacrată sărbătoririi a şase decenii de la făurirea statului naţional unitar român, 1 dec. 1978*, în op. cit., vol. 17, p. 311.

[16] Nicolae Ceauşescu, *Cuvîntare la întîlnirea cu reprezentanţii armatei şi ai Ministerului de Interne, 27 noiembrie 1978*, în op. cit., vol. 17, p. 246.

[17] Nicolae Ceauşescu, *Cuvîntare la întîlnirea cu reprezentanţii clasei muncitoare, 25 noiembrie 1978*, în op. cit., voi. 17, p. 218—219.

www.mnir.ro

rațiunea pentru care președintele României militează cu atîta consecvență pentru renunțarea completă la politica de forță și dictat, neamestecul în treburile interne ale altor state, pentru promovarea unei politici bazate pe respectul independenței naționale, pe colaborare egală, reciproc avantajoasă" [18]. Afirmarea independenței și suveranității nu exclude colaborarea și cooperarea internațională — precizează șeful statului român —, „exclude un singur lucru : dominația unei țări asupra alteia" [19].

Efortul președintelui Nicolae Ceaușescu pentru aplicarea conceptului de independență — ca pîrghie sigură a creării unui climat favorabil realizării idealurilor de pace și securitate — se evidențiază, cu deosebire, în cadrul relațiilor de colaborare bi și multilaterală, cu toate statele lumii, indiferent de orînduirea socială. Interdependența mereu sporită a relațiilor dintre state, datorită complexității și gradului ridicat de abordare a problematicii contemporane, avîntului revoluției tehnico-științifice, este un proces istoric obiectiv. Ea nu trebuie să ducă însă la dependență, ci la posibilitatea fiecărei țări, deci și a țărilor mici și mijlocii, de a participa, în formele pe care le consideră utile, la diferite acțiuni de cooperare [20]. Există un raport dialectic, de intercondiționare. Cu cît un popor este mai independent, se dezvoltă mai rapid, cu atît el poate participa mai activ la schimbul mondial de valori. Colaborarea internațională nu limitează, ci contribuie la afirmarea personalității fiecărei națiuni și popor [21].

Poporul român — care a suferit el însuși consecințele asupririi străine, ale dominației imperialiste și a dat nenumărate jertfe pentru cucerirea independenței și libertății patriei — sprijină activ, într-un spirit de înaltă solidaritate, lupta popoarelor subjugate pentru afirmarea ființei lor naționale, militează cu fermitate, sub conducerea președintelui său, pentru respectarea dreptului tinerelor state independente de a-și făuri viața așa cum o doresc, pentru întărirea independenței lor economice și politice, pentru afirmarea lor nestingherită în viața internațională, lichidarea subdezvoltării și instaurarea unei noi ordini economice.

Promotor al unui dialog permanent și constructiv, președintele României desfășoară, în acest domeniu, o activitate neobosită. Numeroasele întîlniri și contacte directe cu șefi de stat și guvern, politica sa de largă deschidere către toate statele lumii vizează în primul rînd reglementarea politică, pașnică a marilor probleme internaționale, înlăturarea tensiunii și încordării, realizarea celor mai nobile năzuințe ale umanității de libertate, dreptate, egalitate și pace.

Astăzi, la 15 ani de la Congresul al IX-lea al P.C.R., „România — Ceaușescu" reprezintă simbolul pregnant al unei afirmări prestigioase. Omagiul adresat de străinătate șefului statului român, cu diferite prilejuri, sînt expresia prestigiului dobîndit prin forța ideilor profund umaniste de amplă viziune politică și realism, idei care sînt permanent susținute prin acțiune politică, prin inițiativă concretă, originală, depistînd cu tenacitate noi sfere ale înțelegerii și cooperării între națiuni, oferind soluții viabile problemelor ce confruntă omenirea. „Nu există misiune mai nobilă, de mai înaltă răspundere politică și umanistă — apreciază tovarășul Nicolae Ceaușescu — decît aceea de a face totul pentru asigurarea păcii și independenței popoarelor" [22]. Fără îndoială că mai sînt forțe care se opun politicii de pace și independență. Dar dacă popoarele vor fi unite, ele vor putea infringe aceste forțe, vor asigura victoria unei lumi mai drepte și mai bune [23].

Referindu-se la trecutul glorios de luptă al poporului român, la faptul că el s-a format și dezvoltat înfruntînd multe greutăți, președintele Nicolae Ceaușescu

---

[18] Nicolae Ceaușescu, *Expunere la sesiunea solemnă comună a C.C. al P.C.R., Consiliului Național al F.U.S. și M.A.N., consacrată sărbătoririi a șase decenii de la făurirea statului național unitar român, 1 dec. 1978*, în op. cit., vol. 17, p. 211.

[19] Nicolae Ceaușescu, *Raport la cel de al XII-lea Congres al P.C.R.*, Edit. politică, București, 1979, p. 94.

[20] Nicolae Ceaușescu, *Expunere la sesiunea solemnă comună a C.C. al P.C.R., Consiliului Național al F.U.S. și M.A.N., consacrată sărbătoririi a șase decenii de la făurirea statului național unitar român, 1 dec. 1978*, în op. cit., vol. 17, p. 297.

[21] Nicolae Ceaușescu, *Interviu acordat ziarului „Delo" din R.S.F. Iugoslavia, 20 februarie 1976*, în op. cit., vol. 9, p. 78—79.

[22] Nicolae Ceaușescu, *Discurs solemn cu prilejul realegerii în suprema funcție de stat, 28 martie 1980*, în „Scînteia" din 29 martie 1980.

[23] Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntare la marele miting al prieteniei româno-siriene, 15 august 1979*, în op. cit., vol. 18, p. 531.

www.mnir.ro

sublinia că poporul nostru „niciodată nu s-a plecat, niciodată n-a renunțat la ceea ce este al său ; el și-a păstrat glia, și-a păstrat felul său de a fi, moștenit din moși strămoși. Avem datoria sacră — continua el — de a face să dăinuiască veșnic acest fel de a fi al poporului nostru — omenia, mîndria și sentimentul demnității naționale, hotărîrea de a fi egal cu toate celelalte națiuni“ [24].

Iată ideea de rezonanță a sentimentului de legitimă mîndrie patriotică pentru ceea ce am fost și dorim să fim : o națiune care, avînd în frunte pe președintele Nicolae Ceaușescu — simbol al luptei de independență —, are marea satisfacție de a-și vedea prețuite la adevărata valoare virtuțile sale de pașnică și constructivă participare la buna orînduire a lumii contemporane.

Bogata activitate teoretică și acțiune practică a șefului statului nostru se înscrie astăzi în conștiința universală, în tezaurul gîndirii revoluționare, în marea carte de istorie a luptei popoarelor pentru dezvoltarea liberă și independentă a tuturor națiunilor lumii.

L'INDÉPENDANCE D'ÉTAT DANS LA CONCEPTION DU PRÉSIDENT NICOLAE CEAUȘESCU

Résumé

Le concept d'indépendance occupe une place de premier ordre dans la pensée socio-politique et phiolsophique du président Nicolae Ceaușescu. Ayant comme principal élément une ample analyse matérialiste dialectique et historique de l'humanité aussi bien que le développement socio-historique de la Roumanie, le chef de l'État roumain a élaboré et fondé un concept unitaire, scientifique et original concernant l'independance d'état.

Dans sa vision, l'indépendance nationale est une loi objective du déveolppement social, un impératif fondamental de l'histoire. „Il ne s'agit d'aucun droit — précise le président de la Roumanie — quand il n'existe pas le droit fondamental d'être maître chez soi, d'être maître de sa propre destinée“. Dans ses oeuvres on affirme que le principe de l'indépendance est universellement valable pour tous les Etats, indifféremment de leur étendue ou de leur régime social, qu'il ne peut pas être conçu que dans un sens unique et de doute façon il ne peut pas être appliqué ou interpreté d'une manière différente par rapport à un pays ou à un autre. „Pour pouvoir vivre ensamble doivent être faites — sans ancun doute — des concessions tant d'un côté que de l'autre. Les gens et les nations doivent apprendre à vivre en paix et collaboration, mais les concessions ne peuvent pas aller jusqu'au sacrifice de l'indépendance nationale“.

De la même pensée se détachent d'autres idées aussi. Par exemple qu'il est décisif, pour la consolidation de l'indépendance d'état, le développement d'une forte économie nationale, que seulement la conjugaison des efforts personnels pour le développement économique avec l'extension et la diversification des rapports de cooperation avec d'autres pays assure pour chaque peuple ce droit suverain et égal à la table des négociations. Mais ce fait impose le restructuration du système mondial de telle forme que les nations deviennent maîtres de ses propres ressources, que les anciennes relations économique fondées sur l'inégalité, sur une politique colonialiste et impérialiste soient remplacées avec des relations nouvelles, dont la base serait l'égalité et l'avantage réciproque ; de même le développement économique doit être accompagné par des mesures prises pour la consolidation de la capacité de défense de l'indépendance de la patrie et seuls les organes supremes du pouvoir d'état de chaque pays ont le droit d'angager le pays, son armée dans une action quelconque.

---

[24] Nicolae Ceaușescu, *Diseurs solemn cu prilejul realegerii în suprema funcție de stat, 28 martie 1980*, în „Scînteia“ din 29 martie 1980.

www.mnir.ro

L'effort du président Nicolae Ceauşescu en faveur de l'application du concept d'independance — comme levier principal pour la création d'un climat favorable à la réalisation des idéals de paix et sécurité — s'est matérialisé sous la forme des amples relations de collaboration avec les pays du monde entier, indifféremment de leur regime social.

L'interdépendance toujours plus grande des relations entre États constitue un processus historique objectif. Celle-ci ne doit pas conduire à la dépendance, mais tout au contraire elle doit offrir la possibilité à chaque pays — donc aux pays petits et moyens aussi — de participer, sous la forme qu'ils considèrent utile, aux différentes actions de coopération.

La riche activité théorique et l'action pratique du chef de l'État roumain s'inscrit aujourd'hui dans la conscience universelle, dans le trésor de la pensée révolutionnaire, dans ce grand livre d'histoire de la lutte des peuples pour le développement libre et indépendant de toutes les nations du monde.

www.mnir.ro

SITUAŢIA INTERNAŢIONALĂ ŞI POZIŢIA ROMÂNIEI ÎN PREAJMA ŞI ÎN PRIMUL AN AL CELUI DE AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL

de dr. **GHEORGHE ZAHARIA**

Ascuţirea contradicţiilor între marile puteri democratice europene, pe de o parte, dintre acestea şi Germania nazistă, pe de altă parte, după cotropirea Cehoslovaciei, în martie 1939, a deschis calea unor deplasări şi tatonări spre noi regrupări între marile puteri .Dîndu-şi seama de slăbiciunea Franţei şi Marii Britanii, urzind planuri de dominaţie mondială, Germania urma să decidă asupra direcţiei viitoarelor acţiuni agresive de amploare, evitînd situaţia de a se găsi între două fronturi. În acel moment ea se orienta spre agresiune contra Poloniei, considerînd că subjugarea acesteia va influenţa sud-estul Europei, dominarea acestuia, ceea ce ar fi facilitat înfrîngerea ulterioară a Occidentului.

Franţa şi Anglia, angajate în discuţii cu Uniunea Sovietică, continuau să spere într-o „cuminţire" a Germaniei în vest şi menţinerea ei pe direcţia sud-estului şi estului european.

Uniunea Sovietică, la rîndul său, continua să militeze pentru realizarea unui plan comun cu Marea Britanie şi Franţa, dar devenea mai circumspectă ; la 3 mai 1939, M. M. Litvinov fu înlocuit din fruntea diplomaţiei sovietice cu V. M. Molotov, care deţinea şi funcţia de Preşedinte al Consiliului Comisarilor Poporului. Adoptînd o poziţie fermă pentru folosirea în viitor a oricăror posibilităţi în măsură a crea Uniunii Sovietice o situaţie avantajoasă, diplomaţia sovietică activizează dialogul şi cu reprezentanţii Germaniei pe linia unor înţelegeri politice şi economice.

La 23 iulie 1939, guvernul sovietic a propus guvernelor Marii Britanii şi Franţei ieşirea din faza mult prea lungă a unor convorbiri de tatonare şi trecerea la tratative concrete, invitînd în acest scop la Moscova misiuni militare împuternicite de guvernele respective să semneze convenţii militare care să stipuleze sarcini precise pentru fiecare partener în diferite ipoteze.

La 12 august, delegaţia britanică, condusă de amiralul Drax, şi franceză, condusă de generalul Doumenc, au sosit la Moscova. În legătură cu aceasta, istoricii sovietici vorbesc despre atitudinea lipsită de seriozitate a guvernelor britanic si francez, Drax şi Doumenc sosind foarte tîrziu şi fără împuternicirile necesare [1]. Cu toate acestea, discuţiile au început.

Apreciind planul propus de sovietici, cele două delegaţii occidentale au căutat, însă, să limiteze înţelegerea la angajamentul Uniunii Sovietice de a declara război Germaniei în cazul unui atac asupra Poloniei, urmînd a întreprinde operaţii militare nu mai înainte ca trupele germane să atingă frontierele polono-sovietice [2].

Pînă la urmă, tratativele au intrat în impas, printre altele şi pe chestiunea liberei treceri a trupelor sovietice pe teritoriile Poloniei şi României.

În privinţa atitudinii Poloniei, istoricul britanic Ronald Wheatley relatează, pe baza documentelor britanice, într-o comunicare intitulată „Marea Britanie şi negocierile anglo-franco-ruse din 1939", că „în pofida unei activităţi diplomatice intense desfăşurată la Varşovia de ambasadorii britanic şi francez (românii nu au

---

[1] *Istoriia velikoi otecestvennoi voinî Sovetskogo Soiuza* (în continuare : *I.V.O.V.S.S.)*, vol. I, Moskva, 1960, p. 168.

[2] *I.V.O.V.S.S.*, vol. I, p. 170.

www.mnir.ro

fost abordaţi deloc) nu s-a asigurat acordul polonez pentru trecerea Armatei Roşii peste teritoriul polonez“ [3].

Tratativele au fost întrerupte, la 17 august, pe timpul de o săptămînă, pentru clarificări între delegaţii şi guvernele respective. La 21 august, partea sovietică fiind anunţată de amiralul Drax că nu a primit nici o comunicare din partea guvernului britanic, a cerut precizări în legătură cu modul de a vedea, din partea guvernelor englez şi francez, în chestiunea asistenţei mutuale. Răspunsul a venit numai din partea guvernului francez ; ocolind problema unei înţelegeri cu Polonia referitoare la dreptul de trecere pentru trupele sovietice, Daladier cerea generalului Doumenc să semneze „cel mai bun acord militar posibil“, pe care să-l supună ulterior aprobării guvernului [4].

Discuţiile purtate la Moscova de reprezentanţii Uniunii Sovietice, Marii Britanii şi Franţei nu erau singurele tratative. Paralel aveau loc tatonări în vederea unor înţelegeri separate cu Germania.

Discuţiile anglo-germane s-au prelungit pînă la începutul lunii august, fără alt rezultat practic decît acela de a fi sporit suspiciunile Uniunii Sovietice, care devenise mai atentă faţă de reacţiile Berlinului în legătură cu tratativele anglo-franco-sovietice, cît şi faţă de unele avansuri pe care i le făcea guvernul german.

În atmosfera explosivă existentă, în care marile puteri democratice încercau să îndepărteze de la ele agresiunea nazistă în direcţia partenerului de discuţii, U.R.S.S. reia dialogul cu Germania, început în decembrie 1938, cînd s-a semnat la Berlin (18 decembrie) extinderea pînă la sfîrşitul anului 1939 a acordurilor comerciale şi de plăţi sovieto-germane. Drept rezultat al noilor tratative, la 21 august s-a semnat, la Berlin, Tratatul economic sovieto-german, iar la 23 august 1939, în condiţiile agravării tensiunii dintre Germania şi Polonia, precum şi ale bătăliilor înverşunate sovieto-japoneze de la Halkin-Gol, s-a semnat la Moscova, de către Joakim von Ribbentrop şi Viaceslav Molotov, „Tratatul de neagresiune dintre Germania şi Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste“.

Încheierea tratatului politic sovieto-german de la 23 august 1939 a stîrnit îngrijorare şi derută în majoritatea ţărilor lumii [5]. Dacă mulţi oameni de bună credinţă înţeleseseră raţiunea pentru care statul sovietic încheiase — în conjunctura cunoscută — tratatul de neagresiune cu Germania, nu au fost puţin nici aceia care şi-au manifestat — într-un fel sau altul — cel puţin nedumerire faţă de exagerarea peste limitele reale de către guvernul sovietic a însemnătăţii tratatului vremelnic dintre cele două state cu regimuri diametral opuse [6].

În rîndul cercurilor politice şi diplomatice din România vestea a fost primită cu o vie nelinişte, pe care ministrul de externe, Grigore Gafencu, în a sa *Préliminaires de la guerre à l'est*, o descria pe larg. Sperînd în succesul negocierilor tripartite, guvernul Armand Călinescu îşi concentrase eforturile spre a menţine Înţelegerea Balcanică şi, mai ales, legăturile cu Turcia şi Grecia, care păreau mai decise pentru rezistenţă faţă de o agresiune în sud-estul continentului european. Ţară riverană a Mării Negre, interesată în folosirea strîmtorilor, alianţa cu Turcia era apreciată şi pentru şansa de a se putea lega uşor cu aliaţii occidentali, cît şi în vederea unei eventuale apropieri româno-sovietice. În acest sens, la începutul lunii august, Armand Călinescu, susţinut de Mitiţă Constantinescu, ministrul Economiei naţionale, propunea încheierea unui acord comercial cu Sovietele [7], precum şi lim-

[3] Ronald Wheatley, *Britain and the Anglo-Franco-Russian negotiations in 1939*, text litografiat, p. 15—16.

[4] Paul Reynaud, *La France a sauvé l'Europe*, vol. I, Paris, 1947, p. 588.

[5] Arhiva Ministerului Afacerilor Externe (în continuare : A.M.A.E.), fond 71/U.R.S.S., anul 1939, voi. 86, telegrama din Paris, semnată Tătărescu (22 august) ; voi. 60 (relaţii cu Germania), telegrama din 23 august 1939 de la Legaţia din Sofia, semnată Filotti.

[6] V. M. Molotov, *O ratifikaţii sovetskogo-germanskogo dogovora o nenapadenii*, Gosudarstvennoe politiceskoi literaturi, Moskva, 1939, p. 9. 13 ; vezi şi *O vneşnei politike Sovetskogo Soiuza*, discurs rostit la Sesiunea Sovietului Suprem al U.R.S.S., la 31 octombrie 1939, în „Pravda“ din 1 noiembrie 1939.

[7] Armand Călinescu, *Însemnări zilnice*, Arhiva Institutului de studii istorice şi social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R. (în continuare : *A.I.S.I.S.P.*), fond nr. 2, dosar nr. 13, filele 34—35.

www.mnir.ro

pezirea raporturilor cu „vecinul de la Răsărit". Dată fiind situația ce se încorda și faptul că tratativele militare de la Moscova puteau „duce la un rezultat pozitiv", Călinescu sublinia urgența unei asemenea limpeziri, care „nu s-ar putea face în forma dorită de noi decît prin mijlocirea Turciei" [8].

Eșuarea tratativelor anglo-franco-sovietice și încheierea tratatului politic sovieto-german l-au determinat pe Armand Călinescu să considere „situația foarte gravă" [9]. El aprecia că „Germania e un pericol" și că „afișarea unei politici germanofile ar încuraja minoritatea germană și Garda de fier, ar întărita opoziția..." [10].

Îngrijorarea opiniei publice și a cercurilor guvernante sporește atunci cînd, la cîteva zile după publicarea tratatului sovieto-german, unele ziare americane [11], precum și persoane influente din străinătate făceau referiri la existența unui protocol adițional secret al acestui tratat, în care s-ar fi căzut de acord asupra unei noi organizări teritorial-politice în Europa orientală, în spațiul dintre Marea Baltică și Marea Neagră [12], protocol ce avea să fie publicat după război, în colecțiile de documente din arhivele germane capturate de armatele aliaților occidentali. În adevăr în el era vizată și România. Așa se explică siguranța cu care Hitler îi explica lui Mussolini, în scrisoarea trimisă la 25 august 1939, în două fraze apropiate, că „...*România nu* se *mai află în* postura de *a putea lua* parte *la vreun* conflict *împotriva Axei*" [13].

În adevăr, noile răsturnări produse în raportul de forțe internațional încheiaseră, practic, procesul izolării României pe plan extern, în pofida existenței formalelor garanții franco-britanice, care își vor dovedi curînd ineficiența, și a Înțelegerii Balcanice, al cărui sfîrșit se apropia.

Agresiunea Germaniei Hitleriste asupra Poloniei a început, fără declarație de război, în dimineața zilei de 1 septembrie 1939. La 3 septembrie, Anglia și Franța au declarat război Germaniei, după expirarea ultimatumului ce-i adresaseră pentru încetarea agresiunii și retragerea trupelor germane de pe teritoriul polonez.

Cu toată rezistența înverșunată a unităților poloneze, agresorii, datorită superiorității lor numerice, mai ales în tancuri și aviație, au cucerit cele mai importante zone economice și industriale ale Poloniei, au înfrînt armatele poloneze, silindu-le să se retragă pe întregul front.

În noua situație, guvernul U.R.S.S. a adoptat o serie de măsuri economice, politice și militare pentru a-și asigura propriile sale interese și aspirații. La 17 septembrie 1939 a făcut cunoscut ambasadorului Poloniei la Moscova că, întrucît „Polonia s-a transformat într-un cîmp propice pentru diferite întîmplări și surprize ce pot crea o amenințare pentru U.R.S.S. [...], guvernul sovietic nu mai poate avea o atitudine neutră față de aceste fapte" și, în consecință, „a dat dispozițiuni Înaltului Comandament al Armatei Roșii să ordone trupelor să treacă frontiera și să ia sub apărare viața și averea populației din Ucraina de vest și Bielorusia de vest" [14], teritorii ce făcuseră parte din statul polonez. La 28 septembrie 1939, în cursul vizitei ministrului de externe al Germaniei, Joachim von Ribbentrop, la Moscova, a fost semnat „Tratatul de prietenie și frontieră între U.R.S.S. și Germania", care stabilea frontierele între cele două țări [15].

În luna octombrie 1939, guvernul U.R.S.S. a încheiat cu guvernele țărilor baltice — Lituania, Letonia și Estonia — tratate de ajutor reciproc și de comerț, pe temeiul cărora forțelor armate ale U.R.S.S. le-au fost concesionate unele baze teres-

---

[8] Loc cit., filele 36—37.

[9] Loc cit., dosar nr. 11, fila 19 (însemnarea din 22 august 1939).

[10] Loc cit., filele 19—20 (însemnarea din 23 august 1939).

[11] „Daily Expres" din 25 august 1939.

[12] Vezi și A.M.A.E., fond 71/România, anul 1939, 15 august—30 septembrie, vol. 269 (copii de pe rapoartele primite de la oficiile diplomatice).

[13] *Documents on German Foreign Policy 1918—1945* (în continuare : D.G.F.P.), Her Majesty's Stationery Office, London, series D, vol. VII, doc. nr. 229 și 361 ; A.I.S.I.S.P., fond nr. 2, dosarul nr. 14—16, filele 2—7.

[14] A.M.A.E., fond 71/România, 1939, 15—30 septembrie, vol. 116, copia comunicării făcută de V. M. Molotov reprezentantului Poloniei, transmisă reprezentantului României la Moscova, Dianu (telegrama nr. 2386 din 17 septembrie 1939) ; vezi și V. M. Molotov, *O vneșnei politike Sovetskogo Soiuza*.

[15] „Pravda" din 1 noiembrie 1939, expunerea lui V. M. Molotov.

www.mnir.ro

tre, aeriene şi navale. În vara anului 1940, aceste ţări au fost incluse în componenţa U.R.S.S.

În cursul lunii octombrie şi în prima parte a lunii noiembrie 1939, guvernul U.R.S.S. a purtat tratative la Moscova cu o delegaţie guvernamentală finlandeză, privind cedarea către U.R.S.S., în compensaţie, a unor teritorii la nord de Leningrad pe o adîncime de 20—25 km şi a bazei navale din portul Hangö. Guvernul finlandez a refuzat să accepte propunerile U.R.S.S. La 30 noiembrie 1939 au început ostilităţile sovieto-finlandeze ; ele au durat pînă în martie 1940 cînd, prin tratatul de pace încheiat la 12 martie, U.R.S.S. obţinea întregul istm al Kareliei, oraşul Viipuri (Viborg), o parte din peninsula Rîbaci din Arctica şi cîteva insule, zona de la nord de lacul Ladoga şi concesionarea, pe timp de 30 de ani, a portului Hangö [16].

În acest context agravat, factorii politici şi militari de decizie români au depus eforturi — am spune disperate — pentru a salva ţara de barierele izolării în care, de fapt, se găsea. Începînd din septembrie 1939 şi pînă în vara anului 1940, Marele Stat Major al Armatei a purtat tratative cu statele majore ale Franţei, Iugoslaviei, Turciei şi Marii Britanii în vederea unei cooperări militare, a deschiderii „unui front balcanic“ împotriva Germaniei şi aliaţilor ei, a urgentării livrărilor de echipament militar contractat la uzinele din Franţa şi Anglia, în probleme de fortificaţii şi de distrugere a instalaţiilor petroliere [17].

În aceeaşi vară însă, a anului 1940, poporul român avea să trăiască marea sa dramă naţională. În urma unei prealabile consultări cu guvernul german, la 26 iunie guvernul sovietic a adresat României o notă ultimativă privind evacuarea Basarabiei şi a părţii de nord a Bucovinei. La 28 iunie 1940 aceste teritorii au fost, de asemenea, cuprinse în frontiera Uniunii Sovietice. În nota adresată guvernului român se spune că cedarea acelei părţi din Bucovina ar putea reprezenta „un mijloc de despăgubrie a acelei mari pierderi care a fost pricinuită U.R.S.S. şi populaţiei Basarabiei prin dominaţia timp de 22 de ani a României în Basarabia“. Preconizînd să nu dea curs cererii ultimative sovietice, guvernul român şi regele Carol au apelat la sprijinul guvernului celui de al treilea Reich, care a răspuns, însă, că „dacă va lua în considerare realităţile existente, guvernul român îşi va da seama că este în interesul său să cedeze în faţa cererii Rusiei Sovietice“ [18]. În ceea ce priveşte guvernul italian, acesta considera că acceptarea cererilor sovietice era „de un interes european esenţial nu numai pentru România, dar şi pentru celelalte ţări“ [19].

La 27 iunie 1940, guvernul ungar, care era la curent cu poziţia guvernului sovietic, considera că, în mod asemănător, va trebui să procedeze România faţă de pretenţiile revizioniste maghiare, luînd, concomitent, măsuri de mobilizare a armatei şi de concentrare a trupelor la frontiera cu România [20].

În luna iulie 1940, diplomaţia sovietică a întreprins demersuri pe lîngă oficialităţile bulgare, iugoslave şi ungare pentru încheierea unor acorduri politice şi economice, considerînd totodată „fondate revendicările teritoriale maghiare faţă de România“ [21].

În situaţia creată, Carol al II-lea a încercat o apropiere de Germania. Hitler a răspuns însă, la 15 iulie 1940, că „pînă nu se va ajunge la o rezolvare rezonabilă a tuturor disputelor existente între România, Ungaria şi Bulgaria“ nu avea sens ca

---

[16] *Vneşneaia politika S.S.S.R., sbornik dokumentov* (în continuare : V. P. S.S.S.R.), tom IV (1936—iunie 1941), Moskva, 1946, doc. 407, Tratatul de pace între U.R.S.S. şi Republica Finlanda încheiat la Moscova, la 12 martie 1940.

[17] Colonel dr. Al. Gh. Savu, *Modelul războiului de apărare preconizat în politica militară românească interbelică*, în *Armata şi societatea românească*, Edit. militară, Bucureşti, 1980, p. 133.

[18] „Izvestia“ din 27 iunie 1940.

[19] D.G.F.P., series D, vol. X, doc. 4, 8, 19, 20, 25, 33, 34 ; A.M.A.I., fond Cabinetul Militar al lui I. Antonescu, pachet nr. 179, dosar nr. 1282 ; A.M.A.E., fond 71/U.R.S.S., voi. 91, telegrama Legaţiei române la Roma din 27 iunie 1940, semnată Bossy.

[20] Gyula Juhasz, *La politique exterieure de la Hongrie du 1933 jusqu'a 1939*, în „Revue d'histoire de la deuxieme guerre mondiale“, Paris, nr. 62 avril, 1966, p. 24.

[21] „Pravda“ din 2 august 1940, cuvîntarea lui V. M. Molotov rostită la 1 august în faţa Sovietului Suprem al U.R.S.S. ; vezi şi *Documenti diplomatici italiani* (în continuare : D.D.I.) noua serie 1930—1943, Istituto Poligrafico delo Stato, Roma, 1965, doc. 268.

www.mnir.ro

Germania să exploreze posibilitățile unei colaborări mai strînse „sau să-și asume angajamente de proporții considerabile". El avertiza chiar că, în caz de eschivare de la aceasta, „mai de vreme sau mai tîrziu — și probabil într-un timp foarte scurt — rezultatul ar putea fi chiar distrugerea României" [22].

După o scurtă perioadă de pregătire, în condițiile a numeroase incidente la toate frontierele țării, delegații ale guvernului român au început discuții cu delegații ale guvernului ungar, la 16 august 1940, la Turnu Severin și guvernului bulgar, la 19 august, la Craiova.

Deși discuțiile de la Craiova nu aveau ca obiect o problemă de adîncimea celor de la Turnu Severin, ele au durat pînă la 6 septembrie. Tărăgănarea era inspirată de Berlin, pentru a mări tensiunea la Turnu Severin, unde delegația română, condusă de transilvăneanul Vaier Pop, ministru plenipotențiar, avea de susținut o cauză cu uriașe implicații istorice și politice pentru poporul român, cu mari repercusiuni strategice și politice în care Germania era interesată în mod deosebit.

Tranzacția de la Viena, din 30 august 1940, dăduse satisfacție regimului lui Horthy Mikloș, care considera însă cîștigul doar ca un avans. Guvernul german, căruia relațiile vechi de amiciție cu Budapesta — deși nelipsite de unele momente de fricțiuni — îi inspirau mai multă încredere în guvernul ungar decît în cel român, reușise să aducă cele două state în stare de subordonare pentru a le manevra și exploata în interesul țelurilor agresive ale Reichului nazist ; el reușise, totodată să-și asigure o bază puternică pentru frontul răsăritean la aripa lui sudică, pe Carpații Orientali românești, în vederea atacării Uniunii Sovietice. În același timp, plasarea în spațiul cedat a unor divizii blindate și motorizate asigura supravegherea facilă radială a României pe întregul teritoriul ce-i mai rămăsese ; tot așa de ușor ea putea fi ocupată militărește.

Exploatînd imediata situația creată, caracterizată prin deruta și panica vîrfurilor guvernante, prin indignarea și revolta poporului român, ale cărui interese naționale fuseseră grav rănite, sprijinindu-se pe Garda de fier, pe care o incitase la acte violente, Germania a impus aducerea la guvern, la 4 septembrie 1940, a generalului Ion Antonescu. „Cu aceasta — apreciau căpeteniile naziste — în România a devenit posibilă o cotitură în sensul Germaniei" [23].

Explicația faptului că România, țară puternic dominată de sentimente potrivnice imperialismului și militarismului german, s-a putut afla alături de Germania hitleristă — deși aceste sentimente persistau — se găsește numai în politica de concesii și pactizare a marilor puteri cu statele fasciste, revizioniste, revanșarde, politică ce a dus la răsturnarea raportului de forțe pe plan internațional — în mod deosebit în intervalul 1939—1940 —, ceea ce și-a pus puternic amprenta pe situația politică a multor țări. Izolată pe plan extern, părăsită de toate puterile Europei, fără nici un sprijin din afară, România a fost aruncată în brațele Germaniei naziste. Forțele politice conducătoare ale burgheziei române nutreau speranța că, in noua conjunctură internațională, numai Germania mai putea evita lichidarea statului român, oferind totodată perspectiva refacerii frontierelor României interbelice.

În acei ani de mare tensiune și de răspundere pentru pacea lumii, în fața pericolului imens pe care îl reprezenta hitlerismul — expresia cea mai barbară și mai sîngeroasă a fascismului — pentru existența popoarelor și a civilizației umane, era necesară nu politica de „împăcare" cu agresorul, de pactizare cu el, ci lupta hotărîtă, cu toate forțele, pînă la nimicirea lui. Dar, în momentele hotărîtoare, care n-au lipsit, n-au fost adoptate măsuri menite să împiedice suspiciunile și temerile statelor mijlocii și mici nerevizioniste, interesate în menținerea păcii și securității, să stabilească un climat de încredere, bazat pe respectul statu-quo-ului teritorial, garantarea independenței și suveranității lor naționale.

„Viața a demonstrat — apreciază secretarul general al Partidului Comunist Român, președintele Republicii Socialiste România, tovarășul Nicolae Ceaușescu — că acordurile de la Miinchen, toate acordurile și tratativele încheiate cu Germania hitleristă, nu numai că nu au frînat politica de agresiune a nazismului, ci, dimpotrivă, au constituit o încurajare în realizarea țelurilor acestuia de cotropire și domi-

[22] D.G.F.P., series D, vol. X, doc. 171.

[23] Arhiva Institutului de istorie contemporană din Miinchen, doc. nr. 007—P.S., p. 18.

www.mnir.ro

nație a altor popoare. Popoarele europene și de pe alte continente au plătit foarte scump politica de concesii, miopia și trădarea unor cercuri conducătoare din acel timp" [24].

A revenit clasei noastre muncitoare, în frunte cu partidul său revoluționar, să unească toate forțele patriotice, să înfăptuiască revoluția de eliberare națională și socială a României, să aducă prin luptă Transilvania în fruntariile naționale, să creeze condițiile necesare economice, politice și social-culturale pentru asigurarea independenței și suveranității poporului român.

SITUATION INTERNATIONALE ET POSITION DE LA ROUMANIE À LA VEILLE ET PENDANT LA PREMIÈRE ANNÉE DE LA SECONDE GUERRE MONDIALE

Résumé

En ce qui concerne la période étudiée, la communication comprend les années 1939 et 1940, période caractérisée, d'un côté, par l'aiguisement des contradictions entre les grandes puissances démocratiques européennes, de l'autre, entre celles-ci et l'Allemagne nazie, ce qui a frayé la voie à certains déplacements et tatonnements vers de nouveaux regroupements parmi les grandes puissances.

Ce processus allait se clore lors de la dernière décade du mois d'août 1939 par la signature d'un traité politique entre l'Union Soviétique et l'Allemagne, ce qui produisit la déroute et une profonde inquiétude dans les cercles politiques roumains, persuadés jusqu'alors de la réussite des pourparlers anglo-franco-soviétiques de Moscou aux fins de conclure un pacte tripartite d'assistance mutuelle.

Les nouveaux renversements survenus dans le rapport des forces internationales avaient pratiquement achevé le processus d'isolement où se trouvait la Roumanie au plan international, en dépit de l'existence de garanties formelles franco-britanniques (lesquelles allaient sous peu attester leur inéfficience) et de l'Entente Balkanique, dont la fin était proche. En conséquence, l'été 1940, la Roumanie fût soumise à des importantes amputations territoriaux.

[24] Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, voi. 11, Edit. politică, București, 1975, p. 563—564.

www.mnir.ro

PROBLEMELE CONSOLIDĂRII STATULUI NAȚIONAL ROMÂN LA CONFERINȚA PĂCII DE LA PARIS (1919—1920)

de dr. **ION M. OPREA**

Ca operă diplomatică prin excelență, la desăvîrșirea căreia s-au angajat peste două sute de ambasadori ai păcii, urmați de numeroși experți, conferința de la Paris n-a fost decît un auxiliar al armelor, al forțelor economice și morale [1], care, în marea lor confruntare cu forțele inamicului, au ieșit biruitoare.

Chemată să stabilească o nouă ordine internațională pe temeiul principiilor generale enunțate în mesajul președintelui Statelor Unite ale Americii, Woodrow Wilson, din 8 ianuarie 1918 [2] conferința păcii a trebuit să cuprindă în cîmpul său de observație și de lucru problemele esențiale care priveau aproape toate zonele geografice și politice ale lumii. Complexitatea acestor probleme, care urmau să capete soluții conforme cu interesele popoarelor, dar mai cu seamă necesitatea pregătirii și desfășurării conferinței de pace cu arma la picior, a făcut loc unor adinei frămîntări în cercurile guvernante de pretutindeni, imprimînd nu odată dezbaterilor accente cu adevărat dramatice [3]. In cursul acestor dezbateri delegația României s-a înfățișat ca un adevărat organ reprezentativ al tuturor provinciilor locuite de români. Factorul principal care a creat delegației țării noastre posibilitatea să reprezinte la conferința păcii întreaga națiune a fost desăvîrșirea unificării statului național român din anul 1918 prin lupta eroică a întregului popor. Pentru a obține de la conferința păcii recunoașterea drepturilor naționale imprescriptibile ale României, prima delegație română condusă de Ion I. C. Brătianu a depus luni de-a rîndul eforturi considerabile.

Spirit intransigent dar lipsit de suplețe, Brătianu, „copleșit de amintirile vii ale suferințelor prin care trecuse România, a întîmpinat adesea cu furie și cu dîrză amărăciune pe Clemenceau, Lloyd Georges și Wilson puțin obișnuiți cu asemenea ton" [4]. Încă de la începutul conferinței de pace delegația română și-a dat seama că unul din factorii chemați să consolideze unitatea statală proaspăt desăvîrșită era menținerea coeziunii aliaților din timpul războiului. Preocupat de această problemă, ziarul „La Roumanie", care la Paris devenise o adevărată tribună a diplomației românești, scria : „noi avem convingerea profundă că numai forța care ne-a dus pe culmile triumfului ne va asigura tuturor consolidarea acestui triumf, iar forța înseamnă unire. Opera capitală a congresului păcii va fi să reafirme încă odată această unire. Nici un efort nu va fi prea mare pentru atingerea unui asemenea scop" [5].

Unii diplomați români își puneau speranțe nelimitate în perspectivele mari pe care le deschidea consolidării statului român păstrarea solidarității aliaților. Nicolae Titulescu, de pildă, stăpînit de optimismul său avîntat considera că menținerea neatinsă a solidarității aliaților făcea posibilă mobilizarea completă a forței tuturor

---

[1] *L'Europe du XIXe et du XXe siècle (1914—aujourd'hui)*, vol. VI, Librairie Fischbacher Maryarati, Paris, 1964, p. 787.

[2] André Tardieu, *La paix*, Payot, Paris 1921, p. 98.

[3] „Adevărul", 12 aprilie 1930 (Memorii Georges Clemenceau).

[4] „Adevărul", 14 iunie 1934 (Prefața lui André Tardieu la cartea lui C. Kiritescu, *Istoria războiului pentru întregirea României*).

[5] „La Roumanie", 16 janvier, 1919.

www.mnir.ro

statelor pentru apărarea independenței naționale și integrității teritoriale a României. „Trebuie să se știe — declara el în timpul conferinței de pace — că de acum încolo nici un inamic nu va putea să amenințe o patrie izolată ; să fim conștienți noi paria al istoriei hrăniți timp de secole cu lovituri și nedreptăți, însă mîndri și chiar plini de încredere ; să fim conștienți că nimeni nu va putea să ne atingă în viitor fără ca lumea întreagă să nu se pună în mișcare, fără ca drapelul sacru al Americii să nu se amestece cu culorile noastre naționale“ [6].

Nevoia României de a se bizui pe solidaritatea aliaților pentru a-și asigura consolidarea internă a fost dictată nu numai de fragilitatea organismului statal unitar aflat la începutul desăvîrșirii sale, dar și de conjunctura politică europeană puțin propice unei dezvoltări liniștite. Fără menținerea intactă a coeziunii aliaților, propășirea vieții naționale a statului român putea să fie pusă sub semnul incertitudinii în acele condiții cînd frontierele țării noastre încă nu erau definitiv stabilite la conferința păcii, cînd pe întinderile Rusiei și Ucrainei încă mai ardea flacăra războiului civil, cînd Bulgaria nu se grăbea să execute clauzele tratatelor privitoare la dezarmare, iar Ungaria continua să mențină cea mai mare parte a potențialului său militar pe frontiera cu România.

Pledînd pentru menținerea solidarității aliaților, statul român își asigura una din principalele condiții ale recunoașterii noilor sale frontiere de către conferința păcii de la Paris. Deși la conferință marile puteri învingătoare nu făceau altceva decît să recunoască o stare de fapt creată prin lupta poporului român, totuși satisfacerea acestei cerințe de ordin juridic a comportat îndelungi și aprinse dezbateri, cu atît mai mult cu cît experiența trecutului arătase că „sentimentul justiției violate nu crează spiritul pacific“ [7]. Căutarea celor mai adecvate principii și metode pe baza cărora să poată fi satisfăcute interesele națiunilor s-a reflectat în controversa dintre punctul de vedere al diplomației americane și punctul de vedere franco-englez.

Noua diplomație americană, inspirată și condusă de președintele Wilson, cerea aplicarea cu strictețe a principiului naționalităților sau mai precis a dreptului popoarelor la autodeterminare, venind astfel în contradicție cu vechea diplomație europeană bazată pe revendicări naționale întemeiate pe considerațiuni istorice, pe necesități strategice și pe tratate secrete [8].

Prin însuși spiritul ei noua diplomație americană respingea tratatele secrete încheiate de marile puteri ale Antantei cu Italia și România în anii războiului, tratate în care se fixau drepturile teritoriale ale celor două țări. „Împărtășind din convingere sau din calcul punctul de vedere al președintelui Wilson, Consiliul suprem, mai întîi, și Consiliul celor patru, mai în urmă, își luaseră sarcina să hotărască asupra acestor chestiuni în afara tratatelor de alianță și cu excluderea țărilor mici interesate“ [9].

Dificultățile României la conferința păcii s-au agravat și ca urmare a faptului că în prima fază a dezbaterilor încă mai persista părerea că pacea separată pe care o încheiase guvernul român cu Puterile Centrale, în martie 1918, la București ar fi anulat obligațiile asumate de Franța, Anglia și Rusia prin tratatul din august 1916, In sprijinul României s-au ridicat o serie de personalități științifice și politice din marile țări aliate. Ele au înțeles că membrii Consiliului Suprem, evitînd sub diferite pretexte să ia în considerație tratatul secret din 1916, nu intenționau totuși să repudieze revendicările naționale românești, ci să hotărască singure asupra lor și în deplină libertate să le aducă, după cum ar găsi de cuviință, corectivele pe care le găseau necesare. Sprijinul cel mai amplu și mai constant a fost acordat României de către cercurile democartice occidentale și în special de opinia publică franceză. In atitudinea acestor forțe se putea recunoaște adevărata Franță, în protecția căreia poporul român își pusese încă de la începutul războiului toată nădejdea.

Sub influența cercurilor democratice occidentale favorabile României, dar mai cu seamă grație argumentelor de ordin istoric, economic, etnic și geografic, reafirmate energic de Ion I. C. Brătianu, Consiliul Suprem a hotărît definitiv la

---

[6] „La Roumanie“, 6 mars 1919.

[7] Nicolae Titulescu, *Documente diplomatice*, Edit. Politică, București, 1967, p. 350.

[8] C. Kirițescu, *Istoria războiului pentru întregirea României*, vol. III, Editura Casa Școalelor, București, 1925, p. 512.

[9] *Ibidem*.

www.mnir.ro

11 iunie 1919 frontiera de vest a României, care era foarte aproape de acea stabilită prin tratatul de alianţă din august 1916. In virtutea aceloraşi argumente, îndelung dezbătute, conferinţa păcii a recunoscut şi celelalte frontiere ale României, pe care le-a stipulat fără echivoc în tratatele de pace devenite obligatorii şi pentru ţările învinse şi pentru ţările învingătoare.

Semnînd aceste tratate marile puteri aliate au dovedit respect nu numai faţă de obligaţiile lor contractate cu România, dar şi faţă de principiile generale care au guvernat reglementarea problemelor naţionale din Europa după primul război mondial.

Recunoscut pe plan internaţional în hotarele sale etnice, statul national unitar român îşi reafirmă la conferinţa păcii revendicarea legitimă de a i se aplica un tratament egal cu toate statele independente ale lumii. Această revendicare se impunea cu atît mai mult cu cît marile state membre ale Consiliului Suprem, cuprinse de sentimentul atotputerniciei, au început încă din prima zi a conferinţei de pace să manifeste în direcţii opuse interese şi preocupări strict particulare cu caracter imperialist. Pe terenul acestor contradicţii raportul de forţe între marii aliaţi rămînea constant în favoarea Statelor Unite ale Americii. Preşedintelui Americii, aşa cum prevăzuse Take Ionescu, îi făceau curte la conferinţa păcii toţi monarhii Europei. Cele paisprezece puncte din programul de pace al preşedintelui Wilson se transformaseră la Paris, după cum remarca mai mult în serios decît în glumă Georges Clemenceau, în paisprezece porunci.

Consiliul Suprem, ignorînd principiul egalităţii între state, îşi luase obiceiul să trateze cu aceeaşi asprime şi ţările învinse şi pe micii aliaţi învingători. Un adînc sentiment de nelinişte a cuprins delegaţia română în momentul cînd premierul Franţei, dînd expresie atitudinii Consiliului Suprem, a lansat aşa-zisa teorie potrivit căreia „fiecare stat semnifică înaintea conferinţei de pace atît cît semnifică puterea sa militară“ [10].

Prin afirmarea unui asemenea principiu, Consiliul Suprem încerca fără nici un temei şi în pofida celor mai elementare norme de convieţuire dintre state să nege o realitate bine cunoscută, şi anume că interesele ţărilor mici sînt pentru ele tot atît de importante pe cît sînt de importante pentru marile puteri propriile lor interese. O serie de oameni politici, români şi străini, au repudiat măsurile discriminatorii aplicate faţă de micii aliaţi pe temeiul faptului că şi popoarele mici au consimţit să facă sacrificii în război, mînate de speranţa împlinirii idealului naţional. Nicolae Titulescu, urmărind firul unei solide argumentaţii în favoarea egalităţii statelor, declara că : „Victoria într-adevăr a fost necesară tuturor, dar cine nu vede că dacă ea n-ar fi fost dobîndită, ţările mici ar fi fost acelea cărora li s-ar fi refuzat împăcarea cu cerul, pe ele ar fi căzut mai ales povara zdrobitoare a înfringerii“ [11]. Întregind părerea lui Titulescu, şeful delegaţiei române la conferinţa păcii, Ion I. C. Brătianu, scria preşedintelui american : „Orice război provocat contra intereselor generale s-a terminat printr-un compromis încheiat între marile puteri, foarte adesea în detrimentul statelor mici“ [12].

Bizuindu-se pe asemenea argumente, pledoaria delegaţiei române şi a celorlalţi reprezentanţi ai micilor aliaţi a respins aşa-zisa teorie a statelor cu independenţă şi interese limitate şi a cucerit dreptul de a participa la dezbaterile marilor probleme ale lumii civilizate pe picior de egalitate cu toate statele lumii. Egală în drepturi cu celelalte state, România a militat la conferinţa păcii şi pentru menţinerea neştirbită a independenţei şi suveranităţii sale naţionale. Eforturile ei au fost îndreptate împotriva tendinţei marilor puteri de a se amesteca în treburile interne ale statelor mici din Centrul şi Sud-etsul Europei sub pretextul ocrotirii minorităţilor naţionale. Şeful delegaţiei române a respins orice pretenţie a marilor aliaţi de a controla relaţiile dintre statul român şi cetăţenii săi, declarînd în faţa Consiliului Suprem : „Nu există în concepţia noastră în ce priveşte independenţa «state mari şi state mici», iar noi înţelegem ca să avem la noi, relativ la legile interne şi la relaţiunile statului cu cetăţenii săi — tot atîta libertate şi independenţă ca orice mare împărăţie“ [13].

---

[10] „Dezbaterile Adunării Deputaţilor“, şedinţa din 17 decembrie 1919, p. 167.
[11] „La Roumanie“, 6 mars 1919.
[12] Arh. M.A.E., fond 71/1914, E2, Partea I, voi. 180, p. 133.
[13] „Dezbaterile Adunării Deputaţilor“, şedinţa din 17 decembrie 1919, p. 173.

www.mnir.ro

Cu toată opoziția lui I. I. C. Brătianu, marile puteri au înscris în tratatele de pace, de la Saint-Germain, Neuilly, Sevrès și Trianon, o clauză după care guvernul român era obligat să adere la dispozițiile pe care aceste puteri le vor considera necesare pentru a proteja în România interesele minorităților naționale, precum și la dispozițiile pe care ele le vor găsi de cuviință pentru a proteja libertatea tranzitului și un regim echitabil pentru comerțul altor națiuni [14]. Deși aceste dispoziții dădeau marilor puteri „dreptul" de a se amesteca în treburile interne ale României, totuși ele nu și-au găsit aplicarea, așa încît tratatele de pace n-au știrbit decît formal suveranitatea țării noastre. Dar, cu toate dificultățile pe care le-au întîmpinat și cu toate măsurile aspre la care a fost nevoit să adere statul român, a reușit la conferința păcii să-și asigure, cu sprijinul efectiv al marilor aliați, recunoașterea integrității sale teritoriale, să-și apere independența națională, să-și creeze, prin menținerea solidarității aliaților, o bază solidă împotriva agresiunii și totodată să realizeze o piață economică unitară destinată să pună temelia dezvoltării sale interne și externe. Consolidarea statului național unitar român pe toate aceste planuri nu reprezintă altceva decît consacrarea internațională a realizărilor poporului român, căci la conferințele de pace „nu se crează stări de fapt, ci se confirmă stări de drept obținute prin soarta armelor" [15]. Această consolidare prin desăvîrșirea unității naționale din anul 1918 n-a fost folositoare numai claselor dominante ale societății românești, cum prea ușor se spune adesea. Ea a fost menită să asigure dezvoltarea economică, politică, socială și culturală a întregului popor, să apere interesele naționale românești și să deschidă largi perspective progresului general.

In consecință, consolidarea statului național român la conferința păcii, dar mai ales unirea din anul 1918 a fost necesară și generațiilor care au înfăptuit-o este necesară și generațiilor de azi, va fi necesară și generațiilor care bat la poarta viitorului țării noastre.

LES PROBLÈMES DE LA CONSOLIDATION DE L'ETAT NATIONAL ROUMAIN A LA CONFÉRENCE DE PAIX DE PARIS (1919—1920)

Résumé

La *conférence de paix de Paris des années* 1919—1920 *devait établir un nouvel ordre international, spécialement à base du principe de l'autodétermination des peuples.*

*Y présente comme organe représentatif de toutes les provinces habitées par les Roumains, la délégation de la Roumanie a soutenu opiniâtrement les droits imprescriptibles du peuple roumain en ce qui concerne la reconnaissance de la réalisation de l'*Etat *national unitaire.*

Grâce aux mémoires adressés *à* la *Conférence, aux rencontres particuliers avec les chefs des délégations* des *Grandes Puissances* et *sous l'influence des cercles démocratiques occidentaux favorables à* la *Roumanie, le Conseil Suprême de la Conférence de Paix a établi définitivement* la *frontière ouest de la Roumanie le 11 juin 1919.*

A base des *arguments irréfutables d'ordre historique, économique, ethnique et géographique,* la *Conférence* de *paix a* reconnu les *autres frontières de la Roumanie aussi. Celles-ci ont été stipulées de la forme dans tous les traités ultérieurs, devenus obligatoires tant pour les pays vaincus que* pour les *vainqueurs.*

---

[14] Savel Rădulescu, *Traité de Paix de Versailles*, Traité de Saint *Germain*, p. 32.
[15] Nicolae Titulescu, *Documente diplomatice*, p. 168.

www.mnir.ro

CONSACRAREA INTERNAȚIONALĂ A DESĂVÎRȘIRII STATULUI NAȚIONAL UNITAR ROMÂN

de dr. **ION CALAFETEANU**

În ampla mișcare revoluționară care a cuprins popoarele europene la sfîrșitul primului război mondial, în cadrul căreia lupta pentru autodeterminare națională și scuturarea dominației străine a constituit o componentă fundamentală, s-a încadrat și lupta poporului român pentru formarea statului național unitar. Unirea din 1918 a constituit înfăptuirea firească a năzuinței seculare de unitate a poporului român, a visului pentru care au luptat și s-au jertfit nenumărate generații de înaintași, împlinirea unei necesități istorice obiective. Realizarea acestui deziderat vital a fost rodul luptei maselor largi populare, a muncitorimii, țărănimii, intelectualității, a cercurilor înaintate ale burgheziei, a principalelor clase și pături ale societății, actul întregului popor, al întregii națiuni.

Opera de unire națională realizată de poporul român a dobîndit în perioada imediat următoare o cansacrare și o recunoaștere internațională largă. Acesta a fost rolul Conferinței de Pace, convocată pentru începutul anului 1919 la Paris. Conferința de Pace n-a „creat" un stat român întregit, cum n-a „inventat" nici principiul autodeterminării națiunilor și lupta de eliberare națională. Ea a trebuit să consacre o cerință de bază a dreptului istoric care s-a impus în fața întregi lumi, încît și cei mai înverșunați adversari au trebuit să accepte această cerință fundamentală a istoriei. Unirea n-a fost rezultatul înțelegerii intervenite la masa tratativelor, un „dar" al Conferinței, ci Conferința de la Paris a trebuit să țină seama de realitățile existente deja, de destrămarea Imperiului habsburgic prin lupta popoarelor asuprite și să consfințească actul unanim de voință al poporului român.

Conferința de Pace de la Paris a însemnat, de fapt, momentul final — deosebit de important, este adevărat —, al unui proces îndelungat, în decursul căruia recunoașterea dreptului poporului român la unitate națională, justețea revendicărilor sale au dobîndit o largă și cvasiunanimă recunoaștere internațională, atît la nivelul opiniei publice, cît și al guvernelor, al statelor. Rădăcinile istorice al acestui proces sînt, desigur, foarte îndepărtate în timp. Putem considera, pe bună dreptate, că începuturile sale se află în prezența permanentă în conștiința străinătății a faptului cău românii sînt urmașii direcți ai geto-dacilor și ai coloniștilor romani, că ei, în ciuda tuturor vicisitudinilor vremii, au locuit permanent pe acest teritoriu, pe care l-au apărat cu înverșunare împotriva dușmanilor veniți din toate cele patru puncte cardinale.

În prezenta comunicare ne vom ocupa de momentul final al acestui proces îndelungat, cînd visul vechi de secole al românilor, devenit realitate prin lupta și jertfa lor, a primit cea mai largă recunoaștere internațională și o consacrare de drept definitivă.

Încă înainte de sfîrșitul războiului, în lunile octombrie-noiembrie 1918, Marile Puteri Aliate și Asociate și-au reînnoit public poziția lor privind recunoașterea dreptului poporului român la realizarea idealului unității naționale și și-au reîntărit sprijinul lor în vederea realizării acestui deziderat. În telegrama adresată la 12 octombrie 1918 Consiliului Național al Unității Române de la Paris, S. Pichon, ministrul de externe al Franței, a reînnoit angajamentul țării sale de a sprijini „aspirațiile seculare spre libertate și unire a tuturor țărilor române". La 6 noiembrie, secretarul de stat al S.U.A., R. Lansing, dădea asigurări că „guvernul Statelor Unite

www.mnir.ro

nu este dezinteresat de aspirațiile poporului român, atît a celui de peste hotare, cît și a celui dintre frontierele Regatului", angajîndu-se în numele administrației americane ca „îndată ce va veni momentul, să se folosească de influența sa pentru ca justele drepturi politice și teritoriale ale poporului român să fie obținute și asigurate contra oricărei agresiuni străine". Iar J. A. Balfour, ministrul de externe al Marii Britanii, își exprima, la rîndul său, „credința în triumful final al justelor aspirații ale poporului român".

Pe linia acestor declarații, într-un document din 23 octombrie 1918, aflat în Arhiva Ministerului Afacerilor Externe al Franței, în care era expusă poziția diplomației franceze față de problema Transilvaniei și Bucovinei, se arăta clar că Franța trebuie „să se angajeze să înlesnească realizarea unității românești și să smulgă un popor... de sub tirania care, de la un secol la altul și de la an la an, a devenit tot mai crudă". Această concluzie avea la bază o temeinică analiză a drepturilor istorice românești în Transilvania și Bucovina. Dați-mi voie să vă citez cîteva pasaje din acest document : „Transilvania — se arăta încă de la început — este leagănul neamului românesc. Aici se afla odinioară regatul dacilor și aici a instalat Traian, după cucerire, pe coloniștii romani [...]. După retragerea legiunilor [...] populația s-a refugiat la început pe podișurile, apoi în văile de pe înălțimile Carpaților [...]. În Evul Mediu, în Transilvania și în Maramureș apar senioriile românești și se accentuează totodată migrația românilor, care coboară în Cîmpia Munteniei și în văile Moldovei. Toți păstrau amintirea originii transilvănene și chiar din acest moment apare la românii de la Dunăre dorința de a se uni cu România de origine de dincolo de munți. Suzeranitatea otomană, care nu s-a manifestat nici printr-o administrație directă și nici printr-o ocupație efectivă, nu a pus nici un obstacol în calea acestei tendințe". Referitor la unirea realizată de Mihai Viteazul, în document se arată că deși „unitatea pe care el a realizat-o [...] nu a fost decît efemeră, ea a fost suficientă pentru a perpetua amintirea lui în mijlocul poporului român, care îl venerează încă". În continuare se arată politica dusă de ocupanți în Transilvania pentru „a combate afinitățile care o atrăgeau spre principatele din cîmpie", prin colonizarea sașilor și acțiunea de convertire a românilor la catolicism. „Austria n-a reușit, totuși, să-i facă (pe români — n.n.) să-și piardă sentimentul naționalității lor, care s-a arătat însă mai puternic ca oricînd atunci cînd, cu ocazia instituirii regimului dualist, Transilvania a fost pur și simplu anexată la Ungaria și, în pofida unui protest și cu toate tentativele de revoltă, Transilvania a pierdut ultimele vestigii ale autonomiei sale. Românii, populație de meșteșugari și de țărani [...], au fost, îndeosebi începînd din 1867, supuși unei adevărate persecuții. Legi școlare, măsuri administrative, împărțirea electorală, procese politice — totul a fost folosit pentru a-i duce la o maghiarizare progresivă. Geniul lor național a rezistat la toate acestea". Despre Bucovina, în același document se arată : „Soarta românilor din Bucovina nu a fost mai demnă de invidiat. Pînă în 1776 nu a existat nici o Bucovină ; provincia care poartă astăzi acest nume făcea parte integrantă din principatul Moldovei. La această dată, fără război și fără un pretext plauzibil măcar, Austria și-a stabilit armata pe teritoriul moldovenesc, a cărui extremitate de nord a ocupat-o ; ea s-a instalat acolo, a făcut să i se confirme uzurparea de către o Turcie lipsită de putere și, începînd de atunci, a supus pe românii din noua sa provincie unui regim asemănător cu acela pe care-l sufereau încă de multă vreme românii transilvăneni".

Acestor atitudini oficiale li s-a alăturat glasul opiniei publice internaționale. Presa din numeroase state, care a urmărit cu atenție încercările grele la care fusese supus poporul român, a sprijinit cu căldură dreptatea cauzei sale și a făcut cunoscută întregii lumi lupta românilor pentru realizarea unității naționale.

Un ecou deosebit a avut în presa internațională Marea Adunare Națională de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918 și hotărîrea de Unire cu România. „Consiliul Național din Transilvania, din Banat, din Crișana și Maramureș — scria ziarul «Le Temps» — a proclamat unirea provinciilor românești. Drapelul român flutură pe toate edificiile publice, entuziasmul este indescriptibil. Oamenii plîng și se îmbrățișează pe străzi. Vechii coloni saxoni din Transilvania, care de secole au împărtășit suferințele românilor, participă din toată inima la bucuria lor". Informîndu-și cititorii despre „marea sărbătoare a românilor transilvăneni" de la Alba Iulia, unde „au proclamat solemn Unirea Transilvaniei cu România", cotidianul american „The New York Times" arăta : „O mulțime de peste 100 000 de oameni, în felurite costume pitorești..., a aclamat cu entuziasm cuvîntările fruntașilor naționali

www.mnir.ro

O ordine perfectă a fost menţinută de Garda Naţională şi de ţăranii înarmaţi". La Londra, „The Times", după ce făcea un istoric al evenimentelor din lunile octombrie-noiembrie 1918 din Transilvania, referindu-se la Adunarea de la Alba-Iulia scria : „In mijlocul unui mare entuziasm românii din Transilvania, Banat şi alte districte au votat în unanimitate pentru Unirea necondiţionată cu România" ; ziarul releva, în acelaşi timp, că saşii din Transilvania „sînt satisfăcuţi" de unirea cu România. Numeroase relatări asupra evenimentelor de la Alba Iulia au apărut şi în alte ziare din S.U.A. („New York Tribune", „The Washington Post"), Elveţia („Tribune de Génève", „Neue Zürcher Zeitung"), Italia („La Tribuna", „Il Messagero", „Il Giornale d'Italia", „Corriere della sera"), Franţa („La Republique Française", „Le Matin"), Belgia („La Reforme"), Austria („Neue Freie Presse"), Marea Britanie („Morning Post", „Daily Express", „The Manchester Guardian") şi din alte ţări.

Sprijinul larg al opiniei publice internaţionale, recunoaşterea în repetate rînduri de către Marile Puteri Aliate şi Asociate a principiului autodeterminării popoarelor şi a dreptului legitim al poporului român la unitate naţională, afirmarea înaltelor principii de echitate şi dreptate ce urmau a sta la baza organizării postbelice a lumii erau de natură să dea încredere României, ca şi altor state mici şi mijlocii, în lucrările Conferinţei de Pace şi în opera ce o va înfăptui.

In pofida declaraţiilor anterioare de respectare a drepturilor tuturor statelor, a egalităţii între toate ţările, micile state au fost supuse în timpul lucrărilor Conferinţei la tot felul de discriminări, la nedreptăţi şi umilinţe din partea „marilor aliaţi". Aceştia au „uitat" declaraţiile făcute în timpul războiului, au renunţat la principiile democratice şi umanitare pentru care pretindeau că s-au luptat, la promisiunile făcute. Principiul egalităţii suverane între state a fost spulberat de la început. Au urmat noi discriminări în timpul lucrărilor conferinţei : neparticiparea micilor state la dezbaterea problemelor ce le interesau, hotăriri fără consultarea acestora, de multe ori împotriva celor mai vitale interese ale lor, impunerea unor condiţii ce lezau grav independenţa şi suveranitatea micilor naţiuni etc.

România nu a fost scutită de un astfel de regim. Dimpotrivă, delegaţia română la Conferinţa de Pace a cunoscut din plin aroganţa „celor mari", s-a lovit de lipsa lor de consideraţie pentru statele mici, fie ele şi aliate.

Cu toate acestea, marile puteri au trebuit să ţină cont la luarea deciziilor în cadrul Conferinţei de Pace de realităţile existente, de dorinţa poporului român, manifestată în hotărîrile de unire din 1918, mai puternică şi mai durabilă decît orice soluţie dată în cabinetele cu uşi capitonate.

Trebuie să arătăm, în acelaşi timp, că delimitările de hotare stabilite la Paris au fost rezultatul unor studii multidisciplinare aprofundate, pe care o armată întreagă de experţi, care însoţeau delegaţiile oficiale, de la istorici, economişti, jurişti şi pînă la geografi şi etnografi le-au efectuat asupra problemelor dezbătute, inclusiv asupra celor privind ţara noastră, cu scopul de a găsi cele mai bune soluţii. In ceea ce ne priveşte tratatele de pace de la Saint Germain, Neuilly sur Seine şi Trianon, precum şi tratatul de la Paris au săvîrşit o operă de dreptate istorică şi de justiţie, recunoscînd şi consacrînd pe plan internaţional unirea poporului român într-un singur stat naţional.

LA CONSÊCRATION INTERNATIONALE DU PARACHÈVEMENT DE L'ÉTAT NATIONAL UNITAIRE ROUMAIN

Résumé

Un vaste mouvement révolutionnaire s'empara des peuples de l'Europe Orientale et Centrale au cours de la dernière phase de la Première Guerre mondiale. Dans le cadre de ce mouvement, la lutte visant à obtenir l'autodétermination nationale et à ébranler la domination étrangère constitua une composante fondamentale.

www.mnir.ro

Celle-ci engloba, également, le combat mené par les masses populaires de Roumanie et des autres territoires roumains, se trouvant sous domination étrangère, pour la formation de l'État national unitaire roumain.

L'union fut l'accomplissement naturel des aspirations séculaires à l'unité du peuple roumain, l'accomplissement d'un rêve pour lequel ont lutté et se sont sacrifiées d'innombrables générations de devanciers, l'accomplissement d'une nécessité objective du développement historique même.

L'union nationale n'a pas été le résultat d'un événement fortuit, de conjoncture, des ententes conclues à la table des négociations, n'a pas été et n'aurait pas pu être — l'histoire le prouve — un don de la Conférence de Paix. La Conférence de Paix n'a pas „créé" un État roumain unitaire ; tout comme elle n'a pas non plus «inventé» le principe de l'autodétermination des nations et de la lutte de libération nationale. Elle a dû consacrer une exigence fondamentale du droit historique qui s'est imposée devant le monde entier, de sorte que les adversaires les plus acharnés du peuple roumain se sont vus obligés d'accepter cette exigence essentielle de l'histoire.

Le rôle qui est revenu à la Conférence et dont elle s'est aquittée a été celui d'avoir consacré une large reconnaissance juridique internationale de l'acte unanime de volonté manifesté par le peuple roumain tout entier, à partir des réalités surgies de sa lutte

www.mnir.ro

INIŢIATIVE ALE STATULUI ROMÂN PRIVIND CREAREA UNUI CLIMAT DE PACE ŞI SECURITATE, 1932—1936

de **TATIANA BADESCU**

Situaţia politică internaţională in care a evoluat politica externă românească în timpul şi după criza economică mondială s-a caracterizat printr-o accentuată instabilitate. Pe fundalul contradicţiei esenţiale dintre capitalism şi singurul stat socialist se manifestau tot mai evident divergenţele interimperialiste, contradicţiile dintre statele învingătoare şi cele învinse, sau chiar între fostele puteri aliate, precum şi cele generate de tendinţele de dominare de către marile puteri a statelor mici şi mijlocii.

În acelaşi timp are loc o deteriorare a relaţiilor internaţionale în urma ascensiunii fascismului, recrudescenţei forţelor revanşarde, care au acţionat pentru înlăturarea statu-quo-ului teritorial, revizuirea sistemului de organizare internaţională existent. Sesizînd acest aspect al evoluţiei situaţiei internaţionale, care a dus în cele din urmă la izbucnirea războiului, tovarăşul Nicolae Ceauşescu evidenţia în cuvîntarea rostită cu prilejul împlinirii a 30 de ani de la victoria asupra fascismului : „Politica de expansiune imperialistă a început cu încălcarea tratatelor şi acordurilor, cu nesocotirea normelor de drept internaţional" [1].

Ascensiunea fascismului, impulsionarea tentativelor revizioniste a pus cu deosebită acuitate problema securităţii şi independenţei popoarelor europene, îndeosebi a celor din centrul şi sud-estul Europei, grav ameninţate de pericolul expansiunii economice şi politice a Germaniei naziste.

Menţinîndu-se în linia sa tradiţională, statul român a promovat, cu consecvenţă, în aceşti ani o politică antirevizionistă şi antifascistă, de apărare şi consolidare a păcii, a statu-quo-ului teritorial, a intangibilităţii tratatelor. În noile împrejurări în care numai afirmarea dorinţei de pace devenise insuficientă, statul nostru a căutat să se încadreze cu toate posibilităţile sale „în marea luptă pentru organizarea păcii" [2].

Pentru a-şi apăra statutul internaţional, România a urmărit întărirea şi lărgirea alianţelor sale, conceptul românesc de apărare diplomatică tinzînd spre desăvîrşirea unui sistem de alianţe, pornind de la cele cu caracter regional, continuînd cu cele de caracter continental şi terminînd cu o alianţă de caracter general concretizată în formula securităţii colective. Preocupată de promovarea unei păci durabile în lume, a unui sistem de alianţe bazate pe principiul securităţii colective, România nu a fost absentă de la nici o iniţiativă, de la nici o acţiune în domeniul internaţional [3], adeseori iniţiative în această direcţie pornind de la exponenţi ai politicii externe româneşti sau ai Micii Înţelegeri. Contribuţia României la efortul general dus pe plan internaţional pentru realizarea unui sistem de securitate colectivă, mai ales după anul 1932, „s-a bucurat de cea mai largă preţuire pe plan internaţional" [4].

---

[1] Nicolae Ceauşescu, *România pe drumul construirii societăţii socialiste multilateral dezvoltate*, voi. 11, Edit. Politică, Bucureşti, 1975, p. 563.

[2] „Universul", 8 decembrie 1935.

[3] *Enciclopedia României*, vol. I, *Statul*, Imprimeria Naţională, Bucureşti, 1938, p. 1000.

[4] Ion Oprea, *Nicolae Titulescu*, Edit. Ştiinţifică, Bucureşti, 1966, p. 133.

www.mnir.ro

Este cunoscută contribuţia românească în crearea climatului favorabil înfăptuirii unui sistem de securitate colectivă prin iniţierea, participarea sau sprijinirea unor acţiuni diplomatice de rezonanţă, dintre care am să amintesc cîteva exemple : reorganizarea Micii Înţelegeri, iniţiată la conferinţa din decembrie 1932 de la Belgrad, în urma propunerii ministrului de externe român, Nicolae Titulescu ; în realizarea Înţelegerii Balcanice o semnificaţie deosebită s-a acordat vizitelor înfăptuite de ministrul de externe român, N. Titulescu, la Sofia, Ankara, Atena şi Belgrad, unde, prin intermediul contactelor directe cu conducătorii statelor balcanice, s-au discutat principiile şi modalităţile practice de realizare a noii alianţe, pactul balcanic intemeindu-se pe baza principiilor stabilite cu prilejul acestor vizite ; stabilirea relaţiilor diplomatice cu Uniunea Sovietică s-a hotărît la Zagreb, ianuarie 1934, în cadrul Consiliului permanent al Micii Înţelegeri, la propunerea lui Nicolae Titulescu ; tot în spiritul politicii de securitate, România a negociat pactul de asistenţă mutuală cu Uniunea Sovietică, pact conceput de ministrul de externe român ca un element de bază al sistemului de alianţe externe pe care se sprijinea securitatea ţării.

Comunicarea de faţă are intenţia să se oprească asupra altor aspecte, şi acestea de o deosebită importanţă pentru soarta relaţiilor internaţionale, la dezbaterea cărora România a participat activ, aducînd proprii iniţiative şi contribuţii pozitive : dezarmarea, definirea şi sancţionarea agresorului, afirmarea principiului egalităţii statelor, lupta împotriva terorismului internaţional, apărarea intangibilităţii tratatelor. Cursa înarmărilor şi creşterea tendinţelor revanşarde au impus ca realizarea dezarmării să devină unul din factorii importanţi ai luptei pentru menţinerea păcii. Presiunea opiniei publice şi teama de unele consecinţe nefaste ale evoluţiei politice au determinat necesitatea convocării unei conferinţe internaţionale consacrată soluţionării problemei dezarmării.

În cadrul conferinţei, deschisă, în februarie 1932, la Geneva, contradicţiile dintre marile puteri s-au manifestat din plin, fiecare urmărind, în ultimă instanţă, reducerea armamentului celorlalţi şi păstrarea potenţialului propriu. Susţinînd în general poziţia Franţei, adică a unei dezarmări strîns legate de realizarea securităţii colective, delegaţia României a prezentat o serie de iniţiative, care s-au bucurat de succes, deşi în unele cazuri ele erau contrare punctului de vedere al marilor puteri, inclusiv al Franţei. Vorbind în numele statelor Micii Înţelegeri, diplomatul român Nicolae Titulescu cerea o conciliere a diferitelor teze pentru a se realiza o „armonioasă sinteză acceptabilă pentru toţi“, după părerea sa, „o convenţie de dezarmare care nu ar stabili o sinteză armonioasă între cei trei mari factori esenţiali astăzi pentru reuşita conferinţei : măsura dezarmării, măsura securităţii şi măsura aplicaţiunii principiului egalităţii, nu ar răspunde posibilităţilor politice actuale şi deci nu ar fi realizabilă“ [5]. Un domeniu în care reprezentantul statului român şi-a impus punctul de vedere împotriva celui al marilor puteri a fost cel al stabilirii criteriului după care să se realizeze dezarmarea. Demonstrînd că o aplicare mecanică a diverselor criterii, de exemplu : reducerea efectivelor lăsînd libertate asupra bugetelor militare, dar mai ales a tezei susţinută de Franţa de a se lăsa intacte efectivele limitînd bugetele, loveşte în interesele statelor mici, delegatul român a cerut să se ţină seama de „situaţia specială a fiecărei ţări şi de situaţiunea ei geografică“ [6], reuşind să obţină ca în rezoluţia finală, adoptată de conferinţă în prima fază, să se specifice „necesitatea de a se ţine seama de circumstanţele speciale şi de condiţiile speciale ale fiecărei ţări“ [7].

O situaţie asemănătoare s-a creat în martie 1933, în momentul discutării reducerii efectivelor, punîndu-se problema dacă se luau ca bază efectivele realizate, cele bugetare sau cele legale. Marile puteri au susţinut principiul efectivelor realizate, în timp ce Mica Înţelegere, din iniţiativa lui Nicolae Titulescu, cel al efectivelor legale stabilite prin tratatele de pace. După două scrutinuri teza efectivelor legale a obţinut 17 voturi, cea a efectivelor realizate 11, triumfînd punctul de vedere al Micii Înţelegeri şi al României [8].

---

[5] Nicolae Titulescu, *Documente diplomatice*, Edit. Politică, Bucureşti, 1966, p. 133.

[6] *Ibidem*.

[7] *Ibidem*, p. 465.

[8] „Dimineaţa“, 5 martie 1933.

www.mnir.ro

O importantă contribuție a adus delegația română la dezbaterile privind dezarmarea morală ; de altfel România, pornind de la necesitatea dezarmării morale, „a fost primul stat care a introdus în proiectul său de cod penal delictul de propagandă în vederea războiului“ [9].

Comitetul pentru dezarmare morală al conferinței a încredințat juristului român Vespasian Pella sarcina întocmirii unui memorandum asupra adaptării legislațiilor naționale la cerințele fundamentale ale vieții internaționale. Pornind de la principiile enunțate de delegația română și de la propunerile altor state, prin propunerile de realizare a unei concordanțe „între principiile enunțate de pactele și tratatele de bază ce reglementau viața internațională pe de o parte și legislațiile naționale pe de altă parte“ [10] documentul român a suscitat un viu interes.

Adoptat în iunie 1932 ca bază de documentare, a fost adus în 1933 în dezbaterea Comitetului pentru dezarmare morală. Deși majoritatea participanților au fost de acord ca măsurile propuse să fie trecute în textul convenției definitive, datorită refuzului unor delegații (de exemplu cea a Ungariei horthyste) de a-și lua un angajament juridic în acest sens și al mersului general al conferinței, nu s-a ajuns la rezultatul scontat. Inițiativa României s-a întrepătruns cu inițativa sovietică privind definirea agresorului.

Propunerile formulate de comisia juridică, bazate pe memorandumul Pella, reluau în esență definirea agresorului formulată între timp de delegația sovietică, după cum anumite modificări și completări ale acestei definiții, dezbătută în Comitetul pentru problemele securității, au avut ca bază inițiativa românească. Una din formulările raportului asupra definiției agresorului relua o teză de bază a memorandumului Pella : „sprijinul dat bandelor armate care, formate pe teritoriul său, vor fi invadat teritoriul unui alt stat sau refuzul, cu toată cererea statului invadat, de a lua pe propriul său teritoriu toate măsurile în puterea lui pentru a lipsi zisele bande de orice ajutor sau protecție“ [11].

Se știe că ministrul de externe român a fost primul diplomat care a sprijinit propunerea sovietică privind definirea agresorului, poziția României influențînd pozitiv și atitudinea altor state. Deși România nu a participat direct la dezbaterile din cadrul Comitetului special pentru securitate, Nicolae Titulescu a propus, prin intermediul delegației franceze, intercalarea definirii precise a noțiunii de teritoriu în cadrul definiției agresorului. Formula ministrului de externe român a fost introdusă în raportul întocmit de comitet : „prin teritoriu se înțelege teritoriul asupra căruia un stat își exercită de fapt autoritatea“ [12].

Evenimentele anilor 1933 și 1934 au confirmat justețea inițiativei românești de a se realiza o convenție internațională menită să pună în acord „legislațiile interne ale statelor cu cerințele asigurării păcii și reprimării pe teritoriul fiecărui stat a actelor îndreptate contra independenței și integrității teritoriale ale unui alt stat“ [13].

În urma atentatului de la Marsilia a fost concepută de ministrul de externe român o acțiune politică comună a statelor Micii Înțelegeri și Înțelegerii Balcanice. Comunicatul de la Belgrad din octombrie 1934 menționa voința comună a celor cinci state „de a colabora efectiv împotriva acțiunilor de periclitare a păcii pe cale de atentate“ [14], precum și propunerea de solidarizare a statelor europene la „această acțiune de a se elimina în mod definitiv dintre mijloacele de luptă politică pe plan internațional, revolverele și bombele“ [15].

În discursul rostit la Geneva în decembrie 1934, Nicolae Titulescu cerea Consiliului Societății Națiunilor pregătirea unei convenții internaționale împotriva terorismului. Cu acest prilej el a atras atenția că guvernul român „precursor în mai multe domenii de soluții destinate a garanta în mod eficace pacea, a cerut încă din 1932 încheierea unei asemenea convenții“ [16]. În continuare el a prezentat în mod

---

[9] *Relații internaționale în* acte *și documente*, vol. I (1917—1939), Edit. Didactică și Pedagogică, f. 1., f.a., p. 140.

[10] Gheorghe Matei, Dezarmarea *și definirea agresorului*, în voi. Probleme de *politică externă ale României*, 1919—1939, Edit. Militară, București, 1971, p. 69.

[11] *Ibidem*.

[12] „Dimineața“, 4 iunie 1934.

[13] Gh. Matei, op. *cit*., p. 74.

[14] „Dimineața“, 21 octombrie 1934.

[15] *Ibidem*.

[16] „Dimineața“, 12 decembrie 1934.

www.mnir.ro

expres unele dintre propunerile româneşti, printre care aceea „de a se reprima de către fiecare stat prepararea şi executarea pe teritoriul său a actelor îndreptate contra siguranţei statelor străine“ [17].

Situaţia internaţională a anului 1936, dominată de efectele conflictului italo-abisinian, reînarmării Germaniei, poziţiei conciliatoare a marilor puteri, crizei Societăţii Naţiunilor, demonstra ţărilor mici că nu se pot baza în apărarea securităţii lor decît pe propriile forţe. România a căutat noi mijloace de apărare şi consolidare a securităţii sale, una din acţiunile diplomatice iniţiate în acest sens fiind negocierile pentru încheierea pactului de asistenţă mutuală cu Uniunea Sovietică. În acelaşi timp România a susţinut o intensă activitate diplomatică dirijată împotriva actelor de agresiune ale statelor fasciste, pronunţîndu-se şi acţionînd cu fermitate pentru sancţionarea agresorilor, pentru măsuri eficace de apărare a securităţii popoarelor.

La a 16-a sesiune a Adunării Societăţii Naţiunilor din iunie 1936, cu prilejul discutării poziţiei statelor membre faţă de actul Italiei de anexare a Etiopiei, România a demonstrat din nou consecvenţa cu care îşi susţinea linia politică menţionată. Delegatul român, reprezentînd statele Micii Înţelegeri şi Înţelegerii Balcanice, a propus în Biroul Adunării, ce trebuia să pregătească rezoluţia finală, menţionarea expresă în text a obligativităţii membrilor Ligii de a nu recunoaşte achiziţiile teritoriale obţinute prin forţă. Propunerea era de fapt o reluare a unei iniţiative mai vechi a diplomaţiei româneşti expusă pentru prima oară cu prilejul examinării conflictului chino-japonez. Într-un discurs ţinut în cadrul Adunării extraordinare a Societăţii Naţiunilor din martie 1932 Nicolae Titulescu demonstra că atît Pactul Societăţii Naţiunilor, cît şi Pactul Briand-Kellog creau obligaţia, pentru membrii Ligii şi semnatarii pactului de la Paris, nu numai de a respecta integritatea teritorială a fiecărui stat, dar şi pe aceea „de a nu recunoaşte validitatea unei situaţii la care s-a ajuns prin mijloace contrarii prevederilor celor două documente“ [18]. Reluînd teza reprezentantului român, Adunarea a adoptat o rezoluţie în care se stabilea că membrii Societăţii Naţiunilor sînt obligaţi să nu recunoască nici o situaţie, nici un tratat, nici un acord care ar putea fi obţinute prin mijloace contrare Pactului Societăţii Naţiunilor sau Pactului Briand-Kellog“ [19].

Cu toată adoptarea formală în 1932 a acestei teze, în 1936 propunerea românească nu a întrunit acordul tuturor delegaţiilor.

Actul samavolnic al Italiei fasciste împotriva unui stat independent, membru al Societăţii Naţiunilor, consecinţele nefaste ale unei agresiuni rămase nepedepsite căpătau implicaţii deosebit de periculoase nu numai pentru statele mici şi mijlocii, primele victime ale unei agresiuni viitoare, dar şi pentru întreaga omenire. „...Nu putem uita — spunea preşedintele Nicolae Ceauşescu — lecţia drastică a istoriei, care a pus în evidenţă consecinţele catastrofale pe care le pot avea atitudinea conciliatoare faţă de fascism, lipsa de vigilenţă şi fermitate împotriva politicii de agresiune şi încălcare a drepturilor suverane ale altor state şi popoare“ [20].

INITIATIVES DE L'ÉTAT ROUMAIN CONCERNANT LA CRÉATION D'UN CLIMAT DE PAIX ET SÉCURITÉ, 1932—1936

Résumé

La communication relève certains aspects de la contribution de la Roumanie à la création d'un climat de paix et stabilité en Europa entre 1932—1936. Dans les conditions d'une situation internationale caractérisée par une instabilité accentuée

[17] Ibidem.
[18] Nicolae Titulescu, op. cit., p. 401.
[19] Ibidem, p. 785.
[20] Nicolae Ceauşescu, op. cit., vol. 18, Edit. Politică, Bucureşti, 1979, p. 163.

www.mnir.ro

comme conséquence de la crise économique, de l'ascension du fascisme et de la stimulation des forces revanchardes, la politique externe roumaine a maintenu sa ligne tradionnelle : anti-révisionniste, anti-fasciste, en défense de l'indépendance et du statu-quo territorial, pour la consolidation de la paix.

Préocupée par la réalisation d'un système de sécurité collective, la Roumanie a participé activement, a appuyé ou a initié plusieurs actions diplomatiques amplement appréciées à l'époque. L'auteur s'occupe des initiatives roumaines manifestées en quelques domaines très importants pour le sort des relations internationales : le désarmement, la définition et la sanction appliquée à l'agréseur, l'affirmation du principe de l'égalité des Etats, la lutte contre le terrorisme international, la défense de l'intangibilité des traités.

www.mnir.ro

PARTIDELE MUNCITOREŞTI IN LUPTA PENTRU APĂRAREA INDEPENDENŢEI ŞI SUVERANITĂŢII NAŢIONALE

de **ELISABETA SIMION**

Confruntarea dintre mişcarea muncitorească şi fascism în perioada interbelică, între forţa social-politică cea mai înaintată a societăţii, purtătoarea progresului şi civilizaţiei, pe de o parte, şi fascism, expresia cea mai completă a spiritului retrograd, antiuman şi iraţional din epoca modernă, pe de altă parte, s-a afirmat în toate ţările, în forme şi cu intensitate deosebită.

În România, pericolului fascismului şi războiului i se opuneau, de pe poziţii şi cu nuanţe diferite, o arie largă de forţe care mergeau de la clasa muncitoare şi avangarda sa, Partidul Comunist Român, la celelalte partide muncitoreşti — P.S.D., P.S.U., P.S. (Popovici) — şi pînă la importante cercuri şi grupări ale partidelor burgheze [1]. Prin manifestările sale făţişe în ţările în care se afla la putere, fascismul se afirma ca duşman al mişcării muncitoreşti, al democraţiei burgheze tradiţionale, iar prin tendinţele revizioniste afişate, ale statelor care îşi desăvîrşiseră unitatea naţională după primul război mondial. În contextul evoluţiei situaţiei internaţionale, îndeosebi după instaurarea hitlerismului la putere în Germania, în ţara noastră lupta forţelor patriotice, revoluţionare împotriva pericolului fascismului şi războiului avea ca o componentă esenţială lupta pentru apărarea independenţei şi integrităţii sale teritoriale, grav ameninţate de politica statelor fasciste, revizioniste.

În frontul larg al luptei antifasciste şi antirăzboinice, care a angajat într-o formă sau alta toate forţele democratice, nefasciste, pe platforma comună a luptei pentru salvgardarea independenţei şi suveranităţii naţionale, alături de Partidul Comunist Român s-au situat toate celelalte partide şi organizaţii muncitoreşti. Apropierile şi punctele de interferenţă dintre Partidul Comunist, Partidul Social-Democrat şi Partidul Socialist Unitar se bazau pe tradiţiile mişcării muncitoreşti şi socialiste de angajare, de la începuturile sale, în mod constant, pe poziţiile luptei pentru unitatea naţional-statală, pentru independenţa şi suveranitatea patriei, erau expresia antifascismului, a înaltului patriotism al muncitorilor, dincolo de delimitările organizatorice existente.

Partidul Comunist, situîndu-se la înălţimea misiunii sale istorice, a dezvăluit pericolul grav pe care îl reprezenta fascismul pentru destinele României şi a chemat, sub steagul luptei pentru apărarea demnităţii naţionale, pentru salvgardarea intereselor supreme ale patriei, toate forţele patriotice, a indicat căile şi mijloacele de urmat în organizarea şi desfăşurarea pe o platformă comună a luptei pentru pace şi democraţie, împotriva pericolului fascismului şi războiului, pentru apărarea fruntariilor naţionale. „Independenţa noastră naţională — se arăta într-unui din numeroasele sale apeluri la unitate adresate tuturor partidelor şi grupărilor democratice, antifasciste — e azi ameninţată dinăuntru şi din afara graniţelor, de ţări revizioniste şi de sprijinitorii băştinaşi ai revizionismului, aşezaţi pe axa Roma-Berlin [...]. Ţara şi poporul nu vor să cunoască ce putere are fiecare grupare democratică ; ţara vrea salvarea, prin unirea a tot ce este democrat, a aşezărilor funda-

---

[1] N. Jurcă, *Mişcarea socialistă şi social-democrată din România, 1934—1944*, Editura Litera, Bucureşti, 1978, p. 12.

www.mnir.ro

mentale ale statului pe baza cărora se pot păstra integritatea națională, libertatea și pacea“ [2].

Definirea și descifrarea pericolelor externe pentru existența și independența țării, precum și a forțelor capabile să se opună acestor pericole, a formelor și metodelor de desfășurare a acestei lupte naționale, antifasciste s-au înscris printre preocupările centrale și ale celorlalte partide muncitorești — P.S.D. și P.S.U. In cele ce urmează ne-am propus să relevăm cîteva din aspectele pozitive ale activității P.S.D. și P.S.U. în această direcție.

Încă de la instaurarea fascismului în Germania, mișcarea socialistă și social-democrată a atras atenția opiniei publice asupra pericolului pe care acesta îl reprezenta pentru pacea omenirii, pentru libertatea popoarelor. Astfel, Congresul al XV-lea al P.S.D. din mai 1933 aprecia că hitlerismul „este un permanent pericol pentru pacea lumii“ și cerea guvernului român „să se opună la orice revizuire a tratatelor în folosul unui regim barbar care este un permanent pericol de război“ [3]

Partidul Socialist Unitar, care a desfășurat o însemnată activitate pe linia demascării crimelor și terorii hitlerismului în Germania, în repetate rînduri a subliniat primejdia pe care o reprezenta politica sa revanșardă pentru libertatea popoarelor. „Caracatița hitleristă — se arăta într-un manifest socialist din 1934 — nu s-a mulțumit numai cu subjugarea economică și morală a Germaniei. Ea își întinde tentaculele spre toate țările încă libere ale Europei, otrăvind spiritul public, stîrnind pretutindeni dușmănia de rasă, șovinism, ura și pofta de jaf spre a pregăti capitalismului și imperialismului german terenul de extindere și dominație pe care nu l-a putut cîștiga prin provocarea războiului din 1914“ [4].

Urmărind evoluția situației internaționale, îndeosebi a acțiunilor pe plan extern ale Germaniei naziste și Italiei fasciste, socialiștii unitari au apreciat că „tendințele războinice și de cuceriri, cu deosebire ale statelor fasciste, reprezintă principalul pericol pentru independența statelor dunărene“ și că, în această conjunctură internațională, România, în politica sa externă, nu poate fi decît „contra războiului în pregătire și pentru pace“ [5].

De asemenea, cu ocazia întrunirii de 1 Mai 1935 din București, organizată pe bază de front unic muncitoresc, reprezentantul Partidului Socialist Unitar, caracterizînd contextul internațional, arăta că „omenirea s-a împărțit în două tabere: țările cu tendințe războinice în frunte cu hitlerismul german și cu clica militaristă din Japonia și, de altă parte, țările pacifice în frunte cu Franța și Rusia Sovietică“ [6]. Relevînd pericolele care le reprezenta gruparea statelor revizioniste în frunte cu Germania hitleristă pentru integritatea României, vorbitorul insista asupra datoriei muncitoriior, a maselor largi de a milita pentru o politică de apropiere și de bună înțelegere cu toate țările și organizațiile internaționale promotoare ale păcii și securității colective, garanția existenței și afirmării libere a statului național unitar român.

Alături de Partidul Comunist, P. S.D. și P.S.U. au demascat pericolul ce venea din partea organizațiilor fasciste interne, și în primul rînd Garda de fier, din partea presiunilor și penetrației naziste în România, pentru interesele fundamentale ale poporului nostru. „Nu este posibil — scria un publicist socialist — să se pună în concordanță interesele permanente ale României întregite cu schimbările în politica externă pe care le unelteşte cu atîta îndîrjire și cu mijloace atît de bogate propaganda hitleristă în țara noastră“ [7].

La o întrunire din iunie 1936, militantul socialist Zaharia Tănase s-a ridicat împotriva antisemitismului, a naționalismului agresiv propagat de organizațiile fasciste ca diversiune și care dăuna unității statului. „Sîntem — arăta vorbitorul — pentru bună armonie, pentru pace, pentru înțelegere între toți cei ce trăiesc în țara noastră, indiferent de credință. Acesta-i patriotismul nostru. Respingem cu toată indignarea patriotismul fals al celor care poartă masca naționalismului [...]. Prin unitatea noastră sperăm să ne realizăm toate deziderațele“ [8]. Se expunea astfel, într-o viziune largă, ideea că apărarea unității și demnității naționale era strîns

---

[2] „Dimineața“, an. 33, nr. 11129, 2 decembrie 1937.
[3] „Lumea nouă“, an. XXVII, nr. 21, 21 mai 1933.
[4] Arhiva C.C. al P.C.R., Fond. 28, dosar 36.
[5] Ibidem, dosar 100.
[6] „Dimineața“, an. 31, nr. 10182, 3 mai 1935.
[7] „Adevărul“, an. 50, nr. 16078, 25 iunie 1936.
[8] Ibidem, nr. 16075, 20 iunie 1936.

www.mnir.ro

legată de existenţa unui regim democratic, de garantarea drepturilor şi libertăţilor pentru toţi cetăţenii patriei. P.S.U. şi-a exprimat protestul faţă de existenţa şi manifestările Gărzii de fier, care, aşa cum se arăta într-un articol consacrat celei de-a 60-a aniversări a proclamării independenţei de stat, „chiar acum după 60 de ani de neatîrnare aduce mode şi insigne de peste graniţă [...] şi se poartă conform dispozţiiilor venite de la Berlin“ [9].

În faţa primejdiei fasciste, revizioniste, Partidul Comunist, celelalte partide muncitoreşti au preconizat „atragerea întregului popor muncitor la lupta largă şi efectivă, la lupta revoluţionară contra acestor planuri imperialiste“ [10]. În concepţia partidelor muncitoreşti, forţa socială principală, dinamizatoare a luptei pentru salvgardarea independenţei şi integrităţii teritoriale a ţării era clasa muncitoare, care, realizînd unitatea sa de acţiune, trebuia să constituie nucleul în jurul căruia să se concentreze toate celelalte forţe patriotice, antifasciste. „Numai unirea în jurul proletariatului a maselor ţărăneşti şi producătoare neproletare, cum şi a elementelor mic-burgheze şi a burgheziei nefasciste în lupta contra fascismului va asigura succesul luptei“ [11] se sublinia în rezoluţia plenarei C.C. al P.C.R. din iulie 1936.

De asemenea, în presa social-democrată, din partea unor lideri ai Partidului Social-Democrat s-au formulat aprecieri realiste asupra forţelor capabile să militeze pentru apărarea libertăţii şi unităţii patriei. Astfel, cu ocazia unei întruniri, C. Titel-Petrescu, vice-preşedinte al partidului, declara : „Pentru a conserva ţara în graniţele ei etnice şi a evita un nou război, alături de statele agresive şi războinice, fasciste, se impune o acţiune dirză şi unitară a tuturor organizaţiilor şi partidelor democrate şi pacifiste din ţară. Pildele de unitate de acţiune din afară să ne servească ca un îndreptar politic şi nouă, dacă voim să evităm primejdia cea mare ce pîndeşte ţara“ [12].

În numeroase documente ale P.S.U. s-au formulat idei şi propuneri despre necesitatea realizării unităţii proletare ca singurul mijloc „de a spori puterea de rezistenţă contra fascismului şl războiului, din ce în ce mai ameninţătoare, şi a pregăti mobilizarea maselor largi contra acestor primejdii“, pentru „apărarea intereselor permanente ale poporului muncitor“ [13]. În articolul intitulat semnificativ *Suprema* datorie, secretarul general al Partidului Socialist Unitar, pornind de la curentul spre unitate care venea din rîndul muncitorilor pentru apărarea intereselor lor, a democraţiei şi libertăţii ţării, releva faptul că, avînd în vedere implicaţiile schimbărilor intervenite în configuraţia politică a Europei, frontul unic muncitoresc se impunea cu şi mai multă stringenţă, altfel „bezna fascismului totalitar va cotropi şi restul lumii. Şi ţara noastră“ [14].

Printre obiectivele pentru care muncitorii erau chemaţi să manifesteze la 1 Mai 1935 era lupta contra pericoullui fascismului şi războiului „pentru că — se arăta in apelul P.S.U. lansat cu această ocazie — fascizarea atîtor state, altădată cu puternice partide proletariene, înseamnă înarmare, militarizarea popoarelor, învrăjbirea lor, din nou război“ [15], punînd în pericol pacea şi libertatea întregii omeniri. În iunie 1936, P.S.U. adresează Blocului Democratic, Partidului Social-Democrat şi Confederaţiei Generale a Muncii o propunere de acţiune unită a muncitorilor „pentru apărarea libertăţilor cetăţeneşti şi stăvilirea fascismului aducător de mizerie, războaie şi sugrumător al tuturor drepturilor poporului muncitor“ [16].

În ciuda unor greutăţi, a unor opoziţii sau puncte de vedere diferite, existente între Partidul Comunist şi celelalte partide muncitoreşti în problema frontului unic, realizarea sa s-a impus în mod obiectiv, în preocupările acestora, în activitatea lor de mobilizare a maselor muncitoare la lupta pentru apărarea păcii şi democraţiei, a independenţei şi suveranităţii patriei.

Deşi a sesizat pericolul fascismului şi războiului pentru interesele maselor largi populare, pentru soarta întregului popor, P.S.U., tributar concepţiei stîngiste, că lupta împotriva fascismului şi războiului era o luptă „clasă contra clasă“, împo-

---

[9] Ibidem, an. 51, nr. 16318, 7 aprilie 1937.
[10] Arhiva C.C. al P.C.R., Fond. 1, dosar 127.
[11] Arhiva I.S.I.S.P., Cota Ab XX — 30.
[12] „Dimineaţa“, an. 33, nr. 11081, 26 octombrie 1937.
[13] „Proletarul“, an. VII, nr. 82, 4 noiembrie 1934.
[14] Ibidem, nr. 91, 1 mai 1935.
[15] Ibidem.
[16] „Adevărul“, an. 50. nr. 16069, 14 iunie 1936.

www.mnir.ro

triva capitalismului, pentru socialism, nu a înţeles pe deplin sensul şi caracterul de largă concentrare democratică, patriotică a frontului popular, preconizat de P.C.R. drept principală formă de raliere a tuturor forţelor social-politice interesate în apărarea democraţiei, a libertăţilor cetăţeneşti, a integrităţii teritoriale a ţării.

In scrisoarea C.C. al P.S.U. către organizaţiile judeţene şi locale din octombrie 1935, Frontul Popular Antifascist era apreciat „ca o nouă formă a colaborării de clasă, ca o capitulare în faţa partidelor demagogice burgheze, ca o primejdie în lupta clasei muncitoare pentru ţelurile şi interesele ei" [17]. Socialiştii unitari erau de părere că „o acţiune mai largă contra fascismului, a războiului etc. nu poate fi posibilă şi eficace decît realizat mai întîi blocul proletar, program şi tactică precise, iar în jurul său să se adune — şi sub conducerea sa — toate elementele antifasciste, anticapitaliste şi antirăzboinice, care recunosc aceste primejdii" [18]. Este evident faptul că şi Partidul Socialist Unitar concepea lupta antifascistă, pentru apărarea intereselor fundamentale ale ţării, ca o luptă în care frontul unic al muncitorilor trebuia să constituie nucleul polarizării şi a altor forţe democratice. Limitele concepţiei sale constau tocmai în definirea ariei de cuprindere a acestor forţe, care nu trebuia să includă şi „partidele burgheze demagogice".

Aceste orientări tactice şi strategice erau consecinţa aprecierii necorespunzătoare a caracterului luptei antifasciste, a raportului forţelor de clasă din etapa istorică respectivă, a descifrării incomplete a conţinutului contradicţiei dintre forţele fasciste, pe de o parte, şi masele populare, marea majoritate a poporului român, de cealaltă parte. Totodată, aceasta era şi rezultatul indicaţiilor Biroului Internaţional al Unităţii Revoluţionare Socialiste, la care era afiliat, care la congresul din august 1935 a adoptat ca linie directoare pentru toate partidele aderente „să se ferească de politica oficială a «unităţii naţionale» pe care o indica Internaţionala Social-Democrată şi Comunistă" [19].

Ceea ce se desprinde din analiza rolului şi locului partidelor muncitoreşti în viaţa social-politică românească din deceniul 4 al secolului al **XX**-lea este faptul că, în acele momente de mare semnificaţie pentru destinele poporului nostru, detaşamentele politice ale clasei muncitoare, în pofida unor deosebiri de vederi, s-au întîlnit, adesea, pe o platformă comună. Prin greve, întruniri şi congrese muncitoreşti, prin ample demonstraţii populare militanţii comunişti, socialişti şi social-democraţi dădeau glas înaltului patriotism, hotărîrii clasei muncitoare, a altor forţe patriotice de a apăra, prin orice mijloace, independenţa şi integritatea ţării. Astfel, la o întrunire pentru pace organizată la Bucureşti în septembrie 1936 s-a adoptat o moţiune în care se arăta : „Muncitorii şi cetăţenii din Capitală, constatînd că politica războinică a fascismului internaţional — care înseamnă cea mai mare primejdie pentru statul român — este reprezentată în interior de partidele fasciste care preconizează dictatura şi intrarea României în orbita politicii externe fasciste, consideră ca o datorie sfîntă a tuturor cetăţenilor să lupte contra acestor partide, şi ca o datorie a guvernului să le aplice cu tărie legile ţării, suprimînd acţiunile teroriste ale fasciştilor" [20].

In cadrul conferinţei secţiunii judeţene Hunedoara a P.S.D., din vara anului 1937, participanţii au declarat că muncitorii sînt animaţi de aceleaşi sentimente patriotice exprimate cu vigoare în anul 1918 şi că „sînt hotărîţi de a apăra cu ultima picătură de sînge integritatea naţională a statului" [21].

Anii 1938—1939 s-au caracterizat prin creşterea politicii revanşarde, de cuceriri a statelor fasciste, şi în primul rînd a Germaniei naziste, care deveneau tot mai ameninţătoare pentru hotarele ţării noastre. Partidul Comunist Român, atent la evoluţia gravă a evenimentelor ce se succedau cu repeziciune şi cu consecinţe din cele mai grele, a chemat cu şi mai multă hotărîre poporul român la rezistenţă, a acţionat ferm pentru unirea clasei muncitoare, a tuturor forţelor democratice, antifasciste. Răspunsul muncitorilor la mobilizarea parţială, la apelurile pentru susţinerea fondului de înzestrare a armatei, marile manifestaţii antifasciste şi antirevizioniste exprimau hotărîrea maselor muncitoare de a lupta cu arma în mînă împotriva Germaniei hitleriste, a oricărui agresor. Intre demonstraţiile din aceşti ani se deta-

---

[17] Arhiva C.C. al P.C.R., Fond 29, dosar 110.
[18] Ibidem.
[19] Ibidem, dosar 102.
[20] „Dimineaţa", an. 32, nr. 10.671, 7 septembrie 1936.
[21] Ibidem, an. 33, nr. 10.949, 16 iunie 1937.

www.mnir.ro

şează, prin vigoare şi combativitate, marea demonstraţie antifascistă şi antirăzboinică de la 1 Mai 1939, care, aşa cum releva tovarăşul Nicolae Ceauşescu, „organizată pe baza frontului unic între comunişti şi socialişti, a constituit răspunsul ferm faţă de capitularea de la Münchén, reflecta voinţa poporului român de a lupta pentru apărarea independenţei şi integrităţii naţionale“ [22].

Experienţa luptei partidelor muncitoreşti împotriva pericolului fascismului şi războiului, pentru salvgardarea intereselor naţionale ale poporului a cunoscut o etapă nouă în vara anului 1940, în perioada rezistenţei antifasciste şi antihitleriste din anii 1940—1944, în înfăptuirea insurecţiei naţionale din august 1944.

Odată cu începutul revoluţiei de eliberare naţională şi socială, antifasciste şi antiimperialiste, marcat de victoria insurecţiei, Partidul Comunist, dezvoltînd colaborarea cu Partidul Social-Democrat, pînă la unificarea lor în partidul unic muncitoresc din februarie 1948, a realizat o impresionantă unitate a poporului, angajîndu-se în lupta pentru adînci prefaceri economice şi sociale, pentru edificarea noii orînduiri sociale — orînduirea socialistă — pe pămîntul patriei.

THE LABOUR PARTIES FIGHTING FOR THE DEFENSE OF THE NATIONAL INDEPENDENCE AND SOVEREIGNITY

Summary

The paper points out the antifascism, as basic feature of the working-class mouvement in Romania and, in the same time, as the base of the rapprochements and of the interferential points between the Communist Party, the Social-Democrat Party and the Socialist-Unitarist Party.

On remarks the part of the Romanian Communist Party as principal organizer and leader of the struggle to defence the rights and liberties, to save the national independence and territorial integrity of Romania, more threatened in the forties of XX century by the pretentions of the revisionist and fascist states, encouraged by aggressive policy of Hitlerite Germany.

In the same time, the paper concerns more extent for part and place of the Socialist-Unitarist Party in the struggle of the democratic, patriotic and revolutionary forces led by the Romanian Communist Party in 1934—1940 years for the guarantee of the existence, of the independence of Romania.

Also, are put in the circulation some conclusions of the preoccupations to study the activity of the Socialist-Unitarist Party. The paper emphasizes the conception of this party regarding the strategy and tactic of organization of the struggle against the peril of fascism and war, for the defence of the basic interests of the country.

[22] Nicolae Ceauşescu, *România pe drumul construirii societăţii socialiste multilateral dezvoltate*, voi. 10, Edit. Politică, Bucureşti, 1974, p. 241.

www.mnir.ro

CONTINUITATEA OPINIILOR POLITICE GĂLĂŢENE CU PRIVIRE LA APĂRAREA UNITĂŢII ŞI INDEPENDENŢEI ŢĂRII

de **MARGARETA GUZIEC**

Ampla monografie a oraşului Galaţi se defineşte prin rolul de avanpost al istoriei moderne a României, în limitele lui teritoriale întîlnindu-se încă de la începutul sec. al XIX-lea elementele economiei capitaliste puternic dezvoltate, precum şi o puternică conştiinţă revoluţionară a maselor care-şi găseşte expresia în lupta pentru unitatea şi independenţa poporului român.

Oferind o bază materială corespunzătoare şi avantajat de poziţia geografică la întretăierea drumurilor dintre Ţara Românească, Moldova şi Transilvania — Galaţiul a generat o considerabilă cantitate a potenţialului revoluţionar românesc, în volumul căruia se găsesc şi elementele receptate din cele trei provincii, anticipînd astfel, pe plan local, realizarea unităţii naţionale.

Pe existenţa permanentă a potenţialului revoluţionar local se grefează evenimentele de la 1821 [1] din Ţara Românească, cele din 1842 de la Brăila [2], centrul ideologic al mişcării paşoptiste de la Mînjina, precum şi cele din 1848 [3]. In virtutea aspiraţiilor de unitate şi independenţă naţională, obştea gălăţeană — în care se includ reprezentanţii tuturor categoriilor sociale — a avut tăria de a refuza armatelor de ocupaţie venite în vara anului 1848 pentru a înăbuşi revoluţia, orice cerere de aprovizionare şi încartiruire şi mai mult reuşind să le subordoneze autorităţilor locale [4].

„Voinţa obştei gălăţene exprimată în presusvia cancelariei Sfatului orăşenesc, în iunie 1856 pentru o Românie Mare" [5] s-a materializat în activitatea intensă pentru realizarea Unirii Principatelor 1857—1859, de emisarii aceleaşi obşti ; domnitorul Al. I. Cuza şi destoinicul diplomat C. Negri sînt semnatarii autentificării actului de constituire a statului modern. Şi atunci cînd „independenţa" s-a cerut a fi apărată nu numai cu arma în mînă, ci şi pe cale diplomatică, în 1878, gălăţenii au înţeles imperativul momentului şi „au demonstrat că ştiu a se uni — scria ziarul local «Vocea Covurluiului» din 29 ian. 1878 — a uita relele cele mai înverşunate spre a nu se prezenta străinilor decît uniţi, ca un singur om într-o singură gîndire". Dincolo de „interesele de clici sau de partide politice" [6], într-o singură gîndire gălăţenii au rămas fermi în lupta pentru desăvîrşirea unităţii naţionale şi apărării independenţei pînă în prezent. Deceniile ce au urmat, de la cucerirea independenţei, înscriu în cronica locală activitatea remarcabilă a Societăţii Carpaţi şi a Ligii cul-

---

[1] Documente privind istoria României. Răscoala din 1821, p. 308—309.

[2] C. Velichi, Mişcările revoluţionare de la Brăila din 1841—1843, p. 227—228.

[3] D.G.A.S., Documente privind anul revoluţionar 1848 in Moldova, p. 60, 83, 100.

[4] Filiala Arhivelor statului Galaţi, Primăria oraş Galaţi, dos. 18/1848, f. 2—23, 35 şi dos. 10/1848, f. 10, 12.

[5] Ibidem, dos. 1/1856, f. 1—2.

[6] „Vocea Covurluiului", ziar săptămînal, Galaţi, nr. 457, 474—476, 540, 685, 690/1878.

www.mnir.ro

turale[7], în cadrul cărora activau alături „liberali, conservatori, democrați, naționaliști și socialiști", care „în fața marelui ideal național" au lăsat la o parte orice interese de partid și s-au „grupat cu toții în jurul... Idealului Național" [8].

Pentru acest ideal național și-au jertfit viața numeroși gălățeni la Mărăști, Mărășești și Oituz, munctiorii de la Atelierele C.F.R. Galați, Ș.N.G. și alte întreprinderi din oraș, care în zilele primului război mondial au continuat să lucreze pentru aprovizionarea frontului sub bombardamente[9].

Schimbările structurale care caracterizează perioada 1918—1921 au împins în avanscena vieții politice locale — ca și în întreaga țară — grupările politice democrate, între care s-a detașat prin programul său profund revoluționar P.C.R. Inscriindu-și pe frontispiciul programului realizarea deziderатelor impuse de masele populare în actul Unirii de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918, precum și perspectiva preluării puterii de căter popor, P.C.R. a avut în vedere permanent să-și subordoneze strategia și tactica aspirațiilor seculare ale poporului nostru : apărarea unității, integrității și independenței statului. Aceste aspirații au constituit suportul permanent al activității Secțiunii P.C.R. din Galați. Pentru acest nobil scop, ca punct de plecare al întregii activități a P.C.R. și a Secțiunii de la Galați, în toate împrejurările, atît în perioada legalității, cît și a ilegalității, a stat Frontul Unic.

Astfel se explică faptul că în anii legalității comuniștii colaborează în strînsă legătură cu socialiștii și abia în 27 septembrie 1923 se hotărăsc oficial să-și despartă sediile[10].

Alături de comuniști s-au situat numeroase elemente democrate, care au înțeles importanța unității de acțiune a întregului popor pentru existența statului și au militat pentru realizarea ei sub diferite forme. În aprilie 1921, „Albina", organul Ligii meseriașilor din Galați și jud. Covurlui, îndemna pe meseriași „ca după cum în asociațiile de intelectuali de aceeași profesiune pot lupta alături liberali, conservatori, averescani sau socialiști, tot așa de bine se vor putea înțelege meseriașii între ei, respectîndu-și însă fiecare credința politică" [11].

Politica de alianță promovată de P.C.R. în vederea realizării unei depline unități de acțiune a forțelor politice se aplică și la Galați cu rezultate pozitive. Prin scrisoarea din 14 aprilie 1926, Costache Neniță informa C.C. al P.C.R. că „în discuția avută cu B.M.Ț. am stabilit schimbarea numelui din front unic în B.M.Ț.... dacă ajungem la o înțelegere cu S.D. e bine, la Galați fiind o situație specială, credem că ne lăsați libertatea de a proceda după împrejurări. Legăturile cu țărăniștii nu le-am rupt, sînt legați de noi prin membrii lor" [12].

Eforturile comuniștilor gălățeni pentru realizarea unității de acțiune au făcut posibilă depunerea listelor de candidați B.M.Ț. în alegerile electorale.

Demascîndu-i esența ultrareacționară și denunțînd pericolul ce-l reprezintă fascismul pentru integritatea și independența statului, comuniștii gălățeni s-au lansat într-o largă acțiune antifascistă, reușind să atragă în mișcare elemente din toate categoriile sociale și din toate grupările politice.

Propaganda antifascistă a fost susținută cu perseverență prin numeroase publicații locale, ziare, reviste, manifeste, — multe dintre acestea fiind difuzate și in județele limitrofe —, în tematica lor revenind cu regularitate problematica frontului unic muncitoresc. „Libertatea" [13], editată în 1932, ca organ politic muncitoresc săptămînal, în primul său număr chema masele „să întărească frontul unic împotriva fascismului, pentru un guvern muncitoresc-țărănesc", „Tinerimea muncitoare C.F.R.", revistă lunară de literatură, știință, teatru, versuri, sport, a Cercului cultu-

---

[7] Vasile Netea, C. Gh. Marinescu, *Liga culturală și Unirea Transilvaniei cu România*, Edit. Junimea, Iași, 1978, p. 144—150.

[8] Ibidem.

[9] G. Munteanu, Galațiul în timpul marelui război, p. 32.

[10] *Documente privind mișcarea muncitorească din România*, 1916—1921, p. 320.

[11] „Albina", organ al Ligii meseriașilor din Galați și județul Covurlui, an. I, nr. 2/1921.

[13] Arhiva C.C. al P.C.R., fond 158, mapa 2.

[13] „Libertatea", organ politic muncitoresc, Galați, 1932.

www.mnir.ro

ral Tineretul C.F.R. Galaţi, condusă de comunişti (C. Mîrza, A. Marinescu [14]), pe un ton categoric cerea la 30 iulie 1932 : „să repunem în stare de funcţionare marele car al vieţii, înlocuindu-i piesele defecte cu un mecanism nou, perfect şi solid... trebuie să luptăm cu toţii". Ideea unităţii este şi dominanta tematicii ziarului „Orizont nou", organul social al salariaţilor particulari (redactat tot de un comunist), editat în 1934 : „vremurile de azi poruncesc... în modul cel mai categoric ca funcţionarii să-şi strîngă rîndurile" [15].

Revista „Îndrumarea", editată de Comitetul Regional Dunărea de Jos (1934), preciza că „misiunea Comitetului naţional nu urmăreşte scopul naiv al contopirii partidelor, ci unirea în luptă a tuturor forţelor democratice care se declarau antifasciste" [16], iar „Făclia", editată în august 1935 de un comitet sub preşedinţia avocatului Iancu Vasiliu, susţinea fără replică „Frontul popular" împotriva fascismului [17].

Eficienţa propagandei antifascistă desfăşurată pe plan local sub directa conducere a organizaţiei P.C.R. s-a verificat şi în atitudinea liderilor liberali, ţărănişti şi altor grupări. Pot fi citaţi în acest sens ing. I. Deleanu, şeful organizaţiei liberale georgiste şi avocatul I. Calvare [18], avocatul Vlad Dumitriu, şeful organizaţiei radical-ţărăniste, Haralambie Şerbănescu şi preotul Bădărică, lideri ai organizaţiei ţărăniste (Maniu—Mihalache), ale căror opinii se menţin, după cum declarau atunci cînd se svonise că vor pleca la vaidişti : „Am fost şi rămînem în tradiţia democrată a partidului ţărănesc" [20].

„Liga antirevizionistă" organiza la începutul lunii mai 1933 o grandioasă întrunire antirevizionistă, la cinematograful Central. Participanţii la întrunire au demonstrat în prealabil pe strada principală. Au participat la demonstraţie muncitorii din port, de la întreprinderile gălăţene, fruntaşi ai vieţii politice locale, episcopul şi clerul, membrii comunităţilor evreeşti şi eline. La cinematograful Central au luat cuvîntul fruntaşii diferitelor partide politice, arătînd legitimitatea integrităţii teritoriale a statului şi a unităţii noastre naţionale [21].

La 1 mai 1939 muncitorimea gălăţeană a încredinţat mandatul de a-i exprima hotărîrea de a „păstra unitatea naţională şi de a nu discuta cu nimeni frontierele sale", delegaţilor Bucur Ion, Dragomir Spiridon, Drăgan Constantin, Lozneanu Bercu [22], hotărîre ce s-a materializat pe plan local în contribuţia adusă de muncitori la înzestrarea armatei şi promptitudinea cu care au dat curs ordinelor de concentrare.

„Micşorarea hotarelor şi pierderea atîtor fraţi ardeleni — scria ziarul «Acţiunea» din 1 septembrie 1940, dînd glas sentimentelor gălăţenilor, faţă de arbitrajul de la Viena — sînt resimţite de întreaga suflare românească drept răni ce nu vor înceta niciodată să sîngereze. Dar românul nu se lasă înfrînt. Putem fi îndureraţi, nu sîntem însă descurajaţi, putem fi micşoraţi, nu ne simţim însă zdrobiţi. Vitalitatea neamului nostru nu este cu nimic atinsă, dimpotrivă vicisitudinile destinului ne călesc şi ne întăresc nestrămutata noastră hotărîre de a întări şi înălţa fiinţa Patriei" [23].

Şi cu această nestrămutată hotărîre gălăţenii au luptat sub conducerea organizaţiei locale a P.C.R. pentru restabilirea dreptului secular al poporului nostru de a fi unit în hotarele unui stat unitar, liber şi independent. Şi cu aceeaşi hotărîre generaţiile prezentului se integrează în efortul general al ţării de a construi viitorul luminos al patriei, prefigurat de cel de al XII-lea Congres al P.C.R.

---

[14] „Tinerimea C.F.R. Galaţi", revistă lunară de literatură, ştiinţă, teatru, versuri, sport, 1932, editată de Cercul cultural Tineretul C.F.R. Galaţi.

[15] „Orizont nou", organ social al salariaţilor particulari Galaţi, 1934.

[16] „Îndrumarea", revistă bilunară antifascistă, Galaţi, 27 oct. 1934.

[17] „Făclia", revistă literară, socială şi economică, Galaţi, 1935.

[18] „Acţiunea", ziar românesc de informaţie, nr. 5109, 18 martie 1935.

[19] „Vocea Galaţiului", nr. 5338, 12 dec. 1935.

[20] Idem, nr. 5115, 24 martie 1935.

[21] „Acţiunea", nr. 886, 24 mai 1935.

[22] „File de istorie", 1 Mai 1939, p. 28.

[23] „Acţiunea" din 1 sept. 1940.

www.mnir.ro

CONTINUITÉ DES OPINIONS POLITIQUES DES HABITANTS DE GALATZI CONCERNANT LA DÉFENSE ET L'INDÉPENDANCE DU PAYS

Résumé

Cultivée au cours des années par les habitants de la ville de Galatzi, la tradition de la lutte pour la liberté nationale et sociale se matérialise à partir du XIXe *siècle dans une diversité de formes, dont l'ampleur et la fréquence évoluent dans l'ensemble général du pays, en certains moments, anticipant les grandes réalisations historiques de l'époque.*

De la diversité de formes qu'elle a eues sur le plan local, la lutte pour la libération nationale et sociale se détache comme une continuité des luttes menées pour l'idéal d'unité et d'indépendance nationale.

Sur le fond de cet idéal séculaire sont engagées toutes les forces politiques et sociales, dans toutes les grandes circonstances, l'exemple édifiant le constituant l'unité d'action de celles-ci dans la période comprise entre les deux grandes guerres mondiales, quand l'intégrité et l'indépendance du pays, suite à la situation internationale, ont été grièvement menacées.

www.mnir.ro

DIPLOMATUL ROMÂN NICOLAE TITULESCU PREŞEDINTE AL SOCIETĂŢII NAŢIUNILOR, RECUNOAŞTERE A PRESTIGIULUI ROMÂNIEI

de NICOLAE PETRESCU

Înfăptuirea visului de veacuri al poporului român, făurirea statului naţional unitar, a deschis perspective largi în faţa ţării, „a determinat — după cum arăta tovarăşul Nicolae Ceauşescu — intrarea României într-o nouă etapă de dezvoltare, creind premise pentru dezvoltarea mai intensă a forţelor de producţie, pentru accelerarea progresului economic şi cultural al ţării. In acelaşi timp, aceasta a avut ca urmare creşterea forţelor proletariatului, ale mişcării muncitoreşti, revoluţionare, intensificarea luptei democratice“ [1].

Obiectivul fundamental al politicii externe a României interbelice a fost recunoaşterea unirii de către marile puteri, consolidarea ei pe plan internaţional în vederea păstrării integrităţii teritoriale şi a independenţei naţionale. Acest deziderat major a devenit cauză a întregii naţiuni, găsind adeziune în rîndul tuturor claselor şi păturilor sociale, de la masele populare pînă la forţele politice ale marii burghezii şi moşierimii, care, cu toate limitele de care au dat dovadă în politica internă, pe plan extern au urmărit să-şi menţină poziţiile preponderente în noile hotare ale ţării [2]. Rolul principal a revenit maselor populare a căror activitate a căpătat noi dimensiuni o dată cu făurirea Partidului Comunist Român, care „a ridicat pe o treaptă superioară lupta pentru libertate şi dreptate socială, împotriva exploatării şi asupririi, pentru apărarea şi întărirea independenţei şi suveranităţii naţionale“ [3].

Politica externă a României s-a desfăşurat pe fundalul contradicţiilor interne şi internaţionale generate de dependenţa sa de marile puteri prin penetraţia capitalului străin, care „în noile condiţii nu numai că nu au încetat dar s-a accentuat“ [4], de rivalitate de interese dintre acestea, de presiunile exercitate în unele privinţe asupra ţărilor mici şi mijlocii [5]. Analizînd noul context internaţional, tovarăşul Nicolae Ceauşescu arăta : „Războiul, înfrîngerea militară a coaliţiei puterilor centrale şi în primul rînd a imperialismului german, prăbuşirea imperiului habsburgic şi a imperiului ţarist au ascuţit la maximum contradicţiile orînduirii capitaliste, ceea ce a determinat apariţia unor mari mişcări sociale şi naţionale, desfă-

---

[1] Nicolae Ceauşescu, *Expunere la sesiunea solemnă a Comitetului Central al Partidului Comunist Român, Consiliului Naţional al Frontului Unităţii Socialiste şi Marii Adunări Naţionale consacrată sărbătoririi a şase decenii de la făurirea statului naţional unitar român — 1 decembrie 1978*, Edit. politică, Bucureşti, 1978, p. 16.

[3] Gheorghe Zaharia, *Consideraţii asupra politicii externe a României (1919—1929)*, în Probleme de *politică externă a României 1919—1939*, Institutul de studii istorice şi social politice de pe lîngă C.C. al P.C.R., Edit. militară, Bucureşti, 1971, p 32 ; Eliza Campus, *Mica Înţelegere*, Edit. Ştiinţifică, Bucureşti, 1988, p. 55 ; Mircea Muşat, Ion Ardeleanu, *Viaţa politică în România 1918—1921*, ediţia a II-a completată, Edit. politică, Bucureşti, 1976, p. 49—50.

[3] Nicolae Ceauşescu, op. cit., p. 17.

[4] Ibidem.

[5] Gheorghe Zaharia, op. cit., p. 19—20 ; G. M. Gathorne-Hardy, Histoire des *événiments internationaux de 1920 à 1939*, Paris, P.U.F., 1946 ; Maurice Beaumont, *La faillite de la paix, 1919—1939*, 4-e edition, Paris, 1960.

www.mnir.ro

șurarea unor profunde transformări revoluționare cu repercusiuni asupra evoluției ulterioare a numeroase state din Europa"[6].

Deși își onorase obligațiile asumate față de Antantă, făcînd sacrificii impresionante umane și materiale în timpul primului război mondial, iar la conferința de pace venea cu hotărîrea de neclintit pronunțată răspicat de întreaga suflare românească de a se constitui într-un stat național unitar, România, din necesitatea de a-și reglementa noul său statut internațional, a semnat tratatele de pace cu toate că unele din prevederile lor impietau asupra intereselor și suveranității sale[7].

După recunoașterea internațională a unității sale statale România a promovat o politică externă activă, consecventă[8], pentru respectarea statu-quo-ului teritorial, consolidarea păcii și securității internaționale, bazată pe participarea activă la Societatea Națiunilor, pe colaborarea cu marile puteri, cu statele vecine sau oricare din țările interesate în apărarea integrității lor teritoriale și a destinderii[9].

Adîncind făgașul vechilor tradiții comune cu popoarele din Europa de SE in vederea întăririi legăturilor de colaborare pentru dezvoltarea lor economică și socială, România a militat pentru îmbunătățirea relațiilor cu toate țările vecine. Dînd glas acestei aspirații a poporului român, I. G. Duca, ministru de externe, preciza în 1925 la Geneva : „România n-a avut niciodată și nici nu va putea avea intenții agresive față de vecinii săi deoarece după războiul mondial și-a realizat unitatea națională completă. Nu mai avem astăzi nici un fel de pretenții teritoriale, ci avem împreună nevoie de liniște spre a completa golurile și pierderile pe care le-am suferit din cauza soartei nedrepte pe care am împărtășit-o atîtea sute de ani... Suntem în plină perioadă de consolidare — conchidea vorbitorul — și putem afirma cu cea mai desăvîrșită sinceritate că pacifismul României nu este pentru noi o simplă formulă, ci un interes vital"[10].

Rolul central în politica externă a României interbelice, în reprezentarea sa la Societatea Națiunilor l-a deținut marele om politic și diplomat ilustru Nicolae Titulescu, care, în cursul îndelungatei sale activități, a apărat cu patriotism fierbinte și competență remarcabilă interesele țării, a strălucit în cadrul Societății Națiunilor, aducîndu-și aportul deosebit în cadrul înaltului for internațional.

Alături de mărturiile originale de o inestimabilă valoare legate de tradițiile de luptă ale poporului român pentru eliberare socială și națională, pentru apărarea independenței și unității naționale, Muzeul de Istorie al R. S. România cuprinde în valorosul său patrimoniu numeroase obiecte, fotografii, înalte distincții și documente ce au aparținut marelui patriot și diplomat. O parte din acestea se referă la activitatea desfășurată de Nicolae Titulescu între anii 1919—1928, la alegerea sa pentru a doua oară ca președinte al Adunării Societății Națiunilor. Majoritatea scrisorilor aflate în patrimoniul Muzeului de Istorie al R. S. România sînt adresate lui Nicolae Raicoviceanu, discipol al marelui jurist, însărcinat cu administrarea averii sale.

Deși în corespondență predomină știrile legate de probleme strict personale, ea conține suficiente informații referitoare la situația internațională a României, la activitatea desfășurată de Nicolae Titulescu pentru apărarea intereselor ei. Tonul familiar adoptat de Nicolae Titulescu ca de la maestru la emul conferă corespondenței un interes sporit, din paginile sale răzbătînd sinceritatea gîndurilor, intensitatea sentimentelor, judecarea obiectivă a situației și evenimentelor.

---

[6] Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste*, voi. 2, Edit. politică, București, 1968, p. 465—473.

[7] Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, op. *cit.*, p. 42.

[8] Viorica Moisuc, *Trăsături ale politicii externe a României în perioada interbelică*, „Revista română de studii internaționale", an XII 4 (42), Edit. Academiei R.S.R., București, 1978 ; Mihail Rusenescu, loan Saizu, *Viața politică în România 1922—1928*, Edit. politică, București, 1979, p. 218 ; George Sofronie, *La position internationale de la Roumanie*, Centre de hautes etudes internationales, Bucarest, 1937, p. 8.

[9] Eliza Campus, op. *cit.*, p. 29—30 ; Cristian Popișteanu, *România și Antanta Balcanică*, Edit. politică, București, 1971, p. 22 ; Viorica Moisuc, *Principiul naționalităților în noua ordine intrenațională de după 1918 și chestiunea revizionismului*, „Revista de istorie", tom. 33, nr. 2, februarie 1980.

[10] „Adevărul", 18 septembrie 1925.

www.mnir.ro

După studii strălucite care l-au încununat ca laureat al Facutlății de drept din Paris [11], Nicolae Titulescu, rezistînd ofertei de a primi o catedră la această prestigioasă instituție, s-a întors în țară unde cunoaște o ascensiune vertiginoasă în activitatea profesională și viața politică, devenind în 1904, la numai 22 de ani, profesor la catedra de drept civil a Universității din Iași [12], pentru ca în 1917 să dețină ca titular portofoliul la Ministerul de Finanțe [13].

La scurt timp după începerea tratativelor de la Buftea, ca și alți patrioți ce s-au raliat în jurul lui Take Ionescu, împărtășește dorința de a merge la Paris spre a desfășura acțiuni folositoare cauzei românești în acele împrejurări grave [14]. Din patrie a plecat cuprins de o adîncă tristețe, dar cu încredere în viitor, după cum avea să-și amintească un an mai tîrziu în scrisoarea din 11 iunie 1919 : „Dacă am stat în străinătate, se împlinește anul, am făcut-o numai și numai din convingerea că puteam fi util țării în momentele astea. Nu știi cu ce greutate m-am despărțit de țară anul trecut : cu două zile înainte de plecarea trenului, nu știam că voi fi și eu întrinsul. Pe drum, am plîns ca un copil, neștiind cînd mă voi întoarce iarăși acasă, deși aveam convingerea că mă voi întoarce într-o Românie victorioasă. Azi, privind înapoi, am satisfacția să-ți spun că nu regret ce am făcut" [15].

Ajuns la Paria la începutul lunii iulie 1918 și văzînd cît de puțin e cunoscută România în străinătate desfășoară o activitate susținută de a o prezenta opiniei publice internaționale. Lucrează ca un simplu particular, fără însărcinare oficială, dar avînd girul pe care i-l dădea titlul de fost ministru. Nu peste mult timp avea să fie desemnat, la 6 septembrie 1918, ca membru în Consiliul Național Român, pe care guvernele aliate îl vor recunoaște oficial [16].

Punctele de vedere contradictorii referitoare la problemele externe ale țării și la soluțiile pe care marile puteri le ofereau acestora în cadrul Conferinței de pace [17] îl frămîntă pe Nicolae Titulescu, după cum se vede în continuarea aceleași scrisori: „Desigur că conferința ne-a făcut greutăți, continuă Nicolae Titulescu, dar pînă la ce punct am fost și noi vinovați că nu le-am parat, iată o chestie care ar fi criminal să o discuți acum, dar care ar fi lot așa de criminal să nu o discuți niciodată" [18].

Nevoit să facă sacrificii personale, deoarece refuzase să primească orice fel de sprijin material de la stat [19], Nicolae Titulescu se consacră pentru „adevărata datorie" [20], care îl cheamă să apere interesele internaționale ale României, înflăcărat de dragostea fierbinte pentru patrie care-l cuprinde năvalnic: „Mi-e dor de țară; mi-e dor de casă; mi-e dor de munca noastră cea de toate zilele, cu orizonturi mai mici, dar și cu frămîntări mai puține; mi-e dor în fine de vremuri noi acasă" [21].

Iarna anului 1920 îl găsește la Paris unde, cu toată starea precară a sănătății sale, muncește din greu în aceeași atmosferă pe care la 12 februarie 1920 o denumea citînd un studiu din „Le Temps", „la grippe morale de l'après guerre" [22]. „Nu-mi pare rău — arăta în aceeași scrisoare Nicolae Titulescu — că am venit cel puțin dintr-un punct de vedere : mi-am dat seama că pericolul orei prezente — sper trecute — e că puterile mari încep a confunda bunul simț cu izolarea; fiecare pare a nu se mai gîndi decît la ea. Iar pentru a practica și solidaritatea fac... discursuri" [23]!

Numit prim delegat al României la Conferința de pace, Nicolae Titulescu, în condițiile în care situația internațională era în continuare tulbure, a stabilit noi legături cu cercurile franceze și engleze pentru a cîștiga sprijinul lor în vederea

---

11 Ion M. Oprea, *Nicolae Titulescu*, Edit. științifică, București, 1968, p. 7.
12 *Ibidem*, p. 20.
13 *Ibidem*, p. 62.
14 R. Seișanu, *Take Ionescu*, Edit. „Universul", București, 1930, p. 308.
15 Muzeul de Istorie al R.S.R., nr. inv. 111207.
16 R. Seișanu, *op. cit.*, p. 311 ; Ion Oprea, op. cit., p. 118.
17 Ion Oprea, op. cit., p. 120.
18 Muzeul de Istorie al R.S.R., doc. cit.
19 Ibidem, nr. inv. 111229.
20 Muzeul de Istorie al R.S.R., nr. inv. 111207.
21 Ibidem.
22 Muzeul de Istorie al R.S.R., nr. inv. 111210.
23 Ibidem.

semnării tratatului de pace cu Ungaria în condiții cît mai favorabile[24]. Face aceste noi eforturi conștient că „pacea s-a făcut prost", că marile puteri duc o politică bazată pe dictonul „salvează-se cine poate... încît, reprezentant de stat mare să fii te cutremuri" [25]. Militînd pentru salvgardarea intereselor României, Nicolae Titulescu expune în rîndurile trimise în această perioadă una din ideile directoare pe care a urmat-o cu consecvență de-a lungul întregii sale activități diplomatice — respingerea oricărei hotărîri colective din partea marilor puteri ce ar leza interesele țării. „Trebuie să știe — preciza cu fermitate Nicolae Titulescu —, că sîntem un stat serios foarte înțelegător de necesitățile solidarității, dar și foarte iubitor de independență" [26]. Singura tărie în dificila activitate pe care o desfășoară, Nicolae Titulescu o găsește din nou în sentimentele patriotice, care îl animă în cel mai înalt grad: „sunt cuprins de o așa dragoste de țara mea, de o așa grijă de ea, de o așa admirație pentru calitățile ce a manifestat în ciuda aparențelor contrarii, încît simt o recunoștință nespus de plăcută pentru cel care m-a făcut român și mi-a dat putința să privesc la interesele noastre..." [27]. La 4 iunie 1920 Nicolae Titulescu a semnat în numele țării tratatul de la Trianon[28] prin care era recunoscută Unirea Transilvaniei cu România, document care „n-a făcut decît să consfințească starea de fapt existentă, situația creată ca urmare a luptei maselor populare din România și din Transilvania, a întregului nostru popor" [29].

Peste scurt timp Nicolae Titulescu se află la Londra unde ia legătura cu cercurile oficiale, lucrează intens „pentru o expunere asupra situației României din punct de vedere economic destinată presei din Canada și menită a atrage atenția acestei țări asupra noastră" [30]. Faptul că România e prea puțin cunoscută pe plan internațional îl nemulțumește, deoarece consideră că marile puteri dacă i-ar recunoaște dificultățile prin care trece ar putea fi mai receptive față de nevoile ei. Rezolvarea problemelor majore cu care era confruntată România o vedea însă prin forțele proprii ale țării: „Avem atîtea nevoi; dar mai presus de toate să fim noi, adică să avem conștiința să depindem cît mai puțin de alții, și să vedem în dezvoltarea economică națională scăparea în toate greutățile viitorului. Mai bine mai sărac, și stăpîn în casa ta"[31]!

După o activitate îndelungată în Partidul Conservator Democrat, din 1907 pînă în anul 1921, nemulțumit de a nu-și fi putut vede aplicate reformele ce le elaborase ca ministru de finanțe, de neînțelegerile cu Take Ionescu în ultima perioadă a vieții acestuia, Nicolae Titulescu părăsește cu mari regrete viața politică internă, deși o parte din membrii marcanți ai partidului îi propusese să vină la conducere după moartea șefului său[32]; astfel, după ce a condus delegațiile la numeroase conferințe și a purtat tratative cu cercurile de la Paris și Londra pentru reglementarea problemelor acute ale economiei și finanțelor României[33], Nicolae Titulescu avînd de ales între un portofoliu oferit în viitorul guvern liberal și funcția de ambasador, optează pentru a doua funcție[34]. Instalat la Londra ca ministru plenipotențiar, clasa I, Nicolae Titulescu[35], potrivit unei scrisori din 15 martie 1922,

---

[24] Ion Oprea, op. cit., p. 122; Ion Grecescu, Nicolae Titulescu, Edit. Politică, București, 1980, p. 28.

[25] Muzeul de Istorie al R.S.R., nr. inv. 111214.

[26] Ibidem.

[27] Ibidem.

[28] Nicolae Titulescu a semnat Tratatul de la Trianon împreună cu dr. Ion Cantacuzino, vezi și I. Grecescu, op. *cit.*, p. 28.

[29] Nicolae Ceaușescu, *Expunere la Sesiunea solemnă comună a Comitetului Central al Partidului Comunist Român, Consiliului Național al Frontului Unității Socialiste și Marii Adunări Naționale consacrată sărbătoririi a șase decenii de la făurirea statului național unitar român* — 1 decembrie 1978, Edit. politică, București, 1978, p. 12.

[30] Muzeul de Istorie al R.S.R., nr. inv. 111211.

[31] Ibidem.

[32] Ibidem, nr. inv. 111213.

[33] Ion Oprea, op. cit., p. 128—129.

[34] Ibidem, p. 132.

[35] Începînd cu 16 decembrie 1921, vezi Nicolae Titulescu, *Documente diplomatice*, Edit. politică, București, 1967, p. 19.

www.mnir.ro

se simte mişcat de amabilitatea cu care este întîmpinat[36] şi convins încă o dată, dacă mai era nevoie să o spună, că va putea fi util ţării. Contrar zvonurilor care circulau în ţară, s-a instalat la Londra în condiţii de reprezentare cuviincioasă şi decentă a României şi face tot ce poate să fie de folos patriei, ale cărei interese pînă la acea dată nu fuseseră prea bine reprezentate în Anglia[37]. Munceşte, după cum reiese din scrisoarea din 8 august 1922, cu o rîvnă şi abnegaţie care îi dau satisfacţii deosebite, dar nemulţumirea de a fi departe de problemele vieţii politice din ţară nu-i dă pace[38]. Rămîne în continuare la Londra : „Să se bucure dar toţi cei cărora le e frică, că voi veni repede să le iau locurile la care rîvnesc..." [39], dar la 8 ianuarie 1923 mai spera că „va veni un ceas în care poate voi fi socotit şi eu efectiv util" [40].

Nicolae Titulescu, care semnase din partea României Pactul Societăţii Naţiunilor[41], va împleti activitatea sa de la Londra cu munca însufleţită depusă în cadrul înaltului for internaţional în care a reprezentat ţara ca delegat permanent[42], identificîndu-se de-a lungul întregii sale actvităţi diplomatice cu năzuinţele pe care ţările iubitoare de pace şi le puneau în această organizaţie.

Conştient de imperfecţiunile Pactului Societăţii Naţiunilor, Nicolae Titulescu a sprijinit propunerile de natură a face mai eficientă Societatea Naţiunilor, susţinînd proiectul tratatului de asistenţă mutuală şi protocolul de la Geneva, deşi conţinutul lor îl considera restrîns, prevederile lor dorindu-le mai cuprinzătoare[43].

Deşi România şi-a onorat obligaţiile ce-i reveneau dinainte de război[44] şi din tratatele de pace[45], a militat activ pentru normalizarea relaţiilor cu vecinii, ea s-a văzut pusă în faţa unor probleme cu substrat revizionist prezentate ca încălcări ale spiritului tratatului de la Trianon prin felul în care a fost înfăptuită reforma agrară în Transilvania. Sesizînd această tendinţă, Nicolae Titulescu arăta într-o scrisoare din 1925 pericolul ce l-ar putea constitui pentru interesele ţării: „Războiul de revanşă — scria Nicolae Titulescu — a început sub forma războiului juridic de la Geneva. Dacă ajungem la rezultate care permit agitaţia pe urma războiului juridic, celălalt război va fi cu atît mai uşurat pentru vrăjmaşii ordinei actuale de lucruri în Europa" [46]. Pornind de la aceste considerente Nicolae Titulescu a apărat interesele României în chestiunea coloniştılor, după cum reiese din scrisoarea[47] sa din 1925, şi în procesul optanţilor în 1928 cu o competenţă rar întîlnită

---

[36] Muzeul de Istorie al R.S.R., nr. inv. 111208.

[37] Ibidem, nr. inv. 111209.

[38] Ibidem, nr. inv. 111213.

[39] Ibidem.

[40] Ibidem, nr. inv. 111216.

[41] Petre Bărbulescu, *România la Societatea Naţiunilor*, Edit. politică, Bucureşti, 1975, p. 23.

[42] Nicolae Titulescu a reprezentat România la toate Adunările Societăţii Naţiunilor, excepţie făcînd cele din anii 1922 şi 1928, de asemenea la majoritatea sesiunilor Consiliului Societăţii Naţiunilor — *Dictionnaire diplomatique*, publicat sub redacţia lui A. F. Frangulis, vol. V, Paris, f.a., p. 1120.

[43] Petre Bărbulescu, op. cit., p. 34—41 ; Nicolae Titulescu, *Documente diplomatice*, p. 158. Rezervele lui Nicolae Titulescu privind eficienţa Societăţii Naţiunilor îşi găsesc ecoul într-o scrisoare din 19 noiembrie 1924, în care arată că deşi a primit trei invitaţii oficiale pentru a ţine o conferinţă la Sorbona despre Liga Naţiunilor, urmînd a fi prezidată de Aristide Briand, se întreabă „cum o să vorbesc de Societatea Naţiunilor, şi cum pot să spun tot ce gîndesc de protocol, căci trebuie să fiu sincer cu mine" — Muzeul de Istorie al R.S.R., nr. inv. 111217.

[44] România, după cum arăta ministerul său de finanţe în 1932 la Conferinţa de la Stresa, „e aproape singura printre statele debitoare care a reuşit să facă faţă neîntrerupt tuturor obligaţiilor sale externe" — „Dimineaţa", 8 septembrie 1932.

[45] In privinţa minorităţilor România a respectat angajamentele ce-i reveneau prin prevederile tratatului adiţional din 9 decembrie 1919, după cum reiese din rezoluţiile consiliului Societăţii Naţiunilor sau dintr-o scrisoare adresată de Robert Cecil lui I. G. Duca, ministrul afacerilor străine — „Journal Officiel de la Société des Nations", VII-a, p. 742 în George Sofronie, op. cit., p. 63.

[46] Muzeul de Istorie al R.S.R., nr. inv. 111222.

[47] Ibidem.

www.mnir.ro

și o intransigență fără precedent, deoarece în demersurile maghiare la Geneva și Haga riscul de a se lua în discuție așezămîntul agrar din România, cînd în opinia sa indiscutabilitatea și intangibilitatea legilor agrare ale țării deveniseră o dogmă [48].

Larga activitate diplomatică desfășurată de Nicolae Titulescu în cadrul Societății Națiunilor și ca ministru de externe între 24 noiembrie 1927 — 10 noiembrie 1928 pentru apărarea securității și menținerea statu-quoului teritorial pe baza creierii unui sistem de pacte regionale cu caracter defensiv a contribuit la creșterea prestigiului său internațional, a făcut dovada contribuțiilor aduse de România în relațiile internaționale. Sintetizînd acest program devenit tradițional și ridicat la valoare de axiomă, Nicolae Titulescu preciza în 1927: „Politica externă a României este dominată de perfecta concordanță ce există între interesele românești și interesele europene. Toate actele din trecut ale politicii externe române, toate actele acestei politici în viitor se explică sau se vor explica prin această considerație fundamentală. România e avidă de pace ca mai toate națiunile ce au fost încercate de războiul mondial. Dar nu există pace fără o ordine internațională și nu poate fi ordine fără o absolută încredere în statornicia ei. De aceea a apăra energic prin toate mijloacele așezămîntul actual al Europei e un suprem comandament al păcii" [49].

Criza economică din anii 1929—1933 care a afectat puternic întreaga lume capitalistă, accentuînd tendințele revizioniste din partea statelor învinse, a impus necesitatea unei personalități puternice, recunoscută pe plan internațional, care să conducă cu autoritate lucrările Societății Națiunilor într-o perioadă atît de frămîntată [50]. Dejucînd manevrele statelor revizioniste, care încercau să-și impună propriul lor candidat, Franța, Anglia, Polonia și țările Micii Înțelegeri au sprijinit candidatura lui Nicolae Titulescu, care la 10 septembrie 1930 a întrunit cea mai mare majoritate înregistrată vreodală in existența sa la alegerea președintelui [51]. Astfel, Nicolae Titulescu a condus lucrările celei de-a XI-a sesiuni ordinare a adunării, care, potrivit aprecierilor sale, avea de discutat „probleme ce depășesc în importanță pe cele abordate pînă acum de Societatea Națiunilor" [52]. Înalta prețuire adusă personalității lui Nicolae Titulescu purta în ea semnificația profundă dată de legătura dintre calitățile sale remarcabile și România, al cărei fiu se considera. Din primul moment al investirii sale, cu ocazia deschiderii sesiunii, Nicolae Titulescu ținea să precizeze că alegerea sa este un semn de considerație pentru România. Exprimîndu-și mulțumirile pentru marea cinste ce i s-a făcut lui și patriei sale, considera înalta demnitate drept o „dovadă că eforturile permanente ale țării mele de a organiza prin pace și muncă o viață conformă cu marile principii ale Socețiii Națiunilor n-au trecut neobservate" [53].

In condițiile ascensiunii curentului revizionist, cercurile diplomatice din țările învingătoare s-au orientat din nou asupra lui Nicolae Titulescu spre a-l desemna președintele celei de a XII sesiuni ordinare a Adunării Societății Națiunilor [54].

După cum informa minintrul de externe D. I. Ghika pe regele Carol al II-lea, problema Anschlussului și restaurării Habsburgilor fuseseră puse în discuție la Geneva, iar noua sesiune avea să se deschidă într-o „atmosferă tristă și descurajantă" [55]. Societatea Națiunilor era considerată de unele cercuri politice și de presă

---

[48] Ibidem, nr. inv. 111224 ; Ion Oprea, op. cit., p. 140—152 ; N. Titulesco, *La réforme agraire en Roumanie et les optants hongrois de la Transilvanie devant la Société des Nations, mars-juillet*, Paris, 1924, p. 63.

[49] „Universul", 13 iulie 1927.

[50] Petre Bărbulescu, op. cit., p. 122—123.

[51] Ibidem, p. 133 ; Ion Oprea, op. cit., p. 186.

[52] Nicolae Titulescu, *Documente diplomatice*, p. 331.

[53] Ibidem.

[54] Ion Oprea, op. cit., p. 188.

[55] Muzeul de Istorie al R.S.R., nr. inv. O.E. 228 ; Arhivele Statului București, Fond Casa Regală, dos. 119/1931, f. 1—4.

www.mnir.ro

ca ajunsă „la ultima turnantă în care dacă nu se redresează o aștepta sfîrșitul“ [58]. Alegerea lui Nicolae Titulescu ca președinte al Adunării Societății Națiunilor este considerată ca singurul moment de interes ca urmare a replicii hotărîte dată țărilor revizioniste ce urmăriseră prin candidatura contelui Aponny să ralieze în jurul celor 83 de ani ai săi și a talentului său oratoric voturile necesare spre a împiedica realegerea reprezentantului României [57]. Intransigența Angliei a determinat eșecul planului conceput de statele revizioniste [58]. În timpul discuțiilor dinaintea alegerii președintelui, delegații mai multor țări, în frunte cu delegația britanică, au stăruit pe lîngă Nicolae Titulescu să prezideze pentru a doua oară Adunarea Societății Națiunilor. Înțelegînd să rămînă fidel tradiției care a statornicit că aceeași persoană nu poate fi realeasă în înalta funcție, reprezentantul României a precizat că nu-și va depune candidatura, dar dacă Adunarea își va manifesta voința în sens contrar, va înțelege să se supună acestei voințe [59]. Realegerea sa ca președinte al celei de-a XII-a sesiuni ordinare a Adunării Societății Națiunilor — caz unic în analele acestei instituții — a însemnat o nouă victorie împotriva manevrelor statelor revizioniste, un succes strălucit al României [60].

Dacă Nicolae Titulescu în discursul de deschidere a sesiunii sublinia din nou cinstea ce i s-a făcut patriei sale prin reinvestirea lui în fruntea forului internațional de la Geneva, o parte din oamenii politici din țară, după cum reiese din raportul susmenționat, au privit evenimentul cu invidie, fără a înțelege semnificația lui profundă [62].

În strînsă legătură cu ecoul larg internațional pe care l-a avut realegerea lui Nicolae Titulescu ca președinte al celei de a XII-a sesiuni ordinare a Adunării Societății Națiunilor, in patrimoniul Muzeului de Istorie al R. S. România se găsește un album de caracter omagial [63]. Intitulat „Societes des Nations 1931“, albumul, al cărui autor este Oscar Lazar, ce l-a lucrat la Geneva, conține ca prefață fragmente din discursul ținut de Nicolae Titulescu, în calitate de președinte, la închiderea celei de a XII-a sesiuni ordinare a Adunării Societății Națiunilor. Un număr de 80 de reproduceri după litografii de portrete, crochiuri sau studii prin prospețimea liniilor surprinde fizionomiile membrilor Adunării și Comisiilor Societății Națiunilor, ale unor personalități de seamă ale lumii interbelice, care au reprezentat statele lor la sesiunea pe care Nicolae Titulescu a avut onoarea să o conducă.

Ca președinte al celor două sesiuni consecutive ale Adunării Societății Națiunilor, Nicolae Titulescu a căutat să impulsioneze dezbaterile, să găsească noi mijloace de înlăturare a obstacolelor care împiedicau apărarea și colaborarea dintre state în vederea menținerii păcii [64].

Pînă la 29 august 1936, cînd a fost înlăturat din guvern în condiții fără precedent în istoria politică a țării, Nicolae Titulescu, a rămas, după cum declara spre sfîrșitul carierei sale, „un soldat al țării mele în tranșeele păcii și care n-a cunoscut încă demobilizarea...“ [65].

Concepția sa de o remarcabilă complexitate, activitatea neobosită desfășurată în slujba celor mai nobile idealuri de pace și apropiere între state au intrat în tezaurul tradițiilor progresiste ale poporului nostru, iar mărturiile legate de ele stau la loc de cinste în Muzeul Național de Istorie, insuflînd puternice sentimente de patriotism numeroșilor vizitatori.

---

56 Ibidem.

57 Ibidem.

58 Ibidem.

59 Muzeul de Istorie al R.S.R., nr. inv. 33691/92, „Gazeta Transilvaniei“, din 11 septembrie 1931.

60 Petre Bărbulescu, op. cit., p. 139.

61 Nicolae Titulescu, *Documente diplomatice*, p. 376—377.

62 Muzeul de Istorie al R.S.R., nr. inv. O.E. 228 ; Arh. St. Buc., Fond Casa Regală, dos. 119/1931 f. 1—4.

63 Muzeul de Istorie al R.S.R., nr. inv. 116791.

64 Ion Oprea, op. *cit.*, p. 190.

65 „Dimineața“, 11 mai 1935.

www.mnir.ro

LE DIPLOMATE ROUMAIN NICOLAE TITULESCU, PRÉSIDENT DE LA SOCIÉTÉ DES NATIONS, RECONNAISSANCE DU PRESTIGE DE LA ROUMANIE

R é s u m é

Après la réalisation de l'État national unitaire roumain, l'objectiv fondamental de la politique externe de la **Roumanie** *d'entre les deux guerres devient le reconnaissance de l'union et sa consolidation au plan international en vue de conserver l'intégrité territoriale et son indépendance national. Le rôle central dans la politique externe de la* **Roumanie**, *dans sa représentation à la Société des* **Nations** *a été detenu par le grand homme politique et illustre diplomat Nicolae* **Titulescu.** **Tout** *au long de sa prolongée activité il a défendu avec un ardent patriotisme et une remarcable compétence les intérêts du pays. Il a brillé au cadre de la Société des* **Nations** *étant élu président pendat les sessions de 1930 et 1931, ce qui constitue un cas unique dans les annales de ce haut forum international à l'activité duquel il a apporté une considérable contribution. A côté des témoignages originaux d'une inestimable valeur relative aux traditions de lutte du peuple roumain, pour la libération sociale et nationale, pour la défense de l'indépendance et de l'unité nationale, le* **Musée** *d'Histoire de la* **R.** *S.* **Roumanie** *comprend dans son patrimoine des nombreux objets relatifs à l'activité de* **Nicolae Titulescu** *entre 1919—1928, à l'élection de celui-ci, pour la deuxième fois comme président de l'***Assemblée** *de la Société des* **Nations** *en 1931.*

www.mnir.ro

CONSENS NAŢIONAL IN APĂRAREA INDEPENDENŢEI, SUVERANITĂŢII ŞI INTEGRITĂŢII ÎN ROMÂNIA ANULUI 1939

de dr. LIVIA DANDARA

Ce a însemnat anul 1939 în istoria universală, în istoria Europei, în istoria României — bogata istoriografie postbelică a prezentat în mare măsură, deşi izvoarele par a-i fi nesecate. An de răscruce în destinul multor popoare; an de agonie a unei epoci de pace precară, dar de pace; an de început al unui nou conflict mondial, cum cel mai adesea este evocat, uitîndu-se parcă cele opt luni cînd pacea mai putea fi salvată. Anul 1939, anul în care, pînă la conflictul militar, popoarele au suferit şi au trecut prin alte succesive „răboaie“ — războiul nervilor, războiul duelurilor oratorice, războiul undelor radiofonice şi al agenţiilor de presă, războiul mesajelor şi ultimatumurilor, războiul diplomaţilor, al mobilizărilor militare cu aspect de repetiţie generală la o dramă care se pregătea în spatele culiselor —, pentru ca să se dea cuvînt tunurilor.

Intr-o crescîndă încordare internaţională, marile puteri transformaseră harta Europei într-o tablă de şah, manevrînd mutări dintre cele mai imprevizibile şi nedrepte, folosind statele mici ca simple piese de sacrificiu, într-un joc de interese, perfectat în cancelarii şi executat de state majore. Septembrie 1938 — septembrie 1939 constituie un capitol de istorie universală evoluînd sub semnul revizuirilor şi răsturnărilor. Revizuiri de tratate, revizuiri de hotare, revizuiri de principii. Răsturnări de alianţe, răsturnări în echilibrul de forţe. Prefaţînd confruntarea militară, toate s-au succedat într-un tempo rapid. Sub cerul acesta brăzdat de ameninţări şi pericole, în partea răsăriteană a Europei, la fel ca şi alte paşnice state, exista România şi poporul său care voia să trăiască în pace.

Fixînd locul micilor state „răspîndite şi răsfirate pe marginea marilor imperii“, străduinţele lor de a supravieţui pentru a asigura popoarelor lor „o liniştită şi fecundă dezvoltare“, directorul oficiosului „România“, Cezar Petrescu medita cu gîndul la ţara sa: „Din nefericire, imperialismele nu sînt de acord asupra razei in care au dreptul să-şi exercite protecţiunea“. [L. D.: expresie consacrată, în epocă, pentru contemporana noastră „sferă de interese“]. „De aceea, ele se şi bat intre ele pe viaţă şi pe moarte“ [L. D.: Din cei 150 milioane km. p. de uscat ai planetei, în 1939, şapte mari puteri deţineau aproape 62%, în următoarea ierarhie: Marea Britanie (cu un imperiu colonial de 139 de ori mai mare decît metropola), U.R.S.S., Franţa (cu un imperiu de 22 ori mai mare ca metropola), S.U.A., Italia, Japonia, Germania. Corespunzător teritoriilor stăpînite, din 2 miliarde de locuitori, 58% intrau în componenţa aceloraşi şapte mari puteri: 488 milioane — Imperiul Britanic ; 170 milioane — U.R.S.S. ; 130 milioane — S.U.A. ; 110 milioane — Franţa, 100 milioane — Japonia; 80 milioane — Germania; 60 milioane — Italia] [1]. Iar ţările mici şi mijlocii ? — reiau firul meditaţiei lui Cezar Petrescu: „privesc uluite această gigantică dispută în care e pusă deseori în joc soarta lor şi se străduiesc prin eforturi supraomeneşti să-şi ferească destinul abia limpezit, de catastrofalele consecinţe ale luptei dintre uriaşi“.

Şi, pentru a spulbera orice echivoc privind atitudinea indiferent cărei mari puteri, el îşi avertiza compatrioţii: „Experienţa istorică ne-a învăţat să înţelegem

[1] „România“, an. II, nr. 473, 22 septembrie 1939.

www.mnir.ro

bine că marile puteri nu întreprind niciodată acţiuni de generoasă protecţiune fără a avea interese proprii de o dură evidenţă"[2].

România — cu cei 295 049 km pătraţi şi 20 milioane locuitori, la cît ajunsese in septembrie 1939 — avea o populaţie activă de circa 10 543 000 cetăţeni, din care 8 719 400 erau oamenii satelor — talpa ţării — şi 1 823 000 orăşenii. Aceasta era forţa umană, matură, suport de muncă şi apărare a ţării. In raport cu această forţă umană, ţara avea de apărat o frontieră de 3 400 km, din care 812 km cu U.R.S.S., 601 km cu Bulgaria, 557 km cu Iugoslavia, 428 km cu Ungaria şi 201 km cu Polonia (fostă şi cu Cehoslovacia)[3].

Ori, anul 1939 avea să însemne — pentru a cita oară în istoria sa ? — aproape o continuă alarmă la fruntarii. La toate. Sub ochii săi, dispăruse ca stat vecina şi aliata sa Cehoslovacie, mica Albanie, iar celorlalte state, din centrul şi sud-estul Europei, li se anunţau pericole şi destine asemănătoare. In tot cursul anului 1939, pe lîngă multiplele complicaţii diplomatice cu care a fost confruntată, România a trebuit să contracareze un periculos val de propagandă şi acţiune revizionistă, venind din toate direcţiile, sincronizate şi dirijate de cei care-şi asumaseră rolul de a dirija momentele propice unor asemenea campanii, să ţină piept unor permanente presiuni economice care-i subminau independenţa şi suveranitatea, să înfrunte tot soiul de ameninţări cu forţa şi intimidări militare(au fost „la modă" ciocnirile şi incidentele de graniţă), să discearnă binele de rău, din permanentele sfaturi, sugestii, şantaje, cu puternic aspect de amestec în treburile ei interne, care-i erau transmise de aliaţi, de vecini sau, pur şi simplu, de cei ce deveniseră arbitrii Europei.

In maniera şi cu tonul dat de propaganda şi practica hitleristă şi mussoliniană, România s-a aflat bombardată, pe tot parcursul anului 1939, cu injurii, cu procese de intenţii, cu învinovăţiri tendenţioase — care veneau din direcţia celor care jinduiau la hotarele ei —, începînd cu cele de ordin social, exploatate demagogic, continuînd cu cele de ordinul organizării politice — regim constituţional, reprezentare parlamentară, viaţă partidistă, fizionomia guvernelor şi a miniştrilor, diplomaţia promovată — dar, mai ales, agitîndu-se chestiunile naţionalităţilor conlocuitoare, prin tot ce putea fi speculat din realele sau falsificatele deficienţe şi dificultăţi. Şi toate acestea, venind din partea unor state care, în nici un caz, nu atinseseră o mai democratică sau o mai progresistă organizare social-politică. Dimpotrivă. Organul central de presă al P.C.R. avertiza poporul în acest sens: „Minoritatea germană este dinamită pentru statul în care se află şi drojdie pentru creşterea Germaniei Mari"[4] — spusese un şef hitlerist. Şi ce altceva fusese Anschlussul, Münchenul, primul Dictat de la Viena, apoi Danzigul... decît aplicarea acestei reţete — schimbînd doar numele minorităţii ce „trebuia" eliberată ! — pentru a ştirbi şi cotropi popoare şi teritorii străine?

Agitarea problemei minoritare — cum se spunea în epocă —, propagarea unor pretenţii pseudo-istorice antiromâneşti, denigrarea şi răstălmăcirea unor măsuri de securitate internă (ca cea a reprimării Gărzii de fier, iniţiată de guvernul Călinescu) lezau suveranitatea naţională a statului român. Dar atunci, şi după aceea, poporul român a ştiut că, departe de a fi însemnat grijă pentru populaţia revendicată, adevăratul scop urmărit de inamicii României viza ştirbirea hotarelor, raptul teritorial, subjugarea economică şi, prin aceasta, slăbirea şi distrugerea însăşi a existenţei naţionale de stat.

Prin Constituţia din februarie 1938, consacrînd o realitate, teritoriul României era declarat stat naţional, unitar, indivizibil şi inalienabil. In titlul II, art. 4, Constituţia stipula (îndatorirea aceasta fiind, fără tăgadă, una din îndatoririle sacru consimţite de întregul popor) că *„Toţi românii*, fără deosebire de origine etnică şi credinţă religioasă, sînt datori: a socoti patria drept cel mai de seamă temei al rostului lor în viaţă, a se jertfi pentru apărarea integrităţii, independenţei şi demnităţii ei"[5]. De reţinut: toţi *românii*, fără precizarea *toţi bărbaţii*. La 17 septembrie 1938 a apărut, de altfel, un decret-lege prin care se introducea, legis-

---

[2] „România", an. III, nr. 661, 1 aprilie 1940.

[3] „Lumea nouă", an. XXXII, nr. 35, 27 august 1939.

[4] „Scînteia", an. VIII, nr. 14, 25 noiembrie 1939.

[5] „Parlamentul românesc", Revista lumii politice, an. IX, nr. 262—263, 28 februarie 1938.

www.mnir.ro

lativ, una din cele mai avansate reforme (pe care alte state cu mai vechi şi pretenţioase tradiţii democratice nu o aveau) care prevedea că: „In timp de război, femeile sînt datoare să presteze serviciu patriei", explicîndu-se că aceasta corespundea spiritului noii Constituţii care acordase drepturi cetăţeneşti politice şi femeilor[6].

A existat în cea de a doua conflagraţie mondială, precedînd-o şi secondînd-o, un teribil război al undelor şi al propagandei prin presă. Agenţiile D.N.B., Havas, Tass, Rador, Patt, Stefani, presa şi posturile de radio din Londra, Berlin, Roma, Paris, Moscova, Tokio, Washington ş.a. consacrau evenimentelor de pe arena internaţională majoritatea spaţiului şi timpului. Şi în România, datorită unei moderne şi eficace organizări a serviciului de presă şi propagandă (de pe lîngă Consiliul de Miniştri), opinia publică a fost informată la „zi" cu derularea evenimentelor. Cotidiene de mare tiraj, săptămînale de diverse profile, reviste şi ore de emisiuni radiofonice, presa comunistă tipărită în condiţii de ilegalitate consemnau şi comentau densa şi tensionata activitate de pe scena politică mondială în derivă. Factorii guvernamentali cu răspunderea securităţii şi apărării ţării, scriitori şi gazetari patrioţi, oameni politici sau proeminente personalităţi din diverse domenii ale vieţii social-politice româneşti prezentau, interpretau, desluşeau substratul marii diversităţi a ştirilor, comunicatelor, plasînd şi explicînd rolul şi poziţia României în versatila conjunctură internaţională care a premers şi culminat cu izbucnirea războiului.

Opinia publică din România a ştiut la timp — la nivelul la care au fost avizate şi alte naţiuni, în limita posibilităţilor oferite de atît de secreta diplomaţie a timpului —, a ştiut şi a tras învăţămintele de rigoare: despre criza sudetă, despre spiritul şi consecinţele acordului de la Miinchen, despre criza post-müncheneză „rezolvată" prin primul Dictat de la Viena al Axei, despre dezmembrarea şi cotropirea Cehoslovaciei şi Albaniei, despre Danzig şi conflictul germano-polon, despre eforturile depuse de diverse state şi grupări de alianţe pentru a preveni, stăvili sau localiza declanşarea încleştărilor armate, despre tratativele bi sau multilaterale vizînd stabilirea păcii în diverse zone, despre garanţii acordate sau refuzate de către marile puteri, despre ciocnirile şi provocările la graniţe, despre furibunda propagandă revizionist-revanşardă războinică.

Sigur, în paleta forţelor sociale şi politice româneşti, atitudinea faţă de înaltele îndatoriri faţă de patrie era diferită ca motivaţie, manifestare, metodă sau aport. Este însă un lucru evident că, în România interbelică, din interese şi poziţii deosebitoare, fiecare clasă socială, fiecare entitate naţională, fiecare grupare politică era profund interesată în menţinerea unităţii naţionale, a integrităţii teritoriale, ideal permanent al luptei multiseculare a atîtor generaţii. Termenul acesta de „consens" — relativ nou (spun politologii), schimbîndu-şi forma de exprimare, avînd însă acelaşi fond —, s-a manifestat în istoria românilor ca o mare necesitate, ca o supremă poruncă naţională, în momentele cruciale. 1859, 1877, 1918 — în epoca modernă — ce au însemnat decît consensul în lupta pentru unire, pentru cucerirea deplinei independenţe de stat, pentru desăvîrşirea unităţii naţionale? Generaţiei dintre cele două războaie mondiale, deci din 1939, i-a revenit rîndul să apere şi să păstreze acest patrimoniu. Şi fără îndoială, anul 1939, din acest unghi de judecată, a însemnat un pilduitor exemplu. Fără să idealizăm realităţile.

Regretăm, spaţiul unei comunicări nu permite o ilustrare bogată a tezei enunţate. Cerînd îngăduinţa întreruperii unei cursivităţi de compoziţie, vom cita cîteva semnificative documente în sprijinul acestei afirmaţii.

1 ianuarie 1939. Înalt ordin de zi către oştire dat de Carol al II-lea: „Trecutul ne arată cum am ştiut, prin destoinicia şi vitejia luptătorului român, să păstrăm neştirbită entitatea naţională şi să întregim naţia într-un singur mănunchi. Tot acest trecut, cînd graniţele noastre pot fi ameninţate şi unitatea noastră naţională atinsă, va fi îndemnul care va mîna oastea Mea să-şi îndeplinească cu dragoste şi cu credinţă datoria supremă faţă de Patrie şi tron"[7].

11 ianuarie 1939. Armand Călinescu (personalitatea care, practic, a condus marile departamente implicate în apărarea ţării, fiind prim-ministru, ministrul Apărării Naţionale şi ministrul de interne), vorbind la „Ora naţiunii" despre proas-

[6] „Timpul", an. II, nr. 496, 19 septembrie 1939.

[7] „Argus", an. XXVIII, nr. 7719, 1 ianuarie 1939.

www.mnir.ro

pătul înfiinţatul F.R.N. „...în ceasul de faţă să uităm cu toţii orice ne-a despărţit în trecut [...] Lozinca F.R.N. trebuie să fie «APĂRAREA PATRIEI»" [8].

1 mai 1939. Acelaşi Armand Călinescu, la Congresul breslelor: „Cînd se va schiţa, de undeva, o încercare de atingere a teritoriului nostru, ea se va izbi de cea mai hotărîtă şi cea mai neclintită rezistenţă. [...] Această politică nu este numai politica guvernului sau politica unui grup de oameni: aceasta este politica ţării, politica naţională" [9].

27 mai 1939. Din manifestul electoral al aceluiaşi Armand Călinescu: „Noi avem un patrimoniu sfînt, pe care înaintaşii noştri l-au creat; sîntem datori să-l păstrăm cu orice sacrificiu. Oricare va fi rezultatul, istoria va înregistra hotărîrea noastră de viaţă independentă şi curajul nostru de a o apăra" [10].

29 mai 1939. Grigore Gafencu (ministrul afacerilor străine) în Manifestul său electoral: „Nu luăm nimic din ceea ce nu e al nostru, apărăm însă şi întărim tot ce ne aparţine — iată principiul de temelie al politicii noastre externe" [11].

27 martie 1939. Din discursul lui Alexandru Vaida Voevod (consilier regal, membru fondator al F.R.N., ulterior preşedinte al Adunării deputaţilor) la constituirea Consiliului superior al F.R.N., evocînd momentele de abia depăşita criză de la graniţa ţării: „Această mobilizare spontană a mulţimilor a fost dovedirea că fiecare dintre noi avem ce apăra, fiecare ţinem la vatra care este a noastră, pentru veci, şi sîntem gata, cu mic cu mare, să aducem suprema jertfă pentru salvarea patrimoniului nostru". Adresîndu-se, fără îndoială, acelora care mai aveau in inimă credinţa partidelor din care proveneau, omul care rostise în parlamentul de la Budapesta (în 1918) hotărîrea românilor de a se despărţi de Ungaria spunea: „De orice provenienţă aţi fi, domnilor miniştri, de orice provenienţă am fi noi [L. D.: şi se ştie că provenienţa în guvern şi F.N.R. era din aproape toate partidele, liberal, ţărănist, radical, social-democrat, iorghist, vaidist ş.a.], pe*ntru* mome*nt* soli*daritat*e şi pentru munca voastră [a guvernului], recunoştinţă" [12].

Am putea continua exemplele cu atestări similare privind unanimitatea şi consensul, în aceeaşi direcţie, a miniştrilor Victor Iamandi, Petre Andrei, Mihai Ralea, Mitiţă Constantinescu, Victor Slăvescu, M. Ghelmegeanu, Silviu Dragomir; sau a consilierilor regali Artur Văitoianu, Gheorghe Tătărescu, Nicolae Iorga; sau a parlamentarilor Ene Ernest, Alexandru Mâţă, Eftimie Gherman, Ion Agîrbiceanu; sau a directorilor de ziare şi a marilor gazetari ai timpului, Cezar Petrescu, Alexandru Rosetti, Mihail Sadoveanu, Zaharia Stancu, Mircea Grigorescu, Ion Popescu-Puţuri, George Ivaşcu şi atîţia mulţi alţii.

Un rol aparte, după guvern, a avut Frontul Renaşterii Naţionale — expediat în istoriografia noastră prea superficial în categoria unei pure ficţiuni politice reacţionare, neviabile, dăunătoare.

Pînă la un punct, lucrurile stau chiar aşa, în comparaţie cu regimul pluripartidist democratic anterior. Sensul naţional al formaţiunii politice al F.R.N.-ului, pentru circumstanţele anului 1939, considerăm că trebuie însă reinterpretat. Cine şi cum a aderat la F.R.N.? Foarte mulţi. În primele două săptămîni, peste 3 milioane de cetăţeni, inclusiv naţionalităţile conlocuitoare. Unii, desigur, fără să-l agreeze pe Carol; alţii fără să accepte ca definitivă ideea dispariţiei pluripartidismului; alţii, alăturîndu-se unor aparenţi vechi inamici, numai pentru că fuseseră înregistraţi în partide adverse; alţii, din motive politicianiste, cu gindul la posibilitatea participării la guvernare. Au aderat, totuşi, la F.R.N., şi, în sfîrşit, după 20 de ani, a existat posibilitatea ca să fie împreună în guvern, F.R.N. sau Parlament, dar mai ales în marile acţiuni de apărare a patriei naţional-ţărăniştii Călinescu, Ralea, Petre Andrei, cu naţional-liberalii Victor Iamandi şi Victor Slăvescu, cu social-democraţii Jumanca, Flueraş şi Eftimie Gherman, cu Iorga lîngă C. C. Giurescu, cu Tătărescu lîngă Argetoianu, cu maghiarii Emeric Gyarfas şi Paul Szasz lîngă germanul Rudolf Brandsch şi polonezul Titus Cercavsky (după căderea Poloniei

---

[8] „Semnalul", an. II, nr. 287, 13 ianuarie 1939.

[9] „Universul", an. 56, 4 mai 1939.

[10] „România", an. II, nr. 355, 27 mai 1939.

[11] „România", an. II, nr. 357, 29 mai 1939.

[12] „România", an. II, nr. 298, 29 martie 1939.

www.mnir.ro

singurul polonez reprezentat într-un parlament), cu muncitorul cizmar Ene Filipescu lîngă ţăranul Ilie Dobrotă, cu senatorul Rădulescu-Motru (preşedintele Academiei) lîngă prima femee senator ş.a., ca să nu vorbim decît despre lideri, şi nu despre toţi. Cît priveşte masa partizanilor vechilor partide, ea a urmat, în covîrşitoare majoritate, linia colaborării şi nu a opoziţiei. Chiar expectativa şi pasivitatea lui Maniu şi Brătianu nu a fost, în nici un caz, îndreptată împotriva intereselor naţionale majore. De ce oare? După părerea noastră pentru un singur motiv: înalta înţelegere a momentului prin care trecea atunci România. Răfuielile sociale şi politice erau nu suprimate, ci amînate. Aceleaşi consideraţii sînt potrivite şi Parlamentului reieşit din alegerile din iunie 1939, şi nu împărtăşim părerea istoricilor care consideră că, în România, viaţa parlamentară s-a oprit, cumva, în noiembrie 1937. Mărturie stau dezbaterile din scurtele, dar densele sesiuni ale legislaturii, care, din punctul de vedere al grijei pentru soarta patriei, pentru înţeleapta ei conduită internaţională, pentru întărirea potenţialului de apărare al oştirii — nu sînt cu nimic mai prejos decît cele din legislaturile regimului parlamentar pluripartidist. Şi este un motiv de mîndrie legitimă, pentru partidul cel mai îndreptăţit să se pronunţe asupra acestor realităţi — P.C.R. — că a ştiut să discearnă comandamentul naţional al momentului, adoptînd o atitudine de înalt patriotism în acel an 1939. Atitudinea critică, dar nuanţată, faţă de instituţiile şi acţiunile regimului.

Dezbaterile din conferinţele cu activul de partid (ianuarie-februarie 1939), indicaţiile şi propaganda în rîndul maselor, marea demonstraţie din 1 Mai 1939, Plenara din iunie 1939, lupta concretă, de zi cu zi a comuniştilor s-a desfăşurat prin activitatea inclusiv în noile forme instituţionale (F.R.N., bresle, „Muncă şi voie bună"). „Muncitorimea şi celelalte pături şi organizaţii nefasciste — se spunea în Hotărîrea C.C. al P.C.R. din ianuarie 1939 — să nu se izoleze de organizaţiile politice, profesionale şi naţionale înfiinţate recent sau care urmează să fie înfiinţate in viitorul apropiat".

Recomandîndu-se intrarea in corpore în aceste organizaţii, Conferinţele organizate de regionalele de partid (februarie 1939) au insistat asupra necesităţii ca toate organizaţiile de masă nefasciste, profesionale, economice, inclusiv ale naţionalităţilor conlocuitoare, să accepte acest punct de vedere, pentru ca astfel să se întărească lupta pentru adevăratele interese ale poporului [13]. Aşa s-a explicat marea ridicare la lupta de apărare din martie 1939. Aşa s-a explicat marea demonstraţie din 1 Mai 1939. Aşa s-a explicat faptul că, în momentul cînd s-a produs desăvîrşirea izolării României pe plan extern (august 1939), poporul român a avut resurse să-şi strîngă rîndurile şi să se apere. Atît cît şi *cum* puterea şi circumstanţele i-au îngăduit. In orice caz, anul 1939 a fost anul consensului de apărare a independenţei, suveranităţii şi integrităţii. Acest consens nu va fi abandonat nici-cînd de poporul român, chiar dacă, pentru scurte intervale, el a fost pus la grele încercări. Pentru că, dacă se analizează comparativ anul 1939 cu anul lui august 1944, se observă înnodarea unui fir nefiresc întrerupt de împrejurările grave internaţionale din anii 1940—1944. Din multe puncte de vedere, august '44 îşi găseşte rădăcinile în anul 1939.

Această opinie a lăsat-o posterităţii, ca o mărturie pentru o clipă, şi cel mai mare istoric contemporan al anului 1939, Nicolae Iorga: „Ca istoric spun: Eu nu am întîlnit de la 1866 în acţiunea diplomatică a ţării încă atîta unitate, nici atîta maximă inteligenţă şi un succes atît de hotărît [...] Această seară a fost memorabilă" [14].

Seara memorabilă la care se referea Iorga era Consiliul de Coroană din 15 aprilie 1939, în care Grigore Gafencu a prezentat un detaliat *Memoriu* privind acţiunea guvernului de pînă atunci şi căile preconizate în etapa următoare, pentru a salva integritatea ameninţată a României.

---

[13] Arhiva I.S.I.S.P., cota A XXIII, 14 B, nr. inv. 1598.

[14] Armand Călinescu, „Însemnări zilnice", Arhiva I.S.I.S.P., fond 2, dosar 11, f. 5—7.

www.mnir.ro

CONSENSUS NATIONAL POUR LA DÉFENSE DE L'INDÉPENDANCE, LA SOUVERAINTÉ ET L'INTEGRITÉ DE LA ROUMANIE EN 1939

Résumé

Moment crucial dans la destinée de plusieurs peuples, moment pendant lequel, jusqu'au déclenchement de la conflagration mondiale, les peuples ont passé par d'autres «guerres» successives — la guerre diplomatique, la guerre des nerfs, la guerre des messages et des ultimata — l'an 1939 a signifié pour la Roumanie aussi une période des plus dramatiques de son histoire d'entre les deux guerres. Dans une croissante tension internationale pendant que les Grandes Puissances avaient transformé la carte de l'Europe dans un échiquier et employaient les petits Etats comme des simples pièces de sacrifice dans l'injuste jeu de leurs intérêts, le peuple roumain s'est trouvé dans la situation de défendre avec du courage le patrimoine national.

Dans la configuration des forces politiques et sociales roumaines, l'attitude envers les hauts commandements de la nation a été diversifiée comme motivation, manifestation, méthode ou apport. Mais ce qui est sûr c'est que, ayant des intérêts et des positions différentes, chaque classe sociale, chaque groupement politique, chaque entité nationale de Roumanie a été profondement intéressé dans le maintient et la défense de l'unité nationale, de l'intégrité territoriale et de la paix. De ce point de vue l'an 1939 constitue un trésor qui atteste la vocation et la décision de la Roumanie en faveur d'une existence pacifique et indépendante.

www.mnir.ro

LUPTA MASELOR MUNCITOARE DIN JUD. PRAHOVA CONDUSE DE P.C.R. ÎMPOTRIVA FASCISMULUI ŞI A PERICOLULUI DE RĂZBOI, PENTRU DREPTURI ŞI LIBERTĂŢI DEMOCRATICE, INTRE ANII 1938—1940

de **IULIA STĂNESCU**

In ansamblul general al luptelor din România împotriva pericolului fascist şi al războiului, un loc aparte l-a ocupat şi lupta maselor muncitoare, a tuturor forţelor patriotice, antihitleriste din judeţul Prahova, în frunte cu comuniştii, pentru drepturi şi libertăţi democratice, independenţă naţională şi integritate teritorială între anii 1938—1940.

Pe baza programului şi a indicaţiilor C.C. al P.C.R., organizaţiile de partid din Prahova au desfăşurat o serioasă activitate de propagandă, răspîndind numeroase manifeste comuniste la Ploieşti, Vălenii de Munte, Cîmpina şi în alte localităţi din judeţ.

Este semnificativ în acest sens manifestul editat de Partidul Comunist Român, secţia din Prahova, adresat cetăţenilor prahoveni cu ocazia zilei de 1 Mai 1939, în care se arătau intenţiile Germaniei hitleriste de a acapara economia ţării noastre. Subliniind însemnătatea zilei de 1 Mai, în manifest se spunea: „1 Mai este ziua cînd muncitorimea îşi afirmă solidaritatea pentru o viaţă mai bună. In ziua de azi cel mai mare pericol pentru muncitorimea din România, pentru întregul popor... este pericolul de agresiune a hitlerismului... Muncitorimea română şi toţi cetăţenii acestei ţări trebuie să vegheze ca planurile de cucerire a hitlerismului să se sfarme de hotărîrea fermă a poporului de a apăra integritatea şi independenţa ţării..." [1]. Condamnînd pactul economic din 23 martie 1939, încheiat cu Germania hitleristă, arătînd că acesta „înseamnă subjugarea economică prin care nemţii devin stăpîni pe bogăţiile naturale ale ţării noastre...", manifestul P.C.R. din Prahova adresează un vibrant apel către cetăţenii şi tovarăşii prahoveni, prin care îi cheamă la luptă: „pentru a salva ţara de pericolul subjugării străine, pentru arestarea imediată a agenţilor hitlerişti, pentru drepturi şi libertăţi democratice, pentru alianţă cu toate ţările care sînt gata să intre în frontul păcii, contra statelor agresoare, pentru alianţă cu Uniunea Sovietică...". „Muncitori şi cetăţeni — se spunea în manifest — trebuie să ne unim cu toţii într-un front patriotic de apărare al fruntariilor şi independenţei ţării noastre". [2].

Manifestul, semnat „Partidul Comunist din Prahova", se încheia cu lozincile: „Trăiască 1 Mai, ziua de solidaritate internaţională a celor ce muncesc! Jos agresiunea fascistă ! Jos asupritorii naţiunilor ! Jos asuprirea muncitorească !" [3].

Iată deci că la o asemenea vibrantă chemare era firesc să răspundă cu tot elanul masele muncitoare din Prahova în frunte cu comuniştii, care au desfăşurat în această direcţie o serioasă activitate de propagandă.

Relevăm în acest sens o notă informativă din 31 mai 1939, însoţită de cinci manifeste comuniste, care a fost adresată de Prefectul judeţului Prahova rezidentului regal al ţinutului Bucegi-Bucureşti [4]. Prin această notă se comunica faptul că. în noaptea de 31 mai 1939, în urma măsurilor luate de personalul biroului de

---

[1] Muzeul de istorie şi arheologie al judeţului Prahova, fond I.C., dos. 3/1934—1944, f. 32.

[2] Ibidem.

[3] Ibidem.

[4] Arh. St. Ploieşti, fond nr. 114, dos. 9/1939, f. 16—17.

www.mnir.ro

siguranță, au fost arestați Popescu Gheorghe și Samoilă Nicolae, ambii de profesiune cismari, domiciliați în Ploiești, „în momentul cînd aruncau pe străzi și în curțile locuitorilor manifeste comuniste, date în numele C.C. al P.C.R. și intitulate «Către poporul romîn, muncitori, țărani, intelectuali, femei și tineri»“ [5]. Asupra celor doi s-au găsit circa 500 de manifeste de acest gen, aceștia urmînd să fie deferiți Consiliului de război din Brașov.

Partidul Comunist Român a dat cuvînt de ordine comuniștilor și socialiștilor să intre în bresle și să acționeze în interiorul acestora, pentru a le transforma în organizații de luptă ale clasei muncitoare, ce mențineau principii și criterii de organizații sindicale, drept de organizare la întruniri, de reprezentare a muncitorilor în fața patronului etc. Profitînd de cadrul lor organizatoric, pentru a desfășura activitatea antifascistă și antirăzboinică, P.C.R. a reușit să dobîndească o influență preponderentă în bresle, în fruntea comitetelor de bresle în Prahova aflîndu-se comuniști, socialiști, muncitori neorganizați politic, care se pronunțau în favoarea unității de acțiune a clasei muncitoare, ele însele constituind adevărate organe ale frontului unic. Acționînd în spiritul unității, clasa muncitoare a reușit să transforme un mare număr de bresle în organe active pentru apărarea intereselor ei economice și politice. Exemplul breslelor din județul Prahova este în această privință elocvent, comuniștii prahoveni au pătruns în interiorul breslelor unde au antrenat muncitorii la lupta pentru revendicări economice și politice.

Ilustrativ pentru activitatea desfășurată de comuniștii prahoveni în perioada dictaturii regale 1938—1940, sub semnul unității de acțiune a tuturor maselor muncitoare prahovene, a întregului popor, împotriva pericolului fascist, pentru apărarea independenței naționale, este un document reprezentînd de fapt o dare de seamă din 28 iulie 1939 „asupra stării de spirit din punct de vedere economic, social și politic“, întocmit de Inspectoratul muncii din Ploiești (pe luna iunie 1939) [6]. Menționîndu-se o serie de adunări de breaslă ținute de lucrătorii tăbăcari și cismari, funcționarii comerciali din magazine, muncitorii constructori, lucrătorii lemnari, „la care s-a protestat împotriva exploatării muncitorilor, cerîndu-se încheierea contractelor colective de muncă, respectarea zilei de lucru de 8 ore, a legii repaosului duminical“, deci soluționarea diverselor revendicări muncitorești, intensificarea organizării munctorilor; se arăta printre altele și faptul că lucrătorii metalurgiști întruniți în ședința de breaslă sub președinția lui Constantin Mănescu — „cunoscut ca făcînd parte din mișcarea comunistă“, au discutat chestiuni privind intensificarea organizării lor [7]. În document se precizează faptul că: „s-a observat pătrunderea în mijlocul acestei bresle, ca și în altele, a unor comuniști cum este Dumitru Șerban, care a întrerupt de foarte multe ori discuțiile spunînd că: «mizeria în lumea muncitoare este foarte înaintată»“ [8]. În același document se arată că breasla muncitorilor din industria pielăriei și încălțămintei din ținutul Bucegi [*], filiala Ploiești, a hotărît să înainteze un memoriu ministrului muncii, Mihail Ralea, printr-o delegație condusă de cismarul Marin Răduță (secretar al acestei bresle) „cunoscut comunist din orașul Ploiești, care în cuvîntările sale de breaslă îndeamnă pe muncitori la grevă, spunînd că numai așa se poate ajunge la satisfacerea revendicărilor muncitorești“ [9]. Între revendicările înscrise de muncitori în acest memoriu amintim: mărirea salariilor, construirea unei băi, a unei cantine populare muncitorești pe cheltuiala patronilor, aprovizionarea cu lemne, recunoașterea delegaților pe ateliere, angajarea muncitorilor să se facă cu consultul delegaților, obligativitatea patronului de a da de lucru muncitorilor, încheierea unui contract colectiv de muncă etc.“ [10].

La capitolul „situație politică“ același document subliniază faptul că: „în ultimul timp s-a remarcat începutul unei acțiuni de propagandă comunistă în rîndurile muncitorilor din marile stabilimente industriale“, specificîndu-se că: în timpul alegerilor de la 1 și 2 iunie s-au răspîndit în oraș manifeste comuniste, prin care se aduc critici actualului guvern, considerat un regim al dictaturii regale,

[5] Ibidem.
[6] Ibidem, dos. 9/1939, f. 162—164.
[7] Ibidem.
[8] Ibidem.
[*] Județul Prahova făcea parte din ținutul Bucegi.
[9] Ibidem.
[10] Ibidem.

www.mnir.ro

ce prin noua lege electorală, a adus o grea lovitură poporului, răpindu-i libertatea de a-şi alege reprezentanţii săi în parlamentul ţării"...[11].

Această activitate de propagandă comunistă s-a desfăşurat pe fundalul existenţei unor profunde şi ample frămîntări ale maselor muncitoare din judeţul Prahova, al unei serioase stări de spirit de nemulţumire, generată de înrăutăţirea situaţiei materiale, de agravarea considerabilă a exploatării maselor largi, de intensificarea terorii antimuncitoreşti, împotriva forţelor revoluţionare şi democratice.

Documentele existente atestă această stare de lucruri şi în judeţul Prahova, situaţie care a generat numeroase conflicte de muncă şi acţiuni greviste. Cele mai multe din acestea au la bază înrăutăţirea situaţiei materiale a lucrătorilor generată de: „scumpirea crescîndă a obiectelor de primă necesitate, care a provocat un dezechilibru simţitor între posibilităţile şi necesităţile materiale ale tuturor salariaţilor", aşa după cum precizează un document din 16 noiembrie 1939[12], referitor la înrăutăţirea situaţiei materiale a lucrătorilor de la rafinăria Brazi. În acelaşi document se arată că: „această scumpire păstrează o tendinţă de permanentizare", prezentîndu-se spre edificare un tablou de preţuri comparativ din luna septembrie 1939, faţă de cel al zilei la Ploieşti.

Alimente	septembrie	Azi		Spor
Pîine	7—9 lei	8—10 lei	1 leu	10— 15%
Carne de vacă	24 „	30—32 „	6—8 lei	25— 33%
Carne de porc	34—36 „	44—48 „	10—12 „	30— 33%
Untură	46 „	64 „	18 „	39%
Untdelemn (indigen)	28 „	52 „	26 „	93%
Orez	24—30 „	48—50 „	20—24 „	80— 83%
Unt	90 „	140 „	50 „	55%
Brînză	32—40 „	44—56 „	14—16 „	40— 43%
Mălai	3—3,5 „	6 „	2,—3,5 „	83—100%
Fasole	10 „	20—24 „	10—14 „	100—140%
Făină	9—12 „	15—18 „	6 „	50— 67%
Cartofi	1,50—2 „	3— 4 „	1,50—2 „	100%
Îmbrăcăminte	**septembrie**	**Azi**		**Spor**
Stofe de lînă	—	—	—	60%
Pînzeturi	—	—	—	100%
Încălţăminte	400—500 lei	600—800 lei	200—300 lei	50—60%
Pingele, locuri	90—100 „	150—160 „	60 „	60—67% [13]

Această scumpire evidentă, care la unele articole depăşeşte 50%, a creat lucrătorilor şi funcţionarilor cu salarii mici situaţii imposibile, cărora aceştia nu le-au putut face faţă (mai ales în perioada de aprovizionare pentru iarnă), contractînd împrumuturi care i-au încărcat şi mai mult: „din această cauză randamentul lor în muncă se resimte, iar lipsurile tot mai mari provoacă o stare de nemulţumire foarte explicabilă"[14], se arată în document. Nemulţumirile muncitorilor mai sînt determinate şi de concedierile ce s-au făcut în întreprinderile din Ploieşti şi din celelalte localităţi ale judeţului. Astfel, o notă informativă din 17 mai 1938 relevă faptul că: „muncitorii de la societăţile petrolifere sînt agitaţi din cauza concedierilor ce se fac de către societăţile «Astra Română» şi «Creditul Minier»"[15]. Lucrătorii de la societatea „Creditul Minier" Brazi sînt nemulţumiţi „de

[11] Ibidem.
[12] Arh. St. Ploieşti, fond 151, dos. 74/1939, f. 187—188.
[13] Ibidem.
[14] Ibidem.
[15] Arh. St. Ploieşti, fond 114, dos. 13/1938, f. 80, 81.

www.mnir.ro

felul cum direcţiunea acestei societăţi înţelege să concedieze lunar cîte 10—20 lucrători, aşa că, cu încetul îi ajunge rîndul pe fiecare dintre ei şi cînd ajung în pragul iernii se văd pe drumuri fără servicii şi fără pîine, pentru a-şi putea întreţine familia" [16]. De asemenea, aceste nemulţumiri au mai fost provocate şi de reducerea salariilor.

O adresă din 1 iunie 1938 a Prefecturii judeţului Prahova către Inspectoratul Muncii Ploieşti informează că: „muncitorii de la societatea «Unirea» sînt nemulţumiţi şi agitaţi din cauză că societatea nu le mai poate plăti salariile în zilele de sărbătoare" [17]. Muncitorii de la societatea „Româno-Americană" sînt agitaţi pentru noile impozite pe salariu, iar cei de la Atelierele mecanice ale Societăţii „Concordia" pun la cale o grevă generală, la plata primului salariu, adică la 4 iunie 1938, pentru faptul că s-au majorat impozitele pe salarii, voind a protesta şi cere mărirea salariului la oră şi respectarea celor opl ore de lucru [19]. Nota informativă a Inspectoratului Muncii, Ploieşti din 8 august 1938 consemnează agitaţiile din rîndul laboranţilor şi distilatorilor de la societatea „Astra Română" pentru motivul că „direcţiunea a dat dispoziţiune ca această categorie de salariaţi să fie retribuiţi pe viitor cu ziua, iar nu cu salarii lunare ca pînă acum" [20]. Desigur că asemenea situaţii constituie şi cauza izbucnirii unor greve, ca de exemplu aceea a lucrătorilor de la fabrica de cherestea „Drajna", unde „cei 120 de lucrători au declarat grevă la 31 martie, cerînd să li se majoreze salariile şi reducerea orelor de lucru" [21].

Numeroase documente confirmă o asemenea stare de lucruri existentă în întreprinderile şi rafinăriile din Ploieşti şi celelalte localităţi din judeţul Prahova, situaţie care a dus la declanşarea unui mare număr de conflicte de muncă şi acţiuni greviste. Edificatoare în acest sens sint dările de seamă ale Inspectoratului Muncii din Ploieşti, care consemnează o serie de conflicte de muncă ce au avut loc la societatea „Unirea" şi Cazinoul Sinaia (cu 89 de salariaţi) [22], la societatea „Unirea" — Schela Ţintea (cu 738 de salariaţi), la societatea Sargo şi rafinăria „Astra Română" din Ploieşti, la fabrica de textile „Dorobanţul". O astfel de dare de seamă, din iunie 1938, menţionează că la această dată numărul lucrătorilor concediaţi de la întreprinderile industriale din judeţ era de 542 lucrători, iar al şomerilor de 632 [23]. Şomerii cei mai mulţi se găseau la Ploieşti 285, la Telega-Mislea erau 46, la Cîmpina 132, la Băicoi-Ţintea 40, Comarnic-Breaza 40, Boldeşti-Podeni 32, Azuga-Buşteni 126, la Moreni-Floreşti 80, în alte localităţi din judeţ, cu o industrie mai slab dezvoltată, erau 49 de şomeri [24].

Din darea de seamă a Inspectoratului Muncii Ploieşti, pe luna august 1938, rezultă că au mai avut loc 46 conflicte de muncă; în cursul acestei luni numărul lucrătorilor concediaţi erau de 1060, iar cel al şomerilor ajunsese la 806. Aceştia se aflau în următoarele localităţi: Ploieşti 316, Telega-Mislea 68, Cîmpina 32, Băicoi-Ţintea 48, Comarnic-Breaza 52, Moreni-Floreşti 80, Boldeşti-Podeni 46, Azuga-Buşteni 30, alte localităţi 124 [25].

Documentul menţionează faptul că: „cele mai numeroase concedieri de personal s-au făcut la întreprinderile petrolifere: «Astra Română», «Unirea» şi «Creditul Minier», concedierile avînd la bază micşorarea producţiei de ţiţei" [26].

In cursul lunii octombrie 1938 sînt consemnate conflicte colective de muncă în fabrica de textile „Dorobanţul" din Ploieşti (cu 530 lucrători) şi alte 33 conflicte individuale, numărul muncitorilor rămaşi fără lucru în cursul acestei luni mărindu-se cu încă 162 lucrători [27]. Chestura Poliţiei municipiului Ploieşti raporta Prefecturii la 8 mai 1939 că, pe data de 3 mai, muncitoarele de la fabrica „Dorobanţul" au refuzat intrarea la lucru pe motivul că delegaţia care s-a prezentat

[16] Ibidem, f. 96.
[17] Ibidem, f. 83.
[18] Ibidem, f. 77.
[19] Ibidem, f. 79.
[20] Ibidem, f. 96.
[21] Ibidem, dos. 18/1938, f. 79, 80.
[22] Ibidem, dos. 66/1938, f. 284.
[23] Ibidem, dos. 19/1938, d. 165.
[24] Ibidem.
[25] Ibidem, dos. 66/1930, f. 284.
[26] Ibidem.
[27] Ibidem, dos. 78/1938, f. 195.

conducerii fabricii pentru a cere mărirea salariilor a plecat fără nici un rezultat [28]. Alte conflicte importante au mai fost în anul 1939, la „Fero-Email", rafinăria „Xenia", societatea „Dacia Română" [29]. În anul 1940 conflictele s-au înmulţit şi au căpătat amploare. Astfel au fost conflictele de la rafinăria „Astra Română", „Vega", „Orion", fabrica de ciment din Comarnic, la „Columbia", schela „Bordeanca", exploatarea Capşa, la Boldeşti-Hîrsa, Poenăreanca, Buştenari şi tăbăcăria Traian Popescu din Ploieşti [30].

Prin frecvenţa, combativitatea şi prin marele număr de muncitori participanţi, conflictele de muncă din judeţul Prahova în anii dictaturii regale au constituit una din principalele forme de manifestare a împotrivirii clasei muncitoare din judeţul Prahova faţă de politica dictaturii regale. Totodată, ele au contrbuit la dezvoltarea conştiinţei solidarităţii proletare, au propagat în rîndurile muncitorilor comunişti, socialişti, social-democraţi, organizaţi şi neorganizaţi, ideea de front unic.

Deşi dizolvarea partidelor şi organizaţiilor muncitoreşti de către dictatura regală în martie 1938 a creat noi piedici în calea luptei maselor muncitoare, totuşi, în ciuda acestui fapt, au avut loc în perioada anilor 1938—1940 numeroase întruniri şi manifestaţii revoluţionare ale oamenilor muncii din judeţul Prahova şi din întreaga ţară, îndeosebi cu ocazia zilei de 1 Mai. Întruniri muncitoreşti cu ocazia zilei de 1 Mai au avut loc în majoritatea oraşelor din ţară şi la Ploieşti, ele avînd un profund caracter antifascist şi antirăzboinic, pentru apărarea independenţei şi suveranităţii naţionale. Şi la Ploieşti, ca şi în capitală şi în celelalte oraşe ale ţării, muncitorimea organizată de comunişti a demascat politica dictaturii regale, arătînd situaţia grea a maselor muncitoare, ca rezultat direct al ofensivei patronale asupra nivelului de trai, salariile de mizerie în raport cu creşterea necontenită a preţurilor, lipsa de ocrotire socială şi de protecţie a muncii, încălcarea drepturilor şi libertăţilor democratice. Pe lingă revendicările economice specifice muncitorilor din diferite întreprinderi, participanţii au subliniat necesitatea realizării unităţii de acţiune a clasei muncitoare, în vederea luptei cu succes împotriva fascismului şi a pericolului de război [31].

In condiţiile creşterii pericolului fascist, ale extinderii agresiunii hitleriste care puneau în primejdie integritatea teritorială a României, independenţa ei, Plenara a VI-a a C.C. al P.C.R. din iunie 1939 a stabilit drept sarcină primordială concentrarea eforturilor „pentru înfăptuirea grabnică a frontului unic, a frontului popular antifascist şi a unui larg front al forţelor patriotice, capabile să impună un guvern de salvare naţională", de apărare a unităţii naţionale a poporului român [32].

Este meritul deosebit al Partidului Comunist Român, care dînd dovadă de profund ataşament faţă de popor, de continuator al celor mai înalte tradiţii patriotice şi revoluţionare, a înţeles să desfăşoare în perioada ulterioară o intensă activitate politică de masă împotriva fascismului, a Germaniei hitleriste, pentru apărarea suveranităţii şi independenţei naţionale.

O pagină de înălţător patriotism au înscris comuniştii prin participarea în primele rînduri ale manifestanţilor şi demonstranţilor împotriva odiosului dictat de la Viena, impus României la 30 August 1940 de Germania hitleristă şi Italia fascistă, prin care partea de nord a Transilvaniei era ruptă din trupul ţării, fiind cotropită de Ungaria horthistă.

Manifestaţii populare s-au desfăşurat în toate marile centre ale ţării, printre care şi Ploieşti, unde au avut loc numeroase acţiuni greviste, ca şi în o serie de localităţi din judeţul Prahova: Azuga, Buşteni, Sinaia şi Ploieşti [33].

---

[28] Ibidem, f. 76.

[29] Arh. St. Ploieşti, Fond : Inspectoratul Muncii Ploieşti, dos. 12, f. 3 ; dos. 17/1938—1940, f. 5.

[30] Ibidem, dos. 27/1940, f. 5 ; dos. 30/1940, f. 20, dos. 26/1940, f. 2 ; dos. 36/1940, f. 3 ; dos. 37/1940, f. 11.

[31] „Lumea nouă", nr. 19 din 7 mai 1939.

[32] Gh. Ţuţui, A. Petric, *Frontul Unic Muncitoresc*, Edit. politică, Bucureşti, 1971, p. 46.

[33] Arh. St. Ploieşti, Fond Prefectura judeţului Prahova, dos. 14/1940, f. 72.

www.mnir.ro

Prin amploarea şi caracterul lor antifascist, acţiunile revoluţionare desfăşurate în judeţul Prahova în perioada anilor 1938—1940 s-au integrat organic în ampla mişcare revoluţionară din întreaga ţară, de luptă împotriva pericolului fascist şi a războiului.

În împrejurările în care situaţia internaţională se agrava tot mai mult, iar norii războiului deveneau tot mai ameninţători, valul grevelor din anii 1938—1940, urmărind apărarea intereselor oamenilor muncii, capătă un tot mai pronunţat caracter politic, orientîndu-se împotriva fascismului şi a războiului, pentru salvgardarea libertăţilor democratice ale maselor, a intereselor naţionale ale ţării [34].

Politica de cedare şi capitulare în faţa Germaniei pe plan internaţional, cît şi politica antinaţională a cercurilor celor mai reacţionare din România au deschis calea aservirii complete a ţării de către Germania hitleristă.

Dictatul de la Viena şi apoi intrarea trupelor germane în ţara noastră, cu acordul dictaturii militaro-fasciste, în care Garda de Fier avea rolul dominant, au dus, de fapt — după cum se arată în Programul P.C.R. de făurire a societăţii socialiste multilateral dezvoltate şi înaintare a României spre comunism — la ocuparea României de către armatele hitleriste [35].

LA LUTTE DES MASSES OUVRIÈRES DU DEPARTEMENT DE PRAHOVA SOUS LA DIRECTION DU PARTI COMMUNISTE ROUMAIN CONTRE LE FASCISME ET CONTRE LE DANGER DE LA GUERRE, POUR LES DROITS ET LIBERTÉS DEMOCRATIQUES, ENTRE LES ANNÉES 1938—1940

Résumé

L'ouvrage se réfère à certaines actions des masses ouvrières du département de Prahova dirigées par le Parti Communiste Roumain, pour les droits et les revendications démocratiques, contre le fascisme et contre le périle de guerre.

La mécontentement de la classe ouvrière a été déterminé par l'agravation de la situation matérielle des travailleurs, par la baisse des paies, par la hausse des prix des articles de première nécessité, par le grand nombre de congédiements et d'autres.

Cette situation a eu pour effet le déclenchement de nombreux conflits et actions grévistes entre 1938—1940, qui par la fréquence, par la combativité et par le grand nombre de participants ont constitué l'une des principales formes de manifestation de l'opposition de la classe ouvrière du département de Prahova envers la politique de la dictature royale. Tous les conflits et les actions grévistes ont été accompagnées par de nombreuses réunions et manifestations révolutionnaires des travailleurs du département de Prahova, dans plusieurs localités et ayant un profond caractère antifasciste et antiguerrier, pour la défense de l'indépendance et de la souveraineté nationale.

---

[34] Nicolae Ceauşescu, *Expunere privind rolul şi sarcinile Frontului Unităţii Socialiste în înfăptuirea programului de făurire a societăţii socialiste multilateral dezvoltate, a politicii externe a României de colaborare şi pace — 23 mai 1974*, în *România pe drumul construirii societăţii socialiste multilateral dezvoltate*, voi. 10, Edit. politică, Bucureşti, 1974, p. 241.

[35] *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societăţii socialiste multilateral dezvoltate şi înaintare a României spre comunism*, in voi. *Congresul al XI-lea al P.C.R.*, Edit. politică, Bucureşti, 1975, p. 627, 635.

www.mnir.ro

ACTIVITATEA POLITICO-DIPLOMATICĂ A ROMÂNIEI PENTRU RESPECTAREA DREPTURILOR SALE SUVERANE LA GURILE DUNĂRII

de dr. **IULIAN CARȚANA**

Din cele mai vechi timpuri, Dunărea a jucat un mare rol în viața popoarelor continentului european și îndeosebi a celor riverane, făcînd legătura cea mai directă între Europa Centrală și Orient.

Este un adevăr arhicunoscut că pentru țara noastră Dunărea a avut din totdeauna o importanță aparte. Pe bună dreptate savantul Grigore Antipa scria in această privință: „Cea mai mare dintre toate avuțiile naturale ale țării noastre este, fără îndoială, Dunărea. Și aceasta, chiar dacă nu am considera-o decît sub aspectul ei de arteră mondială de navigație și comerț. Stăpîni pe gurile ei, care sînt poarta Europei către Orient și poarta Orientului către inima Europei; stăpîni pe 36% din suprafața întregului bazin; stăpîni pe aproape 1/2 din lungimea ei navigabilă, cu toate apele curgătoare care se revarsă de la nord pe toată această lungime într-însa; stăpîni pe toate acestea, noi posedăm astfel cea mai mare comoară, cu care natura darnică a putut înzestra o țară“ [1].

Dunărea a avut în permanență și o mare însemnătate strategică și militară, fiind ori graniță și barieră de apărare, ori cale de penetrație, pe văile ei, a numeroase expediții militare. Nu o dată în decursul timpului țărmurile Dunării au constituit teatrul unor războaie crîncene și aproape de fiecare dată gurile fluviului nu au fost cruțate. Însemnătatea economică și politico-strategică a gurilor Dunării a fost subliniată încă din secolul trecut de Karl Marx, care spunea că: „cine ține în mîinile sale gurile Dunării e stăpîn pe Dunăre“ [2].

Istoria consemnează că lupta pentru stăpînirea gurilor Dunării a fost o cursă în care, de-a lungul istoriei, au intrat grecii, romanii, cetățile italiene, Imperiul otoman, Imperiul austro-ungar, Imperiul țarist, Germania, Anglia, Franța și alte puteri. In a doua jumătate a secolului trecut și în secolul nostru, pînă astăzi, asistăm la o adevărată cursă pentru cîștigarea unei situații privilegiate, dominante pe Dunărea de Jos, la gurile acestui fluviu. Fiecare din marile puteri antrenate în această competiție, atunci cînd concursul de împrejurări se va dovedi favorabil, vor dicta statutul Dunării, căutînd desigur, într-un fel sau altul, să poată trage cît mai multe foloase, în dauna popoarelor riverane mai mici și în special a României, stăpîna de drept a gurilor Dunării.

Românii au acordat o deosebită atenție tuturor reglementărilor juridice și politice ale Dunării în ansamblu, și ale Dunării maritime în mod particular.

Încă din 1856, generalul Gheorghe Magheru trimite un memoriu în care protestează împotriva încălcării suveranității teritoriale românești asupra Dunării, pronunțîndu-se pentru înlăturarea stăpînirii otomane la gurile fluviului. Vedem că generalul Gheorghe Magheru, fruntaș politic din Țara Românească, cerea ca Delta Dunării să revină, după războiul Crimeii, Moldovei și nu Turciei, odată cu cele trei județe din sudul Basarabiei, pe considerentul că ea făcea parte din teritoriile pe care Rusia țaristă trebuia să le restituie, conform tratatului de la Paris din 1856. Memoriul lui Gheorghe Magheru este un răspuns la circulara din

---

[1] Grigore Antipa, *Chestiunea Dunării*, p. 160.
[2] K. Marx și F. Engels, Opere, vol. IX, Edit. politică, București, 1959, p. 418.

www.mnir.ro

7 august 1856, prin care Turcia, în calitate de suzerană a Principatelor Române, le făcea cunoscut hotărîrile Tratatului de la Paris, din 1856, respectiv noile lor frontiere. Protestul generalului Gheorghe Magheru nu a rămas fără ecou. Marile Puteri, la cererea Turciei, au precizat la Conferința specială ținută la Paris, la 6 ianuarie 1857, încheiată cu un protocol, că Insula Șerpilor rămîne sub stăpînire turcească. Puțin mai tîrziu, la 11 aprilie 1857, delegații Austriei, Franței, Angliei, Turciei și Rusiei, întruniți la Chișinău, au încehiat un Act privind fixarea detaliilor frontierei dintre Rusia și Moldova.

Pornind de la analiza acestui memoriu vedem că imediat după instituirea unui organism internațional pe Dunărea maritimă — Comisia Europeană a Dunării creată în urma Congresului de la Paris din 1856 — românii militau energic pentru respectarea drepturilor lor suverane asupra gurilor Dunării, se împotriveau oricărei tendințe de instituire a unui monopol politic asupra sectorului de la vărsarea Dunării în Marea Neagră.

Crearea Comisiei Europene a Dunării, ca organism internațional menit să supravegheze libertatea navigației pe Dunărea maritimă, a fost privită favorabil de Principatele Române și apoi de statul român, fiind considerată ca un organism politic apărut la confluența intereselor Europei și ale României, în scopul de a-l folosi ca obstacol în calea tendințelor expansioniste la gurile Dunării ale Rusiei, Austro-Ungariei și Germaniei.

Deși prin unele aspecte ale activității sale, C.E.D. aducea unele atingeri suveranității statului român asupra gurilor Dunării, România a văzut în acest organism un obstacol pentru o lungă perioadă de timp în calea expansiunii unor mari puteri și îndeosebi a țarismului rus.

Politica României la Dunărea maritimă nu poate fi desprinsă de cursul general al politicii externe românești, care, în ansamblu, urmărea apărarea independenței și suveranității naționale. După desăvîrșirea statului național unitar român în 1918, România a încercat să obțină, în acest nou context în care se afla, desființarea C.E.D., care nu-și mai justifica existența. Totuși, nici la Conferința păcii de la Paris, nici la Conferința Dunării din 1920—1921, România nu a putut obține limitarea prerogativelor acestui organism internațional.

Începînd din a doua jumătate a anului 1936, politica României la gurile Dunării s-a modificat, ea acționînd pentru a intra în plenitudinea drepturilor sale de unic riveran la Dunărea maritimă. Dar, ținînd seama de evenimentele internaționale, ea a renunțat la ideea desființării C.E.D. și a ales pe aceea a modificării structurale a competenței sale. România nu a acționat nici înainte, nici după 1936, unilateral, pentru că norii revizionismului și revanșismului își făcuseră loc pe cerul Europei. Este adevărat că la Montreux, Nicolae Titulescu, într-un interviu acordat ziarului „Le Temps", punea problema desființării C.E.D. și creării unei singure Comisii internaționale pe întreg fluviul, dar după denunțarea clauzelor fluviale ale Tratatului de la Versailles de către Germania, la trei luni după interviul omului politic român, optica țării noastre și însăși a lui Titulescu s-a schimbat.

La 2 decembrie 1936 guvernul român, răspunzînd la nota germană care anunțase actul său din 14 noiembrie 1936, arăta: „Doritoare să obțină revizuirea Statutului Dunării, România nu înțelege să-și atingă acest scop decît pe baza procedurii prevăzute de zisul statut". De aceea, guvernul român își exprimă regretul față de gestul Germaniei.

Acțiunea germană a complicat și mai mult spinoasa problemă a Dunării, reprezentanții celui de al III-lea Reich fiind retrași din Comisia Internațională a Dunării care avea sediul la Bratislava, dar insistînd pentru intrarea lor în Comisia Europeană de la Galați, care își exercia prerogativele asupra Dunării maritime. Așa cum se știe, la 12 martie 1938, Austria a fost înblobată Germaniei naziste, care a cîștigat o poziție strategică de prim rang. României îi era tot mai greu să opună singură veto-ul său intrării Germaniei în C.E.D. Acum România era pusă în situația să ia o decizie clară: ea era interesată ca Anglia și Franța să nu fie înlăturate din Comisia Europeană a Dunării, pentru a rămîne singură cu Germania, Italia și eventual Uniunea Sovietică, care cerea intrarea în acest organism de la gurile Dunării.

Anglia și Franța sesizînd pericolul ce plana asupra lor, de a fi înlăturate de la gurile Dunării, au acceptat să modifice Statutul C.E.D. în cadrul Conferinței de la Sinaia, începută la 8 august 1938. După 10 zile se semna „Aranjamentul

www.mnir.ro

de la Sinaia", prin care România intra în atributele sale fundamentale de stat suveran şi singur stăpîn al gurilor Dunării.

Comisia Europeană era menţinută, cu acordul Angliei şi Franţei. Germania era invitată să intre în C.E.D., care devenea un simbol al colaborării şi nu al dezbinării.

La 5 ianuarie 1939, guvernul român a înaintat un memoriu Germaniei, invitînd-o să adere la „Aranjamentul de la Sinaia" împreună cu Italia, membră a C.E.D., dar care nu participase la Conferinţă pentru a obţine intrarea aliatei sale — Germania — în organismul de la gurile Dunării.

La 18 ianuarie 1939 Germania comunică acordul său şi la 1 martie 1939 Germania şi Italia au aderat oficial la „Aranjamentul de la Sinaia".

Cu acest prilej Grigore Cafencu exprima satisfacţia obţinerii de către România a suveranităţii depline asupra Dunării maritime, arătînd că C.E.D. să garanteze această suveranitate.

La 12 mai 1939, România şi-a creat un organism naţional — Direcţia Dunării Maritime — care prelua cea mai mare parte a prerogativelor C.E.D. La 17 mai 1939, la Sulina, în locul pavilionului Comisiei Europene a Dunării, era ridicat drapelul României. Era un gest de valoare de simbol care semnifica, în acele grele împrejurări, după ocuparea Cehoslovaciei, că România este hotărîtă să-şi apere integritatea teritorială, drepturile sale suverane.

Dar la 3 septembrie, după atacarea Poloniei, Anglia şi Franţa notifică starea de război cu Germania. România a acţionat astfel încît şi după această dată reprezentanţii Angliei, Franţei, Germaniei şi Italiei să coopereze în cadrul Comisiei Europene a Dunării, organism pe care nici una din acestea nu ar fi dorit să-l părăsească.

In octombrie 1939, cele cinci state membre au hotărît ca reuniunile C.E.D. să fie prezidate numai de delegatul României.

La 22 mai 1940, reprezentanţii României, Angliei, Franţei, Germaniei şi Italiei semnau un acord prin care garantau libera navigaţie a vaselor comerciale pe Dunărea maritimă. Şi aceasta se petrecea în plin război.

Dar, în a doua jumătate a anului 1940, tabloul situaţiei internaţionale se schimbase radical, ameninţînd grav însăşi existenţa statului român. Prăbuşirea Franţei şi izolarea Angliei, în urma campaniilor militare din anul 1940, scotea aceste state din rîndul marilor puteri capabile să menţină echilibrul balanţei de forţe la gurile Dunării.

Subordonarea României Germaniei hitleriste crea noi pericole la Dunărea de Jos. Totuşi, „Aranjamentul de la Sinaia" rămîne în vigoare. Începerea acţiunilor militare împotriva U.R.S.S. au amînat aplicarea în practică a planurilor germane.

În 1942 însă, la Conferinţa Consiliului Dunării fluviale, organism ce înlocuia C.I.D., reprezentantul Germaniei cere din nou desfiinţarea C.E.D.

La 23 noiembrie 1942, este înaintat de Grigore Antipa un memoriu lui V. V. Pella, în care demonstra că propunerile de acum ale Germaniei, de creare a „unui comitet pentru afacerile Dunării Maritime germano-român", crea un grav pericol pentru suveranitatea României asupra teritoriului său, asupra gurilor Dunării.

Grigore Antipa arăta: „Aceasta pentru Dunărea Maritimă ar însemna că state fără interese maritime, să ia locul statelor mari ...cu interese considerabile în Sectorul Dunării Maritime".

Este efectiv un rechizitoriu făcut tuturor celor ce atentaseră la drepturile României la Dunăre şi o chemare la rezistenţă.

Trebuie spus că acest memoriu a avut un larg ecou în rîndurile cercurilor politice româneşti şi cererile germane sînt amînate. Deşi formal C.E.D. nu funcţiona, întreaga activitate fiind preluată de Direcţia Dunării Maritime, ea a continuat să existe, guvernul Franţei de la Vichy avînd un reprezentant pînă în iunie 1944, iar cel englez lăsînd mandat delegatului român.

Iată deci o luptă grea, dar plină de învăţăminte, dusă de înaintaşii noştri pentru a păstra drepturile noastre suverane la Dunărea de Jos, parte integrantă a politicii de păstrare a suveranităţii şi integrităţii teritoriale a României.

www.mnir.ro

L'ACTIVITÉ POLITICO-DIPLOMATIQUE DE LA ROUMANIE POUR LE RESPECT DE SES DROITS SOUVERAINS AUX BOUCHES DU DANUBE

Résumé

Le travail „L'activité politico-diplomatique de la Roumanie pour le respect de ses droits souverains aux bouches du Danube" se réfère surtout à la période des derniers deux siècles, quand nostre pays a du faire face aux tendances de domination des Grandes Puissances.

Consciente de la grande importance du Danube du point de vue économique, stratégique et militaire, la Roumanie a fait des efforts le long des siècles pour assurer son droit souverain sur ce fleuve.

Au cadre de toutes les réglementations politiques, juridiques ou dans les organismes internationaux, tels que la Comission Européenne du Danube et la Comission Internationale du Danube, la Roumanie a accordé la plus grande attention au Danube maritime puisque, selon Marx, „celui qui détient les bouches du Danube est maître du Danube aussi".

En faisant des grands eforts et en luttant avec des adversaires puissants et rapaces, la Roumanie a réussi quand même non seulement maintenir, mais aussi consolider en permanence ses positions et son droit souverain sur les bouches du Danube.

www.mnir.ro

MEMORIILE UNOR OFIŢERI SUPERIORI ROMANI PRIVIND OPERAŢIUNILE INSURECŢIONALE DE PE VALEA PRAHOVEI ÎN ZILELE DE 23—31 AUGUST 1944

de **EUGEN STĂNESCU**

Organizată şi condusă de Partidul Comunist Român, în colaborare cu celelalte forţe revoluţionare şi democratice naţionale, insurecţia din august 1944 a constituit forma superioară a mişcării de rezistenţă antifascistă, antihitleristă din România [1].

Planul insurecţional general, iniţiat şi conceput de Partidul Comunist Român, a acordat o atenţie deosebită zonei petrolifere a Văii Prahovei, unde existau puternice tradiţii revoluţionare şi unde starea de spirit antifascistă se manifesta cu mai multă pregnanţă.

Această zonă industrială constituia un obiectiv de prim ordin şi de aceea a stat în atenţia Partidului Comunist Român, din următoarele considerente:

a) Comandamentul german masase aici forţe redutabile, formate din unităţi militare cu un efectiv de circa 27 000 oameni, dotate cu armament şi mijloace moderne de luptă (artilerie grea, autovehicule, tancuri, aviaţie, trenuri militare etc.), reprezentînd grosul forţelor inamice din ţară, care trebuiau înlăturate pentru a asigura salvarea acestei zone industriale.

b) Zona petroliferă din Valea Prahovei reprezenta ea însăşi o importantă zonă industrială, de înalt profil tehnic.

c) Această zonă constituia sursa de aprovizionare cu carburanţi pentru toate unităţile motorizate, mecanizate şi de aviaţie din acest război (care abia acum începea), împotriva armatelor fasciste şi din acest motiv era necesar ca ea să fie menţinută în stare de permanentă productivitate.

d) Produsele acestei zone trebuiau considerate de valoare deosebită în viitor, constituind un element de importanţă majoră în refacerea economică a ţării.

Efectivul total al armatei române din această zonă, în momentul începerii insurecţiei, însuma un număr de circa 23 000 militari — cea mai mare parte recruţi şi neinstruiţi, conducerea lor revenind Corpului 5 teritorial cu sediul la Breaza [2].

Inferioritatea numerică, în pregătirea şi dotarea tehnico-materială a unităţilor române, a fost puternic compensată de zdrobitoarea lor superioritate morală şi de sprijinul deosebit pe care aveau să-l primească din partea formaţiunilor de luptă patriotice şi a populaţiei din localităţile prahovene [3].

---

[1] *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societăţii socialiste multilateral dezvoltate şi înaintare a României* spre *comunism*, în *Congresul al XI-lea al* P.C.R., Editura politică, Bucureşti, 1975, p. 635.

[2] Românii aveau iniţial în zonă : o singură unitate de şase batalioane, detaşamentul 18 pază al zonei petrolifere, batalionul de recruţi şi batalioane de marş ale regimentelor aflate pe frontul Moldovei, staţionate în garnizoanele de reşedinţă, trei regimente de cavalerie şi anume : Regimentul 3 Călăraşi, Regimentul 9 Călăraşi, Regimentul 10 Roşiori, care suferiseră pe frontul Moldovei pierderi de peste 50% efectiv şi material, fiind scoase din luptă ; brigada a 4-a artilerie antiaeriană cu unităţile dislocate în zonă in punctele industriale de pe Valea Prahovei (Toma Zotter, *Aspecte din organizarea şi desfăşurarea insurecţiei din August 1944 în Valea Prahovei*, în „Prahova — trepte în istorie", Ploieşti, 1971, p. 2.

[3] Ion St. Baicu, *Contribuţii de istorie locală privind desfăşurarea insurecţiei din August* 1944, în „Anale de istorie", nr. 4, 1974, p. 110.

www.mnir.ro

Pe baza planului elaborat de Partidul Comunist Român, în primăvara şi vara anului 1944 au fost create formaţiuni patriotice sub conducerea comuniştilor la rafinăriile: „Astra Română", „Româno-Americană", „Steaua Română", „Vega" şi în alte întreprinderi prahovene, au fost stabilite puncte de sprijin la sate şi mai ales în localităţile situate în apropierea căilor de comunicaţie. Numărul formaţiunilor patriotice şi al muncitorilor înrolaţi a crescut mai ales în timpul desfăşurării insurecţiei în judeţul Prahova. Formaţiunile de luptă patriotice, detaşamente înarmate ale clasei muncitoare, au fost investite cu misiuni de mare importanţă, de a smulge întreprinderile petroliere din mîinile hitleriştilor, de a le apăra şi menţine în stăpînire, de a respinge împreună cu trupele române atacurile organizate împotriva oraşelor Ploieşti şi Cîmpina, de a participa la operaţiunile militare de înlăturare a trupelor germane din zona petroliferă.

Planul insurecţional elaborat de Partidul Comunist Român pentru Valea Prahovei, întocmit la începutul lunii iunie 1944, cuprindea următoarele obiective din punct de vedere strategic şi tactic :

A. Din punct de vedere strategic :

— Paza şi apărarea rafinăriilor şi instituţiilor petroliere şi asigurarea funcţionării lor.

— Paza depozitelor de carburanţi şi muniţii din zonă.

— Împiedicarea trecerii spre Bucureşti a trupelor germane din Ploieşti.

— Bararea direcţiilor Ploieşti-Mizil pentru a împiedica pătrunderea în zona Ploieşti a trupelor germane din zona Buzău.

— Bararea Văii Prahovei, atît la sud de Băicoi, cît şi la nord în zona Predeal-Timiş şi în zona Valea Teleajenului pentru a întîmpina orice acţiune a trupelor germane.

— Gruparea trupelor operative române, în vederea atacării centrelor de rezistenţă germană.

— Colaborarea cu muncitorii din zonă, care lucrau în rafinării şi schelele petrolifere, înarmarea muncitorilor care urmau să lupte alături de unităţile militare sau izolat contra trupelor germane [5].

B. Din punct de vedere tactic:

— Acţiuni rapide în vederea lichidării tuturor punctelor răsleţe ocupate de germani: prima fază: — lichidarea grupărilor germane din Moreni, Cîmpina şi Tîrgşorul Nou ; — a doua fază : — atacarea grupărilor germane din gara şi pădurea Buda, Scăieni, pădurea Păuleşti, Bucov, Corlăteşti [6].

— Supravegherea continuă a trupelor germane din zonă, precum şi a celor care veneau sau plecau din zonă.

— Contactul permanent cu cei ce pregăteau acţiunea din Bucureşti, cu reprezentanţii P.C.R., cu marii comandanţi de unităţi.

In acelaşi timp, trupele germane hitleriste din zonă urmăreau să realizeze:

a) protecţia retragerii spre nord, pe Valea Prahovei, a întregului efectiv ce-l aveau în ţara noastră, care să organizeze o nouă apărare în Carpaţii meridionali, împreună cu alte trupe, ce urmau să vină din Ungaria, pe la nord de Braşov şi valea Mureşului;

b) să menţină stăpînirea pe timp nelimitat asupra zonei petrolifere, rezistînd oricăror atacuri ce s-ar fi putut da asupra lor de la sud spre nord, în ideea că stăpînirea zonei ar asigura şi exploatarea petrolului, atît de necesar trupelor germane. Numai în cazul unui atac prea puternic, unităţile germane ar fi avut dezlegarea de a se retrage metodic spre nord, după ce ar fi distrus în întregime obiectivele industriale din zona petroliferă [7].

Insurecţia a început în noaptea de 23 spre 24 august 1944 cînd a fost difuzată prin radio Proclamaţia regelui Mihai I, în care se spunea : „Români ! Poporul nostru înţelege să fie singur stăpîn pe soarta sa. Oricine s-ar împotrivi hotărîrii noastre liber luate şi care nu atinge drepturile nimănui, este un duşman al neamului nostru. Ordon armatei şi chem poporul să lupte prin orice mijloace şi cu orice sacrificii împotriva lui..." [8], iar în final se precizau următoarele: „Români!

---

[4] Ibidem.

[5] Toma Zotter, op. cit., p 183.

[6] *Ibidem*.

[7] Ibidem.

[8] Muzeul de istorie şi arheologie al judeţului Prahova, Fond I.C., colonel Spiridon Oprescu, „Memorii".

www.mnir.ro

De curajul cu care ne vom apăra cu armele în mînă independenţa împotriva oricărui atentat la dreptul nostru de a ne hotărî singuri soarta depinde viitorul ţării noastre. Cu deplină încredere în viitorul neamului românesc să păşim hotărît pe drumul înfăptuirii României de mîine, a unei Românii libere, puternice şi fericite" [9]. În aceeaşi noapte, muncitorii înarmaţi sub conducerea comuniştilor şi subunităţi ale armatei române au trecut la dezarmarea şi alungarea gărzilor hitleriste, preluînd paza şi asigurînd securitatea întreprinderilor petroliere. S-a remarcat în această acţiune contribuţia muncitorilor de la uzinele „Vega", „Romăno-Americană", „Astra Română" şi „Steaua Română", care au reuşit să asigure singuri securitatea uzinelor; inarmîndu-se cu armamentul capturat de la nemţi, ei au reuşit să respingă orice încercare a acestora de a reocupa uzinele.

Astfel că, în ziua de 24 august 1944, orele 4,30 colonelul Spiridon Oprescu, comandantul Garnizoanei Ploieşti, a reuşit să raporteze Statului major al Corpului 5 teritorial Prahova faptul că misiunea a fost îndeplinită. „Totul s-a realizat în ordine fără mari opuneri din partea hitleriştilor, care au fost surprinşi în somn" [10], arăta colonelul Spiridon Oprescu, menţionînd că: la întreprinderile petroliere, gărzile române au fost ajutate de muncitorii patrioţi care au adus un aport deosebit, în special la rafinăria «Unirea» şi rafinăria «Vega», unde hitleriştii au opus rezistenţă mare...." [11]. „Rolul acestor formaţiuni a sporit simţitor spre dimineaţa zilei de 24 august, cînd nemţii au încercat să ocupe oraşul Ploieşti. Gărzile patriotice au dat un serios ajutor unităţilor militare în stăvilirea asalturilor pornite de nemţi dinspre pădurile apropiate de Ploieşti, unde aceştia îşi aveau grosul trupelor" [12], arăta generalul maior în rezervă Toma Zotter, subliniind totodată că „aportul acestor luptători, pe care i-am simţit încă din primele clipe ale insurecţiei alături de armată, constitui o nouă pagină de eroism, pentru tradiţiile ei glorioase" [13].

În dimineaţa zilei de 24 august toate întreprinderile industriale din zona petroliferă fiind sub paza unităţilor noastre militare sau a formaţiunilor de luptă patriotice, forţele insurecţionale au trecut la lichidarea punctelor de rezistenţă hitleriste din oraşul Ploieşti şi împrejurimi. În această zi, ostaşii bateriei 262 proiectoare de lîngă Bucov, sprijiniţi de un grup de tineri înarmaţi din localitate, au dezarmat şi capturat o subunitate hitleristă. De asemenea, muncitorii sondori de la schela petroliferă Boldeşti au asigurat paza instalaţiilor, constituind patrule pe sectoare, au împiedicat aprovizionarea hitleriştilor cu benzină, energie electrică şi apă, iar un grup de muncitori de la această schelă a organizat un puternic front de apărare la intersecţia şoselei Ploieşti-Văleni cu şoseaua comunală Lipăneşti, alte grupe de muncitori au dezlănţuit atacuri împotriva bateriei antiaeriene germane din halta C.F.R. Boldeşti.

În noaptea de 24 spre 25 august militarii români din flotile de vînătoare, împreună cu 30 de muncitori şi ţărani înarmaţi din Tîrgşorul Nou, au atacat aerodromul din localitate, aflat sub controlul hitleriştilor. Lupte înverşunate au avut loc în 26 august împotriva trupelor germane, care au încercat să ocupe oraşul Ploieşti, atacînd din direcţia Crîngul lui Bot-Tîrgşorul Nou, şi apoi dinspre Bărcăneşti şi Brazi [14]. În această zi, trupele române au apărat toate ieşirile şi intrările în Ploieşti, organizînd un contraatac fulgerător care a surprins şi a respins inamicul. Avînd pierderi serioase, acesta s-a retras spre nord, trecînd la defensivă şi la unele acţiuni uşoare de apărare [15].

În aceeaşi zi s-au dus lupte puternice în zona Moreni, care s-au terminat în favoarea forţelor noastre, reuşind să fie cucerite dealul Sîngeris, plaiul Nisipoasa, Pleasa, Tuicani şi luîndu-se de la inamic peste 750 prizonieri şi mult material de război, printre care şi două baterii complete de 88 mm, în perfectă stare, cu

---

[9] Ibidem.
[10] Ibidem.
[11] Ibidem.
[12] Toma Zotter, Memorii de război — Fragment de epopee, Edit. Militară, Bucureşti, 1966, p. 50.
[13] Ibidem, p. 51.
[14] Muzeul de istorie şi arheologie a ljudeţului Prahova, Fond I.C., colonel Spiridon Oprescu „Memorii".
[15] Muzeul de istorie şi arheologie al judeţului Prahova, Fond I.C., general maior în rezervă Toma Zotter „Aspecte din organizarea şi desfăşurarea insurecţiei din august 1944 în Valea Prahovei, în „Prahova — Trepte de istorie", p. 185.

www.mnir.ro

depozitele respective de muniţiuni [16]. În oraşele Azuga şi Buşteni au fost luaţi prizonieri peste 300 militari germani, iar în localităţile Breaza, Posada, Scăieni, Aariceşti-Rahtivani, Nedelea, Zamfira, Chiţorani, Plopeni, Corlăteşti şi Drăgăneşti au avut loc lupte, fiind dezarmaţi peste 1 000 de hitlerişti şi capturate garnituri de trenuri care transportau tancuri şi materiale de război [17].

La sfîrşitul zilei de 26 august — declara colonelul Nicolae Zăgănescu — minimum $^2/_3$ din mijloacele inamicului aflate în zona operativă a Regimentului 9 artilerie antiaeriană [18] (pe care l-a comandat) sînt lichidate şi capturate, datorită tenacităţii şi repeziciunii cu care s-au manevrat mijloacele proprii, inamicul fiind iremediabil dislocat din această zonă, silit să-şi retragă forţele înspre Păuleşti, slăbindu-i controlul asupra comunicaţiei principale şi favorizînd legătura tactică între unităţile Diviziei a 18-a Pază, aflate la nord-est şi sud-vest de şoseaua Ploieşti-Breaza [19]. În cursul aceleiaşi zile, la ora 12,15 s-a primit ordinul telefonic nr. 23.586 al Corpului 5 Artilerie teritorial către Divizia 18 pază, prin care toţi ostaşii germani să fie dezarmaţi, iar autovehiculele, armamentul şi materialul să fie capturat [20]. Zilele de 27 şi 28 august au constat în operaţiunile de curăţire în zona Cîmpina, dealul Piţigoaia, Broaştele, Cornu, pentru zdrobirea numeroaselor baterii germane de artilerie antiaeriană, care existau în spatele trupelor române. Aici au operat Regimentul 10 Roşiori şi unităţile Regimentului 9 artilerie antiaeriană, care în aceste două zile au reuşit să lichideze şi să cureţe întreaga zonă afectată, capturînd tot materialul de artilerie şi numeroşi prizonieri germani.

În dimineaţa zilei de 27 august 1944 este capturată întreaga secţie germană de la Cornu, reuşind să se stabilească legătura cu Comandamentul Corpului 5 teritorial pe şoseaua Cîmpina-Breaza, sînt scoase apoi din luptă şi alte secţii germane ca: Broaştele [21], Slobozia (Cîmpina) [22], Ţintea, Floreşti, Tufeni, capturîndu-se şi materialul de luptă respectiv în această zi.

Comunicaţia principală Cîmpina-Ploieşti, este despresurată pînă la înălţimea satului Urleta, unde o baterie germană foarte grea, de 1/156, continuă să reziste, provocînd grele pierderi unităţilor în subordine din zona Cîmpina. Urmărind cu tenacitate scoaterea din luptă a acestei baterii, prin operaţiuni de infanterie, amplasarea unei secţii de 88 mm (capturată la Moreni) în vecinătatea acestei poziţii inamice şi împingerea în apropierea ei de piese automate, precum şi acţiunea concentrată a tuturor mijloacelor din zonă au dus la capturarea acestei poziţii în ziua de 28 august 1944 [23].

În ziua de 28 august, activitatea principală de luptă a trupelor germane s-a localizat în regiunea de la sud de Băicoi şi pădurea Ţigăneasa-Malu Roşu-pădurile Filipescu-Păuleşti, trupele noastre reuşind în scurt timp să curețe complet de hitlerişti gara Băicoi şi instalaţiile petrolifere din jur şi să intercepteze căile de comunicaţie din acest sector — fapt ce a avut importante repercusiuni asupra desfăşurării ulterioare a luptelor.

---

[16] Toma Zotter, *Fragment* de epopee, p. 6—65.

[17] *Ibidem.*

[18] Muzeul de istorie şi arheologie al jud. Prahova, Fond I.C., „Regimentul 9 A. A." „Jurnal de marş şi operaţiuni", vol. V, f. 28.

[19] Zona operativă a Regimentului 9 artilerie antiaeriană cuprindea localităţile Cîmpina, Floreşti, Băicoi, Ţintea, Moreni.

[20] Muzeul de istorie şi arheologie al jud. Prahova, Zagănescu Nicolae colonel, „Acţiunea regimentului 9 artilerie antiaeriană în insurecţia armată de la 23 august 1944 pe Valea Prahovei", fila 15.

[21] Ibidem.

[22] Într-o notă a Chesturii de Poliţie Ploieşti, adresată Inspectoratului regional de poliţie Bucureşti — din 27 august 1944, se raporta că în urma acţiunii întreprinse de garnizoana Cîmpina pentru a captura bateriile germane intercalate împrejurul acestui oraş, după o luptă de 1,45 ore, s-a ajuns la capturarea unei secţii antitanc germane, din punctul Slobozia, cu această ocazie luîndu-se 61 prizonieri, dintre care 3 ofiţeri, 12 subofiţeri, iar la alt post de artilerie antiaeriană din punctul Broaşte, din cauza tragerii de artilerie, ostaşii germani au fugit lăsînd postul. (Arh. St. Bucureşti, Fond Inspectoratul regional de poliţie Bucureşti, dos. 161/1944, f. 88).

[23] Muzeul de istorie şi arheologie al jud. Prahova, Fond I.C., „Regimentul 9 artilerie antiaeriană", „Jurnal de marş şi operaţiuni", vol. V, 23 august 1944—31 decembrie 1944, f. 21—31.

www.mnir.ro

De asemenea, gruparea de trupe inamice baricadată în pădurea Păhărniceasca a fost complet izolată de restul forţelor inamice. In zilele de 29—31 august 1944, s-a trecut la zdrobirea ultimelor rezistenţe duşmane pe văile Prahovei şi Teleajenului. Sub loviturile precise ale artileriei române s-a dezlănţuit atacul energic asupra trupelor germane din pădurea Păhărniceasca, în ziua de 29 august 1944, care a durat aproape 6 ore, astfel, încît gruparea hitleristă de aici fusese definitiv înfrîntă. Tot în această zi au fost create condiţiile şi pentru lichidarea forţelor germane de la Crîngul lui Bot — în general de la vest de Ploieşti.

Ziua de 30 august a fost hotărîtoare în luptele din Valea Prahovei. In această zi, Corpul 5 teritorial a îndeplinit în întregime obiectivele tactice prevăzute pentru cea de-a doua fază din planul insurecţional pentru Valea Prahovei. Ordinul de operaţii nr. 1 din 30.VIII.1944, semnat de Şeful Statului major al Corpului 5 Teritorial Prahova — general Toma Zotter, stabilea d'recţiile de luptă ale trupelor române pentru distrugerea ultimelor rezistenţe duşmane.[24]. Atacurile simultane date asupra a trei obiective puternice au doborît definitiv rezistenţa germană în zona petroliferă. Astfel, au fost atacate pădurea Buda cu gara şi satul Buda, pădurile Crîngul lui Bot şi Tîrgşorul Nou, ca şi oraşul Ploieşti (pentru a fi despresurat de cercul de foc ce-l încinsese), — toate aceste atacuri fiind încununate de succesul trupelor române[25].

Prin despresurarea oraşului Ploieşti s-a întregit şi consolidat dinspre sud, sud-vest şi vest încercuirea forţelor germane în pădurile Păuleşti-Misleanca, unde, în afară de garnizoana iniţială a celor 4 000 de inamici, se retrăseseră în panică toţi militarii germani învinşi în luptele precedente, efectivul trupelor germane din pădure ridicîndu-se la peste 10 000 de oameni.

Prevăzînd atacul trupelor române, care avea să aibă loc în dimineaţa zilei de 31 august, hitleriştii devansează, atacînd ei prin surprndere la orele 2,30 între Păuleşti şi gara Găgeni, reuşesc să rupă frontul român şi prin breşa făcută evadează din pădurea Misleanca spre pădurea Mărgineanca cu jumătate din efectiv, cu intenţia de a trece prin pasul Bratocea în Transilvania.

Întreg focul artileriei de cîmp şi antiaeriană era concentrat asupra germanilor[26], în timp ce muncitorii din pădurea Mărgineanca au făcut un baraj de netrecut lovind din plin âutoblindatele germane, prin cele două tunuri antitanc ce se aflau în uzină.

Puţinii militari germani care au încercat să fugă, îndreptîndu-se spre Slănic şi o parte spre Văleni, au fost lichidaţi de elevii Şcolii militare de infanterie nr. 1 şi de o subunitate din Regimentul 32 Dorobanţi de la Văleni.

În luptele decisive din zona Păuleşti au luat parte, alături de ostaşii români din Corpul 5 Teritorial Prahova, de formaţiunile de luptă patriotice şi alte unităţi militare române, venite între timp din diverse părţi ale ţării, şi unităţi ale armatei sovietice, care, sosite de pe frontul din Moldova în ziua de 29 august — în jurul orei 18,30 — au participat alături de militarii români, muncitori şi alţi cetăţeni patrioţi la distrugerea ultimelor poziţii hitleriste din raza comunei Valea Călugărească şi din partea de sud-est a oraşului Ploieşti.

În după amiaza zilei de 31 august 1944 inamicul era lichidat de pe întreg teritoriul zonei petrolifere.

Referindu-se la aceste operaţiuni, comandantul Regimentului 9 artilerie antiaeriană, colonelul Nicolae Zăgănescu, arăta: „Operaţiunile contra forţelor germane din zona petroliferă au fost terminate cu un desăvîrşit succes la 31 august 1944. Pierderile minime suferite de acest regiment, într-o situaţie de vădită inferioritate materială, constituie argumentul indubitabil şi peremptoriu al acţiunilor de luptă întreprinse. Astfel de fapte nu pot fi justificate decît în lumina unor factori

---

[24] Muzeul de istorie şi arheologie al jud. Prahova, Fond I.C., Ordin din operaţii nr. 1 din 30.VIII.1944, în „Jurnalul de marş şi operaţiuni" al Regimentului 9 A.A., vol. V, p. 51.

[25] Ibidem.

[26] Focul grupării de ansamblu, constituită din toată artileria antiaeriană, se conjuga, pe baza unui plan special, cu tirul divizioanelor şi batalioanelor care sprijineau nemijlocit grupările tactice. Comanda grupării de ansamblu a fost încredinţată colonelului Nicolae Zăgănescu, comandantul Regimentului 9 A.A., care, în zona petroliferă, s-a remarcat ca un brav şi iscusit comandant.

www.mnir.ro

psihici de înaltă valoare morală, capabili să transfigureze un complex de inferioritate operativă într-o răsunătoare victorie"[27].

Luptele dintre 23—24/31 august 1944 în zona Prahovei s-au soldat cu următoarele rezultate:

— industria petrolieră din zonă a rămas intactă, cu întreaga capacitate de producţie, fără distrugeri sau pierderi;

— comunicaţia strategică Ploieşti-Braşov a fost eliberată şi redată circulaţiei;

— au fost capturaţi peste 9 000 de prizonieri germani, între care 4 generali, peste 1 300 de autocamioane, trenuri cu armament şi 260 de tunuri.

Pierderile armatei germane în această zonă s-au soldat cu: 1 500 de morţi şi 2 300 răniţi.

Calmul şi dîrzenia manifestate în zilele insurecţiei de unităţile militare şi formaţiunile de luptă patriotice, de clasa muncitoare au inspirat încredere şi celorlalte categorii de cetăţeni, care au dat un real sprijin operaţiunilor de dezarmare şi înlăturarea trupelor hitleriste din zona petroliferă a Prahovei.

Insurecţia din august 1944 a constituit astfel o strălucită încununare a luptelor îndelungate purtate de oamenii muncii din România, de forţele progresiste ale societăţii, în frunte cu P.C.R., împotriva fascismului şi a războiului, a dominaţiei imperialismului, pentru eliberarea socială şi naţională[29].

Înfăptuirea actului istoric de la 23 August 1944 — subliniază tovarăşul Nicolae Ceauşescu — „a marcat începutul revoluţiei de eliberare socială şi naţională, antifascistă şi antiimperialistă, care a dus la cucerirea adevăratei independen a patriei, la transformarea revoluţionară, socialistă a României"[30].

LES MÉMOIRES DE CERTAINS OFFICIERS SUPÉRIEURS ROUMAINS CONCERNANT LES OPÉRATIONS INSURRECTIONNELLES DANS LA VALLÉE DE LA RIVIÈRE DE PRAHOVA ENTRE 23—31 AOÛT 1944

Résumé

Cet ouvrage met en évidence certains aspects du deploiement de la revolution de libération sociale et nationale dans la Vallé de la rivière de Prahova, entre le 23—31 Août 1944.

On met en relief notamment l'action de coopération entre les unités militaires de l'armée roumaine et les formations combattantes patriotiques, réalisée pour la libération de la ville de Ploieşti et de toute la zone.

L'ouvrage se rapporte aux opérations militaires du **Régiment** *9 AA, commandé par le colonel* **Nicolae Zăgănescu,** *déployées dans la zone, qui ont contribué à la défaite des troupes fascistes.*

L'héroïsme, la témérité et le calme manifestés les jours de l'insurrection par les unités militaires et les formations combattantes patriotiques, par la classe ouvrière, ont inspiré la confiance à d'autres catégories de citoyens qui ont offert un réel appui aux opérations de désarmement et pour l'éloignement des troupes fascistes de la zone pétrolifère de Prahova.

[27] Muzeul de istorie şi arheologie al jud. Prahova, Fond I.C. „Regimentul 9 A.A. — jurnal de mars şi operaţiuni", vol. V f. 59.

[28] Toma Zotter, „Aspecte din organizarea şi desfăşurarea insurecţiei din august 1944 în Valea Prahovei". „Prahova — trepte de istorie", Ploieşti, 1971, p. 182.

[29] *Cronica participării armatei române* la *războiul antihitlerist*, Edit. Militară, Bucureşti, 1971, p. 40.

[30] Nicolae Ceauşescu, *Cuvîntare la adunarea festivă din Capitală organizată cu prilejul împlinirii a 35 de ani de la revoluţia de eliberare socială şi naţională, antifascistă şi antiimperialistă*, Edit. politică, Bucureşti, 1979, p. 7.

www.mnir.ro

LUPTA POPULAŢIEI DIN PARTEA DE NORD-VEST A TRANSILVANIEI ÎMPREUNĂ CU ÎNTREGUL POPOR ROMÂN PENTRU FĂURIREA UNUI STAT REVOLUŢIONAR-DEMOCRATIC (23 AUGUST 1944—6 MARTIE 1945)

de dr. **PETRU BUNTA** şi
GEORGE PROTOPOPESCU

Transilvania, străvechi pămînt al patriei, a fost o prezenţă istorică dinamică in complexul proces de dezvoltare a poporului român, iar cu toate vicisitudinile istoriei, transilvănenii au fost o permanenţă în optica largă de integrare a tuturor românilor în istoria patriei, ceea ce a dus la strălucita finalizare a unităţii naţionale — Alba Iulia, 1 decembrie 1918. S-au consfinţit astfel prin voinţa maselor largi populare gîndurile şi strădaniile mărețe dintotdeauna ale poporului nostru — unitatea şi independenţa în cadrul statului naţional unitar român.

Caracterul burghez al noului stat român a determinat în plan intern, prin politica sa antidemocratică, o ascuţită luptă de clasă şi, totodată, a creat posibilitatea apariţiei, este drept sporadice şi neconcludente, a organizaţiilor fasciste (sprijinite din exterior). Însă politica sa externă a fost o politică de pace, de menţinere a frontierelor stabilite prin sistemul tratatelor de la Versailles, de constituire printr-un judicios sistem de alianţe defensive a unei zone a păcii şi înţelegerii între statele din sud-estul şi centrul Europei.

Ascensiunea politică şi militară a statelor fasciste în frunte cu Germania hitleristă, cedările politico-diplomatice ale democraţiilor occidentale, precum şi „Blitzkrieg"-ul nazist, căruia i-au căzut victime în primăvara anului 1940 însăşi Franţa şi Anglia, a creat pentru statul român un fundal politico-militar deosebit de întunecat. În atari condiţii, regimul de dictatură personală al regelui Carol al II-lea, temîndu-se de înarmarea poporului şi declanşarea rezistenţei naţionale, a adoptat soluţia burgheză de acceptare a „Diktat"-ului statelor fasciste de la Viena (30 august 1940), prin care se rupea din trupul unitar al Transilvaniei partea sa nord-vestică, însumînd 42 243 km², cu o populaţie de peste 2,6 milioane locuitori, în majoritatea români, care a fost dată Ungariei horthyste [1].

Aşadar, în vara anului 1940, din statul naţional unitar român rămăsese numai amintirea. Este drept, o preţioasă şi mobilizatoare amintire!

Împotriva fascismului şi revizionismului horthyst s-a ridicat deopotrivă întregul popor român, alături de care s-au aflat în aceste momente grele masele populare ale naţionalităţilor conlocuitoare. Este suficient să amintim: a) apariţia în 1939 în Transilvania a broşurei în limba maghiară „Nu capitulare ! Rezistenţă !" ; b) poziţia fermă împotriva dictatului de la Viena a organizaţiei democratice de masă „MADOSZ"; c) marile demonstraţii antirevizioniste din oraşele: Cluj, Timişoara, Braşov, Baia Mare, Oradea etc. Toate acestea arată solidaritatea bine cimentată dintre poporul român şi naţionalităţile conlocuitoare, poziţia unitară privind lupta antifascistă şi apărarea integrităţii teritoriale a ţării.

In timpul ocupaţiei horthyste, cu toată teroarea sălbatică a acestui regim, forţele înaintate din partea de nord-vest a Transilvaniei — români, maghiari, evrei şi alte naţionalităţi, sub conducerea comuniştilor — au găsit modalităţi de a-şi menţine legătura cu forţele progresiste din România, ridicîndu-se împreună la luptă hotărîtă împotriva fascismului şi regimului horthyst [2].

---

[1] „Comunicări statistice", nr. 6—7/1945, p. 2.

[2] Vezi *Rezistenţa antifascistă în partea de nord a Transilvaniei*, Edit. Dacia, Cluj-Napoca, 1974.

www.mnir.ro

Actul revoluţionar strălucit de la 23 August 1944 iniţiat, organizat şi condus de Partidul Comunist Român în alianţă cu toate forţele politice democratice, antifasciste, patriotice, începînd de la socialişti şi pînă la cercurile palatului regal, inclusiv regele Mihai, a inaugurat revoluţia naţională şi socială, antifascistă şi antiimperialistă în România, avînd o complexitate de sarcini de importanţă istorică: înlăturarea dominaţiei fasciste ; alăturarea ţării coaliţiei antihitleriste ; eliberarea părţii de nord-vest a Transilvaniei; democratizarea vieţii de stat şi politice, urmărindu-se în perspectivă crearea unui stat revoluţionar-democratic ca factor determinant al rezolvării problemei puterii politice în favoarea celor ce muncesc, ca o fază de trecere la statul socialist român [3].

Masele populare din Transilvania de nord-vest, fără deosebire de naţionalitate, s-au încadrat din primele clipe acţiunii revoluţionare de importanţă istorică pentru patria noastră. În cele 196 de zile şi tot atîtea nopţi de luptă acerbă pentru puterea revoluţionar-democratică (din 23 august 1944 pînă la 6 martie 1945) s-au înregistrat multiple cazuri şi exemple ale confruntării dure dintre forţele democratice, indiferent de naţionalitate, şi cele ale reacţiunii, la fel de orice naţionalitate.

Încadrarea populaţiei părţii de nord-vest a Transilvaniei — români, maghiari, evrei, sîrbi şi alte naţionalităţi — în lupta comună pentru transformări revoluţionare, pentru cucerirea puterii s-a desfăşurat succesiv, pe măsura eliberării întregului teritoriu al României.

In aceste zile istorice — cînd, cot la cot cu trupele sovietice, armata română ducea lupte grele pentru eliberarea părţii de nord-vest a Transilvaniei — Partidul Comunist Român a adresat (în septembrie 1944) o înflăcărată chemare maselor populare din teritoriile ocupate, chemîndu-le la acţiuni hotărîte împotriva fascismului. In chemare, printre altele, se spunea: „Patrioţi români din Ardealul cotropit! distrugeţi căile de comunicaţii în spatele cotropitorilor, dezarmaţi-i, predaţi-i Armatei Române şi Armatei Roşii, sau nimiciţi-i! Ţărani români şi maghiari, nu daţi vite şi căruţe pentru retragerea hitleriştilor, nu-i găzduiţi în satele voastre, loviţi-i din toate părţile" [4].

La 11 octombrie 1944, cu ocazia eliberării Clujului (antica Napocă), în numele C.C. al P.C.R. Lucreţiu Pătrăşcanu a făcut o declaraţie patriotică în care a relevat meritele deosebite ale ostaşilor români şi sovietici în înfăptuirea acestui act de mare importanţă, lansînd o vibrantă chemare adresată populaţiei întregii ţări pentru continuarea luptei antifasciste: „Lupta nu s-a terminat. Războiul trebuie dus pînă la capăt. Infrîngerea totală a duşmanului hitlerist este condiţia existenţei noastre ca popor liber. Pentru victorie nu precupeţiţi nici o sforţare, nici un sacrificiu. Întreg poporul să participe la lupta pentru izbînda finală! ...Partidul comunist vă cheamă la luptă împotriva hitleriştilor din afară şi dinăuntru. Susţineţi prin toate mijloacele armatele eliberatoare sovietice şi române!" [5].

Răspunzînd chemării P.C.R., organizaţiile locale ale partidului, comuniştii români, maghiari, sîrbi şi de alte naţionalităţi au mobilizat masele populare la lupta împotriva ocupanţilor fascisto-horthyşti. La începutul lunii octombrie 1944, într-un manifest al comuniştilor din Carei, tipărit în limba maghiară, a fost lansat următorul apel: „Muncitori, tovarăşi, luptaţi împotriva tîlharilor nazişti, soarta voastră este în mîinile voastre" [6].

Încă din primele zile ale eliberării, comuniştii transilvăneni ieşiţi din ilegalitate au trecut la refacerea organizaţiilor de partid şi de mase, grav lovite de teroarea organelor represive horthyste între anii 1940—1944. S-a constituit Comitetul provizoriu al P.C.R., care a considerat ca sarcină primordială a se relua legăturile cu C.C. al P.C.R. din Bucureşti. Au fost trimişi delegaţi în Capitala ţării pentru a primi instrucţiuni din partea conducerii centrale a P.C.R. Comitetul provizoriu constituit la Cluj şi-a asumat rolul de conducere regională pentru

---

[3] Nicolae Ceauşescu, *Cuvîntare la adunarea festivă din Capitală organizată cu prilejul împlinirii a 35 de ani de la revoluţia de eliberare socială şi naţională, antifascistă şi antiimperialistă, 22 august* 1979, Edit. Politică, Bucureşti, 1979, p. 7—12.

[4] Arhiva Institutului de studii istorice şi social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R., Cota A XVIII-24 ; cf. Gheorghe I. Bodea, *Lupta maselor populare din nordul Transilvaniei pentru triumful democraţiei*, în voi. *Potaissa, Studii şi Comunicări*, Turda, 1978, p. 260.

[5] „Tribuna Ardealului", Cluj, din 18 octombrie 1944.

[6] Arhiva citată, fondul nr. 29, dosar 8867, f. 221 ; cf. ibidem.

www.mnir.ro

întregul nord-vest al Transilvaniei. Comunicatul apărut în „Tribuna Ardealului", şi în „Vilâgossâg" din 21, respectiv 22 octombrie 1944, anunţa că au fost reluate legăturile cu C.C. al P.C.R. şi Comitetul Regional pentru nordul Transilvaniei formează o parte integrantă a P.C.R. În întreaga sa activitate el urmează C.C. al P.C.R. [7].

În baza indicaţiilor primite din partea Comitetului Central al Partidului Comunist Român, reorganizarea s-a efectuat după principiul teritorial şi al locului de muncă, în rîndurile sale intrînd din ce în ce mai mulţi muncitori, ţărani şi intelectuali — români, maghiari, sîrbi, evrei şi de alte naţionalităţi; în scurt timp s-a reorganizat întregul aparat de partid din teritoriul eliberat.

Concomitent cu refacerea organelor şi organizaţiilor Partidului Comunist Român şi-au reluat activitatea legală şi organizaţiile Partidului Social-Democrat, care de la 19 martie 1944, odată cu invadarea Ungariei de trupele naziste, se aflau în ilegalitate. Rîndurile organizaţiilor social-democrate s-au întărit rapid cu noi membri, care proveneau din diferite categorii de salariaţi : muncitori, funcţionari, cadre didactice, mici meseriaşi etc., precum şi din rîndurile ţărănimii muncitoare.

În organizarea şi mobilizarea maselor muncitoreşti o însemnătate deosebită a avut consolidarea unităţii de acţiune a clasei muncitoare prin dezvoltarea colaborării dintre Partidul Comunist Român şi Partidul Social-Democrat. Din iniţiativa P.C.R., în ziua de 21 octombrie 1944, la Cluj, reprezentanţii organizaţiilor celor două partide au încheiat un acord de colaborare, consfinţit într-un document program, care reflecta prevederile Frontului Naţional Democrat din România, cuprinzînd 18 puncte. În acest important document se accentuează necesitatea concentrării tuturor forţelor pentru sprijinirea războiului antihitlerist: „Interesul vital al locuitorilor Ardealului şi al întregii Românii impune cu necesitate acestora să se încadreze şi să ia parte la lupta dusă împotriva asupritorilor fascişti germani şi maghiari de felul lui Szâlasi, Imrédi şi alţii şi la lupta dusă pentru nimicirea hitlerismului ...Este nevoie de mobilizarea tuturor forţelor poporului şi a tuturor resurselor materiale ale Ardealului pentru a sprijini armatele sovietice şi române în lupta lor comună dusă împotriva Germaniei hitleriste" [8]. În încheiere, documentul subliniază că programul stabilit se poate realiza numai prin activitatea comună a poporului român şi a tuturor naţionalităţilor conlocuitoare sub un guvern „care reprezintă toate forţele naţionale şi democratice ale ţării şi se bucură de sprijinul activ al maselor largi populare din România" [9].

De asemeneaè au fost reînfiinţate în toate centrele importante, precum şi în mediul rural organizaţiile Uniunii Tineretului Comunist şi Uniunii Tineretului Socialist. Organizaţiile tineretului s-au alăturat cu entuziasm acţiunilor revoluţionare. Tinerii au luat parte la diferite munci voluntare pentru sprijinirea armatei, curăţirea ruinelor, degajarea utilajelor şi uneltelor de muncă, adunarea materialelor de sub dărîmături, acţiuni revoluţionare de reconstrucţie, de creştere a producţiei, precum şi la lupta cu arma în mînă pentru nimicirea fascismului. Zeci de tineri români, maghiari şi de alte naţionalităţi s-au încadrat ca voluntari in armata română, participînd la eliberarea Ungariei şi Cehoslovaciei pînă în ultima zi a războiului. Mulţi dintre cei plecaţi pe front au căzut în lupta cu fascismul. Astfel, aviatorul erou Traian Dîrjan a căzut eroic la 25 februarie 1945 lîngă satul cehoslovac Ocava; tînărul muncitor de la fabrica „Unirea"-Cluj, Aurel Suciu şi-a dat viaţa pentru libertate pe malul rîului Hron ; studentul clujean Czellér Lajos a murit tot pe pămîntul Cehoslovaciei, şi mulţi alţii.

Conform principiilor Frontului Unic Muncitoresc, s-a reorganizat mişcarea sindicală. La 12 octombrie 1944, a doua zi după eliberarea oraşului Cluj, a luat fiinţă Comisia locală sindicală condusă de un secretariat, format din 3 persoane. Organizarea muncitorilor în sindicate unice, revoluţionare, marcînd un important pas înainte pe calea dezvoltării colaborării dintre comunişti şi social-democraţi, dintre oamenii muncii români, maghiari, evrei şi de alte naţionalităţi, a dat rezul-

---

[7] În 1940, în urma dictatului de la Viena, pe baza indicaţiilor *Cominternului*, organizaţiile partidului comunist din partea de nord-vest a Transilvaniei au fost integrate în Partidul Comunist din Ungaria. Cu toate acestea comuniştii nord-transilvăneni au continuat să menţină legăturile cu C.C. al P.C.R. din Bucureşti.

[8] „Világosság" din 26 octombrie 1944.

[9] Ibidem.

www.mnir.ro

tate rapide. Astfel, la data de 31 decembrie 1944, numai în orașul Cluj sindicatele cupiindeau 18 000 salariați, iar la dala de 31 martie 1945 peste 22 000 salariați [10].

În scurtă vreme au fost organizate sindicate unice și în celelalte centre ale Transilvaniei de nord-vest eliberate, care mobilizau oamenii muncii la acțiuni de refacere economică și la lupta pentru transformări revoluționare. O sarcină deosebită a sindicatelor unice a fost lupta împotriva șovinismului. Este semnificativ în acest sens poziția conducătorilor celor peste 15 000 sindicaliști bihoreni, care arătau că „dacă înfăptuim unitatea între muncitorimea română și maghiară, dacă împăcăm poporul român și maghiar, atunci vom putea să democratizăm și țara, și vom putea realiza un sistem democratic, care asigură drepturi egale pentru fiecare cetățean. Azi majoritatea muncitorilor vede că sindicatele înaintează pe un drum just și în această privință“ [11].

Poziția organizațiilor sindicale din partea de nord-vest a Transilvaniei față de problemele majore ce frămîntau întreaga țară era foarte explicit exprimată în paginile ziarului local clujean „Plugarii“, cu ocazia deschiderii Congresului general al sindicatelor din România (ianuarie 1945). „Congresul de la București — scria ziarul — va fi o piatră de hotar în destinele muncitorimii. Pentru noi, cei din Ardealul de nord, faptul mai are și o altă semnificație. Pentru prima dată, după 4 ani de înstrăinare și suferințe, delegații muncitorimii noastre iau contact cu cei din restul României, în cadrul unui Congres. Este un prim prilej de a-și manifesta mulțumirea și bucuria de a fi fost încadrați României, căreia de fapt aparțin“ [12].

Pornind de la Cluj, sub conducerea Comitetului regional P.C.R., care a urmărit cu fermitate coalizarea tuturor forțelor democratice în jurul clasei muncitoare, închegarea alianței de luptă a clasei muncitoare cu masele de bază ale țărănimii, scurt timp după eliberare și-au reînceput activitatea prodigioasă organizațiile democratice: Frontul Plugarilor și Madosz-ul (din noiembrie 1944, Uniunea Populară Maghiară). Aceste organizații democratice de masă s-au încadrat în lupta pentru democratizarea tuturor regiunilor recent eliberate, mobilizînd masele împotriva fascismului și șovinismului, pentru transformări revoluționare. În numeroase ocazii cele două organizații democratice au desfășurat acțiuni comune privind mobilizarea maselor largi populare la lupta pentru democratizarea vieții social-politice, împotriva șovinismului. În acest sens amintim acțiunea democratică româno-maghiară din 12 noiembrie 1944 de la Cluj, organizată de Frontul Plugarilor și Madosz. În moțiunile votate cu această ocazie s-a cerut întărirea F.N.D., iar participanții s-au angajat să lupte în comun pentru „victoria democrației, pentru pace și bună conviețuire a tuturor cetățenilor acestei țări, fără deosebire de limbă și credință [13]. Din luna octombrie 1944, de asemenea, au început să activeze în localitățile eliberate organizațiile Apărării patriotice, Uniunea patrioților, organizația Femeilor democrate și alte organizații democratice.

În vederea unirii tuturor forțelor politice interesate în făurirea unui regim cu adevărat democratic și transpunerea în viață a reformelor impuse de procesul revoluționar, P.C.R. a inițiat înființarea, pe baza Proiectului de platformă a F.N.D., a Comitetului democrat din Ardealul de nord, care, la 27 noiembrie 1944, s-a transformat în Consiliu al F.N.D., deolarînd — după cum și denumirea o arată — aderarea *fără rezerve* la Platforma politică a F.N.D. din România, garantînd și în acest fel asigurarea colaborării în modul cel mai strîns cu forțele democratice din întreaga țară. Consiliul F.N.D. din Cluj [14], sub îndrumarea Consiliului Național al F.N.D. și condus de Comitetul regional al P.C.R. pentru nordul Transilvaniei, a dus o intensă activitate politică, economică, administrativă și de educare a maselor în spirit revoluționar. Organizațiile democratice, sub conducerea P.C.R., își dovedeau în fiecare zi capacitatea politică, de organizare și mobilizare a maselor populare, pentru refacerea economiei distruse de război, împotriva sabotajului

[10] „Făclia“, Cluj, 25 martie 1945.

[11] „Erdélyi Szikra“, Oradea, an. 1, nr. 4, 29 martie 1945, p. 2.

[12] „Plugarii“ din 26 ianuarie 1945.

[13] Idem, din 28 noiembrie 1944.

[14] Din Consiliul F.N.D. au făcut parte: P.C.R., P.S.D., Sindicatele unice, Frontul Plugarilor, Uniunea Populară Maghiară, Uniunea Patrioților, Apărarea Patriotică, Frontul Unitar al Femeilor Democrate etc.

www.mnir.ro

şi speculei, pentru democratizarea vieţii economice, politice şi administrative, pentru triumful revoluţiei populare în România.

Masele muncitoare — români, maghiari, evrei şi de alte naţionalităţi — din partea de nord-vest a Transilvaniei, împreună cu întregul popor, au demonstrat de nenumărate ori pe străzile oraşelor: Cluj, Satu Mare, Baia Mare, Tg. Mureş etc. pentru instaurarea puterii revoluţionar-democratice. În fierbinţile zile ale lunii februarie 1945, demonstraţiile şi mitingurile pentru instaurarea unui guvern revoluţionar-democratic au arătat unitatea de acţiune a întregului nostru popor, cerînd cu insistenţă răsturnarea guvernului Rădescu şi instaurarea unui guvern F.N.D. Începînd cu a doua jumătate a lunii februarie 1945, demonstraţiile şi mitingurile au luat şi în partea de nord-vest a Transilvaniei proporţii nemaiîntîlnite. În aceste zile pe tot cuprinsul ţării, inclusiv în partea de nord-vest a Transilvaniei, numărul participanţilor la demonstraţiile antiguvernamentale a ajuns la zeci şi sute de mii. În acest context, pe drept cuvînt subliniază tovarăşul Nicolae Ceauşescu: „Victoria de la 6 martie 1945... este rodul luptei eroice a clasei muncitoare aliată cu ţărănimea, cu intelectualitatea şi celelalte categorii sociale, rezultatul luptei unite a oamenilor muncii români, maghiari, germani şi de alte naţionalităţi, desfăşurată sub conducerea Partidului Comunist Român... În aceste mari acţiuni revoluţionare, ca de atîtea ori în trecutul de luptă comun, unitatea oamenilor muncii, fără deosebire de naţionalitate, s-a dovedit a fi o forţă de neînvins" [15].

Aşadar, cu legitimă mîndrie putem concluziona că populaţia părţii de nord-vest a Transilvaniei, fără deosebire de naţionalitate, s-a înscris ca de atîtea ori în decursul veacurilor în marele front unitar al patriei, împotriva duşmanului comun: războiul, fascismul, reacţiunea, şi pentru instaurarea puterii revoluţionar-democratice în România, a statului revoluţionar-democratic (sub formă de monarhie constituţională, iar din noiembrie 1946 ca monarhie constituţional-parlamentară), act important în procesul de făurire al statului socialist în România.

LA LUTTE DE LA POPULATION DU NORD—OUEST DE LA TRANSYLVANIE, A CÔTÉ DE TOUT LE PEUPLE ROUMAIN, POUR LA CREATION D'UN ETAT RÉVOLUTIONNAIRE-DÉMOCRATIQUE (23 AOÛT 1944—MARS 1945)

Résumé

A l'appel adressé par le Parti Communiste Roumain en septembre 1944, la population qui habitait la zone du nord-ouest de la Transylvanie indiféremment de sa nationalité s'est engagée avec toutes ses forces dans la lutte contre l'armée hitlérienne et contre l'occupation des fascistes de Horthy.

Mobilisées par le Comité régional du Parti Communiste Roumain, dont le siège était à Cluj, et par le Conseil national du Front National Démocratique, les masses populaires de Transylvanie ont fait le preuve d'un veritable héroïsme dans leurs actions pour la réfection de l'économie détruite par la guerre, contre le sabotage et la spéculation illicite, pour la démocratisation de la vie économique, politique et administrative, pour le triomphe de la révolution populaire en Roumanie.

---

15 „Scînteia" din 7 martie 1970.

www.mnir.ro

ASPECTE DIN LUPTA FORŢELOR DEMOCRATICE, ÎN FRUNTE CU PARTIDUL COMUNIST ROMÂN, PENTRU CUCERIREA ŞI CONSOLIDAREA PUTERII REVOLUŢIONAR-DEMOCRATICE ÎN JUDEŢUL MUREŞ ÎN PERIOADA ANILOR 1944—1945

de TRAIAN BOSOANCA

După aproape patru ani de dictatură militaro-fascistă, de rezistenţă în timpul celei mai cumplite terori din istoria neamului, în timpul unui război nedrept cu multe suferinţe şi pagube materiale, poporul român şi-a spus răspicat cuvîntul: revoluţia de eliberare naţională şi socială de la 23 August 1944. Aceasta a dus la eliberarea României de sub jugul fascist şi a marcat începutul revoluţiei populare antiimperialiste, deschizînd o nouă eră în istoria poporului român.

Armata, formaţiunile patriotice, întregul popor au trecut la luptă fără cruţare împotriva ocupanţilor hitlerişti, curăţind teritoriul ţării de trupele hitleriste şi horthyste.

Dar în acest început de eră nouă, populaţia românească din partea de nord a Transilvaniei era supusă în continuare la noi şi noi opreliştii. La numai o săptămînă de la începerea insurecţiei antifasciste, înainte de începerea alungării trupelor de ocupaţie, trupele horthyste şi hitleriste, pe lîngă masacrele în masă (cum a fost cel de la Sărmaş din noaptea de 15 spre 16 septembrie 1944, cînd 126 de bărbaţi, femei şi copii au fost ucişi [1], şi din multe alte localităţi [2]), expulzările forţate şi repatrierile silite au făcut deportări masive de români în Ungaria şi Germania [3]. Aceste acţiuni teroriste constituiau ultimile sbateri ale regimului horthyst de desnaţionalizare a Ardealului şi maghiarizare a elementului românesc care nu a părăsit teritoriul [4].

Cu toate aceste represalii, optimismul şi încrederea populaţiei de pe aceste meleaguri era foarte mare. Dorinţa refacerii integrităţii teritoriale a patriei a ridicat la luptă întregul popor.

În această perioadă de încleştare militară, P.C.R. s-a adresat maselor populare din Ardealul cotropit, cerîndu-le să participe la lupta împotriva cotropitorilor fascişti : „Patrioţi români din Ardealul cotropit ! Distrugeţi căile de comunicaţie în spatele cotropitorilor, dezarmaţi-i, predaţi-i Armatei române şi Armatei roşii sau nimiciţi-i... Ţărani români şi maghiari din Ardealul cotropit! Nu daţi vite şi căruţe pentru retragerea hitleriştilor, nu-i găzduiţi în satele voastre, loviţi-i din toate părţile“ [5].

De asemenea, adresîndu-se maselor populare maghiare, Madosz-ul le cerea să sprijine lupta pentru eliberarea Transilvaniei. Apelul arăta că „Madosz-ul sprijină din toate puterile eliberarea Transilvaniei de nord, a poporului român şi a

---

[1] Vezi Carp Matattias, *Sărmaş. Una din cele mai oribile crime*, Socec et Co., Bucureşti, 1945 ; Laszlo Banyai, Pe *făgaşul tradiţiilor frăţeşti*, Bucureşti, p. 260.

[2] Gh. Zaharia, L. Vajda, Gh. I. Bodea, P. Bunta, M. Covaci, L. Fodor, A. Simion, Gh. Tuţui, *Rezistenţa antifascistă în partea de nord a Transilvaniei*, Edit. Dacia, Cluj-Napoca, 1974, p. 207—208 ; *August 1944 — mai 1945*, Bucureşti, 1969, p. 201.

[3] Traian Bunescu, *Lupta poporului român împotriva dictatului fascist de la Viena*, Edit. Politică, Bucureşti, 1971, p. 244.

[4] Ibidem.

[5] A. Simion, *Dictatul de la Viena*, Edit. Dacia, Cluj, 1972, p. 273.

www.mnir.ro

fraţilor maghiari de sub domnia banditilor hitlerişti şi a magnaţilor maghiari reacţionari“ [6].

În judeţele din nordul Transilvaniei, o dată cu eliberarea lor de sub ocupaţia horthysto-hitleristă, începînd cu luna septembrie 1944 s-a trecut la refacerea organizaţiilor de partid, creindu-se comitete provizorii ale P.C.R. [7]. La 21 octombrie 1944 Comitetul regional al partidului comunist din Cluj, care coordona activitatea tuturor organizaţiilor de partid din nordul Transilvaniei, deci şi pe cel din judeţul Mureş, a dat publicităţii un comunicat prin care anunţa că „începînd cu ziua de astăzi, el formează o parte integrantă a P.C.R., a cărui linie politică o urmează“ [8].

După eliberarea întregului judeţ Mureş, după lupte deosebit de grele din lunile septembrie şi începutul lunii octombrie 1944, principala sarcină era refacerea organelor şi organizaţiilor locale ale P.C.R., creşterea influenţei sale în rîndurile maselor populare, extinderea reţelei organizaţiilor de bază în întreprinderi, instituţii, la sate.

Organizaţia judeţeană de partid a chemat oamenii muncii, indiferent de naţionalitate, la înlăturarea urmărilor războiului. În manifestul lansat la 3 octombrie 1944 se spune: „O parte din edificiile publice şi locuinţele private ale oraşului stau în ruină. Uzinele şi atelierele publice sînt, de asemenea, distruse. Noi voim să trăim şi viaţa ne cere imediat să restabilim totul. Să muncim cu toată puterea noastră, să ajungem cît mai curînd la acest scop. Chemăm pe toţi cetăţenii, muncitorii şi intelectualii să cugete în mod democratic, să ne dea tot sprijinul pentru eliminarea ruinelor“ [9]. Sub conducerea partidului comunist s-a trecut la reorganizarea sindicatelor ; asemenea şi organizaţiile locale ale P.S.D., Frontului Plugarilor, Apărării Patriotice şi Madosz-ului cu scopul de a lupta pentru democratizarea întregului judeţ, pentru înlăturarea elementelor fasciste şi reacţionare.

Probleme deosebite s-au ridicat cu prilejul reinstalării autorităţilor de stat româneşti în judeţele din partea de nord a Transilvaniei, eliberate de sub jugul hortyhst, printre care şi judeţul Mureş. Marea majoritate a funcţionarilor au fugit cu armatele germane şi horthyste, iar vechile organe de stat horthyste s-au descompus aproape în întregime. Conform armistiţiului din 12 septembrie 1944 dintre România şi Naţiunile Unite, autorităţile româneşti au primit dreptul să se reîntoarcă pe teritorul Transilvaniei de nord. Dar de la început conducerea P.N.Ţ. a fost preocupată de a transforma această parte a ţării într-un fief politic al său [10].

Astfel, ministrul Afacerilor Interne, generalul Aurel Aldea, a numit ca prefecţi în toate judeţele eliberate din nordul Transilvaniei oameni propuşi de Iuliu Maniu [11]. Din iniţiativa P.N.Ţ., la 10 octombrie 1944 a fost creat Comisariatul pentru administrarea regiunilor eliberate ale Transilvaniei, care avea ca principale atribuţii numirea de funcţionari şi asigurarea ordinii. În fruntea acestui organism a fost desemnat Ionel Pop, reprezentant al P.N.Ţ. [12]. Ca atare, la 4 octombrie 1944, în judeţul Mureş a fost numit ca prefect [13], de către guvernul Sănătescu, Ion Bozdoc, care împreună cu toată administraţia românească, care s-a retras în 1940, şi-au reînceput activitatea la Tg. Mureş.

Noul prefect, cît şi autorităţile instalate trebuiau să rezolve probleme dificile, atît de ordin economic, cît şi politic, dar în primul rînd o rezolvare democratică

---

[6] Banyai Laszlo, *Harminc ev*, Bucureşti, 1949, p. 89—90 ; „Scînteia“, nr. 17 din 7 octombrie 1944.

[7] Petre Bunta, *Lupta* P.C.R. *pentru concentrarea forţelor democratice*, în „Marisia“, VI, Tîrgu Mureş, 1976, p. 509.

[8] „Vilagossag“, Cluj, an. I, nr. 7, din 27 octombrie 1944 ; „Tribuna Ardealului“, Cluj, din 21 octombrie 1944.

[9] Kovacs Balazs, Vizor, *Lupta* P.C.R. *pentru închegarea alianţei dintre muncitori şi masele ţărăneşti în judeţul* Mureş, în *Din lupta* P.C.R. *pentru închegarea alianţei clasei muncitoare în bătălia pentru reforma agrară din* 1944—1945. *Studii şi referate monografice*, vol. II, Bucureşti, 1958, p. 296.

[10] *România în anii revoluţiei* democrat-populare, Edit. Politică, Bucureşti, 1971, p. 97.

[11] *Ibidem*.

[12] *Ibidem*.

[13] Mihai Rogoşcă, Aurel Galea, *Unele aspecte din lupta maselor populare sub conducerea Partidului Comunist Român pentru instaurarea organelor democratice de stat în fostul judeţ* Mureş *(1944—1945)*, în S.M., III—IV, Tîrgu Mureş, 1972, p. 542.

www.mnir.ro

a problemei naţionale. După cum prea bine ştim, regimurile fasciste, atît cel antonescian, dar mai ales cel horthyst, în toată perioada anilor 1940—1944 au dus o politică ce cultiva la maximum naţionalismul şi şovinismul in rîndul populaţiei transilvănene, de ură a unei naţiuni contra celeilalte. În această situaţie trebuia găsită o formulă pentru a conlucra paşnic, populaţia română cu cea maghiară, pentru a se asigura statornicirea unor relaţii de colaborare. Dar P.N.Ţ.-Maniu, din contră, a amplificat, prin măsurile luate, excesele de a da frîu activităţilor aşa-numitor batalioane de voluntari ardeleni.

In momentul cînd trupele armatei române îşi vărsau sîngele pentru eliberarea nordului Transilvaniei, pentru a pune astfel capăt une nedreptăţi istorice făcute poporului român prin odiosul dictat de la Viena din august 1940, în momentul cînd se puneau temelii unei convieţuiri paşnice, frăţeşti între români, maghiari şi alte naţionalităţi conlocuitoare, în momentul cînd poporul român, forţele sale înaintate, făceau enorme sacrificii pentru a stîrpi pe vecie buruiana otrăvită a naţionalismului şi şovinismului, în acest moment P.N.Ţ. îşi trimitea în nordul Transilvaniei detaşamente înarmate, cărora „le revenea misiunea răzbunării" — promovînd revanşismul de esenţă fascistă, ca răspuns la actele teroriste ale fasciştilor unguri împotriva populaţiei româneşti după cedarea către Ungaria a nordului Transilvaniei [14].

Gărzile de voluntari, care purtau numele lui Iuliu Maniu, au încercat să plătească teroarea cu teroare şi crima cu crimă, fără nici o judecată şi fără deosebire între vinovaţi. In momentul în care trebuia să se urmărească nu o politică de răzbunare, ci una de convieţuire paşnică şi de pedepsire a adevăraţilor vinovaţi, s-a făcut greşeala de a se lăsa libere pasiunile unor oameni orbiţi de ură. Astfel, aceste gărzi s-au dedat la crime, asasinate şi jafuri în rîndul populaţiei paşnice de altă naţionalitate [15]. În această atmosferă de tensiune, nici reacţiunea maghiară, recunoscută prin pogromurile şi crimele sale din toată perioada anilor 1940—1944 [16], nu s-a lăsat mai prejos în acţiunile sale de răzbunare şi aţîţare naţionalistă [17]. Dar prin intervenţia energică a poporului, a justiţiei şi a presei democratice s-au pus capăt actelor huliganice care continuau practicile naţionaliste din perioada războiului.

Împotriva diversiunilor elementelor naţionaliste, şovine române şi maghiare acţionau forţele democratice, sub conducerea P.C.R. Sub presiunea opiniei publice şi a reprezentanţilor F.N.D. din guvern, atît „gărzile Iuliu Maniu", cît şi bandele fasciste maghiare şi germane au fost desfiinţate, conducătorii lor fiind arestaţi [18]. De asemenea, tot în această perioadă elementele reacţionare din prefectura oraşului şi judeţului Mureş au dat unele indicaţii şi directive cu caracter reacţionar şi şovin, printre care şi folosirea limbii maghiare în instituţii publice [19]. In faţa acestor fapte, forţele democratice române şi maghiare, reprezentanţi ai Consiliului naţional al F.N.D.-ului şi-au exprimat protestul împotriva acţiunilor teroriste ale reacţiunii, cerînd guvernului să combată asemenea excese şi să asigure statornicirea unor relaţii de colaborare între populaţia română şi cea maghiară. Din această cauză guvernarea lui Bozdoc, ca reprezentant al P.N.Ţ., este marcată de triste evenimente.

Partidului comunist îi revenea sarcina grea ca în fruntea maselor să combată şovinismul de orice fel şi de oriunde ar veni el. Organizaţia judeţeană de partid a iniţiat o intensă activitate de propagandă chemînd la înfrăţirea maselor populare române şi maghiare în scopul apărării intereselor lor vitale. Lupta partidului şi a organizaţiilor de masă împotriva fascismului, împotriva încercărilor de a menţine o atmosferă de învrăjbire naţională s-a împletit cu lupta pentru restabilirea în judeţ a unei vieţi economice şi politice normale.

---

[14] Mihai Fătu, *Sfîrşit fără glorie*, Edit. Ştiinţifică, Bucureşti, 1972, p. 177—178

[15] *Ibidem*, p. 193 ; Gh. I. Bodea, *Lupta maselor române şi a naţionalităţilor conlocuitoare din nordul Transilvaniei pentru triumful democraţiei (august 1944—6 martie 1945)*, în „Acta Musei Napocensis", VII, 1970, p. 454 ; Traian Bunescu, op. *cit.*, p. 248.

[16] Gh. Zaharia, L. Vajda, Gh. I. Bodea, P. Bunta, M. Covaci, L. Fodor, A. Simion, Gh. Tuţui, op. *cit.*, pp. 56—57.

[17] Gh. I. Bodea, op. *cit.*, p. 456.

[18] A. Simion, op. cit., p. 278.

[19] Mihai Roşoagă, Aurel Galea, op. *cit.*, p. 299.

www.mnir.ro

Urmărind indicaţiile partidului, în octombrie 1944 Madosz-ul a adresat un apel către oamenii maghiari în sensul de a-şi uni forţele cu oamenii muncii români pentru făurirea unei vieţi noi. „Să înlăturăm pe cei care învrăjbesc, indiferent că aceştia sînt români sau maghiari, şi să ne luăm soarta în propriile noastre mîini. Să alegem conducători care înţeleg să servească ei poporul şi să nu aştepte ca poporul să-i servească pe ei“ [20]. S-au creat condiţii favorabile pentru ca conducerea acestui judeţ să treacă în mîinile organizaţiilor democratice cuprinse în F.N.D. Pentru stabilirea ordinii şi reglementării vieţii politice şi economice, organizaţia locală a F.N.D. a exercitat în judeţ şi puterea legislativă, elaborînd norme juridice valabile pe teritoriul judeţului, prin care au fost abrogate legile pe baza cărora s-au făcut în trecut discriminări naţionale, de religie şi de sex, şi s-a asigurat dreptul de folosire a limbii materne. A fost organizată o poliţie democratică, s-au organizat gărzi populare, tribunale populare [21] şi s-au luat, de asemenea, măsuri de purificare a instituţiilor de stat de elemente reacţionare. În felul acesta la 14 noiembrie 1944 forţele democratice au adus la conducerea judeţului Mureş reprezentanţi ai F.N.D. Au fost numiţi astfel, ca prefect dr. Victor Groza, iar ca subprefect Antalffy Endre, iar ca primar al oraşului Zsak Jozsef, iar ca locţiitori de primari dr. Oltean Ioan şi Soos Jozsef [22].

Conducătorii noii administraţii au făcut foarte mult pentru potolirea spiritelor naţionaliste. A fost introdusă administraţia bilingvă, decretele au apărut în limbile română şi maghiară, toată lumea se putea adresa autorităţilor pentru rezolvarea problemelor direct în limba maternă. În a doua jumătate a lunii noiembrie 1944 au fost deschise şcolile cu limba de predare română şi maghiară. S-a elaborat un proiect de reformă agrară, care a ţinut seama de ponderea naţionalităţilor. A fost interzisă răspîndirea presei naţionaliste [23].

În apelul conducerii administraţiei judeţului, semnat de dr. Victor Groza şi Antalffy Endre, se sublinia: „Facem apel la toţi cetăţenii, fără deosebire de naţionalitate, ca să-şi întindă mîna în semnul împăcării, ca astfel, în armonie să înfăptuim pe teritoriul judeţului ordinea democratică pe care toţi o dorim. Aceste două naţiuni trebuie să-şi întindă mîna de împăcare. Aceasta ne învaţă pămîntul pe care de secole trăim împreună“ [24].

O dată cu formarea conducerii administrative judeţene, treptat au luat fiinţă pe teritoriul judeţului conducerile locale democratice. Organizaţiile de partid au adresat apeluri tuturor locuitorilor satelor fără deosebire de naţionalitate, chemîndu-i să treacă la acţiuni. Astfel, în apelul adresat de Comitetul judeţean al P.C.R. maselor ţărăneşti se preciza printre altele: ...„Nu lăsaţi ca slugoii dictaturii să rămîie sau să fie în fruntea satului vostru. Alungaţi-i. Adunaţi-vă cu toţii şi dintre cei mai buni şi hotărîţi plugari români, unguri şi de alt neam, alegeţi-vă primar, notar şi alţi conducători de care are nevoie satul. Din plugarii cei mai hotărîţi alcătuiţi o gardă comunală pentru apărarea avutului şi vieţii voastre“ [25]. Atît în centrele urbane ale judeţului, cît şi în comune şi sate, masele populare s-au ridicat la luptă pentru democratizarea aparatului de stat, prin înlocuirea primarilor şi notarilor reacţionari, ca şi a altor funcţionari, cu elemente progresiste alese din rîndurile lor. Astfel, în ciuda opoziţiei disperate a forţelor reacţiunii, în majoritatea covîrşitoare a comunelor din judeţ masele de ţărani organizate în Frontul Plugarilor au reuşit să schimbe pe primarii şi notarii reacţionari din timpul regimului horthyst, înlocuindu-i cu elemente corespunzătoare, care au luptat pentru apărarea intereselor lor. Exemple semnificative sînt cele din comunele Cristeşti, Bilbor, Gurghiu şi din multe altele [26].

Toate organizaţiile democratice din judeţ, în frunte cu organizaţia judeţeană a PC..R., au desfăşurat pe lîngă o susţinută activitate de înlăturare a elementelor

[20] Kovacs Balazs, Vizor, op. cit., p. 300.
[21] „Szabad Szo“, an. I, nr. 17 din 25 noiembrie 1944.
[22] Mihai Rogoşcă, Aurel Galea, op. cit., p. 543 ; „Szapad Szo“, I, nr. 9 din 15 noiembrie 1944.
[23] A. Simion, op. cit., p. 278.
[24] „Egalitatea“, Reghin, I, nr. 2, din 19 noiembrie 1944 ; „Szabad Szo“, I, nr. 9 din 15 noiembrie 1944.
[25] Arhiva Muzeului Judeţean Mureş, nr. inv. 4740/8.
[26] Ioan Pop, *Din activitatea „Frontului Plugarilor“ în fostul judeţ Mureş-Turda în perioada 1944—1945*, în „Marisia“, VI, 1976, p. 535.

www.mnir.ro

fasciste reacţionare din aparatul de stat, şi o activitate pentru instaurarea la cîrma ţării a unui guvern cu adevărat democratic. Organizaţiile democratice au sprijinit realizarea programului de guvernare al F.N.D., deoarece era considerat „îndreptarul noii Românii libere, democratice şi independente" [27].

Instaurarea la 6 Martie 1945 a guvernului revoluţionar-democrat a constituit o mare victorie pentru forţele democratice, făcînd posibilă ca la 13 martie 1945 să aibă loc reinstaurarea administraţiei române în nordul Transilvaniei şi unirea acestui teritoriu cu România.

La marea adunare populară din Cluj, prilejuită de acest mare eveniment, la care au participat delegaţi din toate judeţele din nordul Transilvaniei, inclusiv o delegaţie din judeţul Mureş [28], marele om politic dr. Petru Groza, vorbind în numele guvernului, declara între altele: „...sîntem hotărîţi să smulgem din creerele întunecate, dacă au mai rămas, orice idee a revanşei. Noi nu mai vrem ca aceste două popoare: poporul român şi poporul maghiar, pe care destinul veacurilor le-a aşezat alături, să trăiască în veşnică duşmănie. Noi nu vrem ca la mari cotituri ale istoriei ele să se întîlnească ca duşmane. Noi vrem să se întîlnească în paşnică convieţuire, vrem ca această ţară, România democratică, România liberă, să fie patria tuturor cetăţenilor, să fie patria acestor popoare conlocuitoare, să fie mama ocrotitoare pentru toţi şi toate. Dacă vom face aşa, vom clădi o temelie a ţării noastre româneşti pe care nimeni nu o va putea dărîma" [29].

Acest eveniment, sărbătorit cu fierbinte entuziasm în întreaga ţară, a fost primit cu mare satisfacţie şi de masele populare române şi maghiare din judeţul Mureş [30].

Politica justă, democrată, realistă, dusă de guvernul dr. Petru Groza s-a văzut şi pe plan local în judeţul Mureş. In primul rînd, s-a făcut o epurare masivă de elemente fasciste, atît române, cît şi maghiare. De asemenea, pe plan politic s-a extins procesul de democratizare, de jos, a organelor locale ale admistraţiei de stat. La sate, ţăranii au înlocuit pe vechii primari reacţionari şi au instalat noi consilii comunale şi noi primari, aleşi din rîndurile lor. Astfel de evenimente au avut loc în comunele Cristeşti [31], Lunca Bradului [32], Beşineu (azi Valea Izvoarelor), Chirileu, Bălăuşeri, Ogra, Cipău [33]. Toate acestea s-au făcut pentru ca poporul român, cot la cot cu celelalte naţionalităţi, să poată munci, pentru ca ororile trecutului să fie îngropate pentru totdeauna.

O importanţă de prim ordin în activitatea de început a puterii democrat-populare a reprezentat-o legiferarea reformei agrare. In judeţul Mureş au fost expropiate peste 40 000 de jugăre, fiind împroprietăriţi peste 11 000 de ţărani români şi maghiari [34].

Prin soluţionarea în spiritd democratic a problemelor specifice ce decurgeau din existenţa în judeţul Mureş a unor însemnate grupuri de naţionalităţi (maghiari, germani), prin rezolvarea în mod marxist-leninist a problemei naţionale, reglementarea cetăţeniei locuitorilor, legiferarea şi aplicarea reformei agrare, luarea de măsuri pentru lichidarea abaterilor şi abuzurilor săvîrşite cu prilejul aplicării reformei agrare în cazul unor cetăţeni maghiari şi germani [35], ca să amintim doar cîteva din realizările noii admnistraţii democratice, toate acestea au atras masele populare de partea forţelor cu adevărat democrate şi au izolat, în schimb, forţele reacţionare care au făcut totul pentru a opri mersul poporului român pe calea noilor transformări revoluţionare.

---

[27] „Înfrăţirea" (Tîrgu Mureş), I, nr. 8 din 18 februarie 1946.

[28] Cornelia Gal, *Lupta înfrăţită a oamenilor muncii români şi maghiari din judeţul Mureş, sub conducerea comuniştilor, împotriva exploatării şi asupririi, pentru dreptate socială şi naţională, oglindită în documentele muzeului judeţean Mureş*, (II), în „Marisia", IX, 1979, p. 571.

[29] A. Simion, op. cit., pp. 280—281.

[30] Ioan Pop, op. cit., p. 538.

[31] „Înfrăţirea (Tîrgu Mureş) din 31 mai 1945.

[32] Ibidem, din 29 iulie 1945.

[33] Arhivele Statului Tg. Mureş, Fond Prefectura judeţului Tîrnava Mică, pachet 1, dosar 1.

[34] Ioan Pop, op. cit., p. 538.

[35] *România în anii revoluţiei democrat-populare, 1944—1947*, Bucureşti, 1971, p. 151.

www.mnir.ro

ASPEKTE AUS DEM KAMPF DER DEMOKRATISCHEN KRÄFTE, AN DER SPITZE MIT DER RUMÄNISCHEN KOMMUNISTISCHEN PARTEI, ZUM ERRINGEN UND FESTIGEN DER REVOLUTIONÄR-DEMOKRATISCHEN MACHT IM KREIS MUREŞ, ZWISCHEN DEN JAHREN 1944—1945

Zusammenfassung

Vorliegendes Studium stellt die politische Lage im Kreis Mureş und in Nord-Siebenbürgen dar, gleich nach dem Sieg der nationalen Insurrektion vom 23. August 1944 und die Beteiligung der demokratischen Kräfte, an der Spitze mit der Rumänischen Kommunistischen Partei, neben der rumänischen und sowjetischen Armee, zur Befreiung dieses rumänischen Gebietes, welches durch das wiener Diktat im August 1944 an das Horthy-Ungaren abgetreten wurde.

Nach der Befreiung des Kreises Mureş von den horthyst-hitleristischen Truppen, wurde zur Wiederherstellung der Parteiorgane und Organisationen vorgegangen, die als Hauptaufgabe das Steigen ihres Einflusses in den Reihen der Volksmassen und die Erweiterung des Netzes der Grundorganisationen in Unternehmen, Inslitutionen und am Lande, hatten.

Ebenfalls unter der Führung der kommunistischen Partei, wurde zur Reorganiesierung der Gewerkschaften, der örtlichen Organisationen der Sozial-Demokratischen Partei, der Bauernfront, der Patriotischen Verteidigung und des Madosz, vorgegangen.

Die Führung der demokratischen Verwaltung die am 14 November 1944 an die Spitze der Führung des Kreises Mureş von der örtlichen Organisation der National-Demokratischen Front getan wurde, eine Organisation die aile demokratischen Parteien, an der Spitze mit der RKP, umfasste, entwickelte eine kräftige Tätigkeit um die nationalistischen Geister zu beruhigen, um die Nationalfrage marxist-leninistisch zu lösen, gleichzeitig nahm sie auch eine Reihe von Massnahmen um den Staatsapparat und die Staatsinstitutionen von faschistischen und reaktionären Elementen zu säubern. Sowohl in Städten als auch in Gemeinden und Dörfer, ersetzten die Volksmassen die reaktionären Bürgermeister, Nötäre und Beamte, durch fortschrittliche Elemente, die aus ihren Reihen gewählt wurden.

Durch lösen, in demokratischem Geist, der spezifischen Probleme, welche aus dem Dasein im Kreis Mureş bedeutender Nationalitäten-Gruppen (Ungarn, Deutsche) hervorgingen, durch regeln der Staatsangehörigkeit der Bewohner, durch gesetzliche Festlegung und Anwendung der Agrarreform, Demokratisierung des Staatsapparates, um nur einige Verwirklichungen der neuen demokratischen Verwaltung, zu erwähnen, all dieses zog die Volksmassen an die Seite der wahren demokratischen Kräfte.

www.mnir.ro

MOMENTE ALE LUPTEI PENTRU DEMOCRATIZAREA GALAŢIULUI DUPA 23 AUGUST 1944

de **ION ALDEA**

Evenimentele social-politice de după victoria insurecţiei naţionale armate antifasciste şi antiimperialiste de la 23 August 1944, desfăşurate în oraşul Galaţi, prin dimensiunea lor istorică au marcat momente importante, de început ale revoluţiei de eliberare socială şi naţională, situînd detaşamentul muncitoresc din citadela proletară, cu renumitul Port roşu-revoluţionar, în primele rînduri ale procesului de preluare a puterii administrative locale, de refacere şi reorganizare a potenţialului industrial — obiective imediate ale democratizării oraşului de la Dunăre.

Afectat de război, Galaţiul trăieşte panica din rîndurile autorităţilor dictaturii militaro-fasciste şi a proprietarilor de întreprinderi-colaboraţionişti, declanşată la vestea întoarcerii armelor contra maşinii de război hitleriste, care, întruniţi în şedinţa secretă din după amiaza zilei de joi, 24 august 1944, ţinută la Inspectoratul regional de poliţie, hotărăsc evacuarea din „momentul retragerii hoardelor hitleriste“ [1] a autorităţilor militare şi civile, „lăsînd ca un număr de 60 bestii, fanatizate în spiritul fascist-hitlerist, să distrugă mii de vieţi şi bunuri în valoare de multe miliarde de lei, paralizînd în felul acesta viaţa economică a oraşului“ [2].

Însă „muncitorimea manuală şi intelectuală“, alături de toţi cetăţenii cinstiţi din oraş, nu-şi dezminte nici de data aceasta renumele de militantă de frunte a mişcării revoluţionare şi progresiste din România. Patrioţi înflăcăraţi, gălăţenii depăşesc situaţiile critice create lor de autorităţile trădătoare, demonstrînd prin fapte, ca întotdeauna în momentele de cotitură ale istoriei naţionale, că se pot considera făuritori ai acesteia, continuatori de drept în lupta dusă de înaintaşii lor direcţi pentru libertate socială şi naţională. Mărturie stă acţiunea muncitorilor fochişti de la Uzina electrică, care, în dimineaţa zilei de 25 august, pe cînd autorităţile oraşului se evacuau, hotărăsc dezarmarea pazei militare din întreprindere, trecînd la apărarea uzinei şi îndepărtarea grupei de hitlerişti, trimisă să incendieze. La fel au acţionat muncitorii de la Atelierele C.F.R., Căpitănia portului, silozuri, fabrica „Greerul“ etc., dovedind prin fapte o deplină conştientizare de clasă, în apărarea şi refacerea viitoare a oraşului trecînd imediat la luarea de măsuri impuse de etapa populară, de început a revoluţiei de eliberare socială şi naţională [3].

In primele rînduri se situau comuniştii, antrenînd marea masă a „muncitorimii manuale şi intelectuale“ la munca de refacere şi reorganizare a vieţii social-economice a Galaţiului, „o muncă grea, dar frumoasă, muncă de reclădire a unei ţări jefuite şi pustiită de ororile unui război injust“ [4]. Conştienţi de situaţia

---

[1] „Desrobirea“, ziarul organizaţiei judeţene Covurlui a Partidului Comunist Român, an. I, nr. 25, vineri 6 oct. 1944.

[2] Ibidem.

[3] Ion Aldea, *35 de ani de la victoria insurecţiei naţionale armate antifasciste şi antiimperialiste*, în foaia volantă „Te apăr patria mea“, iulie 1979.

[4] Idem, *Tineretul gălăţean în lupta pentru o Românie liberă şi democrată*, în „Viaţa nouă“, an. XXXV, nr. 10184, miercuri 1 aug. 1979.

www.mnir.ro

reală în care se află oraşul pe care-l iubesc, gălăţenii cer autorităţilor, numite de guvernul de uniune naţională antifascistă, să respecte obligaţiile ce şi le-au asumat la primirea mandatului. Considerîndu-se singur „înzestrat cu puteri discreţionare", ca unic susţinător „al democraţiei în judeţul Covurlui" şi deci şi al municipiului Galaţi, prefectul înşală masele populare din oraş şi judeţ, neîntreprinzînd nimic in vederea realizării măsurilor democratice şi în special aceea care prevedea „curăţirea oraşului de toţi sabotorii, agenţi ai hitleriştilor şi legionarilor" [5], vădind prin aceasta o necuprindere a sensului evenimentelor de la 23 August 1944. Refuzînd „să îmbrăţişeze cauza largă a locuitorilor gălăţeni", autorităţile vor trăda pentru a doua oară speranţele maselor, care, scăpate de lanţurile vechiului regim militaro-fascist, vor porni „vijelioase pe calea [obţinerii] libertăţilor democratice, înţelegînd să se folosească de acestea din plin, pentru uşurarea nevoilor apăsătoare, pentru cucerirea unui minimum de dreptate socială" [6]. Explicabil apare conflictul dintre gălăţeni, municipalitate şi prefectură ce a situat oraşul, la nici două luni de la actul istoric din 23 August, în viitoarea altor puternice frămîntări social-economice şi politice, rezultat firesc al luptei muncitorimii dusă „împotriva guvernului şi a reprezentanţilor săi" numiţi în fruntea conducerii locale.

Declanşate pe fondul unităţii democratice, manifestările de la Galaţi demască atitudinea antidemocratică a oficialităţilor care, „bazîndu-se pe dispoziţiile (de multe ori) reacţionare ale guvernului central, nu îndeplinesc nici unul din comandamentele maselor populare", primarul Ullea nedeosebindu-se cu nimic în activitatea sa de fostul politician Dan Sărăţeanu — fugit cu nemţii [7]. Contrar aşteptărilor, el se dovedeşte „slugă docilă a acelora ce doresc stăvilirea marşului victorios al lumii muncitoare spre propria sa putere politică şi economică".

De aici şi poziţia „muncitorimii manuale şi intelectuale", a tuturor locuitorilor progresişti ai Galaţiului faţă de patronii care, prin toate mijloacele, urmăresc sabotarea procesului de refacere şi reorganizare a întreprinderilor pe principiile impuse de democratizare, revenind muncitorilor sarcina constituirii „consiliilor de administraţie", cu ajutorul cărora să oblige pe proprietar şi guvern la „reînceperea muncii, care să fie depusă cu tot elanul în vederea restabilirii normale de producţie" [8]. Muncitorimea gălăţeană este cu totul hotărîtă „de a duce lupta alături de întreaga muncitorime din România", înţelegînd să nu se oprească „pînă ce inamicii hitlerişti, pronazişti şi slugile legionare nu vor fi îndepărtaţi din posturile pe care le ocupă la nivel de stat, judeţ şi comună" [9].

Solidaritatea gălăţenilor la lupta de eliberare socială se împleteşte cu năzuinţa patriotică de a participa cu toate forţele la consolidarea independenţei naţionale. Răspunzînd apelului P.C.R. — reflectare justă a dorinţei întregului popor —, de doborîre definitivă a hitlerismului, ei sînt decişi „să facă orice pentru înfăptuirea eliberării ţării şi distrugerea armatelor fasciste" [10].

Toate aceste frămîntări se regăsesc la Galaţi şi în timpul marilor demonstraţii desfăşurate în cadrul Frontului Naţional Democrat local, cînd cetăţenii oraşului „manifestează pentru lichidarea fasciştilor şi pentru libertăţi democratice" [11].

Integrată acestor comandamente majore ale luptei pentru democratizare, întrunirea Uniunii Patrioţilor din sala Olympic, de duminică 24 septembrie 1944, pune în evidenţă maturitatea unei intense activităţi desfăşurate de Comitetul judeţean Covurlui al Partidului Comunist Român, ai cărui membri, deşi au „suferit prin lagăre şi închisori, aruncaţi acolo de urgia hitleristă", au trecut în muncă legală imediat după actul de la 23 August, continuînd să ducă „cu dîrză hotărîre... lupta cea grea pentru realizarea unei Românii libere şi pentru apărarea intereselor clasei muncitoare..., care a dărîmat regimul de teroare al Antonescienilor şi a izgonit pe bandiţii hitlerişti" [12], urmărindu-i pas cu pas, alături de Naţiunile Unite, pînă la deplina alungare din ţară şi la capitularea necondiţionată.

---

[5] „Desrobirea", nr. 17, miercuri 27 sept. 1944.
[6] Ibidem, nr. 49, vineri 3 noiembrie 1944.
[7] Ibidem.
[8] Ibidem, nr. 25.
[9] Ibidem.
[10] Ibidem.
[11] Ibidem, nr. 17.
[12] Ibidem.

www.mnir.ro

De aceea Organizaţia judeţeană Covurlui a P.C.R. va chema în frontul democraţiei pe toţi locuitorii oraşului „pentru lichidarea ultimelor resturi hitleriste şi legionare de oriunde..." şi mobilizează „conştiinţele patrioţilor pentru lupta contra speculei fasciste" şi împotriva oficialităţilor care, „în loc să se ocupe de remedierea pustiirilor şi jafurilor publice", întreprind prin toate mijloacele ample acţiuni de încetinire a înfăptuirii măsurilor democratice cerute de masele populare, recurgînd deseori la „cenzurarea demascării bestiilor care au pactizat cu hitleriştii" sau la denigrarea celor ce muncesc şi în special a comuniştilor, că „nu vor să muncească", ignorînd realitatea, dorinţa de a lucra fiind un fapt constatat la toţi locuitorii oraşului cu potenţialul industrial afectat de război, pentru a cărui reconstrucţie cere „condiţii de muncă şi de trai omeneşti", muncitorul neputînd să reziste speculei cu bruma de salar primită zilnic de la patron [13]. „Trebuie să fie obligate întreprinderile particulare şi de stat (Serviciul hidraulic, Docurile etc.) să plătească drepturile muncitorimii, pe care le nesocotesc" [14]. Muncitorii cer desfiinţarea Camerei de muncă şi Siguranţei, instituţii care au servit permanent „pentru robie şi jaf", batjocorind sîngele muncitoresc.

Un rechizitoriu aspru face întrunirea de la Galaţi şi măsurilor luate de guvern cu privire la înlăturarea din administraţia locală a elementelor fostei dictaturi militaro-fasciste, reînvestite cu funcţiile avute la Galaţi, la alte judeţe.

Dacă în timpul evenimentelor de la 23 August 1944 vinovaţi de dezastrul prin care a trecut oraşul Galaţi s-au făcut: fostul prefect Goţescu, şeful poliţiei Mihalcea, şefii jandarmeriei şi Siguranţei statului [15], guvernul de uniune naţională antifascistă numeşte în fruntea oraşului... pe maiorul Ullea, ale cărui antecedente fasciste şi antidemocratice erau binecunoscute de locuitorii Galaţiului, cu nimica mai prejos decît ale colonelului Goţescu, fost prefect de Covurlui pînă la 23 August, numit azi la Vlaşca, iar Mihalcea, ortacul său, numit la Constanţa [16].

Militînd „pentru apărarea tuturor drepturilor noastre", Comitetul judeţean Covurlui al P.C.R. ridică în faţa mulţimii de cetăţeni, ca obiectiv imediat, necesitatea impunerii unor autorităţi „care să aplice neîntîrziat şi sincer măsurile de democratizare", cerîndu-se înlăturarea primarului Ullea şi înlocuirea lui cu „un reprezentant al oamenilor cinstiţi" din oraş [17]. Totodată se opinia pentru eliminarea din administraţia municipalităţii şi prefecturii a elementelor fasciste, democratizarea întregului aparat de stat, a armatei, măsuri urgente împotriva speculei, redeschiderea fabricilor şi întreprinderilor pentru normalizarea vieţii economice, pedepsirea „dezertorilor" puşi în posturile de conducere ale oraşului, majorarea salariilor, deplină libertate pentru organizarea şi manifestarea forţelor antifasciste, sintetizînd un scop unic al Frontului Naţional Democrat local, acela al democratizării, Galaţiul meritîndu-şi denumirea de „oraş al maselor populare" [18].

Aceeaşi întrunire sublinia că actul istoric de la 23 August 1944 marca şi momentul trecerii poporului român „de la bărbăţie la civilizaţie", înţelegînd că jertfele făcute pentru victoria insurecţiei naţionale armate antifasciste şi antiimperialiste au marcat începutul realizării revoluţiei de eliberare socială, de trecere la construirea unei socităţi noi, lipsită de exploatarea omului de către om. Toate forţele patriotice aflate pe aceeaşi poziţie înaintată, a democratizării oraşului, subscriu la măreţele prefaceri gîndite de Partidul Comunist Român. Tineretul patriotic, „oprimat şi strivit în închisori şi lagăre" pînă la evenimentele din August 1944, îşi afirmă ataşamentul sincer la ideile revoluţionare, convins că numai în unirea tuturor „suferinţele [celor mulţi] vor lua sfîrşit", drumul ales fiind al libertăţii şi deplinei independenţe a ţării [19]. Femeile muncitoare — mame şi soţii ale Galaţiului proletar, conştiente că pînă la 23 August, „am cerut pîine, am cerut dreptate şi ni s-a dat bătaie şi celulă" — se regăsesc în Frontul Naţional Democrac din localitate ca „un factor de producţie de prim ordin, avînd aceleaşi drepturi cu bărbatul", fiind chemate de istoria zilelor lui august 1944 să-şi ocupe locul ce li

---

[13] Ibidem.
[14] Ibidem.
[15] Ibidem, nr. 25.
[16] Ibidem, nr. 17.
[17] Ibidem.
[18] Ibidem, nr. 49.
[19] Ibidem, nr. 17.

www.mnir.ro

se cuvine, organizîndu-se în sindicate pentru a cere „deschiderea fabricilor spre a-şi putea cîştiga cele necesare“ [20] unei existenţe umane.

Celelalte organizaţii: Uniunea Patrioţilor, Apărarea Patriotică, sindicatele, conturau la rîndul lor necesitatea canalizării întregului efort, al unităţii democratice, spre înlăturarea pericolului ce ameninţă oraşul : „iarna care vine şi autorităţile ce nu i-au nici o măsură“ de reglementare a aprovizionării şi stîrpirii speculei, muncitorilor revenindu-le obligaţia educării tuturor cetăţenilor „pentru a ne putea cere dreptul la viaţă pentru noi şi familiile noastre“ [21].

Conştientizarea gălăţenilor, a lumii muncitoare din oraş este elocventă şi din obiectivitatea lor asupra realităţilor sociale economice şi politice locale: ...„Noi nu putem promite ceea ce nu vom face..., însă vom duce lupta pentru ridicarea stării muncitorului“ [22], începutul fiind „o cantină care serveşte zilnic 200 prînzuri, un dispensar pus gratuit la dispoziţia celor ce muncesc, înzestrarea spitalelor Elisabeta Doamna, Sf. Spiridon, Izraelit şi Izolarea cu rufărie şi lemne“ [23], pe lîngă multe altele ce vor trebui înfăptuite, măsuri aprobate de mulţimea celor 5 000 de participanţi prin moţiunea trimisă guvernului, multe dintre punctele ei regăsindu-se în Platforma program a F.N.D. din 26 septembrie: eliminarea şi pedepsirea imediată a elementelor fasciste, afaceriştilor şi sabotorilor; măsuri urgente contra speculei şi a sabotajului economic; redeschiderea şi punerea în funcţiune a tuturor fabricilor şi întreprinderilor comerciale din oraşul Galaţi şi judeţ pentru normalizarea vieţii economice şi susţinerea războiului just antihitlerist; arestarea şi judecarea celor ce au părăsit prefectura, poliţia şi jandarmeria, lăsînd oraşul pradă hitleriştilor; mărirea salariilor de mizerie ale muncitorilor şi funcţionarilor ; abolirea legilor rasiale, criminale şi diversioniste ; libertate deplină de organizare politică şi profesională pentru toate grupările antifasciste în cadrul frontului unic antifascist [24].

Realizarea frontului unităţii democratice cunoaşte în oraş ample acţiuni organizatorice şi de propagandă, acoperind o întreagă etapă istorică de pînă la 17 octombrie 1944, cînd, pe baza Platformei F.U.M., se constituie Comitetul Frontului Naţional Democrat de la Galaţi, alcătuit din reprezentanţii organizaţiilor locale: P.C.R., P.S.D., Frontul Plugarilor, Uniunea Patrioţilor şi Sindicatul profesionist unit [25].

Importantă prin dimensiunile ei istorice, etapa constituirii unităţii de acţiune democratică înscrie şi marea demonstraţie de duminică 15 octombrie 1944 a celor peste 10 000 de cetăţeni desfăşurată în cadrul manifestărilor F.N.D. împotriva guvernului, „care a fost depăşit de împrejurări şi care a arătat o gravă neînţelegere a lor“ [26].

Organizată sub lozinca „Vrem plecarea guvernului“, manifestaţia miilor de gălăţeni reunea toate categoriile sociale din oraş. Beneficiind de prezenţa unor delegaţi din partea organizaţiilor centrale [27], demonstraţia de solidaritate cu lupta pentru democratizarea ţării, desfăşurată la Galaţi, reprezenta protestul întregii muncitorimi române împotriva oficialităţilor locale şi guvernamentale care, ca întotdeauna, au încercat „să împiedice libera manifestare a voinţei [maselor populare], procedînd la măsuri represive ca: arestări şi ameninţări“. Nici acţiunea de-

---

[20] Ibidem.

[21] Ibidem.

[22] Ibidem.

[23] Ibidem.

[24] Ibidem.

[25] Ibidem, nr. 38, sîmbătă 21 oct. 1944. Comitetul FND de la Galaţi : Alex. Maxim, secretarul Comitetului judeţean Covurlui al P.C.R. — preşedinte ; Năstase Andone, Frontul Plugarilor — vicepreşedinte ; Costache Neniţă — mişcarea sindicală, Gheorghe Muşetescu — secretarul Organizaţiei locale a P.S.D., Jean Arhip şi L. Chetreanu — P.S.D., dr. Ursu, Ilie Gheorghiu şi Maftei — Uniunea Patrioţilor, Vicol Grigore şi Barbu Nefliu — Frontul Plugarilor, Alexandru Costescu-fiul — Sindicatul profesionist unit, în calitate de membru.

[26] Ibidem, nr. 35, miercuri, 18 oct. 1944.

[27] Ibidem ; din partea C.C. al Uniunii Patrioţilor, profesorul Petre Constantinescu-Iaşi şi avocatul Solomon, reprezentant al Comisiei Centrale a Sindicatelor Unite.

www.mnir.ro

la Galaţi nu era scutită de asemenea măsuri, exemplu constituindu-l tînărul din Independenţa, care, trebuind să vorbească la întrunire, este ridicat din comună de către „jandarmi şi bătut pînă la sînge“ [28]. Dar manifestarea nu a putut fi oprită. Sub lozincile: „Jos guvernul, jos cu el“ şi „Vrem platformă“, hotărîrea maselor era de neînvins, relevîndu-se cu claritate că „lupta este deschisă! Să mergem cu toată tăria împotriva duşmanilor, pentru redresarea ţării“, proces revoluţionar cu ample implicaţii sociale şi pentru locuitorii Galaţiului, convinşi de necesitatea reunirii lor în frontul comun de luptă. „Fără unitatea clasei muncitoreşti şi ţărăneşti, nu se putea face nimic“ într-o societate în plină transformare, cînd însă se mai încearcă imposibilitatea revenirii la trecutele orînduieli a acelor „oameni care au băgat muncitorii în puşcării, ...i-au terorizat [şi care] încearcă acum să apere o lege, şi la adăpostul ei să-şi apere interesele lor“ [29]. Pornind de la aceste considerente cu deplină obiectivitate de clasă proletară, muncitorii, ţăranii, intelectualitatea, toţi cetăţenii Galaţiului înţeleg nobila lor misiune istorică de a face totul pentru democratizarea şi refacerea oraşului lor. „Pentru ca să nu se sfarme ceea ce am închegat, pentru a nu vedea libertatea noastră confiscată [sarcină imediată] este să-i nimicim [pe toţi acei care] se plimbă liberi şi nesupăraţi cu obrăsnicie provocată..., cei mai crunţi legionari, cei mai bestiali asasini din Galaţi“ [30]. Era o exprimare fidelă a realităţilor din oraş. „Memoriile noastre — considerate de locuitorii lui — expresie vie a durerilor şi cererilor noastre, mărturii ale năzuinţei noastre spre o viaţă mai bună, nu sînt respectate de patroni, care sabotează producţia, nedîndu-ne condiţii favorabile“ de muncă şi de viaţă la care actul de la 23 August le dădea tot dreptul, inaugurîndu-le lupta legală „pentru o viaţă mai bună şi mai demnă“, trebuind „să ne organizăm şi să ne unim ducînd astfel o luptă pînă la capăt“, atît împotriva patronilor, cît şi a oficialităţilor trădătoare [31].

Moment de maximă încărcătură revoluţionară, demonstraţia de miercuri 28 octombrie 1944 se înscrie ca punct culminant al acestei lupte, cetăţenii oraşului Galaţi, în frunte cu muncitorii, trec la acţiune, manifestînd „în faţa primăriei şi a prefecturii pentru înlăturarea oficialităţilor care nu şi-au îndeplinit misiunea“ [32]. Privită din pespectiva evenimentelor lui August 1944, acţiunea de la Galaţi, — declanşată într-o după-amiază „cu stropi de ploaie picurînd jalea rece... peste jalea şi printre ruinele lăsate aici de bestiile hitleriste“ — ocupă un loc important în procesul preluării puterii administrative, prim pas spre democratizarea aparatului de stat, mulţimea de cetăţeni, „muncitorime manuală şi intelectuală“, adunîndu-se în rînduri compacte cu „gîndul că nu-i altă nădejde pentru copii, neveste şi bătrîni lăsaţi acasă în maghernițele plesnite de explozii, dezvelite şi cu geamurile sparte de suflu, fără un lemn sau un pic de gaz în casă, pentru a-şi fierbe măcar mămăliga“, decît acela al organizării în scopul luptei comune care să ducă la înlăturarea elementelor trădătoare din fruntea municipalităţii oraşului Galaţi şi a prefecturii de Covurlui [33].

Pătrunşi de „suferinţă şi neagră sărăcie“, muncitorii Galaţiului „au părăsit lucrul şi spontan au pornit încolonaţi spre sediile organizaţiilor F.N.D.“, cerînd înlăturarea prefectului şi numirea doctorului Ursu — reprezentant al Uniunii patriotice locale. De la sedii se îndreaptă spre prefectură, unde la iniţiativa Comitetului F.N.D. de la Galaţi se desfăşoară un miting cu participarea, prin luările de cuvînt, a tuturor reprezentanţilor organizaţiilor politice de masă şi obşteşti ale clasei muncitoare, ţărănimii şi intelectualităţii gălăţene. Cu asentimentul tuturor participanţilor se împuterniceşte o delegaţie de muncitori, reprezentanţi ai mulţimii de cetăţeni întruniţi, ca să-i ceară prefectului Gică Simionescu demisionarea din funcţie. Era voinţa lumii muncitoare — de la Atelierele C.F.R., Uzina „Titan“, Ş.N.G., „Şantierul Neptun“, Arsenal, Port, Docuri şi Bazinul Nou, Uzina „Ciclop“ şi fabricile „Atlantic“, „Fusul“, „Jean Marcu“, „Brateş“, „Fleming“, „Drugă“ etc., — „de înlăturare a celor ce nu ţin cu poporul“ [34].

---

[28] Ibidem.

[29] Ibidem.

[30] Ibidem.

[31] Ibidem.

[32] Ibidem, nr. 46, vineri, 30 oct. 1944.

[33] Ibidem.

[34] Ibidem.

www.mnir.ro

Dînd dovadă de voinţă de luptă şi elan patriotic, tineretul muncitor şi progresist din oraş „a participat în primele rînduri ale acţiunii, înţelegîndu-şi, cu simţ de răspundere, obligaţiile ce-i reveneau şi locul ocupat în mişcarea revoluţionar-democratică din Galaţi.

„Fără încălţăminte şi goi", locuitorii Galaţiului, tineri şi vîrstnici, femei şi copii, „au străbătut oraşul de la un cap la altul pentru a merge la prefectură şi primărie... spre a scoate de la cîrma oraşului pe acei care sabotează crearea unui regim de libertăţi democratice" [35], transformînd ziua de 28 octombrie într-o zi a maselor populare. „Au măturat uneltele guvernului profascist, ducînd la îndeplinire un act istoric... act ce trebuie să fie urmat de toate oraşele şi judeţele" [36].

Demonstrînd pentru respectarea minimului de dreptate socială cîştigată la 23 August 1944, gălăţenii au demis pe maiorul Ullea din funcţia de primar, instalînd în fruntea municipalităţii Galaţiului pe comunistul Ilie Gheorghiu. Alături de el, „avocatul Henri Hanagic şi muncitorul Gheorghe Muşatescu, fură împuterniciţi să conducă [în calitate de ajutori de primari] gospodărirea urbei" [37]. Învestiţi cu puteri depline de masele muncitoare din oraş, noua conducere a municipalităţii şi a prefecturii — unde fusese numit dr. Ursu — este conştientă de importanţa şi semnificaţia numirii în fruntea administraţiei locale, convinsă „că au o mare misiune de îndeplinit. Cu deosebire acum, în pragul iernii, în haosul ce domneşte la căile de comunicaţie şi în producţie, munca şi efortul lor se cere a fi la înălţimea încrederii şi nădejdii maselor" [38].

Preocuparea noilor edili viza nu numai „aprovizionarea oraşului cu mijloace de subzistenţă şi combustibil pentru populaţia oraşului", în condiţiile în care „oraşul [Galaţi] abundă de pauperi şi invalizi, văduve, orfani flămînzi şi dezbrăcaţi, in timp ce jalea, deprimarea şi neputinţa au cuprins numeroase familii de dezmoşteniţi; aceştia trebuie ajutaţi, ospătaţi, încălziţi şi ridicaţi moraliceşte" [39].

Pentru toate acestea „municipalitatea maselor populare trebuie să stea la înălţimea nădejdilor şi entuziasmului cu care a fost instalată" la 28 octombrie, gălăţenii fiind mîndri şi siguri de reuşita lor, pentru că [noua conducere — de factură revoluţionar-democratică şi muncitorească] va avea sprijinul permanent al maselor, încrederea nedezminţită a acestora" [40]. Şi în faţa unor prime succese, prin rezultatele pozitive obţinute în administraţia municipiului şi judeţului, „municipalitatea populară nu se poate opri..., ea trebuie să domine situaţia..., să găsească mijloacele materiale şi forţele de conducere [cele mai indicate] pentru a putea duce la îndeplinire imensa sarcină ce-i stă în faţă" [41]. De aici şi implicarea voinţei maselor populare „să sprijine din toate puterile pe aleşii noştri, în munca pe care o duc în folosul nostru al tuturor. Să facem zid împrejurul lor „împotriva fasciştilor şi mai ales împotriva aceluia care vrea să sugrume libertăţile poporului... Dorinţa noastră trebuie să fie respectată! Dacă va fi nevoie, trebuie să ne-o impunem prin orice mijloace" [42].

Privită în contextul marilor bătălii social-economice locale, lupta pentru un front al unităţii şi democraţiei ca şi pentru cucerirea puterii administrative a municipiului Galaţi şi prefecturii Covurlui, pe lîngă că a fost prima victorie din şirul asalturilor proletare duse în toată ţara pentru prefecturi de către masele populare, pînă la 6 martie 1945, apare ca un obiectiv strategic inefabil al gălăţenilor strîns uniţi în jurul organizaţiei judeţene a Partidului Comunist Român, cu pregnant caracter de permanenţă şi mai vizibil după 23 August 1944. Ea este parte integrantă a procesului revoluţionar de eliberare socială şi naţională la care au aderat gălăţenii, hotărîţi cu eforturi unite să lupte pentru cucerirea puterii politice şi economice pînă la instaurarea unui guvern democratic şi popular, care să le reprezinte năzuinţele şi interesele, dragostea fierbinte faţă de ţară, pentru dreptate şi libertate socială, pentru progres, civilizaţie şi socialism.

---

[35] Ibidem, nr. 50, marţi, 4 nov. 1944.
[36] Ibidem.
[37] Ibidem, nr. 49, luni, 3 nov. 1944, p. 1.
[38] Ibidem.
[39] Ibidem.
[40] Ibidem.
[41] Ibidem.
[42] Ibidem.

www.mnir.ro

MOMENTS DE LA LUTTE POUR LA DEMOCRATISATION DE L'ADMINISTRATION D'ETAT DE GALATZI APRÈS LE 23 AOÛT 1944

Résumé

La présenation succincte des moments de la lutte pour la démocratisation de l'administration d'état de Galatzi après le 23 Août 1944 essaie de surprendre des aspects éloquents, caractéristiques de cette lutte, oú les actions dle démocratisation apparaissent comme un objectif stratégique indicible des habitants de Galatzi.

www.mnir.ro

ACŢIUNI REVOLUŢIONARE ALE MASELOR POPULARE DIN ROMÂNIA IN PERIOADA AUGUST 1944—MARTIE 1945

de dr. GELCU MAKSUTOVICI

Acumularea nemulţumirilor provocate de războiul hitlerist şi regimul de dictatură militară au creat o stare de spirit antifascistă în toate cercurile politice româneşti, în rîndul maselor populare, încît actul insurecţional de la 23 August 1944 a fost primit nu numai ca o acţiune politică şi militară menită să salveze ţara şi să pună capăt situaţiei de pînă atunci, ci şi ca o explozie revoluţionară, o descătuşare a tuturor energiilor naţionale, pentru înfăptuirea unor profunde schimbări sociale şi politice în stare să zguduie din temelii vechile orînduieli capitaliste.

Participarea, alături de armată, a unor mase largi de muncitori, ţărani şi intelectuali la evenimentele politice şi militare din zilele insurecţiei, încrederea lor în victoria finală a coaliţiei antifasciste pe toate fronturile celui de-al doilea război mondial au creat premisele necesare trecerii la acţiuni de amploare care să ducă, pe de o parte, la susţinerea operaţiilor militare ale trupelor române şi sovietice pentru eliberarea Transilvaniei şi continuarea războiului împotriva Germaniei hitleriste prin măsuri energice de refacere economică *a ţării* şi desfascizarea aparatului de stat, iar pe de altă parte, la coalizarea tuturor forţelor progresiste ale ţării în lupta pentru înfăptuirea unor transformări social-politice radicale în societatea românească postbelică, pe cale revoluţionară, sub conducerea unui guvern care să întrunească sufragiile generale, ale marii majorităţi a poporului român.

Consensul naţional, realizat în zilele premergătoare actului de la 23 August şi mai ales în timpul desfăşurării insurecţiei şi a războiului de eliberare a Transilvaniei şi împotriva Germaniei hitleriste, a fost zdruncinat de intenţiile unor vechi cercuri politice româneşti de a restabili guvernarea antebelică, de a-şi impune punctul de vedere propriu în conducerea ţării, neţinînd seamă de noua situaţie creată pe plan intern şi conjunctura internaţională existentă în acel moment.

Din iniţiativa Partidului Comunist Român, care a înţeles necesitatea înfăptuirii unor transformări de structură în toate domeniile vieţii sociale, economice şi politice ale ţării noastre, se formează o nouă unitate, a tuturor forţelor politice care au recunoscut în Partidul Comunist Român singura forţă politică în stare să coalizeze energiile naţiunii pentru realizarea dezideratelor generale ale marii majorităţi a poporului român.

În acest sens vom căuta să exemplificăm prin cîteva documente cele afirmate mai sus, în intenţia de a se aduce o modestă contribuţie la intensele studii de pînă acum întreprinse asupra perioadei respective.

Aşa cum se precizează în Programul partidului, *„Înfăptuirea actului istoric de la 23 August 1944 marchează un moment hotărîtor în dezvoltarea ţării noastre pe un drum nou, deschizînd calea eliberării de sub dominaţia Germaniei naziste şi trecerea la realizarea unor profunde transformări sociale revoluţionare în România“* [1].

---

[1] *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societăţii socialiste multilateral dezvoltate şi înaintare a României spre comunism*, Edit. Politică, Bucureşti, 1975, p. 50.

www.mnir.ro

După patru ani de privaţiuni morale şi materiale, de frică şi teroare, poporul român răsufla uşurat şi cu marea-i capacitate de refacere pornea încrezător, alături de forţele Naţiunilor Aliate, la reconstruirea ţării de pe alte poziţii politice. În acest sens ni se pare semnificativă scrisoarea adresată de Lucreţiu Pătrăşcanu, ministru de justiţie ad-interim în primul guvern Constantin Sănătescu, regelui Mihai pentru sancţionarea primelor acte ale noului guvern, între care decretul de amnistie, în care se scria: „Amnistia generală politică, militară şi agrară acordată prin prezentul Decret Lege fiind chemată să constituie un act de îndreptăţită reparaţie, cu efecte cît mai adînci, se înfăţişează, în primul rînd, ca un comandament naţional, *menit să uşureze şi să grăbească unirea tuturor forţelor, în luptă pentru salvarea poporului român, într-unui din ceasurile cele mai tragice ale istoriei sale*“ [2], (sublinierea noastră — *G. M.*).

Într-un document de o excepţională importanţă, întocmit de Ministerul Afacerilor Externe, probabil în anul 1946, se face precizarea că: „...actul de la 23 August 1944 nu reprezintă o simplă tentativă de recucerire a unei poziţii pierdute, *el era expresia necesară şi naturală a gîndirii politice, adevăratelor sentimente şi a voinţei reale a întregului popor român*“ [3] (sublinierea noastră — *G.M.*).

Necesitatea unor profunde transformări în toate domeniile era cerută cu pregnanţă de masele populare. Ele trebuiau înfăptuite ţinînd seamă de situaţia existentă în ţară, cît şi de conjunctura politică externă, de prezenţa trupelor sovietice pe teritoriul României şi de angajamentele luate prin convenţia de armistiţiu faţă de ţările coaliţiei antifasciste.

Pe bună dreptate istoricul Traian Udrea sintetiza că: „În zilele insurecţiei... şi în săptămînile următoare ceea ce a prevalat cu deosebire au fost sarcinile legate de întoarcerea armelor împotriva hitleriştilor, înlăturarea regimului şi a legislaţiei fasciste antonesciene şi restabilirea cadrului de activitate a unui regim democratic, perfectarea colaborării militare româno-sovietice în războiul antihitlerist şi încheierea unei convenţii de armistiţiu cu Naţiunile Unite“ [4].

Paralel cu eforturile „Totul pentru front, totul pentru victorie“, poporul român a trecut cu toate energiile sale creatoare la reconstrucţia ţării, la refacerea rănilor pricinuite de jaful hitlerist, la repararea utilajelor pentru repunerea lor în stare de funcţionare în vederea realizării unei producţii care să acopere necesităţile frontului, aprovizionarea trupelor sovietice staţionate, cît şi nevoile consumului intern al populaţiei. Într-un referat al Ministerului Minelor şi Petrolului privitor la refacerea industriei petrolifere se arată că, înfruntînd numeroase lipsuri şi greutăţi, muncitorii petrolişti au întrecut în realizări prevederile pentru anul 1945, astfel:

	Planificarea la începutul anului	Prevederi în luna mai	Realizări
Foraj — în metri	144 000	151 493	156.376
Producţia de ţiţei — în tone	4 100 000	4 475 858	4 636 710

Se adaugă producţia de gazolină de 138 734 tone. Totalul producţiei de ţiţei, plus gazolină fiind de 4 775 443 tone [5].

[2] Arhivele Statului Bucureşti, Arh. centr. istorică, fond Casa Regală, dosar nr. 40/1944, fila 1.

[3] *Royaume de Roumanie, Ministère des Affaires Étrangères, Mémoire sur l'effort militaire et économique de la Roumanie dans la guerre contre l'Allemagne et la Hongrie*, f.a., p. 17.

[4] Traian Udrea, *Instaurarea guvernului revoluţionar-democratic în România*, in „Revista de istorie“, nr. 2, 1980, p. 255.

[5] Arh. St. Buc., Arh. centr. ist., fond Casa Regală, dosar nr. 1, 1946, f. 1 şi 2.

www.mnir.ro

În continuare, documentul precizează că față de 12 470 tone pe zi în ianuarie 1945, în luna aprilie s-a ajuns la 13 544 tone/zi produse petroliere, deosebit de necesare susţinerii eforturilor de război la care participa România în aceste luni. Era unul din exemplele edificatorii ale modului în care poporul român înţelegea să-şi aducă aportul la înfrîngerea Germaniei hitleriste, să-şi dovedească ataşamentul faţă de tradiţionalele legături politice antebelice avute cu majoritatea ţărilor din coaliţia antifascistă.

În acelaşi document se făcea şi o remarcă realistă, cum că: „Activitatea industriei petrolifere nu mai este astăzi o problemă a societăţilor, ci este o problemă însăşi a statului. Această activitate trebuie să fie intensă pentru a se obţine producţia necesară prin care se susţine întreaga economie a ţării şi posibilitatea împlinirii obligaţiilor de armistiţiu“ [6].

Marea majoritate a poporului român înţelegea pe deplin noua situaţie în care se afla ţara şi mai ales eforturile susţinute ce trebuiau continuate şi după terminarea războiului.

Evenimentele politice se succed cu repeziciune, atît pe plan intern, cît şi în arena vieţii internaţionale, dar nu toţi oamenii politici români reuşesc să pătrundă pe deplin înţelesul lor. Aşa se face că, treptat, treptat, chiar din primele luni ale victoriei insurecţiei, cercurile politice conducătoare ale Partidului Naţional Ţărănesc şi Partidului Naţional Liberal produc disensiuni în rîndul guvernului Constantin Sănătescu, în intenţia de a acapara întreaga putere politică, dînd lovituri puternice înţelegerii realizată în iunie 1944.

Lupta pentru cucerirea puterii politice se accentuează tot mai mult, iar forţele politice se regrupează în două mari direcţii. De o parte minoritatea conservatoare, care cerea revenirea la situaţia dinainte de război, încercînd să frîneze prin toate mijloacele amplul proces de radicalizare politică a maselor populare ce se declanşase cu multă repeziciune, iar de altă parte forţele politice înaintate, în frunte cu Partidul Comunist Român, militînd pentru înnoirea întregii vieţi a României, militînd pentru realizarea de reforme care să ducă la abolirea vechilor privilegii şi să propulseze ţara pe făgaşul transformărilor democratice, socialiste, antrenînd masele largi populare.

Aşa se explică formarea Frontului Naţional Democrat şi relansarea luptei pentru constituirea unui cabinet guvernamental de largă coaliţie, care „...să depăşească cadrul celor 4 partide din B.N.D. şi să cuprindă totalitatea partidelor, grupărilor şi organizaţiilor democratice antifasciste reunite într-un amplu şi unic front naţional democratic“ [7].

După o relativă criză guvernamentală (15 octombrie—3 noiembrie 1944), în ziua de 4 noiembrie 1944 generalul Constantin Sănătescu „...şi-a luat rămas bun de la membrii guvernului demisionat care au fost convocaţi la ora 11 la Preşedinţie“ [8]. Regele a însărcinat cu formarea guvernului tot pe generalul Sănătescu, care „a constituit noul cabinet de largă colaborare politică“ [9].

In formula guvernamentală Sănătescu II, creată la 4 noiembrie, vicepreşedinte era desemnat de F.N.D. distinsul patriot dr. Petru Groza — preşedintele Frontului Plugarilor; dar nici această formulă nu rezistă mult, datorită noilor disensiuni create de partidele Naţional Ţărănesc şi Naţional Liberal în legătură cu energicele acţiuni ale maselor de forţare a procesului de democratizare, schimbarea primarilor şi prefecţilor etc., pentru ca, la 6 decembrie 1944, să intre în activitate guvernul prezidat de generalul Nicolae Rădescu, ce oglindea „...un echilibru vremelnic în raportul de forţe“ [10].

Intre 15—24 ianuarie 1945, Consiliul Naţional F.N.D. ia în dezbatere şi adoptă programul de guvernare F.N.D. La începutul lunii februarie 1945 conducerile P.N.Ţ. şi P.N.L. au elaborat comunicate prin care au luat atitudine critică faţă de acest program.

Lupta pentru aplicarea programului de guvernare F.N.D. se declanşează cu şi mai multă vigoare după încercarea generalului Rădescu de a reprima demon-

---

6 Ibidem, f. 4.
7 Traian Udrea, op. cit., p. 256.
9 Arh. St. Buc., Arh. centr. ist., fond Casa Regală, dosar 27, 1944, f. 1.
9 Ibidem.
10 Traian Udrea, op. cit., p. 258.

www.mnir.ro

strațiile din 24 februarie 1945, fapt care a dus la discreditatea majorității reacționare din guvern.

Sub presiunea maselor și incapabil de a mai face față situației nou create, generalul Rădescu își prezintă demisia la 28 februarie 1945.

Problema cuceririi puterii de către forțele democrate se punea cu acuitate în fața tendințelor cercurilor palatului de a constitui un guvern de „tehnicieni" sub conducerea prințului Barbu Știrbei.

La chemarea Consiliului Național F.N.D. se deslănțuie puternice acțiuni politice și demonstrații de masă.

Pentru a reliefa spiritul de luptă și combativitatea revoluționară manifestată de masele populare în sprijinul revendicărilor politice legate de aducerea la cîrma țării a unui guvern de largă concentrare democratică, vom cita unele pasaje relevante din documentele timpului, documente care, pe lîngă starea de spirit semnalată, ne redau și numeroase informații utile pentru cunoașterea situației social-economice a anilor 1944—1945.

Astfel, între numeroasele telegrame adresate regelui Mihai I pentru a-l determina să țină cont de dorința generală de a destitui guvernul generalului Rădescu și a încredința mandatul unui reprezentant al Frontului Național Democratic, în persoana doctorului în drept Petru Groza, găsim astfel de formulări: „Muncitorii petroliști, profund indignați de masacrul din fața Palatului, cer imediata demitere din fruntea Guvernului a criminalului Rădescu și arestarea lui" [11], semnează „Sindicatul Petrolist Ploiești" ; sau : „Noi, funcționarii și inginerii din Rafinăria Standard Ploiești, întruniți astăzi 27 februarie 1945 în Sala de mese din rafinărie... cerem demiterea miniștrilor care s-au solidarizat cu actele criminale ale lui Rădescu... Salariații Rafinăriei Standard Ploiești se consideră mobilizați în lupta pentru înfăptuirea unui Guvern al Frontului Național Democratic, singura chezășie că România va porni cu toată hotărîrea pe calea unei reale și definitive democrații" [12].

O altă telegramă importantă, cu date interesante, ni se pare a fi următoarea : „Noi 3 800 de muncitori manuali și intelectuali ai Uzinelor Concordia cerem într-un glas un Guvern F.N.D. sub președinția vajnicului luptător Petru Groza, singurul care va fi în măsură să aducă liniștea în viața zbuciumată a țării" [13].

Telegrame asemănătoare sînt trimise din toate colțurile țării : „Locuitorii județelor Tulcea și Constanța cer ca în fruntea țării să vină un Guvern al Frontului Național Democratic, singurul Guvern care va consfinți confiscarea pămîntului" [14].

O telegramă din nordul Moldovei preciza: „Noi, cetățenii plasei și orașului Siret, jud. Rădăuți-Bucovina, întruniți astăzi 19 Februarie 1945 în adunarea cetățenească, respectuos rugăm Majestatea Voastră să binevoiți a demite elementele reacționare și criminale din actualul Guvern în frunte cu generalul Rădescu, care pînă în prezent a sabotat județul nostru sărăcit, înfometat și bîntuit de tifos exantematic, fără a-i acorda nici cel mai mic ajutor" [15].

In multe moțiuni se motiva susținerea cererii de a fi adus la conducerea țării un guvern al Frontului Național Democrat prin dorința de a se trece imediat la soluționarea unor probleme urgente, cum erau : democratizarea aparatului de stat, împărțirea pămînturilor moșierești printr-o reformă agrară dreaptă, refacerea țării distrusă de război, respectarea corectă a condițiilor de armistițiu în vederea susținerii drepturilor noastre legitime la viitoare Conferință de Pace etc.

In același timp trebuie să subliniem și atitudinea pozitivă a românilor din străinătate, în special a celor din Franța. Comitetul Democratic pentru Independența României, creat în Franța, în 1940, chiar în timpul ocupației germane, într-un apel al său din 5 martie 1945 scria: „Consideră că a venit momentul să se treacă la executarea programului său, care, în cadrul unei acțiuni comune

---

[11] Arh. St. Buc., Arh. centr. ist., fond Casa Regală, dos. 9, 1945, f. 15.

[12] Ibidem, f. 16.

[13] Ibidem, f. 33.

[14] Arh. St. Buc., fond Casa Regală, dos. 9, 1945, f. 13.

[15] Ibidem, f. 35.

www.mnir.ro

internaționale în favoarea poziției românești trebuie să ajungă la recunoașterea «de jure» în calitatea sa de «națiune aliată» a României, grație eforturilor pe care le-a făcut și continuă să le facă cu armatele sale în Ungaria și Slovacia, pentru cauza «Națiunilor Unite»" [16], iar mai departe, în același apel, se continua: „În lumina ultimelor evenimente, Comitetul constată că după 23 August 1944 noua situație românească creată prin schimbarea care s-a operat în regimul său politic și confirmată prin eforturile pe care nu încetează să le facă în războiul împotriva Germaniei este de natură să-i confere, fără discuție, recunoașterea «juris et de jure» ca «Națiune aliată»" [17]. Același Comitet, într-un apel către românii din Franța, datat 6 martie 1945, cerea acestora să lupte pentru ca: „...România să fie recunoscută ca națiune aliată... România să-și recîștige locul său de putere liberă și independentă în Centrul european...", iar în încheiere se afirma: „Vocea noastră trebuie să se facă auzită și de cei care, mulțumită relațiilor lor foarte numeroase în mediile franțuzești, sînt în măsură să sprijine ardoarea și dorința de a servi prestigiul României Noi" [18].

În principal, acestea erau marile doleanțe imediate ale poporului român în acel moment istoric deosebit de complex din punct de vedere al situației în care se afla România, vlăguită de suferințele imense prin care trecuse. La cîrma țării era necesar un guvern care să se bucure pe plan intern de adeziunea maselor largi populare, iar în afară de încrederea Națiunilor Unite, pentru ca țara să-și poată recăpăta locul său de drept în rîndul națiunilor libere ale Europei.

Lupta a fost dîrză, dar încununată de succes. În dimineața zilei de 6 martie 1945, regele Mihai acceptă lista guvernului prezentată de dr. Petru Groza, iar în după amiaza aceleiași zile membrii noului guvern depuneau jurămîntul.

În lupta revoluționară a maselor populare de cucerire a puterii politice și de a deveni stăpînă pe destinele sale fusese cucerită o importantă baricadă.

Referitor la semnificația instaurării guvernului revoluționar-democratic, tovarășul Nicolae Ceaușescu sublinia că: „...instaurarea, prin lupta maselor populare conduse de partid, a primului guvern cu adevărat democratic din istoria modernă a României — guvernul prezidat de dr. Petru Groza —, care reprezenta forțele politice și sociale cele mai înaintate ale societății noastre din aceea vreme și în cadrul căruia clasa muncitoare și țărănimea aveau rolul precumpănitor..., a însemnat un moment de cotitură în desfășurarea procesului revoluționar din patria noastră, deschizînd calea înlăturării pentru totdeauna de la conducerea țării a claselor exploatatoare și instaurării depline a puterii poporului, a unor profunde transformări cu caracter democratic, a înfăptuirii victorioase a revoluției socialiste și trecerea la construirea socialismului în România" [19].

În fața noului guvern stăteau numeroase sarcini și obstacole, dar avînd asentimentul marii majorități a poporului și credința fermă în victoria de drept a noilor forțe sociale și politice stăpîne ale puterii, s-a trecut imediat la asanarea terenului pentru înfăptuirea reformei agrare, eliminarea din întregul aparat de stat a elementelor fasciste și reacționare, luarea unor măsuri hotărîte de democratizare și îmbunătățire a situației economice și nivelului de trai al maselor muncitoare.

Pe planul relațiilor externe, în primul rînd se situau bunele raporturi cu Uniunea Sovietică și celelalte state membre ale coaliției antifasciste, cu țările vecine, al pregătirilor pentru încheierea tratatului de pace și recunoașterea dreptului României de a fi primită în comunitatea internațională ca țară liberă, demnă și suverană.

---

[16] Arh. St. Buc., Arh. centr. ist., fond Casa Regală, dosar nr. 10, 1945, fila 1, „Comité Démocratique pour l'Independance de la Roumanie", apel lansat către românii din Franța.

[17] Ibidem, f. 2.

[18] Ibidem, f. 3.

[19] Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntare la solemnitatea dezvelirii monumentului dr. Petru Groza — 6 martie 1971*, în : *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, voi. 5, Edit. Politică, București, 1971, p. 689—690.

www.mnir.ro

ACTIONS RÉVOLUTIONAIRES DES MASSES POPULAIRES DE ROUMANDE DANS LE PÉRIODE AOÛT 1944 — MARS 1945

Résumé

D'après certains documents d'archives l'auteur souligne le processus qui a mené à la radicalisation des masses populaires dans la lutte pour la conquête du pouvoir politique par les forces démocratiques anti-fascistes. On présente quelques télégrammes des certains collectifs d'ouvriers où on demande résolument du souverain qu'il admette la formation d'un gouvernement désigné par le Front National Démocrate et aussi certains documents de l'époque qui reflètent l'état d'esprit caracteristique pour la vie politique de la **R***oumanie de cette période. En même temps on présente aussi la position de certains cercles roumains qui se trouvaient hors frontières à l'égard de la reconnaissance du droit de „nation alliée" de la Roumanie, compte tenant de sa participation et sacrifices dans la guerre contre l'Allemagne hitlérienne.*

A *la fin de la communication on fait un compte rendu des principales tâches que le gouvernement révolutionnaire-démocrate, instauré le 6 mars 1945 sous la présidence du distingué intellectuel dr. Petru Groza, devait résoudre.*

www.mnir.ro

CONCEPŢIA ISTORICĂ A DR. PETRU GROZA

de dr. GHEORGHE I. IONIŢĂ

Personalitate marcantă a vieţii politice româneşti din acest secol, care în momente decisive ale istoriei patriei şi-a împletit, cu dăruire şi înţelegere a sensului evenimentelor, destinul personal cu cel al ţării, pe care a slujit-o cu un profund devotament, dr. Petru Groza a dăruit atît contemporanilor săi, cît şi generaţiilor ce au urmat o serie de judecăţi de valoare în legătură cu nevoia continuă de istorie a poporului român, cu sensurile adînci ale istoriei pentru educaţia oricărui popor.

Concepţia politică, concepţia despre istorie a dr. Petru Groza — el însuşi făuritor de istorie prin întreaga-i activitate prodigioasă — s-a constituit încă din anii tinereţii sale şi continuu după aceea într-un amplu şi temeinic sistem de judecăţi de voaloare, cu puternice rezonanţe în anii pe care-i parcurgem în prezent pe calea larg deschisă spre făurirea societăţii socialiste multilateral dezvoltate în patria noastră şi spre trecerea treptată la comunism.

Dr. Petru Groza avea un adevărat cult pentru lupta maselor populare de pe aceste meleaguri pentru apărarea independenţei gliei strămoşeşti şi nu scăpa nici un prilej fără a o evoca. „În vremurile străbunilor noştri daci — spunea el intr-o împrejurare —, Burebista şi Decebal s-au luptat mereu pe aceste meleaguri, au dus lupte crîncene pentru libertatea poporului lor. Cît de mare era cultul lor pentru această libertate o dovedeşte tragedia lui Decebal: a preferat acest rege al dacilor, cu tot statul lui major, să moară decît să intre în robia legiunilor lui Traian“ [1].

Evocînd în continuare alte multe pagini ale luptei pentru independenţă, dr. Petru Groza conchidea: „Nu discut vechimea noastră pe aceste plaiuri cu nimeni in Europa şi în afară de Europa, pentrucă nimeni n-are nici un drept să discute faptul acesta cu mine şi cu atît mai puţin alţii care au venit ulterior pe aceste meleaguri.

Noi simţim fiecare, cu toate fibrele sufletului nostru, dreptul nostru de a trăi pe acest pămînt ca popor. Afişăm mereu această vechime a noastră cu toată tradiţia noastră de luptă, de care vorbeam“ [2].

Nu scăpa nici un prilej fără să evoce memoria meleagurilor hunedorene pe care se născuse şi trăise mulţi ani, „leagăn al neamului românesc, pămînt îngrăşat cu sudoarea şi sîngele strămoşilor noştri, scris cu litere de aur în cartea pătimirilor, începînd cu Sarmisegetusa“ [3].

Cu deosebită forţă de sugestie evoca în discursurile sale politice pagini din luptele seculare ale ţărănimii. „Un val de nădejde a ridicat din străfunduri de amărăciuni revoluţia lui Tudor Vladimirescu şi a pandurilor săi. A fost ca o stră-

---

[1] Dr. Petru Groza, *Reconstrucţia României. Discursuri politice, conferinţe şi interviuri 1944—1946*, Tipografia „Viaţa literară“, Bucureşti, 1946, p. 89—107.

[2] Dr. Petru Groza, *Articole, cuvintări, interviuri. Texte alese*, Edit. politică, Bucureşti, 1973, p. 300.

[3] „Horia“ din 21 ianuarie 1933.

www.mnir.ro

lucire de flacără în beznă; plugărimea s-a răscolit în avînt năprasnic pînă în ceasul cînd capul lui Tudor a căzut în pulbere sub iataganul urii şi al trădării" [4].

Intr-o altă împrejurare evoca gloriosul an 1907 în care „Răscoala a fost înecată în moarte; 11 000 de ţărani şi-au vărsat sîngele în uriaşa cupă a jertfei pentru pămînt şi libertate... Aşadar, 11 000 de trupuri omeneşti, într-o singură răscoală, au fost culcate la pămînt pentru că au cutezat să ridice steagul dreptăţii lor, pentru că au avut curajul să ceară ceea ce era dreptul lor — după toate drepturile omeneşti —, să-şi revendice pămîntul pe care-l munceau" [5].

Îi plăcea să evoce cu căldură istoria glorioasă a pămînturilor româneşti de deasupra Carpaţilor, să aducă celor de la sud de Carpaţi salutul ardelenilor. „Salutul pe care vi-l aduc vine sau răsare de mult din munţii şi văile unde poporul român îşi trăieşte traiul de atîtea veacuri — spunea el într-o împrejurare. De dincolo de Carpaţi s-a făcut de multe ori istoria poporului român... Începînd de la revoluţiile ţăranilor de pe Dealul Bobîlnei, mergînd la revoluţia lui Horea, Cloşca şi Crişan şi la cea a lui Avram Iancu, totdeauna s-au scris pe aceste meleaguri paginile de sînge ale poporului de ţărani şi muncitori. De aceea nu e de mirare că de acolo vă aduc şi eu salutul poporului" [6].

„Sînt şi eu dac de pe pămîntul Ardealului — spunea într-o altă împrejurare —, îmi iubesc ţara şi sînt ataşat de acest pămînt strămoşesc în care slau îngropate mărturii istorice ale tradiţiei noastre" [7].

In memorabilul 1 decembrie 1918 a încercat o puternică emoţie patriotică. Şi peste ani de zile obişnuia să declare cu mare satisfacţie că atunci „ni s-a împlinit visul. Ţara s-a întregit şi toţi românii au ajuns la un loc. A fost un extaz de bucurie" [8].

Afirma adeseori în mod plastic dorinţa plenară a maselor muncitoare de a răsturna exploatarea capitalisto-moşierească şi a face să răsară o viaţă nouă pentru cei mulţi, prea nedreptăţiţi şi năpăstuiţi sub toate regimurile bazate pe asuprirea omului de către om. Pornea în judecăţile pe care le formula pe acest tărîm de la premisa că „apa trece pietrele rămîn. Noi trăim de veacuri pe aceste plaiuri, veacurile ne vor găsi tot aici", pe cînd burgheziei şi moşierimii, claselor dominante, „care au pus la cale insultele de azi, peste scurt timp vînturile le vor umfla paltoanele, ducîndu-i de aici" [9].

Conferind „vocii poporului" semnificaţii dintre cele mai înalte, dr. Petru Groza preciza într-o împrejurare: „Istoria ne învaţă, îndeosebi pe aceste meleaguri ale lui Decebal, Corvinii Hunedoarei, iar noi ştim din păţaniile noastre, ale părinţilor şi strămoşilor noştri, Horia, Cloşca, Crişan, Avram Iancu, că această voce este adeseori înăbuşită de viclenia celor puţini, care exploatează munca celor mulţi. Fiindcă, dacă judecata colectivă ar străbate, mulţi trîntori ar pieri.

Dar înăbuşirea provoacă reacţiune, convulsiuni, apoi mişcări reflexe, pentru înlăturarea celor care gîtuiesc. De multe ori, aceste mişcări ale corpului uriaş al unui popor trec furtunos digurile, pe care interesul propriu şi raţiunea i-ar impune în funcţia lui normală. Fatal şi tragic — şi pentru unii şi pentru alţii. Sugrumătorii au supravieţuit mai puţin, neputînd ţine piept cu trăinicia unui popor" [10].

Căci, după cum spunea el altă dată, „Toate trec, dar poporul rămîne. Noi vom muri, dar trunchiul cel sănătos al poporului va rămîne în veci în viaţă" [11].

De fiecare dată, adresîndu-se maselor populare în cadrul unor mitinguri şi adunări publice, ţinea să includă în discursurile sale precizarea : „Voinţa voastră trebuie respectată, căci voinţa poporului este voinţa supremă" [12]. Şi tot cu atîta

---

[4] Dr. Petru Groza, *Reconstrucţia României...*, p. 89—107.

[5] Dr. Petru Groza, *Articole, cuvîntări...*, p. 319.

[6] Dr. Petru Groza, *Reconstrucţia României...*, p. 23—24.

[7] „Ardealul" din 2 februarie 1945.

[8] Dr. Petru Groza, *Reconstrucţia României...*, p. 217—225.

[9] „Horia" din 22 martie 1933.

[10] Arhiva dr. Petru Groza — Deva, cutia nr. 26, dosar „Activitatea şi viaţa Frontului plugarilor", fila 2.

[11] Ibidem.

[12] „Horia" din 22 aprilie 1933.

www.mnir.ro

interes îşi exprima convingerea că „Fiecare popor nu poate fi cîrmuit decît de proprii săi fii“ [13].

Adversar declarat al mişcării fasciste, a înfierat cu demnitate propaganda legionară, atacurile acesteia la adresa culturii umane, agitaţiile revanşarde şi revizioniste ale fascismului internaţional. „Noi vrem să ne facem datoria faţă de popor, faţă de cultura umană — spunea el la o adunare antifascistă în decembrie 1935. Frontul popular este frontul unic al stîngii. El vrea să înfrîngă definitiv dictatura profitorilor, fascismul. Noi nu vrem să vedem ţara în flăcări, nu vrem să vedem civilizaţia în flăcări. Programul nostru va prinde aripi“ [14].

Întotdeauna ataşat de masele ţărăneşti, apărător consecvent al cauzei lor drepte, dr. Petru Groza lua cu plăcere cuvîntul în cadrul unor adunări tovărăşeşti: „Văd în dv. veacuri întregi de trudă şi de suferinţă — le spunea, de pildă, la 25 iunie 1945, participanţilor la lucrările întîiului Congres liber al Frontului plugarilor —, văd dragostea, dîrzenia şi hărnicia cu care aţi străbătut vremuri întunecate, deasupra cărora se ridică imaginea lui Doja, chipul vijelios al lui Horea, figura vitează a lui Tudor şi, alături de ei, întreg cortegiul acelor dîrji şi neînduplecaţi plugari cu suflet de cremene care au scăpărat cele dintîi scîntei ale libertăţii ţăranilor.

Dv. şi muncitorii din uzine reprezentaţi, în cea mai nobilă expresie, justificarea existenţei omeneşti pe pămînt prin munca, prin statornicia şi prin crezurile voastre, drepte şi cinstite“ [15].

Îşi aducea aminte întotdeauna cu tristeţe de tragedia încercată de poporul român la 30 august 1940 şi în anii următori: „Am trăit zilele de prăbuşire din 1940 ale Dictatului de la Viena; am părăsit graniţele Ardealului; am supravieţuit şi epocii de dictatură fascistă şi hitleristă, cu toate împilările, umilinţele şi temniţele ei, cu războiul purtat şi toate ororile lui. Am văzut şi prăbuşirea acestei dictaturi şi am trăit şi cotitura nouă a naşterii tinerei noastre democraţii şi a intrării noastre în concertul popoarelor iubitoare de pace“ [16].

În clipele imediat următoare memorabilului act din August 1944, dr. Petru Groza exprima cu desăvîrşit optimism speranţa că „adevărata istorie se va restabili acum de generaţia nouă, care va lua sub microscop cercetarea acestui trecut al nostru“ [17].

Rămîn cu totul memorabile precizările pe care le făcea în cadrul unui interviu acordat ziarului „Ardealul“ din 2 februarie 1945, cu o lună înainte de a deveni premierul primului guvern democrat-popular din istoria României: „Nu sînt un erou al vremurilor noi şi n-am decît un singur merit, acela de a fi dezlegat sensul politic al îndatoririlor mele, ceea ce a determinat alinierea mea în rîndurile mişcării populare, care se manifestă astăzi în toată omenirea şi îşi face auzit cuvîntul şi în ţara noastră“ [18].

Încrederea lui desăvîrşită în lupta partidului nostru, căruia i-a fost un mare credincios tovarăş şi prieten, izvora — după cum spunea puţin timp după 23 August 1944 — din aceea că „Partidul Comunist şi-a păstrat rolul de iniţiativă în momentele cele mai grele, ocupînd acum rolul pe care îl merită. El a ajuns în această situaţie mulţumită faptului că, prin linia lui politică, prin ideologia lui, prin concepţia lui asupra lucrurilor, el se afla într-adevăr pe linia procesului de dezvoltare a societăţii, de la care nu s-a abătut niei o clipă“ [19].

În aceste cuvinte trebuie văzut omagiul unui om politic experimentat, al unui profund cunoscător al partidelor şi vieţii politice româneşti din acest secol, a cărui ataşare la politica partidului clasei muncitoare a constituit un act lucid, săvîrşit în urma unei deliberări şi, de aceea, cu atît mai sincer şi mai emoţionant.

Problemelor legate de necesitatea întăririi alianţei muncitoreşti-ţărăneşti, dr. Petru Groza le-a acordat tot timpul o atenţie deosebită, considerîndu-le esenţiale pentru consolidarea triumfului din August 1944. „Cu cît mai puternică va fi muncitorimea din fabrici şi uzine — spunea el la Congresul de unificare a parti-

---

[13] „Zorile“ din 22 februarie 1936.
[14] Arhiva dr. Petru Groza — Deva, cutia nr. 26, fila 9.
[15] Dr. Petru Groza, *Reconstrucţia României*..., p. 109—120.
[16] Vezi *Prefaţa* la *Reconstrucţia României*...
[17] Arhiva dr. Petru Groza — Deva, cutia nr. 28, fila 18.
[18] „Ardealul“ din 2 februarie 1945.
[19] Dr. Petru Groza, *Articole, cuvîntări, interviuri*... p. 45—46.

www.mnir.ro

dului din 21—23 februarie 1948 —, cu atît mai puternică va fi muncitorimea de pe ogoare; cu cît mai puternic va fi proletariatul, cu atît mai puternică va fi democrația, cu atît mai respectate vor fi suveranitatea și independența națională a României.

Căci numai unirea clasei muncitoare și a tuturor celor ce muncesc consolidează puterea poporului și numai astfel vor fi apărate cu succes suveranitatea și independența națională împotriva atacurilor imperialiștilor. Numai astfel țara noastră va putea cu adevărat fi un factor activ în lagărul antiimperialist și democratic. Numai astfel va putea contribui la apărarea păcii generale și a securității popoarelor" [20].

Cel care în tinerețe spusese că „Ultimul meu rege a fost Decebal, după moartea lui am devenit republican" [21], a avut fericirea de a contribui în modul cel mai direct cu putință la instaurarea Republicii în România (știut fiind că, împreună cu Gh. Gheorghiu-Dej, a fost acela care i-a cerut ultimului rege să abdice), act săvîrșit în chip pașnic, ca o încununare firească a etapei revoluționare de pînă atunci.

Un sentiment de puternică emoție încerca dr. Petru Groza ori de cîte ori vorbea despre eroii clasei muncitoare care și-au găsit sfîrșitul tragic în anii grei ai exploatării capitalisto-moșierești. „Coborînd în conștiința noastră pe acest loc consfințit de martirajul celor căzuți aici, vom constata că norocul nostru de a fi martori și participanți la lupta și munca de eliberare și de realizare a suveranității poporului nostru implică și o mare obligație pentru noi toți: „să nu uităm prețul de sînge, jertfă și eroism pe care l-am dat pentru cauza păcii, libertății și justiției sociale — spunea dr. Petru Groza la 10 noiembrie 1948, în cadrul adunării de la Doftana consacrată comemorării morții luptătorilor comuniști la 9/10 noiembrie 1940; să nu uităm că sarcinile prezentului și pregătirea viitorului impun o luptă continuă, căci este în natura lucrurilor, cum spunea un gînditor, ca din produsul orișicărui succes să se nască întotdeauna ceva care să facă necesară o luptă și mai mare.

Conștienți deci de îndatorirea noastră de a continua lupta, înnoim in fața osemintelor eroilor clasei muncitoare angajamentul nostru de a rămîne credincioși cauzei în slujba căreia ei au adus jertfa supremă" [22].

Cu mare satisfacție afirma cam în același timp în cadrul unui miting de masă: „Carul mare al istoriei merge înainte. Și noi trebuie să știm pe ce drum merge el. Noi vrem numai să mergem cu vremurile, să facem o Românie în care toți cetățenii acestei țări, fără deosebire de naționalitate sau religie, să se simtă la ei acasă. Țara noastră să fie mamă bună a tuturor cetățenilor ei" [23]. Iar cu alt prilej lansa apelul: „Să facem ca această țară să se bucure de toate libertățile, să facem ca în această țară să stăpînească respectul muncii și ordinea pusă în slujba poporului" [24].

Altădată, adresîndu-se unei mărețe adunări populare, dr. Petru Groza spunea: „Noi vrem ca prin această muncă a noastră să creem o Românie independentă, o Românie care să umble pe picioarele sale proprii. Și această Românie se va realiza" [25].

În spiritul spuselor geniale ale lui Nicolae Bălcescu, conform cărora „istoria este cea dintîi carte a unei nații. Într-însa ea își vede trecutul, prezentul și viitorul" [26], dr. Petru Groza se dovedea un convins protagonist al concepției continuității desfășurărilor istorice. „O documentare serioasă asupra acestei continuități de luptă — nota el — este datoria elementară a istoriografilor, legînd organic prezentul de trecut și întărind astfel pentru viitor linia tradiției de luptă" [27].

Pentru valorificarea complexă a „gloriei trecutului", dr. Petru Groza a desfășurat o constantă și neobosită activitate, frîngînd uneori inerții și neînțelegeri, luînd măsuri sau participînd în chip direct la înfăptuirea ei. În acest sens, nu

---

20 „Scînteia" nr. 1053 din 23 februarie 1948.
21 Dr. Petru Groza, *Articole, cuvîntări, interviuri...*, p. 41.
22 *Ibidem*, p. 570.
23 *Ibidem*, p. 328.
24 *Ibidem*, p. 43.
25 *Ibidem*.
26 Nicolae Bălcescu, Prospect pentru *Magazinul istoric*, în Opere, vol. I (Scrieri politice, economice, 1844—1847), Edit. Academiei R.S.R., București, 1974, p. 89.
27 Dr. Petru Groza, *Articole, cuvîntări, interviuri...* p. 637.

www.mnir.ro

scăpa nici un prilej fără să-şi spună părerea în legătură cu scrierile de istorie publicate în anii săi. „Fără competenţa istoricului profesional, dar cunoscînd desfăşurarea istorică din ultimii zeci de ani a mişcărilor populare din ţara noastră, aş lipsi de la datorie dacă aş renunţa la următoarele observări" — întîlnim în acest sens una din notele de observaţii scrise de strălucitul om de stat în legătură cu proiectul unei istorii a Partidului Comunist Român, al cărui text îl nemulţumise într-unele din secţiunile sale şi-l determinase să consemneze în continuare: „Istoria P.C.R. se scrie şi se va scrie de către istorici competenţi ai partidului. Dar aceiaşi istorici, oricît de competenţi, nu se pot izola şi refuza aportul istoricilor şi oamenilor care cunosc direct faptele" [28]. Era, deci, de părerea că pentru munca contemporaneităţii noastre de un real interes şi folos puteau fi relatările unor martori oculari la evenimentele evocate, relatări care, în mod obligatoriu, trebuiau coroborate cu sursele arhivistice, autentice documente scrise ale vremii. Numai în acest fel, nota el, „istoricii cu înaltă pregătire pot fi utilizaţi pentru a nu se săvîrşi greşeli fundamentale, care ar avea repercusiuni incalculabile nu numai sub aspect de istoriografie, dar şi politic, atingînd sentimentul de pietate faţă de luptătorii care au căzut în aceste lupte şi mîndria maselor care au luptat" [29].

O gîndire profundă dovedea dr. Petru Groza în abordarea raportului masă-conducători în cazul fiecărei mişcări social-politice în parte. Era partizanul declarat al popularizării faptelor şi numelor mari din istoria fiecărei epoci. „Anonimatul în jurul acţiunilor hotărîtoare şi al conducerii acestor acţiuni — remarca el —, abundenţa de nume total necunoscute maselor, nu servesc adevărului istoric şi nici scopului urmărit de cei ce vor să scrie şi să analizeze faptele petrecute, întemeiate pe adevăr" [30].

Un sentiment puternic încerca dr. Petru Groza împotriva erorilor de orice fel strecurate în scrierea şi difuzarea cunoştinţelor de istorie. „Ştim că istoria nu tolerează pe durată să-i fie puse în sarcină nepotriviri, pe care le pedepseşte, deci vigilenţa în scrierea istoriei contemporane — care nu este sarcină uşoară — trebuie mărită" [31], spunea el într-o împrejurare în legătură cu studiul istoriei contemporane, judecata-i dreptă fiind în egală măsură valabilă pentru oricare epocă istorică.

„Istoria nu poate fi falsificată — spunea el într-o altă împrejurare, adresîndu-se în martie 1957 unui grup de participanţi la aniversarea marilor răscoale ţărăneşti din 1907, după o jumătate de veac de la scrierea memorabilelor pagini în istoria ţării. Dv. sînteţi nu numai amintirea vie a celor petrecute, dar şi mărturii autentice ale evenimentelor din 1907, ca şi ale celor întîmplate de atunci încoace... Avem mereu, noi, cei mai vîrstnici, imaginea vie a întregii epopee a luptei conduse de partidul clasei muncitoare pentru dreptate socială şi o viaţă mai bună" [32].

Cunoscător şi iubitor profund al istoriei, dr. Petru Groza s-a ridicat în multiple ocazii împotriva falsificării istoriei. „Trebuie să facem să înceteze falsificările istorice, mai ales din partea acelora care au trăit această istorie, mai ales din partea acelora care, încadrîndu-se în partidele istorice, împietrindu-se în aceste cadre învechite ale trecutului, vor să-şi justifice mai departe trecutul, ascunzîndu-şi greşelile şi arătînd numai virtuţile şi părţile frumoase ale trecutului lor.

Dar, falsificînd istoria, noi inducem în eroare generaţiile de astăzi şi de mîine. Aceste generaţii, fiind greşit informate asupra realităţilor, vor trage concluzii eronate şi vor persevera şi ele în aceleaşi greşeli. Or, nimic mai rău pentru rostul acestui neam decît a persevera în greşeală. «A greşi este omenesc, a persevera e drăcesc» — mai ales atunci cînd activezi în cadrul colectivităţii şi în serviciul acestei colectivităţi" [33].

Dr. Petru Groza ne-a lăsat o serie de temeinice reflecţii asupra felului în care pot şi trebuie să fie difuzate cunoştinţele social-politice, mai ales legate „de sectorul istoric, unde profesorii ne-au împuiat capul cu atîtea mii de date ! Dacă privim acest studiu mai ales prin prisma concepţiilor de astăzi, ne dăm seama cît de greşit a fost totul, cîte ore am pierdut în zadar, încercînd să ne însuşim o

---

[28] *Ibidem*.
[29] *Ibidem*.
[30] *Ibidem*, p. 639.
[31] *Ibidem*, p. 640.
[32] „Scînteia", nr. 3862 din 24 martie 1957.
[33] Dr. Petru Groza, *Reconstrucţia României...*, p. 327—266.

www.mnir.ro

istorie care era doborîtă realități. Ne-am însușit fel de fel de date; studiam aprofundat toate bătăliile lui Napoleon și trebuia să știm cîți soldați a pierdut în fiecare luptă. Dar toate aceste cifre, desigur, nu ne-au putut introduce în știința dezvoltării omenești, și nu ne-au destăinuit nimic din legile acestei dezvoltări.

Iată de ce noi, foștii cobai de experiențe ai sistemului vechi de învățămînt, salutăm din toată inima pe cei care s-au angajat în această țară să facă o importantă cotitură în sectorul educației" [34]. Erau cuvinte rostite la 23 octombrie 1947 în cadrul Congresului Uniunii sindicatelor corpului didactic.

Concepția despre istorie a dr. Petru Groza era extrem de largă și de realistă; el și-a expus-o în cele mai diverse ocazii fie în scris, fie prin cuvîntul rostit la adunări și mitinguri populare, ședințe de lucru ale guvernului, în conferințe publice. „Istoria zbuciumată de veacuri a omenirii a cunoscut și va cunoaște și de acum înainte mari cotituri în viața popoarelor, care determină pentru un timp îndelungat noi și noi drumuri spre veșnicul și supremul țel : viața pașnică și fericită. Aceste cotituri sînt și ele determinate de anumite legi obiective, de veșnică valoare, ale dezvoltării societății omenești" [35] — spunea, de pildă, într-o împrejurare.

Judecățile sale de valoare începeau și se sprijineau întotdeauna pe fundamente sigure, căci putea să spună tuturor cu justificată mîndrie că „Generația mea a trăit diferite epoci și a văzut mari cotituri în drumul istoriei neamului nostru" [36].

Legîndu-și numele pentru totdeauna de evenimentele epocale prin care a trecut țara noastră în acest secol, contribuind substanțial la edificarea României contemporane, la întărirea independenței și prestigiului ei în lume, la cucerirea păcii și ridicarea pe o treaptă mai înaltă a științei și culturii patriei, a vieții acestui popor în ansamblul său, dr. Petru Groza rămîne o pildă mereu vie de patriotism și devotament pentru o cauză, de neobosită energie pusă in slujba poporului său.

Om al realităților, patriot înflăcărat, pildă de virtute cetățenească și de devotament față de popor, clarvăzător și înțelept, dr. Petru Groza este una dintre marile figuri ale poporului nostru rămasă ca o vie prezență în memoria contemporanilor săi. Prin îndelungata activitate pusă în slujba celor mai înalte interese ale patriei, prin strălucirea faptelor sale, el însuși făuritor de istorie, dr. Petru Groza s-a înscris deopotrivă în istoria ce-l va înveșnici [37].

LA CONCEPTION HISTORIQUE DU Dr. PETRU GROZA

Résumé

L'auteur s'est proposé de présenter la conception sur l'histoire du dr. Petru Groza, remarquable homme politique roumain et ardent patriote qui, le 6 mars 1945, est devenu président du premier gouvernement révolutionnaire ouvrier-paysan de l'histoire du pays.

Le lecteur de cet article trouvera içi de nombreux exemples de la notable pensée de la personalité y evoquée concernant plusieurs problèmes fondamentaux de l'histoire de la patrie et du peuple roumain. Seulement en connaissant le dr. Petru Groza sous le signe de telles préoccupations, sa personnalité pourra être mieux comprise par n'importe quel lecteur.

Il s'agit en d'autres mots cet article d'un excelent hommage rendu à l'un des plus brilliants hommes politiques entre tous que l'histoire contemporaine de la Roumanie a consacré.

---

[34] Dr. Petru Groza, *Articole, cuvîntări, interviuri...*, p. 474.

[35] *Ibidem*, p. 454 și 471.

[36] Arhiva dr. Petru Groza — Deva, cutia nr. 28, fila 174.

[37] Vezi detalii privitoare la viața și activitatea sa în: Dr. Petru Groza, *Articole, cuvîntări, interviuri...*

www.mnir.ro

ASPECTE ALE FĂURIRII APARATULUI DE STAT SOCIALIST ÎN ROMANIA

de DOINA LEAHU

Făurirea unui aparat de stat, ca instrument principal al puterii deținute de clasa muncitoare și aliații săi, și corespunzător, prin structuri organizatorice și prin obiectivele urmărite, sarcinilor edificării bazelor socialismului a constituit și în România, cu începere din anul 1948, o latură fundamentală, organic integrată a procesului revoluționar.

Abolirea monarhiei și proclamarea Republicii Populare Române, la 30 decembrie 1947, au constituit actul revoluționar prin care clasa muncitoare din țara noastră, sub conducerea Partidului Comunist Român, a rezolvat contradicția ce se manifestase cu acuitate, îndeosebi către finele anului 1947, între conținutul și esența puterii de stat — în cadrul căreia forțele revoluționare și democratice dobîndiseră poziții însemnate — și forma monarhiei constituțional-parlamentare a acestei puteri.

In raport cu condițiile specifice țării noastre și ale etapei istorice parcurse, noul stat socialist instaurat, constituind prin esența puterii sale de clasă o dictatură a muncitorimii și aliaților săi, a căpătat forma de republică populară [1]. Principala sarcină a statului era crearea cadrului organizatoric complex, necesar trecerii la construirea noii orînduiri sociale și edificarea într-o primă etapă a bazelor acestei orînduiri.

Cum s-a remarcat [2] însă, cucerirea deplină a puterii în stat, realizată prin proclamarea Republicii, nu marca și încheierea procesului de făurire a aparatului de stat socialist. Acest proces avea să se desfășoare în continuare, mecanismul său fiind dictat de însăși legile obiective ale revoluției socialiste, și avea să evolueze, în principal, pe două direcții: de o parte, către înlăturarea formelor organizatorice vechi, depășite istoricește; de altă parte, spre crearea unor noi organe, menite să asigure exercitarea funcțiilor statului în toate compartimentele vieții economice, sociale și politice și, îndeosebi, realizarea obiectivului fundamental — făurirea bazelor socialismului în România.

Este meritul istoric al Partidului Comunist Român de a fi inițiat și condus activitatea de făurire a aparatului de stat socialist, aplicînd tezele general-valabile ale teoriei revoluționare a clasei muncitoare la condițiile concrete ale țării noastre, imprimînd funcțiilor interne și externe ale statului orientarea obiectiv, legic cerută de procesul revoluționar, de sarcinile construirii bazelor societății socialiste în România. In consecință, datorită politicii partidului comunist, statul român a devenit exponentul fidel al intereselor întregii națiuni române, activitatea sa subordonîndu-se progresului social și național. O caracteristică a procesului de făurire a aparatului de stat socialist în România a fost organizarea sa pe baze democratice, căutînd să se asigure maselor largi populare nu numai posibilitatea de a promova la conducerea țării pe cei mai fideli și autorizați exponenți ai lor, dar și putința controlului activității desfășurate de aceștia.

---

[1] Nistor Prisca și Nicolae Popa, în vol. *Sistemul politic al Republicii Socialiste România*, Edit. politică, București, 1979, p. 45.

[2] Gh. I. Ioniță, în *Studii și materiale de istorie contemporană*, vol. III, Edit. Academiei R.S.R., București, 1978, p. 164.

www.mnir.ro

Făurirea aparatului de stat în condiţiile etapei istorice a construirii bazelor socialismului în România a constituit o operă vastă şi complexă, desfăşurată timp de mai bine de un deceniu şi jumătate şi care a afectat întregul sistem — de la organele supreme ale puterii de stat pînă la cele locale, cu sferă limitată sau particulară de activitate. O cunoaştere şi o înţelegere din perspectivă istorică a acestui proces constituie, în consecinţă, o temă de studiu amplă, care pretinde şi modalităţi de tratare adecvate.

De aceea, în cadrul restrîns al expunerii de faţă limităm analiza numai la crearea şi dezvoltarea organelor supreme ale puterii de stal şi organelor centrale ale administraţiei de stat.

Iniţiind şi îndrumînd făurirea aparatului de stat ce trebuia să corespundă sarcinilor trecerii la revoluţia socialistă şi construirii bazelor noii orînduiri, Congresul al VI-lea al P.C.R., din februarie 1948, a analizat aspecte majore pe această direcţie şi a indicat obiective precise. Rezoluţia Congresului menţiona astfel „sarcina de a da ţării o nouă Constituţie, cu adevărat democratică...", ce „va trebui să înscrie cuceririle noastre democratice şi schimbările social-economice produse în România" [3]. Erau, de asemenea, indicate numeroase reforme în aparatul de stat, la diverse niveluri.

Noua Constituţie, ce avea să statueze şi structura aparatului de stat în România, se cerea promulgată de un nou organ suprem al puterii de stat. Acesta avea să fie Marea Adunare Naţională, constituită în primăvara anului 1948, în urma alegerilor din 28 martie, cînd Frontul Democraţiei Populare — alianţă electorală alcătuită din Partidul Comunist Român, Frontul Plugarilor, Partidul Naţional Popular, Uniunea Populară Maghiară şi din toate organizaţiile de masă din ţară — înregistrează o victorie de răsunet, obţinînd 405 din totalul celor 414 mandate. Noul organ suprem al puterii de stat în România dispunea de o bază mai largă, mai trainică şi cu caracter profund democratic, deoarece legea nr. 9 din 22 ianuarie 1948, modificînd legea electorală nr. 560 din 1946, asigurase dreptul de vot tuturor cetăţenilor care împliniseră vîrsta de 20 de ani, dreptul de a fi aleşi în forum-ul suprem celor ce împliniseră vîrsta de 23 de ani şi, de asemenea, dreptul de a putea fi aleşi deputaţi, atît funcţionarilor publici, cît şi militarilor.

Adoptată la 13 aprilie 1948 de către Marea Adunare Naţională şi promulgată prin legea nr. 114 din 1948, Constituţia Republicii Populare Române asigura cadrul legislativ necesar pentru constituirea şi dezvoltarea unui aparat de stat subordonat pe deplin intereselor fundamentale ale naţiunii, realizării obiectivelor revoluţiei socialiste. În acest sens, de cea mai mare însemnătate apărea articolul 3 al Constituţiei, care proclama că „în Republica Populară Română întreaga putere de stat emană de la popor şi aparţine poporului" [4]. În acest spirit era definit şi forum-ul suprem al puterii în stat şi atribuţiile sale. Articolul 37 al Constituţiei preciza că „Organul suprem al puterii de stat a Republicii Populare Române este Marea Adunare Naţională...", ea fiind statuată, prin articolul următor, şi ca unicul organ legislativ [5]. Între competenţele pe care Constituţia socialistă din 1948 le acorda Marii Adunări Naţionale, pe linia organizării aparatului de stat la cel mai înalt nivel, figurau alegerea Prezidiului Marii Adunări, ca organism permanent al puterii supreme în stat, formarea guvernului, ca şi alcătuirea şi modificarea structurii acestuia, modificarea Constituţiei. De asemenea, se asigura dreptul Marii Adunări Naţionale să dezbată şi să decidă în probleme de cea mai mare importanţă pentru politica ţării, cum erau votarea bugetului de stat, chestiunile războiului şi păcii sau consultarea întregului popor prin referendum [6]. Aceste prevederi ale Constituţiei, care ofereau puterea de decizie în probleme fundamentale ale politicii şi destinelor naţiunii reprezentanţilor aleşi direct de popor şi întruniţi în Adunare, exprimau caracterul cu adevărat democratic pe care îl dobîndise puterea de stat în ţară.

O organizare riguroasă a fost asigurată forum-ului suprem chiar din prima siune a legislaturii, prin votarea în unanimitate, în şedinţa din 14 aprilie 1948,

---

[3] *Rezoluţia Congresului Partidului Muncitoresc Român ţinut în zilele de 21—23 februarie 1948*, Edit. P.M.R., 1948, p. 8.

[4] Marea Adunare Naţională, *Constituţia Republicii Populare Române*, Monitorul oficial şi imprimeriile statului, Bucureşti, 1949, p. 5.

[5] *Ibidem*, p. 10.

[6] *Ibidem*.

www.mnir.ro

a „Regulamentului interior al Marii Adunări Naţionale" [7]. Actul normativ adoptat crea cadrul optim pentru promovarea proiectelor de legi, pentru dezbaterea acestora în mod eficient şi cu deplină competenţă şi pentru adoptarea lor în spirit democratic. Un rol deosebit în acest sens era asigurat Comisiilor Marii Adunări Naţionale, constituite, conform articolului 11 din Regulament, pe probleme de stat economico-financiare, agrare, sociale, ale culturii, politicii externe, administraţiei de stat, apărării ţării şi în domeniul juridic. Creind astfel posibilitatea de a interveni şi emite soluţionări în toate problemele fundamentale ale construcţiei economico-sociale a ţării, articolul 15 din Regulament preciza că „În afară de Comisiunile menţionate la art. 11... Marea Adunare Naţională poate oricînd decide constituirea de comisiuni speciale...".

În spiritul aceluiaşi profund democratism care guverna structurile şi activitatea Marii Adunări Naţionale, Regulamentul de funcţionare a înscris norme de alegere şi revocare a Prezidiului şi Guvernului, pentru consultarea întregului popor prin referendum, precum şi pentru asigurarea dreptului oricărui cetăţean al României de a se adresa forum-ului suprem prin petiţiuni.

Pe direcţia unei tot mai bune organizări şi funcţionări a Marii Adunări Naţionale, un nou Regulament interior [8], adoptat la 11 ianuarie 1949, stabilea cu mai multă claritate componenţa şi atribuţiile Comisiilor permanente pe diferite probleme şi asigura organului suprem al puterii de stat dreptul şi obligativitatea de a se pronunţa în situaţii deosebite. Articolul 92 al Regulamentului stipula că „La propunerea Prezidiului Marii Adunări Naţionale, Guvernului sau a unei cincimi din numărul total al deputaţilor, Marea Adunare Naţională poate vota moţiuni prin care să îşi manifeste atitudinea sa faţă de anumite probleme sau împrejurări".

Preocupările permanente de făurire a aparatului de stat socialist au asigurat, în anii care au urmat, accentuarea caracterului democratic al forum-ului suprem al ţării, sporirea competenţelor sale, organizarea corespunzătoare. Astfel, prin legea nr. 3 din 27 martie 1952, modificîndu-se prin adăugire articolul 61 din Constituţie s-a dat posibilitate Marii Adunări să-şi prelungească mandatul în cazurile în care „interesele economiei naţionale o cer" [9]. Se asigura prin aceasta cursul neîntrerupt al rezolvării la cel mai înalt nivel şi în mod consecvent democratic a unor probleme stringente ale dezvoltării economico-sociale, ale construirii bazelor socialismului în România. În 1952, prin noua Constituţie adoptată la 24 septembrie, competenţele Marii Adunări Naţionale au fost sporite, adăugîndu-se, între altele, la cele existente şi atribuţiile stabilirii planurilor economiei naţionale şi efectuării controlului general asupra aplicării Constituţiei [10]. Exercitarea acestora era solicitată de trecerea la economia planificată, de complexitatea crescîndă a problemelor conducerii întregii vieţi economico-sociale. În acelaşi an, în temeiul noii Constituţii se amplifica baza de masă a organului suprem al puterii de stat, legea nr. 9 din 25 septembrie prevăzînd dreptul de participare la vot al tuturor cetăţenilor care au împlinit vîrsta de 18 ani [11].

Acordînd atenţia necesară dezvoltării şi consolidării aparatului de stat socialist, organelor supreme ale puterii şi administraţiei, Plenara Comitetului Central al Partidului Comunist Român din 27—29 decembrie 1956 a indicat măsuri şi pentru îmbunătăţirea organizării şi activităţii Marii Adunări Naţionale [12]. În consecinţă, noul Regulament de funcţionare, adoptat în şedinţa din 18 martie 1957, a dezvoltat numărul, componenţa şi atribuţiile Comisiilor permanente; a extins dreptul de iniţiativă legislativă acordîndu-l inclusiv deputaţilor constituiţi în grup de minimum 30 de persoane; a creat un cadru democratic mai larg activităţii Marii Adunări Naţionale, dînd prin articolul 42 al Regulamentului drept de acces publicului să asiste la lucrări şi prevăzînd, prin articolul 72, publicarea

[7] „Monitorul oficial", nr. 97 din 26 aprilie 1948, partea I-a, p. 3740—3752.

[8] Ibidem, nr. 15 din 19 ianuarie 1949, partea I-a, p. 623—630.

[9] „Buletinul oficial al Republicii Populare Române", nr. 16 din 29 martie 1952, p. 131.

[10] „Buletinul oficial al Marii Adunări Naţionale a Republicii Populare Române", nr. 1 din 27 septembrie 1952, p. 3, art. 24.

[11] Ibidem, p. 8.

[12] Rezoluţia plenarei C.C. al P.C.R. din 27—29 decembrie 1956, E.S.P.L.P., Bucureşti, 1957, p. 23.

www.mnir.ro

dezbaterilor. În acelaşi spirit, al întăririi democratismului, sporirii exigenţei în exercitarea atribuţiilor, articolele 67—69 din Regulament asigurau dreptul tuturor deputaţilor de a interpela guvernul sau pe oricare dintre miniştrii săi, precum şi obligativitatea acestora de a da răspunsuri în termen limitat [13].

îmbunătăţiri privind activitatea Marii Adunări Naţionale au mai fost aduse prin hotărîrea adoptată în plen la 20 martie 1961, de a proceda la noi modificări ale Regulamentului interior de funcţionare a forum-ului suprem [14]; de asemenea, prin legea nr. 1 din 25 martie 1961, care aducea modificări capitolului III şi articolelor 43, 44 şi 75 din Constituţie [15]; în fine, prin legea nr. 2 din 29 decembrie 1964, care stabilea un număr crescut (la 465) al deputaţilor în Marea Adunare Naţională [16].

De-a lungul întregii perioade de făurire a bazelor socialismului în România, aplicînd consecvent politica Partidului Comunist Român şi dînd expresie voinţei neabătute a poporului român, Marea Adunare Naţională, ca organ suprem al puterii în stat, a sancţionat acte normative de importanţă esenţială, decisivă pentru destinele revoluţiei: legea nr. 119 din 1948 pentru naţionalizarea principalelor mijloace de producţie; legile nr. 1 din 31 decembrie 1948 şi nr. 8 şi nr. 21 din 1950, care au pus bazele dezvoltării planificate a economiei naţionale în România; legea nr. 5 din 1950 privind Codul Muncii; legea nr. 17 din 1949 asupra Consiliilor populare, stabilind normele de organizare, competenţa şi modul de activitate a organelor locale ale puterii de stat; numeroase legi care au asigurat reorganizarea justiţiei, organelor de securitate a poporului, învăţămîntului, culturii, ocrotirii sănătăţii etc.

Intrucît exercitarea prerogativelor Marii Adunări Naţionale se realiza periodic — în cadrul a două sesiuni anuale ordinare şi numai în situaţii deosebite in sesiuni extraordinare — a fost statuată prin Constituţie existenţa şi a unui organ suprem al puterii de stat cu activitate permanentă — Prezidiul Marii Adunări Naţionale.

Conform articolului 41 din Constituţia adoptată în 1948, Prezidiul Marii Adunări Naţionale a fost alcătuit dintr-un preşedinte, 3 vicepreşedinţi, un secretar şi un număr de membri, aleşi direct de deputaţii întruniţi în plen [17].

Buna funcţionare a Prezidiului, modalităţile de lucru, exercitarea permanentă a activităţii sale de către un Birou au fost stabilite prin decretele nr. 129 din 1948 şi nr. 81 din 1949 [18]. Asigurînd Marii Adunări Naţionale dreptul de a controla activitatea organului său permanent, atît Constituţia din 1948, cît şi cea adoptată în 1952 prevedeau răspunderea preşedintelui şi membrilor Prezidiului, pentru activitatea lor, în faţa forum-ului suprem.

Ca organ al puterii de stat la cel mai înalt nivel şi cu activitate permanentă, Prezidiul Marii Adunări Naţionale avea ca atribuţii rezolvarea unor probleme majore şi cu caracter curent ale politicii interne şi externe a ţării, competenţe largi în toate sferele de activitate. Conform articolului 44 din Constituţia votată în 1948, Prezidiul Marii Adunări Naţionale deţinea, între altele, următoarele prerogative: convocarea în sesiuni ordinare şi extraordinare a forum-ului suprem; emiterea decretelor cu putere de lege şi interpretarea legilor votate de Marea Adunare Naţională; reprezentarea Republicii Populare Române în relaţiile internaţionale; acreditarea şi rechemarea reprezentanţilor diplomatici ai ţării, pe baza propunerilor făcute de guvern; primirea scrisorilor de acreditare ale diplomaţilor străini în România; numirea şi revocarea miniştrilor, la propunerea preşedintelui Consiliului de Miniştri; declararea stării de război şi mobilizarea generală sau parţială, la propunerea guvernului; ratificarea şi denunţarea tratatelor internaţionale etc. [19]. Constituţia din 1952, păstrînd aceste atribuţii încredinţate Prezidiului Marii Adunări Naţionale, mai adaugă următoarele: dreptul de a hotărî

---

[13] „Buletinul oficial al Marii Adunări Naţionale a Republicii Populare Române", nr. 11 din 28 martie 1957, p. 54—68.

[14] Ibidem, nr. 9 din 25 martie 1961, p. 137—140.

[15] Ibidem, p. 140—142.

[16] Ibidem, nr. 24 din 30 decembrie 1964, p. 251.

[17] Marea Adunare Naţională, *Constituţia Republicii Populare Române*, p. 11.

[18] „Monitorul oficial", nr. 156 din 9 iulie 1948, partea I-a, p. 5722—5725 ; nr. 49 din 28 februarie 1949, partea I-a, p. 1468.

[19] Marea Adunare Naţională, *Constituţia Republicii Populare Române*, p. 11.

consultarea poporului (referendum); numirea şi revocarea comandantului suprem al forţelor armate ale R.P.R.; proclamarea în unele localităţi sau pe întreg teritoriul ţării a stării excepţionale „în interesul apărării Republicii Populare Române sau al asigurării ordinei publice şi securităţii statului"; şi, în fine, dreptul de a-şi prelungi mandatul în împrejurări excepţionale[20].

In anul 1961, prin legea nr. 1 de modificare a Constituţiei din 1952, organizarea şi activitatea organului permanent al Marii Adunări Naţionale au fost ridicate pe o treaptă superioară, înfiinţîndu-se Consiliul de Stat al Republicii Populare Române. Conform articolului 35 al Constituţiei modificate, Consiliul de Stat, păstrînd alcătuirea numerică a Prezidiului Marii Adunări Naţionale, era consolidat prin includerea printre membrii săi a preşedintelui Marii Adunări Naţionale şi a preşedintelui Consiliului de Miniştri, asigurîndu-se în felul acesta o legătură mai strînsă între organul suprem al puterii şi organul central al administraţiei în stat. Prerogativele noului organism erau sporite, deoarece, menţinîndu-se atribuţiile deţinute de Prezidiul Marii Adunări Naţionale, au fost adăugate altele noi: dreptul de a asculta dări de seamă şi de a exercita control asupra activităţii guvernului, precum şi de a controla activitatea Procuraturii Generale a Republicii Populare Române[21].

Păstrîndu-se spiritul democratic al legislaţiei socialiste, se prevedea prin Constituţie subordonarea Consiliului de Stat faţă de Marea Adunare Naţională, controlul acesteia asupra organului ei permanent.

Prezidiul Marii Adunări Naţionale, iar apoi Consiliul de Stat al Republicii Populare Române au adus, in domeniile de activitate în care acţionau competenţele încredinţate lor, o însemnată contribuţie la înfăptuirea politicii Partidului Comunist Român, pe întreaga durată a perioadei făuririi bazelor socialismului în ţara noastră.

Organul central la cel mai înalt nivel al administraţiei noului stat socialist, creat în urma actului istoric de la 30 decembrie 1947, a fost menţinut în formula guvernului. Acesta a fost alcătuit din preşedinte, vicepreşedinţi şi conducătorii ministerelor care îndrumau, controlau şi coordonau activitatea diferitelor sectoare ale economiei, vieţii sociale şi culturale, altor domenii. Articolele 66 şi 69 ale Constituţiei din 1948 desemnau guvernul drept „organul suprem executiv şi administrativ", constituit de Marea Adunare Naţională şi subordonat ei, iar între sesiuni, Prezidiului Marii Adunări Naţionale[22].

Prin Constituţiile din 1948 şi 1952 au fost precizate ca atribuţii ale guvernului, în principal: conducerea administrativă a statului, coordonarea şi îndrumarea ministerelor, dirijarea şi planificarea economiei naţionale, realizarea bugetului statului, asigurarea ordinii publice şi securităţii, organizarea şi înzestrarea forţelor armate, conducerea politicii generale a statului în domeniul relaţiilor internaţionale.

La 19 aprilie 1948, printr-o hotărîre a Prezidiului Marii Adunări Naţionale, s-au stabilit normele de fixare a atribuţiilor ministerelor[23]. Ulterior, aceste atribuţii au fost completate, îmbogăţite şi precizate prin decrete de organizare a fiecărui minister. Organizarea guvernului, îmbunătăţirea structurii sale şi a specializării şi funcţionării ministerelor a constituit o preocupare permanentă a conducerii partidului şi statului, în toată perioada construirii bazelor societăţii socialiste în România. O expresie a acestei preocupări a constituit-o emiterea, în perioada menţionată, a peste 120 decrete de organizare şi funcţionare, de reorganizare sau înfiinţare a unor ministere ori a unor organe centrale subordonate guvernului.

Structura organizatorică a organului central al administraţiei de stat a inclus, potrivit Constituţiei din 1948, pe preşedintele Consiliului de Miniştri, un prim-vicepreşedinte — care îndeplinea şi funcţiile de preşedinte al Consiliului Superior Economic şi al Comisiei de Redresare Economică şi Stabilizare, doi vicepreşedinţi şi pe conducătorii a 17 ministere[24]. Această structură a suportat apoi modificări, in cursul aceluiaşi an fiind incluşi în guvern titularii a încă două organisme ale administraţiei centrale de stat : Comisia de Stat a Planificării, organ guvernamental

[20] „Buletinul oficial al Marii Adunări Naţionale a Republicii Populare Române", nr. 1 din 27 septembrie 1952, p. 3.
[21] Ibidem, nr. 9 din 25 martie 1961, p. 141.
[22] Marea Adunare Naţională, *Constituţia Republicii Populare Române*, p. 14—15.
[23] „Monitorul oficial", nr. 93 din 20 aprilie 1948, partea I-a, p. 3621.
[24] Ibidem, nr. 88 din 14 aprilie 1948, partea I-a, p. 3389.

www.mnir.ro

creat la 1 iulie, avînd sarcina organizării operei de trecere la dezvoltarea planificată a economiei naționale[25], și Ministerul Comerțului Exterior, înființat la 6 octombrie 1948[26]. În 1949 guvernul R.P.R. se completează cu conducătorul Ministerului Construcțiilor, înființat la 23 februarie, prin transformarea și reorganizarea Ministerului Lucrărilor Publice[27]; cu titularul Ministerului Energiei Electrice, creat la 23 iulie[28]; cu conducătorul Ministerului Silviculturii și Industriei Lemnului, organizat la 15 noiembrie[29]; de asemenea, cu ministrul Metalurgiei și Industriei Chimice și cu ministrul Industriei Ușoare, ambele ministere fiind înființate la 15 noiembrie prin reorganizarea Ministerului Industriei[30]; în fine, cu președintele Comisiei Controlului de Stat, organ guvernamental creat la 14 septembrie, cu sarcina controlului justei aplicări a legilor statului și dispozițiilor date de guvern[31].

Pe măsura dezvoltării economiei naționale, a înființării de noi ramuri în producția industrială și energetică, fiind necesară și crearea de noi ministere — ca organe de îndrumare, coordonare și control — structura organizatorică a guvernului a cunoscut noi completări. In 1951 intră în componența organului suprem al administrației centrale de stat titularii Ministerului Transporturilor și Ministerului Poștelor și Telecomunicațiilor, înființate la 1 martie prin reorganizarea Ministerului Comunicațiilor, precum și conducătorii Ministerului Gospodăriei Silvice și Ministerului Industriei Lemnului, Hîrtiei și Celulozei, înființate la aceeași dată[32]. Corespunzător dezvoltării întregii vieți economico-sociale a țării Constituția din 1952 stabilea următoarea structură a guvernului: președintele Consiliului de Miniștri; 4 vicepreședinți; președinții Comitetului de Stat al Planificării, Comisiei Controlului de Stat, Comitetului de Stat pentru colectarea produselor agricole, Comitetului Învățămîntului Superior, Comitetului pentru Cinematografie, Comitetului pentru Artă și conducătorii a 28 ministere[33]. Printre ministerele nou înființate apăreau Ministerul Prevederilor Sociale, Ministerul Gospodăriilor Agricole de Stat, Ministerul Industriei Petrolului.

Cercetarea evoluției structurii guvernului și ministerelor în perioada de după 1952 evidențiază preocuparea constantă de a crea — la nivelul întregii rețele a administrației centrale a statului — forme instituționale care să corespundă și să asigure dezvoltarea îndeosebi a economiei naționale și cu precădere a industriei. Semnificativă în acest sens apare evoluția urmată de organele guvernamentale specializate pe organizarea, dirijarea și controlul producției industriale: de la două ministere, al Industriei și al Minelor și Petrolului, existente în 1948, s-a ajuns după mai bine de un deceniu — pe parcursul căruia industria românească nu numai că se amplificase, dar se și diversificase — la un număr de 8 ministere profilate pe organizarea producției în ramuri industriale: Ministerul Industriei Construcțiilor, Ministerul Minelor și Energiei Electrice, Ministerul Industriei Petrolului și Chimiei, Ministerul Industriei Metalurgice, Ministerul Industriei Construcțiilor de Mașini, Ministerul Economiei Forestiere, Ministerul Industriei Ușoare și Ministerul Industriei Alimentare.

In același timp, s-a constatat în evoluția structurii organizatorice a administrației centrale a statului și cursul unei accentuate departajări și individualizări pe domenii de activitate, astfel încît în 1956 intrau în subordinea guvernului 30 de ministere[34]. Pentru a preveni și înlătura tendințele de supradimensionare a corpului administrației centrale, Marea Adunare Națională a adoptat în sesiunea din 16—22 martie 1957 legea nr. 3 cu privire la formarea guvernului R.P.R.[35], restrîngînd componența Consiliului de Miniștri de la 37 la 25 membri, iar numărul

---

[25] Ibidem, nr. 150 din 2 iulie 1948, partea I-a, p. 5577—5578.

[26] Ibidem, nr. 233 din 7 octombrie 1948, partea I-a, p. 8041—8042.

[27] Ibidem, nr. 46 din 24 februarie 1949, partea I-a, p. 1427.

[28] „Buletinul oficial al Republicii Populare Române“, nr. 48 din 25 iulie 1949, p. 320—321.

[29] Ibidem, nr. 74 din 23 noiembrie 1949, p. 620—621.

[30] Ibidem, p. 621—623.

[31] Ibidem, nr. 60 din 15 septembrie 1949, p. 439—440.

[32] Ibidem, nr. 41 din 6 aprilie 1951, p. 461—482.

[33] „Buletinul oficial al Marii Adunări Naționale a Republicii Populare Române“, nr. 1 din 27 septembrie 1952, p. 4.

[34] Ibidem, nr. 11 din 4 aprilie 1956, p. 66.

[35] Ibidem, nr. 11 din 28 martie 1957, p. 60—61.

www.mnir.ro

ministerelor la 15, asigurînd în anii următori o organizare mult mai echilibrată, adaptată structurii economico-sociale a țării.

Aplicînd cu consecvență politica Partidului Comunist Român în toate domeniile construcției economico-sociale, prin activitatea laborioasă de elaborare a planurilor de stat și pentru urmărirea realizării acestora, prin hotărîrile adoptate în vederea asigurării ordinei publice, securității și întăririi capacității de apărare a țării, prin măsurile care au asigurat progresul învățămîntului, culturii și artelor, al ocrotirii sănătății oamenilor muncii, prin politica externă de pace și colaborare promovată, guvernul Republicii Populare Române și ministerele, ca organe centrale ale administrației de stat, și-au adus, de asemenea, o contribuție importantă în opera de edificare a bazelor societății socialiste în țara noastră.

Este bine cunoscut faptul că, prin hotărîrile de însemnătate deosebită pe care le-a adoptat, Congresul al IX-lea al Partidului Comunist Român, din iulie 1965, a marcat și inaugurat o etapă nouă în istoria contemporană a României, cea a consolidării orînduirii socialiste, urmată de trecerea la făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate.

În această perioadă, unanim apreciată ca cea mai dinamică și mai rodnică din întreaga dezvoltare a societății românești și a cărei desfășurare poartă amprenta personalității, operei și activității secretarului general al partidului, președintelui României, tovarășul Nicolae Ceaușescu, organele supreme ale puterii și administrației centrale de stat au cunoscut forme superioare de organizare, accentuîndu-se caracterul democratic al statului, rolul său dinamic în transformarea societății românești, în înfăptuirea politicii partidului, ca exponent fidel al intereselor și năzuințelor întregului popor.

ASPECTS DE LA CREATION DES ROUAGES DE L'ÉTAT SOCIALISTE EN ROUMANIE

Résumé

L'édification des fondements de la société socialiste en Roumanie a impliqué, naturellement, la création des rouages d'état ayant des fonctions internes et externes adéquates au nouveau processus révolutionnaire, inauguré par la proclamation de la République Populaire le 30 décembre 1947.

En abordant les aspects de la création des rouages d'état socialiste on analyse spécialement la création des nouveaux organes suprêmes du pouvoir d'état et des organes centraux de l'administration d'état. On met en relief la transformation de la Grande Assemblée Nationale dans un organisme représentatif du pouvoir conquis en Roumanie par la classe ouvrière, alliée avec la paysannerie et l'intellectualité ; la création et le développement des organes du forum suprême d'état, dont l'activité était permanent; l'évolution de la structure du gouvernement et des organes qui lui étaient subordonnés directement, d'accord avec le développement de l'économie, de la vie sociale et politique à mesure qu'on jetait les fondements de la société socialiste en Roumanie.

www.mnir.ro

INIŢIATIVE ALE ROMÂNIEI SOCIALISTE ÎN CADRUL ORGANIZAŢIEI NAŢIUNILOR UNITE PENTRU CREAREA UNUI CLIMAT DE PACE ŞI SECURITATE ÎN LUME

de **CĂTĂLINA OPASCHI**

La 24 octombrie 1945 intra în vigoare Carta Organizaţiei Naţiunilor Unite, organism care întrunea 51 de state hotărîte ca prin activitatea lor să ferească generaţiile viitoare de flagelul unui nou război distrugător. În Cartă sînt prezentate ţelurile Organizaţiei, care, în principal, se pot rezuma la următoarele obiective: „menţinerea păcii şi securităţii internaţionale; dezvoltarea relaţiilor de prietenie între toate naţiunile pe baza respectării egalităţii, neamestecului şi autodeterminării; realizarea cooperării internaţionale în problemele cu caracter economic, social, umanitar, prin respectarea drepturilor şi libertăţilor fundamentale, fără deosebire de rasă, sex, limbă sau religie“ [1].

La 14 decembrie 1955, Adunarea Generală a O.N.U. a aprobat conform procedurii — la recomandarea Consiliului de Securitate — admiterea României în Organizaţie. În telegrama Consiliului de Miniştri adresată preşedintelui celei de a X-a Sesiuni a Adunării Generale se arăta: „Guvernul român declară că va susţine toate iniţiativele menite să ducă la îmbunătăţirea colaborării între popoare, că îşi va aduce contribuţia sa activă la îndeplinirea sarcinii fundamentale şi supreme a O.N.U., apărarea păcii şi securităţii internaţionale“ [2].

În primăvara anului 1956 se înfiinţează Misiunea Permanentă a României pe lîngă sediul O.N.U. din New-York, iar în toamnă [3] delegaţia română participă pentru prima oară la o sesiune a Adunării Generale.

De la intrarea în O.N.U., prin întreaga sa activitate România îşi dovedeşte preocuparea permanentă pentru promovarea principiilor noi în relaţiile internaţionale, bazate pe etica şi dreptul internaţional, propunînd singură, sau alături de alte state, măsuri care să ducă la înlăturarea conflictelor militare şi la înfăptuirea unei colaborări multilaterale cu toate popoarele lumii.

Politica internaţională a României este reflexul politicii sale interne, întemeindu-se pe afirmarea liberă şi independentă a naţiunilor, pe o concepţie nouă asupra bazelor păcii, în centrul căreia stau principiile respectării independenţei naţionale, a suveranităţii, egalităţii în drepturi şi neamestecului, avantajului reciproc, nerecurgerii la forţă şi la ameninţarea cu folosirea ei — singurele principii capabile să asigure pacea şi prietenia între popoare.

După al doilea război mondial au avut loc transformări revoluţionare care au schimbat faţa lumii. Dacă în momentul semnării Cartei O.N.U. participau doar 51 de state, în momentul de faţă Organizaţia reuneşte 152 de state membre, ajungînd aproape de pragul universalităţii depline din punct de vedere numeric. Nu este vorba însă, numai de o creştere cantitativă, ci şi de o transformare calitativă, pentru că, dacă la începuturile Organizaţiei, numai cîteva state erau

---

[1] Victor Duculescu, *România la Organizaţia Naţiunilor Unite*, Edit. Politică, Bucureşti, 1973, p. 5.

[2] Nicolae Chilie, *România la Organizaţia Naţiunilor Unite*, în „Lumea“, nr. 2, 1976.

[3] Idem, *România la Naţiunile Unite, prestigioasă afirmare a spiritului constructiv*, în „Lumea“, nr. 46, 1979.

www.mnir.ro

subiecte — „creatoare de diplomaţie" [4], iar celelalte state erau „obiectele" acestei diplomaţii, în momentul de faţă toate ţările membre, indiferent de mărime, conlucrează de pe poziţii de egalitate pentru rezolvarea problemelor care interesează în egală măsură umanitatea.

Rolul Organizaţiei Naţiunilor Unite este de a reflecta cît mai veridic realităţile contemporane, de a fi eficientă în promovarea intereselor tuturor popoarelor. În acest spirit abordează şi România problemele lumii contemporane în cadrul Organizaţiei.

Tabloul lumii contemporane este însă foarte complex. Pe de-o parte se manifestă ample transformări înnoitoare de ordin economic, social şi politic, mutaţii în raportul de forţe, prin afirmarea tot mai puternică a voinţei popoarelor de a lichida colonialismul, neocolonialismul, asuprirea şi dominaţia de orice fel, de a trăi în pace şi colaborare. Pe de altă parte viaţa internaţională este împovărată de ascuţirea contradicţiilor economice, politice şi naţionale, manifestîndu-se tot mai accentuat tendinţa pentru o nouă reîmpărţire a lumii, a sferelor şi zonelor de influenţă, alături de grave fenomene de criză a materiilor prime şi energiei, de accelerare a cursei înarmărilor şi de recrudescenţă a vechilor politici de forţă şi dictat.

Toate aceste fenomene duc la crearea unei stări de încordare, creează nelinişte şi insecuritate, cu atît mai mult cu cît se fac declaraţii de către unele cercuri cu privire la pregătiri militare pentru menţinerea şi consolidarea influenţelor în anumite zone, exercitîndu-se dominaţia prin mijloace politice şi economice.

România şi-a manifestat de multe ori îngrijorarea în legătură cu aceste fenomene şi, prin glasul preşedintelui Nicolae Ceauşescu, a arătat necesitatea ca toate statele să acţioneze pe plan extern în spiritul unei înalte responsabilităţi [5], pentru pace, dezarmare, destindere, dezvoltare, pentru ca raţiunea să triumfe în locul forţei.

Dezvoltarea popoarelor în sensul progresului întregii umanităţi presupune asigurarea păcii şi securităţii internaţionale. Securitatea internaţională şi pacea sînt două noţiuni care nu pot fi abordate decît în strînsă legătură, ele condiţionîndu-se reciproc şi asigurîndu-se una pe cealaltă, securitatea internaţională fiind garantată prin asigurarea păcii [6].

România s-a dovedit a fi o prezenţă activă pe linia iniţierii unor măsuri care să apere pacea şi securitatea lumii. Pornind de la ideea că orice îmbunătăţire a relaţiilor dintre state influenţează pozitiv evoluţia relaţiilor internaţionale, încă din 1960 delegaţia română la O.N.U. a propus înscrierea pe ordinea de zi a sesiunii a XV-a a Adunării Generale a punctelor privind îmbunătăţirea relaţiilor de bună vecinătate între statele cu regimuri social-politice diferite şi măsuri pentru promovarea idealurilor de pace, respect reciproc, înţelegere în rîndul tineretului [7].

La a XX-a sesiune, Adunarea Generală adoptă la 21 decembrie 1965 „prin aclamaţii" cunoscuta rezoluţie nr. 2129 (XX) — „Acţiuni pe plan regional in vederea îmbunătăţirii relaţiilor de bună vecinătate între state europene aparţinînd unor sisteme social-politice diferite". Este primul document O.N.U. care consacră importanţă acţiunilor de destindere pe plan european şi în acest fel influenţează pozitiv securitatea mondială. În concepţia României, stabilirea relaţiilor de acest fel favorizează abordarea problemelor securităţii internaţionale şi conduc la dezvoltarea unor relaţii de colaborare pe multiple planuri. Ideea unor astfel de acţiuni pe plan regional fusese enunţată de România încă din 1957 [8].

La aceeaşi sesiune s-a adoptat şi rezoluţia nr. 2037 (XX) — „Declaraţia cu privire la promovarea în rîndurile tineretului a idealurilor de pace, respect reciproc şi înţelegere între popoare" [9], rezoluţia care prelua textul Declaraţiei Conferinţei Naţionale a Tineretului de la Grenoble din 1964 şi în care la „Principiul I"

---

[4] Ştefan Andrei, *O politică activă în consens cu interesele poporului român, ale păcii, socialismului şi colaborării internaţionale*, în „Lumea" nr. 1, 1979.

[5] Vasile Crişu, *O exigenţă a vieţii contemporane — responsabilitatea politică*, în „Lumea" nr. 11, 1980.

[6] *Dicţionar politic*, Edit. Politică, Bucureşti, 1975, p. 538.

[7] Victor Duculescu, *op. cit.*, p. 16.

[8] Tănase Negulescu, *România la Organizaţia Naţiunilor Unite*, Edit. Politică, Bucureşti, 1975, p. 21.

[9] Victor Duculescu, *op. cit.*, p. 34.

www.mnir.ro

se menționa educarea tineretului „...în spiritul păcii, dreptății, libertății, respectului reciproc și al înțelegerii, ...pentru a promova dezarmarea, menținerea păcii și securității internaționale“ [10].

Această permanență în preocupările țării noastre pentru asigurarea unui viitor liniștit generațiilor tinere a fost continuată prin înscrierea pe ordinea de zi a celei de a XXVII-a sesiuni a Adunării Generale din 1972 a punctului: „Tineretul, educația sa în spiritul idealurilor de pace, respect reciproc și înțelegere între popoare, problemele și nevoile sale, forța sa activă în dezvoltarea națională și cooperarea internațională“.

La 3 aprilie 1969, România a propus la a XXIV-a sesiune a Adunării Generale proclamarea unui „Deceniu al dezarmării 1970—1980“, care să corespundă cu „Cel de-al doilea deceniu al O.N.U. pentru dezvoltare“ [11]. Propunerea s-a transformat în rezoluția nr. 2602 (XXIV) la 31 octombrie, urmînd ca organele de resort ale Organizației să elaboreze propuneri concrete care să fie prezentate sesiunii a XXV-a a Adunării Generale. Este semnificativă această inițiativă românească, mai ales legată de „Cel de-al doilea deceniu O.N.U. pentru dezvoltare“. România considera că rezultatul eforturilor pentru dezarmare fusese minim pînă în acel moment și de aceea a plasat în acest context inițiativa sa, deoarece cursa înarmărilor are un efect negativ asupra tuturor domeniilor economice și sociale. Conjugarea eforturilor umanității pentru a realiza aceste două deziderate însemna promovarea progresului pretutindeni și asigurarea păcii generale.

Pe agenda sesiunii a XXV-a România propune, ca o continuare a idealurilor de dezarmare, punctul intitulat: „Consecințe economice și sociale ale cursei înarmărilor și efectele sale profund dăunătoare asupra păcii și securității în lume“. Delegația română concepea dezvoltarea acestui punct „...ca un mijloc menit să provoace o analiză serioasă și concretă, cu toată răspunderea, a etapei actuale a dinamicii cursei înarmărilor și, prin comparație, a rezultatelor tratativelor de dezarmare, din care noi toți să desprindem sarcinile urgente ce stau în fața O.N.U., a Comitetului pentru dezarmare de la Geneva, a tuturor statelor... și, mai ales, măsurile practice ce se impun a fi negociate fără întîrziere“ [12].

De altfel, anul 1970 a fost un moment de referință în participarea României la O.N.U. Cu prilejul sesiunii jubiliare a Adunării Generale, din octombrie 1970, care marca a XXV-a aniversare a Organizației, țara noastră a fost prezentă prin reprezentantul său cel mai autorizat, președintele Nicolae Ceaușescu. Cuvîntarea sa s-a bucurat de un larg ecou mondial. Referindu-se la problemele păcii, securității și dezarmării, președintele Nicolae Ceaușescu arăta că: ...„se cere ca toate statele să-și asume obligația solemnă de a renunța la folosirea forței sau a amenințării cu forța în rezolvarea problemelor litigioase, de a activa pentru soluționarea conflictelor dintre ele, exclusiv prin mijloace politice, pe cale pașnică, prin intermediul tratativelor“ [13]. In legătură cu problemele dezarmării, președintele României arăta necesitatea ca „...toate statele să activeze cu cea mai mare fermitate pentru înfăptuirea dezarmării generale și în primul rînd a celei nucleare... un efect salutar asupra eforturilor pentru dezarmare ca și pentru cauza păcii în general ar avea măsurile care să ducă la desființarea blocurilor militare, incompatibile cu principiile Organizației Națiunilor Unite. Putem vorbi oare de națiuni unite atîta timp cît lumea e împărțită în blocuri militare opuse?“ [14].

La baza rezoluției nr. 2667 (XXV), inițiată de România, secretarul general al O.N.U. a difuzat la Națiunile Unite „Raportul privind consecințele sociale și economice ale cursei înarmărilor și cheltuielilor militare“ — prima echivalare făcută la O.N.U. a proporțiilor, direcțiilor și efectelor nocive ale înarmării. Acest

---

[10] Ibidem.

[11] La 11 martie 1968, în ședința Comitetului celor 18 state pentru dezarmare, delegația română a avansat propunerea: „Amendamente la textul revizuit al proiectului de tratat cu privire la neproliferarea armelor nucleare“ — cuprinzînd măsuri referitoare la controlul dezarmării și garanțiile de securitate pentru statele nenucleare.

[12] Tănase Negulescu, op. cit., p. 156.

[13] Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, voi. 5, Edit. Politică, București, 1971, p. 162.

[14] Ibidem, p. 164—165.

www.mnir.ro

Raport a stat la baza adoptării rezoluţiei nr. 2831 (XXVI) în 1971: „Consecinţele economice şi sociale ale cursei înarmărilor şi efectele sale profund dăunătoare asupra păcii şi securităţii lumii“, rezoluţie care chema toate naţiunile la semnarea unui tratat de dezarmare generală şi completă, sub control internaţional strict şi eficace.

În 1975, cînd se împlineau 20 de ani de la intrarea României în Organizaţie, ţara noastră figura deja printre iniţiatorii şi coautorii a 10 dintre cele mai importante puncte de pe ordinea de zi a Adunării Generale.

La sesiunea a XXX-a, la 5 noiembrie 1975, România a difuzat un document intitulat „Poziţia României în problemele dezarmării, în primul rînd al dezarmării nucleare şi instaurarea unei păci trainice în lume“ [15], document în care erau expuse, în 10 puncte, propuneri concrete pentru rezolvarea acestei probleme „fierbinţi“ a lumii contemporane, ca un plan de acţiune imediată.

La sesiunea a XXXII-a a Adunării Generale, din iniţiativa României, s-a prezentat „Raportul privind consecinţele economice şi sociale ale cursei înarmărilor şi cheltuielilor militare“, care a pus în evidenţă pericolul continuării cursei înarmărilor şi necesitatea adoptării unor măsuri de dezarmare generală şi completă, în primul rînd nucleară. Acest raport trebuia să fie prezentat ca document de referinţă la prima sesiune specială dedicată dezarmării [16] şi să fie avut în vedere la toate negocierile pentru dezarmare. Tot la a XXXII-a sesiune, din 1977, misiunea României la Naţiunile Unite a transmis secretarului general al O.N.U. „Răspunsul guvernului român cu privire la întărirea securităţii internaţionale“ [17], ca urmare a cererii sale de a se comunica punctul nostru de vedere despre „Declaraţia asupra întăririi securităţii internaţionale şi respectarea neamestecului în treburile interne ale statelor“ [18]. Acest răspuns a fost difuzat ca document oficial O.N.U. şi în el se subliniază că numai printr-o conlucrare constructivă şi nu prin înfruntarea concepţiilor despre lume şi viaţă ale celor două sisteme social-politice poate fi impulsionată înfăptuirea securităţii internaţionale.

În 1978 a avut loc sesiunea specială a Adunării Generale a O.N.U. consacrată dezarmării. În documentul final sînt cuprinse mai multe idei din „Hotărîrea C.C. al P.C.R. privind poziţia României în problemele dezarmării şi în primul rînd al dezarmării nucleare“ [19]. Aceste idei se referă la îngheţarea cheltuielilor militare, a efectivelor şi a armamentelor, reducerea treptată a activităţii blocurilor militare, pînă la desfiinţarea lor, dezangajarea militară la frontiere, scoaterea în afara legii a armelor de distrugere în masă. România a propus „Soluţionarea pe cale politică a diferendelor dintre state“ şi, în acest sens, crearea unui „Organism de bune oficii şi conciliere“ care să îndeplinească un rol activ în prevenirea stărilor de încordare, a conflictelor, organism subordonat Organizaţiei. Încă din 1975 România propusese crearea unei comisii permanente a Adunării Generale care să îndeplinească funcţii de mediere, bune oficii şi conciliere [20]. România a subliniat faptul că această comisie ar oferi nu numai cadrul cel mai adecvat pentru găsirea mijloacelor de rezolvare în mod paşnic a diferendelor existente, dar va trebui să aibă un rol activ şi mai ales eficace în prevenirea declanşării unei stări de încordare.

Ideile prezentate mai sus au fost reluate în 1979 la cea de a XXXIV-a sesiune a Adunării Generale O.N.U., cînd, pentru prima dată [21], apare distinct

---

[15] „Scînteia“, 7 noiembrie 1975.

[16] Ion Datcu, *România — contribuţii consecvente la activitatea O.N.U.*, în „Lumea“, nr. 52, 1977.

[17] „România liberă“, 24 septembrie 1977.

[18] Acest răspuns este de fapt capitolul referitor la politica externă a ţării noastre din *Expunerea tovarăşului Nicolae Ceauşescu la şedinţa comună a C.C. al P.C.R., M.A.N., Consiliului Suprem al Dezvoltării Economice şi Sociale şi activului central de partid şi de stat.*

[19] Radu Toma, *România — idei în acţiuni,* în „Lumea“, nr. 2, 1979.

[20] Eugeniu Obrea, *Premise constructive pentru viitorul dialog de la Madrid,* în „Lumea“, 2 noiembrie 1978.

[21] I. Fîntînaru, I. Plopeanu, *Eforturi active, susţinute pentru întărirea rolului O.N.U.,* în „Scînteia“, 4 august 1979.

www.mnir.ro

pe ordinea de zi „problema reglementării prin mijloace paşnice a diferendelor dintre state". In memoriul explicativ se arăta că Organizaţia ar trebui să-şi asume o responsabilitate mai mare în ce priveşte prevenirea conflictelor prin crearea unei „Comisii de bune oficii şi conciliere O.N.U.", în colaborare cu Consiliul de securitate. Este o alternativă raţională la politica de forţă, amestec şi dominaţie, mai ales că propunerea a fost făcută în momentul cînd în lume existau numeroase probleme litigioase, stări conflictuale şi de tensiune.

Pe aceeaşi linie, România a propus „Îngheţarea şi reducerea bugetelor militare", aducînd în atenţia O.N.U., pentru prima dată, această problemă ca problemă distinctă [22]. Propunerea a fost prezentată în Comitetul pentru problemele politice, adoptată în unanimitate, iar rezoluţia a fost adoptată de Adunarea Generală. Propunerea României pleacă de la faptul că acumularea continuă a unor armamente mai perfecţionate şi menţinerea sub arme în timp de pace a milioane de oameni frînează, prin atmosfera de teamă şi suspiciune, colaborarea paşnică dintre naţiuni. Tot la sesiunea a XXXIV-a România a reluat o propunere mai veche: „Dezvoltarea şi consolidarea bunei vecinătăţi", care a fost adoptată de Comitetul pentru probleme politice şi de securitate.

Sesiunea a XXXIV-a a Adunării Generale O.N.U. s-a desfăşurat în anul Congresului al XII-lea al P.C.R. Propunerile româneşti la sesiunea Naţiunilor Unite s-au înscris în orientările fundamentale ale politicii externe ale P.C.R. din documentele Congresului, care au la bază gîndirea şi acţiunile preşedintelui Nicolae Ceauşescu. Secţiunea de politică externă prezentată la Congres a fost difuzată ca document oficial O.N.U., reafirmîndu-se în acest fel, încă odată, spiritul de iniţiativă al politicii noastre externe, care a fost exprimat prin glasul cel mai autorizat al naţiunii noastre.

Deşi sesiunea Adunării Generale (cea de a XXXV-a) va începe anul acesta abia în septembrie, România şi-a anunţat deja prezenţa activă prin difuzarea ca document oficial O.N.U. al „Apelului M.A.N. a R.S.R. adresat parlamentelor şi popoarelor ţărilor participante la Conferinţa generală europeană de la Helsinki" [23]. Apelul a fost adoptat de M.A.N. la 29 martie a.c. şi difuzat în limbile oficiale ale O.N.U. la punctele ordinii de zi provizorii a viitoarei sesiuni intitulate „Examinarea îndeplinirii Declaraţiei privind întărirea securităţii internaţionale" şi „Îndeplinirea recomandărilor şi deciziilor sesiunii speciale a Adunării Generale a O.N.U. consacrată dezarmării".

În numeroase ocazii România a arătat că pentru asigurarea unui climat stabil de pace şi securitate internaţională este necesar ca rezoluţiile să se materializeze prin soluţii concrete, care să devină realităţi. Aceasta se poate realiza numai prin creşterea rolului Organizaţiei, care, prin statuarea unor instrumente juridice, să poată realiza transpunerea în viaţă a hotărîrilor adoptate ca o obligaţie pentru toate statele, indiferent de mărime sau de potenţialul economic. Ţinînd seama de faptul că fenomenul dominant al vieţii internaţionale în momentul de faţă este afirmarea tot mai puternică a statelor mici, mijlocii şi cele care au păşit de curînd pe calea dezvoltării independente, este necesar ca ele să participe mai intens la viaţa Organizaţiei, prin lărgirea organismelor sale, care să-şi întărească in acest fel eficienţa şi să asigure o participare egală a tuturor membrilor săi.

Tot în sensul democratizării relaţiilor internaţionale, România a mai atras atenţia că, deşi este de acord cu menţinerea dreptului de „veto" în Consiliul de Securitate, „acest drept trebuie folosit de unele ţări nu pentru interesele proprii, ci pentru interesele generale ale păcii" [24].

Prin realismul ideilor aduse în dezbaterea Adunării Generale, prin sinceritate, fermitate, principialitate şi spirit constructiv România a întărit încrederea în capacitatea ţărilor mici şi mijlocii de a-şi aduce aportul la elucidarea multor probleme internaţionale. Participarea sa activă la rezolvarea problemelor care confruntă azi omenirea i-a adus recunoaşterea pe plan internaţional în cadrul Organizaţiei prin: alegerea reprezentatului României în funcţia de preşedinte al

---

[22] Nicolae Chilie, *La încheierea sesiunii Adunării Generale*, în „Lumea", nr. 52, 1979.

[23] „Scînteia", 8 aprilie 1980.

[24] *Din gîndirea social-politică a preşedintelui României, Nicolae Ceauşescu. Democratizarea relaţiilor internaţionale*, Edit. Politică, Bucureşti, 1979, p. 105.

www.mnir.ro

celei de a XXII-a sesiuni a Adunării Generale (1967), fiind prima ţară socialistă care a ocupat acest important post; alegerea României ca membru nepermanent al Consiliului de Securitate la a XXX-a sesiune a Adunării Generale (1975); alegerea României ca membru al tuturor organismelor pentru dezarmare etc.

Rolul hotărîtor în elaborarea politicii noastre externe, în dezvoltarea dinamică a raporturilor noastre internaţionale revine preşedintelui României socialiste, tovarăşul Nicolae Ceauşescu, care desfăşoară o activitate neîntreruptă pentru pace, libertate, independenţă şi cooperare. În raportul la Congresul al XII-lea al P.C.R., tovarăşul Nicolae Ceauşescu sublinia importanţa pe care România o acordă Organizaţiei Naţiunilor Unite: „Acordăm o mare importanţă Organizaţiei Naţiunilor Unite, cel mai reprezentativ for mondial, chemat să asigure participarea tuturor statelor la dezvoltarea şi soluţionarea marilor probleme contemporane... România va participa activ la activitatea Organizaţiei Naţiunilor Unite, a organismelor sale, a altor organisme internaţionale“ [25].

La rîndul său, secretarul general al Organizaţiei aprecia astfel activitatea României şi a preşedintelui său: „Rolul şi participarea României în problemele internaţionale sînt în mod eminent ilustrate de activitatea dinamică a prestigiosului său conducător, preşedintele Nicolae Ceauşescu. Întreaga lume este conştientă de contribuţia sa unică la normalizarea relaţiilor dintre state, la reglementarea conflictelor şi disputelor internaţionale prin negocieri între părţile implicate şi instaurarea unui nou tip de relaţii între state“ [26].

INITIATIVES DE LA ROUMANIE SOCIALISTE AU CADRE DE L'ORGANISATION DES NATIONS UNIES POUR LA CRÉATION D'UN CLIMAT DE PAIX ET SÉCURITE DANS LE MONDE

Résumé

Crée en 1945, quelques mois après la fin de la grande conflagration mondiale, l'Organisation des Nations Unies groupait les états du monde dans un système qui s'était proposé dès le début de lutter pour le maintien de la paix et de la sécurité internationale, pour le développement des relations d'amitié et collaboration fondées sur le respect de la souveraineté et de l'indépendance, pour la réalisation de la coopréation internationale en conditions avantageuses pour tous les partenaires.

Depuis qu'elle est entrée dans l'Organisation, la Roumanie s'est engagée par tous les moyens d'apporter une contribution active à la réalisation des objectifs et au respect des principes de la Charte. Toujours présent comme facteur actif dans le déroulement des sessions de l'O.N.U.; notre pays s'est prononcé en permanence en faveur de la promotion des principes internationaux qui soient basés sur des principes nouveaux, démocratiques, pour le désarmement — et spécialement le désarmement nucléaire, pour l'écartement des conflits armés, pour la solution de tous les litiges entre les Etats uniquement par des négociations, pour des relations de bon voisinage et coopération, pour l'éducation de la jeune génération dans l'esprit des idéals de paix et d'amitié entre tous les peuples du monde.

Le rôle décisif dans la réalisation de notre politique externe a été joué aux derniers 15 ans par le président Nicolae Ceauşescu qui, par toute son activité, a apporté une contribution de grande valeur en ce qui concerne la promotion des relations d'un type nouveau entre les Etats.

---

[25] Nicolae Ceauşescu, *Raport la cel de al XII-lea Congres al P.C.R.*, Edit. Politică, Bucureşti, 1979, p. 144.

[26] „Lumea“ nr. 12, 20 martie 1980.

Il a souligné aussi maintes fois le rôle que l'Organisation des Nations Unies doit jouer dans la solution des problèmes de la vie internationale.

Par tout son activité qui appuie les initiatives et actions de l'Organisation et de ses organismes, le président Nicolae Ceauşescu jouit de l'éstime et de la popularité qu'il a gagné au plan international, étant considéré comme un authentique promoteur de la pais et de la compréhension universelle C'est ainsi que le nome de la Roumanie est associé aujourd'hui dans le monde à l'idée de lutte permanente et active pour la démocratisation des relations internationales, pour la paix, independance, souveraineté et coopération.

www.mnir.ro

PROPUNERI ȘI CONTRIBUȚII ALE STATULUI SOCIALIST ROMÂN LA ACTIVITATEA UNOR INSTITUȚII SPECIALIZATE DIN CADRUL ORGANIZAȚIEI NAȚIUNILOR UNITE

de **MIRCEA DUMITRIU**

În urmă cu 25 de ani, la 14 decembrie 1955, România a fost primită în rîndurile membrilor Organizației Națiunilor Unite, eveniment firesc și consecință logică a recunoașterii principiilor politicii externe a statului nostru socialist, animat sincer de menținerea păcii și securității internaționale, pentru dezvoltarea cooperării multilaterale cu alte state ale lumii.

Politica externă a statului socialist român pornește de la principiul că „În realizarea unei noi ordini internaționale, a democratizării relațiilor dintre state, un rol tot mai important revine Organizației Națiunilor Unite, altor organisme internaționale" [1]. Totodată, în vederea creșterii însemnătății și influenței în lume a celei mai importante organizații guvernamentale creată după cel de al doilea război mondial, „Partidul Comunist Român va acționa cu consecvență pentru întărirea rolului Organizației Națiunilor Unite și a celorlalte organisme internaționale, pentru perfecționarea și democratizarea lor, pentru participarea tuturor statelor la activitatea acestora, a formelor lor de conducere, pentru aplicarea principiului consensului în adoptarea tuturor hotărîrilor" [2].

Comunicarea își propune să sublinieze unele aspecte privind activitatea dinamică, permanentă și constructivă a politicii externe românești cantonată la nivelul unor instituții specializate ale Organizației Națiunilor Unite.

Organismele și instituțiile specializate ale O.N.U. se grupează în trei mari domenii: științific și cultural (UNESCO); tehnic, economic, financiar și pentru dezvoltare (F.A.O. — Organizația Națiunilor Unite pentru alimentație și agricultură), O.N.U.D.I. (Organizația Națiunilor Unite pentru dezvoltare industrială), B.I.R.D. (Banca internațională pentru reconstrucție și dezvoltare) ș.a. și social: O.I.M. (Organizația Internațională a muncii), O.M.S. (Organizația mondială a sănătății) ș.a. Instituțiile amintite „...se străduiesc să considere problemele de care se ocupă dintr-un punct de vedere universal și încearcă să dea soluția exactă pe care aceste probleme o cer din punctul de vedere al organizării omenirii în totalitatea ei" [3].

Organizația Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură (UNESCO) a fost înființată la 16 noiembrie 1945, cu sediul la Paris din 4 noiembrie 1946, pentru a facilita înțelegerea între popoare, prin sprijinirea organelor de informare a maselor, ale educației și culturii, pentru conservarea tezaurului mondial de valori literare, artistice, monumentele istorice și științifice, stimularea schimburilor internaționale și cunoașterea reciprocă a statului în domeniile educației, științei și culturii [4]. În Actul constitutiv al UNESCO, la articolul I. Scopuri și

[1] *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, Edit. Politică, București, 1975, p. 203.

[2] *Ibidem.*

[3] *Ce este UNESCO*, Edit. Didactică și Pedagogică, București, 1966, p. 6.

[4] *Dicționar politic*, Edit. Politică, București, 1975, p. 417.

www.mnir.ro

funcţiuni, se precizează că: „1. Organizaţia îşi propune să contribuie la menţinerea păcii şi a securităţii, întărind, prin educaţie, ştiinţă şi cultură, colaborarea între naţiuni, în scopul de a asigura respectul universal al dreptăţii, al legii, al drepturilor omului şi al libertăţilor fundamentale pentru toţi oamenii, fără deosebire de rasă, sex, limbă sau religie, pe care Carta Naţiunilor Unite le recunoaşte ca un bun al tuturor popoarelor" [5]. România a devenit membru UNESCO la 27 iulie 1856, iar în Capitala ţării noastre funcţionează Centrul european UNESCO pentru învăţămîntul superior. Cu prilejul lucrărilor celei de a treia Conferinţe regionale a comisiilor naţionale europene pentru UNESCO, desfăşurată între 23 februarie — 1 martie la Taormina, în Italia, reuniunea respectivă a adoptat în unanimitate proiectul de rezoluţie al delegaţiei române referitor la eliminarea din manualele şcolare a oricărei propagande agresive de război şi de discriminare rasială. Tot pe această linie ascendentă a contribuţiei ţării noastre la activitatea instituţiei specializate amintite se înscrie şi înfiinţarea Comisiei Naţionale a României pentru UNESCO la 28 octombrie 1964. La cea de-a XVII-a sesiune a Conferinţei generale a UNESCO din anul 1972, s-a prevăzut, printre altele, organizarea la nivel guvernamental a unor întîlniri regionale. Astfel, s-a concretizat, între 26 noiembrie şi 4 decembrie 1973, cea de-a II-a Conferinţă a miniştrilor învăţămîntului din ţările europene membre ale UNESCO, reuniune care a avut loc la Bucureşti. De fapt, reuniunea din Capitala României transpunea în practică rezoluţia de cooperare expusă de delegaţia română la sesiunea UNESCO din 1972, care invita statele membre „să dezvolte şi să diversifice, prin respectarea principiilor dreptului internaţional şi a prevederilor acordurilor culturale şi ştiinţifice, cooperarea bilaterală şi multilaterală în domeniile educaţiei, ştiinţifice, culturii şi informaţiei şi să favorizeze schimburile in fiecare din aceste domenii" [6].

Propunerile României privind stabilirea unor forme concrete de cooperare europeană în cadrul UNESCO s-au concretizat în recomandarea adresată statelor membre de pe continentul nostru ca „Să continue aprofundarea examinării diverselor posibilităţi de întărire a colaborării în domeniul învăţămîntului superior şi a altor activităţi conexe interesînd organizaţia, în special prin elaborarea de înţelegeri adecvate" [7]. Un real şi unanim interes în rîndurile participanţilor la această reuniune a produs cuvîntul tovarăşului Nicolae Ceauşescu adresat la Conferinţă: „Putem afirma că promovarea largă a colaborării interuniversitare constituie o parte componentă a însăşi politicii generale de înfăptuire a securităţii pe continentul european, de lichidare a neîncrederii, suspiciunii, animozităţilor între state, de creare a unui climat în care fiecare naţiune să fie pusă la adăpost de orice atac sau agresiune, în care cooperarea internaţională să se poată desfăşura nestingherit" [8].

O altă contribuţie românească la activitatea UNESCO s-a relevat prin Seminarul internaţional de la Bucureşti (octombrie 1979): „Rplul şi contribuţia studenţilor la lichidarea subdezvoltării", la care au participat reprezentanţi a numeroase organizaţii studenţeşti naţionale, regionale şi internaţionale de pe întregul glob. Scopul reuniunii a constat în identificarea unor noi modalităţi eficiente de sporire a rolului tineretului studios în amplul proces al eforturilor îndreptate spre soluţionarea marilor şi complicatelor probleme cu care se confruntă umanitatea [9].

---

[5] Ce este UNESCO, p. 95.

[6] Constantin Angheluţă, *A doua Conferinţă europeană a miniştrilor învăţămîntului*, în „Lumea", nr. 48 (526), 22 noiembrie, 1973, p. 3.

[7] Mihai Matei, *Un moment de referinţă al cooperării europene. Conferinţa miniştrilor educaţiei*, în „Lumea", nr. 50 (528), 6 decembrie 1973, p. 18.

[8] „Lumea", nr. 50 (528), 6 decembrie 1973, p. 19.

[9] Aristotel Bunescu, *Seminarul internaţional „Rolul şi contribuţia studenţilor la lichidarea fenomenului subdezvoltării"*, în „Lumea", nr. 44 (835), 25 octombrie 1979, p. 10—11.

www.mnir.ro

Adresîndu-se participanţilor la această reuniune, preşedintele Nicolae Ceauşescu sublinia în Mesajul său: „...seminarul constituie o expresie grăitoare a tinerei generaţii de pretutindeni faţă de una din problemele cruciale ale evoluţiei contemporane — lichidarea împărţirii lumii în ţări bogate şi sărace, apărută ca rezultat al îndelungatei dominaţii imperialiste, a colonialismului şi neocolonialismului —, o dovadă a voinţei tineretului de a acţiona pentru soluţionarea acestei cerinţe imperioase a progresului şi civilizaţiei, a păcii, destinderii şi colaborării internaţionale".

Printre temele dezbătute a figurat participarea şi contribuţia studenţilor la lichidarea subdezvoltării, întărirea independenţei economice şi politice, dezvoltarea naţională, instaurarea unei noi ordini economice internaţionale. Ţara noastră înţelege să sprijine eforturile proprii ale ţărilor în curs de dezvoltare prin diferite forme ca: asigurarea de asistenţă tehnică, sprijin efectiv în formarea cadrelor de specialişti şi muncitori calificaţi. Cîteva cifre şi date sînt edificatoare în acest sens. În anul 1956 studiau în România numai 561 de tineri străini. In 1979 studiau peste 19 000, mai mult de jumătate fiind bursieri ai statului român. Totodată însă, 20 000 de specialişti din ţara noastră participă la realizarea de obiective de cooperare economică, iar peste 1 000 de profesori români pregătesc, prin experienţa lor ştiinţifico-didactică, cadre în ţările în curs de dezvoltare.

O altă instituţie specializată este O.N.U.D.I. (Organizaţia Naţiunilor Unite pentru dezvoltare industrială), organizaţie cu caracter autonom, înfiinţată în 1965 cu scopul de a contribui la promovarea dezvoltării industriale şi a sprijinirii statelor în curs de dezvoltare, pentru lichidarea rămînerii lor în urmă în domeniul industriei, a sprijinirii lor prin asistenţă tehnică specialişti, elaborarea unor programe concrete de dezvoltare etc. [10].

În repetate rînduri delegaţiile române au subliniat la reuniunile O.N.U.D.I., ca un imperativ stringent, ca organizaţia respectivă să sprijine eforturile de industrializare ale tuturor ţărilor în curs de dezvoltare, indiferent de sistemul lor social-economic sau de zona geografică în oare sînt situate. La Conferinţa extraordinară O.N.U.D.I. (Viena, 1—8 iunie 1971) România a participat activ la elaborarea strategiei şi orientării pe termen lung a lucrărilor Organizaţiei, sprijinind cerinţele legitime ale ţărilor în curs de dezvoltare, propunînd ca O.N.U.D.I. să faciliteze transferul internaţional de cunoştinţe tehnice, să încurajeze cooperarea industrială între ţări, să sprijine formarea de personal special în domeniul industrial. Şi ţara noastră beneficiază de asistenţa tehnică a O.N.U.D.I. în domeniul industriei, iar în funcţie de posibilităţile sale participă la contribuţiile voluntare pentru finanţarea activităţilor operaţionale ale organizaţiei. La începutul anului 1972 a luat fiinţă la Bucureşti, pe baza unui acord intervenit între guvernul român şi O.N.U.D.I., Centrul comun România-O.N.U.D.I. pentru industria chimică şi petrochimică [11]. În concepţia ţării noastre — ca o reflectare a imperativului democratizării procesului de adoptare a deciziilor în diferite instituţii financiare şi economice internaţionale — O.N.U.D.I. „ar trebui să treacă treptat la o lărgire a ariei de sectoare industriale incluse în procesul de consultări şi la stabilirea unei cooperări organizate, metodice cu Comisiile Economice Regionale ale O.N.U. [12]. În momentul de faţă O.N.U.D.I. efectuează împreună cu România programe de asistenţă tehnică în beneficiul unui mare număr de ţări în curs de dezvoltare, în domeniul industriei chimice, al industriei farmaceutice, al utilizării maselor plastice în agricultură, al pregătirii cadrelor de specialitate" [13]. România a devenit membră a

---

[10] *Dicţionar politic*, p. 417.

[11] Victor Aldea, *România în organizaţii economice internaţionale*, în „Lumea", nr. 31 (509), 26 iulie 1973, p. 15.

[12] Dumitru Mazilu, *România — participare activă la democratizarea organizaţiilor internaţionale* (III), în „Lumea", nr. 41 (728), 6 octombrie 1977, p. 15.

[13] Interviu realizat de Aristotel Bunescu cu Abd-El Rahman Khane, director executiv al O.N.U.D.I., în „Lumea", nr. 22 (865), mai 1980, p. 5.

www.mnir.ro

O.N.U. pentru Alimentaţie şi Agricultură, organizaţie specializată a O.N.U., cu sediul la Roma, din 9 noiembrie 1961. F.A.O. a fost creată în 1945 cu scopul de a sprijini acţiunile de ridicare a nivelului alimentar al omenirii, sporirii randamentului producţiei agricole, îmbunătăţirii condiţiilor de viaţă ale populaţiei rurale, dezvoltării economiei mondiale. La 31 octombrie 1964, la Conferinţa regională O.N.U. pentru agricultură şi alimentaţie de la Salzburg, a fost adoptat în unanimitate un proiect de rezoluţie al delegaţiei române (coautor Italia) privind întărirea şi concretizarea activităţii organizaţiei. În cadrul F.A.O., România a iniţiat împreună cu alte state rezoluţii referitoare la intensificarea schimburilor ştiinţifice în domeniul agriculturii şi alimentaţiei, utilizarea resurselor umane in acest domeniu, necesitatea unor reforme agrare pentru dezvoltarea producţiei agricole şi alte probleme [14]. O expresie a participării României la activitatea F.A.O. se referă şi la Institutul român de „consulting", ROMCONSULT, care cuprinde un registru variat şi complex de consultări tehnice, economice, ştiinţifice, de informare, expertize şi studii privind şi proiecte de dezvoltare agricolă. ROMCONSULT s-a afiliat la F.A.O. executînd unele lucrări dirijate de aceasta, inclusiv pentru ţări în curs de dezvoltare [15]. O importantă contribuţie românească la „Programul de acţiune" al Conferinţei F.A.O. a adus ţara noastră la Conferinţa mondială a O.N.U. pentru Alimentaţie şi Agricultură consacrată reformei agrare şi dezvoltării rurale (Roma, 12—20 iulie 1979). La această reuniune, delegaţia română a propus ca direcţii prioritare în contextul cooperării internaţionale între ţările în curs de dezvoltare înfiinţarea de unităţi de producţie agroindustriale, proiecte de irigaţii şi amenajări funciare, crearea de centre de formare a cadrelor la nivele regionale, subregionale, interregionale şi naţionale, schimburi de cercetători, instituirea unor sisteme operative de primire şi difuzare a informaţiei şi experienţei ştiinţifice. Aceste propuneri raţionale s-au reflectat în documentele finale ale Conferinţei F.A.O. [16].

Contribuţia activă, constructivă, permanentă a statului nostru socialist capătă tot mai mult pondere şi consistenţă în cadrul instituţiilor specializate ale Organizaţiei Naţiunilor Unite.

Aşa cum sublinia tovarăşul Nicolae Ceauşescu la Congresul al XII-lea al Partidului Comunist Român: „Acordăm o mare importanţă Organizaţiei Naţiunilor Unite, cel mai reprezentativ for mondial, chemat să asigure participarea tuturor statelor la dezbaterea şi soluţionarea marilor probleme contemporane. De aceea, considerăm necesar să se facă totul pentru perfecţionarea activităţii Organizaţiei Naţiunilor Unite, pentru democratizarea sa continuă, pentru sporirea rolului şi contribuţiei sale în viaţa internaţională. România va participa activ la activitatea Organizaţiei Naţiunilor Unite, a organismelor sale, a altor organisme internaţionale" [17].

Contribuţia ţării noastre la activitatea instituţiilor specializate ale O.N.U. reprezintă un factor de progres, de sporire a eforturilor României, ca şi ale altor state, pentru destindere, pace şi cooperare internaţională.

---

[14] Victor Aldea, *art. citat.*

[15] Nicolae Mănescu, *Forme de cooperare economică şi tehnică între România şi ţări în curs de dezvoltare*, în „Lumea", nr. 43 (521), 18 octombrie 1973, p. 10.

[16] *„Programul de acţiune" al Conferinţei* F.A.O., corespondenţă de la Doina Topor, în „Lumea", nr. 31 (822), 26 iulie 1979, p. 13.

[17] Nicolae Ceauşescu, *Raportul Comitetului Central al Partidului Comunist Român prezentat la Congresul al XII-lea*, capitolul „Activitatea internaţională a partidului şi statului nostru în perioada de la ultimul congres, obiectivele şi liniile directoare ale politicii viitoare a României pe plan mondial", Edit. Politică, Bucureşti, 1975, p. 114.

www.mnir.ro

CONTRIBUTIONS ET PARTICIPATIONS DE L'ÉTAT SOCIALISTE ROUMAIN A L'ACTIVITÉ D'UNES DES INSTITUTIONS SPECIALISÉES AU CADRE DE L'ORGANISATION DES NATIONS UNIES

Résumé

La communication se propose de souligner le rôle dinamique permanent et constructif de la politique étrangère roumaine joué dans l'activité d'unes des institutions spécialisées de l'Organisation des Nations Unies: UNESCO, *ONUDI et FAO.*

*Participante active à la vie et à l'activité de ces organisations, notre pays, conséquent à une politique de paix, amitié et collaboration avec toutes les nations du monde, contribue à la consolidation du rôle de l'*ONU, *pour la réalisation du principe de l'universalité et pour l'accomplissement d'une égalité réelle des droits des etats membres de la plus importante organisation intérnationale gouvernementale.*

www.mnir.ro

NOTA

Pe lîngă articolele incluse în sumarul prezentului volum, la a IV-a Sesiune științifică de comunicări a Muzeului Național de Istorie au mai fost prezentate următoarele comunicări :

La SECȚIA I : *Costachi Buzdugan*, de la Muzeul Național de Istorie — „Fortificații geto-dacice anterioare lui Burebista" ; dr. *Alexandru Vulpe*, de la Institutul de Arheologie București — „Considerații cu privire la organizarea socială și politică a geto-dacilor" ; dr. *Nicolae Chidioșan*, de la Muzeul Țării Crișurilor, Oradea — „Contribuții arheologice și numismatice la cunoașterea dacilor în sec. II î.e.n." ; *Flaminiu Mîrtzu*, Muzeul Cîmpulung-Muscel — „Confluențe ale primului stat dacic centralizat cu lumea antică" ; dr. *Mihai Bucovală*, de la Muzeul de Istorie și Arheologie Constanța — „Burebista și Pontul sting" ; *Vlad Protopopescu*, de la Muzeul Național de Istorie — „Statul dac centralizat și relațiile sale cu vecinii" ; *Mihai Petică*, de la Muzeul Județean Mureș — „Mărturii dacogetice din județul Mureș" ; *Vasile Moga*, de la Muzeul Unirii, Alba Iulia — „Construcții de cult în cetatea dacică de la Piatra Craivii" ; *Doina Benea*, de la Muzeul Banatului, Timișoara — „Tibiscum, important centru economic și politic daco-roman în sec. III—IV e.n.".

La SECȚIA a II-a : *Iulian Antonescu*, de la Consiliul Culturii și Educației Socialiste — „Ideea continuității politice românești reflectată în muzeele de istorie" ; *Lia Bătrîna, Adrian Bătrîna*, de la Muzeul Național de Istorie — „Realități istorice de la începuturile statului feudal independent Moldova în lumina unor izvoare heraldice" ; dr. *Alexandru Artimon, Rica Popescu*, de la Muzeul Județean Vaslui — „Vaslui — reședință domnească în sec. XV—XVI" ; *Lizica Papoiu*, de la Muzeul Militar Central — „Umaniști italieni din sec. al XV-lea despre țările române (cărți rare din patrimoniul Muzeului Militar Central)" ; *Emil Păunescu*, de la Muzeul județean pentru independența poporului român, Giurgiu — „Raiaua Giurgiului — parte integrantă a Țării Românești" ; *Radu Octavian Maier*, de la Institutul de cercetări etnologice și dialeotologice — „Vatra — unitate și continuitate în Cîmpia Română".

La SECȚIA a III-a : col. dr. *Constantin Căzănișteanu*, de la Centrul de studii și cercetări de istorie și teorie militară — „Cu privire la caracterul oastei revoluționare a lui Tudor Vladimirescu".

La SECȚIA a IV-a : dr. *Maria Covaci*, de la Institutul de Studii Istorice și Social-Politice de pe lîngă C.C. al P.C.R. — „Documente diplomatice italo-germane privind independența și integritatea României în august-septembrie 1940".

Textele comunicărilor sus-menționate nu sînt incluse în prezentul volum întrucît autorii fie că le tipăresc în alte publicații, fie că nu le-au dat forma definitivă și ca atare nu le-au trimis spre a fi cuprinse aici.

www.mnir.ro

Coperta : ELENA BECHEŞ

Dat la cules : 18.II.1981. Bun de tipar : 30.VII.1981.
Tiraj : 1 515 exemplare broşate+75 exemplare legate.
Format 70×100/16.
Coli de tipar : 31,5

Lucrare executată sub comanda nr. 349 la Oficiul Economic Central „Carpaţi", Intreprinderea poligrafică „Bucureştii-Noi", str. Hrisovului nr. 18 A, sectorul 1, Bucureşti

www.mnir.ro

Lei 40

www.mnir.ro